

HISTORISK TIDSKRIFT

UTGIFVEN

AF

SVENSKA HISTORISKA FÖRENINGEN

GENOM

E. HILDEBRAND

NIONDE ÅRGÅNGEN

1889

STOCKHOLM, 1889.
KONGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER.

THE ASTOR LIBRARY

Innehåll:

Sid.

Afhandlingar.

Strödda Meddelanden och Aktstycken.

Öfversigter och granskningar.

Bilagor.

Gustaf IV Adolfs förmyndareregering och den franska revolutionen

AF

S. J. BOËTHIUS

III. Afslutandet af 1795 års förbund.

Ju mer man tränger in i Reuterholms yttre politik, dess mer finner man, att dess mest utmärkande drag var falskhet och dubbelhet. Vi hafva sett, att den svenska regeringen hösten 1793 fortfarande ifrigt åstundade ett subsidiefördrag med Frankrike, och att neutralitetskonventionen med Danmark af den 27 mars 1794 just afslöts under förutsättning af en dylik förbindelse, som tydligen måste vara misshaglig för Ryssland och, såsom framgår af hela underhandlingen därom, i själfva verket också var riktad emot detta land[1]. Och dock sände hertigen och Reuterholm i december 1793 grefve Magnus Stenbock till Katarina II för att förnya det anbud om en förlofning mellan Gustaf IV Adolf och storfurstinnan Alexandra, som de i mars 1793 midt under den då pågående underhandlingen med Frankrike framstält till henne genom äfventyraren Vital[2]. Som Katarina genom Staëls afresa från Paris nu antagligen var lugnad med afseende på sina farhågor för ett svenskt-franskt förbund, mottog hon gynnsamt Stenbocks förslag, och ehuru underrättelsen om det svenskt-danska neutralitetsförbundet obehagligt berörde henne, såg hon, okunnig som hon var om detta förbunds samband med Sveriges franska alliansplaner, dock ej däri något skäl

[1] Se min föregående uppsats: *Underhandlingarna med Gironderegeringen samt välfärdsutskottet under Dantons och Robespierres ledning.* Hist. Tidskr. 1888, ss. 220 o. ff.
[2] Se Bæhrendtz a. a. I s. 280 o. 267.

att afbryta underhandlingarna om det af henne alltid ifrigt önskade giftermålet. Men Reuterholm med sitt känsliga och retliga lynne saknade tillräcklig självbeherrskning för att kunna bringa till ett lyckligt slut det dubbla spel, hvarpå han inlåtit sig. Det egentliga motivet till Stenbocks beskickning var den i dec. 1793 gjorda upptäckten af den s. k. Armfeltska sammansvärjningen, som uppfylt honom med en gränslös förskräckelse för, att Katarina, om hon ej kunde vinnas, skulle skänka de sammansvurne sitt mäktiga beskydd. Det tyckes då, att han bort undvika alt, som kunde reta kejsarinnan, men frestelsen att för hela verlden få utropa sina hatade fiender såsom förrädare i rysk tjänst blef honom för stark, och han lät offentliggöra det bekanta konseljprotokollet af den 9 april 1794, som tydligt alluderade på deras förhoppningar om ryskt bistånd. Underrättelsen härom retade Katarina till den häftigaste vrede, hon ansåg sig komprometterad, gjorde tillsvidare slut på underhandlingen om giftermålet och skulle kanske skaffat sig en krigisk upprättelse, om hon ej för tillfället blifvit upptagen af Kosciuszkos resning i Polen. Sveriges ställning blef härvid så mycket vanskligare, som den Reuterholmska dubbelpolitiken samtidigt äfven på det andra hållet förfelade sitt mål, i det förhoppningarna, att det danska neutralitetsförbundet skulle medföra de efterlängtade franska subsidierna, enligt hvad vi veta, slogo fel [1]. Ja, i sin harm öfver »utdrägten af Fransosernas löften» började Reuterholm t. o. m. befara att Fransmännens afsigt var att med våld tvinga Sverige »att erkänna deras republik», hvilket han dock förklarade aldrig skola

[1] Till de upplysningar härom, som jag meddelat Hist. Tidskr. 1888 ss. 228—30, är jag nu i stånd att lägga följande, hemtade ur Staëls bref till Reuterholm våren och sommaren 1794 (bl. *Reuter. papp.*). Den 8 maj berättade han, att Signeul den 15 apr. (således 2 dagar efter sin ankomst till Paris och samma dag han gjorde sin första framställning till välfärdsutskottet a. a. s. 227) skrifvit: »jag är nöjd med affärerna och hoppas inom några få dagar hafva anledning att vara nöjdare.» Den 12 juni skref Staël, att Signeul bort vara här, om han ej fått penningar, och att Grouvelle har hopp om framgång samt affattar sina depecher »på det allra beskedligaste sätt för Sverige»; den 15 juni är han dock orolig och förvånad öfver, att han ej fått mer än ett bref från Signeul (det af d. 15 apr.), men tviflar dock ej om hjälp från Frankrike. Att han yttrade sig på detta sätt, visar tydligt, att hertigen och Reuterholm åtminstone till medlet af juni, då Staël återkallades, fortforo att hoppas på en förbindelse med Frankrike. Dessa bref äro också belysande för Reuterholms och Staëls karaktärer och inbördes förhållande. Den senare uppmanar nämligen enträget med anledning af den Armfeltska sammansvärjningen den förre till försonlighet (så skrifver han den 15 juni: »Upphör med de fasliga förbannelser, du gör mot de människor, som förbryta sig mot dig»), men Reuterholm upptog dessa förmaningar ganska illa.

lyckas[1]. Härtill kom, att det danska förbundet ej häller motsvarade de förhoppningar om enig samverkan mellan de skandinaviska staterna, som man bygt därpå, utan i stället gaf anledning till misstro och förvecklingar[2].

Sådan var ställningen, då det ryske sändebudet i Stockholm Romanzov i början af augusti förklarade sig ämna återvända till Petersburg. Reuterholm fruktade då, att han blifvit rappellerad och att krig stod för dörren, och detta gjorde honom benägen att lyssna till ett af den svenske ambassadören i Petersburg Kurt v. Stedingk kort förut framställdt förslag, att han (Stedingk) skulle få återupptaga frågan om giftermålet, och får man tro Reuterholm hade också den unge konungen nu åter plötsligt blifvit benägen därför. Visserligen upplystes det genast, att Romanzov själf begärt att få resa hem, men Stedingks förespeglingar, att han genom giftermålsanbudet skulle kunna utverka Drottningholmstraktatens förnyande, utbetalningen af de indragna subsidierna och Armfelts utvisning ur Ryssland, synas hafva varit alt för lockande, och man beslöt sig sålunda ändock för den föreslagna underhandlingen. Ehuru Sparre ej lemnades i okunnighet härom, anförtroddes dock ej denna angelägenhet åt honom, utan Reuterholm uppsatte själf instruktionen för Stedingk, och denne, för hvilken han nu fick en plötslig vänskapsparoxysm, befaldes att skicka sina berättelser om underhandlingens resultat direkt till hertigen eller Reuterholm[3]. Får man döma efter yttrande af denne till Sparre, nämligen att han vid instruktionens upprättande »böde till att sätta det (giftermålet) på framtiden enligt sin vanliga eloignement för den infama grannen»[4], så var dock hans ifver för saken föga uppriktig, och visst är, att han kort därefter inlät sig på en alldeles motsatt politisk plan — utan att dock uppgifva den förra.

Vid denna tidpunkt hade en oväntad vändning inträdt i Frankrikes öden. Med slaget vid Fleurus den 26 juni 1794

[1] Reuterholm till Sparre den 8 aug. 1794. De hade för sed att oupphörligt sända hvarandra biljetter angående dagens frågor, och Sparre har, ofta ordagrant, redogjort för dessa Reuterholms skrifvelser i sin »ämbetsjournal», som finnes i Upsala bibliotek. Jmfr ock för detta bref SCHINKEL-BERGMAN, a. a. III s. 124.

[2] Se HOLM, a. a. I s. 129.

[3] Se härom BÆHRENDTZ, a. a. II s. 509 o. f., Sparres journal (bref från Reuterholm och Barck den 8 och 12 aug.) samt Reuterholms sliskiga bref till Stedingk i SCHINKEL-BERGMAN, Bihanget I s. 207.

[4] Bref af den 15 aug. Sparres journal.

började för Fransmännen den rad af glänsande segrar, som ej blott återgaf dem hvad de förlorat genom Dumouriez' motgångar och förräderi våren 1793 [1], utan snart äfven skaffade dem en afgjord öfvervigt i Europa, och genom Robespierres fall den 27 juli s. å. öppnades utsigten, att mera normala förhållanden skulle inträda i Frankrike ej blott med afseende på dess inre styrelse utan ock med afseende på dess sätt att sköta sin yttre politik. Alt detta synes nu visserligen ej hafva bort angå de svenska statsmännen, sedan desse beslutit sig för den ryska underhandlingen, men Reuterholm hade alt för stor benägenhet att fiska på två håll för att ej frestas af dessa utsigter, och säkerligen har STAËL V. HOLSTEIN, som nu på grund af hertigens kallelse återkom från Köpenhamn, ej försummat att begagna sig af nyheterna från Frankrike för att mana godt för det af honom så lifligt åstundade »franska systemet». Att Reuterholms tankar började vända sig åt detta håll redan i samma dagar, som han inledde den nya underhandlingen med Ryssland, synes framgå af följande yttrande i ett hans bref till Sparre den 24 aug.: »Hvad verkan Robespierres välförtjänta öde kan hafva på våra subsidieaffärer, är ännu obekant, emedan herr Signeul på hela långa tiden icke gifvit oss minsta tecken till lif» [2], och visst är, att Staël den 27 oktober lemnade Drottningholm för att begifva sig på en ny beskickning till Paris, och att han därvid medförde en samma dag daterad fullmakt (pleins pouvoirs) af hertigen, innehållande att han egde öppna underhandlingar med Frankrike för att så mycket som möjligt utvidga förbindelsen mellan detta land och Sverige [3]. Bestyret med den franska underhandlingen anförtroddes denna gång åt Sparre, och det är därför i dennes brefväxling med Staël, jämförd med åtskilliga handlingar i franska utrikesministeriets

[1] Se Hist. Tidskr. 1888 s. 189.

[2] Sparres journal, hvaraf ock ses, att orderna till Stedingk afgingo den 16 eller 17 aug.

[3] En vidimerad afskrift af denna fullmakt finnes i franska utrikesministeriets arkiv. Dess innehåll är det i texten angifna, och Smith har sålunda misstagit sig, då han på grund af att fullmakten, eller som han kallar den instruktionen, ej kunnat anträffas i svenska samlingar, misstänkt, att den innehållit något för de svenska statsmännen komprometterande, a. a. s. 34 n. 60. Sparre omtalar också i ett bref till Staël af den 23 febr. 1795, att denne vid sin afresa från Drottningholm den 27 okt. af hertigen erhöll en dylik fullmakt. Af handlingarne framgår sålunda, att den nya underhandlingen med Frankrike ej, såsom antagits (se STURZEN-BECKER, *Reuterholm* s. 198) var en följd af att den Stedingkska misslyckats, utan beslöts långt förut.

arkiv, som de hufvudsakligaste upplysningarna därom äro att söka [1].

Äfven denna gång sökte man hemlighålla afsigten med Staëls resa, och en förevändning till denna erhöll Staël i sin svärmoders död, som nödvändiggjorde hans närvaro i Schweiz [2]. I Köpenhamn stannade han något dels i följd af sjukdom, dels för att invänta hertigens chiffer, och härifrån begärde han att utom den mottagna fullmakten äfven erhålla kreditivbref såsom svensk ambassadör i Frankrike samt rättighet att få använda det, d. v. s. att genast få erkänna republiken, om han därigenom kunde utfå de länge utlofvade subsidierna [3]. Den 9 januari 1795 ankom han till Basel, och här möttes han af Signeul, som medförde goda underrättelser från Paris samt gaf honom hopp om, att de nuvarande maktinnehafvarne i välfärdsutskottet skulle vara villiga att låta Sverige få ersättning för alla den väpnade neutralitetens kostnader. Ännu mera eggades dock hans ifver af de underrättelser om den allmänna politiska ställningen, som han här erhöll och som förmådde honom att skyndsamt resa fram till Paris.

Alt sedan sept. 1793 hade Preussen börjat tröttna på kriget med Frankrike; detsamma blef äfven alt mer och mer förhållandet med åtskilliga af de tyska småstaterna, och på hösten 1794 väckte kurfursten af Mainz på riksdagen i Regensburg ett formligt förslag, att det tyska riket skulle söka fred under Sveriges och Danmarks bemedling. Preussen gaf sitt bifall härtill, men önskade i verkligheten att själf få öfvertaga medlarerollen, och en möjlighet härtill tycktes också beredas, när det nu vid årets slut beslöt sig för underhandling om en separatfred med Frankrike. Just då inträffade för detta land en ny storartad framgång. Nu liksom 1793 kom Staëls beskickning att blifva samtidig med ett franskt infall i Holland [4], men denna gång (jan.

---

[1] Staëls bref finnas bland *Gallica* och Sparres bland *Rikskanslerens koncepter* i Riksarkivet. Några depecher växlades äfven mellan hertigen och Reuterholm å den ena samt Staël å den andra sidan; de finnas bland *Reuterholmska papperen*.

[2] Redan den 8 juni, före sin resa till Stockholm och mottagandet af det nya uppdraget, skref Staël till Reuterholm och begärde att af denna anledning få lemna Köpenhamn och begifva sig till Schweiz. När han sedan på resan söderut passerade Köpenhamn, utspridde han där, att han reste i familjeangelägenheter. Staël till Reuterholm den 25 Nov. (*Reuterh. papp.*)

[3] Det nyss anförda brefvet.

[4] Jmfr Hist. Tidskr. 1888 s. 182.

1795) ledde företaget till detta lands fullständiga eröfring, och samtidigt öppnades officielt i Basel, 3 dagar efter Staëls ankomst dit, den franskt-preusiska underhandlingen.[1]

Med anledning af dessa förhållanden skref Staël den 11 januari från Basel till Sparre, att det nu gälde att skyndsamt försäkra sig om Frankrikes vänskap för att kunna korsa Preussens plan att bemäktiga sig medlareskapet, hvilket, om det tillfölle Sverige, skulle kunna förskaffa detta alla nationers tacksamhet. Ett säkert medel att lyckas häri ansåg han vara erhållandet af kreditivet och fullmakten att erkänna republiken, och han förnyade därför sin anhållan därom. Hans uppfattning om kreditivets nödvändighet vann en fullständig bekräftelse vid hans ankomst till Paris, ty då han uppvisade sina pleins pouvoirs för välfärdsutskottet, fordrade detta såsom vilkor för underhandlingen, att han skulle låta presentera sig såsom ambassadör för konventet. Han lät då genast Signeul resa hem för att hemta de båda handlingarna[2] och medsände en depech (af den 28 jan.), hvari han framhöll, att ett erkännande nu, efter Hollands eröfring och sedan Preussen börjat underhandla om fred, ej längre vore förenadt med någon risk. Framför alt sökte han dock inverka på sin regering genom subsidiefrågan. Han förklarade, att det kunde bero på ett ögonblick, om man skulle erhålla några tunnor guld mer eller mindre, och att, om han blott haft kreditivet, skulle han straxt kunnat afsluta ett fördrag och Signeul nu hafva fört med sig 100 tnr guld; ja, han försäkrade, att i samma ögonblick, som Signeul återsändts med kreditivet, skulle hertigen lugnt kunna upplåna halfva denna summa. Han lofvade dessutom att med sitt hufvud ansvara för, att Frankrike skulle med hela sin makt understödja Sverige, om detta anfölles af Ryssland med anledning af förbundet. Slutligen uppmanade han hertigen att underrätta Danmark om sina afsigter samt söka förmå äfven denna makt att erkänna republiken, ty äfven detta skulle kunna inbringa några tunnor guld.

I själfva verket hade Sveriges utsigter i Frankrike nu ljusnat. Efter Robespierres fall öfvergick ledningen af den yttre politiken alt mer till de s. k. Independenterna, renhåriga Jakobiner, som önskade det revolutionära tillståndets fortvaro, ehuru

---

[1] Sybel, a. a. III s. 251 och 362—4.
[2] Uppgift af Staël i inlagan af den 15 germinal år III.

de voro fiender till Robespierres diktatur och doktrinism, till massmördandet och konventets nesliga beroende af Pariserpöbeln, och dessa, bland hvilka märkas den ryktbare abbé SIEYÈS, advokaterna REWBELL, CAMBACÉRÈS och MERLIN DE DOUAI, upptogo nu under intrycket af segrarne till en stor del Dumouriez' och Dantons vidtgående planer. De genomdrefvo, att Holland förvandlades till en republik, den Bataviska, som blef ett franskt lydland, de önskade ej blott fred utan äfven förbund med Preussen, intresserade sig för Polen och omfattade med synnerlig ifver den aldrig öfvergifna tanken att kunna reta Turkarne mot Österrike och Ryssland, hvarför ock nu den driftige Verninac fick begifva sig till Konstantinopel för att aflösa Descorches[1]. De gingo härvid t. o. m. utöfver Dantons plan: Frankrikes utvidgning till dess naturliga gränser, och återkommo under intrycket af segerruset till drömmen om den revolutionära propagandan såsom ett medel till Frankrikes verldsvälde, i det de hoppades kunna revolutionera grannländerna och af dem bilda lydrepubliker enligt den Bataviska republikens mönster[2]; men i olikhet med sina föregångare — iframe för verldsfreden och verldsbefrielsen — hade de dock lärt sig inse nödvändigheten af att iakttaga de vanliga diplomatiska formerna[3]. Tydligen passade möjligheten af en allians med Sverige eller ännu hällre med båda de Skandinaviska makterna ganska väl i stycket med dessa planer, och man finner också att just vid tiden för Staëls afresa, den franska regeringen *af sig själf* ryckte upp sig ur den långa likgiltighet den visat med afseende på den svenska förbundsfrågan. Den 13 nov. (23 brumaire) 1794 utnämdes nämligen en viss RIVALS till franskt sändebud (agent) i Stockholm[4], och 4 dagar därefter ingafs till

[1] Jmfr Hist. Tidskr. 1888 ss. 185 och 229 n. 3. Den 11 januari 1795 meddelade Staël Sparre, att Verninac nu afrest till Konstantinopel och bedt Signeul tacka hertigen för dennes godhet mot honom. Descorches synes för öfrigt, äfven han, hafva fått del af den nya regeringens planer. Bland Turkiska handl. i *Fr. utr. min:s ark.* finnes nämligen en till honom ställd skrifvelse fr. sept. 1794 (utan angifven dag), hvarigenom han underrättas om, att man hoppades kunna bilda en motkoalition, bestående af *Sverige*, Danmark, åtskilliga tyska stater, Genua, Turkiet och möjligen Venedig. Meningen härmed vore att hålla Östersjön öppen för Frankrike och med tiden stänga den för England, att hjälpa Polen samt förmå Turkarne att angripa Österrike, hvilket för närvarande t. o. m. vore vigtigare än att reta dem mot Ryssland, då detta ännu ej vore i öppet krig med Frankrike.

[2] SYBEL, a. a. III s. 413.

[3] Jmfr Hist. Tidskr. 1888 ss. 97—9.

[4] Hans kreditiv och instruktion har jag ej återfunnit, men i ett bref af den 3 frimaire (23 nov. 1794) säger han själf, att han utnämdes denna dag. I ett bref af den 6 thermidor år III (24 juli 1795) till välfärdsutskottet lemnar

välfärdsutskottet ett betänkande (antagligen af kommissionen för utrikesärendena) om lämpligheten af att visa den så länge försummade Signeul någon artighet antingen genom att låta honom få företräde för utskottet eller genom att tillställa honom en skrifvelse, hvari utskottet förklarade sin ledsnad öfver att hans saknad af officiell karaktär hindrade det att träda i underhandling med honom, men hvari det betygade sin tillfredsställelse öfver hans depecher och meddelanden från den svenska regeringen samt tillkännagaf, att en agent skulle sändas till Sverige. En dylik skrifvelse godkändes också s. d. af utskottet, som beslöt, att den skulle meddelas den svenska regeringen genom Rivals. Denne begaf sig oförtöfvadt i väg och hade den 17 januari 1795 ankommit till Köpenhamn, där han emellertid någon tid stannade för att invänta sitt kreditiv[1]. Staël, som antagligen fått kännedom om detta nya uppslag vid sitt möte med Signeul i Basel, underrättade därifrån den 11 januari 1795 Sparre om Rivals' resa, hvars ändamål han angaf vara att framföra uttrycken af den franska styrelsens tacksamhet för hertigens ädla och modiga hållning; tillika framhöll han vigten af, att både den svenske ministern Ehrenheim i Köpenhamn och vederbörande i Stockholm visade Rivals all möjlig artighet, men sökte jämväl lugna den svenska regeringens möjliga farhågor med anledning af dennes ankomst genom uppgiften, att han ej skulle utveckla någon offentlig karaktär. Att Staël äfven betraktade Verninacs nya mission såsom ett för Sverige gynnsamt tecken, ses däraf, att han i samma bref förordade, att svenska ministern i Konstantinopel v. Asp skulle få samverka med honom.

Äfven i Sverige tycktes vid början af år 1795 utsigterna lofvande för det politiska system, som Staël gjort till sin uppgift att söka genomföra. I en depech af den 28 nov. 1794 hade Stedingk underrättat om, att hans underhandling om det ryska giftermålet ej ännu ledt till något resultat[2], och den 11 januari

han följande upplysning om instruktionen, som var daterad den 24 brumaire 1794: »Elle autorise l'agent de la république à chatouiller l'amour de la célébrité militaire du régent de Suède et à faire valoir la réputation qu'il s'est acquise comme administrateur. Elle lui prescrit de faire envisager la cession de St. Christophe et de Barbade comme une source inépuisable de prospérité pour la Suède». Jmfr härmed Staëls uppgift, att det 1793 äfven var frågan om att Sverige skulle få en ö i Amerika. Hist. Tidskr. 1888 s. 207.

[1] Den 23 nov. 1794 bad han från Basel om resorder och den 23 dec. var han i Altona, såsom hans bref i *Fr. utr. ministeriets arkiv* utvisa. Den vanliga uppgiften att han afsändts först efter Staëls ankomst till Paris, är sålunda oriktig.

[2] SCHINKEL-BERGMAN, a. a., Bihanget I s. 210.

1795 mottog hertigen från svenska sändebudet i Holland grefve F. A. Löwenhjelm ett meddelande, att denne af en pålitlig person, hvars namn han lofvat förtiga, men som hertigen antog var baron de Breteuil, fått höra, att Katarina, sedan hon nu fått friare händer i Polen, i hemlighet beredde sig att före våren låta sina trupper inrycka i Finland, samt att hon på samma gång ämnade genom en deklaration fordra upprättelse för sina förmenta oförrätter. Ytterst orolig häröfver, skref hertigen, som då ännu ej fått något bref från Staël efter dennes afresa, och besvor honom både i sitt eget och fäderneslandets namn att göra alt för att bringa underhandlingen med Frankrike till ett hastigt slut, och äfven Sparre aflät till honom en depech i samma anda[1]. Deras glädje var därför stor vid mottagandet (den 2 febr.) af hans lofvande bref af den 11 jan., men de funno dock ej skäl att bifalla hans begäran om kreditivet och fullmakten att erkänna republiken, emedan den fullmakt, han redan erhållit, vore tillräckligt vidsträckt härför. I själfva verket var hertigens mening den, att Staël *först* skulle afsluta subsidiefördraget och *sedan* accrediteras såsom ambassadör d. v. s. offentligt erkänna republiken[2], men onekligen låg i Sparres ord[3] ett medgifvande, att detta redan nu skulle kunna ske (nämligen om det var möjligt utan kreditiv), och därför fann han också nödigt att varnande tilllägga: »Rikets intressen och på samma gång dess säkerhet hvila i edra händer; ni ser, huru mycket denna skulle bringas i fara, om ni äfventyrade det kraftiga steg, hvarom det är fråga, utan att vi blifva i stånd att samtidigt som sig bör upprätthålla det.» Staëls begäran, att Ehrenheim skulle få visa sig artig mot Rivals och Asp få order att samverka med Verninac, lofvade man att efterkomma. I själfva verket var den svenska regeringen lika ifrig om det sistnämda som den franska, ty den hade vid denna tid öppnat underhandling med Turkiet om förnyandet af Gustaf III:s genom freden i Verelä brutna subsidiefördrag med denna makt

---

[1] Hertigens och Sparres bref af den 12 januari, det förra utan årtal bl. *Reut. papp.*

[2] Detta förklarade Sparre själf sedan i ett bref af den 23 febr.

[3] »Le duc ne saurait trouver malgré cela, que vous faille des pleins pouvoirs plus amples que ceux, que vous avez déjà pour reconnaitre la république et traiter avec elle sur le pied que dictent les instruments dont vous fûtes muni à votre départ». Sparre till Staël d. 3 februari. Sparre skref också sedan den 23 febr., att man skulle sändt kreditivet, om man kunnat förutse, att det behöfts, men något sådant hade man ej kunnat tänka sig, då Staëls pleins pouvoirs berättigade honom »att öfverenskomma om alt efter omständigheterna».

och räknade härvid på Frankrikes understöd, såsom ses däraf, att Sparre nu bad Staël söka utverka att Verninac skulle få order att hos Porten yrka på subsidiernas »ofördröjliga» utbetalande[1].

Den 22 febr. ankom Signeul med Staëls förnyade yrkande på kreditiv och vidsträcktare fullmakt, men samtidigt inträffade äfven en kurir från Stedingk, som dementerade Löwenhjelms berättelse och medförde den vigtiga underrättelsen, att kejsarinnan nu gifvit gynnsamt svar på framställningen i äktenskapsfrågan. Detta tyckes hafva bort gifva dråpslaget åt Staëls yrkanden, men antagligen blef det i stället orsaken till deras framgång. Kejsarinnans bifall var nämligen ej ovilkorligt. Hon ville ej uppfylla de vigtigaste af Reuterholms uppstälda vilkor: hennes sondotters öfvergång till luterska läran och Armfelts utlemnande. Det sistnämda blef i synnerhet afgörande. Reuterholm var förut uppretad öfver, att Armfelt i årets ryska hofalmanacka upptagits såsom innehafvare af St. Andreasorden och svensk generalmajor, och när nu hans hopp att få den hatade och fruktade motståndaren i sitt våld gäckades, föll han i en af dessa våldsamma vredesparoxysmer, hvilka utöfvat ett så stort inflytande på hans statskonst. Omedelbart efter mottagandet af Stedingks depech besvarade han den med en befallning att göra tvärt slut på hela underhandlingen, såvida ej kejsarinnan genast gick in på alla de i Stedingks instruktion uppstälda vilkoren[2], och *samma dag* den 23 febr. utfärdade hertigen nu det förut fåfängt påyrkade kreditivet. Visserligen gafs ej den vidsträcktare fullmakten, utan blott en ratifikation af den förra med samma innehåll, ehuru något afvikande form, men såsom orsak härtill uppgafs blott, att den förra var tillräckligt vidsträckt; och att meningen verkligen var den, att Staël skulle, när han så ansåg nödigt, få använda kreditivet och erkänna republiken, framgår däraf, att han fick tillsägelse att, innan han tog ett sådant steg, 1 à 2 postdagar förut underrätta därom, samt *af Sparres uttryckliga utsago till honom, att hertigen nu frångått sin förra åsigt, att fördragets afslutande borde föregå ackrediteringen.* Tillika blef Staël formligen »auktoriserad» att af de väntade subsidierna an-

[1] Redan den 24 aug. 1794 hade Asp fått befallning att göra framställning om subsidierna. Sparres journal. Äfven vid 1793 års underhandlingar i Paris hade det varit fråga om att Frankrike skulle göra en dylik framställning till Porten. Hist. Tidskr. 1888 s. 207.

[2] SCHINKEL-BERGMAN, a. a., Bihanget I ss. 219—230.

vända 300,000 livres till hemliga utgifter för att befordra underhandlingens framgång hos de maktegande i Frankrike.

Staëls åsigt, att Danmark borde underrättas om det steg Sverige nu stod i bebrepp att taga, godkändes af den svenska regeringen. Som vi få se, var det i själfva verket de svenska statsmännens mening att förmå Danmark ej blott att erkänna republiken, utan äfven att inträda i det tillämnade förbundet, hvilket de nu liksom 1793 ville utvidga till ett stort neutralitetsförbund, men så stark var misstron mot bundsförvandten, att de fruktade, att Danmark, om det genast finge del af Sveriges planer, skulle söka förekomma Sverige hos republiken, och därför beslöto de det försigtighetsmåttet, att Danmark skulle underrättas, först sedan man i Sverige fått veta att Signeul befann sig på fransk mark. Fredsbemedlingen var äfven regeringen ifrig att förvärfva åt Sverige, och Staël fick order att söka verka härför hos den franska regeringen [1].

Kort därefter (den 3 mars — 13 ventose) ankom Rivals till Stockholm. Hans första besök gälde Reuterholm, som, enligt Rivals redogörelse för deras samtal, var mycket artig, helt lätt vidrörde den gamla välfärdskomitéens löften om ersättning för Sveriges rustningar 1794, talade om Rysslands elaka afsigter och den gamla förbindelsen mellan Sverige och Frankrike samt uttryckte en önskan, att Frankrike skulle skaffa Sverige upprättelse för den skymf, som det neapolitanska hofvet tillfogat Sverige i Armfelts affär [2]. Den 23 mars besökte Rivals Sparre och öfverlemnade sitt kreditiv. Vid en blick därpå såg denne, att det blott var ställdt till hertigen, men yttrade intet därom, utan nöjde sig med att förklara, att Rivals ej kunde mottagas under offentlig karaktär, så länge Sverige ej erkänt republiken, men att han under tiden kunde presenteras såsom enskild resande [3]. Rivals inlät sig ej på frågan om erkännandet för att visa, huru litet värde man fäste därvid, och svarade på anbudet om presentationen, att han skulle besöka hertigen, när han kunde

[1] Alt detta i Sparres bref med Signeul den 23 febr. Om auktorisationen angående de 300,000 l. förklarade han, att hertigen *af ren glömska* ej själf skrifvit därom och därför nu bedt honom meddela den. Jmfr Hist. Tidskr. 1888 s. 203 n. 2. Kreditivet, dat. den 23 febr. 1795, finnes i *fr. utr. min:s arkiv*.

[2] Rivals depech den 4 germinal år III (24 mars 1795). Denna och följande depecher från de franska sändebuden i Stockholm finnas i *Franska utrikesministeriets arkiv*. Huru Reuterholm skildrat detta möte, se SCHINKEL-BERGMAN, a. a. III s. 136 n. 6.

[3] Sparre till Staël den 24 mars.

träda i underhandling med honom[1]. Sparre fann honom emellertid artig, nästan ödmjuk, men kunnig och van vid affärer. När Sparre på aftonen inberättade samtalet för hertigen, förklarade denne, att det var omöjligt att officielt mottaga ett sändebud, som ej var ackrediteradt till konungen. Följande dag underrättade Sparre Rivals om att kreditivet var felaktigt, då denne förklarade, att felet blott berodde af okunnighet och med första skulle rättas. Vid samma tillfälle yttrade han, att ett af de förnämsta syftemålen med hans resa vore att utverka understöd af Asp åt Verninac samt talade om det farliga för Europa i Katarinas plan att göra sin sonson Konstantin till konung i Polen. På Sparres fråga, huru Frankrike skulle skydda Sverige för hennes vrede, om det motsatte sig hennes planer, och på hans hänsyftningar på penningfrågan gaf han emellertid ej något tillfredsställande svar[2]. Den 31 mars var Rivals inbjuden till en familjediner hos Sparre och visade då enligt sin egen utsago, att stränghet i åsigter ej uteslöt artighet[3]. Också fann värdfolket, i synnerhet damerna, honom »mycket intressant». Sparre förundrade sig dock öfver, att han ej visade någon ifver att få bli presenterad (såsom enskild) vid hofvet, men ännu mer öfver att han var ganska »njugg på komplimenter angående Sveriges förhållande mot hans fäderneslandǝ». Om Frankrikes löften till Sverige föreföll det Sparre som om han ej hade tillräcklig kännedom, men han lofvade, att hans regering i händelse af en brytning med Ryssland ej skulle öfvergifva Sverige och Danmark. Sedermera erkände han »nästan», att han egentligen sändts till Sverige blott för att på nära håll observera Polens delning och denna händelses inflytande på de nordiska makternas politik, samt att Polens återupprättelse vore ett hufvudsyfte för Frankrike[4].

Hvad Rivals meddelade den franska regeringen om sina intryck af de politiska förhållandena och personligheterna i Sverige var ej synnerligt fördelaktigt. Reuterholm, skref han, vore blott fåfäng, och hans makt berodde blott på hans inflytande öfver hertigen. Staël v. Holstein vore ej hans anhängare och Sparre var det blott af nödtvång; hela Stockholm talade illa om den svaga och okunniga regeringen. Svenskarne vore för litet upp-

[1] Rivals depech den 4 germinal.
[2] Sparre till Staël den 24 mars.
[3] Rivals depech den 11 germinal (4 apr.).
[4] Sparre till Staël den 4 och 10 apr.

lysta och Ryssland för nära, för att en svensk revolution skulle bli lik den franska. Frankrikes enda intresse med afseende på Sverige vore att skydda det för Polens öde[1]. Den svenska arméen vore 40,000 man stark och i ganska godt skick, men flottan dålig. Endast 7 à 8 skepp kunde hålla sjön, och föregående år hade man sett linieskepp med fregattankare och fregatttackling, och skärgårdsflottan behöfdes för kustförsvaret. Svenska nationen vore visserligen aktningsvärd, men bland adeln funnes ingen som vore duglig att styra. Ville man uträtta något med Sverige, borde därför en fransk agent ditsändas, som vore duglig att sköta en premierministers åligganden, och han skulle lätt kunna leda alt, om blott Frankrike bestode en del af kostnaderna och han visade undseende för hofetiketten[2]. Hvad den unge konungen anginge, vore han »inskränkt och okunnig, småaktig, girig, rädd om sin makt och fiende till den franska regimen». »Om han förblifver sådan han är, skall han svårligen kunna bibehålla sig på tronen»[3].

För öfrigt fortfor man med att ej erkänna honom såsom minister och alla hans försök att komma i underhandling med Sparre voro fruktlösa, hvilket han, säkerligen med rätta, tillskref att man först ville afvakta resultaten af Staëls underhandling, men hvilket ej litet förargade honom. Det enda han fick del af var regeringens missnöje med Danmark och farhågor för Ryssland.

Sedan man mot slutet af mars fått veta, att Signeul lyckligt passerat Wesel, afgick inbjudningen till danska hofvet att gemensamt med Sverige erkänna den franska republiken, men svaret blef ett bestämdt afslag, och Bernstorff lät tydligt märka sitt missnöje öfver, att han hållits i okunnighet om Staëls beskickning, hvari Rivals, ehuru han beklagade hans försigtiga politik, ansåg att han hade ganska rätt. Dessutom visade Danmark föga benägenhet att hörsamma den svenska regeringens uppmaningar, att vidtaga kraftigare sjörustningar till neutralitetskonventionens genomförande, och Bernstorff lät t. o. m. en antydan undfalla sig till det svenska sändebudet i Köpenhamn, att Sveriges yrkanden i detta hänseende blott vore föranledda af nödvändigheten att upprätthålla dess erkännande af den franska republiken, hvarför Danmark ej behöfde bry sig därom. Det var

[1] Rivals d. 11 germinal.
[2] Rivals den 18 germinal (7 apr.).
[3] Rivals den 25 germinal (14 apr.).

emellertid så långt ifrån att denna tillbakadragna hållning af Sveriges enda bundsförvandt afkylde de svenska statsmännens ifver för närmandet till Frankrike, att de däri i stället sågo ett skäl att påskynda detta, emedan de misstänkte, att Danmark endast låtsade obenägenhet för att förhala tiden för Sverige och sålunda kunna förekomma det, hvarför ock Sparre skref till Staël, att dessa förhållanden förmådde hertigen att »förnya, men icke på något sätt förändra de honom tillförene meddelta instruktionerna»[1].

Ännu mera drefvos de framåt genom ställningen till Ryssland. Följden af Reuterholms bref af den 23 febr. blef naturligtvis, att giftermålsunderhandlingen fullkomligt strandade och att kejsarinnan blef mera uppretad än någonsin, och den 3 apr. underrättade Stedingk om denna olyckliga utgång. Reuterholm tänkte nu blott på hämd. För att beröfva kejsarinnan alla förhoppningar om giftermålet började han från denna tid planera för den unge konungens förmälning med någon tysk prinsessa, och då han den 13 apr. i synnerligt öfvermodig ton besvarade Stedingks bref, fann han nu för godt att underrätta honom om, att Sverige snart skulle »ingå en närmare förbindelse med Fransmännen»[2]. För att påskynda denna lät han genom Sparre meddela ej blott Staël utan äfven Rivals de nu från flere håll inlöpande ryktena om ett hotande ryskt anfall på Finland. Men den sistnämde, som alt från sin ankomst misstänkt, att man blott ville begagna sig af de ryska skrämskotten för att utpressa penningar af Frankrike, tog saken ganska lugnt och rådde sin regering att själf genom en agent i Petersburg undersöka ställningen[3]. Emellertid förflöt hela april månad utan att från Staël erhölls annat än klagomål öfver svårigheter, som upprest sig mot hans förehafvanden, samt »kuranta nyheter», som lika väl kunnat inhemtas af tidningarna[4]. Hertigen och hans rådgifvare blefvo då oroliga, såsom ej var att undra på, då förbundet med Frankrike efter den vändning, som inträdt i förhållandet till Danmark och Ryssland, nu tycktes skola blifva Sveriges enda resurs, och de blefvo tillika förargade på Staël, som låtit dem hoppas, att i

[1] Se HOLM, a. a. I s. 122 och Sparres bref till Staël den 4, 17 och 24 apr. samt Rivals' depecher den 28 germinal (17 apr.), och 5 floréal (24 apr.).
[2] SCHINKEL-BERGMAN, a. a., Bihanget I s. 230—7.
[3] Sparre till Staël den 10 apr. och Rivals' depecher den 31 mars, 10 och 14 apr.
[4] Omdömet är Sparres i depechen den 8 maj. I bref af den 26 mars och 2 apr. klagade Staël öfver svårigheterna; vi återkomma till dessa i det följande.

och med kreditivets sändande alla svårigheter på detta håll skulle undanrödjas. Också fick Sparre den 8 maj till Staël framföra hertigens missnöje med hans depecher samt en hotelse, att han skulle beröfvas sin mission, om han ej genast skaffade kategoriskt svar.

Det är då på tiden, att vi återvända till Staël för att tillse, huru han utförde sitt uppdrag.

Den 19 mars återkom Signeul från Stockholm och bragte honom till hans stora glädje det efterlängtade kreditivet[1], men det oaktadt kom underhandlingen ej genast i gång. Skulden härför gaf Staël i främsta rummet sin egen regering, som ej efterkommit hans första anhållan om kreditivet. Hade han genast vid sin ankomst, då andra makter ännu ej visade synnerlig lust att underhandla med republiken, kunnat erkänna denna, trodde han att ett godt resultat kunnat omedelbart vinnas, men under de 2 månader, som gingo åt för att erhålla kreditivet, blef Sverige förekommet af en annan makt, Toscana, som den 18 mars (först af alla) erkände republiken; dessutom hann den preussiska underhandlingen nästan fullbordas; genom assignaternas fall hade svårigheten att bevilja subsidier ökats för den franska regeringen, och under dröjsmålet hade nya medlemmar inträdt i välfärdsutskottet i stället för dem, som insågo nyttan af det svenska förbundet, så att han måste börja sitt arbete så godt som till nyes. Härtill kom att i senare delen af mars de oroligheter utbröto, som slutligen kulminerade i upproret den 12 germinal (1 apr.), och ehuru konventet och välfärdsutskottet afgingo med seger, hindrades det sistnämda dock härigenom under en 14 dagar från att egna någon uppmärksamhet åt Sveriges angelägenheter[2]. Sålunda blef Staël först den 4 april i stånd att gripa sig an med den officiella underhandlingen. Denna dag tillstälde han nämligen välfärdsutskottet den vidlyftiga inlaga, som länge varit den förnämsta källan till efterverldens kännedom om 1792, 1793 och 1794 års förbindelser mellan Gustaf IV Adolfs förmyndarestyrelse och revolutionen[3]. Han redogjorde däri för tillkomsten

[1] Staël till Sparre den 20 mars.

[2] Staël till Sparre den 26 mars och till hertigen den 2 apr. samt hans försvarsskrift till denne följande året den 7 aug.

[3] Det är nämligen på denna handling, förvarad i franska utrikesministeriets arkiv och daterad den 15 germinal år III, som Sybel grundat sin framställning. Se II s. 264. Äfven jag har vid några föregående tillfällen åberopat eller med stöd af själfva aktstyckena kritiserat den däri meddelade historiken. Se Hist. Tidskr. 1888 ss. 186, 209, 213 och 227.

och innehållet af defensivalliansen af den 17 maj 1793, för sin och Verninacs resa till Schweiz, för förslaget att utbyta defensivalliansen mot en neutralitetskonvention, för dennas slutliga strandande på välfärdsutskottets omedgörlighet, samt framhöll, att Frankrikes löften varit orsaken till Sveriges sjörustningar och neutralitetskonvention med Danmark, och att hertigen, oaktadt han härför ej erhållit någon ersättning, dock framhärdat i sin vänskap för Frankrike, såsom visade sig af hans (Staëls) nya beskickning samt af tillmötesgåendet med afseende på kreditivet. På grund af alt detta påstod han nu, att republikens »ädelmod och ära» likaväl som dess intressen fordrade, att den understödde Sverige samt uppfylde sina löften, och han framhöll såsom ett ytterligare lockbete, att hertigen, så snart Staël erkänt republiken, skulle söka förmå Danmark att göra det samma. Resultatet af denna långa inledning var att han begärde och föreslog följande: 1) att Sverige utom de 10 millioner, som beviljats genom fördraget af den 17 maj 1793, skulle erhålla ytterligare 10 millioner l. (således in alles 20 millioner) såsom ersättning för de förlorade ryska subsidierna och för att blifva i stånd att försvara sig mot Ryssland; 2) att fördraget af den 17 maj 1793 eller ett likartadt skulle genast efter kreditivets aflemnande till konventet undertecknas, samt 3) att i förbundet mellan Sverige och Frankrike äfven skulle intagas Danmark, Holland, Turkiet och andra makter, som önskade det. Härom begärde han ett skyndsamt svar samt slutade med att låta förstå, att han personligen vore mycket ifrig att genom presentationen för konventet få »i Europas åsyn förnya de band, som sedan flere sekel förenade de 2 makterna».

Utskottets svar, som afgafs efter blott 2 dagars betänkande (den 6 apr.), var emellertid föga lofvande. Det förklarade, kanske icke utan en viss ironi, att Frankrike skulle frukta att såra Sverige, om det erbjöde det samma sin hjälp utan att erhålla motsvarande fördelar, och det underkastade därefter Staëls historik en utförlig kritik för att söka bevisa, att de föregående underhandlingarna ej ådragit Frankrike några förpligtelser mot Sverige. Intetdera af de båda äldre fördragen utlofvade nämligen subsidier blott för neutraliteten, utan båda ålade Sverige att visa Frankrike reela tjänster, och dessutom kunde de ej anses bindande, då intetdera blifvit ratificeradt och det senare icke en gång blifvit undertecknadt. Förlusten af Sveriges ryska

subsidier kunde Frankrike ej anses skyldigt att ersätta, ty den var en följd af, att den svenska regeringen öfvergifvit Gustaf III:s politik, och man kunde fråga, om ej detta var ännu mera öfverensstämmande med Sveriges än med Frankrikes intressen. Staëls påstående, att sändandet af en eskader till Medelhafvet 1793 varit en reel tjänst mot Frankrike, tillbakavisades med den tämligen föraktliga anmärkningen, att man väl hört talas om några fregatter, men ej om någon eskader, och ej häller ville utskottet erkänna, att Sveriges rustningar på grund af neutralitetsförbundet med Danmark vore en Frankrike bevisad tjänst, som af detta borde ersättas, ty dels hade förbundet slutits utan dess medverkan, dels motsvarade dessa rustningar på långt när ej hvad Frankrike föreslagit i de båda fördragen. Af alt detta drog utskottet den slutsatsen, att det ej mera kunde blifva fråga om det förflutna, utan endast om de tjänster, Sverige kunde göra Frankrike under den kommande tiden, och det inlät sig därför på en undersökning af, hvilka dessa skulle blifva. *En* dylik fann det vara, att en tygel lades på Ryssland, men härvid anmärktes, att detta vore vigtigare för Sverige än för Frankrike, hvars egentliga intresse i detta hänseende blott var att rädda Polen; för att man skulle lyckas häri, behöfdes åter medverkan äfven af Danmark, Turkiet och möjligen Preussen. En annan tjänst, som Sverige kunde göra, vore, att stäfja Englands öfvermod på hafvet, men härtill behöfdes ock samverkan med andra makter, och därför var det nödigt att först försäkra sig om Danmarks, Hollands och Turkiets bistånd, innan några subsidier kunde betalas för ett dylikt ändamål. Slutligen skulle det blifva ett för Frankrike nyttigt exempel, om Sverige och Danmark ej vidare betalte sina kontingenter till det tyska rikets krig mot Frankrike, emedan detta vore intresseradt af att få slut på kriget och »under sitt beskydd samla åtskilliga tyska stater, som hotades af Österrikes ärelystnad». Det resultat hvartill utskottet på grund häraf kom var, att Frankrike skulle betala subsidier för *blifvande* tjänster af Sverige och att till måttstock härför kunde tagas Sveriges kostnader för de konvojer det utsändt i kraft af neutralitetsförbundet med Danmark, men vilkoret vore att åtminstone Danmark ingick på ett försvarsförbund mot England, som borde utestängas från Östersjön, om det ej underkastade sig de förbundna makternas grundsatser med afseende på handeln. Dessutom ville man veta, om Sverige ville göra något

för Polen samt om det ville samverka med Turkiet och intervenera i de tyska angelägenheterna. För något annat ändamål än det ofvannämda ville Frankrike ej betala några subsidier, utom i det fall att Sverige blefve angripet af Ryssland eller England.

Den svåraste missräkningen för Staël torde dock hafva varit, att utskottet rent ut förklarade: att det vore att misskänna republikens värdighet, om han med utsigten af sitt uppträdande i konventet såsom ambassadör sökte locka Frankrike att bifalla hvad han begärde. I en särskild skrifvelse af samma dag lofvade utskottet dock, att hans kreditiv skulle mottagas och presentationen få försiggå, när hälst han själf önskade, men förklarade att det ej ville påskynda saken[1]. Denna snöpliga utgång hemlighöll Staël för den svenska regeringen, som hvarken fick del af hans inlaga till utskottet eller dettas svar[2], men icke dess mindre tog han kort därefter det steg, hvartill han utverkat sig tillåtelse genom förespeglingar, att det skulle medföra så lysande resultat.

Den förnämsta orsaken till den franska regeringens bristande tillmötesgående ansåg Staël vara Sieyès, som den 5 mars inträdt i utskottet. Denne skall nämligen enligt honom hafva af alla krafter motarbetat det svenska förbundet, ja velat förmå Frankrike att förbinda sig med Ryssland och att åt denna makts ärelystnad offra Sverige[3]. Detta påstående förefaller i hög grad besynnerligt, då Sieyès var kanske den förnämste förkämpen för det parti, som ville eröfringar och en allmän omstörtning af det europeiska statssystemet, och då detta parti genom sina planer på Polen och Turkiet ju alltid uppträdt fiendtligt mot Ryssland. Emellertid finnas verkligen omständigheter, som kunna gifva en viss sannolikhet åt Staëls uppfattning eller, om man så vill: det finnes en historisk hypotes, som genom denna erhåller ett visst stöd. Sybel har nämligen trott sig hafva anledning antaga, att det Sieyèska partiet just vid denna tidpunkt visserligen ej

[1] Båda dessa skrifvelser i *Fr. utrikesministeriets arkiv.*

[2] Någon afskrift af dessa handlingar finnes nämligen ej bland hans depecher i R.A. Rivals, som genast fick afskrifter af alla handlingarna från sin regering, berättade också sedan (den 3 thermidor, 21 juli) för denna, att Staël för den svenska regeringen dolt utskottets svar. Såsom man ser, var den förebråelse för förbehållsamhet, som den 8 maj gafs Staël ganska befogad, t. o. m. mera än man i Sverige torde anat.

[3] Staël till hertigen den 25 apr. (*Reuter. papp.*) samt till hertigen den 11 maj. Han redogör i dessa bref för motiven till, att han erkände republiken, men nämner ingenting om sin föregående skriftväxling med utskottet.

ämnade afstå från sina omstörtnings- och eröfringsplaner, men börjat tänka sig möjligheten att kunna realisera dem genom en försoning med det mot Preussen nu fiendtliga Österrike, under det att partiet förut velat nå samma mål tillsammans med Preussen [1]. Men nu hade Österrike kort förut ingått förbund (om Polens delning) med Ryssland, och om man verkligen hoppades på en försoning med det förra landet, skulle tydligen i följd häraf ett mot Ryssland riktadt svenskt-franskt förbund hafva kommit ganska olägligt. Vare härmed huru som hälst, så inberättade Staël till sin regering, att Sieyès genom sina stämplingar bragt det därhän, att han ej hade något annat val än att antingen totalt misslyckas i sin beskickning eller ock att låta presentera sig för konventet, ty, om han vägrat att göra det senare, skulle Sieyès begagnat sig däraf för att fullständigt göra slut på hela underhandlingen [2]. Emellertid måste Staël efter mottagandet af utskottets snäfva utlåtande den 6 apr. hafva insett, att han genom ett dylikt steg kunde ådraga sig beskyllningen att hafva brutit, om ej mot ordalydelsen af sina instruktioner — ty denna gaf honom rätt att handla efter omständigheterna — så dock mot deras andemening, men hans ifver för det franska förbundet besegrade alla betänkligheter, och dessutom fruktade han äfven, åtminstone enligt hvad han påstod för hertigen, att hans vägran att låta presentera sig skulle hafva komprometterat denne, emedan det ryska partiet då skulle hafva genomdrifvit de förda underhandlingarnas offentliggörande.

Den 23 apr. egde presentationen rum. Staël åtföljdes därvid af alla i Paris närvarande Svenskar till ett antal af 16—18, han fick plats i en fåtölj midt emot presidenten och höll därefter ett tal, hvari han förklarade, att den urgamla förbindelsen mellan Sverige och Frankrike ej lidit af den allmänna omstörtningen i Europa, samt att han å sin konungs vägnar gaf »en lysande hyllning åt folkens naturliga och oförytterliga rättigheter». Naturligtvis försummade han ej häller, att påminna om brodersbandet mellan »Nordens och Söderns Fransmän.» Själf

---

[1] Sybel, a. a. III ss. 414 o. f.

[2] Hvad som bragte honom i denna dilemma skall enligt hvad han den 11 maj uppgaf för hertigen hafva varit ett bref från utskottet, hvari detta meddelade honom, att de antagna formerna hindrade det att underhandla med honom, om ej republiken af Sverige förut erkändes. Detta bref, som måste hafva varit senare än utskottets ofvan omtalade bref af den 6 apr., har jag dock ej återfunnit i det franska utrikesarkivet. Af Staëls inlaga den 15 germinal ses, att en dylik uppfordran gjordes genast vid hans ankomst till Paris och blef anledning till Signeuls beskickning, men detta kan ej vara hvad som här afses.

skref han till Sparre, att i hans tal fans den värdighet och enfald, hans karaktär såsom ambassadör och känsla för själfva saken fordrade, ehuru han medelst några uttryck offrat åt den hos Fransmännen rådande smaken för fraser. Konventets president[1], svarade i artiga ordalag, gaf en släng åt Gustaf III, men prisade Gustaf Vasa och Gustaf II Adolf. I sin redogörelse för Sparre beklagade Staël det förra, liksom han äfven gjorde anmärkning därom till presidenten, men om det senare skref han triumferande, att man nu »för första gången hörde från den samma tribun, hvarest under villans och ytterlighetens epok aldrig en kung varit nämd utan att jämföras med tyranniets afskyvärdaste redskap, tvänne svenska konungar nämnas såsom människoslägtets välgörare och frihetens upplysta försvarare». Under det jubel, som därefter följde, väcktes förslag, att den svenska flaggan skulle uppsättas i konventets sal, men sedan det upplysts, att härtill fordrades att svenska regeringen skänkte flaggan, blef frågan tillsvidare undanskjuten[2].

Om också olika meningar kunde göra sig gällande angående frågan, huruvida Staël var berättigad att då erkänna republiken, så är dock tydligt, att han så till vida handlade mot sina instruktioner att han ej på förhand underrättade regeringen om det steg, han ämnade taga[3]; det har äfven påståtts att han gick ända därhän i försumlighet eller förbehållsamhet, att han först den 11 maj inrapporterade erkännandet, men detta var dock ej förhållandet. Visserligen var det först denna dag, som han afgaf sin utförliga rapport om seansen den 23 apr., men redan den 25 apr. meddelade han hertigen i korthet motiven till sitt beslut och hvad han genom dess utförande hoppades hafva vunnit, nämligen att hafva omintetgjort Sieyès' »afskyvärda» plan och skaffat Sverige otaliga anhängare. Han ansåg sig då äfven kunna försäkra, att Frankrike skulle intervenera till Sveriges förmån hos Neapel, samt att det arbetade på att förmå Danmark och Preussen

[1] Sieyès var då konventets president, men för denna seans lemnade han sin plats åt Boissy d'Anglas, hvilken sålunda var den, som besvarade Staëls tal. Hvad han yttrade om Gustaf III var enligt Le Moniteur, att denne konung »velat personligen visa sig såsom vår fiende utan att låta hejda sig af fruktan att på samma gång aflägsna sig från sitt lands sannaste intressen». I Le Moniteurs redogörelse för talet förekommer ingenting om Gustaf Vasa och Gustaf II Adolf; ej häller nämnes där någonting om den svenska flaggan.

[2] Se Staëls bref till Sparre den 11 maj. Hans tal finnes tryckt hos SMITH. a. a. Bil. III.

[3] Se ofvan s. 10.

att förbinda sig med Sverige mot Ryssland, och i ett nytt bref af den 5 maj utlofvade han, att han inom få dagar skulle såsom den första frukten af erkännandet kunna hemsända 40 tnr guld med Signeul. När han afsände sin rapport den 11 maj, var han dock ännu ej i stånd att infria detta löfte, men han var då så säker på sin sak, att han föreslog hertigen att upplåna summan hos handelshuset Tottie & Arvidsson samt gaf sitt hedersord på, att dessa en månad därefter skulle få betalning; ja han lofvade t. o. m. att själf ansvara för lånet. I själfva verket hade seansen den 23 apr. bragt mera lif i underhandlingarna. Dagen förut hade Staël ingifvit en ny inlaga till utskottet, i hvilken han förklarade, att Sverige var villigt att med Preussen, Danmark och Turkiet medverka till Polens räddning, lofvade att Sverige, om förbundet komme till stånd, skulle utrusta 10 linieskepp och 5 fregatter, upprätthålla neutraliteten mot England, fordra upprättelse för olagliga kaperier och om den vägrades skrida till repressalier. Den 30 apr. gaf utskottet sitt svar, och häri hette det nu, att republiken vore tacksam för Sveriges korrekta hållning, ehuru den ej kunde ingå på definitiva förbindelser annat än under förutsättning att andra makter medverkade med Sverige. Emellertid erkände det, att subsidier kunde lemnas, om man blefve enig om operationerna, och härvid tog utskottet nu fasta på Staëls yttrande om repressalierna, hvilkas utöfvande »*inom en kort och bestämd tid*» i händelse af Englands vägran angafs såsom själfva målet för Sveriges rustningar. Med afseende på subsidiesummans storlek, som Staël velat hafva bestämd till 12 millioner, svarades emellertid blott, att den skulle komma att bero på storleken af Sveriges tjänster, men för att sätta Sverige i stånd att rusta och på grund af dess föregående förtroendeväckande uppförande samtyckte utskottet nu att föreslå utbetalandet till Sverige af 4 millioner l. (40 tnr guld) i klingande mynt eller goda utländska papper såsom förskott på blifvande subsidier, *dock under uttryckligt vilkor att Sverige utrustade det sagda antalet fartyg.* Samma dag lofvade det ock att taga i öfvervägande hans begäran om interventionen i Neapel, när underhandlingen med denna makt öppnades[1]. Jämför man nu de löften, som utskottet sålunda i verkligheten gaf, med Staëls redogörelser till sin regering, så måste det erkännas, att han i

[1] Staëls inlaga finnes ej i *Fr. utrikesministeriets arkiv,* men den refereras i utskottets svar.

dessa gjorde sig skyldig till samma brist på uppriktighet, som vi funnit i hans framställning af förutsättningarna för presentationen, ty han meddelade aldrig *under hvilka vilkor* dessa löften gåfvos, hvarför ock hans depecher voro egnade att väcka den förmodan, att de utlofvade 40 tnr guld skulle gifvas blott för hvad Sverige redan gjort. Ej häller synes han till utskottet hafva framstält några invändningar mot de uppstälda vilkoren[1], men däremot uppmanade han det gång på gång att påskynda förbundsfrågans behandling. Frukten af dessa bemödanden blef, att han omsider den 7 juni (19 prairial) med utskottet afslöt ett hemligt preliminärfördrag, som dock förklarades endast vara provisoriskt under afvaktan på ett definitivt och öppet allians- och handelsfördrag. Sverige förband sig därigenom att under hela kriget utrusta 10 linieskepp och 5 fregatter, som genast skulle utlöpa, samt att förklara för koalitionen, att det ämnade upprätthålla sin neutralitet, men dessutom lofvade det att af England och äfven de andra förbundna makterna *inom en månad* fordra återställandet af eller ersättning för alla laster, som under kriget tagits på fartyg med svensk flagga, samt i händelse af afslag eller nya kränkningar af neutraliteten att *genast skrida till repressalier*. Tillhörde dylika laster Fransmän, skulle de återställas till desse. Både Sverige och Frankrike skulle söka förmå Danmark att förena sig om likartade åtgärder, och till lön för alt detta lofvade Frankrike att med alla sina krafter upprätthålla Sveriges neutralitet samt att »provisoriskt» betala det 4 millioner l. i holländska växlar. Af dessa skulle 2 mill. utbetalas, när den svenska regeringen ratificerat fördraget, och de återstående, när svenska flottan hissat segel och deklarationerna blifvit utfärdade[2].

Med detta fördrag samt med växlarne afreste Signeul natten den 10 juni till Sverige[3].

Vi hafva nu att tillse, huru resultaten af Staëls bemödanden upptogos i Sverige.

[1] Den 16 floréal (5 maj) påminte han utskottet om ett förslag till fördrag, som han inlemnat den 11 floréal. Detta har jag ej återfunnit, och vet sålunda ej, om det afvek från de af utskottet uppstälda vilkoren; den 8 prairial (27 maj) erkände han visserligen, att Sverige blott hade 8 linieskepp rustade, men förklarade, att det blott berodde af utskottet, d. v. s. af dess benägenhet att ge subsidier, om rustningen skulle blifva större.

[2] Fördraget finnes i *Fr. utrikesministeriets arkiv.*

[3] Staël till Sparre den 12 juni.

Mot medlet af maj hade här utsigterna så till vida ljusnat, att förhållandet till Danmark blifvit något bättre. För att förmå denna makt till ett kraftigare uppträdande i neutralitetsfrågan hade hertigen den 27 apr. tillskrifvit den danske kronprinsen ett ganska skarpt bref och den 19 maj företog han jämte sin myndling en resa till Skåne, hvars syfte i väsentlig mån var att genom ett personligt möte med kronprinsen söka ytterligare verka för samma mål. Omedelbart innan han skulle anträda färden, ankom underrättelsen, att Danmark nu beslutit sig för kraftigare rustningar — hvilket man i svenska regeringskretsar antog vara en följd af hertigens bref — och att Bernstorff sökt bortförklara sitt ofvan omtalade yttrande om Sverige[1]. Samtidigt anlände äfven de första underrättelserna om Staëls uppträdande i konventet, nämligen genom tyska tidningar och kort därpå genom Staëls ofvan omtalade bref till hertigen af den 25 apr., hvilket inträffade i Stockholm den 15 maj. Ehuru hertigen väl kunnat hafva skäl till missnöje öfver, att en så vigtig underrättelse först kom honom tillhanda genom en utländsk tidning, hälst då han förbehållit sig att blifva förberedd därpå, förmådde dock hoppet, att Staëls kraftåtgärd skulle omsider medföra de väntade fördelarne, honom att förbise denna sida af saken, och han uttalade i en biljett till Reuterholm oförbehållsamt sin tillfredsställelse[2]. Depechen af den 11 maj med den utförliga underrättelsen om presentationen samt det bestämda löftet om de 40 tnr guld mottog han först den 26 maj på Sjötorps kungsgård i Östergötland. Belåtenheten blef nu allmän hos alla de i förtroendet invigda. Enligt Rivals skall t. o. m. den unge konungen vid underrättelsens mottagande »af glädje hoppat om halsen på regenten»[3], och denne sände följande dagen Staël en formlig »fullkomlig approbation till hela hans förhållande». Samma dag utfärdades också officiell underrättelse om den stora nyheten till alla svenska beskickningar[4]. Staëls förfrågan, om Sverige ville skicka konventet sin flagga, beslöt emellertid hertigen att lemna obesvarad »efter

---

[1] Sid. 13. Sparre till Staël den 22 maj.

[2] Biljetten är odaterad, men måste härledas sig från tiden strax före den 15 maj, då depechen af den 25 apr. enligt anteckning därå ankom. Hertigen säger i biljetten, att han är förtjust öfver att i tyska tidningar hafva sett, att Staël nu haft audiens och erkänt republiken. Sparre synes ej hafva blifvit underrättad om händelsen förr än efter ankomsten af Staëls depech af den 11 maj.

[3] Depech af den 14 prairial (2 juni).

[4] Hertigen till Staël den 27 maj. *Gallica.*

den i politiken antagna regeln, att intet svar ock är ett svar»[1]. Däremot inlät han sig på den af Staël föreslagna lånetransaktionen, men misslyckades både hos Tottie & Arvidsson och hos ett Hamburgskt köpmanshus.

Presentationen inverkade också på förhållandet till Rivals. Dagen efter mottagandet af depechen af den 11 maj hade Sparre med honom en konferens, hvarunder han fann Rivals visa ett »helt och hållet svenskt hjärta», och hvarunder denne försäkrade, att han fyra postdagar å rad skrifvit i samma anda som Sparre nu yttrat sig. Han motsade ej häller Sparres åsigt om storleken af den summa, som Frankrike vore *skyldigt* att betala Sverige, ehuru han uttalade farhågor för, att penningbristen skulle omöjliggöra dess utbetalande[2].

I själfva verket visa också Rivals depecher från och med den 18 maj, då han nyss hade mottagit underrättelsen om Staëls uppträdande i konventet samt afskrifterna af Staëls och utskottets föregående skriftväxling, ett större intresse för de svenska angelägenheterna. Visserligen skref han nämda dag, att *en* orsak till den svenska regeringens önskan att förena sig med Frankrike vore dess hopp att erhålla penningar åt sina egna medlemmar och i andra rummet (subsidiairement) åt staten, samt att regenten svårligen själf trodde på möjligheten af sina öfverdrifna fordringar, ehuru han i följd af den »egendomliga lätthet», hvarmed man först beviljat hans anspråk, »öfverlemnat sig åt en nödstäld mans känslor för att förnya dem», men han ansåg att man skulle hafva handlat politiskt, om man beviljat ersättning för de 2 årens rustningar, ehuru i ordalag, som i Europas ögon liksom i verkligheten skulle stält Sverige i beroende af Frankrike, och han upptog till vederläggning några invändningar mot det svenska förbundet, såsom att konungen efter tillträdet till regeringen kunde antaga ett annat system, och att förbundet skulle kosta franskt blod och franska penningar. Mot den förra anförde han, att, om konungen också ej älskade Reuterholm, så vördade han sin farbror och älskade icke häller Armfelt och Ryssland; mot den senare framstälde han följande för det franska omstörtningspartiets uppfattning i hög grad betecknande resonemang: »Om vi blifva det tyska rikets beskyddare och disponera öfver Turkar och Svenskar, äro vi så mycket säkrare herrar öfver

[1] Sparres journal den 27 maj.
[2] Sparre till Staël den 2 juni.

Europas öde, som Polens förnyade delningar för århundraden hindra en ärlig förening mellan de tre makterna, Ryssland, Österrike och Preussen».

Den 22 maj skref han, att Svensken vore stolt öfver Gustaf III(!) Adolfs och Karl XII:s segrar, ansage sig förmer än andra, ehuru han nu »upphöjer Fransmännen ända till sig»; att han hatade Ryssarne och skulle alltid bekämpa dem med hopp om seger, om han själf kunde räkna på sina chefer. De svenska adelsfamiljer, som vore hängifna Ryssland, åsyftade blott att med dess hjälp återställa rådets välde, men som folket vore emot dem, skulle hofvet lätt undertrycka dem, om det i allmänna opinionen kunde stödja sig på Frankrike. Hofvets intresse vore sällan folkets, men här voro »de så förenade, att folket ej kan själf styra sig, emedan Ryssland, sedan det lyckats förstöra den kungliga myndigheten, skulle begagna sig af adelns anarki, som den gjort i Polen, för att till sina usurpationer lägga äfven Sverige». Som man ser, är den jakobinska diplomatens uppfattning af de svenska förhållandena alldeles den samma som Choiseuls och d'Aiguillons under Ludvig XV:s regering, men under det att statsmännen från den gamla regimens dagar åtminstone till formen respekterade sin skyddslings själfständighet, lade däremot deras jakobinska efterföljare i dagen den fullständigaste hänsynslöshet. Sedan han framhållit vigten af att skydda Sverige, Polen, Turkiet, ja hela Europa för Rysslands barbariska rofgirighet, klandrar han nämligen sin instruktion, som ålade honom att söka ställa sig in hos hertigen[1], och forsätter därefter: »Om det ännu finnes några stater, som göra anspråk på att underhandla med oss såsom jämlikar, så hör Sverige ej till deras antal. Det är ej fråga om att med det samma öfverenskomma om (combiner) medlen att undertrycka Ryssland och upprätta Polen. Sverige bör blifva det frivilliga verktyget för våra planer». Ett bättre tillfälle att nå detta mål syntes honom ej häller någonsin hafva yppat sig än nu, ty därtill behöfdes blott att bevilja några handelsförmåner åt folket och åt hofvet den hänsyn, för hvilken det är så känsligt, samt några penningsummor. »För detta pris skall republikens agent i verkligheten spela en premierministers roll i Sverige». I det ofvan omtalade samtalet med Rivals hade Sparre föreslagit denne att »något

[1] Se ofvan s. 8. Han säger om instruktionen att den »ne porte que sur les idées familières à la politique des cours».

förbinda sig» med Reuterholm, hvars utmärkta egenskaper Sparre skildrade, och den 1 juni hade de också med hvarandra »en timmes förtroligt och hjärtligt samtal»[1]. Följden häraf visade sig i Rivals depech af den 2 juni, ty i denna heter det nu, att Reuterholm vore arbetsam, öppen och ärlig, ehuru folket hatade honom för hans isolerade lif och alt för stora hårdhet (trop de rudesse). Tretton millioner, som Sparre och Reuterholm under samtalen uppgifvit såsom Sveriges anspråk, förklarade dock Rivals i samma depech vara väl mycket, och enligt den samma hade han ej dolt för Sparre ryktet, att styrelsens medlemmar »underordnade statens intresse under sitt eget». På grund af detta rykte rådde han också nu sin regering att skaffa sig garantier för subsidiernas riktiga användande, men meddelade tillika att den svenska sjömakten genom reparationer skulle kunna uppbringas till 12 linieskepp. Han ansåg sig då också kunna meddela, att hans nya kreditiv, som nu ankommit[2], skulle med största ifver mottagas vid konungens och hertigens återkomst.

I medlet af juni, då glädjen öfver Staëls presentation börjat något grumlas därigenom att de väntade tunnorna guld ej hördes af, mottog den under hertigens bortovaro tillförordnade regeringen, i hvilken Sparre och Reuterholm hade plats, en not från ryska envoyén i Stockholm, Nottbeck, med begäran, att en rysk krigsflotta skulle i händelse af behof få anlöpa svenska hamnar; och strax därpå inberättade Ehrenheim från Köpenhamn, att Katarina erbjudit Danmark sina bona officia för att förmå England, med hvilket hon nyligen (den 5 maj) ingått en närmare förbindelse, att respektera den neutrala handeln, samt att Bernstorff »med största glädje och tacksamhet» mottagit anbudet[3]. Nottbecks begäran uppväckte hos Reuterholm fruktan för ett ryskt öfverfall. och Ehrenheims meddelande kom honom att befara, att den hatade »kärringen» äfven skulle vilja spela beskyddarinna åt Sverige. Inför dessa möjligheter blef han nästan utom sig af förskräckelse och raseri, och den 22 juni gaf han sina känslor luft i en biljett till Sparre. Han hade, skref han, aldrig läst något försmäd-

[1] Sparre till Staël den 2 juni.

[2] Välfärdsutskottet hade sändt ett sådant den 25 apr., men skickade ett nytt den 6 maj af fruktan, att svårigheter kunde uppstå, emedan konungens titulatur ej var fullständig i det förra. Det såg dock hälst, att detta kunde användas. Rivals svarade nu (den 2 juni) att han vore af samma mening, men fruktade, att det ofullständiga skulle stöta. Den 4 messidor (22 juni) resolverade utskottet, att det fullständiga skulle användas.

[3] Sparres journal den 17 juni och hans bref till Staël den 23 juni.

ligare papper än Ehrenheims depech. Han »förbannade» sitt inträde i ministären, »om Sverige följde ett så vanhederligt exempel», som den »nedrige och ärelöse» Bernstorff gifvit, och han hade skrifvit till hertigen, »att hvarken samtid eller efterverld vore vålande sig en gång att spotta på hans graf, om han så tilläte Sveriges självständighet trampas under fötterna.» Han ansåg därför, att man borde antingen genast »taga violenta mesurer» eller ock aftackla, och att det svenska sändebudet i London, Engeström, borde förklara, att, om England uppbragte »en enda svensk ökstock», skulle Sverige anse detta såsom en krigsförklaring och genast skrida till repressalier. Ville ej Danmark vara med härom, borde den svenska flottan skilja sig från den danska och i stället förena sig med den holländska och franska, och Sveriges uppfordringar till Danmark och England borde publiceras i alla tidningar liksom dess svar till Ryssland: »att Sverige än aldrig behöft någon annans än vår herres protektion och således alldeles icke ämnade begagna sig af kejsarinnans.» Vore Sparre af samma mening, skulle han med dagens post skrifva härom till hertigen; hvarom icke skulle Reuterholm för att icke blifva »deshonorerad» lägga sina åsigter »under konungens, nationens och hela Europas ögon». Han bad dessutom Sparre »än i dag» söka förmå Rivals att genom en kurirs afsändande påskynda subsidierna och öfverenskomma om flottornas förening[1]. Rivals tog emellertid saken ganska lugnt, ty då han följande dagen (5 messidor) inberättade förslaget om flottornas förening till sin regering, afstyrkte han det, på den grund, att man kunde få betala en obetydlig hjälp alt för dyrt. Hvad som ytterligare ökade Reuterholms oro, var att hertigen, underrättad om Nottbecks not, skref och föreslog ett svar därpå, hvilket Reuterholm fann alt för tillmötesgående, och i en ny biljett besvor han Sparre att »för Guds skull» ej låta svaret bli »så sockradt» som hertigen föreslagit[2].

Under dessa förhållanden kan man lätt tänka sig, huru efterlängtad Signeul med de 40 tnr guld skulle vara[3], och hvilken glädje hans ankomst till Stockholm den 28 juni uppväckte. Så

[1] Sparres journal den 22 juni.

[2] Sparre har i sin journal infört äfven denna biljett under den 22 juni, men detta kan knappast vara riktigt, då hertigens bref med förslaget till svar på noten är dateradt Karlskrona den 21 juni. Se SCHINKEL-BERGMAN, a. a., Bihanget I ss. 240—5, där brefvet är tryckt.

[3] Också sände Sparre i samråd med Reuterholm Staël de enträgnaste uppmaningar att skynda den 19 och 26 juni. Sparres journal och *Gallica*.

mycket bittrare blef därför missräkningen, när hans depecher öppnades, hvilket ej skedde förr än vid hertigens och konungens återkomst från den skånska resan den 1 juli[1].

På grund af Staëls föregående meddelanden kunde, såsom vi veta, de svenska statsmännen med skäl vänta, att de 40 tunnorna guld skulle gifvas blott och bart för republikens erkännande, och nu funno de, att det hemsända fördraget uppstälde såsom vilkor för deras utfående ej blott nya rustningar, utan ock en fullständig brytning med England. Reuterholm hade äfven under sina häftigaste vredesutbrott dock endast i händelse af *nya* kaperier ämnat skrida till repressalier, men nu föreskref fördraget sådana äfven för det fall, att England ej gaf ersättning för redan tagna laster; och att denna makt ej skulle bekväma sig till något sådant, var fullkomligt klart. Härtill kom, att man nu alldeles saknade medel att inlåta sig på ett krigiskt äfventyr med England. När Reuterholm förut tänkte sig ett sådant, hade han räknat på, att de 40 tnr guld skulle kunna användas till de löpande utgifterna, och att medel till nya rustningar mot England skulle erhållas genom fasta franska subsidier, men växlarne på de förra hade Signeul vid sin ankomst öfverlemnat åt Rivals, som naturligtvis ej kunde utlemna dem, förr än vilkoren voro uppfylda, och om erhållandet af de senare gaf fördraget ingen säkerhet. Också synes Reuterholm nu på en gång hafva upphört med sina yrkanden om kraftiga deklarationer mot England, Danmark och Ryssland, och man ser intet spår af att han lagt sina heroiska tänkesätt vare sig under »konungens, nationens eller Europas ögon». Lyckligtvis visade det sig också vara falskt allarm, att Danmark ämnade antaga Katarinas protektion[2], och han riskerade sålunda ej att genom denna återhållsamhet utsätta sin graf för efterverldens förakt. I stället utgöt nu det svenska kabinettet sin vredes skålar öfver Staël.

Så snart hertigen, skref Sparre, hade läst detta fördrag, genom hvilket Frankrike visat sig anse, ej blott att den svenska regeringen vore färdig eller nödsakad att sälja sig, utan ock att det vore en nåd att köpa den samma, och genom hvilket dessutom vilkor föreskrifvits, som Frankrike »knappast kunnat tillåta sig mot en nation, som det kufvat med sina vapen», så snart han slutat denna läsning, utropade han: »Nej jag skall ej tillåta,

[1] Sparre till Staël den 30 juni och 3 juli.
[2] Se Holm a. a. I s. 169.

att man förfar på detta sätt med det folk, hvars öde och lycka äro mig anförtrodda»! Därefter kom han att tänka på, att det var hans egen ambassadör, som föreslagit honom en ofördröjlig ratifikation af en dylik akt samt undertecknat den samma, och då befalde han Sparre att förehålla Staël detta »oväntade uppförande, som med rätta bort framkalla hans största missnöje» samt att låta honom veta, att fördraget »skulle genast återsändas såsom ovärdigt att någonsin erhålla ratifikation.» Sparre, som mot sina underordnade var lika hänsynslös som han var svag i sina förmäns händer, utförde också uppdraget på sitt grundliga sätt. Han uppref nu frågan om republikens erkännande, hvarigenom han förklarade att Staël handlat emot sina instruktioner, som uttryckligen förbjödo honom att äfventyra ett dylikt steg utan att förut försäkra sig om medel att upprätthålla det, och han beskylde honom för att härigenom hafva blottstält sitt fädernesland för det förbundna Europas hämd samt för en brytning med Danmark. Han frågade, huru man vidare skulle kunna sätta någon tro till hans löften, och huru det skulle gått, om hertigen på hans ord lyckats förmå en bankir att förskottera de utlofvade subsidierna. Han förebrådde honom, att han ej i tid underrättat hertigen om erkännandet[1], hvaraf följden blifvit, att denne först genom tidningarne fick kännedom därom. Han lät honom veta, »att mycket kunde vara att säga» om hans tal i konventet. Han förebrådde honom »lakonismen i och sällsyntheten» af hans depecher, att han ej genom dem underrättat regeringen om gången af sina underhandlingar, ej inhemtat dess råd och ej förberedt den på hvad det var fråga om, utan helt enkelt till ratifikation hemsändt en redan undertecknad akt, och slutligen att han till råga på alt utlånat sin egen kurir åt den franska regeringen för att från denna till dess ombud i Stockholm öfverbringa en penningsumma, som i verkligheten var bestämd åt konungen, men som mottagaren förbjöds att utlemna, förr än den svenska regeringen antagit vissa om det största misstroende vittnande vilkor. Sedan han äfven förebrått honom, att han ej tog någon hänsyn till den ringa stadga, som den nya republiken ernått, förklarade han, att man kunde frestas beskylla honom för, att han, om Frankrike fölle, rent af önskade, att Sverige äfven skulle dragas med i dess fall, och slutligen meddelade han

[1] Han uppger, att det var först den 9 maj, som Staël underrättade därom, men detta öfverensstämmer ej med dateringen af dennes depecher. Se ofvan s. 20.

honom, att hertigen på grund af det anförda ej i honom längre kunde »igenkänna den statsman och för sitt fäderneslands bästa intresserade offentliga personlighet, till hvilken han satt det mest vidsträckta förtroende», så vida han ej reparerade sina fel. Naturligtvis inskränkte sig Sparre ej blott till förebråelser, utan framstälde äfven positiva order, och dessa voro: att Staël skulle uppfordra välfärdsutskottet att inom få dagar afgifva svar på Sveriges klagomål, hvilka gingo ut på, att subsidierna gifvits såsom en allmosa utan omnämnande af Sveriges föregående tjänster samt dessutom på sårande vilkor; blefve ej svaret tillfredsställande, skulle Staël förklara, att han hade befallning att ögonblickligen återvända hem[1]. Samma dag skref äfven hertigen själf till Staël ett dundrande bref, uppfyldt med klagomål öfver Frankrikes otacksamhet och Staëls eget uppförande, och häri angåfvos närmare de fordringar, som han skulle framföra, nämligen bortåt 12 mill. l., som kunde få betalas på bestämda terminer, såsom ersättning för de rustningar, Sverige nu under 3 år gjort; däremot skulle Sverige bibehålla neutraliteten och såsom hittills utrusta konvojer, men det kunde ej åtaga sig att afgifva deklarationer, som voro egnade att ådraga det krig[2]. Med dessa budskap återsändes Signeul genast till Paris.

Äfven till Rivals sträckte sig följderna af regeringens missnöje. Den 2 juli meddelade honom Sparre, att hans audiens nu måste uppskjutas till Signeuls återkomst; beklagade sig bittert öfver Frankrikes visade misstroende och otacksamhet för Sveriges tjänster, af hvilka han särskildt betonade det kraftiga understöd svenska beskickningen i Konstantinopel gifvit Verninac, och hotade med ett systemskifte. Rivals uppförde sig enligt Sparre under samtalet »såsom en verkligt värdig och galant man»; han svarade visserligen, då Sparre försigtigt kände sig för, om han ej skulle vilja utlemna de 4 millionerna, blott med att hänvisa till sina order, men han försäkrade, att man bestämdt ej haft för afsigt att såra eller visa misstroende, att han alltid erkänt och skulle erkänna de stora tjänster Sverige gjorde Frankrike hos Porten, att han i sina depecher framhållit nödvändigheten af att understödja Sverige, samt att han aldrig upphört att intyga det intresse och den lojalitet, som här bevisades hans fädernesland, och som han alla dagar hade tillfälle att bevittna;

[1] Sparre till Staël den 3 juli.
[2] Se SCHINKEL-BERGMAN, a. a. III ss. 400 o. f., där brefvet är tryckt.

han lofvade nu att med Signeul skrifva ytterligare i samma riktning, och angående meddelandet om uppskofvet med audiensen svarade han blott, att det ej anstod honom att yttra något härom [1].

I själfva verket tyckes han också till en början hafva tagit saken kallt. I den depech, han samma dag afgaf till sin regering, redogjorde han lugnt och opartiskt för de af Sparre meddelade skälen till den vägrade ratifikationen och till den svenska regeringens missnöje, samt uttalade såsom sin åsigt, att man ej borde drifva Sverige för långt fram, att dess neutralitet under dåvarande förhållanden vore det för Frankrike fördelaktigaste, och att man på grund af dess trångmål, dess tillgifvenhet för Frankrike och den nytta, det kunde göra vid en blifvande återupprättelse af Polen, borde gifva det ersättning för dess rustningar. Att presentationen uppskjutits förklarade han visserligen vara sårande för Frankrike, men tillade att det ej kunde hjälpas. Efter några dagar slog han emellertid om, och hans depecher börja hädanefter andas den bittraste ovilja mot de styrande i Sverige. Anledningen härtill var antagligen, att han ansattes med förargliga frågor, hvarför presentationen ej blifvit af, då han likväl själf utspridt, att den skulle ega rum vid konungens återkomst [2], och detta torde hafva varit mer än hans fåfänga kunde fördraga. Den 7 juli skref han till sin regering, att han genast vid underrättelsen om uppskofvet skulle afrest, om han ej hindrats därifrån genom bristen på instruktioner, och den 11 juli afslog han en inbjudning att konferera med Sparre under förklaring, att han ej kunde besöka honom, förr än han fått sin regerings order med afseende på det vägrade erkännandet. Sparre skref då genast, att hans mening varit, att deras förbindelse skulle fortsatts på den gamla foten, i det presentationens uppskjutande hade kunnat skyllas på konungens vistelse på Drottningholm, men Rivals svarade härpå kärft, att han ej hade rätt diskutera ett sådant skäl. Han berättade sedan för sin regering, att de främmande ministrarne förvånat sig öfver hvad representanten för en borgareförsamling vågat göra mot en konung [3], men hertigen fann hans beteende blott visa »la futilité des hommes

[1] Sparres bref den 3 juli.
[2] Hans egen uppgift i ett bref till Sparre den 12 juli.
[3] Depech af den 25 fructidor (11 september). Brefväxlingen med Sparre finnes i *Fr. utr. min:s ark.*

parvenus»[1], och från de styrande kretsarne blef han genom uppträdet med Sparre fullständigt isolerad[2]. I stället trädde han nu i förbindelse med dessas motståndare. Redan den 7 juli (19 messidor) kan han omtala, att den högt ansedde Rosenstein önskat råka honom, och samma dag börjar han meddela ett rykte, för hvars sanning han dock ännu ej vill ansvara, nämligen att den unge konungen och största delen af konseljen höllos i okunnighet om penningtransaktionerna mellan hertigen och Frankrike, och att i följd däraf »man aldrig skall underteckna något fördrag, hvari penninghjälp stipuleras», emedan ett sådant skulle blifva ett medel för konungen och riksdagen att fordra redovisning af regenten och »hans favorit». Några dagar därefter (den 26 messidor) är han säker på sin sak. »Konungen af Sverige», skrifver han, »är okunnig om hvad som tilldrager sig mellan oss och regenten. Det är då sant, att den sistnämde och hans favorit, hvars vilja Sparre blindt utför, blott hafva velat göra sig kapitaler på vår bekostnad, försökande att undandraga sig undersökningar af riksdagen eller konungen, som ofelbart skola fordra en redovisning vid myndighetsförklaringen; min korrespondens skall visa er, att jag icke låtit lura mig af deras skenbara ifver för våra intressen, ehuru jag ej kunde tro dem nog förvända att helt och hållet hafva glömt Sveriges», och den 24 juli (6 thermidor) skrifver han med afseende på sitt råd att ej drifva Sverige för långt fram: »jag vet, att, om I gen Reuterholm de summor han kommer att begära, skolen I se honom förklara krig mot alla våra fiender.» Men det var ej nog med att hans nya vänner undfägnade honom med dylika berättelser; de synas äfven hafva sökt vinna honom för en revolution nästan à la Armfelt, och i själfva verket synes han ej varit obenägen. »På grund af den otålighet att regera», skref han den 14 juli (26 messidor), »som man tillskrifver den unge konungen, på grund af hans omgifnings anseende för redlighet och den observation man gör, att hans hof dagligen tillväxer på hertigens bekostnad, hade vi funnit det lätt att omstörta denne och lata förklara konungen myndig. Två timmar skulle vara tillräckliga för detta.» Företaget skulle vara lagligt, emedan förmyndarestyrelsen alltid till sin fördel kränkt Gustaf III:s testamente,

---

[1] Sparres journal den 11 juli.

[2] »Lille citoyen Rivals är som civiliter död», skref Reuterholm den 24 juli. Ibid.

den enda rättstitel, i kraft hvaraf den existerade, »men» — tilllägger han — »hufvud för en revolution äro sällsynta vid hofvet, och Rosenstein, som jag har råkat, dömer sig frivilligt att tillbringa ännu 16 månader i ängslan.» Rosenstein tyckes sålunda hafva varit den, på hvilken man i främsta hand räknat, och då han befans ovillig, blef det hela blott en fantasi.

I ett följande bref (den 6 thermidor) rådde han därför att söka bibehålla (ménager) konungens och folkets förtroende, tills konungen blefve myndig och tillsammans med riksdagen med lätthet kunde undertrycka adelspartiet, hvilket vore hans och Frankrikes fiender, men Katarinas verktyg. Hvad Frankrike härpå skulle vinna vore, att vid den blifvande stora striden mot Ryssland Sverige skulle stå till dess tjänst; och genom sitt grannskap till Petersburg skulle detta land då få en ansenlig vigt, hvilken »liksom Gustaf Adolfs segrar» skulle komma Frankrike till godo. »Om», fortsätter han, »vi se framåt till en ännu aflägsnare tidpunkt och antaga, att våra fredsfördrag med England blott blifva stillestånd, till dess denna makt kan fullständigt underkufvas, skall Sverige, befriadt från sina farhågor för Ryssland, utan fara kunna för framtiden stänga Östersjön för Engelsmännen och med trygghet göra för oss det, som det nu ej kan försöka utan att förderfva sig.» Den 1 sept. (15 fructidor) begärde han att få en annan beskickning på grund af den svenska styrelsens hat emot honom och omoraliskhet, och 3 dagar därefter visste han berätta, att hertigen och Reuterholm nu tänkte på en revolution af samma slag som han själf kort förut önskat, ehuru naturligtvis med olika syfte. Den 1 nov. skulle de nämligen låta förklara konungen myndig för att blifva af med Rosenstein och Mörner samt därefter sammankalla en riksdag eller hällre en herredag (diétine), emedan man kunde påverka en sådan genom förförelse och fruktan. För detta ändamål befästades redan Skeppsholmen och stäldes rikssalen i ordning, och meningen var att ändra regeringsformen samt göra konungen till ordförande (chef) för en talrik konselj, hvars tillvaro äfven efter förmyndareregeringens slut skulle betryggas[1].

Dessa och föregående utdrag ur Rivals depecher hafva synts böra meddelas, emedan de visa, hvilka underrättelser från Sverige tjänade välfärdsutskottet till ledning för dess svenska politik,

[1] Möjligen är det dessa rykten, som föranledt Schinkel-Bergmans uppgift III s. 170.

och med hvilka rykten den politiska atmosferen i Stockholm var mättad under denna på intriger så rika tid. Men de äro äfven därför af intresse, att de belysa sammanhanget mellan de politiska rörelserna i Sverige och de impulser, som blefvo följden af våra förbindelser med det revolutionära Frankrike. Som vi minnas, hade Verninac vid sin ankomst till Stockholm 1792, under intrycket af den första frihetsentusiasmen och hatet mot Gustaf III, i de aristokratiskt-liberala oppositionsmännen sett sina naturliga meningsvänner, men också snart funnit enligt med Frankrikes intressen att åtminstone för tillfället afstyra deras planer på konungamaktens inskränkande[1]. Rivals åter betraktade ständigt det aristokratiskt-liberala partiet såsom Frankrikes naturliga motparti samt önskade upprätthållandet af en stark konungamakt i Sverige, och det synes som om han härutinnan dömde rätt ej blott från synpunkten af Frankrikes politiska intresse, som fordrade ett *starkt* Sverige såsom motvigt mot Ryssland, utan äfven från synpunkten af de idéer, som utgjorde själfva drifkraften i den franska revolutionen, ty i själfva verket rådde en vida större frändskap mellan dem och Gustaf III:s program från och med 1789: en stark styrelsemakt på demokratisk grund, än mellan dem och det aristokratiskt-liberala partiets samhällsideal: en genom aristokratiska korporationer förlamad konungamakt samt privilegieväsendets upprätthållande. Att Gustaf III aldrig lärde sig inse detta och att den svenska aristokratien samt revolutionens statsmän länge förbisågo det, däri torde man just få söka en förklaring till de besynnerliga omkastningar och motsägelser, som man ofta anträffar vid studiet af vårt fäderneslands historia under denna tid.

Om Rivals konsekvent fasthöll vid den angifna uppfattningen, så växlade emellertid hans åsigt om, hvilka personer borde betraktas såsom målsmän för den ena eller andra riktningen, ty så länge han i hertigen och Reuterholm såg Frankrikes vänner, såg han också i dem den starka konungamaktens upprätthållare, men så snart han börjat misstänka deras franskvänlighet, blir han benägen att tillskrifva dem aristokratiskt liberala planer, ett förhållande som för öfrigt delvis kan finna sin förklaring i Reuterholms egen vacklan mellan de båda riktningarna. Hvad nu angår trovärdigheten af ryktet, att hertigen

[1] Se Hist. Tidskr. 1888 s. 106 o. f.

och Reuterholm den 1 nov. 1796 ämnade företaga en statskupp i aristokratisk-liberal riktning, egde det sannolikt lika liten grund som ryktet, att de, för att kunna själfva tillegna sig de af Frankrike beviljade subsidierna, ej ville tillåta att dessa omnämdes i fördraget. Huruvida de nu liksom 1793 gjorde något försök att *utöfver* subsidierna erhålla anslag från Frankrike — till opinionens bearbetande, må lemnas därhän (i tillgängliga handlingar finnes åtminstone *ingen* antydan om något sådant), men att den af Rivals framstälda beskyllningen (om fördraget) är ogrundad, synes framgå däraf, att de sedan utan betänkande godkände ett fördrag, som innehöll bestämmelser om subsidierna[1].

Rivals högpolitiska funderingar såväl före som efter brytningen mellan honom och den svenska regeringen rönte emellertid ej obetingadt bifall af välfärdsutskottet. Det gillade visserligen hans åsigter om önskligheten af Sveriges anslutning till Frankrike samt att han talat vid Sparre om misstankarne mot styrelsens medlemmar[2], och det instämde i hans åsigt, att Sparres och Reuterholms begäran om 13 millioner vore något öfverdrifven (un peu exagérée), men det älade honom att ej yttra sig i frågan, och af hans kritik af instruktionen fann det sig föga uppbygdt samt frågade, hvad han menade med att man skulle operera tillsammans med Sverige utan att öfverenskomma om (combiner) medlen[3]. Hans uppförande med afseende på presentationen gillade det och gaf honom nu den föreskriften, att han skulle visa sig likgiltig därför, men helt enkelt mottaga den, om den erbjöds. På det uttryckligaste förbjöd det honom emellertid att inlåta sig på några intriger mot förmyndarestyrelsen och lugnade honom med afseende på dennes egennyttiga spekulationer, i det det lofvade att taga vara på Frankrikes intressen i denna sak[4].

Onekligen röja dessa uttalanden, som alla äro från tiden efter prairialfördragets afslutande, en ganska vänlig sinnesstämning mot Sverige. Möjligen bidrog till denna hertigens bref till den danska kronprinsen, som meddelades utskottet och om hvilket

---

[1] Emellertid passa Rivals' uppgifter i saken (t. ex. om underhandlingens hemlighållande för konseljens öfriga medlemmar) så in på 1793 års transaktion, att man frestas misstänka, att hans upplysningar härleda sig från en person, som lyckats få någon spaning om denna och nu förmodade, att man ämnade förfara på samma sätt med de 40 tnr guld, som med de 300,000 l. Se Hist. Tidskr. 1888 s. 201.

[2] Bref från utskottet till Rivals den 25 prairial (13 juni), jmfr ofvan s. 24 o. 26.

[3] Dito den 4 messidor (22 juni), jmfr ofvan s. 25.

[4] Den 25 thermidor (12 juli), jmfr ofvan s. 32.

Staël den 19 juni skref att det gjort utmärkt effekt, och i samma riktning verkade nog äfven Sveriges anslutning till Baselfreden, hvarom Staël den 29 juni officielt underrättade[1]. Siéyès' utträde ur utskottet, som egde rum den 3 juli, ansåg emellertid Staël i synnerhet vara förmånligt för Sverige, emedan det befriade honom från hans enda egentliga motståndare. Enligt hvad Staël uppgaf i en af sina försvarsskrifvelser med anledning af hertigens och Sparres bannbref[2], hade han nämligen själf insett bristerna i prairialsfördraget, ehuru han ansåg sig böra antaga det såsom ett medel att erhålla bättre vilkor, så snart Siéyès komme att utträda. Han öppnade sålunda genast af sig själf en ny underhandling, och den 13 juli kunde han underrätta, att den hade god utsigt att lyckas. Såsom ett bevis på Frankrikes önskan att visa sin tacksamhet meddelade han därefter den 17 juli, att Le Hoc nu utnämts till fransk ambassadör i Sverige. Sådan var ställningen, då Signeul återkom den 23 juli med bannbrefven samt den svenska regeringens vägran att ratificera prairialsfördraget, och då vid samma tid äfven Rivals' bref om den uppskjutna presentationen ankommo. Den sistnämda omständigheten ansåg Staël i synnerhet hafva skadat underhandlingen; hertigens order lofvade han att utföra med iakttagande af nödiga försigtighetsmått, för att de ej skulle förorsaka en brytning, samt förklarade, att han inom 14 dagar skulle lemna Paris, om han ej lyckades[3]. Den 26 juli meddelade han också välfärdsutskottet, att hertigen ej velat mottaga de 4 millionerna, emedan han i de uppstälda vilkoren sett ett bevis på misstroende; förklarade, att den fordrade deklarationen mot England vore både onyttig och skadlig, emedan den måste leda till fiendtligheter, som Sverige ej var vuxet, hvarför följden af ett sådant steg måste blifva, att England undertryckte Sveriges handel samt alldeles utestängde Frankrike från förbindelsen med Norden. Slutligen förnyade han sitt yrkande på de 20 millionerna såsom en ersättning för de redan företagna rustningarna samt förlusten af de ryska subsidierna[4].

Siéyès' återinträde i utskottet den 2 aug. försvårade enligt Staël ytterligare hans uppgift, men han ville dock ej afresa för

---

[1] *Fr. utr.-ministeriets ark.*

[2] Se Schinkel-Bergman, Bihanget I s. 247, där denna skrifvelse dat. den 31 juli meddelas i öfversättning.

[3] Staël till hertigen den 25 juli, *Reuterh. papp.* Jmfr ock hans ofvan citerade bref af den 31 juli.

[4] *Fr. utr.-ministeriets ark.*

att ej lemna fältet öppet för Rysslands intriger[1], och den 26 aug. erbjöd honom utskottet omsider ett fördrag, enligt hvilket Sverige skulle få 4 millioner genast och 6 fördelade på 4 år. Staël ansåg emellertid detta för litet och inlemnade en ny not[2], men måste den 3 sept. inberätta, att utskottet stod fast vid att betala blott 10 millioner in alles. Han fann emellertid detta för litet och de erbjudna betalningsterminerna alt för aflägsna, och varnad af hvad som händt honom förra gången, tillkännagaf han nu för Sparre, att han ämnade sända hem fördraget oundertecknadt. Den 14 sept. (28 fructidor) blef därefter ändtligen underhandlingen bragt till slut. Det då upprättade »hemliga och preliminära» fördraget innehöll följande punkter:

1) i afvaktan på ett definitivt allians- och handelsfördrag förband sig Sverige att utrusta 10 linieskepp och 5 fregatter;

2) vid flottans utlöpande skulle Sverige förklara England och de öfriga mot republiken fiendtliga makterna, att det beslutit upprätthålla sina neutralitetsrättigheter;

3) Sverige skulle af England begära ofördröjlig restitution af eller ersättning för tagna svenska fartyg eller laster;

4) om Sverige i följd af denna begäran eller genom att utöfva repressalier inveckládes i krig med England, Ryssland eller någon annan makt, skulle Frankrike betala det 400,000 l. för hvarje krigsskepp och 200,000 för hvarje fregatt;

5) Frankrike skulle till Sverige afstå $^1/_{10}$ af värdet på de laster, som det kunde återförskaffa Frankrike;

6) dessa laster skulle omedelbarligen med afdrag af den nämda $^1/_{10}$ öfverlemnas till Frankrike eller sina franska egare;

7) Sverige skulle med alla krafter och i förening med Frankrike och Holland söka förmå Danmark att medverka till upprätthållandet af hafvens frihet;

8) på grund af de rustningar, som Sverige alt från krigets början gjort för att upprätthålla sin neutralitet, och till bevis på sitt intresse och sin vänskap skulle Frankrike betala Sverige 10 millioner l., nämligen 4 vid fördragets ratificerande och därefter 1 mill. hvar sjätte månad från och med den 1 januari 1796, tills hela summan blefve gäldad;

9) om Sverige och Frankrike inveckládes i ett gemensamt krig, skulle ingendera få sluta separatfred;

[1] Staël till hertigen den 6 aug. *Gallica.*
[2] Staël till Sparre den 27 aug.

10) fördraget af den 10 aug. 1787 angående Göteborgs hamn skulle utföras[1].

Om man jämför detta fördrag med det förra, kan man ej förneka att Staël nu hade vunnit en ganska vacker diplomatisk seger. Visserligen hade han ej kunnat utverka 12 millioner såsom hertigen begärt, men han hade dock erhållit mer än dubbelt så mycket som förra gången och detta utan några komprometterande vilkor, blott såsom lön för hvad Sverige *förut* gjort; deklarationen till England om äldre priser fordrades visserligen fortfarande, men den hade förlorat sin betydelse, då Sverige ej mer *ålades* att i händelse af vägran *skrida till repressalier*, och dessutom lofvade nu Frankrike, att, om den inveckIade Sverige i krig, gifva ett ytterligare understöd. Att Sverige skulle öka sina rustningar med 2 linieskepp och 1 fregatt, var visserligen en olägenhet, men i den skrifvelse, som Staël lät åtfölja fördraget, påpekade han, att, som rustningarna för det kommande året ej voro omtalade i fördraget, kunde man för dem hoppas erhålla nya subsidier. Dessa resultat synas emellertid ej hafva ernåtts blott på öfvertygelsens väg. Åtminstone påstod Staël sedan — och man är ej berättigad att tvifla på hans ord — att han begagnat sig af hertigens bemyndigande och i hemlighet användt 100,000 l. till fördragets genomdrifvande. Skälet till att han ej använde hela den summa, som anslagits till detta ändamål, eller 300,000 l., uppgaf han hafva varit, att en så stor summa ej syntes honom motsvara de fördelar, som stodo att vinna genom fördraget. För att ej väcka misstankar i Paris begagnade han sig ej af hertigens medgifvande, att han skulle få afräkna denna utgift på subsidierna, utan upplånade de 100,000 l. på sin egen risk[2].

Under tiden hade Staëls onåd fortfarit hemma i Sverige. Då kommissionssekreteraren i Lissabon K. G. König i aug. förordnades till hans ambassadsekreterare, gaf Sparre, under för-

[1] Fördraget finnes tryckt såsom bilaga hos SMITH a. a. Det är å välfärdsutskottets vägnar undertecknadt af Cambacérès, Lesage d'Eure-et-Loir, Boissy (d'Anglas), Berlier, Merlin de Douai, Louvet och Le Tourneur. Egendomligt nog saknas här liksom på fördraget af den 19 prairial Siéyès' namn. De 3 namn, som Smith omnämner såsom oläsliga, äro blott Lesages med tillägget af hans departement. Undertecknandet skedde emellertid ej den 14 sept., utan först sedan hertigen godkänt det. När det sändes till Sverige, åtföljdes det af ett utdrag ur välfärdsutskottets protokoll, som vitsordade, att utskottet och Staël enats därom; se Sparres bref till Staël den 9 okt.

[2] Staël till Sparre den 22 apr. 1796. Se om hertigens bemyndigande här ofvan s. 10. Vi återkomma till denna fråga i det följande.

säkran om, att König ej skulle blifva komprometterad, samt om fullkomlig diskretion, denne från hertigen order att genom en särskild korrespondans reparera Staëls »lakonism»[1], ett uppdrag som emellertid König undanbad sig, i det han rent ut förklarade att han därigenom kunde ådraga sig misstankar att vara spion[2]. Förebråelser för »lakonism» samt hans depechers sällsynthet riktades äfven till Staël själf[3], och Reuterholm beklagade sig för Sparre öfver att hans depecher gingo ut på att indraga Sverige i kriget[4]. Han fick äfven snubbor för, att hans fru genom sin inblandning i politiken ådragit sig ett offentligt angrepp i konventet, hvilket man fann komprometterande för Sverige[5]. Den förnämsta anledningen till missnöje var emellertid naturligtvis, att hans underhandlingar om ett nytt fördrag drogo ut på tiden. Hans påstående, att uppskofvet med Rivals' presentation vore en orsak härtill, förklarade hertigen blott för en förevändning[6], och den 29 sept. befalde han honom i ett nytt dundrande bref vid risk af ansvarspåföljd, att, om han ej genast finge ett tillfredsställande svar, förklara sig hafva order att afresa inom 24 timmar. Innan detta bref hann afgå, ankom emellertid kuriren med fördraget af den 14 sept., och hertigen förklarade då i ett tillägg, att, om detta budskap, af hvilket han ej ännu hunnit taga del, befunnes tillfredsställande, skulle han få anse brefvet såsom oskrifvet; annars hade han att lyda order.

Denna gång blef hertigen i hufvudsak nöjd, och den 2 okt. underrättade Sparre Staël härom. Visserligen framstälde han på samma gång anmärkningar mot, att Sverige enligt fördraget skulla öka sina rustningar med de 3 fartygen, hvilket han dels fann obilligt, då subsidierna skulle gifvas såsom ersättning för redan gjorda rustningar och alltså dessas storlek rättvisligen borde tagas till måttstock, dels fruktade skola medföra missförstånd med Danmark, då detta traktatsenligt blott var skyldigt att utrusta 8 linieskepp och 4 fregatter och därför kunde misstycka, om Sverige uppträdde med en större styrka. Men han förklarade dock, att hertigen tycktes vilja godkänna fördraget,

---

[1] Sparre till König den 25 aug.
[2] Königs svar den 25 dec. Han vitsordade på samma gång Staëls stora anseende i Paris.
[3] Sparre till Staël den 18 sept.
[4] Sparres journal den 31 juli.
[5] Hertigen och Sparre till Staël den 29 sept.
[6] Bref af den 18 aug. *Reuterh. papp.*

ehuru naturligtvis under förutsättning att den ökade rustningen ej fordrades förr än till nästa år. För öfrigt ämnade han genom Rivals söka utverka, att denna punkt ändrades genom en tilläggsartikel, och uppmanade äfven Staël att arbeta i samma riktning. Bearbetningarna på Rivals torde dock ej hafva blifvit af synnerlig betydelse, ty denne hade fått order att ej utlemna de 4 millionerna, förr än hertigen antagit det nya fördraget, och detta kom alla betänkligheter att vika. Hertigen utfärdade i konungens namn och under hans signet ett formligt antagande, och i utbyte mot denna handling erhöll Sparre den 5 okt. af Rivals omsider de efterlängtade millionerna. Kort därefter afreste Rivals för att lemna plats åt Le Hoc. Därförinnan hade han dock tillfredsställelsen att ändtligen blifva erkänd såsom minister och erhålla den så mycket omordade audiensen hos den kungliga familjen[1].

Emellertid var äfven fördragets ratificerande enligt dess § 8 ett vilkor för de 4 millionernas utfående, och därför måste den svenska regeringen bekväma sig till att skicka Staël ratifikationen på samma gång som bemyndigandet att underteckna, eller regeringen måste ratificera en icke undertecknad handling[2]. På samma gång fick Staël befallning att påskynda det definitiva allians- och handelsfördragets afslutande, hvarvid borde iakttagas, att det ej fick innehålla något, som kunde indraga Sverige i kriget, och tillika förnyades ordern, att han skulle söka afpruta de 3 fartygen. Lyckades ej detta, skulle han begära ökade subsidier eller åtminstone en förkortning af betalningsterminerna, och om man hänvisade till de inkomster, som Sverige skulle kunna bereda sig genom §§ 5 och 6 af fördraget (om Sveriges rätt till $^1/_{10}$ af tagna laster, som det kunde skaffa Frankrike till baka), borde han svara, att mycket ej skulle kunna vinnas därigenom och att dessutom dessa paragrafer voro outförbara och endast intagits för syns skull, då det blefve omöjligt att konstatera hvad som vore franskt gods. Däremot uppmanades han ifrigt att verka för det tillämnade neutralitetsförbundet, hvari nu utom

[1] Sparre till Staël den 9 okt. och Rivals' depecher den 14 och 21 vendémiaire år IV (den 5 och 12 okt. 1795).

[2] Sparre till Staël den 9 okt. För att betrygga sig mot, att ej den franska regeringen skulle kunna begagna sig häraf för att göra ändringar till Sveriges skada redogjordes i själfva ratifikationen för fördragets innehåll. Efter undertecknandet sändes sedan en vanlig ratifikation. (Sparre till Staël den 13 januari 1796.)

Sverige nämdes såsom deltagare Preussen, Danmark, Förenta Staterna, Spanien och kanske Portugal.

Sparres anmärkningar beröfvade emellertid ej fördraget dess giltighet. Sverige befann sig sålunda nu i formligt förbund med det revolutionära Frankrike, och Staël hade omsider uppnått det mål, för hvilket han så länge och ifrigt arbetat och för hvilket han utsatt sig för så många obehag.

Den 6 sept. eller 8 dagar före öfverenskommelsen om fördraget hade den nyutnämde ambassadören LE HOC erhållit sin instruktion[1]. Denna handling lemnar ett ytterligare bevis på, huru litet revolutionens statsmän i verkligheten lyckades realisera teorien, att det genom revolutionen pånyttfödda Frankrike frigjort sig från alla grundsatser, som förut varit bestämmande för dess utrikespolitik[2]. Instruktionen börjar visserligen med att bryta stafven öfver den gamla regimen, då makterna rättade sin politik efter omständigheterna, konungarna underordnade folkens intressen sina familjeintressen, och konungarnas högmod, antagonismen mot England och Österrike samt de religiösa tvisterna nödgade Frankrike att taga del i alla Europas olyckor. Men icke dess mindre angifvas därefter just de två system, som under l'ancien régime varit bestämmande för Frankrikes politik såsom de enda möjliga, nämligen att antingen bekämpa Österrike och Ryssland i förening med Spanien, Preussen, Sverige och Turkiet eller ock att uppoffra dessa gamla bundsförvandter samt närma sig Österrike, Ryssland och England. Med afseende på det senare systemet säges det, att det hade anhängare och att, om det också ej fullständigt följts under de sista ministärerna, hade man blifvit stående orörlig mellan de båda partierna, i det man skonat Ryssland och nekat Sverige subsidier, och detta klandras, emedan det gifvit Ryssland tillfälle att draga nytta af Frankrikes »tystnad och tröghet» samt försvagat eller från Frankrike aflägsnat Sverige och Turkiet[3]. Häraf synes framgå, att syftet med instruktionen var att rekommendera det förra systemet, ehuru detta af undseende för de revolutionära doktrinerna skedde under åtskilliga omsvep. Äfven andra i instruktionen förekommande uttalanden peka åt samma håll.

---

[1] Den finnes i *Fr. utr. min:s ark.*, daterad fructidor utan dag, men Staël uppgaf i bref till hertigen den 6 sept., att den utfärdats denna dag.

[2] Jmfr Hist. Tidskr. 1888 ss. 97 o. f.

[3] Det är i detta sammanhang, som det förut anförda yttrandet ur instruktionen om Gustaf III:s politik förekommer. Se Hist. Tidskr. 1888 102 s. n.

Sålunda säges det, att det Bourbonska familjefördraget (hvilket man denna tid i själfva verket var på väg att återupplifva, sedan äfven Spanien slutit fred i Basel den 22 juli) ej hade någon annan olägenhet än namnet. Den gamla taktiken att begagna sig af rivaliteten mellan Preussen och Österrike klandras, men ändock frågas, om det ej vore för Frankrike fördelaktigt att gynna Preussens maktutvidgning för att skapa en motvigt mot Österrike, och äfven med afseende på den polska frågan förklaras Preussen vara en naturlig bundsförvandt. Sverige, ehuru svagt, kunde, heter det, blifva nyttigt både med afseende på den neutrala handelns skyddande och för den diversion det kunde göra till förmån för Turkarne, hvarför det borde understödjas med subsidier, och hvad Turkarne angår framhålles deras intresse för Polens upprätthållande, hvarigenom en barrière kunde vinnas mot Katarinas och Österrikes maktlystnad. På grund af alt detta förklaras de nu nämda makterna jämte den Bataviska republiken och Danmark, vara lämpliga att bilda ett stort förbund till betryggande af Europas lugn.

Efter dessa allmänna betraktelser vänder sig instruktionen till de svenska förhållandena. Med afseende på dessa påstås — möjligen på grund af Le Hocs berättelse 1793[1] — att Katarina genom Drottningholmsfördraget hade åtagit sig att med vapenmakt upprätthålla Gustaf III:s författning, och i följd häraf anges det som en möjlighet, att hon, på samma sätt som Gustaf III 1788 begagnade sig af maskeraden vid gränsen, skulle söka uppväcka oroligheter i Stockholm för att erhålla en förevändning till krig. Dylika stämplingar borde Le Hoc söka förekomma, och han borde tillika söka vinna konungens och de uppriktiga fosterlandsvännernas förtroende. Emellertid vore det möjligt, att omstörtningar komme att ega rum, emedan svenska folket vore benäget för revolutioner, alla partier väntade på konungens tronbestigning för att få tillfälle att triumfera öfver hvarandra, och frihetsidéer samt missnöje med förmyndarestyrelsen upprörde sinnena. För detta fall förklarade sig emellertid utskottet ej kunna gifva några förhållningsorder, utan öfverlemnade åt Le Hoc själf att bestämma hvad han borde göra, i förhoppning att hans takt, hans sinne för folkens frihet och rättigheter samt den erfarenhet, han förvärfvat under revolutionen, skulle kunna leda

[1] Ibid. s. 180.

honom. Han borde dock aldrig glömma, »att han var skyldig att respektera gästfriheten, att visa aktning för det bestående styrelsesättets former, ådagalägga ärlighet i sitt uppträdande, klokhet under stormen, fasthet i faran samt värdighet vid alla tillfällen.» Med afseende på den yttre politiken skulle han underrätta den svenska regeringen om Frankrikes intresse för Polen samt inbjuda den att jämte Preussen göra föreställningar till förmån för denna makt, dock först sedan man öfvervägt följderna af ett sådant steg. Vidare skulle han förbereda på, att den svenska regeringen borde använda det inflytande, som den i kraft af Pommerns besittning kunde utöfva på Tysklands angelägenheter, i enlighet med Frankrikes önskan; han skulle arbeta på att förtroendet mellan Sverige och Danmark befästes; beflita sig om Frankrikes handel på Sverige och slutligen taga reda på vetenskaperna,* hvilka Svenskarne länge med utmärkelse idkat, samt äfven på andra nyttiga saker. »Det är på detta sätt», tillägges härom, »som den franska republikens agenter böra utvidga kretsen för sina arbeten och skaffa sig förlåtelse för det obehag (ce de pénible), som politiken kan förorsaka moralen, i det de öka sitt fäderneslands och sina medborgares lycka.»

Den nye ambassadören var en verkligt betydande personlighet, och Staël ansåg också att välfärdsutskottet genom hans sändande velat visa Sverige en artighet. Han var född 1743 och son af en berömd läkare. Före revolutionen hade han dels egnat sig åt literaturen, dels deltagit i vigtiga förvaltningsärenden. Så hade han varit kommissarie för utväxlingen af fångar mellan England och Frankrike under Amerikanska frihetskriget och belönats för sina tjänster härvid med en pension af 6,000 l. Han hade därefter varit ambassadsekreterare i Konstantinopel, och då han återkallades från denna plats, var det för att biträda Calonne i dennes arbeten med anledning af 1787 års notabelförsamling. Ehuru revolutionen beröfvade honom hans pension, synes han dock från första stund hafva anslutit sig till den samma, ty under den konstituerande nationalförsamlingen blef han bataljonschef vid nationalgardet och efter flykten till Varennes fick han förtroendet att bevaka Dauphin. Detta grannlaga uppdrag utförde han på ett så ridderligt sätt, att Ludvig XVI belönade honom med ministerplatsen i Hamburg, där vi förut i denna undersökning flyktigt gjort hans be-

kantskap[1]. Under konventet fängslades han med anledning af en memoir, som han ingifvit till konungen och som återfans i det famösa järnskåpet, men återfick friheten efter Robespierres fall.» Hans sinne var lifligt», säger en biograf, som antagligen känt honom personligen, »hans konversation var briljant och glädtig och han bevarade den goda tonens traditioner från Ludvig XIV:s tidehvarf»[2].

Le Hoc ankom till Stockholm den 22 okt. Förut hade Reuterholm yttrat sig ganska föraktligt om »citoyen Hic, Hæc, Hoc»[3], men dennes hela uppträdande och hans tal vid presentationen för den unge konungen[4] synas hafva tillvunnit honom allmänna sympatier, och man visade honom mycken artighet, bl. a. genom att ställa den lilla grillerade logen på operan ofvanför hertigens till hans disposition[5]. I synnerhet blef Sparre intagen. Den förkärlek han i sin ungdom, under sin morbroder Tessins ledning, insupit för Hattarnes politiska system, synes nu genom hans sysslande med den franska förbundsfrågan hafva vaknat till nytt lif, och då vänskapen mellan honom och Reuterholm vid denna tid började svalna, slöt han sig, osjälfständig och i behof af ledning som han var, i stället till den franska ambassadören — på ett sätt, som svårligen kunde anses öfverensstämmande med hans ämbetsställning.

---

[1] Se Hist. Tidskr. 1888 s. 179.

[2] MICHAUD, *Biographie universelle* och *Nouvelle Biographie universelle.*

[3] Sparres journal den 31 juli.

[4] Han visade sig också däri såsom den artigaste hofman utan att dock uppgifva sin republikanska ståndpunkt. Så yttrade han: Je n'apporte point à V. M. des hommages et des serments adulteurs. Je presente les voeux d'un peuple libre au chef d'un peuple fier et généreux ... Déjà V. M. promet tout ce qu'on a droit d'attendre d'elle ... et tout annonce un autre Gustave à son pays. Puisque vous aimez les hommes, Sire, vous régnerez par la loi.» En allusion på »Nordens Fransmän» saknas ej häller här; det heter nämligen, att de båda folken voro »glorieux de leur ressemblance». Talet i *Fr. utr. min:s ark.* Det är fullständigt tryckt i ADLERBETHS *Historiska Anteckningar*, II s. 278.

[5] Sparres journal den 31 okt.

Strödda meddelanden och aktstycken.

Äldre Vestmannalag eller Dalalag?

En i Kongl. Biblioteket i Stockholm förvarad pergamentscodex, sign. *B. 54*, har såväl af Stjernhök[1] som Hadorph, hvilken senare under titeln *Dahle-Laghen* år 1676 utgaf densamma, ansetts innehålla en lag endast gällande för Dalarne. Denna åsigt var sedermera allmänt herskande, till dess G. E. Sundström i en akademisk afhandling[2] af år 1827 sökte visa, att den ej kunnat gälla för Dalarne ensamt. Häri har äfven Schlyter[3] instämt och han såg i densamma en äldre redaktion af Vestmannalagen. De stöd Schlyter framdrager härför, äro i korthet följande. Dalarne var endast en del af Vestmanland och utgjorde ej någon särskild lagsaga samt kan därför ej haft en särskild lag. På många ställen talas om *hundare*, hvilka aldrig funnits i Dalarne. På flera ställen förekomma benämningarna *land*, *land ok laghsagha*, *land ok laghskila*, *landsnæmnd*, hvilka tydligen beteckna det område, för hvilket lagboken gälde, men Dalarne, såsom endast en del af landet Vestmanland, kunde ej få benämningen af ett land. Då Dalarne här nämnas[4], bevisar detta väl, att lagen tillhört det land, hvarest Dalarne voro belägna, men alldeles icke att den endast gällt för denna del af lagsagan. Den måste således hafva gällt för hela Vestmanland och vara en äldre redaktion af dess lag.

Dessa bevis synas mig dock ej vara öfvertygande. Redan Tengberg[5] har nämligen ådagalagt den självständiga ställning Dalarne intog gentemot Vestmanland, att i lagmannens titel Dalarne nästan

---

[1] Dahlelaghen. Sthm 1676. Företalet.

[2] J. E. Boethius & G. E. Sundström, Lex Dalekarlica antiqva sub examen revocata. Ups. 1827. Enligt Sundströms åsigt skulle denna handskrift endast innehålla en enskild mans anteckningar utan någon offentlig karaktär. Detta har dock vederlagts af Schlyter (se nedannämda arbeten).

[3] C. J. Schlyter, Juridiska afhandlingar. Ups. 1836. 1, s. 53. — Vestmannalagen. Lund 1841. Företalet.

[4] Gipn. B. 11: *þæssum lagh hawa standit æ siþan Dala bygdhus*.

[5] R. Tengberg, Om den äldsta territoriala indelningen och förvaltningen i Sverige, 1. Sthm 1875, s. 67, 68.

ständigt nämnes jämte Vestmanland och att lagsagan i Magnus Erikssons landslag kallas »Vestmanland och Dala». Han påpekar äfven, hurusom »lagmansdömet öfver allt Uppland» delades af Emord i tvänne områden, Uppland och Helsingland, med skilda lagar men med gemensam lagman. Det ligger därför ej någon orimlighet i antagandet, att Dalarne kunnat haft en särskild lag.

Det i lagen förekommande ordet *hundari* lägger ej häller hinder i vägen för en dylik åsigt. Ty det nämnes aldrig, att lagområdet var deladt i hundaren och ej häller omtalas någonsin flere hundaren. Af de 17 gånger detta ord förekommer, står det ej mindre än 15 gånger i sammanhang med bötesfördelningen[1], men vida vanligare är därvid uttrycket *alli men*, som förekommer 32 gånger. De återstående 2 fallen äro i Edsöresbalken[2], där en *hundaresnämd* omtalas, men om denna anföres den inskränkningen, att den skall tagas från den treding, där det åtalade brottet var begånget.[3] Detta inskränkande tillägg saknas såväl i Uplands- och Södermannalagarna, som den s. k. yngre Vestmannalagen. Enligt Helsingelagen, som ej känner någon hundaresindelning, skulle de 12 män, som ransakade i edsöresmålen, tagas från det skeppslag, där gerningen var begången.[4] Tredingen motsvarar således här Uplands, Södermanlands och Vestmanlands hundare samt Helsinglands skeppslag.[5] Då för dessa land närmaste högre enhet var hela landet, kan hundaret här vara liktydigt med det eljes förekommande land, land ok laghsagha, land ok laghskila. Det förefaller visserligen egendomligt, att samma område på ena stället kallas land, på det andra hundare; men vid redigerandet af denna lag har tydligen Uplands och i några fall äfven Södermanlands lagar blifvit begagnade, och i dem nämnes vid bötesfördelningen synnerligen ofta hundaret och i deras Edsöresbalkar talas äfven om hundaresnämden och från dessa lagar kan ordet hundare här mycket väl hafva inkommit. — Först omkring år 1400 finner man Dalarne någon gång kallas Dalahundare.

Vid affattandet af en gemensam lag för Vestmanland och Dalarne måste helt visst närmast tagits i beaktande förhållandena i Vestmanland, då det hade den största odlade bygden, var tätast bebygdt och hade det största antalet af bofasta bönder. Att man till grund för lagen lagt förhållandena i det folkfattigare och glesare bebygda landet är nästan otänkbart. Nu finnes emellertid åtskilligt i denna lag, som mer öfverensstämmer med hvad som är kändt för Dalarne, än hvad vi veta om Vestmanland.

---

[1] *hundarit:* Manh. B. 1: pr. (2 g.); 2: pr.; 19; 20: 1; Bygn. B. 4; 38: pr.; þjuv. B. 16: 4; þing. B. 1: pr., 1; 9; 11; 19. *hundaris ræth:* þjuv. B. 10: 4. þing. B. 5: 3.

[2] Eþs. 1: pr.; 3; (6: 3).

[3] Eþs. 6: 3.

[4] Kon. B. 6: 1.

[5] Äfven i Bygn. B. 45: 3 och þing. B. 17: 1 motsvarar tredingen hundaret i den s. k. yngre Vestmannalagen: Bygn. B. 45: 3 och þing. B. 17: 1. Jämför Uplandslagen: þing. B. 9: 5.

Enligt den s. k. yngre Vestmannalagen var det vanliga tingsområdet hundaret, hvilket åter var deladt i 4 brofiæl.[1] Enligt denna lag är tingsområdet däremot tredingen, hvilken också synes varit delad i 4 brofiæl.[2] Att tredingen var en tredjedel af hundaret framgår tydligen af namnet, men att Vestmanlands hundaren någonsin varit delade i tredingar, antydes ingenstädes i urkunderna, och då man känner huru fast bestånd gamla territoriela indelningar pläga hafva, förefaller det egendomligt, om en dylik radikal förändring på så kort tid, som mellan dessa båda lagars affattningstider, egt rum, utan att i urkunderna lemna ringaste spår efter sig. Ej häller är det troligt, att man i Vestmanland, med dess jämförelsevis små hundaren, någonsin haft behof af så många tingsområden. Om Dalarne åter vet man, att det ännu i senare hälften af 1300-talet var deladt i 3 tredingar, med hvilka särskilda räfsteting höllos.[3] — Af i behåll varande handlingar är vidare kändt, att i hvar och en af dessa tredingar fans en kungsgård, s. k. Husaby[3], och härmed öfverensstämmer, att denna lag ofta talar om en *husabyman*, som en konungens lägre ämbetsman. Om dylika husabyar eller husabymän i Vestmanland nämnes ej något i urkunderna eller den s. k. yngre Vestmannalagen.

I fråga om *kunungs wtgiærþir* anföres i denna lag[4], att de utgingo i *wighra manna skin*, *leþungx skin* och *bælskin*. Någon dylik skinnskatt för Vestmanland finnes ej på något ställe omtalad. Enligt den s. k. yngre Vestmannalagen erlades dessa utlagor i s. k. *mata*, bestående af spanmål och penningar[5] och ännu 1539 talas om matukorn och matupenningar i jordeboken för Vesterås län.[6] För Öster- och Vester-Dalarna utgick däremot 1539 en skatt i skinn.[6]

Då Uplandslagen[7] och den s. k. yngre Vestmannalagen[8] i fråga om syner medgifva vad till en hundaressyn och från denna till en folklandssyn, stadgar åter denna lag[9] vad från en sockensyn till annan sockensyn och från denna till en landsnämd. Ordalagen öfverensstämma närmast med ett tillägg till Södermannalagen[10], som medgifver vad från en hundaressyn till annan hundares syn och därifrån till en folklandssyn. Här jämnställes således socken med de andra Svealagarnes hundare. Några diplom, som omtala dessa sockensyner, finnas visserligen ej i behåll, men den landssyn, som omnämnes i ett par bref[11] rörande Dalarne, finnes vara sammansatt af personer uteslutande från detta landskap. — Vadsumman till denna folklandssyn var, enligt Upplands-, Södermanna- och den s. k. yngre Vestmanna-

---

[1] þing. B. 1, 3.
[2] Eþs. 6: 3; þing. B. 7: 2; 9.
[3] C. G. Styffe, Skandinavien under unionstiden. Sthm 1880, s. 258, 259.
[4] þing. B. 7: 2.
[5] Kon. B. 7: 2.
[6] Jordeböckerna för detta år i Kammararkivet.
[7] Viþ. B. 17: 4.
[8] Bygn. B. 17: 3.
[9] þing. B. 3: 2.
[10] Add. 6.
[11] Diplomatarium Dalekarlicum, n. 920, 288.

lagen, bestämd efter hundarenas antal. Men enligt denna lag är den 12 marker, hvilken summa ej öfverensstämmer med Vestmanlands hundaren. Möjligen kan den blifvit bestämd på grund af antalet af brofiælen, men troligare är dock, att den direkt tagits från Södermannalagen.

Äfvenledes vilja vi påpeka den vidsträckta myndighet, som enligt denna lag tillkommer provasten[1], hvartill motstycke ej finnes i någon af de öfriga Svea-lagarne, utom i det, liksom Dalarna, från biskopssätet aflägset belägna Helsinglands lag. I ett par handlingar[2] från medlet af 1300-talet omnämnes äfven en provast öfver Dalarne.

Någon uppmärksamhet bör måhända äfven egnas åt ordet *sællaboþir*[3], som mer tyckes öfverensstämma med förhållandena i Dalarna än dem i Vestmanland.

Jag nämde ofvan, att stadgandet om vad till en landsnämd närmast öfverensstämde med ett tillägg till Södermannalagen samt att själfva vadsumman troligen var hemtad därifrån. Detta tillägg förekommer i en lagcodex, som Tengberg[4] anser innehålla den yngre Södermannalagen, hvilken erhöll kunglig stadfästelse år 1327. I så fall skulle nu i fråga varande lag vara affattad efter detta år. Enligt Schlyters åsigt är den skrifven efter år 1318 och den s. k. yngre Vestmannalagen före år 1347. Att ett och samma land så kort tid efter sedan det antagit en lag, underkastat den samma en så grundlig revision, att den synes vara en helt och hållet ny lag, är föga troligt. Då vidare, som vi nu visat, denna lag i några rätt vigtiga fall öfverensstämmer med kända förhållanden i Dalarne, som ej hafva motsvarighet i Vestmanland, synes mig ej någon annan slutsats kunna dragas däraf, än att den uteslutande skrifvits för Dalarne, endast där haft gällande kraft och att dess rätta namn således är *Dalalagen*. Detta bestyrkes däraf att Dalarne (ej Vestmanland) nämnes i denna lag. Vi hafva således i behåll en Vestmannalag, af Schlyter kallad »Den yngre codex af Westmannalagen» och en Dalalag, som Schlyter nämner »Den äldre codex af Westmannalagen».

[1] Krist. B. 15.
[2] Dipl. Dal., n. 25. 637.
[3] Bygn. B. 45: 3.
[4] Auf. arb., s. 64, 65.

Karl Henrik Karlsson.

Ett kapitel svensk historia i rådskammaren.

(Ur rådsprot. 20/1 1710.)

Rådsprotokollen från början af 1700-talet, då konungen var borta, innehålla ofta målande episoder, egnade att på ett lifligt sätt belysa samtidens kulturförhållanden. Frånvaron af konstitutionel kontroll gjorde, att öfverläggningarna i många fall fördes med en sådan oförbehållsamhet och af sekreterarne återgåfvos i en så bred utförlighet, att de ställa både rådsherrarnes egen personlighet och de af dem behandlade frågorna i en ganska bjärt dager.

Så är ej minst fallet med det vidlyftiga och i flere afseenden intressanta protokollet för rådssammanträdet den 20 januari 1710. Vid detta tillfälle öfverlades, bl. a., om rätta sättet att förbättra krigstukten hos de svenska trupperna, öfver hvilkas framfart i eget land, ej blott från Pommern och Östersjöländerna, utan äfven från södra Sverige, högljudda klagomål försports i rådet. Under den öfverläggning, som härom uppstod, yrkades af den gamle grefve Axel Julius de la Gardie och af presidenten i Svea hofrätt, grefve Gabriel Falkenberg, ett summariskt sätt att gå till väga, som visade, att förra tiders krigstraditioner fortlefde i friskt minne hos de hemmavarande, i Karl XII:s bragder icke deltagande rådsherrarne. Därunder gaf ock hans excellens grefve Carl Gustaf Frölich, när talet föll på Engelbrekt, bevis på en okunnighet om fosterlandets forna öden, som hos en af Karl XII:s gunstlingar och en förutvarande guvernör i Riga — äfven om man tager hänsyn till grefvens ofta nog mindre normala uppträdande och tidsförhållandena i öfrigt — måste förefalla något öfverraskande. Märkliga äro ock det lugn och den omständlighet, hvarmed öfverläggningen kunde föras under en så kritisk tidpunkt som den dåvarande, då riket var omringadt af fiender, den svenska hufvudhären nyligen nedgjord eller tillfångatagen, konungen borta i Turkiet, danskarna landstigna i Skåne, landet utarmadt af fleråriga missväxter och krig samt nästan inga medel för handen till försvarets ordnande; alltnog, ställningen syntes i många afseenden förtviflad, men rådsherrarne förlorade ej fattningen.

Det protokollsutdrag, som här nedan meddelas, är i nämda hänseenden ganska betecknande:

— — — — — — — — — — — — — — —

Grefve De la Gardie: Med glorvyrdigst i åminnelse salige konung Carl Gustaf var jag hela förre polniske kriget med ifrån des första begynnelse. Varandes väl landet gott och frugtsamt nog, men kan lätteligen blifva ruinerat och upfrätit, när ingen god ordning hålles, såsom man altid varse blef på de orter, hvarest tartarne och cossakerne hade färdats fram, ehuruväl polacherne sielfve icke äro alt för ordentligit folk, utan elaka hushållare, licentieuse och slösacktige, som föga bekymra sig om morgondagen. Och det de intet hinna

förstöra skada och fördärfva de, att ingen annan skall kunna hafva gott där utaf; hvaraf hände, att våra troupper som oftast ledo stor brist på vivres och andre förnödenheter, så att man ibland måste låta nöja sig med slätta qvarter och smala tractamenter nog, underståendes sig ingen något att pocka eller med sig bortrappa, såsom här gemenligen vid durchtåg och marcher ske plägar, utan salig konungen lät hafva en så sträng upsigt och höll en så god disciplin vid magt, att ingen understod sig vid lifsstraff någon excess att begå. Därför och inga svenske blefvo härutinnan attraperade utan några tyskar under de värfvade regementerne samt finnar, som rappat får, svin, höns, och en, som allenast tagit några kålhufvuden. Och blefvo allesammans efter hållen ståndrätt på färska gärningen tid efter annan, som de hade syndat eller mot förbud sig förbrutit, aflifvade och uphängde. Och sedan några sådane executioner vore skedde, föröfvades inga exorbitantier utan förhöllo [de] sig vackert stilla.

Grefve Falkenberg: Äfven så lät konung Carl den XI:te uti förra skåniske kriget göra, som jag för en stund sedan berätta månde, så alla slike excesser strax vid arméen aldeles uphörde, sedan en eller två delinquenter blifvit uphängde; ty påbud utan prompt execution retar dem vanartigom mera till sielfsvåld och odygd än dem därifrån håller och afskräcker.

Grefve Frölich mente att, efter all lag, bör straffet vara proportionerat efter förbrottet. Intet svara just några kålhufvud, ett svin eller en höna emot en menniskas lif, att hon det samma skall mista. Vi äro christne menniskor, doch bräcklige och fehla alla; vi böre också christeligen emot och med vår nästa lefva. Om sådane delinquenter allenast afstraffades med 7 eller 9 par spöden, lärde sig utantill väl att läsa de sin konung Davids botpsalmer, blefve han (!) väl omvänder och giorde gott; det vore också Christi behageligit.

Grefve Falkenberg: Krigsdisciplin måste alfvarsamligen handhafvas. Det läre oss alle historier och däribland våre inländske, hvarest ett remarquabelt och märkvärdigt exempel finnes om en svensk anförare, som hette Engelbrecht Engelbrechtsson, hvilken den tiden förde en armée i landet, som bestod af 100,000:de man och spordes icke den ringaste gravation eller våldsvärkan af hans krigsmacht på någon innevånare hafva varit föröfvat, så att öfveralt ibland almogen den tiden det almenne ordspråket gick: men Engelbrechts här hafver intet giordt oss så stor skada som en höna är värd. Däremot öfver de danske och tyske troupperne oändelige klagomåhl, jämmer och qvidan voro, hvarutaf nogsamt rönes, huru god disciplin den berömlige mannen öfver alt hållit hafver. Och dependerar alt utaf officerarnes conduite, att landet blir conserverat eller spolierat och illa medfahrit, såsom uti Lif- och Finland man nu dageligen förnimmer illa att framfaras, så att landet och undersåtarne af våre egne troupper skinnas och ruineras så mycket som af fiendens, varandes ingen mera åtskilnad, än att de intet uppenbarligen slå folket ihiäl, men öfver alt rappa, skinna och hvarjehanda våldsamheter föröfva, nästan mera än fiendens det göra.

Grefve Frölich: En armée om 100,000 man och marcherad alla provincier hela riket igenom, utan att hafva varit landet till någon gravation eller giort almogen så stor skada, som en höna kan vara värd, håller jag aldeles för otroligit.[1] Ty till sådan myckenhets underhåll har fodrats många tusende höns, fåhr, oxar, svin, gryn, ärter, ja, millioner tunnor spanmål allenast, korn och malt att bereda sig dricka utaf. Och måste så hafva stått för dem uti hvar och en province ståtelige magaziner inrättade, som jag önska ville för tiden, där det behöfdes, här nu också vore; ty eljest måste en armée crevera. Vet ej heller och tviflar mycket därpå, om någonsin uti Sverige på en gång så stor krigsmacht af 100,000 man varit; utan de största inrättade den souvraine herren och krigshiälten, glorvyrdigste i åminnelse konung Carl den XI. Aldrig hafver en så ständig, regulair och starck milice för den salige konungens tid i Sverige varit inrättad. Grefve Falkenberg må mig inga otroliga ting bjuda till att intala. Käre, när lefde en sådan Engelbrecht, som så stora och märkeliga ting gjort hafver? Aldrig har iag i någon crönika läsit, det i Sverige hafver varit någon konung, som haft det namnet Engelbrecht. Han måste hafva varit en tysker man (!).

Grefve Falkenberg: Han har lefvat vid pass för 300 åhr sedan och var en svensk, som dref bort utur riket alla tyskar och danske, hvilke den tiden plågade de svenska och åhrnade göra dem till sine trälar. Och om det intet var en så ständig och regulair krigsmacht, som han anförde, så var hon likväl till antalet så stor, neml. 100,000:de man, såsom alle våre historiescribenter därutinnan enhälleligen öfverensstämma (?). Att de ock hafve varit tappre och gode stridsmän, synes nogsamt därutaf, at de aldeles och i alla actioner nederlade de tyske och danske, som bestodo allesammans af en regulair och väl formerad milice och drefvo dem omsider med härskiöld på en mycket kort tid aldeles utur Sverige bort och bragte riket och undersåtarne uti deras förre frihet igen. Hurudanne magaziner för hans krigshär varit inrättade, nämnes intet om uti historierne, utan det förmäles på ett annat ställe därutinnan, att när en dansk general och anförare förnummit, huru starke dalkarlarne och de andre svenske uti hären voro, och han intet fann några magaziner uprättade, utan han frågade, hvad en sådan myckenhet underhölls och lefde utaf och hvarest de hade sine förrådshus, och fick af folket det till svars: att de dricka vatten och taga barken af trän, hvarest de komma, och baka sig bröd utaf, utlät sig så be:te de danskes anförare, anten af förundran eller räddhåga, och med hög ed bedyrade, att (med) det folk, som dricka ut strömmarne och äta barken af träden i skogarne, hade han intet lust att fächta med[2], ty dem kunde aldrig tryta något underhåld, bröt

[1] Häri torde man få gifva grefve Frölich rätt. Engelbrekts här uppskattades af en samtida till 40 à 50,000 man. STYFFE, Bidrag till Skandinaviens historia, II, s. CI.

[2] Sådana ord läggas, enligt TEGEL, »Gustaf I:s historia», biskop Jens Andersen Beldenacke i munnen, då han anförde Kristian II:s här vid Brunbäcks färja apr. 1521.

genast up med sin armée ifrån Vesterås och begaf sig, det fortaste han hinna kunde, tilbaka åt Skåne, ej viljandes en gång afbida, mindre tordes möta dalkarlarne med det andra folket, som dem följde.

Grefve Frölich tillstod fuller, sig mycket hafva hört om de gamla svenskas gudstjänst, afguderi och andre deras bedrifter, något litet också sielf läsit uti de svenska handlingar; men aldrig ännu därutinnan funnit denne historia, som grefve Falkenberg nu par raillerie (!) behagar att förtälja. Ehuru väl baka bröd utaf bark går väl ann för nöd skull och låter sig väl practicera, allenast därvid är någon tilsättning af mjöl, och det sker ännu i dag öfver hela Norrlanden och Vesterbotn.

Grefve Falkenberg: Hvad jag har refererat, är intet händt uti hedendommen eller så mycket långlige tider tillbakars, medan afguderiet mäst på alla orter varade, utan många siecler sedan Christendommen uti desse nordiske provincier införd blef, neml. strax efter Drottning Margaretas, uti hennes systersons konung Eric af Pomern tid, hvilken denne Engelbrecht utdref af riket med alt sitt tyske och danske folk, ehuruväl konung Carl Knutzon med reliquierne utförde detta kriget. Och är det en trovärdig historia och värd att läsas; iag har henne kort sammanskrefven på 6 eller 8 ark allenast, tilhopadragen utaf åtskilliga de förnämsta af våra historiescribenter, som henne hvar för sig tämmelig vidlyfteligen utfördt hafver.

Grefve Frölich: Efter hon är så trovärdig och intet vidlyftig att igenomläsa, skulle hon kunna på några dagar aflåtas?

Grefve Falkenberg: Jo gärna! Jag skall skicka henne till grefve Frölich strax efter middagsmåltiden.

Grefve Wrede: Om iag visste hon kunde giöra något till Crassouska trouppernas förplägning och vara Pommern till något soulagement, skulle jag ock begära att få henne till låns.

Grefve Falkenberg: Kanske om intet uti alt, kunde likväl någre stycken däraf kunna appliceres till afskaffande af de så länge inritade missbruk af krigsfolkets inqvartering och förplägande; ty landet kan omöjeligen där med uthärda. Och om icke snart sker en kraftig precaution och bot härutinnan, blifver hela riket ruinerat samt hela milicen i brist af lifsmedel så utmattad, att hon på lycktone aldeles måste crevera och ej vidare vara förmögen att göra någon resistence, utan lembna öppen väg för fienderne att falla inn, ehvarest den lyster.

— — — — — — — — — — — — — —

E. C.

Unionstraktaten i Oslo 1319.

Med konung Håkan V, död den 8 maj 1319, utslocknade på mansidan den urgamla norska konungaätten. Efter norsk tronföljdsordning, sådan den var bestämd såväl i Magnus Lagabötes Landslag, som i en af Håkan V utfärdad förordning af den 9 sept. 1302, var emellertid kronan ärftlig äfven på qvinnolinien. Närmaste tronarfvinge var för närvarande den tre-årige Magnus Eriksson, son till hertig Erik Magnusson i Sverige och konung Håkans dotter Ingeborg.

Den brödrastrid, som med kortare uppehåll redan länge rasat i Sverige, närmade sig vid denna tid sitt slut. Genom Nyköpings gästabud hade konung Birger visserligen befriat sig från två farliga medtäflare om magten, men också tvingat de populäre hertigarnes talrika anhängare till resning. Troligen stod större delen af det svenska folket i denna strid på det hertigliga partiets sida; dessutom erhöll det kraftigt understöd från den norske konungen och kunde äfven genom sina förbindelser med ett starkt upprorsparti i Danmark förlama Erik Menveds sträfvanden att stödja sin svenske svågers tron. Också vände sig stridslyckan snart afgjordt till dess förmån: konung Birger måste rymma landet, och hans son Magnus, en gång hyllad såsom Sveriges tronföljare, sattes i fängsligt förvar.

Vid början af år 1319 var det därför tydligt, att hvarken Birger sjelf eller hans fångne son kunde hafva några förhoppningar om Sveriges krona, utan måste denna efter all beräkning komma att tillfalla Magnus Eriksson, arfvingen till Norges rike.

I Sverige fördes vid denna tid regeringen af Mats Ketilmundsson, som 1318 valts till rikets höfvitsman, i förening med de båda hertigarnes efterlemnade gemåler. I Norge åter öfvertogs regeringen omedelbart efter konung Håkans död af en förmyndarstyrelse, delvis troligen sammansatt i enlighet med nyssnämnda förordning af 1302. Enligt denna skulle regeringen under konungs minderårighet föras af 12 personer, utnämda af hans företrädare, af hvilka 12 fyra i förening med två biskopar skulle bilda den egentliga centralstyrelsen, de åtta öfriga däremot handhafva förvaltningen i landets olika delar. Att emellertid äfven hertiginnan Ingeborg kan antagas hafva haft någon andel i förmyndarstyrelsen skall jag längre fram söka ådagalägga.

Om de närmaste åtgärder, som vidtagits i Sverige och Norge med anledning af konung Håkans frånfälle, lemna oss våra tämligen bristfälliga källor icke synnerlig upplysning. Af händelsernas gång kan man sluta till, att ungefär samtidigt den svenska och den norska regeringen utfärdat kallelse till vederbörande att möta vid Mora stenar och Oslo, svenskarne för att välja konung, norrmännen för att vidtaga de åtgärder, som tronskiftet gjorde nödvändiga, och att svenska rådet förbundit sig inbördes att verka för Magnus Erikssons val till svensk

konung samt genast afsändt 7 ombud till Norge för att därom underrätta norska regeringen och med densamma antaga de närmare bestämmelser, som en blifvande förening nödvändiggjorde.[1]

De 7 svenska ombuden voro biskop Carl i Linköping, vestgötalagmannen Knut Magnusson samt riddarne Erik Thuresson, Sigge Halstansson, Stefan Rörekseon, Gisle Elineson och Knut Porse, hvilka alla — möjligen med undantag af den sistnämde — tillhörde det svenska rådet.

I Oslo synas dessa herrar hafva inträffat kort före midsommar, således vid tiden för det beramade mötet. Ur de underhandlingar, som de därstädes fört med det norska rådet i närvaro af hertiginnan Ingeborg, framgick den handling, som man plägar kalla *Unionstraktaten i Oslo 1319*.

Om något originalexemplar af ifrågavarande akt har man för närvarande icke kännedom. Däremot finnes i Arne Magnussons handskriftsamlingar i Köpenhamn en afskrift af akten, hemtad ur en numera förlorad norsk kopiebok från 1400-talet. Denna afskrift, som är affattad på norska, torde dock, såsom O. S. Rydberg[2] framhåller, endast böra anses såsom en *öfversättning* af originalakten, hvilken troligen varit affattad på latin och helt visst icke på norska, då den ju säger sig vara utfärdad af de svenske ombuden. Efter denna öfversättning finnes akten tryckt i Sv. Dipl. m. fl. urkundsamlingar, noggrannast i Norskt Dipl. VIII n:o 50 och RYDBERG: Sveriges Traktater, I: 399. Citaten i det följande äro hemtade ur Rydbergs text.

Allum monnum þæim, sem þetta bref sea eða hæyra senða Karll með Guðs miskunn biskup i Lynkaupung o. s. v. börjar traktaten. Svenskarne framställas därefter hela akten igenom talande i första person. Det originalbref, som legat till grund för den norska kopiebokens afskrift eller öfversättning, har alltså varit utfärdadt af de 7 svenska ombuden. — Man synes således vid öfverenskommelsen hafva gått till väga på det sätt, som då för tiden i allmänhet var brukligt, när ett fördrag mellan två makter skulle afslutas, eller att hvardera parten gaf sin motpart en å sina vägnar beseglad förbindelse, innehållande de vilkor, som legat till grund för öfverenskommelsen. Det är därför högst sannolikt, att äfven det norska rådet å sin sida utfärdat ett motbref, hvilket de svenska ombuden fått medföra till Sverige, men hvilket numera icke är i behåll. Man kan då fråga, huruvida hvartdera af dessa bref hafva innehållit öfverenskommelsens alla ömsesidiga vilkor, eller om det endast innehållit de förpligtelser, som för den parten varit förbindande. Såväl aktens form som dess innehåll synas tala för det förra antagandet. Hvad innehållet angår, åter-

[1] Vanligtvis uppgifves, att hertiginnan Ingeborg samtidigt med de svenska ombuden begifvit sig till Norge. Då man emellertid icke känner något angående hennes vistelseort från tiden mellan 21 mars — då hon enligt Sv. Dipl. befann sig i Stockholm — till tiden för mötet i Oslo, hvari hon deltagit, finnes häri intet hinder, för att hon — såsom naturligt varit — kunnat inträffa i Norge redan vid sin faders dödsbädd.

[2] O. S. RYDBERG, Sverges Traktater, I, sidd. 399 ff.

kommer jag till det vid en öfversigt af traktatens särskilda bestämmelser. I afseende på formen åter kan anmärkas, att den uttryckligen säger sig i sin föreliggande form vara besvuren och beseglad af *båda* parterna och vidare för båda meddelar de straffbestämmelser, som skulle drabba dem, som bröto den. I uttrycket, att »alla förenämnda vilkor» skulle hållas »obrottsligt af hvartdera rikets män» ligger ju ett tydligt uttalande af, att dessa vilkor voro för båda rikena förbindande.

Hvad *dagarne* för mötet i Oslo angår, så betecknar akten dem med orden *setta, fimta oc fiorða doghum julii manaðar*. MUNCH[1] och efter honom Rydberg antaga emellertid, att någon afskrifvare här uteglömt ett *calendas*, hvadan alltså de tre dagarne skulle vara den 26—28 juni. Riktigheten af detta antagande bevisar Munch dels därmed, att man då för tiden aldrig plägade angifva data efter månadsdagarnes ordning, utan efter romersk kalenderräkning eller efter helgonfester, och att dagarnes nämnande i omvänd ordning bestämdt häntyder på det förra sättet, dels därmed, att de svenska ombuden enligt Sv. Dipl. hafva varit i Upsala den 8 juli, hvilket varit omöjligt, om de den 4—6 i samma månad varit i Oslo. Att »calendas» och icke »nonas» eller »idus» bör betraktas såsom det felande ordet, framgår äfven af en jämförelse med tiden för valet vid Mora stenar.

De *underhandlande* hafva enl. akten å svenska sidan varit de förut uppräknade svenska ombuden, å den norska åter »Norges konungs rikes råds män». GR. F. LUNDH[2] öfversätter *raðesmonnum* med »forstandere», och Munch identifierar uttrycket med »de tolf män, som förde regeringen eller dem af dessa, som voro närvarande.» Hvarken akten sjelf eller hvad vi öfrigt känna om norska rådets sammansättning vid denna tid gifver något stöd för dessa tolkningar. Enligt G. MUNTHE[3] och Y. NIELSEN[4] hafva nämligen sannolikt alla och bevisligen större delen af de 30 norrmän, som längre fram i akten sägas edligen hafva bekräftat densamma, 1319 burit titeln norske riksråd. Detta råd har alltså vid Oslomötet varit representeradt af flere än förmyndarne. Y. Nielsen's antagande, att alla de trettio deltagit i öfverenskommelsens afslutande, behöfver dock icke vara fullt korrekt; man har ju från denna tid många exempel på, att icke blott sjelfva underhandlarne, utan äfven en hel del utomstående med ed förbundit sig till oryggligt upprätthållande af en traktat. På sådant sätt skulle ju äfven Oslotraktaten edfästas i Sverige af ärkebiskopen och 24 riddare.

I öfverläggningen har dessutom deltagit hertiginnan Ingeborg, och det nämnes uttryckligen, att man förskaffat sig hennes samtycke till det ingångna aftalet. I den hänsyn, som man sålunda visat hennes person, äfvensom i den delaktighet i regeringen, som traktaten i en särskild punkt medgifver henne, ser Munch »ett trots mot hennes faders

[1] P. A. MUNCH, *Det norske Folks Historie*. And. Hovedaf., I, sidd. 9 ff. *Samlinger til det Norske Folks Sprog og Historie*, V: 521 ff.

[2] GR. F. LUNDH, *Kong Magnus d. 7 Erikssons Valgakt* i *Saml. t. d. Norske Folks Sprog og Historie*, I: 25 ff.

[3] *Saml. t. d. N. F. Spr. o. Hist.*, I: 27.

[4] Y. NIELSEN, *Det norske Rigsraad*, sid. 134.

visa förordning», hvilket han finner så mycket oförsvarligare, som efter hans åsigt förhållandet mellan henne och Knut Porse redan nu »hade uppstått och var tämligen kändt», och i följd däraf hennes myndighet »lätt kunde leda till bortslösande af kronans medel i hennes privata intressen». Det förefaller dock, som om denna åsigt icke hvilar på en riktig uppfattning af konung Håkans motiver till anordningarne för förmyndarstyrelsen och af hans ställning till unionsfrågan. Det är visserligen sant, att konung Håkan vid utfärdande af sin förmyndarförordning 1302 i den eventuella förmyndarstyrelsen icke insatt sin då ett-åriga dotter, och att hon icke heller nämnes i den ed, som 8 norska rådsherrar den 20 april 1319 kort före konungens död fått till honom aflägga att upprätthålla hans anordningar rörande förmyndarstyrelsen. Det är likaledes ett faktum, att han vid båda dessa tillfällen särskildt framhållit sitt förbud för förmyndarne »att draga utländska män in i rikets styrelse». Men det fins å andra sidan åtskilligt från hans regering, som häntyder på, att han alls icke velat förneka sin dottersons och efterträdares närmaste allt inflytande på rikets styrelse, och att han rörande denna alltså senare haft andra tankar än 1302. Redan i 1302 års förordning föreskrifver han på ett ställe, att om konungen efterlemnade en dotter, som blifvit gift med hans eller förmyndarnes samtycke, så skulle hennes gemål åtnjuta rang och värdighet i riket, så länge han vore kronan och riket huld och trogen samt enig med de 12 förmyndarne. Dotterns blifvande make ställes alltså här jämnsides med förmyndarne, ehuru han lika litet som de skulle sjelfrådigt eller egenmäktigt befatta sig med regeringen. Några år senare, i *traktaten i Oslo af den 22 mars 1310*, lofvar konung Håkan, att, om han aflede före Ingeborgs giftermål, Norges drottning med de rådgifvare, han därtill i sitt testamente utsett, skulle åt hertig Erik gifva hans dotter Ingeborg *med Norges rike* (*»dictam filiam nostram Ingeburg cum regno Norwegie eidem domino duci Erico dare [debet] in uxorem»*)[1], hvaremot hertigen å sin sida lofvade att icke indraga utländingar i rikets råd eller län, icke pålägga nya gärder o. s. v. Från *en* bland 13 förmyndare har alltså nu dotterns blifvande make uppstigit till rikets egentlige regent; uttrycket »att icke indraga utländingar i Norge» qvarstår dock, och visar därmed, att det icke var riktadt mot svenska furstehuset. Nu blef visserligen, såsom bekant, denna Oslotraktat redan före årets utgång annullerad, och hade sålunda ingen giltighet, när konung Håkan afled. Men då vid den plötsliga omkastningen i Håkans politik 1312 dess vigtigaste bestämmelse, prinsessan Ingeborgs giftermål med hertig Erik, gick i fullbordan, kan med skäl ifrågasättas, huruvida icke äfven öfriga bestämmelser i traktaten i samma eller liknande form återupplifvats. Bristen på handlingar i frågan är hvarken bevis för eller mot. *Ett* bevis för saknas för öfrigt icke: den 19 april 1314 afslöt hertig Erik, hvars politik vid denna tid, efter hvad man kan antaga, stod i full öfverensstämmelse med konung Håkans, ett fördrag med Erik Menved i Danmark,

[1] O. S. Rydberg, a. a., I, sidd. 361 ff.

hvari denne förpligtigar sig att förhjelpa hertigen eller hans barn med konung Håkans dotter till norska tronen efter dennes död.[1] Får man således antaga, att konung Håkans afsigt med detta äktenskap varit att skaffa de monarkiska traditioner, som han sökt befästa under hela sin regering, det stöd, som den driftige och kraftfulle hertig Erik kunnat gifva dem, är det tydligt, att 1302 års förmyndarförordning icke kan oförändrad hafva egt gällande kraft vid hans död.

Förvissningen, att giftermålet mellan Ingeborg och Erik skulle lända till en union mellan Sverige och Norge, torde icke heller under Håkans sista dagar i något afseende förändrat hans åsigter härutinnan. Tanken på en sådan union var honom icke ny. 1308 och 1310 hade han ju lofvat sin dotters hand och följaktligen Norges rike åt den svenske tronföljaren Magnus Birgersson; och äfven om denna förbindelse icke gick i fullbordan, så var ju hertig Erik i sjelfva verket efter 1312 innehafvare af en del af Sverige, vida större än den, hvaröfver tronarfvingen borde komma att förfoga. En sådan union kunde icke innebära något afskräckande för den, som i konungaättens makt och anseende såg en borgen för landets välfärd. Och sedan händelserna 1317 och 1318 för Håkan gjort tydligt, att vid hans frånfälle icke en man, utan ett barn skulle intaga hans plats, har, synes det, öfvertygelsen därom på intet vis bort kunna drifva konungen att undandraga sin dotterson det stöd, som hans moder, ättens enda fullmyndiga representant, möjligen kunnat gifva honom, för att ställa honom ensam och värnlös mellan två förmyndarregeringar. Den myndighet, som hertiginnan Ingeborg efter 1319 visat sig innehafva, kan därför icke hafva berott på någon usurpation från hennes sida eller någon svaghet från förmyndarnes, utan torde tvärtom, åtminstone i sin begynnelse, hafva varit grundad på hennes faders vilja. Och att hon såsom representant för konungaätten skulle deltaga i stormännens förhandlingar om traktaten i Oslo, har ju legat i sakens natur.[2]

Lika misslyckad, som Munchs resonnement med anledning af hertiginnan Ingeborgs närvaro på mötet i Oslo synes vara, är äfven den framställning, som han och efter honom Sars gifva af anledningarne till Magnus Erikssons frånvaro. Sars[3] utvecklar detta på följande vis: *Magnus selv blev derimod for det første holdt tilbage i Sverige, hvilket er bleven forklaret som et Tegn paa, at de svenske Herrer frygtede for, at, naar Thronarvingen først var kommet i det norske Raads Varetægt, vilde Nordmændene ikke gi Slip paa ham og ikke*

[1] O. S. Rydberg, a. a., I, sidd. 382 ff.

[2] Det är i hvarje händelse obefogadt af Munch att gifva Oslotraktaten skulden för hertiginnan Ingeborgs följande uppträdande. Ty denna traktat ger henne ingenstädes en sådan myndighet, som den hon senare börjar utöfva. Om hon därvid svikit sin faders förväntningar, är naturligen en fråga, som ingenting bevisar i afseende på dennes ståndpunkt till frågan om en förmyndarregering. Det förefaller för öfrigt, som om man dömt henne något för strängt, som om t. ex. hennes planer på Skåne borde kunna påräkna någon del af det gillande, som senare tiders historieskrifning gifvit hennes son rörande hans skånska politik, hvilken ju endast var ett arf från modern.

[3] Sars, Udsigt over den norske Historie, III, sidd. 89 ff.

tillade, at han blev valgt til Konge i noget andet Rige. Denna åsigt hvilar, såsom synes, på förutsättningen, att norrmän och svenskar vid denna tid med synnerlig misstro skulle ha betraktat hvarandra och särskildt varit afvogt stämda mot unionen. Huruvida man af några andra omständigheter än Magnus frånvaro kan finna något stöd för denna förutsättning, skall jag längre fram söka undersöka. Här må blott framhållas, att det gifves andra, vida naturligare skäl, än en dylik supponerad misstro, för Magnus dröjsmål i Sverige. Han befann sig ju för tillfället där; hans närvaro där var nu vid tiden för det beramade hyllningsmötet vid Mora stenar oundgängligen nödvändig. Det var då helt naturligt, att svenskarne icke läto den treårige prinsen företaga en brådstörtad resa till Norge, där hans närvaro knappt haft någon betydelse.

Det var alltså hertiginnan Ingeborg, Norges råd och 7 svenska ombud, som tillsamman uppgjorde och afslutade traktaten i Oslo. De svenska ombuden säga sig därvid hafva handlat »på alla Svea rikes mäns vägnar». Uttrycket, som flerstädes återkommer i akten, häntyder på, att de svenska ombuden — hvilket ligger i sakens natur — på något föregående rådsmöte mottagit uppdrag och fullmakt att ingå öfverenskommelsen i fråga. Någon liknande fullmakt har naturligtvis icke det norska rådet behöft: icke heller förekommer därom någon antydning i traktaten.

Följa så *de ömsesidiga förbindelserna staterna emellan.*

Å Sveriges sida möter då först löftet, att »alla Svea rikes män, lärda och lekta», skulle taga junker Magnus till konung, »om de icke förr hafva gjort det», senast 7 dygn efter nästkommande St. Jakob, d. v. s. senast den 1 aug. Uttrycket »om de ej förr hafva gjort det» visar, att valet vid de svenska ombudens afresa varit en afgjord sak, och att den hyllning, som återstod, endast varit en form- och tidsfråga. Att hyllningsmötet vid Mora stenar från midsommar, dit Ericus Olai förlägger det, uppskjutits till den 8 juli, har alltså varit en tillfällighet, och icke berott på någon önskan att invänta de svenska ombudens återkomst från Norge. Möjligen är det ock tanken på, att Magnus Eriksson redan kanske varit vald till Sveriges konung, som kommit de svenska ombuden att redan i traktatens inledning tala om »*konung* Maghnus i Suiariki (i stället för »junker»).

Någon motsvarande förbindelse från norska sidan kunde naturligtvis icke ifrågakomma: Magnus var genom sin börd, alldeles oberoende af norrmännens önskningar och åtgöranden, Norges konung, som när som helst egde att komma till Norge *at taka þan hæiðr i Noreghi, sem hann er til borenn*, såsom akten uttrycker sig. Dock måste det ligga i norrmännens intresse att äfven på sitt håll vara förvissade om, att den gamla plägseden med folkets hyllning och ömsesidig edsförpligtelse af konung och folk äfven nu upprätthölles. Svenskarne förbinda sig därför ytterligare att »utan allt hinder» låta Magnus senast sju dygn (äfven nu) efter St. Jakob inställa sig i Lödöse för att därifrån med norskt följe draga till Tunsberg att där mottaga sin hyllning *ok þa staðfestu at gera lata af sinni halfu ok taka af allum*

bæzstum monnum ok almugha i Noreghs konungs riki sem logh hins hallgha Olafs konungs ok hans loghleghra efterkommanda Noreghs konungha watta um alltt þat sem Noreghs konunghar ero skylldughir rikissens þegnum ok þæghnanner honom.

I Norge skulle sedan konungen enligt traktaten stanna i ett års tid från nästkommande Michelsmessa (29 sept.) räknadt. Ville därefter svenskarne åter ha honom hos sig, var det norrmännens skyldighet att »låta honom fara till Svearike och dväljas där lika lång tid, som han dvaldes i Norge.» På detta sätt skulle man sedan fortfara *sua optt ok lenghi, sem vmskiptizs þarf*, så att konungen alltid komme att vistas lika länge i det ena riket som i det andra. Förmodligen var det meningen, att vistelsen i hvardera riket skulle såsom i början utgöra ett år, ehuru detta ej uttryckligen utsäges. Undantag från regeln skulle endast få förekomma, om tvingande nödvändighet förelåge, och äfven då endast med samtycke från det rike, i hvilket konungen eljes skulle ha vistats.

Såsom synes, äro dessa bestämmelser om konungens vistelseort fullt ömsesidiga, och tillika så afvägda, att jämnlikhet mellan rikena häri upprätthålles. Att dylika stadganden, isynnerhet under dåvarande förhållanden, voro högeligen önskliga, är lätt att inse: dem förutan skulle den treårige konungens vistelseort lätt hafva kommit att bero på en tillfällighet eller en nyck hos hans närmaste omgifning, hvilken haft i sin hand att t. ex. stänga honom ute från ett af hans riken. I bådas intressen låg det naturligtvis att omvexlande få ha honom under sin vård.

Omedelbart till denna bestämmelse om konungens vistelseort ansluter sig den bekanta: *Skolu ok huarkess rikissens menn lengra fyllghia honom or sinu riki i annars riki en til landamæress.* Mer än någon annan har denna gifvit anledning till de reflexioner, hvarmed historieskrifningen beledsagat redogörelsen för denna traktat. Jag återkommer därför till den i sammanhang med en resumé af dessa framställningar. Här torde blott böra anmärkas, att stadgandet för den *närmaste* tiden, förmyndarregeringarnas period, icke kan sägas vara obefogadt, utan tvärtom bereda hvardera riket ett lämpligt skydd mot intrång i dess styrelse från medlemmar af det andra rikets råd. Bestämmelsen stod häri i full samklang med, från norsk synpunkt sedt, det förbud mot indragande af utlänningar i rikets styrelse, som konung Håkan så ofta och så kraftigt betonat, och, i hvad angår svensk rätt, med den häfd, som snart skulle få uttryck i Magnus Erikssons landslag.

Traktaten fortsätter därpå: *En rikissens ingiollð oll af Noreyhi, meðan konungher Maghnus er i omæghð, skolu sum skipazst til skullða lausnar ok luka testamentum, ok sum til kosthalldz, en sum honom til styrks ok nytsemðar, þegar hann þærf, efter raðe ok samþykkt warrar fru optt næmfðrar ok rikissens raðs i Noreghi. Skolu ok Suiarikis menn skyllðughir vera at gera konungi Maghnusi ok Noreghs monnum til styrks aðra jammykla hiollp ok tilstudningh, sem Suiarikis menn taka af Noreghsmonnum, þeghar þess þarf.* Vanligen har

man (så t. ex. Munch, ASCHEHOUG [1] m. fl.) tolkat dessa meningar, såsom innehölle de två särskilda, af hvarandra alldeles oberoende stadganden, det ena angående användningen af den norska kronans inkomster under konungens minderårighet, den andra rörande den hjelp i frågor angående krig och fred o. s. v., som Sverige skulle anses skyldigt att lemna Norge. Efter denna tolkning har man då också antagit, att norrmännens motbref innehållit motsvarande bestämmelser om svenska kronans inkomster och norrmännens understödsskyldighet.

Man kan emellertid äfven på ett annat sätt uppfatta stadgandena i fråga. Man kan nämligen sammanställa dem båda med hvarandra och anse dem ömsesidigt komplettera hvarandra rörande en och samma sak, det understöd, som ettdera riket skulle lemna det andra. Man skulle då tolka punkten på följande sätt: Sedan af Norges inkomster en del användts till fullgörande af konung Håkans testamente och till gäldande af rikets skuld samt en del till konungens kosthåll; kunde den återstående delen med hertiginnan Ingeborgs och norska rådets råd och samtycke användas i allmänhet till konung Magnus gagn och bästa. Så skulle alltså kunna ske, om t. ex. från svenskarne kommit anhållan om understöd i något för den gemensamme konungen gagneligt värf. Men i följd däraf skulle också svenskarne vara skyldiga att, när så behöfdes, bringa »konungen och Norges män» lika mycket understöd, som de af norrmännen uppburit.

Den senare tolkningen synes i flere afseenden vara att föredraga framför den förra. I alla föregående punkter har traktaten innehållit fullt ömsesidiga bestämmelser, d. v. s. låtit en förbindelse från svenskarnes sida omedelbart åtföljas af motsvarande från norrmännens, och tvärtom. Den förra tolkningen skulle här förändra aktens karaktär, i det den skulle uppställa två olika förbindelser om skilda saker, hvilka båda skulle nödvändiggöra en parallelltraktat af olika innehåll. Mot tillvaron af en sådan har jag ofvan funnit aktens form tala. Sjelfva innehållet af nu nämnda punkter gör det äfven. Det är nämligen tydligt, att uttrycket »och en del honom till gagn och nytta, »när honom göres behof» måste innebära, att Norges ingälder i detta fall skulle kunna användas äfven till Sveriges fördel: *eljes hade bestämmelsen i en unionstraktat intet att göra.* Det ligger då i sakens natur, att en sådan förbindelse om användningen af de norska statsinkomsterna till unionsrikets fördel endast är tänkbar, för så vidt den utfärdats från *norsk* sida: Sveriges regering eller dess ombud kunde omöjligen ha någon befogenhet att därom besluta. Enligt hypotesen om två olika traktatsdokument kommer emellertid detta stadgande nu att vara utfärdadt af de svenska ombuden, likasom också det norska motbrefvet skulle komma att innehålla ett stadgande om de svenska statsinkomsternas användning. Båda delarne äro ju emellertid alldeles orimliga; och den hypotes, som gör dem nödvändiga, därför förkastlig.

[1] T. H. ASCHEHOUG, *Statsforfatningen i Norge og Danmark indtil 1814*, sid. 168, 169.

Den senare tolkningen åter är i båda dessa afseenden tillfyllestgörande. Den norska förbindelsen om norrmännens skyldighet att under vissa förutsättningar komma Sverige till understöd, åtföljes omedelbart af svenskarnes motsvarande; uttrycken *honom til styrks ok nytsemðar þeghar hann þærf* i den norska, motsvaras i svenskarnes af uttrycken: *konungi Maghnusi ok Noreghs monnum til styrks - - - þeghar þess þarf.*[1]

Hvad för öfrigt denna del af traktaten angår, är att observera, att härstädes förekommer det enda tydliga uttalande om tiden för ett stadgandes giltighet, som Oslo-traktaten innehåller. Föreskriften om Norges ingälder gäller nämligen endast »medan konung Magnus är »omyndig». Vidare torde böra anmärkas, att det är med anledning af denna punkt, som Munch riktar sitt skarpaste angrepp mot Oslotraktatens män för att ha lemnat hertiginnan Ingeborg obehörigt inflytande på rikets styrelse.

Sedan i akten härefter intagits ett meddelande, att alla de svenska ombuden med högtidlig ed bekräftat, att konung Magnus befann sig i lifvet, när de lemnade Sverige, följer följande stadgande, det sista rörande det unionella förhållandet mellan rikena: *Skalu þæir Norðmenn ok gott orlof hafa af rikissens monnum i Noreghi, sem þat vilia gortt hafa saker goðuilia viðr konungh Maghnus ofttnæmfðan ok vara fru Ingibiorghu moðor hans at þiona þæim i Suiariki.* I den ursprungliga ur en norsk kopiebok af Arne Magnusson verkstälda afskriften, har Arne Magnusson med egen hand vid uttrycket »*i Noreghi*» anmärkt: »*corrigendum puto Suiariki*».[2] I så väl »*Samlinger t. det Norske Folks Spr. og Hist.*» som »*Svenskt Diplomatarium*» har traktaten införts med denna förändring. »*Dipl. Norwegicum*» och »*Rydbergs traktater*» ha däremot bibehållit den ursprungliga texten. I sina referat af Oslotraktaten följa Munch och Aschehoug däremot korrigeringen.

Det förefaller också, som om Arne Magnussons ändring vore befogad. Hela bestämmelsen har naturligtvis icke afseende på någon »rikets tjenst» — den strede i så fall mot en föregående punkt i akten —, utan endast på tjenst i konungens hof: troligen är det väl ock tanken på, att det var personlig tjenst hos konungafamiljen, som afsågs, som gör, att hertiginnan särskildt nämnes. Det är då omöjligt att förstå, hvad intresse norrmännen skulle kunnat hafva att hindra sina landsmän från tjenst vid konungens hof, och likaledes, hvad anledning svenskarne i så fall haft att utverka frihet från detta hinder. Däremot är det mycket antagligt, att norrmännen velat förbehålla sig

---

[1] För bedömande af traktatens politiska betydelse är det naturligtvis likgiltigt, om de ömsesidiga förpligtelserna stått införda i en eller två editioner af akten. Men då endast *ett* dokument för närvarande finnes i behåll, är det af intresse att söka utröna, i hvad mån detta kan anses vara fullständigt. Det är klart att det resultat, hvartill jag nu häri kommit, är för bedömande af traktaten gynsammare, än om jag skulle varit nödsakad att i alla frågor söka taga hänsyn till, hvad ett motsvarande norskt dokoment möjligen kunnat *ytterligare* innehålla.

[2] Rydberg, a. a., I, sid. 402.

någon rätt att tjena sin konung, hvilken de troligen ännu icke ens sett. Förbindelsen får i så fall samma karaktär, som den näst föregående: den kan nämligen anses tillkommen för att gifva norrmännen tillfälle att under konungens vistelse i Sverige personligen öfvertyga sig om hans välbefinnande. Någon motsvarande tillåtelse för svenska hoftjenare att tillhöra konungens omgifning var däremot fullt onödig, då han helt visst redan från sin barndom var omgifven af sådana.

I sin återstående del omnämner Oslotraktaten de åtgärder, hvilka i Oslo vidtagits för att gifva den högtidlig bekräftelse, och de straffbestämmelser, som skulle drabba dem, som bröte den.

Så hade, å svenskarnes vägnar, biskop Karl och de 6 ombuden högtidligt besvurit traktaten och tillika edligen lofvat, att ärkebiskopen i Upsala och 24 svenske riddare genast efter ombudens återkomst skulle aflägga en liknande ed. Och sedan hade ärkebiskopen i Nidaros och 30 namngifne lendermän och riddare i Norge å norrmännens vägnar aflagt en dylik ed. Jemför man antalet edsvurne å ömse sidor, finner man å svenskarnes 32, å norrmännens däremot endast 31. Denna olikhet har tydligen berott på någon glömska hos någon af skrifvarne; då man sedermera finner, att biskopen i Stavanger bland andra norrmän beseglat akten, torde man ock ha rätt att antaga, att det är hans nam, som bland de edsvurne uteglömts.

Till yttermera visso, att traktaten obrottsligen skulle upprätthållas, tillerkännes i dess slutord Upsala ärkebiskop och Linköpingsbiskopen rätt att låta bannlysa »förenämnde Norges konungs rikes biskopar» (i pluralisformen ligger en bekräftelse af antagandet, att vid uppräkningen strax ofvan en biskop uteglömts), »lendermän och riddare», för så vidt fördraget af dem komme att brytas, och likaledes ställa sig svenskarne under motsvarande dom af ärkebiskopen i Nidaros och biskopen i Stavanger.

Slutligen meddelar dokumentet, att traktaten blifvit beseglad med ärkebiskopens i Nidaros, biskop Karls, biskopens i Stavanger och de 6 svenska ombudens sigill samt *»med almenneleghe rikissens raðs i Noreghi insigli»*. Detta är både första och sista gången detta sistnämnda sigill omnämnes.[1]

Traktaten i Oslo 1319 har aldrig i sin helhet varit föremål för någon vidlyftigare behandling af historieskrifningen. En öfversättning till modern norska finnes i *»Samlinger t. d. Norske Folks Sprog og Historie»*, I, sid. 23—27 af Gr. F. Lundh, hvilken öfversättning dock ej är felfri. Uppgifter om de i akten nämda norska riddarne och lendermännen finnas samlade och publicerade i samma arbete, sid. 27—33, 129—177 af G. Munthe, men torde äfven i någon mån vara mindre tillförlitliga. Kortfattade framställningar af aktens innehåll och omdömen om den uppfattning af unionsförhållandet, hvarom

[1] Y. Nielsen, a. a., sid. 128.

man ansett den bära vittne, förekomma hufvudsakligen hos P. A. Munch, T. H. Aschehoug och J. E. Sars i ofvan citerade arbeten.

Hvad först Munch angår, yttrar han om akten följande: »Det »eneste, man kan sige til denne Foreningsacts Roos, er at den med »yderste Omhu overholdt Lighedsprincipet mellem begge Riger. For»øvrigt synes flere af dens vigtigste Bestemmelser at være intet mindre »end heldige.» Vid närmare utveckling af skälen till denna uppfattning inskränker han sig egentligen till att klandra det inflytande, som traktaten enligt hans åsigt lemnat hertiginnan Ingeborg. Huruvida detta klander torde kunna anses berättigadt, är redan ofvan undersökt, hvadan frågan här ej torde behöfva upptagas.

Något vidlyftigare uttala sig Sars och Aschehoug. Den förre fäller om traktaten i dess helhet följande dom: »Vist er det, at den »Unionstraktat, der blev aftalt mellem de norske og svenske Raads»medlemmer i Oslo ved Midsommerstid 1319, bærer Præg af en Op»fatning, hvorefter Unionen snarere var et Onde end en Fordel, och »det kan efter hele Sammenhængen neppe være Tvil om, at det er »hos Nordmændene, at denne Opfatning har gjort sig gjeldende. Uni»onstraktaten af 1319 er nemlig yderlig kortfattet og lægger an paa »at indskrænke det politiske Fælleskab mellem Rigerne til det mindst »mulige.» I samma riktning yttrar sig Aschehoug: »Begge Riger »ønskede udentvivl at have saalidet Fællesskab med hinanden som »muligt. Idetmindste vidne hverken Foreningsvilkaarene eller de se»nere Begivenhededer om, at man paa nogen af Siderne har anseet »en nærmere Forbindelse for noget Gode.»

Det förefaller, som om denna dom öfver Oslotraktaten icke vore fullt befogad. Hvad först det stöd för densamma angår, som Aschehoug söker hemta ur »de senere Begivenheder», så torde det väl icke vara befogadt, att ur dessa senare tilldragelser söka förklaring för partiernas önskningar och syftemål år 1319. Med uttrycket i fråga kan naturligtvis endast åsyftas brytningen mellan rikena 1343 och de uppresningar i Norge, hvilka därtill voro förelöpare. Månne det icke då är orimligt att antaga, att dessa tilldragelser skulle ha sin grund i någon ända sedan tiden för Oslotraktatens antagande rotad missstämning mot unionen, månne de icke snarare ha haft sin grund i mera närliggande orsaker, i de svårigheter nämligen, hvartill unionsförhållandet då, men ock först då, gifvit anledning? Politiskt förutseende hör just icke till de egenskaper, som utmärka medeltidens nordiska statsmän; och det förefaller, som skulle man öfverskatta deras förmåga däri, om man tillskrefve dem ett förutseende, som 1319 låtit dem ana de förvecklingar, som först långt senare skulle följa.

De politiska förhållanden åter, som 1319 *kunnat* inverka på de olika parternas ställning till unionsfrågan, torde — för så vidt man kan våga en gissning, ehuru alla bestämda samtida uttalanden saknas — icke heller böra anses såsom egnade att skapa misstro mot unionen vare sig i Norge eller Sverige. Att konung Håkan icke haft skäl att i sin omgifning ingjuta misstro mot unionsprincipen, har jag förut sökt ådagalägga. Det med kronan rivaliserande stormannaparti, som

han gjort till sin regerings uppgift att kufva, bör icke heller — om det öfver hufvud vid denna tid sökt hålla sin politik uppe — haft något af en union att frukta. Och den stora massan af norska folket torde väl ha funnit för sin stolthet tilltalande, att dess arfkonung genom val upplyftes på svenska tronen. Hvad åter svenskarne angår, så var det parti, som nu kommit till makten, för så vidt man i detsamma ser anhängare af hertig Erik, visst icke främmande för unionsplaner. Och att denna union inleddes med en förmyndarstyrelse, var helt visst icke det stormannaslägte emot, som snart af unionen fick en sådan uppfattning, att det — för att tala med Sars[1] — »gjerne »skulde ha villet dele Kongedøme med Alverden, for at der kunde »falde saameget mindre paa deres Part.»

Den egendomliga förklaring, man gifvit åt Magnus Erikssons frånvaro från mötet i Oslo, för att kunna använda denna såsom bevis för motvilja mot unionen, har redan ofvan blifvit bemött.

Om således man hvarken i tidsomständigheterna 1319 eller i »senere Begivenheder» kan finna något bevis för en »Opfatning, hvor»efter Unionen snarere var et Onde end en Fordel», skulle alltså endast sjelfva Oslotraktaten återstå såsom bevisningsmateriel. Hvad denna traktat innehåller, synes dock icke bära prägeln af någon sådan uppfattning. Såsom allmänna grunddrag för föreningen framställer den fullständig jämnlikhet mellan rikena, fullständig åtskilnad i afseende på deras inre förvaltning samt skyldighet för det ena att vid behof hjelpa det andra, eller just samma grundprinciper, som sedermera återkomma i alla medeltida unionstraktater. Så t. ex. motsvaras 1319 års förbud för det ena rikets män att intränga i det andra 1397 och senare af förpligtelsen för konungen att styra hvarje rike efter dess lag och rätt, d. v. s. med inländske män; så återfinnes 1319 års bestämmelse, att båda rikena borde hjelpa hvarandra »när så göres behof», t. ex. 1450 (i Bergentraktaten) uttalad på nästan lika obestämdt sätt: »thet ene righe oc thes jnbyggere skule her effter »komme thet annet righe til hielp oc trøst, effter thy som behoff »gøres» o. s. v.

I sjelfva verket torde det ock snarare vara tanken på hvad unionstraktaten i Oslo *icke* innehåller, som öfver densamma dragit det klander, hvarpå jag nyss hänvisat. Vid en jämförelse med öfriga unionstraktater visar det sig ock, att Oslotraktaten i flere frågor, som röra de vigtigaste vilkoren för en unions bestånd, iakttager en fullkomlig tystnad. Så t. ex. saknas där hvarje motsvarighet till de senare så kraftigt framhållna stadgandena om unionens »eviga» fortvaro, och likaledes hvarje bestämmelse om sättet för val eller hyllning af ny konung. Närmare bestämmelser om sättet, hvarpå det ena riket skulle hjelpa det andra o. s. v., finnas icke heller, och slutligen saknas där hvarje redogörelse för den gemensamme konungens rättigheter och förpligtelser. Sådana brister hos en akt, som varit afsedd att vara en unionsgrundlag, måste naturligtvis anses högst betänkliga. För att

[1] Sars, a. a., sid. 56.

förklara deras tillkomst har man då hos 1319 års män velat spåra, om icke ett medvetet uppsåt att göra en framtida union omöjlig, så dock en medveten motvilja att genom några närmare bestämmelser stärka dess grund.

Det fins dock äfven ett annat sätt att förklara ofullständigheterna i 1319 års unionsdokument. Man kan nämligen på, efter hvad mig synes, ganska goda skäl antaga, *att de män, som afslutat traktaten i Oslo därvid endast haft den närmaste framtiden .... förmyndarregeringen .... för ögonen*, och antingen alls icke haft någon tanke på den tid, som därefter följa skulle under myndig konung, eller ock, om någon sådan tanke hos dem existerat, icke ansett lämpligt, kanske knappt funnit sig berättigade att på eget bevåg besluta om unionsvilkor, som mer eller mindre kommit att inskränka myndig konungs rätt.

Ser man på traktaten i dess helhet, skall man nämligen lätt finna, att där icke förekommer någon bestämmelse, som *genom sin karakter* bestämdt pekar ut öfver förmyndarregeringens tid. Någon punkt, där unionskonungen framställes i sjelfständig verksamhet såsom sådan, finnes icke; där han nämnes, är han endast, så att säga, ett bihang till dem, som hade makten och ansvaret; hans åtgöranden eller godkännande förutsättas ingenstädes såsom för föreningens upprätthållande nödvändiga. Och ser man på de särskilda bestämmelserna, så finnes icke bland dem någon, som *genom sitt uttryckssätt* framträder såsom bestämd att gälla äfven under myndig konung. En del bära i sig bestämdt utsagd sin blott och bart tillfälliga karaktär: så stadgandet om Magnus val och hyllning, om hans första resa till Norge, så äfven svenskarnes förbindelse, att han ännu var i lifvet o. s. v. Andra utsäga tydligt, att de blott gälla för viss tid: så gäller stadgandet om användningen af Norges inkomster endast »medan konung Magnus är omyndig». (Äfven i uttrycket »*sua opt ok lenghi sem vmskiptizs þarf*», användt om konungens resor mellan rikena, kan man möjligen läsa den tanken, att det skulle komma en tid, då stadgandet icke mer skulle ega giltighet). Och hvad återstående punkter angår, så kunna dessa anses ega så omedelbart sammanhang med de nyssnämnda, att man ovilkorligen får det intrycket, att de af dem äro framkallade och med afseende på sin giltighet med dem kunna jämföras. Så refererar sig stadgandet om svenskarnes understödsskyldighet omedelbart till punkten om de norska statsinkomsternas användning, så synes äfven förbudet mot rikenas män att följa konungen öfver gränsen vara framkalladt af, liksom det omedelbart följer efter, svenskarnes förpligtelse att låta föra konungen till gränsen och norrmännens att därstädes möta honom, en akt, som naturligtvis många gånger under de närmaste åren skulle komma att upprepas.

Äfven de få uppgifter, vi ännu hafva i behåll, om huru unionsförhållandet gestaltade sig under den närmaste tiden, synas tala för riktigheten af denna uppfattning, att Oslotraktaten endast hade tillfällig karakter. Ty liksom dessa häntyda på, att man under förmyndarregeringen i allmänhet både velat och vetat att tillbörligen iakttaga traktatens bestämmelser, så visa de ock otvetydigt, att från och

med Magnus Erikssons myndighetsblifvande traktaten icke iakttagits. Och likvisst får man af norrmännens uppträdande mot och förhållande till sin konung dock icke den uppfattningen, att de betraktat honom såsom den där gång efter annan till deras skada uppsåtligen brutit en för honom bindande lag.

Om man sålunda får antaga, att traktaten i Oslo endast tillkommit för att fylla det närmaste behofvet, d. v. s. sörja för unionens bestånd under förmyndartiden, är det naturligt, att man icke kan ställa den i jämbredd med de senare unionstraktaterna, hvilka alla haft afseende på en myndig unionskonung, och därför icke heller döma den efter samma måttstock. Sådana yttranden som Aschehougs: »Den »Forening, som stiftedes, var i følge Øvereenskomsten en blot tilfældig »Personalunion, som ikke blev indgaaet for længere Tid end Magnus's »Regjering», eller: »Det var ikke Kongen tilladt at føre det ene Riges »Styrelse, medens han opholdt sig i det andet», äro därför icke på traktaten tillämpliga, det första, emedan man aldrig tänkt sig traktaten såsom bindande ens under Magnus Erikssons regering, långt mindre senare, och det senare, emedan man i följd däraf aldrig i densamma sökt göra sig reda för unionskonungens myndighet.

Godkänner man en sådan tolkning af Oslotraktaten, kan domen öfver densamma icke blifva sådan som Sars' eller Aschehougs. Brister saknas där visst icke: så eger traktaten icke något stadgande om konungens myndighetsålder, ehuru ett sådant där borde hafva sin plats, då ju svensk och norsk rätt häruti voro oförenliga; så kunde väl ock vilkoren om rikenas understödsskyldighet varit bättre utredda. Men dessa fel äro af den art, att de mycket väl kunna tillskrifvas, hvad Munch kallar den »daværende politiske Umyndighed og Uerfarenhed »i unionelle Anliggenheder», och hafva, såsom af förmyndarregeringarnes historia framgår, icke synnerligen mycket inverkat på unionsförhållandets utveckling. Att den första nordiska unionen icke blef varaktig, torde därför icke böra tillskrifvas den traktat, som fått namnet »Unionstraktaten i Oslo»

S. Clason.

Underrättelser.

— **Carl Johan Schlyter †.** Den 27 sistlidne december afled denne den historiska forskningens nestor i Sverige vid den höga åldern af nära 94 år. Han började sin lärareverksamhet vid Lunds högskola, innan ännu, om vi undantaga den föga yngre P. E. Bergfalk, knappt någon af våra lefvande historiska forskare var född; han fortsatte en vetenskaplig verksamhet i mer än ett halft århundrade och såg sin egen samtid nedstiga i grafven och yngre generationer följa densamma. Honom tycktes åren ej något bekomma, och blixtrande hugg från en städse slagfärdig klinga påminte allt framgent yngre forskare, att den gamle ännu var vid lif. De personliga intrycken af den åldrige vetenskapsmannen hade dock för de flesta till sist försvunnit, och redan under lifstiden började Schlyters namn att endast uppkalla tanken på hans lefnads storverk, *samlingen af Sveriges gamla lagar*. Det var 1822, flere år innan första bandet af Svenskt Diplomatarium utkom, som de båda unga juris doktorerna Carl Johan Schlyter och Hans Samuel Collin mottogo uppdraget att samla och utgifva dessa lagar. Den senare bortgick redan 1833, sedan Vestgöta- och Östgötalagarna utgifvits, och arbetet ålåg hädanefter Schlyter ensam, men 1869 åtnjöt han lyckan att se detsamma fullbordadt med utgifvandet af K. Kristofers landslag. Det skedde under femtionde året efter den dag, då han sjelf i en föreläsning uttalat sig om nödvändigheten för lagfarenhetens vetenskapliga studium, att våra gamla lagar blefve på ett tillfredsställande sätt utgifna. Det var en sällsynt lycka, som kommit honom till del, och han kunde åtta år senare, 82 år gammal, ytterligare utgifva sin *Ordbok till samlingen af Sveriges gamla lagar*. Den ihärdighet, med hvilken Schlyter fullföljde det verk, han börjat, och den konseqvens, med hvilken han genomförde den uppgjorda planen, äro beundransvärda och skola alltid lända till ett lysande föredöme. Om sjelfva företagets betydelse behöfva vi här ej yttra oss. Fäderneslandet har, liksom utlandet, till fullo erkänt densamma. — Till någon större författareverksamhet vid sidan af den stora lageditionen fick Schlyter icke tid. Ett antal smärre afhandlingar och undersökningar äro samlade i två häften, af hvilka det första utkom redan 1836, det andra först 1879. Bland dessa märkas de skarpsinniga undersökningarne om »konungaval, eriksgata, kröning och kongliga rättigheter enligt Sveriges gamla lagar» m. m., »Om Sveriges äldsta indelning i landskap», »Om den gamla af Adamus Bremensis omtalade staden Birkas belägenhet» m. fl. I företalen till de många banden af lagverket uttalade han också ofta sin mening i omtvistade frågor, liksom i allmänhet hvad som låg honom på hjärtat, stundom med en skärpa, som gick något långt.

Carl Johan Schlyter föddes den 29 januari 1795, blef docent vid Lunds juridiska fakultet redan 1816 och professor vid samma uni-

versitet 1838. Sedan 1852 åtnjöt han tjenstledighet från akademisk lärareverksamhet, men först 1876 erhöll han afsked från professorsämbetet.

— **S. F. Hammarstrand †.** Från en verksamhet, hvaraf vetenskapen ännu väntade rika frukter, bortrycktes den 25 sistl. januari helt oväntadt den senaste innehafvaren af historiska professuren vid Uppsala universitet vid 67 års ålder. Hans lefnad var, kan man säga, en enda lång arbetsdag i den historiska forskningens tjänst. I början solbelyst och klar, tycktes den sedermera länge vara molnhöljd och tung, men mot aftonen klarnade den åter upp, och innan krafterna ännu börjat svika, fick den trogne arbetaren sluta sina mödor.

Prof. Hammarstrand var, om någon, född till forskare och blef äfven denna sin kallelse trogen intill det sista. Följer man gången af hans historiska studier, finner man honom allraförst sysselsatt med utredningen af de vidlyftiga underhandlingar, som ledde till vårt lands inblandning i det trettioåriga kriget. För detta ändamål företog H. icke blott omfattande forskningar i svenska riksarkivet (1852—57), utan äfven en utländsk studieresa (1857—58), hvarunder han företrädesvis besökte arkiven i Wien, München, Dresden och Berlin. Frukten häraf blefvo bl. a. fyra under åren 1854—59 utgifna arbeten (se nedan) — alla utmärkta för grundlighet i forskning samt enkelhet och klarhet i framställningssättet. Af dessa arbeten medförde det andra författarens anställning såsom »historiæ universalis docens» vid universitetet i Upsala (1856), och det fjärde, som prisbelöntes af Vetenskapssocieteten därstädes, bidrog väsentligen till hans befordran bland de sex sökande till en då ledigvarande s. k. rörlig adjunktur vid samma universitet (1859). Denna befordran räddade H., som samtidigt sökte lektoratet i historia vid högre elementarläroverket i Örebro, åt universitetet. Hedern häraf tillkommer i främsta rummet dåv. professorn i historia F. F. Carlson, hvilken inom filosofiska fakulteten framhöll, huru som H. »på ett utmärkt sätt gifvit sådana prof på vetenskaplig bildning och skicklighet, att hans anställning borde för universitetets vetenskapliga verksamhet vara en vinst», samt att han i själfva verket redan nu förvärfvat ett rum i literaturen. Då vid denna tid prof. Carlson själf föreläste öfver de europeiska staternas historia från början af 30-åriga kriget och dåv. adj. C. G. Malmström behandlade den svenska frihetstiden, lärer det ansetts lämpligt, att den nye adjunkten vände sig till Gamla tidens historia. Redan ht. 1860 började också H. att föreläsa öfver det gamla Greklands historia, hvilken ej sedan många år tillbaka varit offentligen föredragen vid universitetet, och fortfor därmed till och med vt. 1864. Under tiden blef den historiska professuren vid det sydsvenska universitetet ledig, och H. beslöt att söka den samma. För att öka sina vetenskapliga meriter och tillika framlägga en del af de resultat, till hvilka han under sina omfattande forskningar för nämda föreläsningar kommit, utgaf H. (1863) såsom akademiskt specimen en större afhandling om Attikas författning under konungadömets tidehvarf. Allmänt bekant

är det för vederbörandes sakkännedom och omdöme föga hedrande sätt, hvarpå detta H:s arbete af majoriteten inom Lunds akademiska konsistorium bedömdes, och som kulminerade i prof. C. A. Hagbergs förklaring, att detta specimen såsom »vårdslöst skrifvet och icke så litet på flärd stötande, utgifvet af en person, som utan tvifvel, ifall han aktat nödigt, kunnat åstadkomma ett redbart arbete, innebure en *förnärmelse* emot det universitet, vid hvilket det till granskning och bedömande blifvit framlagdt». Väl lyckades icke H. genom sina und. besvär och på trycket utgifna handlingar i ämnet utverka sin utnämning till professor framför den af majoriteten förordade adjunkten vid Lunds universitetet N. Tengberg, men han blottade åtminstone genom desamma halten af bestämmande »sakkunniges» argumentation och den egentliga innebörden af denna märkliga befordringsfråga. Att utgången icke blef utan sin stora betydelse för H:s följande utveckling kan man tryggt påstå. — Länge fick H. sedermera vänta på befordran, enär han först år 1877, vid F. F. Carlsons afskedstagande från den historiska professuren, utnämdes till e. o. professor och fem år senare kallades till ordinarie innehafvare af den professur, han då under mer än 30 läseterminer förestått. Redan år 1873 hade han däremot erhållit en lysande upprättelse såsom författare till ofvannämnda afhandling om Attikas författning, då den vetenskapliga auktoritet, som prof. Hagberg sökt åberopa till stöd för sin stränga förkastelsedom, nämligen prof. G. F. Schömann i Greifswald, själf öfversatte den till tyska språket och därvid vitsordade, att »sie zeugt von gründlicher, umsichtiger und gewissenhafter Forschung und verdient den besten der den gleichen Gegenstand betreffenden Arbeiten zugezählt zu werden».

I sina akademiska föreläsningar öfvergick H. ht. 1864 till Romerska historien, som han behandlade under loppet af tvänne läsår, och därefter till den allmänna Medeltiden. Utförligt och grundligt skildrade han läsåren 1866—76 det romerska kejsarrikets tillstånd vid tiden för den stora germaniska folkvandringens början, de germanska folkens utvecklingshistoria under striderna med det romerska kejsardömet och med hvarandra samt feodalmonarkiens uppkomst och utveckling. Under de följande läsåren behandlade H. efter hvartannat den romerska statsförfattningens historia från Konstantin den store (1876—77), de europeiska staternas författning under Medeltiden (1878—80), det romerska municipalväsendets historia under den senare kejsartiden samt den kristna kyrkans författningshistoria under de 5 första århundradena af vår tidräkning (1880—81). Med höstterminen 1882 öfvergick H. slutligen till Österlandets historia under gamla tiden och slutade sin vandring inom historiens olika områden »i det förlofvade landet, som beboddes af löftets folk och där förberedelserna till den kristna utvecklingen ägde rum». — Samtidigt med dessa offentliga föreläsningar behandlade H. länge terminligen i enskilda föreläsningar svenska statsförfattningens historia.

För hvar och en, som under någon längre tid följt prof. H:s föreläsningar och därunder haft tillfälle att taga kännedom om den

samvetsgranna och djupgående forskning, som han på dem städse nedlade, kan det icke förefalla underligt, att hans tid icke räckte till för något mera omfattande egentligt författareskap. Detta förklaras dessutom däraf, att han under större delen af sin ordinarie lärareverksamhet jämväl hade att bestrida den historiska professurens vidlyftiga examinationsåligganden och tidsödande kontroll öfver ventilerade afhandlingar — en skyldighet, som han med icke mindre samvetsgrannhet fullgjorde — för att icke tala om den hjälpsamhet, hvarmed han alltid var färdig att tillhandagå dem, som i sina studier vände sig till honom för att erhålla råd eller upplysningar. Betecknande för H:s pligttrohet är för öfrigt, att han under sin mer än 30-åriga verksamhet såsom ordinarie lärare icke åtnjöt tjänstledighet under mera än tvänne läsår (1877—78 och 1881—82). Hos de flesta forskare är det en lätt förklarlig ärelystnad att söka få resultaten af sina lärda mödor offentliggjorda, innan de förekommas af andra; äfven i detta hänseende ådagalade H. sin stora förmåga att försaka, under det att historiens öfriga med honom samtida ordinarie målsmän vid universitetet under längre tid åtnjöto tjänstledighet för vetenskapligt författareskap. Att han emellertid härigenom gick miste om hedern af flere vetenskapliga upptäckter, vore ej svårt att uppvisa. Den, som skrifver dessa rader, har själf bevittnat de många själfständiga resultat, hvilka H. uppnådde under sin skarpsinniga kritik af Waitz' och Roths berömda arbeten öfver feodalismen.[1] Dessa fick han dock icke tillfälle att offentliggöra, innan prof. R. Sohm i Freiburg i sitt år 1871 utgifna arbete »Altdeutsche Reichs- und Gerichtsverfassung» visade sig i flere vigtiga punkter omfatta enahanda åsigter som dem H. under sina föreläsningar framstält. Glad öfver att sålunda finna sina egna slutsatser bekräftade af en framstående forskare, upptog han den motgång, som detta från en annan synpunkt innebar, med sitt vanliga jämnmod. — En mera populärt hållen framställning af Medeltidens äldsta historia samt tvänne häften af ett större arbete öfver Romerska rikets författningshistoria under kejsartiden blefvo därför, utom åtskilliga artiklar i Nordisk Familjebok, de enda i tryck synliga frukterna af H:s vidlyftiga och djupa forskningar i Gamla tidens och Medeltidens historia.

Under sådana förhållanden skulle det tvifvelsutan lända den historiska vetenskapen till stor fördel, om H:s efterlemnade samlingar och föreläsningar på detta område komme i händerna på någon fullt sakkunnig person, som kunde fortsätta hans senaste arbete, hvilket lofvade att fylla ett ännu befintligt tomrum i den historiska literaturen, och för öfrigt offentliggöra ett urval af hans förnämsta forskningsresultat. Befattningen härmed borde kunna blifva ganska tillfredsställande för utgifvaren, ty H:s föreläsningar voro, såsom man riktigt anmärkt, aldrig ett referat utaf andras forskningar, utan en produkt

[1] Ett prof på H:s originalitet vid bedömandet af hithörande frågor kan läsas hos P. E. Fahlbeck, La royauté et le droit royal francs durant la première période de l'existence du royaume (486—614), s. 249.

af hans egna. En naturlig följd häraf var, att de oftast voro mycket detaljerade, ja, enligt de flestas åsigt, *alltför* detaljerade. H. hade dock härmed sin bestämda afsigt: han ville framför allt hos sina lärjungar utveckla samma kritiska sinne, som beredt honom själf så stort erkännande, och vänja dem att städse grunda sina slutsatser endast på sorgfälligt granskade detaljer. Att han dock ingalunda försummade den öfversigtliga framställningen, när tiden därför syntes honom vara inne, kunna tvifvelsutan många af hans lärjungar med mig vitsorda. Såsom ett exempel på hans förmåga att lemna klara, belysande öfversigter kunna hans förträffliga enskilda föreläsningar i den svenska statsförfattningens historia framhållas. I besittning af en stor förmåga att uttrycka sig på ett klart och sammanhängande sätt och ett ej mindre starkt minne kunde H. oftast föreläsa utan att behöfva anlita den omsorgsfullt gjorda uppteckningen af föredragets innehåll, hvilken han däremot med största beredvillighet stälde till sina åhörares förfogande, då så önskades.

I den föreläsningskatalog, hvari H., nyss blifven docent, första gången finnes upptagen såsom akademisk lärare, heter det, att han »muneri suo *pro virili* satisfaciet». Om än detta uttryck icke innebär något annat än hvad som med vissa variationer i formen äfven utlofvades af hans medbröder bland de extra-ordinarie lärarne vid universitetet, kan man dock säga, att H. under hela sin akademiska bana ärligt infriade det löfte, som det samma, tolkadt efter orden, innehöll. Med stöd af den mångåriga erfarenhet, Upsala universitet i detta afseende vunnit, kunde därför äfven dess närmaste styresman vid H:s tillträde till den ordinarie professuren med fullt skäl om honom yttra, att »den till omfång och grundlighet ovanliga lärdom, den skarpsinnighet och ihärdighet i forskning, som hans historiska framställningar i tal och skrift röja, och den liberalitet, med hvilken han icke blott af sitt rika kunskapsförråd lemnat upplysningar åt lärjungar och medlärare, utan äfven stält omfattande samlingar, hämtade ur utländska arkiver, till andras förfogande, gifva universitetet *visshet*, att de bland dess lärjungar, som egna sig åt historiens studium, skola i honom finna en inom denna vetenskaps vidsträckta regioner väl bevandrad och till deras ledsagande städse villig och färdig ledare». Och då prof. H. en af de närmaste dagarne före föreläsningarnas början innevarande vårtermin ändat sina jordiska sträfvanden, kunde samma person, som jag nyss citerat, med icke mindre sanning för universitetets ungdom framhålla den då bortgångne läraren såsom den bästa föresyn för de unga i afseende på flit i studier och kärlek till vetenskaplig forskning.

Ho. Hd.

Skrifter. *Underhandlingar och rådslag rörande Sveriges deltagande i Tretioåriga kriget* (gradualafhandling), Ups. 1854. *Historisk öfversigt af förhandlingarna mellan konung Gustaf II Adolf af Sverige och kurfursten Fredrik V af Pfalz åren 1618—1620* (docentspecimen), Ups. 1855. *Försök till en historisk framställning af förhandlingarna om Sveriges deltagande i Tretioåriga kriget* (upptager jämväl det väsentliga af föregående arbete), h. 1 Ups. 1855, h. 2 Sthm 1857. *Bidrag till historien om konung Gustaf II Adolfs deltagande i Tretioåriga kriget* (i Vetenskapssocietetens i Upsala årsskrift och belönad med

dåvarande H. K. H. prins Oscars pris) Ups. 1859. *Attikas författning under konungadömets tidehvarf* (i Upsala universitets årsskrift: professors-specimen i Lund), Ups. 1863; öfvers. på tyska af G. F. Schömann (i Jahrbücher für classische Philologie, 1873). *Den Solonska författningen* (profföreläsning i Lund), Ups. 1863. *Medeltidens historia från år 476 till omkring år 700* (i Illustrerad Verldshistoria, utg. af E. Wallis, del. III s. 1—94) Sthm 1877. *Romerska rikets författningshistoria från Augustus till Vestromerska rikets fall,* h. 1 Ups. 1882, h. 2 ib. 1887. *Den nyare tyska historieskrifningen rörande Gustaf II Adolf och Tretioåriga kriget, med särskild hänsyn till G. Droysens »Gustaf Adolf»* (i Svensk literaturtidskrift, utg. af H. Forssell, årg. 1869, h. 3, 5). En mängd artiklar i Nordisk familjebok. Anmälan af den Sveriges historia beträffande literaturen i Sybels »Historische Zeitschrift» bd VIII (för 1862), X (1863), XII (1864), XIV (1865). Andra smärre uppsatser och anmälningar i tidskrifter.

— Med grefve PAUL RIANT, som afled den 16 nästlidne december, bortgick en af utlandets förnämste kännare och vi kunna tillägga egare af i synnerhet äldre svensk literatur och historia. Sedan många år tillbaka särskildt intresserad för korstågens historia, behandlade han äfven Skandinavernas deltagande i desamma uti arbetet »Expéditions et pélérinages des Scandinaves en Terre Sainte aux temps des croisades» och besökte för detta ändamål Sverige år 1863, samt underhöll sedermera brefväxling med en och annan vän inom den lärda verlden här i landet. För öfrigt var han själen i det franska sällskapet »Société pour la publication de textes relatifs à l'histoire et à la géographie de l'Orient latin» och utgaf sjelf flere texter, af hvilka några räknas till bokverldens rariteter. Under senare år intresserade sig grefve Riant äfven för Birgitta-forskningen. Det var han, som lyckades i Amerika uppspana den tafla, som en gång prydde Birgittas hus i Rom och från hvilken sierskans mest bekanta porträtt är hemtadt. Det är samma tafla, af hvilken vi i tredje årgången af Historisk Tidskrift (s. 356) voro i tillfälle att meddela en afbildning.

— Af *Sveriges Ridderskaps och Adels riksdagsprotokoll* från och med 1719 har elfte delen utkommit. Den omfattar tiden från den 17 februari till den 26 april 1739, och äro härmed protokollen för den långa och märkvärdiga riksdagen 1738—1739 afslutade. — Samtidigt har af *konung Gustaf I:s registratur* elfte bandet utgifvits, omfattande åren 1536 och 1537.

— Löjtnant OTTO BERGSTRÖM har på P. A. Norstedt & Söners förlag utgifvit ett *register* öfver alla i Anreps ättartaflor förekommande namn på personer, hvilka icke »såsom medlemmar af introducerad ätt äro födda med ättens namn». Registret, som upptager flere tusen namn, bör blifva ett oumbärligt supplement till ättartaflorna och en ofta använd hänvisnings- och uppslagsbok i synnerhet för slägtforskarne, men äfven för historici i allmänhet.

— Senaste (sjunde) häftet af HENRIK SCHÜCKS *Svensk literaturhistoria* fylles hufvudsakligen af en framställning utaf svenska historieskrifningen under 1500-talet och har sålunda äfven för historici specielt intresse; det är tvifvelsutan den bästa sammanhängande framställning utaf ämnet, som hittills sett dagen. Med särskildt välbehag

dröjer förf. vid Olavus Petri och med mindre välbehag, men desto större utförlighet vid Johan Messenius.

— Protokollssekreteraren V. ÖRNBERG, känd inom vida kretsar i vårt land som slägtforskare, har i slutet af förra året tillkännagifvit sin afsigt att utgifva *Svenska ättartal*, på samma gång en »tidskrift för svensk slägtkunskap och slägtforskning samt slägtbok och slägtkalender». Ättartalen äro ämnade ersätta den redan bekanta publikationen »Svensk kalender», men skola blifva »mångsidigare och upptaga på olika sätt uppstälda slägtbeskrifningar lämpade efter det mått af fullständighet, som kunnat uppnås». Bland annat utlofvas anträd för Gustaf II Adolf, Karl XII, E. G. Geijer, W. E. Svedelius m. fl., uppsatser om konung Karl Johans förfäder, om kejsar Karl den stores ättlingar i Sverige, om konung Karl Knutssons ättlingar i Sverige, »måhända ock om falska Vasaättlingar». Första årgången skall utgifvas i slutet af detta år.

— Ett vetenskapligt sällskap har, enligt tidningarna, under namn af *Humanistiska samfundet* nyligen bildats i Uppsala. Samfundet är enligt sina stadgar fördeladt på två afdelningar, en historisk-filosofisk och en filologisk, och uppgifves skola hålla månatligen sammankomster med vetenskapliga föredrag. Det förfogar öfver en fond af 50,000 kronor, skänkt af den som stor samlare bekante garfveriåldermannen Westin i Stockholm. Vid donationen hade testator fogat det vilkoret, att samfundet, när det trädde i verksamhet, skulle gå i författning om utgifvande af beskrifningar öfver Stockholms stad samt öfver Uppland, med ledning bland annat af den i Uppsala universitetsbibliotek bevarade Westinska bok- och handskriftssamlingen. Dessa arbeten, meddelar en korrespondent till Stockholms Dagblad, anses komma att kräfva mycken tid och betydliga kostnader. För nödiga förarbeten och för verkens fullbordan afsättas årligen omkring 3,000 kronor af grundfondens afkastning. Återstoden eger samfundet använda för utgifvande af skrifter m. m. Samfundets verksamhet blir således för de närmaste tiotalen af år betydligt hämmad genom de dryga arbetena för de båda beskrifningarnas utgifvande. Till full aktivitet kan det knappast komma, förr än den årliga räntan hufvudsakligen kan användas för tryckande och utgifvande af lärda afhandlingar i samfundets annaler.

— *Svenska literatursällskapet* i Finland, som bildades 1885 i afsigt att samla vittnesbörden om svenska kulturens uppkomst och utveckling i Finland, bearbeta och offentliggöra det samlade materialet samt främja svenska språkets studium och literär verksamhet på svenska, utsatte 1886 ett pris om 2000 mark för det bästa Finlands historia berörande verk, som på svenska skrifvet utkomme under de två följande åren. Vid senaste årsmöte den 5 februari 1889 har detta pris tilldelats professor K. K. Tigerstedt i Åbo för hans publikationer *Göran Magnus Sprengtporten* och *Bidrag till Kexholms läns historia under drottning Kristinas tid.*

— *Danska historiska föreningen* har nyligen firat sitt 50-års jubileum. Med anledning af detsamma har professor Johannes Steenstrup författat en teckning af »Historieskrifningen i Danmark under 19 århundradet (1801—1863)», som äfven utkommit på tryck.

— Med 40 häftet (Spanien—Stralsund) har fjärde delen af Wilhelm Herbsts *Encyklopädie der neueren Geschichte* afslutats. Verket har, liksom andra dylika, under fortgången svält ut. Ursprungligen var det beräknadt på två band à 50 ark; dubbla omfånget synes nu vara uppnådt, och ett band torde ännu återstå. Flere artiklar äro upplysande och innehållsrika; hvad Sverige angår, har det som vanligt fått sitt utrymme sparsamt tillmätt. En orsak torde vara, att det ej lyckats redaktionen få någon svensk medarbetare för mera än de första häftena. I nu föreliggande häfte finner man af svenska namn endast Gustaf Otto och Magnus Stenbock, i fall ej dit skall räknas Anne Louise Germaine Stael v. Holstein. Däremot saknas hela slägten Sparre, Jakob Spens, Göran Sprengtporten, Erik Magnus Staël v. Holstein, Curt von Stedingk, för att endast taga de mest slående exemplen.

Presidenten baron E. M. v. Nolckens berättelse om rikets tillstånd från 1719 till 1742.

Erik Mathias von Nolcken var en af Sveriges talangfullare diplomater under frihetstiden. Han sändes 1738, vid ett kritiskt ögonblick, till Petersburg och hade där att under ganska kinkiga omständigheter bevaka Sveriges intressen och slutligen föra en synnerligt ömtålig underhandling med Peter den stores dotter Elisabet, hvilken, som bekant, traktade efter den ryska kejsarkronan. Utsigterna voro för Sverige gynsamma att under begagnande af konjunkturerna bereda sig någon ersättning för hvad det 20 år förut hade förlorat. Det var ej Nolckens fel att, när diplomatens värf hade upphört, krigets sköttes så illa, att den väntade vinsten förbyttes i en förlust. Nolcken var sedan en af dem, som i Åbo på underhandlingens väg skulle söka att åt sitt fädernesland återställa hvad som i Helsingfors genom kapitulationen gått förloradt. — Efter ett par års tjenstgöring i Kanslikollegium såsom statssekreterare och hofkansler intog numera friherre v. Nolcken 1750 presidentstolen i Göta hofrätt, men dog redan 1755.

Hans efterlemnade papper ha förvarats på egendomen Jordeberga i Skåne. Bland dem finnes en uppsats om de politiska förhållandena i Sverige under åren 1719—1742, författad 1751. Den är visserligen ofullbordad, men innehåller äfven i sitt nuvarande skick åtskilligt af intresse, om än en och annan detalj torde vara oriktig. Särskildt behandlas med utförlighet den ryska underhandling, han sjelf hade att leda. Numera bibliotekarien Elof Tegnér fäste i en liten artikel om de Nolckenska papperen på Jordeberga i Hist. Tidskrift 1881 (s. 117) uppmärksamheten på dessa »politiska memoirer». I Uppsala univ. bibliotek finnes en afskrift af desamma (ursprungligen i den

s. k. Noringska samlingen). En afskrift af denna har Brukspatron G. H. Stråle välvilligt ställt till redaktionens förfogande[1].

* * *

År 1719 var den återstälda friheten så till sägandes i sin linda och sköttes af nationen med mera menlöshet än efteråt. Åtminstone förspordes i anseende till det invärtes inga skadliga partier. Väldet var hos öfverheten och embetsmän, hvilka senare förentes i de mått som då togos vid fredsverket och tilldrogo sig den förevitelsen af publiken, att de därmed gått både hastigt och otillbörligt tillväga, i det å ryska sidan, hvarest faran var störst och freden mest behöfdes, kriget blef ståendes i största låga. Det hände att under riksdagen ministèren ändrades, i det kanslipresidenten grefve Arvid Horn, som begärt afsked från presidentskapet, äfvenväl, utom dess begäran, afskedet från rådsembetet tillsändes. Dess efterträdare i embetet grefve Gustaf Cronhielm, som hade mera insigt i inrikes saker och lagfarenheten än uti ministerielle saker, styrdes aldeles af dess underhafvande och enkannerligen af statssekreteraren Höpkens tänkesätt, som då för tiden spelte en myndig rol både utom och inom rådet.

1720.

Vid 1720 års riksdag, då grefve Horn blef vald till landtmarskalk, syntes nationen få mera kunskap om sina under suveränitetstiden bortglömde rättigheter och tillika smak till friheten. Det första bruk, som däraf gjordes vid konung Fredriks tillträde till thronen, författade (sic) regeringsformen, hvarvid det parti, som var emot hofvet, behöll en stor öfvervigt, hvilket vid andra till regeringssättets stadgande upprättade fundamentallagar, och förordningar äfvenväl hände. Uti rådet, som vid den förra och denna riksdag kompletterades, var pluraliteten väl med nationen af lika tankesätt, dock höllos somliga råd, såsom öfverståthållaren grefve Taube och grefve Dela Gardie för att vara konungen i anseende till dess afsigter mera tillgifne. Inga skiljaktighetsämnen spordes bland nationen angående utrikes makter, eftersom engelska alliansen nyss var sluten och alla sinnen uti det ännu mot Ryssland påstående olyckliga kriget förenade. Uppå riksens ständers föranlåtande tillträdde grefve Horn igen presidentskapet

[1] Språk och stafning äro i afskriften något moderniserade.

uti kansliet dock utan att hafva hofvets förtroende. Efter denna riksdagen förspordes engelska alliansens opålitlighet och den lama hjelp, som emot fienden därifrån vederfors. Sverige blef af sin bundsförvandt förlåten och af honom sjelf tillrådd att söka göra fred bäst det kunde. Sådant kom då omsider år 1721 på Nystadska kongressen, ehuruväl under ganska stor förlust för riket, till stånd.

1721.

Som engelska hofvet var brouilleradt med det ryska, så hade Sverige under fredsunderhandlingen ingen annan makts goda officier att tillgå än det franskas. Hr Campredon, som varit länge fransk minister i Stockholm, afsändes i samma qualité till Ryssland. Det förtroende man här till honom och hans hof hyste gaf hopp att dess bearbetande skulle blifva Sverige gagneligt. H. M. konungen, som hade sitt huses interesse i anseende till successionen på thronen om hjertat, var således påtänkt att förekomma hertigens af Holstein såsom Czarens tillämnade mågs eventuella utnämnande och lämnade äfvenväl detta ärende till Campredons bestyrande. Verkan af dess goda officier var den, att Czaren, som redan förut kände vårt utmattade tillstånd, blef däraf obevekligare uti sitt hårda påstående om provinsernes cederande. Det syntes ock att han ville det medräkna som ett genvilkor för den foglighet han vist, att begifva sig dess vid kongressen yttrade rekommendation för hertigen af Holstein angående successionen i Sverige samt att intet blanda sig i vår succession eller domestique angelägenheter, såsom det på ett nog inbundet sätt uti fredstraktatens sjunde artikel utlofvades. Man höll då före, såsom ock sedermera blifvit med tillräckliga bevis bestyrkt, att Czarens sedan en tid mot franska hofvet försporde böjelser och det hopp det sista sig gjorde att draga honom ifrån det österrikiska Huset och till en nära sammansättning med sig, gjort Campredons ministère vid detta tillfället för Sverige ej allenast onyttig utan ock högst skadlig.

1722.

Vid den tiden kom riksrådet grefve Maurits Vellingk öfver till Sverige för att taga sitt säte i rådet näst efter grefve Horn. En man af sådan förfarenhet och reputation af insigt fick ej

inskränka sig uti sine vanlige embetssysslor. Konungen, som i anseende till sine particuliere interessen, ej fann sin räkning hos grefve Horn, föll på den tanken att nyttja därtill grefve Vellingks gåfvor och kredit. Han tillvände honom sitt fulla förtroende. Det gjordes planer till en ansenlig penningenegotiation utomlands till att vinna för Hans Maj:t vid nästa riksdagen pluralitet så till att öka konungsliga väldet, som att bereda vägen för successionens stadgande uti Hessiska Huset. Men grefve Vellingk, som personellement hatade Hannoverska Huset och Engelska Hofvet och därjämte kände Rysslands stora öfvermakt, tog till princip att genom Rysslands vänskap och hjelp Sverige med tiden kunde få en del af sina i Tyskland förlorade provinser tillbaka. Han föreställde altså konungen, huru mycket dess afsigt om successionen berodde på czarens tänkesätt. Och som vid det oroliga sinnelag, konungen hade, fruktan ofta styrde dess förslag och beslut, så föll Hans Maj:t på den tanken att genom en particuliere negotiation med czaren förmå honom att ej åtaga sig hertigen af Holstein angående dess succession. Campredon blef åter denna underhandlingen anförtrodd, och var det underligaste, att den med honom vid detta och vid ofvannämnde tillfälle anställde correspondensen fördes de concert med de härvarande hannoveranske ministrarne öfverste Bassewitz och Hr Dieskau. Detta försök hade en hel vidrig verkan. Czaren tog anledning af konungens oro öfver hertigen af Holstein att supponera hos svenska nationen en större böjelse för högbemälte Herre, än han det under Nystadske fredsunderhandlingen trott. Han beslöt då att sända holsteinska geheimerådet Bassewitz till Sverige emot nästa riksdagen till att där hos riksens ständer bevaka sin herres angelägenheter. Detta förhållande å konungens sida förminskade mycket dess kärlek uti nationen, Man hörde då för första gången nämnas om partier, nämligen rojalister och patrioter. Märkvärdigt var ock, att under hela denna tiden förspordes ett förtroligt umgänge mellan grefve Horn och grefve Vellingk.

1723.

Vid en sådan sakernas belägenhet började 1723 års riksdag. De liknelser, som innan riksdagen spordes till partier, förföllo aldeles under påstående riksdagen, hvarest öfverläggningarne med sådan enighet blifvit fortsatte, att man i anseende

till tystheten, såsom en följd af enighet, liknade ridderskapets och adelns plena vid ett secret utskott. Holsteinska geheimerådet Bassevitz, som sig därvid infann, hade väl med sig ett sin herres bref på svenska till riksens ständer af ett eftertänkligt innehåll och hvaruti Sverige nämndes Hans och deras kära fäderneslaud; men så besvarades brefvet och tillades hertigen Kungl. Höghets titel, utan att det ringaste nämna om hoppet för honom till successionen. Det nöje, som konungen å sin sida öfver denna händelsen hade, föranlät hos honom den försigtighet, att han ej det ringaste vidare tillböd antingen i anseende till mera välde eller till hessiska successionen. Denna omständighet bidrog mycket till det lugn, som i rådet och bland ständerne förspordes, samt till det inbördes förtroende, hvarmed alla rådslag förentes uti nödige mått till invärtes tillståndets uphjelpande efter ett långvarigt och olyckligt krig, såsom af sjelfva riksdagsbeslutet med mera skönjes. En enda händelse tilldrog sig likväl under denna riksdag, som efteråt utmärkte något parties enskylte afsigter. Anledningen därtill togs af de då lediga 3:ne riksrådsembeten, hvartill likmätigt regeringsformen och förra praxin 2 (3?) särskilta förslag efter hvarannan skolat författas. Men då det första insändes, hvarpå presidenten dåvarande landtmarskalken Lagerberg, hofkansleren grefve Gyllenborg och statssekreteraren Cederhielm voro upförde, skedde det, emot allas förmodan, att konungen under yttrande att desse trenne voro så värdige ämnen, att Hans Maj:t hade svårt att utvälja en bland dem, nämnde dem alla tre till de då lediga rådsembeten, hvilket af riksens ständer äfvenväl gillades. Detta konungens steg hölls för en verkan af grefve Vellingks råd och tillstyrkande, som under sken att konungens höghet och välde genom ett slikt prejudikat mycket vunne, var glad att förskaffa sig vänner uti rådet, dem han kunde nyttja till sitt ofvannämnde systems utförande. Således blef presidenten grefve Gustaf Bonde och generalmajoren grefve Nils Gyllenstierna, som voro ärnade att komma på de andra bägge rådsförslagen och äfven till sjelfva embeten, denna gången därifrån utestängda och det, som förmentes, aldeles emot Horns uträkning.

1724.

Straxt efter riksdagens slut syntes konungen besinna den föga förmån han hittils haft af grefve Vellingks råd och af de

anställde hemliga negotiationer samt att framtiden torde blifva för honom i samma afseende lika fruktlös. Hans Maj:t begynte fördenskull att förbyta dess en tid bortåt emot grefve Horn viste kallsinnighet uti ett nådigt förtroende och särdeles vid tillfälle, då Hans Maj:t uti december månad ifrån en anställd björnjagt kom till Ådön, hvarest grefve Horn vistades. Ibland de då aftalte öfverenskommelser voro i synnerhet att konungen lofvade uti sine angelägenheter hädanefter öfverlägga med grefve Horn och när det behöfdes, med hela rådet; att riksrådet Cederhielm skulle blifva brukad och tilldragen till slika förtroliga rådslag och att kammarherren grefve Tessin skulle få säte och stämma uti kanslikollegium med kanslibråds fullmakt, hvilket senare ock genast verkstäldes. Sedermera blefvo sakerne tämligen uti sin vanliga ordentliga gång, utan att partiafsigter särdeles försporde, intill czaren den 8 febr. 1725 med döden afgick.

1725.

De följder som detta dödsfallet med sig förde uti hela politiska systemen i Europa kunde ej annat än jämväl inflyta uti Sveriges tillstånd. Men innan desamma mognades, yppades i rådet en söndring i anledning af den ambassaden, som till ryska hofvet skulle afsändas. Sakerne dersammastädes hade ett nog tvetydigt utseende. Genom en art af politiskt underverk hade Petri I:s gemål, kejsarinnan Catharina, bestigit thronen utan manliga bröstarfvingar, och var af dess bägge prinsessor Anna och Elisabeth, den första kort före fadrens död gift med hertigen af Holstein, som sig med sin gemål uti Petersburg uppehöll. Unga Czarewitzen och sedermera kejsar Peter II, sonson af Peter I och systerson af den regerande romerske kejsarinnan, var ett barn af 13 år. Vid ambassadens utnämnande spordes en täfling emellan riksrådet baron Cederhielm och presidenten grefve Gustaf Bonde, hvilken senare understöddes af grefve Horn, som höll före, att riksrådsvärdigheten ej borde med en publik ministers karakter förknippas. Men oaktadt detta utföll pluraliteten för riksrådet Cederhielms utnämnande, som också kort därefter anträdde resan till Ryssland. Den honom medgifna instruktion gick hufvudsakligen därpå ut, att förutom den honom anbefallde solenne lyckönskan till kejsarinnans anträdda regering söka att [illegible]tja Rysslands invärtes nog kritiska tillstånd till Sveriges för-

del och nytta, men intet inlåta sig i några förbindelser, på det man kunde behålla fria händer att profitera af konjunkturerne. Ehuruväl nu hela rådet var ense om denna allmänna saken, så blef ändock i anseende till sättet en skiljaktighet däruti försport, att grefve Vellingk med flere höllo före, att ändamålet bäst genom hertigen af Holstein kunde vinnas, sålunda att emot den försäkran han finge om svenska successionen kejsarinnan skulle förskaffa honom Estland och Lifland såsom en medgift med dess gemål, hvilka länder då med tiden kommo till Sverige tillbaka. Däremot ansåg grefve Horn med flere dessa förslag dels för mycket osäkre i anseende till ryska kejsarinnans otillräckliga myndighet uti sitt eget rike, dels för rikets närvarande regeringsform äfventyrligt. Ifrån denna tiden begyntes då åter tvenne partier att blifva synlige, nämligen det holsteniska och det andra, som kallade sig patrioter, men af sine medtäflare belades med namn af Hessiska partiet.

Utöfver detta inrikes ämnet i anseende till successionen gaf dem en utrikes timad händelse ny anledning att med sken af riksens allmänna bästa skyla den häftighet, hvarmed de fördolte enskylte afsigter fullföljdes. Den bestod i den bekanta Hannoverska traktaten som uti julii månad samma år slöts emellan England, Frankrike och Preussen och hvartill andra makter skulle inviteras att tillträda. Denna förbindelsen utgafs för en verkan af kejsarens oförmodade fredslut med Spanien och tillika med samma makt gjorde allians. Och som således de om öfvermakten i Europa täflande bägge husen, det Österrikiska och det Bourbonska, sökte att styrka sitt nya system med de öfriga makters biträde, så öppnades äfven för Sverige ett tillfälle att nyttja den enas och den andras tillbud om biträde till sin egen säkerhet och förkofring.

1726.

I begynnelsen af året blef Kongl. Maj:t genom ambassadören grefve Brancas och engelske envoyén Pointz formligen inviterad till att biträda Hannoverska alliansen, hvilken invitation jämväl af preussiska ministern hr Bülow å sin herres vägnar skedde. Ehuruväl nu konungen i Preussen af fruktan för Wienska och Ryska hofven kort därpå öfvergaf den traktat, hvaruti han hade varit principal kontrahent, så begyntes och fortsattes likväl

konferenserne emellan de svenske fullmäktige och bemälte franske och engelske ministrar. Svenska ambassadören vid Ryska hofvet kom uppå erhållen rappel i junii månads början därifrån till Stockholm tillbaka igen. Han beskylldes hafva bättre skött därstädes sina egna än riksens angelägenheter, i det han i ställe att nyttja Rysslands dåvarande emellan storfurstens och hertigens af Holstein interessen delte partiers söndring och däraf förorsakade svaga invärtes tillstånd till Sveriges förmån, han fastmera uti sina berättelser ökt anseendet af Rysslands styrka och kejsarinnans myndighet samt densamma genom sitt upförande mera stadgat och befästat, tvärt emot afsigten af hans instruktion och de ifrån andra om Rysslands sanna tillstånd insände tillförlåtliga berättelser.

Dessa omständigheter så väl som den fördelaktiga konjunkturen, som nu fanns för Sverige att af sig skudda den dependence, hvarunder det sedan Nystadska freden stådt af Ryssland, jämte de ansenliga subsidier af 600,000 rdr banko årligen, som Frankrike och England budo utan att anmoda Sverige någon den ringaste äfventyrliga rörelse, samt den styrka Hannoverska alliansen vunnit oaktadt Preussens afträde, genom Hollands, Danmarks och Savoyens biträde till bemälte förbund, föranläto konungen att låta detta ärendet till slutligt afgörande i rådet företaga. Emot förmodan var skiljaktigheten där så stor, att med Hans Maj:ts bägge röster pluraliteten pro affirmativa angående accessionen allenast ankom på en enda röst mera. Vid en sådan söndring fann grefve Horn betänkligt att verkställa pluralitetens mening medelst accessionsactens underskrift, utan proponerade att vid en riksdags anticipation, som eljest uti januario följande år skulle begynnas, hemställa saken till riksens ständers ompröfvande. Denna frågan fann samma motstånd som accessionen och blef altså ock genom samma pluralitet, som varit för accessionen, fastställd samt i följe däraf riksdagen till den 14 september utskrefven.

Innan den kunde begynnas, ankommo till Stockholm ryska ambassadören Knes Dolgorucki och romerska kejsarens envoyé extraord. grefve Freytag, hvilka å deras hofs vägnar äfvenväl inviterade Sverige till den uti Wien emellan förbemälte makter slutne alliansen, hvartill Spanien redan hade accederat. Efter deras ankomst fick det parti, som var emot Hannoverska alliansen, mera mod och sökte med mindre försyn genom oordentliga vägar

sitt tänkesätt uti nationen att fortplanta. Grefve Vellingk beskyldes hafva uti sitt hus ett särskildt kansli inrättadt, hvarest med R. R. grefve Gyllenborg och Cederhielm samt ryske, wienske och holsteinske ministrarnes samråd anläggningarne utfärdades. Ingen tysthet blef uti Kongl. Maj:ts rådkammare mera iakttagen. De svenske ministrarnes hemligaste relationer blefvo kunnige, hvilket dem vid de hof de vistades tilldrog hvarjehanda ledsamheter. På källare och kaffehus i Stockholm taltes med skäl mot och med om de förevarande allianser och mäst i anledning af de därom utspridde anonymiske skrifter. Därvid syntes likväl ryska partiet hafva öfvervigten, som förnämligast yrkade den faran riket för en öfvermäktig granne vore underkastadt, ifall det inginge ett honom misshageliget förbund, hälst som Frankrike och England ej voro så närbelägna att kunna i tid komma med hjelpsändningen. Grefve Vellingk gjorde ingen hemlighet af den årliga pension af 3,000 rubler han hade fått af ryska hofvet under pretext af ersättning för dess uti Ingermanland hafde godsens bortmiste inkomster. Ganska många svenska embetsmän hade veterligen holsteinska pensioner, som de sjelfve förmente voro laglige, så vida de trodde kunna beskylla andra för franska eller engelska pensioner.

Ibland annat gick det därmed så långt, att registratorn Triewald i utrikesexpeditionen, infödd svensk, som uppå begärdt och erhållet afsked hade trädt som hofråd i holsteinsk tjenst, följde holsteinske ministern hr Reichel up uti en konferens med Kongl. Maj:ts fullmäktige, till att emot rikets interesse föra därvid protokollet och det på samma ställe, hvarest han kort förut hade hållit protokoll till Kongl. Maj:ts och rikets interesses befrämjande. Man anmärkte att så väl af de uti Stockholm vistande kollegier de fleste och ansenligaste embetsmän samt i landsorten de meste chefer af militär- och civilståndet voro intagne af vidriga meningar emot hvad pluraliteten i rådet angående accessionen till hannoverska traktaten hade resolverat, hvilket uti vissa främmande hofs omdömen äfven syntes skola blifva af R. Ständer ogilladt.

Uti en sådan sakernas belägenhet började riksdagen den 14 september och blef emot allas förmodan grefve Horn vald till landtmarskalk, alt med en pluralitet af inemot 300 röster öfver sin medtäflare till detta hedersembete, dåvarande presidenten baron Strömfelt. Hans första göromål var att nyttja samma pluralitet till att förskaffa sig sådant folk i secrete ut-

skottet, som voro honom tillgifne, på det han genom en pluralitet måtte soutenera sig emot alla de kloka hufvuden, han hade emot sig. Till detta ändamålets vinnande förfors äfven intet på det lagligaste sättet. Man skyller dåvarande svenske envoyén vid engelska hofvet baron Carl Sparre, som bevistade riksdagen, att han gifvit de vändningar vid handen, som uti England vid parlamentsvalet brukas och hvilka nu för första gången vid detta tillfälle på våra riksdagar nyttjades. Ifall afsigten på riksens bästa, som genom utgången blifvit synlig, kunde ursäkta grefve Horn, att han intet då varit granlaga uti sättet och medlen därtill, så är det dock visst, att han dymedelst gifvit anledning till det mindre oväldiga förfarandet, som sedermera på riksdagarne vid deputationers väljande blifvit praktiseradt. Man kan ej heller neka, att sekrete utskottet då bestod af åtskillige personer af mindre insigt och fräjd, men utan hvilka det kanske hade varit ogörligt att vinna ändamålet.

De emellan partierne hitintills försporde vidrigheter utbrusto nu uti uppenbara utvärtes gerningar. Uppå sekrete utskottets befallning blef grefve Vellingk uti sitt hus arresterad, alla hans papper honom fråntagne och han i sin kammare af en gardesofficerare bevakad. Ehuruväl han nu hade den förmån efter sin egen, berättelse att han af sina vänner i secrete utskottet blifvit ett par timmar förut om den förestående arresten varskodd och således haft rådrum att skaffa sina papper å sido, så fanns likväl på hans bord några få skrifter, som ansågos för tillräckliga skäl till den honom sedermera öfvergångne domen. Meningarne för eller emot hannoverska accessionen framställdes i publike skrifter med mycken bitterhet och med hvarjehanda tillvitelser af elakt upsåt åt dem, som voro af en annan tanka. Det syntes att en svensk ej kunde vara vän af en främmande nation utan förklara ovänskap emot sine landsmän. Man såg de tillförene förtroligaste vänner mötas på gatan utan att hälsa på hvarannan eller uti sällskap talas vid. Alla samqväm, måltider och umgänge inrättades factionsvis och efter meningarnes beskaffenhet. De ryske och wienske ministrarne understödde sine konferenser med hotande memorialer, förklarande den förre uttryckligen, det ryska kejsarinnan skulle anse för ett vänskapsbrott, om Sverige biträdde hannoverska traktaten, hvaremot de genom ordentliga vägar och emot svenska ministèren aldrig det ringaste yttrade om kejsarinnans afsigter att emot successionens fastställ-

lande på hertigen af Holstein gifva honom Est- och Lifland till hemgift, såsom ryktet blifvit uti nationen utspridt, utan tillbudo allenast årligen 400,000 rdr subsidier, hvaraf romerska kejsaren skulle betala den ena hälften och Ryssland den andra. Af ett bref ställdt till grefve Horn blefvo utifrån på våra postkontor en hop exemplar till svenska embetsmän adresserade, hvaruti auktoren afrådde honom att fullfölja sin afsigt att rifva riksens styrsel till sig och att bringa successionen på hessiska huset medelst prins Georgs giftermål med dess dotter fröken Eva Horn.

1727.

Men oaktadt alla dessa bullersamma rörelser, hade de af grefve Horn tagne jämne och moderate måt den verkan att secrete utskottet faststälde accessionen till hannoverska traktaten uti dess betänkande till plena af den 18 [d. 15] mars, hvilket ock af präste-, borgare- och bondeståndet bifölls och af dem genom deputationer kungjordes ridderskapet och adeln, hvarest denna saken just låg under ett häftigt ventilerande men samma dag efter en anställd votering blef genom pluraliteten gillad. Emot detta samtlige riksens ständers beslut vågade likväl 27 (?) personer ibland ridderskapet och adeln på ett nog eftertänkligt sätt, hvarpå sedermera intet exempel funnits, att till protokollet formligen protestera. Vid detta alliansverket anmärktes eljest

1:o) att då för tiden alla förbund de europeiske makter emellan voro inrättade emot deras naturliga interessen och således ej kunde vara af långt bestånd;

2:o) att Sveriges naturliga interesse uti sina förbund med sin gamla allierade Frankrike då vann en besynnerlig styrka, sedan Frankrike af en sällsynt händelse hade sjömakterne med sig emot österrikiska Huset;

3:o) och att Sverige genom sin accession till hannoverska traktaten hade den hedern att bibehålla freden i Europa, hvilken eljest genom dess biträde till wienska traktaten efter alt anseende hade blifvit rubbad.

Sedan således hufvudärendet på denna riksdagen till rikets sannolika fördel och säkerhet var afgjordt, jämväl till dess bevakande en engelsk flotta sig infunnit i Östersjön, som för det året gjorde de ryska hotelser till intet, syntes det parti, som behållit öfverhanden, påtänkt att under sken att för framtiden

ur vägen rödja de stämplingar, som kunde betaga frukten af denna författningen, utöfva en art af särskild hämd på de så kallade antiaccessionister. De höllo sig därtill så mycket mera befogade, som de ärnade allenast angripa dem, som genom olagliga vägar och medel sökt att drifva igenom sitt upsåt emot hannoverske alliansen. Till den ändan blef af en förordnad riksens ständers deputation grefve Vellingks förhållande ransakadt och efter strängaste sättet afdömdt. En slik kommission skulle äfvenväl öfver riksrådet Cederhielm anställas, den han likväl med möda kunde förekomma, då han uppå begäran erhöll afsked från sitt rådsembete. Öfverstemarskalken riksrådet grefve Tessin, som vid någon uti rådet förefallen ordväxling med konungen, blef ansedd för hafva begått en sidovördnad emot Hans Maj:t, förekom äfvenväl vidare tilltal, som i anledning af denna sakens remissorial ifrån konungen till riksens ständer honom hade förestått, genom det att han afträdde öfverstemarskalksembetet, som riksrådet grefve Dela Gardie erhöll. Med RR. grefve Carl Gyllenborg förmente man äfvenväl hafva funnit tillräcklig anledning att skaffa honom utur rådet förmedelst dess framställande för en R. St. kommission. Dock drog detta ovädret öfver för honom, sedan han genom beveklige steg och löften förmått grefve Horn att utlägga sig för honom till dess qvarblifvande i rådet. Öfver detta grefve Horns förhållande yttrades då för tiden af dess bäste vänner den anmärkning, att han därutinnan gjort både för litet och för mycket, och att han antingen ej bordt drifva saken så långt med grefve Vellingk eller ock fullborda verket medelst grefve Carl Gyllenborgs utestängande från rådet, i anseende hvartill de honom redan då för tiden spådde hvad som sedermera händt. Emellertid trodde grefve Horn hafva tillräckligt sörjt för sina principers bestånd för framtiden, då riksens ständer ökade det i regeringsformen fastställda antal af 16 rådspersoner med 8 nyas tillsättande. I följe däraf blefvo följande 10 nya riksråd förordnade, nämligen presidenten grefve Bonde, general Hård, generallöjtnanten baron Strömfelt, amiralen grefve Taube, hofkanslern baron Düben, statssekreteraren Barck, generalmajorer grefve Jöran Gyllenstierna och Thure Bielke samt landshöfdingarne Creutz och Törnflycht, hvilka alla varit den gången ledamöter af secrete utskottet och på grefve Bielke när hågade för hannoverska alliansen. Innan riksdagens slut hade grefve Horn den heder att få afslag på dess ansökning om afsked med den

förklaring genom en stor deputation ifrån riksens ständer, att han hölls för riket omistlig, hvarvid honom beviljades att vara frikallad att sitta öfver förslagens upprättande och att kunna efter behag vistas på landet, ifall icke besynnerliga riksvårdande ärender fordrade dess närvaro i rådet.

1728.

En kort därefter timad händelse syntes ännu mera stadga säkerheten af de uppå riksdagen tagne mått. Kejsarinnan Catharina afled uti febr. det påföljande året [ɔ: $^{17}/_{5}$ 1727]. Den föga myndighet hon haft röntes i synnerhet dymedelst, att hon emot sin naturliga böjelse måste i sitt testamente förordna unga storfursten till successor, som under namn af Peter II besteg ryska thronen, skolande först på händelse af dess död utan arfvingar hennes prinsessor Anna och Elisabeth efter hvarandra succedera och emellertid jämte den förras gemål, hertigen af Holstein, och Kneserne Menzikof och Tolstoi föra förmyndareregeringen till kejsarens majorennitet. Men denna senare disposition blef så litet iakttagen, att hertigen med dess gemål blefvo med ryska skepp sända till Kiel emot en årlig pensions åtnjutande ifrån Ryssland, hvarefter Menzikof ref väldet till sig på en tid.

Som nu således faran ifrån ryska sidan hade uphört och hertigen af Holstein äfvenväl därifrån mist alt understöd i anseende till dess afsigter på svenska successionen, syntes denna belägenheten för konungen så fördelaktig, att han trodde kunna nyttja den till sina enskylta afsigters befrämjande både i anseende till successionens stadfästande på hessiska Huset som angående mera välde, hvarom Hans Maj:t under påstående negotiation om hannoverska alliansen aldrig det ringaste låtit röra. Prins Georg af Hessen, som stod i preussisk tjenst, gjorde under sken af andra ärender en resa till Sverige och uppehöll sig några månader i Stockholm.

1729.

Detta ämne gaf partierna en ny anledning att sysselsätta sig till att antingen bibehålla eller återvinna sin kredit. Somlige, som ville göra sig konungen behaglige och ibland hvilka riksrådet Dela Gardie och fältmarskalken Silfverhielm voro de förnämste, gjorde äfvenväl under hand några försök att förmå

grefve Horn till att ingå uti mått, som kunde befordra hessiska successionen. Men samma skäl, som i anledning af riksens fundamentallagar bragte honom att sätta sig emot holsteinska successionen, afhöll honom också att göra något steg för den hessiska, hvartill han lade att ingen successions stadgande kunde i förtid påtänkas, sålänge drottningen var ännu i de år, att en lifsfrukt kunde förväntas, och bägge Deras Maj:ter voro i lifvet. Ehuruväl de däremot intet hade att invända, förmärktes likväl hos dem, som andra sista riksdagens secrete utskotts ledamöter, som ej blifvit med avancement ihågkomne, något hemligt missnöje emot grefve Horn, som äfven gaf anledning till något kallsinnigare tänkesätt hos konungen emot honom.

På den andra sidan igen sökte grefve Gyllenborg insinuera sig konungen genom det han vid tjensternes förgifvande och andra tillfällen ofta fogade sina uti rådet afgifna meningar efter Hans Maj:ts behag, fast pluraliteten ej alltid därmed instämde, och att han underhöll den hemliga jalusi konungen hyste öfver grefve Horns altför stora välde.

1780.

De uti utrikes ärender under den tiden föregångne föränddringar voro ej af den beskaffenheten, att de utaf partierne till deras afsigter särdeles kunde nyttjas. Med konung August af Polen blef genom grefve Horns bestyrande, efter erhållet tillstånd i rådet, freden så hemligt afhandlad, att den ej förr än efter ratifikationen blef kunnig. Utan någon formlig traktat blef den igenom bägge konungarnes bref till hvarandra fastständ, hvilken tour man hade tagit till att undvika den vidlyftighet, som en under Rysslands mediation likmätigt Nystadtska fredstraktaten på en formlig kongress till anställande underhandling kunnat förorsaka. Efter Peter II:s död kom kejsarinnan Anna på ryska tronen och åtog sig äfven så litet af holsteinska Husets interesse som dess företrädare det gjort, hvarigenom då vänskapen med Sverige fogeligen kunde underhållas. Som med 1730 års slut subsidierne för hannoverska alliansen kommo för Sverige att uphöra, och att emellan England och Ryssland den sedan Peters I:s tid påstådda kallsinnighet blef förbytt uti ett godt förstånds återställande emellan bägge hofven, så syntes sådant då redan båda en snar förestående ändring uti hannoverska alliansens sisteme.

Emot sistbemälte års slut timade riksrådets och kanslirådet baron Dübens dödliga frånfälle, som hade i anseende till grefve Horns kredit en och andra följder. Hans stora kunskap, djupa insigt, arbetsamhet och oväldiga tänkesätt angående rikens allmänna bästa, det han med en skälig fermeté vid tillfällen försvarade, jämte det förtroende, han genom sin syster kammarfröken Emerentia Düben, drottningens favorit, hos k[onungen] ägde, var för grefve Horn en stor hjelp, i det att det hemliga missnöje, man under hand sökte hos Hans Maj:t emot grefve Horn att uppväcka, likväl genom R. R. Dübens försigtighet ej kom medelst utvärtes tecken att utbryta och i publiken att synas. Riksrådet grefve Bonde, som honom uti kanslirådsembetet efterföljde, beskylldes med all sin stora lärdom och många vetenskaper ej hafva den drift, som behöfdes, att göra sitt goda upsåt gällande och att han af en naturlig fogelig böjelse var vid tillfällen för eftergifven till att i tid förekomma och hindra skadliga stämplingar. Grefve Horn, som största delen vistades på landet, syntes i stillhet afbida utgången af en situation, då både hans förra vänner och ovänner arbetade på underhand att minska hans kredit och den ibland sig att dela.

Under den sedan sista riksdagen förflutna tiden började att lägga grunden till hvarjehanda nyttiga invärtes allmänna hushållsinrättningar, medelst sjöfartens utvidgande till Levanten och Ostindien, till hvilkens säkerhet freden slöts med Alger, jämväl genom åtskillige ylle-, linne- och andra oumgängliga fabrikers anläggande. Man anmärkte att uphofsmän till dessa fördelaktiga förslager voro, under dåvarande presidenten i Commersekollegium baron Höpkens styrelse, största delen af folk, som varit emot hannoverska traktaten. Däraf togs anledning att misstänka deras afsigter. Det tillskrefs dem att därigenom tilldraga sig sjömagternas jalusi öfver den nyttan, som Sverige till deras förlust torde kunna vinna, hvilket måste rubba alliansen, att de uti dessa verk interesserade mera sågo på sin enskylta fördel än rikets allmänna vinst, medelst penningars utdragande utom riket till sådane vådliga entrepriser, som i anseende till andra makters motstånd kunde utslå till skada och vidlyftigheter. Man höll före att i stället för att drifva med inrikes skepp en äfventyrlig handel med utrikes varor till långt aflägsna orter, nationele vinsten för riket skulle blifva både säkrare

och allmännare, om slike bekostningar användes på landtbruket och de öfrige inrikes rudimateriers upodlande.

Uti desse nya näringsmedel, deras drift och fördelande bland folket fann äfvenväl partiandan ett nytt medel att utvidga sig och att nyttja till sitt väldes ökande eller återvinnande alla händelser, som till privatorum förmåner lända kunde. De förnämste af hvart parti sökte att tillvända dem åt dem de kallade och höllo för sitt folk, så att de högre och mindre embeten uti militäre- och civilstaten, förvaltningen af publika kassor, direktionen vid fabrikerne och flera dylika indrägtiga och hederliga sysslor måtte till största delen dem tillfalla, hvilket tänkesätt sig äfven uti rättvisans utöfning vid domstolarne med tiden insmygde. Följderne af en sådan uti nationen upväxande förderflig och under hvarjehanda färger fördold söndring hade redan snarare utbrustit uti de sedermera bullersamma omständigheter, om inte en liten del af oväldigt och rättsint folk utan att slå sig till endera partiet hade vid tillfällen hållit någorlunda jämvigten emellan dem, i det de efter målets och ämnets sanna beskaffenhet och dess lämpande till det ena stundom det andra partiets tänkesätt (sic!).

1781.

Ändtligen öppnades riksdagen den 14 januari 1731 och förenade sig hela Riddarhuset på 100 och några få röster när att med en dittils ovanlig pluralitet återvälja grefve Horn till landtmarskalk. Dess vänner, som hade minsta delen uti valet, ansågo denna händelse för ett ofelbart tecken af dess ägande allmänna förtroende och för ett förebud af en nyttig, lycklig och endrägtig riksdag. Men den hade knapt påstått 14 dagar, då rätta afsigten af detta val röjdes, som med hofvets instämmande med det grefve Horn vidriga partiet syntes hafva varit att uti grefve Horns person utöfva frihetens välde till att inskränka myndigheten af riksråds- och landtmarskalksembeten (!).

Inga utrikes angelägenheter kunde likväl den gången tjena till pretexter därtill, emedan under det allmänna fredslugnet, som då i Europa förspordes, inga händelser förefölls de genom hannoverska alliansen upprättade, ehuruväl sedermera nog försvagade förbindelser medelst nya och däremot stridiga måttatagande aldeles att rubba, så att i anseende därtill sakerne

blefvo i status quo och emellan riksens ständer ingen fråga därom yppades, helst ifrån ingen utrikes makt något tillbud till Sverige skedde om en närmare sammansättning.

Man tog således inrikes ämnen till hands och däribland sådane, som indirekte rörde grefve Horn; vid det man hos ridderskapet och adeln företog den projecterade riddarhusordningen, proponerades att ingen riksråd hädanefter skulle väljas till landtmarskalk. Öfver denna fråga blefvo åtskilliga memorialer med skäl mot och med ingifne och vidlyftigt ventilerade. De som voro pro affirmativa varnade i synnerhet för faran för ett aristokratiskt regeringssätt, som kunde med tiden införas, om en riksråd altid kunde väljas till landtmarskalk. De som voro för ett fritt val inom och utom riddarhuset svarade så grundligt därpå att liknelser voro, det pluraliteten torde vid den åberopade voteringen för den senare meningen utfalla. Detta ämnet med riddarhusordningen, hvaröfver emot två månader i R. och A. plenis var disputeradt, gjorde ett stort uppehåll i andra riksdagsärender, som uppå deputationernes afgifna betänkanden ej kunde föredragas. Det upsköts altså till nästa riksdag och i anseende till landtmarskalksvalet fann grefve Horn betänkligt att äfventyra en votering, utan tog det expedient till hands, som öfverståthållaren baron Fuchs föreslog, att nästa riksdag ingen riksråd skulle till landtmarskalk väljas.

Det lades jämväl hos en del af ridderskapet och adeln grefve Horn till last, att han hade försummat ett godt tillfälle att utesluta prästerskapet från riksens ständers antal. Uti pleno plenorum, då några balkar af den nya lagboken föredrogos och faststälIdes(?) yppade sig quæstionen, huruvida prästerskapet hade att nyttja jagträttigheter på sina embetshemman. Öfver några anstötliga ord som Lieut. af K. drabanterne öfverste Tungelfelt fällde, fann sig prästeståndet så rördt, att de ej ville infinna sig uti nästa pleno plenorum på den genom anslaget kungjorde dagen, innan de hade erhållit nöjaktig satisfaction; då erkebiskopen därom underrättat landtmarskalken, lät han dem råda att inställa sig, så framt de ej ville äfventyra att hafva detta samqväm för sista gången bevistat, hvilket råd prästeståndet ock efterkom utan att vidare påstå någon satisfaction. Det förtycktes altså grefve Horn, att han gifvit dem det råd och således hindrat, att deras uteblifvande ej kunnat tagas till anledning att aldeles utesluta dem från riksdagarne.

Hos konungen hade grefve Horn ock förlorat dess förra förtroende. Ehuruväl han hvar söndag gjorde sin cour, talte Hans Maj:t dock intet med honom om några affärer, i stället att kammarherren grefve Fredrik Gyllenborg hade hvar afton genom garderoben långa audienser uti konungens sängkammare. Som Hans Maj:t ämnade sig till Cassel och till den ändan gerna ville nyttja den goda årstiden, så yrkade Hans Maj:t mycket på riksdagens slut, sedan densamma stått den uti regeringsformen föreskrifna tiden af tre månader, hvilken likväl aldrig blifvit iakttagen. Konungens missnöje ökades mot grefve Horn, då han häruti intet kunde foga Hans Maj:t utan att lämna alla förevarande mål oafgjorde, hvartill riksens ständer ej heller hade samtyckt. Under den tiden hände, att konungen frågade grefve Horn om meningen af de latinska orden *viro incorruptibili*, som stå uppå den nyss slagne medaljen riksens ständer vid sista riksdagen hade till grefve Horns åminne resolverat, hvaruppå Hans exc. med god kontenans svarade, att det ville säga »*en envis finne*». Grefven betjente sig af detta tillfälle till att föreställa, huru litet han var vållande till riksdagens utdrägt, då han måste märka så många onödiga hinder uti plenis, särdeles hos ridderskapet och adeln genom hvarjehanda disputer, så att rätta riksdagsmål och deputationernes betänkanden ej kommo att föredragas; han hade haft den hugnad att vara tvenne gånger landtmarskalk med kredit och visste hvad förmån det vore, hvarföre han nu denna gången måste låta sig behaga att söka med Guds hjelp draga sig fram såsom landtmarskalk utan kredit. Ifrån den tiden förmärktes att konungen genom de hofvet tillgifne riksdagsmän ej vidare lät underhålla eller framställa ämnen till disputer, bullret sagtades på riddarhuset och fortsattes riksdagsarbetet med afgörande af hvarjehanda deputationers betänkanden i synnerhet i anseende till de angelägnaste riksvårdande ärender. Till att foga Hans Maj:t uti dess resas befrämjande blefvo på grefve Horns proposition och för första gången alla öfriga återstående mål till konungens afgörande med råds råde hemskjutne, hvilket prejudikat vid de följande riksdagar nog blifvit missbrukadt.

Som utrikes subsidier afstannade, så blef det vid sista riksdagen till 24 ökte antalet af rådspersoner åter efter regeringsformen reduceradt, så att uti de afgångnas ställe inga nya skulle tillsättas, innan under 16 några rådssäten blefvo ledige.

Eljest hade grefve Horn kort innan riksdagens slut åter begärt afsked ifrån sina embeten och gref Carl Gyllenborg att få förbyta riksrådsembetet med det då lediga presidentskapet uti Svea hofrätt. Bägges ansökningar blefvo uti dem mycket hederlige termer af riksens ständer ogillade och till grefve Horn en deputation resolverad. En art af afund öfver denna distinktion föranlät den proposition på riddarhuset, att grefve Carl Gyllenborg äfvenväl med en ständernes deputation måtte behedras. Grefve Horns vänner samtyckte icke allenast därtill utan föreslogo jämväl att slike deputationer också måtte till riksråden grefvarne Cronhielm och Lagerberg sändas till att betyga ständernas välbehag till den förra öfver dess presidium uti lagkommissionen och använda möda vid den nya lagens utarbetande och till den senare öfver dess förtjenster uti pommerska kommissionen vid de nya inrättningar, som uti denna provinsen då blifvit gjorde. Som detta senare förslag bifölls, så blef på grefve Horns eget tillstyrkande underhand och till att förqväfva verkan af den redan försporde afunden uttryckligen påmint, att den som förde ordet uti deputationen till grefve Gyllenborg skulle betjena sig af ordet *omistlig* och förklara honom för sådan ibland rådet.

I början af juni månad författades riksdagsbeslutet, som den 19 blef underskrifvet, bägge partierne förente sig uti välviljas betygande för konungen medelst bevillning af ansenlige resepenningar för Hans Maj:t och regeringen blef under konungens frånvaro Hennes Maj:t drottningen med råds råde updragen, hvilket alt bidrog därtill att grefve Horn återvann konungens förra förtroende och att denna riksdagen, som i begynnelsen var så bullersam, slöts med mycken enighet till allas nöje och var äfven däruti märkvärdig, att sedan den tiden ingen så kort riksdag blifvit hållen.

Under konungens frånvaro förde drottningen med största beröm regeringen, var flitigt i rådet och styrde vid alla tillfällen sitt tänkesätt det nogaste efter regeringsformen. På Hennes Maj:ts anmodan vistades grefve Horn nästan hela denna tiden öfver uti staden. Då Hans Maj:t uti november månad till Stockholm tillbaka kom, blefvo till dess emottagande och intåg ganska många anstalter gjorde med äreportar med mera, hvaröfver visst folk, som under riksdagen syntes hofvet tillgifne och emot grefve Horn, sig likväl då formaliserade som öfver onödige och otidige omkostningar.

Vid denna tiden blef konungens altsedan några år emot hoffröken Hedvig Taube, riksrådet grefve Evert Taubes dotter, hyste kärlek synligare, sedan hon flytt[at?] ifrån hofvet och begynte hafva sin egen hushållning. Det välde hon fick öfver konungens sinne och det bruk hon däraf gjorde hade sedermera ganska stora följder så i anseende till in- som utrikes angelägenheter. Hon beskyldes att hafva ganska stor del uti tjensternes förgifvande, hvaruti hon blef af sin herr fader understödd. Bägge partierne sökte att nyttja henne uti sina afsigter hos konungen och främmande ministrarne tillbödo äfvenväl att begagna denna kanalen. Hennes Maj:ts upförande emot henne var med så mycket förnuft, foglighet och ädelmodighet beledsagat, att nästan intet exempel derpå finnes.

1732.

En besynnerlig oförmodad händelse som i detta år skall sig hafva tilldragit, gaf anledning till ett fullkomligt omskifte och ändring uti de hitintils synlige partiers tänkesätt och hvaraf de förnämsta omständigheter bestodo uti följande. Franske ambassadören grefve Casteja uptäckte för grefve Horn uti största förtroende, det han funnit medel att erhålla utaf ryske ministern Bestuchefs sekreterare tillförlåtlige skriftliga bevis af alla de handlingar, som år 1727 med romerske kejsarens och ryske då i Stockholm vistande ambassadörer blifvit af svenske embetsmän emot hannoverska accessionen plägade, af deras voteringar samt öfvertygande prof på de därför åtnjutne vedergällningar. Ibland de nu lefvande var grefve Carl Gyllenborg förnämligast graveråd. Uppå grefve Horns tillstyrkande kommo de öfverens, att denna anläggning med all försigtighet skulle fullföljas och till gemensamt bästa, så i anseende till Frankrikes interesse som till skadliga stämplingars förqväfvande inom Sverige nyttjas. En kort tid därefter rymde ryske sekreteraren, som skulle få pension och beskydd i Frankrike, men blef genast af envoyén Bestuchef saknad, eftersatt och 7 mil från Stockholm på vägen till Göteborg ertappad och tillbaka förd, hvilket förorsakade ett allmänt upseende. Den kunskapen, som grefve Carl Gyllenborg om förbemälte dokumenters öde då erhållit, bragte honom på den tanken att genast söka franska ambassadören till att genom de bevekligaste föreställningar förmå honom att medelst de omtalte

handlingars meddelande till grefve Horn, såsom dess förklarade ovän, ej göra honom olycklig. Man vill [veta], att han ibland annat i synnerhet försäkrat honom, det han med de öfrige, som för detta varit emot Frankrike vid hannoverska accessionen, hädanefter ville vara franska hofvets interessen aldeles tillgifne, hvilka ambassadören skulle med grefve Carl Gyllenborgs och dess vänners biträde kunna med mera säkerhet om framgång vid tillfällen befrämja än genom grefve Horns och dess vänners tänkesätt och understöd. Grefve Casteja, som funnit denna idé dess hof gagnelig och trodde, att det uti de i händer ägande papper hade altid ett godt medel till att förbinda grefve Gyllenborg och dess parti till ordhållighet, hade intet betänkande att svara efter den senares åstundan.

Detta hemliga aftal kunde likväl ej hållas så tyst, att icke grefve Horn däraf fick någon glunk. Till mera visshets inhämtande tillsporde han grefve Casteja om merbem:te dokumenter och deras närmare innehåll, samt påminte om löftet att få kommunikation af dem. Han höll sig om grunden af den om berörde aftal erhållna efterrättelsen aldeles öfvertygad, då grefve Casteja icke allenast svarade det han desse dokumenter afsändt till sitt hof, för hvars räkning och på hvars bekostnad han sig dem hade förskaffat och utan hvilkets samtycke eller tillstånd han ej tordes disponera om dem, utan påstod jämväl sig aldrig hafva lofvat grefve Horn kommunikation eller afskrifter däraf, med tillägg att ryske sekreteraren, hvars hufvudsak däruti bestått, att han med otrohet hushållat med sin husbondes penningar, ej haft några papper af det ämne, som man hade förmodat. Ifrån den tiden uphörde alt förtroende emellan grefve Horn och bemälte fr. ambassadör, och ehuruväl denne senare ej kunde undgå att uti sina negotiationer altjämt adressera sig till den förre, så förspordes dock det han vid tillfällen altid förut öfverlagt de förevarande mål med grefve Gyllenborg och dess vänner.

1733.

Konungens i Polen den 1 febr. 1733 timade dödliga frånfälle och de öfver valet till successionen efter honom timade vidlyftigheter gåfvo ett nytt tillfälle att sätta partierne uti Sverige i mera rörelse. Ryssland hade utan något fog och på

ett för Sverige nog ofrynteligt sätt förklarat sig emot konung Stanislaus och den delen af polska nationen, som hade valt honom. Af desse senare såväl som af Frankrike blef Sverige anlitat om hjelp, hvarest också pluraliteten ibland bägge partierne så mycket mera syntes hugad att nyttja denna så fördelaktiga konjunkturen, som icke allenast rikets heder och sanna interesse det syntes fordra, utan man ock trodde att ett försök till rikets förkofring vid detta tillfälle utan äfventyr af ett formligt krig kunde företagas, i synnerhet som Sverige såväl som hvar utländsk makt ägde samma frihet och rättighet, som Ryssland utan grund ville sig allena tillägna, att genom auxiliäre trupper och uppå polackarnes requisition göra dem biträde, utan att freden med de öfrige makter, som biträdde ett annat parti i Polen, därigenom kunde anses för bruten. Denna allmänna hug tillväxte ock sedermera med en art af otålighet, då tillfälle gafs, att på vissa Sverige fördelaktiga vilkor staden Danzig var beredd att intaga några 1,000 man svenska trupper till garnison.

Men att denna goda konjunkturen intet nyttjades, sattes förnämligast på grefve Horns räkning. Han förmente däremot igen grunda sina betänkligheter på goda skäl, så i anseende till utrikes makter som till Sveriges inrikes omständigheter. Förutom Frankrike, som likväl ej annorlunda än genom subsidier kunde gripa Sverige under armarne, hade man ingen enda allierad att trygga sig till emot romerska kejsaren, Ryssland och Preussen, som voro alla mer och mindre deltagande emot Frankrikes afsigter med konung Stanislaus och hvaraf de bägge senare makter voro Sveriges närmaste grannar. Sjömakterne, som öfver Frankrikes, Spaniens och Sardiniens krigsdeklarationer emot romerske kejsaren voro nog allarmerade, syntes ej kunna undgå att frambättre taga del i kriget och dessförinnan åtminstone ogilla Sveriges företagande i Polen; uttydning öfver Sveriges i sig sjelf menlösa steg med auxiliäre trupper i Polen berodde förnämligast af den färg Ryssland ville sätta därpå, som vid sin öfvermakt kunde taga saken på den värsta sidan och sätta riket i vidlyftighet och äfventyr, hvaraf utgången ej vore att förutse, hälst som de mått Frankrike sjelf till konung Stanislaus' understöd i Polen hade tagit genom dess ditsände trupper nog syntes utmärka, att dess hufvudafsigt ej syftade på dess stadfästande på polska tronen.

Jämte dessa konsiderationer fann grefve Horn rikets invärtes tillstånd ingalunda fogeligit till slika entrepriser. Förutom den af partier ibland nationen försporde oenigheten och Kongl. Maj:ts enskylta interesse i anseende till dess arfländer, höll han vårt närvarande regeringssätt mera lämpligt på förkofring af invärtes hushållning genom handel, sjöfart, fabriker och åkerbruk än genom försök till conqueter och de förlorade länders återfående.

Hufvudhindret var likväl den gången också, att sedan vid sista riksdagen alla extra ordinaire utskylder uphört, knapt tillgång fanns till den ordinaire staten och att de utaf Frankrike tillförväntande subsidier på långt när ej kunde förslå till den utredningen, som skulle erfordras till att begynna och fullfölja en slik vidtutseende plan. Ehuruväl nu i följe häraf beslutit blef att efter Hollands exempel å rikets vägnar tillsvidare iakttaga en noga neutralitet, hvad polska sakerna vidkom, så kunde likväl uti en fri nation ej hindras, att icke private personer följde deras enskylta hug och hopetals så af adeln som andra svenska begåfvo sig uti konung Stanislai tjenst och till svenska mandomens beröm gjorde uti Danzig den förnämsta defensionen, som därifrån skedde, hvilket likväl äfvensom det steget, svenske ministern i Polen hr Rudensköld gjort, att han utan Kongl. Maj:ts befallnings afbidande förut begifvit sig uti konung Stanislai följe till Danzig, blef utaf Ryssland och dess allierade ansedt för stridande emot neutraliteten. Emellertid var man dock påtänkt att mogna med tiden de mått, som Sverige vid denna sakernas belägenhet uti Europa hade att taga, till hvilken ända ej allenast med den danska i Stockholm vistande ambassadören Seestedt en underhandling om ett försvarsförbund emellan bägge riken anställdes, utan ock i denna höst riksens ständer till nästkommande maj månad och altså ett år innan den i sista riksdagsbeslutet utnämnda terminen sammankallades.

Grefve Gyllenborg, som numera hade franska ambassadörens förtroende, sökte att äfvenväl göra Kongl. Maj:t en allians med Frankrike smaklig samt i synnerhet draga Hessen med däruti. Till att förskaffa sig mera insteg hos konungen viste han uti rådet och särdeles vid tjensternes förgifvande en besynnerlig fogelighet för Hans Maj:ts meningar. Öfver detta ämne försporders nu vid många tillfällen en ditintills ovanlig skiljaktighet emellan konungen och rådet och gåfvo en och andra liknelser anledning till tro, att fröken Taube och hennes familj

haft stor del i konungens tänkesätt vid slike tillfällen. Ibland annat då konungen emot pluraliteten i rådet utnämnt öfverhofpredikanten Kalsenius till biskop i Westerås och ej var att förmå att underskrifva fullmakten för den, som haft de fleste röster i rådet, syntes det komma till hvarjehanda vidlyftigheter, sedan i några månader inga förslag till andra tjenster kunde Hans Maj:t föredragas. Genom grefve Horns bemedling fogade sig likväl rådet denna gången efter konungens vilja och fick Kalsenius fullmakten, men kort därefter, då Hans Maj:t hade utom förslaget utnämnt hofjunkaren Broman, som styrde fröken Taubes ekonomi, till assessor i kommersekollegium, skred rådet till en formlig utvotering, hvaruppå Hans Maj:t detta målet till riksens ständers utlåtande vid nästa riksdagen lät hänskjuta och var härvid till märka, att grefve Gyllenborg uti sitt skriftliga voto vidlyftigt understödt konungens mening i detta mål.

1734.

Uti maj månad 1734 tog riksdagen sin begynnelse och valdes generalmajoren grefve Charles Emil Lewenhaupt till landtmarskalk. Hans utvärtes belefvenhet hade redan länge sedan tilldragit honom i allmänheten en god omtanka om dess goda upsåt samt förtroende om dess insigt, men så förspordes likväl vid detta tillfälle hvad sedermera vid andra till hans egen olycka blifvit sannadt, att hans gåfvor ej voro tillräckliga till de stora ämnen, hvartill de skulle användas. Ibland de första målen, som på denna riksdagen företogos, var frågan, huruvida Bromans utnämnande till assessor i kommersekollegium skulle bekräftas eller ogillas. Den blef med så mycken större ifver särdeles i ridd. och adelns plenis uti några veckor skärskådad, som dess afgörande syntes lända till ett prejudikat i anseende till regeringsformens förstånd angående konungens höghet och rådets myndighet. Han blef omsider sålunda afgjord, att riksens ständer förklarade det rådet handlat efter regeringsformen och haft skäl uti hvad de gjort i detta mål, men att assessorsfullmakten för Broman skulle likmätigt konungens tanka utfärdas. Ibland rådspersonerne betygade i synnerhet grefve Thure Bielke sitt missnöje, i det han till landtmarskalken yttrade, att han för sin del hädanefter väl också skulle söka att foga sig efter konungens tanka och vilja, sedan riksens ständer vid detta tillfälle

ej behagat låta verkställa rådets på regeringsformen grundade mening.

Som det öfver polska konungavalet upkomna kriget med olika vapenlycka fortsattes, i det romerske kejsaren emot de tre allierade kronor miste sina länder i Italien samt Frankrike uti tyska riket jämväl hade öfvervigten, men däremot igen uti Polen genom ryska vapnen icke allenast staden Danzig i juni månad blifvit intagen, utan ock konung Stanislai parti aldeles skingradt och en del däraf submitterat sig kurfursten af Sachsen, som uti augusti blef i Krakau krönt till konung i Polen, så bidrog sådant mycket till den fogelighet, hvarmed riksens ständer skötte de utrikes angelägenheter. Kongl. Maj:ts med råds råde tagne neutrale mått i anseende till Polen blefvo i riksdagsbeslutet med beröm omnämnde, jämväl ock den med Danmark slutne defensive alliansen gillad och bekräftad. Men så innehöll likväl secreta utskottets svar och betänkande på Kongl. Maj:ts secrete propositioner en uti nog tvetydiga ordasätt författad mening, att vid de till rikets bästa och säkerhet med främmande makter till ingående förbindelser hälst med Frankrike skulle slutas, hvilken yttrade predilection sedermera föranlåtit alla de senare för riket så äfventyrliga följder.

Angående inrikes ärenderna blef i anseende till partiernes jämvigt och de vid deras öfverläggande uti ständen försporde vidlyftigheter och hinder föga tillgjordt, hvarföre man till riksdagens förkortande åter tog den med landtmarskalkens svaghet denna gång öfverensstämmande utvägen, att största delen af dem blef till Kongl. Maj:ts afgörande med råds råde hänskjutne och således denna riksdagen den 14 december sluten.

1735.

Uti detta år föreföllo de vigtiga handlingar, som i anseende till rikets in- och utvärtes tillstånd ledde till de följder, hvilka förhastade rådslag uti en till en del under ett lyckligt fredslugn förkofrad, men inom sig sjelf söndrad nation pläga förorsaka.

Ehuruväl Frankrike, som var i stånd att genom en sig fördelaktig fred göra slut på kriget, hvilket också utan konungens i England så högt eftersökte bemedling skedde, ej fått nyttja Sveriges biträde under kriget, så ville det dock genom en subsidietraktat hålla det sig för framtiden tillhands. Grefve Casteja

begärde och erhöll konferenser till ett nytt defensivförbunds upprättande. Sedan österrikiska Husets märkeliga försvagande syntes England nu blifva den förnämsta makten, som kunde med Frankrike täfla om öfvervigten i Europa. Dock som tillfällen till dessa makters hemliga jalusis utbrott emot hvarannan syntes nu för tiden vara nog osäkre och ankomma på tiden, så kunde ock uti denna allianstraktaten intet något visst syftemål utsättas. Man blef altså snart enig om artiklarne och emot de af Frankrike utlofvade subsidier förbandt sig Sverige att ej inga i några vidriga förbindelser emot Frankrike, likväl med förbehåll af dess med andra makter nu ägande förbindelsers oryggeliga bestånd. Traktaten blef altså den 14 juni 1735 undertecknad och löjtnanten af Östgöta kavalleri samt kaptenen i fransk tjenst Nils Palmstierna utaf franske ambassadören såsom kurir afsänd till dess hof till att dess ratifikation däröfver till Sverige återbringa.

Knapt var detta skedt, så anhöll ryske envoyén Bestuchef skriftligen om konferenser till att förnya defensive förbundet med Ryssland, som om 6 månader ifrån hans memorials dato lopp till ända, hvilket honom också beviljades. Denna oförväntade negotiation upväckte så allmänhetens upmärksamhet, som franske ambassadörens. Han förklarade i anledning af hr Chauvelins bref till honom af den 21 juli den med Ryssland till förnyande alliansen för stridande emot den afsigten man haft vid den nu med dess herre slutne traktaten, samt att denna ej torde ratificeras, i fall Sverige nu skulle sluta med Ryssland. Å Kongl. Maj:ts sida ansågs denna förklaring för så mycket mera ogrundad, som man ej ärnade på något sätt närmare förbinda sig med Ryssland, utan allenast fullgöra det uti förre ryska traktaten faststälda vilkor om dess förnyande hvarje gång, som de utnämnda åren voro förflutne, hälst som man nu slutit med Frankrike utan att prejudicera de förra traktater med andra makter.

Vid denna afhandling blefvo omständigheterne mera förvecklade och ömmare genom tvenne händelser, som ansågos för verkan af partiandans blandning uti politiska ärender. Den ena att ryska envoyén intet haft sitt hofs ordres till att ingifva memorialet om ryska förbundets förnyande. Detta steg sattes på engelske dåvarande envoyéns i Stockholm hr Finchs räkning, som ansett detsamma för det endaste medlet att göra den slutne

konventionen med Frankrike till intet. Bestuchef, som ingalunda ville förstå sig därtill och trodde sig våga för mycket att utan ordres göra ett så betydande steg, har omsider ej heller beqvämat sig därtill än uppå hr Finchs hotelser, att dess försummelse skulle på engelska hofvets föreställning kosta honom sitt eget, nämligen ryska hofvets onåd, och uppå den försäkran han vidhängt att taga bemälte steg på sitt och engelska hofvets ansvar hos det ryska. Af denna omständighet har sedermera hr Finch, då han 1740 och 1741 var engelsk minister vid ryska hofvet, sjelf berömt sig uti ett sällskap och flere främmande ministrars närvaro, då under regentinnan Annas tid kabinettsministern Bestuchef var arresterad och talet föll på en jämförelse emellan bägge bröderne Bestuchefs insigt och skicklighet uti ministeriella sysslor, vid hvilket tillfälle hr Finch åt somlige, som gåfvo envoyén i Sverige företräde i detta mål, med någon häftighet svarade: »Lui, je vous le donne pour le plus grand animal en fait d'affaires», till bevis hvaraf han förbemälte omständighet berättade.

Den andra händelsen var, att Palmstierna, som af grefve Casteja var till Paris med traktaten affärdad, icke allenast reste emot en kurirs vanlighet mycket långsamt, utan ock under pretext af opasslighet blef några veckor liggande i Frankfurt am Mayn, så att franska hofvet redan någre postdagar förut innan dess ankomst dit haft kunskap om ryska förbundets förnyande uti Sverige och däraf tog anledning att neka till ratifikationen af den med Casteja slutne traktaten. Härigenom förföll den uträkningen, som förutom grefve Horn en del af vår ministère på hr Finchs föreställning hade gjort, det nämligen bägge traktaterne skolat haft framgång, när man med den ryskas afslutande så länge sökte dröja, intill dess den franska kunnat hinna till Paris och några dagar därefter franska ratifikationen förmodligen så tidigt skolat utfärdas och afsändas, att man där dessförinnan ej blifvit underrättad om den ryskas fastställande i Sverige.

Till de således bortmistade franske subsidiernes ersättande gaf hr Finch emellertid hopp att soutenera förbundets förnyelse med Ryssland genom engelske subsidiers förskaffande. Han infann sig ock till den ändan uti en formlig konferens och afsände en kurir till sitt hof, hvaruppå han likväl aldrig något svar angående subsidiernes beviljande erhållit. — Traktaten med Ryssland tecknades den 5 augusti 1735, hvilken ryska hofvet genast rati-

ficerade och blef den också med Kongl. Maj:ts ratifikation fastställd och det i synnerhet för ett af grefve Horn anfört skäl, som var mycket betydande. Ryska hofvet, som var väl underrättadt om de hinder franska hofvet och en del af Sveriges råd lade i vägen till förnyelsen, lät genom Bestuchef deklarera, hurusom denna händelsen vore kejsarinnan så mycket mera angenäm, som hon därigenom sattes i stånd att taga mått till ett för dess rikes säkerhet oumgängligt krig med Ottomaniska Porten, det hon intet kunnat påtänka, innan hon genom förbundets förnyelse eller på annat sätt fått göra sig ryggen fri å Sveriges sida. Denna eftertänkliga förklaringen, som ikläddes uti tecken af besynnerligt förtroende till Sverige, höll grefve Horn före att man borde uttyda till det bästa och nyttja densamma till att medelst Rysslands invecklande uti ett kostsamt och äfventyrligt krig med Porten tillreda under Försynens styrelse en för Sverige i framtiden fördelaktig konjunktur, såsom ock utgången några år därefter denna uträkningen bestyrkte.

1736.

I början af detta året ingaf grefve Casteja under den 15 januari ett memorial till att under många förevitelser för svenska ministèren och på ett med vår regeringsforme föga öfverensstämmande sätt (sic), än som det syntes vara beskaffenheten af en i sig sjelf god sak tilldrägeligt. Bitterheten tilltog, då kort därefter såväl af herr Chauvelins bref som af grefve Castejas memorial många exemplar i afskrifter på svenska öfversattes och uti landsorterne kringströddes. Till att förekomma de uti riket bland innevånarne däraf till befarande följder grep regeringen till ett läkemedel, som funnits skadligare än det onda man ville bota. På ett uti en rolig och ordentlig författning sällsynt sätt utfärdades Kongl. Maj:ts cirkulärbref af den 22 mars till alla kollegier, consistorier, landshöfdingar och chefer af regimenterne med varning angående förbemälte utspridde skrifter jämte bifogande Kongl. Maj:ts svar på grefve Castejas memorial. Den myndigheten, regeringsformen tillagt, förgafs således, i det att emellan riksdagarne, då alla innevånare äro undersåtare, likväl nationen, som allenast genom de på en riksdag församlade riksens ständer är maktägande, en slik rättighet också mellan riksdagarne tillades. Hvar och en höll sig altså genom denna re-

geringens egne anledning befogad, hvar i sin landsort efter sitt begrepp blanda sig uti de regeringen tillhörige ministerielle göromål, hvilket sedan den tiden tillredde de sinnesrörelser, hvarmed riksens ständer sig till nästa riksdagen samlade.

Man vill försäkra att grefve Horn ej haft någon del uti resolutionen om berörde cirkulärbref, emedan han då varit frånvarande på landet.

Genom bemälte förhållande hade grefve Casteja likväl förgått sig såvida, att hans eget hof på Kongl. Maj:ts därom skedde anhållan och då hr Chauvelin vid samma tid blef skild från franska ministèren, rappellerade denne sin ambassadör ifrån Stockholm. Dock i ställe att grefve Casteja skolat stadna vid den olägenheten han redan hade åstadkommit, sökte han densamma för framtiden ännu att öka med det biträde, han så inom som utom rådet hade att förvänta, i det han innan sin afresa efterlämnade en skrift som fick namn af hans Testament Politique och var upfylt med många bittra utlåtelser och beskyllningar emot svenska ministèren och hvilken i många afskrifter på svenska vid nästa riksdags början framkom och ibland riksdagsmän utdeltes, särdeles ibland secrete utskottets ledamöter, hvaraf en del i brist af tillräcklig kunskap om sakerne eller af annan orsak följde uti sitt tänkesätt de däruti anförde satser, såsom en väl grundad instruktion för sig.

1737.

Den uti rådet vid ofvannämnda tillfällen försporde skiljaktigheten växte sedermera till en stadgad och systematisk söndring, som sig uti hela nationen insmygde, dock med den åtskilnaden, att det franska partiet tog hvarjehanda lönliga mått till deras störtande, som befrämjat förbundets förnyelse med Ryssland och hvilka senare allenast voro betänkte att försvara sig. Desse senare bestodo förutom H. K. M:t utaf grefve Horn, grefve Bonde, grefve Bielke, grefve Taube, grefve Hård, grefve Bark och grefve Creutz.

Emot sommaren kom öfversten Sylva, en infödd fransos, som ifrån K. Carl XII:s tid varit i svensk tjenst ifrån Frankrike till Stockholm. Som han alltid varit mycket nådigt ansedder utaf Kongl. Maj:t och äfvenväl alt ifrån 1727 vid hannoverska alliansens slut haft uti vissa mål ett förtroligt tillträde

till grefve Horn, så hade han åtagit sig utaf franska ministèren att söka bringa de genom Casteja bortskämde sakerna till rätta igen. Vid verkställandet af den honom gifna kommissionen märkte man likväl, att hans hufvudafsigt och försök gingo därpå ut att draga konungens person ifrån dess förra med grefve Horns och de öfrige med ryska förbundet hågade rådens meningar öfverensstämmande tänkesätt. Han gjorde till den ändan, likväl såsom af sig sjelf, till Hans Maj:t särskildt några propositioner om vissa för Hans Maj:t från franska hofvet till erhållande enskylte förmåner, om Hans Maj:t ville understödja franska hofvets interesse uti Sverige. Men Hans Maj:t fann nödigt att gifva rådet del af öfverstens andragande. Detta hans steg syntes föranlåta skäliga misstankar om de stämplingar, Sylva skulle tillbjuda under den snart förestående riksdagen. Och som han antingen intet ville eller kunde framte någon skriftlig legitimation ifrån franska hofvet till dess emot Kongl. Maj:t gjorde utlåtelser, så togs saken på den foten, att han såsom löntagande svensk officerare emot all ordning blandat sig uti honom ej tillhöriga ärender, gjort sig af Kongl. Maj:ts nåd förlustig och måste han uppå antydan genast förfoga sig utur riket med förbud att sig där vidare infinna, sedan han med afsked ur tjensten blifvit försedd.

Emot slutet af året ankom den nya franske ambassadören grefve de S:t Severin till Stockholm. En infödd italienare från Parma, som ifrån sin ungdom med naturlige gåfvor af insigt blifvit i ministerielle ärender under ett praktiskt vägledande af sin fader, parmesanske ministern på kongressen i Cambrai undervisad, medbragte till Sverige all den skicklighet, som fordrades att vid dåvarande invärtes omständigheter och med det medhåll han fann uti nationen spela den rolen han sedermera framställt. Till att mera upreta nationen emot förbnndets förnyande med Ryssland betjente man sig äfvenväl af det öde, som de romerskt-kejserlige och de ryska vapnen härtils haft emot Ottomaniska Porten. För kejsaren hade uti Ungern de i begynnelsen af kriget nämnde framsteg gått kräftgången, så att han jämväl af sina förre därvarande besittningar ansenligt hade förlorat. Och ehuruväl ryske fältmarskalken grefve Münnich med mycken gloire i år 1736 sköflat hela Crimska Tartariet, samt år 1737 intagit Oczakow med storm, så hade hade han dock på marcherne öfver ödemarken mist öfvermåttan mycket folk.

så att man ögonskenligen kunde märka, huru skadlig detta krigets kontinuation måste blifva för Ryssland. Det hette altså, att svenska ministèren genom förbundets förnyande med Ryssland hade bundit riket händerna till att nyttja närvarande goda konjunkturer.

1738.

Emot den till den 14 maj utskrifne riksdagen syntes omständigheterne alt mer och mer mogna till den förändringen, som med ministèren då föregick. Söndringen uti nationen underhölls och tilltog med en sådan ifver, att till ett invärtes krig intet mera fattades än vapnens tillgripande. Det franska partiet, ehuruväl efter anseendet det svagaste, hade en särdeles styrka af sin inbördes enighet. Däremot var det parti, som biträdde ryska förbundet, sinsemellan nog skiljaktigt, så att grefve Horn saknade det understöd han tillförene haft och nu i synnerhet behöfde. Ty som han för det allmänna ej altid kunde foga sig efter sine vänners enskylte afsigter, så sökte desse dem vid tillfälle genom egna vägar att befrämja. Grefve Bonde, som uti ministèren skulle mäst ställa sig för gapet, var vid sitt goda upsåt alt för timide och inrymde dem androm för mycket. Grefve Thure Bielke, som genom grefve Horn vunnit Kongl. Maj:ts förtroende, nyttjade denna belägenheten till att tillvälla sig förnämsta delen uti sakernes styrelse. Man menar, att han därtill blifvit förledder, dels af dess nygifta och storsinta grefvinna, fru Anna Margareta Oxenstierna, dels af kanslirådet Nerès, hvilken grefve Horn hade förhulpit äfven med några andras prejudice till det embete han nu beklädde, men nu sökte genom grefve Bielke vinna sina afsigter och fördenskull smickrat honom med den föreställning, att för en herre af hans förtjenster och härkomst det vore för ringa att hafva le second rôle efter grefve Horn. Så mycket är visst, att hos grefve Bielke förspordes nog kallsinnighet emot grefve Horn och att han på ett års tid ej varit i dess hus. Hofkanslern von Kocken, som eljest ej felte insigt och kunskap uti affärerne, beskyldes för dess umgänge med engelske ministern Finch att hysa någon egennyttighet, hvilken minskade dess förra kredit i allmänheten. Statssekreteraren Gedda, som genom sin allians med Dubenska familjen hade nog tillträde hos H. M. drottningen, var nyss hemkommen och nog främmande här i riket till att kunna med eftertryck åtaga sig sakerne.

Således måste grefve Horn uti sin ålderdom äfvenväl förfara, huru litet en chef för ett verk kan uträtta, om han intet blir behörigen understödd.

Imellertid framkommo åtskilliga skrifter i publiken, dels till ogillande dels till försvar af ministèrens förhållande angående ryska förbundet och var besynnerligt, att man uti de förra satt på ministèrens räkning allena hvad likväl Kongl. Maj:t med råds råde hade beslutit. Ibland de senare var en pièce uti form af samtal mellan Philotas och Arbas, som presidenten i kammarkollegio baron Palmfelt hade författat och hvarigenom han gjorde sig den meriten, att det parti, till hvilkets försvar han skrifvit, arbetade för honom att erhålla landtmarskalksstafven. Det andra partiet gaf sig samma möda för hofintendenten grefve Tessin eller generalmajoren gr. Charles Emil Lewenhaupt. Alla liknelser voro likväl för baron Palmfelt, emedan emot 400 ledamöter af ridd. och adeln hade dagen innan riksdagen utblåstes varit uti hans hus och försäkrat honom om deras röster. Men dagen därpå skedde af en besynnerlig händelse en hastig ombytning.

Grefve Thure Bielke, som favören vid hofvet och något annat medhåll syntes hafva gjort mindre försigtig, hade några dagar förut låtit gen.-maj. grefve Charles Emil Lewenhaupt tillkännagifva, det Hans Exc. förmodade hafva hållit sitt till grefven vid 1734 års riksdag gjorde löfte, att noga följa Kongl. Maj:ts mening, såsom hr grefven vidare torde nu utaf handlingarne förspörja. Dessutom åtog sig Hans Exc. å drottningens vägnar, såsom det sades, att hindra grefve Tessins landtmarskalksval. Sättet han tog till sin kommissions uträttande var, att han den 14 maj om förmiddagen uti konungens förmak till de därvarande förklarade sig hafva Hennes Maj:ts befallning, att emot hvem han råkade betyga, det den som ville göra drottningen till nöjes ej skulle votera på grefve Tessin till landtmarskalk. Öfverstelöjtnanten Gynterfelt, som var tillstädes, sprang genast uti sin föga eftertänksamma välmening till Riddarhustorget och föranlät genom denna förklaringens ovarsamma kungörelse ibland den där samlade stora folkhopen en ogemen rörelse öfver det af hofvet således gjorda ingrepp uti ridd. och adelns valfrihet, hvilket man jämväl trodde vara skedt med grefve Horns samråd. En liten stund därefter upfylles hofvets förmak af folk, då konungen skickade efter grefve Horn, som var i kanslikollegiet. Då Hans Exc. vid dess ankomst till drottningens rum förnam hvad som

föregått, friades han af all misstanka att hafva haft del i detta steg genom den lifliga alteration, som honom därvid påkom och syntes båda ett angrepp af slag. Sedan han efter de af Hennes Maj:ts honom gifne medikamenter sig repat, var hans omdöme att detta grefve Bielkes steg vore den starkaste hjelpreda, som kunnat påtänkas till att befrämja grefve Tessins val. Denne upkom också sjelf därpå till hofvet och hälsade med en fullkomligt god kontenans på Hans Maj:t som stod i lilla förmaket, men genast kallade grefven att följa sig in i sin sängkammare. De skälige klagomål grefve Tessin androg öfver de mot honom vid detta tillfälle yttrade tecken af onåd, bemöttes med alla de försäkringar och ursägter, som sakens beskaffenhet kunde medgifva. Allmänna missnöjet stadnade emellertid på grefve Bielke och Gynterfelt. Följande dagen sannades grefve Horns spådom, i det att grefve Tessin med en ovanlig pluralitet och nästan enhälligt blef vald till landtmarskalk och sades det grefve Charles Emil Lewenhaupt med eget begifvande sine vänners röster till honom afstått. Det då dominerande partiet betjente sig af sitt välde till att stadga detsamma vidare genom bänkmäns och secrete utskottets ledamöters val, som efter hvarannan proponerades den 16 maji, fredagen för Pingsthelgen under pretext att vinna tiden, på det arbetet straxt efter helgen kunde komma i gång. Det påmintes däremot att riksdagsordningen ej tillät valet af secrete utskotts ledamöter, förr än sedan riksens ständer varit hos Hans Maj:t på Rikssalen och riksdagspredikan och gudstjensten blifvit hållen; att den tiden ej vunnes som påsyftades, emedan de bägge andre stånden förmodligen torde rätta sig efter riksdagsordningen och ej välja sine ledamöter till secrete utskottet förr än efter helgen, då adeln kunde lagligen göra detsamma, och att de 2:ne dagar som ännu återstodo för helgen nog behöfdes till de vanliga bud och komplimenter stånden plägade sända till hvarandra. Detta lagliga tänkesätt blef likväl illa souteneradt och det förnämligast för deras flathets skull som detsamma hyste, under pretext att man genom moderation kunde mera vinna än man genom motstånd retade de nog förut förbittrade sinnen; ty eljest torde de gjorde propositioner aldrig kunnat vinna framgång, emedan ingen pluralitet kunnat decidera emot de andras gensägelser, såvida ingen votering emot klara lagen tillåtes, och ej troligt är, att det franska partiet hade velat med våld fullfölja bänkmäns och secrete utskottsvalet.

Utgången viste hvad som då tillika af somlige förut sades och enkannerligen till hofkanslern baron von Kochen, som kanske för vissa enskylta orsakers skull ärnade nyttja meriten af foglighet, att man torde bedraga sig i den uträkningen man gjorde på erkänslan för brukad moderation hos folk, som utan afsigt på lagen voro påtänkte att befrämja sina fördelar. Detta röntes också straxt vidare. Till bänkmän nämndes 3 på hvar bänk, som framträdde till landtmarskalksbordet och lotta sins emellan. Denna lottkastning kunde intet vara för pluraliteten äfventyrlig, sedan på nästan hvar bänk de 3 utnämnde kandidater valdes efter partiandan. Den förspordes också handgripligen, sedan bänkmännen på vanligt rum sammanträdt till att välja adelns ledamöter till secrete utskottet. Voteringen utmärkte ett förut gjort aftal, emedan de på samma personer och i samma ordning nästan instämde. Det hände också att, medan en bänkman utgick, några skrefne listor på secrete utskottsledamöter inkastades, hvaröfver väl af somlige anmärkning gjordes, men af de fleste med skämt och löje ansågs, ehuru de afgifne voteringssedlar nog viste, att de voro tämligen ense med berörde listor. Bänkmännen ingåfvo sin vallängd förseglad till att i sinom tid efter helgen upbrytas. Detta skedde likväl ej förr, än sedan riksens ständer hade varit hos konungen på Rikssalen och att de andre stånden äfvenväl hade valt sine ledamöter till secrete utskottet. Ibland de af adeln funnos intet 10, som räknades till hofvets parti. Uppå de påminnelser, som af somlige gjordes öfver slike olagligheter, svarades med löje, det grefve Horn vid 1727 års riksdag lärt dem konsten, huru man skulle kunna åstadkomma en pluralitet. Därvid var till märka, att generalmajoren baron Carl Sparre både den gången som nu, då han hade qvitterat hofpartiet, var det förnämsta verktyg till slika vändningar.

Så snart deputationerne hade satt sig, föranlät den lyckliga framgång anläggningen med secrete utskottets val haft, dess uphofsman att göra ett nytt försök till partiets styrka inom rådet. Till den ändan hemställde generalmajoren grefve Axel Spens genom ett memorial under den 3 juni riksens ständer att de 4 ledige riksrådsembeten och de efter dem vidare ledigblifvande beställningar nu genast vid riksdagens början skulle besättas, till att för framtiden förebygga faran för friheten. Man visste att lagmannen Sparschöld, grefvens svåger, upsatt memorialet, men det fann mycken gensägelse och inkom den 5 juni

ett annat memorial med advokatfiskal Renstiernas underskrift, hvaraf regeringsrådet von Nolcken hölls vara auteur, som vederlade de af grefven anförde skäl. Oaktadt det myckna buller, som på riddarhuset öfver denna quæstion föreföll, vid hvilket tillfälle öfverste Didron och kaptenen af gardet Biörnberg drogo värjorne på hvarandra, så blef ändock anläggningen om rådets kompletterande med de andra ståndens biträde den gången bruten och den förra pluraliteten uti detta mål försvagad.

Men oaktadt detta och de precautioner som togos att genom tillräckliga instruktioner inskränka secrete utskottets och secrete deputationens göromål och välde, lyckades det för franska partiet att bibehålla sig uti öfvervigten genom 2:ne medel, som hufvudsakligen kom det till nytta. Det ena var att upväcka ett hat ibland folket mot alla så inom som utom rådet, som styrkt till ryska förbundets förnyande, och det andra att reta nationen till hug för krig emot Ryssland och således både till in- och utrikes oro. Till det ena och det andra hade grunden blifvit lagd uti landtmarskalkens eftertänkliga tal till K. M:t på Rikssalen och blefvo dessa bägge ämnen genom en myckenhet dagligen utkomne skrifter och genom oförsynte diskurser på källare och kaffehus till den okunniga hopens förvillande mer och mer fortplantade. De mått, som vederbörande mot så skadlige sjelfsvåld kunnat taga, blefvo under det skäl efterlämnade, att friheten till tala och skrifva ej kunde en fri nation betagas. Uti andra skrifter blef ogrunden af denna satsen och följderne af de föregående missbruk tillräckligen, men utan någon vidare verkan föreställde. I synnerhet beskylldes ministèren eller regeringen, att hafva vårdslösat rikets heder och säkerhet, hyst falska principer om rikets sanna interesse, försummat att sätta landt- och sjömakten samt fästningsverken i det stånd, som hade fordrats till att nyttja till rikets upkomst en sig yppande fördelaktig konjunktur, lämnat riket uti dependence af en farlig granne eller sådane makter, hvars interesse vore att hålla Sverige uti vanmäktighet, hvartill ännu kommit att uti rådet skadlige sammansättningar till andra välförtjentes betryck blifvit formerade. Den sedan Nystadtske freden tillvuxne adlige ungdomen fick alt utrymme till att med en obetänksam häftighet rusa till vägs med sina omogna omdömen om tidernes belägenhet. Häradshöfding Abrahamsson, som är bekandt för sina vackra noter öfver Lagboken, lånte jämväl sitt namn till ett memorial till

riksens ständer, hvaruti han anhöll att vederbörande skulle blifva ansvarige för de genom ryska förbundet hos Frankrike för riket bortmistade 27 tunnor guld. Dock fann han sjelf uppå den honom meddelte uplysningen, att kardinal Fleury torde efter vår rättegångsbalk vara den rätte vederbörande, af hvilken man hade att fordra ersättning för denna summan.

Under alt detta buller var grefve Horns kontenans sådan, att den syntes vittna om hans trygga goda samvete. Han hade redan sedan riksdagens början burit hos sig sin supplik till Kongl. Maj:t om nådigt afsked från alla sina embeten. Men uppå dess vänners trägna föreställningar, hvaribland somlige fruktade, att blifva då genast sacrifierade, andre igen förmente genom en så på sanning grundad fermeté kunna återställa sakerne uti bättre skick, lät han förmå sig att upskjuta dess ingifvande tills vidare. Emellertid gingo hans utlåtelser öfver närvarande tillståndet vid tillfällen därpå ut, det han ej kunde förekomma sina ovänners ondska och arghet, men att de med Guds hjelp aldrig skulle hafva någon skälig och rättmätig orsak därtill; att uphofsmännen till de frie tal om krig tänkte på ingenting mindre än på krig, men att de allenast i den afsigten ämnade nyttja ungdomens biträde till en pluralitet till att uti ministèrens ställe få sjelfve del uti styrelsen, sedan konjunkturen nu syntes blifva favorable för riket, och hvilken kanske ej hade existerat, så framt ej förbundet med Ryssland blifvit förnyadt. Vårt närvarande regeringssätt hade han altid ansett för mera tjenligt till att under ett fredslugn genom en god hushållning uti landt- och bergsbruk, handeln och slögdens upodlande befrämja rikets upkomst och dess innebyggares vältrefnad, än till att genom äfventyrliga försök uti krig vinna samma ändamål; denne principen hade ock regeringen och ministèren uppå riksens ständers eget tillstyrkande hitintils och med en sådan af Gud välsignad framgång noga följt, att rikets anseende hos främmande makter jämväl tilltagit och dess vänskap och förbund af dem blifvit sökt och efterlängtad; genom slike förbindelser och den förkofrade inrikes styrka vore riket nu i det stånd, att det af intet utvärtes angrepp hotades, hvaremot på all händelse nödige försvarsmedel vore under Guds bistånd att tillgå. Men huruvida desse, sedan det sista långvariga olyckliga kriget samlade, fredsfrukter redan hint till den mognad och ymnighet, att de kunde nyttjas till offensive mått i anseende

till Ryssland, vore en sak som nu först kunde tagas i öfvervägande och på riksens ständers ompröfvande nu ankomme; för sin del vore han öfvertygad att möjligheten att återvinna en del af de på den ryska sidan förlorade provinser ej var något giltigt skäl till en sådan vådlig entreprise, så länge alla öfriga omständigheter ej gåfvo den ringaste sannolikhet till hopp af en lycklig utgång. På all händelse borde en slik anläggning på ett helt annat sätt föras och tillredas, än genom de nu i förtid yttrade rörelser, hvilka ej kunde hafva någon annan verkan, än att i oträngdt mål allarmera och föranlåta ryska hofvet att göra snart slut på turkiska kriget, hvilket det väl eljest, vid den de ryska vapnen hitintills åtföljde besynnerlige lyckan, hade med sin stora förlust på folk och penningar och till en för Sverige ännu bättre konjunktur kontinuerat.

Efter den kunskap, insigt och förfarenhet, som grefve Tessin altsedan 1723 haft tillfällen att uti in- och utrikes saker sig förvärfva och hvilka förmåner han genom sine öfrige natursens gåfvor och behagliga maner sökte att göra vid tillfällen gällande, ansågs af de oväldigaste och för det allmänna välsinte ibland nationen för en särdeles lycka, att landtmarskalksstafven denna gången råkat i hans händer. Man trodde att han uti sitt hjerta ogillade alla olagligheter och otidigheter samt vid tillfällen sökte, så mycket hos honom stod, att hålla medelvägen och förekomma extremiteter och häftigheter. Hvad som sedermera utaf det senare hände, sattes enskylt på deras räkning, som hade kredit i det franska partiet och hvilkas biträde han nödvändigt uti sitt verk behöfde och fördenskull ej tordes med det allvar som fordrades sätta sig emot deras företaganden. Ibland desse voro utaf militärstaten i synnerhet generalmajoren Carl Sparre och generalmajoren grefve Charles Emil Lewenhaupt, som höllos för uphofsmän af den sammansättning, som förspordes mellan visse generalspersoner, som höllo bord tillsammans och efter gemensam öfverläggning förde sina rådslag på riksdagen samt styrde den af dem dependerande ungdomen i armén. Förutom de bägge förenämnde bestod detta så kallade lilla generalitetet af generalmajorerne Fuchs, Rosen, Adlerfelt, Buddenbrock och Düring. Utaf civilstaten var riksrådet grefve Carl Gyllenborg den förnämste, som sökte göra sig således meriterad till presidentskapet i kansliet efter grefve Horn. Han var för sin person ej illa eller argsinnad, men till att vinna bem:te sitt

ändamål, brukade han intet sin insigt och välmening till att hindra de konstige medel hans broder, kammarherren Fredrik Gyllenborg, använde till att distinquera sig uti partiet. Alla göromål öfverlades altjämt med franske ambassadören comte de S:t Severin, som under den tiden likväl fliteligen infann sig hos grefve Horn och under ett förställdt förtroende ofta omrörde de på riksdagen förefallande ämnen. Som konungen för sin person intet allenast samtyckt till ryska förbundets förnyande, utan ock vid alla tillfällen gjorde ett med dem, som varit därföre, så gaf sig det franska partiet mycken möda att draga Hans Maj:t ifrån dem till sig och då föreställningar och löften intet därvid kunde uträtta, var man betänkt att genom en art af tvång bringa Hans Maj:t på andra tankar, i det man sökte angripa honom på det ömaste ställe. Efter en uti secrete utskottet anställd öfverläggning, var det på vägen att genom en formlig deputation af riksens ständer föreställa den stora förargelsen, som konungens umgänge med fröken Taube hos nationen förorsakade jämte anhållan om hennes bortskaffande utom riket. Man hade så mycket hopp till denna planens framgång, som man trodde att tillika vinna Hennes Maj:ts drottningens behag, i anseende till fröken Taubes öde, hvilken afsigt med flit till folkets förledande uti löndom utspriddes. Det tillskrifves erkebiskopen Erik Benzelius att denna anläggning ej kom till fullbordan, emedan han förment, det man ej hade fog att bekymra sig om hvad i konungens sängkammare föreginge, medan hvar undersåte lämnades frihet att nyttja sin kammare i ro. Hans Maj:t drog sig likväl denna förtretligheten med flere så till sinnes, att han inföll i en svår och långvarig sjukdom, under hvilken drottningen tillträdde och förvaltade regeringen. Hågen uti nationen tilltog för kriget med Ryssland, då tidning inlopp att ryska armén under fältmarskalken Münnich upbrutit ur Ukraine vid maj månads slut samt tagit marschen öfver ödemarken till Bender och att ryska defensionsverket emot svenska sidan vore i nog slätt tillstånd. Man var missnöjd med envoyén Ditmar, att han uti sine berättelser altid nämnde om Rysslands makt utan att tillika tala om dess svagheter. Och som han redan en tid tillförene blifvit förordnad till landshöfding uti Kymenegårds län, så upkom den 4 juli ifrån secrete utskottet ett extra protokoll till rådet, att bemälte landshöfding, som behöfdes i sitt län, oférdröjligen måtte rappelleras och ett annat skickligt ämne

skyndsammast i dess ställe afsändas. I följe däraf inkom på konungens befallning kanslikollegii förslag den 10 juli, hvarpå regeringsrådet von Nolcken, ministern Rudenschöld och Åbo hofrättsrådet Lindheim voro upförde, Emot de bägge förres skicklighet hördes inga invändningar. Men som Nolcken var gift med grefve Horns systerdotter Christina Lode och hölls före hysa dess principer, så voro pluralitetens i secrete utskottet önskningar för dess ledamot Rudenschöld och blef således ministervalet såsom flere mål en partiangelägenhet. Likväl sedan Kongl. Maj:ts val, som fallit på Nolcken, blef den 13 juli secrete utskottet kungjort, fann ingen därvid att påminna, skolandes allenast en ledamot af borgareståndet discursive hafva ansett det för en verkan af nepotismus. Den nye envoyéns resa blef öfvermåttan påskyndad, så att han utan att kunna anskaffa sig ekipage eller andra till sin förrättning nödige behof, den 11 augusti på kronans fartyg brigantinen Ekorren, som kapten Palm kommenderade, ifrån Stockholm afgick till Petersburg. Besynnerligt var det, att uti dess instruktion intet det ringaste inflöt, som kunde utmärka någon afsigt på krig emot Ryssland, ehuru ock de allmänna tal därom på visst sätt af de maktägande lämnades all frihet.

Så litet nu något alvare var med krig, så betjente man sig dock af den pretexten, att så mycket ifrigare lägga grunden till ministèrens ombyte. De uti secrete utskottet och secrete deputation öfver råds in- och utrikes protokoller till riksrådens last gjorde remarquer blefvo vederbörande till förklaring kommunicerade. De som grefve Horn fick voro mycket skilde till innehåll af de andre rådens, i det kan vid deras gemensamma tänkesätt i anseende till ryska förbundet, likväl ingen del hade uti de tillvitelser, som gjordes angående vissa vid tjensternes förgifvande och andre mål föregångne felaktigheter. Många undrade sig, att ibland remarquerne det olagliga steg ej omrördes, som rådet föranlåtit medelst det den 22 mars 1736 utfärdade kongl. cirkulärbrefvet angående grefve Castejas memorial, hvilket man tillskref den nyttan närvarande pluraliteten dragit af bemälte steg till att stadga så väl sitt närvarande som tillkommande välde. De svårigheter, man altså fann att få tillräcklig sak med grefve Horn, bragte dem på de tankar att genom hans vänner och i synnerhet dess måg, generalen Löwen, som var med ledamot, läta göra honom tjenlige föreställningar, hurusom

han nu hade ett godt tillfälle, att med heder och beröm samt sin riksrådslöns bibehållande i sin öfriga lifstid taga sitt till-förene redan tvenne gånger sökte afsked uti kronans tjenst. Det sågs förut, att så snart han vore ur vägen, det skulle gå så mycket lättare med de öfrige råden. Dessa försök hade likväl intet den gången den påsyftade verkan och kunde man intet hindra att icke grefve Horn blef tilldragen till de med franske ambassadören comte de S:t Severin öfver en till uprättande konvention anstälte konferenser.

Sedan franska hofvet numera var säkert om ministèrens ombytning och om pluraliteten på riksdagen, framkom dess ambassadör med en proposition om en underhandling, som kunde nu bringa till stånd den år 1735 slutne men ej ratificerade allians och subsidietraktaten. Å Kongl. Maj:ts sida förordnades emot vanligheten allenast rådspersoner till kommissarier vid konferencerne, med uteslutande af de öfrige utom rådet till ministèren räknade embetsmän. Man blef snart ense om artiklarne och tecknades konventionen den 30 oktober. Förutom att den år 1735 slutne defensive alliansen däruti bekräftades, förbundo sig bägge delar uti 2 art. att ej ingå med andra makter några förbindelser, innan de med hvarandra förut därom öfverlagt och gemensamt öfverenskommit, samt att de nu för tiden intet hade med andra makter något förbund, som stridde emot deras gemensamma interesse och denna konvention.

Vid samma tid inlupo mycket behaglige tidender från envoyén von Nolcken, som haft sin tillträdes audiens vid ryska hofvet och nu insändt en förteckning på ryska arméns förlust i denna kampanjen, i det densamma den 24 maj upbrutit utur Ukraine och passerat Dnieper-strömmen med 80,000 man, men densamma den 24 september allenast med 37,000 repasserat, sedan 16,000 sjuka blifvit på andra sidan af strömmen efterlämnade. Denna ansenliga afgången, som timat mäst genom sjukdomar, var så mycket mera undersam, som ryska armén ej kommit i hop med turkiska trupper, utan allenast på fram- och återmarschen i ödemarken blifvit af tartarerne oroad.

Vid slutet af året ingaf ändtligen grefve Horn sitt afskedsmemorial, som Kongl. Maj:t till riksens ständer remitterade och hvarpå honom den 21 december afskedet med riksrådslönen i sin liftstid beviljades. Detta hans steg var en verkan af hans mågs, general Löwens föreställningar, i anledning af en anmärkning

secrete utskottet upfunnit emot grefve Horn och hvilken syntes något betydande. Man fann att han med tillstyrkt till att ej emottaga det tillbud staden Danzig under sista polska oroen hade gjort att vilja intaga svensk garnison. Att hafva försummat ett så godt tillfälle till att understödja rikets interesse i anseende till konung Stanislai vals bestånd och andra fördelar riket därvid kunnat erhålla, ansågs för ett aldeles oförsvarligt felsteg. Ehuruväl nu grefve Horn tilltrodde sig att med sunda politiska skäl visa anmärkningens svaghet och ogrund, så spordes ändock nu, att det hatet, som pluraliteten hade emot de öfrige råden, öfvervägde den försyn, som grefve Horns förtjenster hitintills verkat. För den skull och till att undvika allt vidare förtret och äfventyr följde han det ganska naturliga skäl, som gafs af hans höga ålder af 76 år och af det föga gagn, han vid närvarande belägenhet kunde till rikets bästa åstadkomma, till att nu begifva sig till en förut åstundad ro. Oaktadt detta blef hans uti detta mål fattade beslut af de öfrige råden mycket illa uttydt och ej allenast ansedt för en verkan af en onödig skrämsel utan ock för en med sina vänners öfvergifvande och deras skada förvärfvad enskylt säkerhet. Således slöt denne store riksens man sin uti embetssysslor för det allmänna använd tjenstetid, sedan han efter många tappra krigstjenster uti 32 [ɔ: 37] år varit president uti kansliet, emot alla sina ovänners hemliga angifvande bibehållit sig uti den store konung Carl XII:s emot honom hyste nåd och förtroende samt sedermera under dagligt vidkännande af sine egne svagheter, altid vist ett ståndaktigt och oförskräckt sinnelag för rikets sannskyldiga heders och säkerhets befrämjande. Han hade det nöje att se de om honom fällde skiljaktige omdömen likväl förente uti följande honom tillagde förtjenster, som jämväl torde finnas upprepade uti ridd. och adelns protokoll af 1731, då generalmajoren Düring dem uti sitt tal androg, att 1:o) han varit den endaste riksråd, som sedan grefve Vellingks död mindes alla sina vederlikar, då de varit hans subalterner och måst med hatten i hand tala med honom; 2:o) att han efter konung Carl XII:s död varit den förste och förnämste uphofsman till suveränitetens afskaffande och vår frihet; 3:o) att han under hela tiden han följt Carl XII uti fält, aldrig vändt ryggen åt fienden utan altid distingerat sig genom sin bravur, och 4:o) det han för egennytta aldrig blifvit beskyld.

1739.

Med detta årets början tillträdde Hans Maj:t, som ändtligen öfvervunnit dess långvariga sjukdom, åter sjelf riksstyrelsen. Det syntes att Hans Maj:t till en enskylt sinnesro hade tagit det parti att tåla och foga sig uti de omständigheter, som han ej förmådde att förekomma, hvarigenom han då så mycket vann, att den öfriga tiden af denna riksdagen utaf riksens ständer äfven inga konungen personellement rörande förtretligheter påtänktes och jämväl uti sjelfva riksdagsbeslutet för konungens räkning mycket underd. beröm och tacksägelser inflöto. Vid ryska hofvet begynte man nu med mindre återhåll betyga sin uppmärksamhet uppå de ifrån Sverige om dåvarande hågen för krig inlöpande efterrättelser. Uti februari månad yttrades det i synnerhet, då ryske fältmarskalkarne Münnich och Lascy voro på befallning i Petersburg att vara tillstädes vid öfverläggningarne, som plägades öfver den krigsoperationsplanen till nästa kampagnen, som med romerske kejsaren äfvenväl till den ändan till ryske hofvet afsände generalen Markis de Botta skulle koncerteras. Man tillböd kejsaren penningar i stället för hjelpsändningen och brukade till pretext, att man sjelf behöfde sina trupper till det ifrån Sverige till förmodande angrepp. Ehuruväl nu envoyén von Nolcken sökte vid tillfällen med goda skäl att visa ogrunden af de därom utspridde rykten, hvartill illviljare ej hade någon anledning, än den uti hvar fri nation vanliga och ej till förekommande olägenheten, att privat folk och ungdomen på värdshus och andra samqväm yttrade sitt tänkesätt, som regeringen likväl förmådde att altid hålla i sine skrankor; så androgs däremot landtmarskalkens vid början af riksdagen inför konungen å samtlige riksens ständers vägnar hållne tal och i synnerhet de då brukade ordasätten om ett *nesligt stillasittande*, kunnandes en sådan mans ord ej anses af så ringa värde, som annat privat folks utlåtelser. Därjemte fogade ryska hofvet åtskillige anstalter till defensive mått å finska sidan, som tillförene ej varit påtänkte, samt bidrog å sin sida alt görligt till den under franska mediationen påbegynte fredshandlingen med Ottomaniska Porten, hvilkens afslutande allenast berodde på de med romerske kejsaren till fastställande vilkor.

Alt detta gjorde likväl ingen den ringaste ändring uti fullföljandet af de mått, som den vid riksdagen rådande pluraliteten påsyftade. Om deras verkställande i framtiden trodde man ej

kunna göra sig med tillräckligt förtroende försäkrad, med mindre icke den länge omtalte förändringen i rådet förut kommit till stånd. Denna skedde också uti mars månad, då genom secrete utskottets genom pluraliteten och emot åtskillige dess ledamöters gjorde grundlige motsägelser fastställda betänkande till plena, sex riksråd, nämligen Deras Exc. grefvarne Bonde, Bielke, Hård, Taube, Bark och Creutz, utan föregången laga ransakning och dom, allenast för det uti generale termer anförde skäl, det riksens ständer ej kunde hysa förtroende till dem, blefvo ifrån deras rådsembeten entledigade med 2,000 plåtars pension årligen för hvardera. Uti deras och de innan riksdagen afgångne rådens ställe blefvo förordnade presidenten baron Åkerhielm, generalen baron Löwen, landshöfdingen baron Erik Wrangel, generalmajoren baron Rosen, justitiekanslern Nordenstråle, generalmajoren baron Adlerfelt, statssekreteraren baron Cederström, generalmajoren Sparre och hofrättsrådet Ehrenpreus.[1] Grefve Gyllenborg utnämndes till president i kansliet. I anseende till riksrådet Ehrenpreus ansågs af somlige dess val hafva varit föga enligt med regeringsformens 12 §, så vida man af den härtills vanliga praxin ej fattat något annat förstånd, än att till riksråd embetsmän åtminstone af generalmajors rang borde föreslås, eftersom i följe af bemälte § till det utskott, som väljer de till riksråd föreslående ämnen, ingen, som sjelf under valet komma kan, tagas bör. Men så har detta första prejudikat sedermera åstadkommit många flera och sålunda föranlåtit en annan uttydninpå berörde §:s förstånd.

Ibland de följder, som riksrådens licentierande förorsakat, var ej den minst skadlige, att till osämjans ökande inom nationen partierne med nya namn belades, hvartill Hans Maj:t konungen då gifvit anledning emot dess upsåt och fromma sinnelag; ty som Hans Maj:t en gång uti diskursen anmärkt den föga fermeté och drift, hvarmed bemälte riksråd uti deras goda och med lagen försvarlige sak blifvit af deras vänner soutenerade, så skall det hafva Hans Maj:t undfallit att nämna det de betett sig såsom nattmössor. Detta uptogs med särdeles bifall af det franska partiet, som gaf sig sjelf namn af Hattar, och med förklening ansågo Mössorna. De få oväldige i nationen, som äfven intet styrdes af någon partianda, men dock ej hade hug att formera ett tredje parti, som hade vid tillfällen kunnat

[1] Två riksråd äro uteglömda.

hålla jämvigten emellan de bägge andra och förekomma extremiteter, tilldrogo sig namn af kappuser [ɔ: karp-] och blefvo förnämligast synlige genom sitt stillatigande vid öfverläggningarne. Däremot hade ock denna olyckliga ställningen den olägenheten med sig, att den så nödiga tystheten vid rådslagen intet kunde bibehållas. Landtmarskalken var väl i början af riksdagen påtänkt på tjenlige mått därtill och lät därom öfverlägga med grefve Horn, som för sin del fann det vid vårt regeringssätt aldeles omöjligt, emedan förfarenheten redan vist, att den af riksens ständer på 1727 års riksdag inrättade Beredningen förorsakat så mycken jalusi emellan vederbörande embetsmän, som blifvit antingen därtill dragne eller därifrån uteslutne, att jämväl den påsyftade tystheten därigenom lidit och man vid 1731 års riksdag funnit nödigt denna inrättning åter att upphäfva. Grefve Tessin var likväl af en annan tanka och tog den precaution, att secrete utskottets betänkanden till Kongl. Maj:t angående utrikes ärendernes styrelse blefvo, förseglade med utmärkt tid, när de skulle upbrytas, till rådet aflevererade. Men oaktadt detta blefvo desse hemligheter kort efter riksdagens slut genom engelska hofvet utforskade och till Sveriges stora otjenst vid det ryske och andra hof kungjorde.

Denna märkvärdiga riksdag slöts ändtligen den 18 april och till att så mycket bättre stadga dess författningar blef fastställdt, att grefve Tessin, som undanbedt sig det honom ärnade riksrådsembetet, skulle till Paris afsändas likväl under pretext att där låta kurera sig för sina svaga ögon.

Uti Ryssland verkställdes kort därpå med mera drift och alfvare defensionsionsanstalterne å finska sidan medelst 30 nya galerers byggnad, Wiborgs fästnings reparation, hvarpå 4,000 man arbetade, så att den mot vintern skulle vara i stånd, att [ɔ: och?] genom drängars antecknande på landet och i städerne, hvilka i nödfall skulle uti fästningarne brukas, medan alla garnisoner därutom drogos till att formera armén i fält. Dessa mått sades i synnerhet tagas till att stilla kejsarinnans enskylta oro, som af fruktan för ett öfverfall från Sverige ärnade flytta hofvet till Moscva, hvilket hennes favorit, hertigen af Kurland, ingalunda fann sitt interesse tilldrägligt. Sedan man således satt sig i säkerhet för Sverige, resolverades ryska arméns afmarsch utur Ukraine genom Polen till Chozim. Med en art af bitterhet nämndes då jämväl om Sveriges under riksdagen mot Ryssland

betygade onda upsåt, hvilken tanka af engelske ministern på alt sätt tillstyrktes, ja, så att den kunnat bringa ryska hofvet att spela prevenire och ej lämna Sverige tid till dess utförande, i fall Rysslands tillstånd det då hade tillåtit. Genom envoyén Nolckens bearbetande blefvo likväl desse oroligheter saktade först genom den eclaircissement, som ryske envoyén Bestuchef hos grefve Gyllenborg sökte i anledning af 2:ne infanteriregementers transporterande från Sverige till Finland, då han i maj månad i ett långt samtal fick förnimma hvarjehanda goda skäl, som syntes bevisa Sveriges fredliga sinnelag; och för det andra att ryska hofvet lät försäkra sitt redebogenhet att åtaga sig bemedlingen i den emellan Sverige och England öfver den i Porto Nuovo på svenska kontoret föröfvade våldsamheten upkomne tvisten, i fall Kongl. Maj:t ville visa kejsarinnan det förtroende och henne därom anlita, hvilket förslag ock af Kongl. Maj:t antogs och skulle ordres därom till Nolcken med det första utfärdas. Där var också liknelse att genom hertigens af Kurland bemedling under hand Sverige genom negotiation kunnat erhålla någon fördel och Wiborg tillbaka, om vänskapen mellan bägge riken därigenom kunnat stadgas, till hvilken ända och efter den anledning, som hertigen gifvit, Nolcken fick befallning under den 6 juni, att nyttja de vid handen gifne tjenlige skäl, som för Rysslands och hertigens interesses skull kunde styrka till goda förståndets återställande på berörde sätt.

Men i detsamma tilldrog sig den oförmodade bekanta händelsen med major Sinclairs mord, hvarefter sakerne alt mer och mer råkade i den belägenheten, som ändtligen utbrast i ett uppenbart krig. Alla liknelser voro att hvarken ryska ministèren, nämligen hertigen af Kurland och grefve Osterman, och mycket mindre kejsarinnan haft någon den ringaste del däruti eller gifvit någon befallning därtill, hvilket förutan de så af ryska kejsarinnan sjelf, som af dess ministère emot Nolcken därom gjorde förklaringar äfvenväl uti ryska hofvets till dess ministrar vid utrikes hof aflåtne cirkulärbref på det kraftigaste betygades. De sannolikaste efterrättelser gingo därpå ut, att fältmarskalken Münnich af eget bevåg kommenderat en officerare med manskap efter Sinclair och att officeraren, sedan han ej hunnit honom i Polen, af ett blindt och oförnuftigt nit öfverskridit sina ordres medelst dess dödande. Ryska hofvet har altså efteråt gjort sig däruti delaktigt genom det, att det, tvärt

emot sine gifne förklaringar, ej gjort det ringaste steg till att på fältmarskalken eller på officeraren beifra en utan ordre begången så gruflig gerning. Till detta ryska hofvets stillatigande torde kanske det återhåll hafva gifvit anledning, som å Sveriges sida brukades, att ej allenast icke det ringaste hafva svarat på förbemälte ryska förklaringar, ej heller genom sin minister låtit det ringaste andraga om denna händelsen, utan hållit en kallsinnig tystlåtenhet däröfver, samt under den 7 september aldeles förbjudit envoyén Nolcken att vid alla tillfällen på alt sätt undfly sig däröfver att utlåta. Eljest hafva somlige velat skylla framlidne Sinclair för mycken ovarsamhet, som tilldragit honom denna olyckan, i det att då han i största tysthet och under annat namn uti sitt pass afrest ifrån Stockholm, han icke allenast i Hamburg, utan ock på resan genom Polen gjort sig kunnig och röjdt genom otidigt tal sin ovilja emot Ryssland, utan ock vid sin återkomst ifrån Konstantinopel till Kaminiec uppehållit sig en hel dag vid polska posteringen vid Starabowa hos kronfältherrns generaladjutant, öfverstelöjtnant Hohendorff, samt logerat uti ett hus gent öfver ryske generalmajoren Darefskys quarter, hvilken genast fått spaning om honom och föranstaltat om dess fasttagande. De undersökningar, som så väl uti Schlesien med romerske kejsarens samtycke af Kongl. Maj:ts ombud, som uti Sachsen af konungen i Polen anställdes öfver de vid detta mord förefallne omständigheter, bestyrkte att gerningen var skedd af ryske officerare och hade ingen annan verkan än att några veckor därefter den af framlidne majoren Sinclair ifrån Konstantinopel medhafde depeschen blef till svenska postkontoret i Hamburg, ehuruväl upbruten, dock oskadd på obekant sätt aflevererad och till Stockholm afsänd, hvaribland det vigtigaste var konung Carl XII:s till sultanen gifne originalförskrifning på en million piastrer.

Det å Sveriges sida öfver denne händelse hysande missnöje tillät intet att nyttja densamma till att fullfölja och mogna den af ryska ministèren förut yttrade planen till en med Sveriges fördel till åstadkommande närmare sammansättning bägge riken emellan, hvartill Ryssland vid detta tillfälle hade varit så mycket mera benäget, som det sjelf föreslog medlet därtill, om Sverige ville invitera Ryssland och romerske kejsaren till accession till Sveriges med Frankrike slutne traktat, hvilken negotiation förmentes bäst genom den då till Petersburg förväntade

franske ambassadören markis de la Chetardies ministère bringas till stånd, hälst som Frankrike nu äfven verkligen såsom mediateur åtog sig fredsunderhandlingen emellan kejsaren och Ryssland samt Ottomaniska Porten.

Men däremot togs utaf pluraliteten i rådet ett otidigt steg efter det andra. Förutom de redan i denna sommar till Finland öfversände 2 regimenter infanteri resolverades att i höst ännu dit öfversända 6,000 man, hvilket ock lyckligen verkställdes. Besynnerligt var, att detta beslut ej blifvit förut med Frankrike koncerterat, hvilket sedermera emot andra hof låtit förklara sig intet haft någon del däruti. Kallsinnigheten och förbittringen å Rysslands sida tog ännu därigenom mera till, att samma dag, då det ärhöll kunskap om bemälte svenske till Finland ernade transport, tillika tidning inlopp om ryska arméns seger emot turkarne vid Chozim, samt om liknelserne till en snart därpå till förmodande fred med Porten, hvilken också d. $^{18}/_{7}$ september och inom 8 dagar efter den emellan romerske kejsaren och Porten den 1 ejusd. tecknade freden, aldeles emot svenska ministèrens uträkning under Frankrikes bemedling och genom dess vid Porten vistande ambassadörs, markis de Villeneuves nog misstänkte och tvetydiga förhållande kom till stånd. Härtill kom ännu, att oaktadt denna konjunkturens omskifte och de vänliga af ryske ministèren gjorde föreställningar och tillbud att icke allenast kontramandera de till Petersburg ifrån andra orter redan kallade regimenter, utan ock garantera Finland till Sverige contra quoscunque, samt därtill förskaffa ännu flera makters garanti, ifall Sverige ville låta afstanna med den nu till Finland ärnade transporten, hvarvid ännu andra för Sverige nyttige och hederlige vilkor kunnat erhållas, Sveriges ministère likväl alt sådant utslog och däremot soutenerade den för riket så kostsamme, men i sig sjelf så mycket onödiga demonstrationen, som icke allenast i förtid ett ondt upsåt emot Ryssland vistes, utan ock ingen hemlighet i Sverige kunde hållas angående anstalterne till anläggningen, i följe hvaraf ryska hofvet var till pricka och långt bättre än svenske dåvarande ministern därom underrättadt samt vann öfverflödig tid att taga mått däremot.

Å Sveriges sida gjordes väl i november någre försök att vinna hertigen af Kurland. Men de steg, som Nolcken därtill gjorde, voro utan all verkan, emedan hertigen icke allenast kort förut uppå ridbanan uti åtskilligas närvaro med häftighet emot

Nolcken yttrat sig om Sveriges onda upsåt mot Ryssland samt eljest utan försyn offentligen vid tillfällen med bitterhet nämnt därom och om Rysslands rättmätiga missnöje däröfver, utan ock grefve Osterman rent ut emot Nolcken förklarat, det om han ock en hel dag talade, han aldrig kunde öfvertygas att icke Sverige hyste ondt upsåt emot Ryssland, hvarföre Nolcken då betygade, att det vore bäst att sådane ämnen ej måtte omtalas tills vidare, åtminstone till den uti Petersburg förväntade franske ambassadörens markis de la Chetardie's ankomst.

Uti ett sådant mellan bägge hofven iråkade sakernes förvirrade tillstånd, ankom ändtligen bemälte ambassadör den 16 december emot middagen till Petersburg. Efter de stränga ordres Nolcken hade fått att söka honom straxt vid dess ankomst, gifva honom del af alt hvad som uti negotiationen emellan bägge hofven föregått, handla i alt de concert med honom samt att så vida på visst sätt stå under dess förmynderskap, att emot dess mening ej göra något steg i anseende till Sverige, verkstältes desamma noga, hvilket uti den visite Nolcken honom uppå anmälande förut samma eftermiddag kl. 3 honom på tjenligt vis gaf tillkänna. Förutom vanliga politesser och ambassadörens förklaring om dess på befallning hysande ömma upmärksamhet uppå Sveriges interesses befrämjande vid ryska hofvet syntes dess förhållande i begynnelsen föga svara emot den förväntan svenska ministèren därom hade emot Nolcken betygat, ty 1:o) ansåg ambassadören Sveriges senare upförande emot Ryssland såsom en verkan af svenska nationens vivacité, den ministèren i Sverige likväl torde finna medel att moderera; 2:o) att han fann nödigt att öfvermåttan menagera sitt umgänge med svenske ministern under sken att således kunna vara hvarandra gagneligare och 3:o) att han intet något specielt om sin instruktion angående Sverige yttrade under pretext, att grefve Tessin allenast 2 dagar innan dess afresa ifrån Paris dit ankommit och altså ej haft tillfälle att ännu konferera med franska ministèren, varandes ambassadören anvist att korrespondera med grefve S:t Severin, som snart skulle vara i Stockholm tillbaka. Besynnerligt var ock, att hr Chetardie under sex månaders vistande i Petersburg aldrig nämnt ett ord emot ryska ministèren om Sverige af orsak att han trodde sig böra afbida att å ryska hofvets sida man skulle begynna att emot honom först därom nämna, hvilket likväl ryska hofvet ingalunda fann vara sitt spel.

(Forts.)

Vinland och Vinlandsfärderna

AF

EMIL SVENSÉN

Studier over Vinlandsreiserne. Vinlands Geografi og Etnografi af GUSTAV STORM. (Ur Årböger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1887.)

America not discovered by Columbus af R. B. ANDERSON. Chicago 1874. (I dansk öfversättning: Amerikas første Opdagelse. Köbenhavn 1886.)

Att Amerikas fasta land varit sedt och besökt af nordiske sjöfarande fem hundra år förr än Columbus landade vid Guanahani, det är i historien om vår jords utforskande en företeelse af så märkeligt slag, att det icke må väcka undran, om den öfvat ett slags trollmakt öfver spanande forskares sinnen allt ifrån den tid, då en nyvunnen kännedom om de isländska fornsägnerna gjorde den mera allmänt bekant. Försök att utreda de spörsmål och lösa de gåtor, som därmed äro förenade, hafva för den skull icke saknats; och mot dem, som velat draga hela saken i tvifvelsmål, hafva så kraftiga och tungt vägande skäl blifvit anförda, att de länge sedan äro bragte till tystad. Uti C. C. Rafns stora sammelverk *Antiquitates Americanae* (1837) är allt hvad den gamla litteraturen meddelar om nordbornas Vinlandsfärder sammanfördt på ett ställe; och de af Rafn i detta verk uttalade åsigter hafva allt sedan dess varit bestämmande för den allmänna meningen rörande Vinland. Den omständigheten, att åtskilliga uppenbara misstag hos honom blifvit uppvisade, och att en del förment nordiska minnesmärken i nordöstra delen af Förenta Staterna visat sig vara af ett helt annat och vida yngre ursprung, har icke rubbat det i det hela välförtjenta anseende hans verk åtnjutit. Med det hemlighetsfullas

vanliga dragningskraft har emellertid Vinlandsproblemet ideligen lockat till nya lösningsförsök, som varit krönta med mer eller mindre framgång.

De två arbeten rörande detta ämne, hvilka gifvit anledning till föreliggande uppsats, äro af helt och hållet olika slag. R. B. Anderson, den förutvarande amerikanske ministern i Köpenhamn och äfven känd såsom utgifvare af en populär handbok i nordisk mytologi, gör visst icke anspråk på att vara en banbrytande forskare, som riktar vetenskapen med nya uppslag. Han vill endast gifva en klar och lättfattlig framställning af de resultat, hvartill forskningen rörande Vinland på hans tid kommit eller trott sig komma. Han står därför ej inne för alla de hypoteser han framfört; och skulle han själf kommit med några nya, må det ej vara honom för strängt tillräknadt. Uppburen af det nyvaknade intresse för Amerikas forntid, som följde med firandet af den stora republikens hundraårsminne 1876, har hans bok i sin ordning kraftigt bidragit till att i Amerika vidmakthålla det intresse för Vinlandsfärderna, som gifvit sig uttryck i resandet af ett monument i Boston öfver den förste Vinlandsfararen Leif Eriksson. Lägges därtill, att hans framställning är enkel och flytande och allt igenom bär prägeln af den vanliga amerikanska hurtigheten, så är allt det bästa sagdt, som låter sig sägas om hans bok.

Helt annorlunda rustad går till sitt värf den andre här ofvan nämnde författaren, prof. Gustav Storm i Kristiania. Det är öfverflödigt att här påminna om de äldre arbeten och undersökningar rörande Nordens fornhistoria, hvarmed han gjort sig ett namn i den vetenskapliga verlden; blott det må sägas, att äfven här återfinnes den kritiska skärpa, inför hvilken man måste böja sig, äfven där man ej kan i allo gilla de resultat, till hvilka han velat komma. Hans nyktert pröfvande granskning är egnad att skingra många oklara drömmerier; och är det än icke utan ett visst vemod man inför denna kritik nödgas slå af ej så litet på de höga tankar man kan hafva hyst rörande Vinlandsfärdernas betydelse, så får man trösta sig med, att han gifver en fastare mark under fötterna, där man hittils haft att röra sig på idel gungflyn. Och det förringar icke värdet af hans arbete, att det oaktadt ännu mycket återstår att utreda i dessa frågor, som ännu länge torde skänka forskaren sysselsättning och hufvudbry.

Strax från början vänder sig förf. mot den utgångspunkt, från hvilken man vanligen velat bestämma Vinlands läge. Härvid har man utgått från det ställe i Flatöbokens *Grænlendingaþáttr*, som angifver dagens längd i Vinland, där det heter: *Meiri var þar jafndægri enn á Grænlandi; sól hafdi þar eyktarstad ok dagmálastad á skamdegi*, — där var mera jämndager än på Grönland; solen gick där på kortaste dagen upp vid *dagmål* och ned vid *eykt*. Kunde man nu angifva hvilka tider på dygnet, som menas med *dagmál* och *eykt*, då hade man i och med det samma lärt känna kortaste dagens längd på det besökta stället och därmed äfven dess polhöjd. En mängd tolkningsförsök hafva framkommit, som ledt till så olika resultat som 59° och 41° nordlig bredd. Rafn har bestämt sig för det senare, och därmed kommit att förlägga Vinland till nejden af Cap Cod och Rhode Island, där det ock nu på hans auktoritet allmänt anses hafva varit beläget. Storm underkänner alldeles denna tolkning; och vid sin egen undersökning af hvad som menas med *eykt*, kan han ej komma till något mera bestämdt resultat, än att stället icke må sökas nordligare än 49° 55′, men väl sydligare — ovisst huru långt. På denna väg låter det sig alltså icke göra att bestämma Vinlands läge.

Utan att vilja bestrida det negativa resultat, hvartill förf. sålunda kommit, må dock ett par ord tillåtas rörande ordet *eykt*, hvarpå det här vid lag kommer an. Enligt Rietz' svenska allmogeordbok förekommer ordet *ökt* flerestädes i våra landsmål, antingen i betydelsen af *arbetsstund* (vanligen mellan vissa måltidstimmar), eller ock i betydelsen af en *mellanmåltid* mellan middag och kväll. Att *äta ökt, hålla ökt* betyder då det samma, som i andra landsmål är kändt under namn af *merafton* eller *aftonvard*. Vi känna ej något ställe inom den isländska litteraturen, der ordet *dagmál* skulle betyda en måltid om förmiddagen, eller det samma som vårt svenska *dagvard*, men en sådan betydelse af ordet synes dock ligga synnerligen nära till hands och hafva goda etymologiska skäl för sig. Det skulle alls icke förvåna, om våra isländske stamfränder hållit bättre reda på sina måltidstimmar än på sina astronomiska tidsbestämningar; och en visserligen mera prosaisk, men sannolikt mera trogen öfversättning af stället i fråga vore kanske följande: *Solen går där* (i Vinland) *upp vid dagvardstid och ned vid meraftondags.*

Att af en sådan tolkning icke mycket är att vinna för bestämmande af Vinlands läge faller af sig självt.

På andra vägar måste alltså detta sökas. Vi kunna här ej följa förf. på den granskning af de skriftliga källorna, hvari han till den ändan ingår. Blott det må varda sagdt, att han efter en sidoblick på Adam af Bremen — den älste som omnämner Vinland, och hvars vitsord särskildt därför är af vigt, — går öfver till de isländska sagornas framställningar. Af de två hufvudkällorna, Erik Rödes saga (vanligen kallad Thorfinn Karlsefnes saga) och Flatöbokens Grœnlendingaþáttr, gifver han afgjordt företräde åt den förra, hvadan den senare med sin fabelaktiga utsmyckning äger vitsord endast där bådas uppgifter kunna bringas till enhet.

Härmed kommer han emellertid till resultat, som äro betydligt stridande mot den vanliga framställningen. Af de vanligen uppräknade Vinlandsfärderna återstå endast Leif Erikssons tillfälliga upptäckt af Vinland (som förlägges till år 1000) och Thorfinn Karlsefnes misslyckade kolonisationsförsök (förlagdt till åren 1003—1006). Bjarne Härjulfssons, Thorvald Erikssons och Freydis' Vinlandståg förvisas däremot helt och hållet till sagans område. Thorvald och Freydis voro med på Karlsefnes stora tåg, och berättelsen om deras egna färder har uppkommit i senare tider genom missförstånd. Det samma torde enligt vår mening vara fallet med Bjarne Härjulfsson, i hvilken vi vilja se samme man som Bjarne Grimulfsson, hvars tragiska slut väl bidragit att varaktigt hugfästa hans minne. Efter Karlsefne vetes intet försök vara gjordt att återfinna Vinland, förr än den grönländske biskopen Erik Gnupsson 1121, drifven af from omvändelseifver, drog att söka det, för att där förkunna den kristna tron. Det var under den katolska kyrkans storhetstid, då korstågsrörelsen nyss begynt och påfvedömet på höjden af sin makt närde verldsstormande planer att lägga alla jordens folk under korsets välde. Men biskop Erik lär med lifvet fått umgälla sitt heliga nit; intet förtäljes vidare om hans färd, och det är all anledning att han blifvit borta på hafvet, utan att nå sitt mål. Med honom ändas också Vinlandsfärdernas historia.

Den är icke lång, ej häller lysande; och verkligheten svarar icke mycket mot hvad fantasien lofvat sig. Ej bättre varder det vitsord våra gamle nordbors vetgirighet och forskningslust sålunda erhåller. Allt detta torde dock hafva sina orsaker; men innan

vi komma till dem, må vi följa förf. vid hans utredning af Vinlands läge.

Som bekant upptäckte nordborna på hinsidan Grönland tre olika land, som de kallade Helluland (stenlandet), Markland (skogslandet) och Vinland. Då man velat förlägga Vinland till Nya Englands kuster, har det ock varit nödigt att söka Markland så långt sydligt som i Nova Scotia och Helluland på Newfoundland. Storm, som förkastar den uppgift om dagarnes längd, hvilken förut ansetts bestämmande för Vinlands läge, och som vid sin undersökning låter leda sig af helt andra förutsättningar, kommer vid sin jämförelse af hvad sagorna mäla om de olika landen till den åsigt, att Helluland bör sökas på Labrador, Markland på Newfoundland och Vinland ej längre mot söder än i Nova Scotia. Då hvarken åt uppgifter om väderstreck eller dagsresor full tillit kan skänkas, varder undersökningen mycket vansklig; och dess säkraste stöd är nog att hämta i hvad som meddelats om växt- och djurverlden i de nya landen, framför allt det vildt växande vin, hvaraf det fått namn. Här visar det sig tydligt att den vilda drufvan endast kunde plockas i landets södra del; och en af färdmännen, jägaren Thorhall, gifver i ett kväde ett särdeles slående uttryck åt sin förargelse att ej, som han väntat, få släcka sin törst i vin. Det är alltså vid vinrankans nordliga växtgräns vi befinna oss; men denna kunde redan kort tid efter det landet åter blifvit upptäckt visas gå genom Nova Scotia.

Ett bevis för att Vinland borde sökas sydligare har man trott sig finna i de »självsådda hveteåkrar», som nordborna där funno och som redan Adam af Bremen omnämner. Man har nämligen velat göra troligt, att med det självsådda hvetet skulle menas majs, och majsen växer på kusten ej längre i norr än till 44°, eller ungefär midt emot Nova Scotias sydspets. Men Storm anmärker, att det självsådda — således icke odlade — hvetet ju omöjligen kan vara majs, då denna aldrig anträffats vildt växande; och för öfrigt är majs ett allt för egendomligt sädesslag att af de skarpsynte nordborna ens kunna förväxlas med det för dem välbekanta hvetet.

Denna del af förf:s framställning förefaller synnerligen slående. Något mera tveksam är han vid bestämmandet af den folkstam, hvartill Marklands och Vinlands infödingar, skrälingarne, äro att hänföra. Han är emellertid mera böjd att hålla

dem för indianer än eskimoer; och skulle de alltså varit förfäder till Newfoundlands och Nova Scotias numera utdöda indianska befolkning. Denna har visat sig tillhöra de svaga, kraftlösa stammar, som så ofta återfinnas på afsides belägna öar och halföar, där kampen för tillvaron ej gått så hårdt fram öfver dem, och kunde således ganska väl göra skäl för namnet skrälingar, som nordborna tillade dem.

Gent emot öfriga sägner om förmenta Amerikafärder ställer sig förf. mycket skeptisk. I hvad som förtäljes om det hemlighetsfulla, bortom själfva Vinland belägna *Hvitramannaland* eller *Irland hit mikla* kan möjligen dölja sig en återklang af uppfångade skrälingars berättelser om sina grannland; men dessa berättelser hafva sedermera blifvit uppblandade med andra, som peka åt helt annat håll. I de »hvite män, som ropade högt och buro framför sig stänger med flikar» ser han ett förvissnadt minne om processioner af kristne, mässande präster i ornat. Det är alltså tal om ett kristet land, som därtill står i fortfarande sjöförbindelse med Irland. Äfven om man ville tänka sig som möjligt, att ett irländskt nybygge någon gång skulle uppstått på Nordamerikas östkust och sedan fallit i glömska, och att dess inbyggare förgätit sin tro och sitt språk och gått upp i den inhemska befolkningen, så kunde väl ändå ett så pass betydande samhälle icke undgått att lemna efter sig skönjbara materiella minnesmärken. Storm vill i stället förlägga detta de hvite männens land eller det Stora Irland till — Island själft, där ju irländske munkar bofäst sig långt före de norske landmansmännen.

Med all aktning för de skäl, som för denna mening förebringas, torde dock äfven en annan möjlighet böra tagas i betraktande. Storms uppfattning nödgar honom att anse framställningarne om Storirland för alldeles ohistoriska; men denna stränga dom torde väl böra uppskjutas, till dess det visat sig alldeles omöjligt att historiskt förklara dem. Det vore ju icke sannolikt att från det af nordbor ofta besökta Limerick en sägen kunnat spridas sådan som den om Are Mårsson, hvilken på 980-talet skulle kommit till Storirland och där blifvit kvarhållen och döpt, i fall med detta Storirland menats det då ännu hedniska, men för irländarne ingalunda okända Island. Bättre vore då att här tänka sig något land längre i söder, men i Europa, hvarom isländingarne haft nog ringa kännedom att misstyda hvad

de i Limerick därom fått höra. Af hvad som säges om landets läge i vester och sex dagsresor från Irland lär intet kunna slutas, så mycket mindre som här är tal om ett skepp, som af stormar drifves till en okänd kust. En bättre ledning vinnes däremot af en uppgift i den romantiska framställningen i Eyrbyggjasaga om Björn Breidvikingakappi, som gått i landsflykt från Island, men vid 1030 påträffades af sin landsman Gudleif Gudlaugsson i ett okändt land, dit denne på färd från Irland blifvit stormdrifven. I denna berättelse vill äfven Storm finna en återklang af hvad som förtäljes om det stora Irland; och äfven dess skildring finner han ohistorisk, då hvad där säges om män, som sitta till häst och bära svärd, alls icke passar in på Amerika, Men det heter, att då Gudleif och hans män kommo till det främmande landet, tycktes dem som folket *snarast* talte irländska. Enär de ju skulle kommit från självfva Irland, där de haft köpfärd i Dublin, kan denna uppgift ej gärna innebära, att språket *var* irländska, som ju alltid någon af dem borde tänkas förstå, men däremot väl närbeslägtadt med det irländska tungomålet. Härmed vore sålunda antydt, att Gudleif kommit till ett annat land *med keltiskt språk*. Detta land kan ej vara Skottland eller vestra England, som isländingarne kände väl till; men då återstår intet annat keltiskt land än *Bretagne*, som ju också ligger tillräckligt fjärran, för att ett minne därifrån i tidernas längd kunnat förtona i sagans dunkel. Således återstår ännu alltid en möjlighet att berättelserna om Storirland kunna äga historisk grund; men i sådant fall bör detta land sökas i Bretagne.

Genom språklikheten kan äfven namnet *Irland hit mikla* finna sin förklaring, utan att man behöfver tänka på irländska kolonier. Hvad åter namnet *Hvitramannaland* vidkommer, skulle vi vilja framkasta en gissning till benäget öfvervägande af dem det vederbör. Detta namn har i den nordiska sagan ett motstycke i *Blakmannaland* (de svarte männens land), som man försökt lokalisera än i Blekinge, än i Valakiet o. s. v. Nu förekommo på Irland under vikingatiden de geografiska benämningarne *Fingaill* och *Dubhgaill* såsom namn på tvänne områden, skilda genom floden Liffey på östkusten; och af dessa namn betyder Fingaill de hvite, Dubhgaill de svarte männens land. Det förra lär motsvara de norske, det senare de danske vikingarnes besittningar på Irland; och det kunde väl vara förtjent att af sakkunnige utredas, huru vida det är dessa namn, som gå

igen i de liktydiga nordiska sagonamnen Hvitramannaland och Blakmannaland.

Den intressanta undersökningen afslutas med en öfverblick af de mer eller mindre trovärdiga uppgifter, som föreligga om färder, hvilka under senare tider skulle företagits till Amerika. På goda skäl bestrides, att Columbus vare sig genom Adam af Bremen eller under någon färd till Island skulle fått kännedom om Vinlandsfärderna, — en förmodan, som i öfrigt redan är tillräckligt vederlagd genom det inkastet, att om Columbus hört talas om Vinland, skulle han naturligtvis styrt sin kosa mot nordost uppåt polartrakterna. Alldeles för sträng synes oss däremot den dom, som Storm fäller öfver Zeniernas berättelse om Frislanda. Låt vara att deras framställning blifvit bragt i oreda genom den yngre Zeno, som tydligen alls icke förstått, hvarom fråga var, så är därmed icke sagdt att all möjlighet försvunnit att bakom hans förvirrade berättelse skönja den ursprungliga af hans båda ättemän. Och äfven om det visar sig, att deras skildring delvis möjligen kan passa in på Grönland, men däremot icke på Amerikas fastland, så följer däraf för ingen del, att den i och med det samma skulle vara förvisad till de vanliga skepparhistoriernas område. Fast mera tro vi, att bakom denna berättelse, särdeles i hvad den afser de frisiske fiskarenas färder till Estotilanda, Engroneland och framför allt Drogio, dölja sig nya uppslag i en riktning, som man hittils minst af allt tänkt sig, men som det skulle föra oss alldeles för långt från vårt ämne att här närmare utveckla. Till dessa frågor, som väl tarfva sitt kapitel för sig, torde vi vid lägligt tillfälle återkomma.

* * *

Härmed skulle vår granskning egentligen vara förd till slut. Men ämnet är så rikt, de uppslag det erbjuder, så lockande till nya kombinationer, att det väl må tillåtas oss att ännu något dröja därvid.

Bland de försummade tillfällen, hvarpå de nordiska folkens historia är så rik, är det väl intet enda, där utsigten till en stor framtid för dessa folk blifvit så lättsinnigt bortkastad, så jämmerligt förspild, som det, då upptäckten af en ny verld rent af kastades för dess fötter, men lemnades obeaktad åt glömskan.

Det är en tacklös möda att bry sin hjärna med hvad som skulle blifvit följden, om det eller det skett eller icke skett här i verlden. Men det kan ej hjelpas, att tanken är färdig att svindla inför de synvidder, som öppna sig, om man föreställer sig, att nordborna fullföljt sina upptäckter i hvad skalden kallat »Landet fundet og försvundet», och om de låtit dessa upptäckter åtföljas af eröfringar. Och det må väl vara värdt att fråga sig, hvad orsaken månde vara till den oförlåtliga slöhet, som lät sådana utsigter ligga obegagnade och föredrog att spilla sitt öfvermått af kraft i gagnlösa inbördes fejder i hemlandet, under det en hel verldsdel på hinsidan hafvet låg öppen för starka armar och modiga viljor.

På denna fråga har Storm egentligen ej inlåtit sig. Han nöjer sig med att uttala den förmodan, att orsaken till uppgifvandet af Thorfinn Karlsefnes kolonisationsförsök torde böra sökas i de stridigheter bland hans män, hvartill kvinnorna gåfvo anledning. Framställningen af dessa stridigheter har i Grœnlendingaþáttr blifvit betydligt utsmyckad och förknippad med Freydis' namn, och det på ett sätt, som inför efterverlden varit ganska menligt för hennes goda namn och rykte. Erik Rödes dotter och Leifs syster framstår där såsom en riktig furie, ett kvinligt vidunder, hvars ondska är så starkt färglagd, att den slår öfver i det rent löjliga. Inskränker man sig åter till det korta uttalandet i den äldre berättelsen, får saken ett helt annat utseende. Där säges endast, att »den tredje vintern — — — — delade sig männen mycket i partier, och var det för kvinnorna; de ogifte männen ville förgå sig mot dem som hade hustrur, och uppstod däraf den största oro». Det är lätt att tänka sig, att ett par gifta kvinnor, ensamma på en främmande kust midt ibland en flock af orolige sjöbussar, nog kunde blifva ofredade då och då. Freydis skildras här som en kvinna af det storrådiga kynne man så ofta möter i sagorna; och det faller sig helt naturligt, att hon vid en möjlig förolämpning skulle uppträda som sin egen äras läkarinna. Att hon därvid icke gick så alldeles blödigt till väga, det är väl troligt, och i så fall fullkomligt enligt med tidens anda; och om det gått dem illa, som velat förgripa sig mot henne, må de väl inför efterverldens dom ligga ogilde. Men om hennes sätt att gå till väga kan man ej sluta annat, än att hon skickat sig så, som en ärbar husfru i ty fall egnar och anstår.

I hvad fall som hälst kunna de stridigheter om kvinnorna, som oroade Karlsefnes nybygge, icke ensamt räckt till att afskräcka andre att träda i hans fotspår. Att antaga motsatsen vore att allt för mycket underkänna äfventyrslusten och dådkraften hos de nykristnade vikingasönerna. Icke för ty blef Karlsefnes försök det enda, som sagan känner. Det måste då ha varit mäktiga hinder, som afskräckt andra från att följa honom efter. Kanske att nyare koloniers historia i detta fall kunde ha ett och annat att lära oss.

Några få dagar förr än Christoval Colon nådde målet för sin vågsamma färd, hade han på inrådan af sin underbefälhafvare gjort en ändring af sin kurs från vest till sydvest, Denna obetydliga ändring hade till följd, att han landade på Guanahanis korallö i stället för på Floridas södra landtudde. Utan denna kursförändring, — menar Alexander v. Humboldt, — skulle spaniorerna kommit att befolka Förenta Staterna och ej Mellanamerika; och den Nya Verldens folkkarta skulle haft ett helt annat utseende.

Mot denna åsigt uppträder en annan stor etnolog, den förtidigt bortgångne Oskar Peschel. Spaniorerna — säger han i sin *Völkerkunde* — sökte guld, och hvar helst de funno det, dit styrde de sin färd, lika godt hvar de först landat. »Öfver spaniorernas guldtörst ha redan många uppbyggliga saker blifvit skrifna; men om de ej gått efter guldets spår, hade aldrig nybyggen bortom Atlanten kunnat uppstå redan vid femtonde seklets slut. Alla åkerbrukskolonier, som fransmän och engelsmän i sextonde århundradet sökt grunda på Förenta Staternas kust, ha bokstafligen gått under genom hunger. Afskurna från hemorten, där redan en delning af arbetet var genomförd, måste nybyggarne, sedan de förtärt de från Gamla Verlden medförda förråden, nödvändigt sjunka ned till de röda infödingarnes ståndpunkt, om ej deras behof blifvit fylda genom ständigt ny tillförsel hemifrån. Sådan tillförsel betingade dock hög betalning, då öfverfarten till Nya Verlden ännu var förenad med svåra faror. Med brödsäd läto sändningarne då ej täcka sig, ty den kunde ännu ej bära frakten öfver hafvet. Däraf kom det ock, att Nya Verldens äldsta rena åkerbrukskoloni, Virginien, vid 1600-talets början först kunde blomstra upp, då en fraktvärd bytesvara blifvit funnen i tobaken. Tobaken och kanske pelshandeln har Nordamerika närmast att tacka för, att dess sam-

hälle nu är af angelsachsiskt ursprung. Om Canada förut var rent franskt och ännu är halffranskt, har ett annat naturens alster skulden därför. Vid och kring Newfoundland ligga otroligt rika grund för torskfiske; men torsken lönade redan vid 1500-talets början en atlantisk öfverfart, då den redan i medeltiden måste hämtas från Island. Nordfranske fiskare, som gifvit Cap Breton sitt namn, besökte årligen Newfoundland allt ifrån 1503. Från dessa väl kända farvatten upptäckte Jaques Cartier därefter Lorenzofloden; och i hans kölvatten hafva fransmännen kommit till Canada. För att en första bosättning skall slå rot, behöfves en värdefull bytesvara; men har den väl en gång rotfäst sig, då växer den som senapskornet i evangelium».

Så långt Peschel. Ur denna hans framställning, som rent af blifvit grundläggande för uppfattningen af koloniers utveckling, kunna vigtiga slutsatser dragas angående skälen för Vinlandsfärdernas upphörande; och hvad som annars blefve oförklarligt, faller sig då ej svårt att fatta. Hufvudskälet är då det enkla men afgörande, att Vinland måste saknat någon värdefull bytesvara, som kunnat hålla ett nybygge uppe i dess begynnelse, eller att i allt fall någon dylik ej blifvit af nordborna upptäckt. Ett dyrbart trädslag, som enligt sagan eftersöktes af Karlsefne, och hvars art ännu ej låtit sig bestämmas, lär härtill icke lämpat sig. Har Vinland därtill legat inom ett område, där sädesodling ännu i dag är föga gifvande, kan ej häller däraf mycket varit att vänta för ett nybygges bestånd. Men en underlig ödets skickelse har velat, att i dess omedelbara närhet en outtömlig rikedomskälla stod att finna, som nordborna endast behöft sträcka ut handen för att bemäktiga sig, men som gått dem alldeles obeaktad förbi. Det är nämligen en ren omöjlighet att de nyss omnämnda torskbankarne öster om Newfoundland med sin oerhörda rikedom på lefvande menniskoföda skulle lemnats åt sitt öde, om de väl en gång blifvit upptäckta. Ett motsatt antagande står i uppenbar strid med den menskliga naturen, där den det allra minsta höjt sig öfver djurlifvet, och är alltså i fråga om våra raske nordbor fullständigt uteslutet. Väl är det ett ofta återkommande nordiskt lynnesdrag att lemna de största naturliga rikedomar obegagnade, att rent af snafva öfver dem och dock låta dem ligga orörda, till dess en annan, som bättre sett sig för, kommer och tager upp dem; men så djupt är dock begäret efter vinning rotadt i menniskosinnet, att ett dylikt fall här vid

lag måste anses fullkomligt otänkbart. Det är ändå underligt nog, att den äfven vid sjelfva kusten betydande fiskrikedomen ej mer än som skett, väckt de nykomnes uppmärksamhet. Väl är det sagdt, att de för sitt fiske förstått begagna sig af tidvattnets vexlingar, i det de vid ebb gräfde grafvar i hafsbrynet, hvari fisken vid flodtid samlade sig; men om Newfoundlandsbankens skatter måste de ha förblifvit i okunnighet. Härmed är ock ett indirekt stöd vunnet åt Storms antagande, att nordbor endast två gånger besökt Vinland. Ju oftare de stält sin kosa dit, dess större hade sannolikheten varit för dem att träffa på torskbankarne. Då Cabot 1497 återfunnit Newfoundland, dröjde det ej längre än sex år, eller till 1503, innan de nordfranska fiskareflottorna började rikta sin färd åt detta håll.

Hade nordborna lika väl förstått att göra sig djupets skatter till godo, då skulle kanske i detta nu både den Nya Verlden och den Gamla haft ett annat utseende. Men så skedde icke. Vinland var och förblef ett ogästvänligt land, hvars hemligheter väl kunde sätta inbillningen i rörelse, men som hvarken syntes bjuda ära eller byte åt äfventyrslystne vikingar eller vinningskäre köpmän.

Men ej nog härmed: var det en ringa belöning, som väntade vågsamme Vinlandsfarare, så voro däremot de faror, som hotade dem under färden, så mycket större. De sjöfarare, som dristeligen styrde rätt ut på öppna hafvet under sina färder mellan Grönland och Norge, i stället för att försigtigt leta sig fram utefter kusterna, så länge det lät sig göra, stodo väl icke till att afskräcka genom mindre märkliga vågspel. Men ett oblidt öde ville, att den del af hafvet, som de hade att befara för att från Grönland komma öfver till Vinland, i själfva verket var och ännu är det farligaste och svåraste farvatten i hela Atlantiska oceanen.

Ute i hafvet, mellan Nova Scotia och Newfoundlandsbanken, ligger den lilla obetydliga ön *Sable Island* (Sandön). I våra dagar har den blifvit sorgligt ryktbar genom den olycksdigra sammanstötning, som den 14 augusti 1888 i dess närhet egde rum mellan oceanångarne *Geysir* och *Thingvalla.* Men redan långt före detta hade den ett ondt rykte bland sjöfarande för den mängd skeppsbrott, som hvarje år timade i dess farvatten; och mången rask sjömans ben hvitna där mellan spillror och strandvrak, under det hafvets bränningar årligen rifva ned i

djupet stora stycken af sandbankarne vid dess kust. *Hafvets kyrkogård* är det namn hvarunder den lilla ön är mest känd; men den är blott den farligaste punkten inom ett vidsträckt område, där väldiga naturkrafter kämpa med hvarandra på ett sätt, som blott på få ställen af vår jord finner sitt motstycke. Det är värmens och köldens makter, hvilka från en tid långt bortom menniskans uppträdande på vår jord äro stadda i en oupphörlig brottning, där fullständig seger aldrig vinnes. Från nordvest, från Baffinsviken och de öar, som blifvit så ryktbara genom en Ross, en Franklin m. fl., kommer den kalla Labradorströmmen och för med sig massor af jättelika isberg, ofta flera tusen fot i utsträckning, hvilka bringa död och fördärf åt den olycklige seglare, som förirrar sig in bland dem. Men från sydvest, från Floridasundet och Mexikanska golfen, kommer Golfströmmen med sina varma vågor den till mötes. Och mötet är icke fredligt. Skilnaden i värme mellan hafvet invid kusten och Golfströmmens vatten är i juli månad 15° C., i januari ända till 25° C. och gränslinien mellan Golfströmmens vackert azurblåa vatten och det kallare grönaktiga vattnet är stundom så skarp, att man kan med ögonen se, huru skeppet lemnar det ena och sticker kölen i det andra. När isbergen nått denna ödesdigra gränslinie, smälta de ned med hast och störta med hiskligt brak till sammans, lemnande efter sig en fällning af sten och grus, som de burit med sig från polens granskap, och som nu årligen bidraga till att höja de förenämnda bankarne, där torsken går till i oräkneliga stim. Men af den smältande isen bilda sig dimmor, som lägra sig öfver banken och svepa den i ett aldrig glesnande töcken; och det är detta töcken, som gjort dessa farvatten så ytterst fördärfbringande för sjömannen. Så har kampen mellan värme och köld fortgått i oändliga tidrymder; men en ringa ändring i den kalla strömmens lopp, ett obetydligt hinder satt i dess väg, skulle göra det möjligt för Golfströmmen att breda sig ut öfver väldiga sträckor af Nordhafvet och sprida värme och sommarluft, där nu is och köld herska i obesegradt majestät. Det har varit de praktiska amerikanarne förbehållet att inse den omätliga vinst deras land skulle skörda af ett dylikt värn mot isens välde; och deras lärda tidskrifter dryfta sedan flera år ett förslag att genom en fördämning vid Belle-Isle-sundet mellan Labrador och Newfoundland utestänga en gren af den kalla strömmen, som nu faller Golfströmmen i flanken och tvin-

gar den att solfjäderlikt sprida sig ut öfver Atlanten. Kunde dess vågor sålunda i hela sin massa komma de nordliga världstrakterna till godo, skulle omätliga landvidder, som nu året om ligga täckta af snö och is, öppnas för den menskliga odlingen, utan att, som man befarat, Europas klimat däraf skulle lida det minsta.

Sådan var den led, som Vinlandsfararne hade att färdas. Det är knappast möjligt, att så egendomliga naturföreteelser som de här skildrade, hälst då deras framträdande var förknippadt med allvarsam lifsfara, skulle undgått äfven medelmåttigt skarpsynte iakttagares blickar. Och det visar sig vid en närmare granskning, att de ej häller förblifvit obeaktade af våra nordiske äfventyrare.

Under det Helluland hos den senare medeltidens isländingar flyttades allt längre mot norr och i deras sagor är ett hemvist för troll och vidunder, synes den uppfattningen allt mera utbredt sig, att Vinland går ut från Afrika. I ett geografiskt fragment, som ursprungligen lär härstamma från 1100-talet (infördt i *Antiquitates Americanæ* sidd. 290—293) fogas härtill den anmärkning, att »om så är, då faller uthafvet (verldshafvet) in mellan Vinland och Markland». Endast Vinland, men icke Markland, än mindre Helluland, vore alltså att hänföra till Afrika. Detta uttalande finner, enligt vår mening, förklaring genom ett märkligt ställe i det geografiska utkast, som är kändt under namn af *Gripla* (*Antiquit. Amer.* sidd. 293—296), där det heter om de land, som ligga bortom Grönland: »*Furdustrandir* heter ett land; där är mycken frost, så att det icke veterligen kan bebos. Söderut är Helluland, som kallas Skrälingaland. Dädan är kort väg till Vinland det goda, som många mena går ut från Afrika. Mellan Grönland och Vinland är *Ginungagap*, som går ur det haf, hvilket heter *Mare Oceanum* och omgifver hela jorden.»

Hvilket värde, större eller mindre, man än vill tillägga denna urkund, och oafsedt den i ögonen fallande oriktigheten med Furdustrandir, hvarmed eljes menas en del af Vinlands kust, så kvarstår här ett uttryck att lägga märke till; och det är hvad som säges om Ginungagap. Detta ställe låter sig näppeligen förklaras såsom frukt af någon slags geografisk konstruktion, och kan därför ej gärna annorledes fattas än såsom ett bevaradt minne af någon benämning, som Vinlandsfararne verk-

ligen användt om något af dem befaret vatten. Men i så fall måste en förklaring gifvas, hvarför det allbekanta mytologiska namnet här blifvit upptaget. Vanligen föreställer man sig, att detta namn blifvit gifvet åt det sjutiofem svenska mil breda inloppet till Baffins- och Hudsonsvikarne mellan Grönland och Labrador, som man på väg till Vinland först hade att fara öfver. Men om det mystiska urtidssvalgets namn blott skulle beteckna en mycket bred hafsarm, kunde det ju med lika godt skäl ha gifvits t. ex. åt hafvet mellan Norge och Island. Utom dess visar framställningens ordning, att Ginungagap är att söka på ett annat ställe. Namnet är anfördt näst intill själfva Vinland och i ett sammanhang som visar, att därmed åsyftas samma »uthaf», som enligt en nyss anförd källa »faller in» mellan Markland och det till Afrika hänförda Vinland. Lemnas nu de afrikanska funderingarna därhän såsom ett foster af medeltida halflärdom, så kvarstår som yttrandets kärna, att namnet Ginungagap tillades den del af hafvet, som låg mellan Markland och Vinland, alltså mellan Newfoundland och Nova Scotia.

Återstår då att se till, hvarför just detta namn kunde egna sig för just denna plats. Det jordiska Ginungagap måste för sitt namn ha att tacka någon vigtig kännetecknande egenskap, som det hade gemensamt med det mytiska. Om det senare veta vi, att där möttes kölden från Niflheim och hettan från Muspelheim, och att ur deras sammanstötning de första urtidsväsendena frambragtes. Men vid dessa kuster drabba köldens och värmens makter samman i hafvet såsom aldrig annorstädes inom de farvatten, som lågo inom gränsen för nordbornas kunskap. Väl kunde de i hafven kring Island se kalla och varma strömmar mötas, men ej på långt när efter en så storartad måttstock. Detta naturunder måste alltså förefallit dem fullkomligt omöjligt att på annat än öfvernaturligt sätt förklara. Namnet Ginungagap synes nästan förråda hos dem, som gåfvo det, en skygg aning att de här, vid den kända verldens yttersta gräns, nalkades till högre makters verkstad.

Men om således detta namn, för att tillfredsställande förklaras, förutsätter kännedom hos nordborna om Golfströmmens möte med den arktiska strömmen, så måste de äfven kommit till en mycket känbar erfarenhet af de faror, som i denna nejd då som nu hotat de sjöfarande med död och undergång. Under det Golfströmmens heta vågor väckte till lif den föreställningen, att

man befann sig i det varma Afrikas granskap, måste de oupphörliga faror, hvarmed töcken och isberg hotade, afskräcka äfven de modigaste, helst om ingen stor belöning vinkade dem, som företogo den vågsamma färden. Därför var det så få, som nådde fram till det nya landet; men kanske voro de flere, som likt biskop Erik Gnupsson aldrig vände åter från sin färd för att förtälja hvad de upplefvat.

Att de faror, som hotade på vägen till Vinland, icke förblifvit okända, därom finnes emellertid äfven ett annat mera direkt intyg, som likväl för sin rätta uppfattning fordrar kännedom om dessa farors verkliga beskaffenhet. I Örvar Odds saga, en äfventyrssaga från 1300-talet, hvars fabelaktiga hjelte liksom fordom Odyssevs eller Argonauterna ständigt är stadd på irrfärd kring jordens alla haf, förtäljes bland annat huru han, under det han letar efter en dödsfiende, som han jagat från det ena fabellandet till den andra, äfven kommer till »Hellulands obygder». Det heter där, att de seglade till Grönlandshaf och i sydvest från landet, då Odds son Vignir, som på mödernet var af jättesläkt och sålunda förfaren i trollens hemligheter, begärde att få segla förut och visa vägen. »Den dagen sågo de två klippor komma upp ur hafvet. Odd undrade mycket däröfver, och de seglade mellan klipporna. När dagen led, sågo de en stor ö. Odd lät där lägga till. Vignir sporde, hvartill det skulle tjena. Odd bjöd fem man gå i land och leta vatten. Vignir sade det var onödigt och förbjöd någon från sitt skepp att gå med. Men när Odds män kommit på ön, var det ej länge, förrän ön sjönk och de alla drunknade. Ön var vuxen med ljung ofvantill, och de sågo den ej komma upp mer. Försvunna voro ock klipporna, när de sågo ditåt. Odd undrade mycket därpå och sporde Vigner, huru detta kom till. Vigner sade —— Det är två hafsvidunder; ett heter *Hafgufan*, det andra *Ljungbak*, som är den största hval i verlden, men Hafgufan är det största vidunder, som är skapadt i sjön. Det är hennes natur, att hon slukar både män och skepp och hvalar och allt hvad hon når. Hon är under vattnet vid dagskiften, och då hon skjuter upp hufvudet och nosen, är det ebb. Sundet, som vi foro igenom, var mellan hennes käftar, nosen och underkäken voro klipporna, som syntes Eder i hafvet. Men ön, som sjönk, var Ljungbak». Vidare tillägger han, att vidundren voro sända af Odds fiende till att förgöra dem alla, men att han sjelf passat på tiden att segla

mellan Hafgufans käftar, innan hon riktigt kommit upp ur hafvet.

Med alla sina vidunderligheter må denna saga för öfrigt lemnas i sitt värde; men förestående skildring innebär med all säkerhet ett från Vinlandsfärdernas dagar bevaradt, om än fördunkladt minne af de farligheter, som på denna led voro att utstå. Ordet *gufa* öfversättes af Fritzner med *Rög*, *Damp*, och Hafgufan, som här tyckes smält samman med föreställningarna om hafsormen, skulle alltså ursprungligen varit liktydig med hafsrök, hafsdimma. Vi ha sett, att sådan dimma icke saknas på vägen till Vinland. Beskrifningen på Hafgufan passar ypperligt till ett par dimhöljda klippor, som vid flodtid stå under vatten, men vid ebbtid äro synliga öfver hafsbrynet, och som ännu vid ebbens början lemna fri genomfart åt skeppen, men längre fram, då hafvet står lägst, räddningslöst krossa dem med man och allt mellan sina käftar. Bekanta äro de ytterligt skarpa växlingar, som tidvattnet vid dessa kuster visar; i Fundy Bay på andra sidan Nova Scotia är skilnaden mellan hög- och lågvatten ända till 70 fot. I Ljungbak åter känner man lätt igen ett af dessa farvattens jättelika isberg, som på sin af sten och grus betäckta yta visar spår af polarverldens knappa växtlighet, men som vid ebbtid stannar på en hafsbank och, kanske under inverkan af Golfströmmen, plötsligt faller i spillror. Mot slika faror voro nordborna ej förberedde och hade därför svårt att vakta sig för dem, innan de väl blifvit varskodde. Men att klippor och isberg efter tre hundra år hunnit förvandlas till hafsvidunder är icke mer än man rimligtvis kunnat vänta sig, allra hälst i en skildring af det slag som Örvar Odds saga. Att fantasien redan långt tidigare börjat befolka dessa fjärran landsändar med vidunder, det visar redan framställningen i Erik Rödes saga om en enfoting, af hvilken Thorvald Eriksson får sin bane.

Må hända skulle dock ej farorna på vägen räckt till att afskräcka från färden desse käcke vikingar, som tusen gånger sett döden i hvitögat, om ej en annan makt kommit till och lagt hinder i vägen. Det finnes en sådan makt, som ej ens den modigaste vågar trotsa, och det är *vidskepelsen*.

Det är sagdt, att Leif Eriksson vardt väderdrifven till Vinlands kust år efter Kristi börd 1000. Det var alltså vid det stora *aldarmót*, då ett årtusende slutade och ett annat tog vid. Men med hvarje årtusende, så troddes det, gick en stor verldsålder

till ända; och bland de kristna folken var den tron allmän, att under loppet af år 1000 skulle verlden förgås och yttersta domen komma. Denna tanke hade under det tionde århundradet fylt folkens sinnen med fasa; och forskare af mycket hög rang ha velat spåra dess verkningar ända upp i Nordanlanden. Så har det uttalats, att den affattning, som de urgamla nordiska myterna om verldens ursprung och undergång vid denna tid erhöllo i Völuspá, icke blifvit utan inverkan af den kristna tanken om verldens nära förestående slut. Vid en tid då sinnena voro mättade med fantasier öfver de yttersta tingen, och då alla gamla myter om verldsförstöring och verldsförnyelse måste vakna till nytt lif, var det alltså, som Leif Eriksson fann det nya landet. I en verldstrakt, där redan Grönlands upptäckt vidgat gränserna för nordbons geografiska vetande, måste redan detta land med sina aldrig smältande isjöklar förefalla såsom en med outforskade hemligheter uppfyld trollverld; och i ett haf, uppfyldt af ständigt nya och hittils okända faror, måste hans upptäckt varit väl egnad att fylla sinnena med en vördnadsfull bäfvan. Nu voro folken väl beredda att mottaga de underbara sagor, som hastigt torde spridt sig om huruledes Leif den lyckosamme bortom den kända verldens gräns funnit en afbild af Ginungagap, af det mytiska urtidssvalget, där Nifheims och Muspelheims makter voro stadda i en evig brottning, och huru han än längre bort funnit ett land, der självsådda åkrar växte liksom på den nya jord, som Valan såg höja sig ur verldsbranden.

Det är en ständigt förnyad erfarenhet, att hvarje folk, som vidgat området för sina geografiska kunskaper, äflas att i de nya landen se sina forntidssagor förverkligade, att dit förlägga platsen för sina gudars och hjältars bragder, och att där återfinna de underland, om hvilka deras forntida sångare siat. Allt ifrån den tid, då helleniske sjöfarande på Italiens vestra strand sökte efter trollmön Circes ö, och till den tid, då de spanske upptäcktsfararne i Floridas urskogar spanade efter den eviga ungdomens källa, ser man denna företeelse åter och åter upprepa sig. Ej hade det då varit underligt, om våra nordbor i de tider, då världens slut med hvarje dag var väntadt, i det nyfunna landet bortom världshafvet hade sett en hägring af Valans nya jord; — ej underligt då, om han, som i själfva det isiga Grönland infört kristen tro och bragt de gamle gudarne på fall, om Leif den lyckosamme själf förefallit dem lik en ny Leiftraser, som i

det nya landet skulle varda stamfader för ett lyckligare slägte. Men ur den oklara blandning af kristna och hedniska föreställningar, som då rådde, framgick alltid ett med visshet, och det var, att det förde ofärd med sig att i otid blicka in i gudarnes dolda rådslag. Lika visst som den tron, att man vesterut skulle komma allt för nära till paradisets granskap, utgjorde ett af hufvudhindren för Columbi upptäcktsfärd, lika sannolikt är det att nordborna midt ibland allt det nya och underbara, som de i Vinland och dess nejder sågo, skulle tro sig försatta i öfvernaturliga makters närhet, och däraf läto sig afskräckas att framtränga vidare i de okända landen.

I hvad fall som hälst förblef Vinland outforskadt, och vägen dit blef snart förgäten. Helluland blef i tidernas längd ett hemvist för troll och jättar, hvars namn väl kunde sätta inbillningskraften i rörelse, men icke lockade till nya upptäcktsfärder. Där jagade Örvar-Odd, som förut är sagdt, med oförsonadt hat efter sin dödsfiende, från hvars möte han hvarje gång gick med nya förluster, Där öfvade Haldan Brönufostri och andra den sentida sagans hjeltar sina äfventyrliga bragder mot klippornat heloch halftroll. Dit förlades skådeplatsen för allt flera af forntidsverldens mytiska bragder, under det medeltidens halflärdom fördjupade sig i klyftiga spekulationer öfver verldens nordliga delar. Då uppstod föreställningen, att Helluland bildade den landfasta förbindelsen mellan Bjarmaland och Grönland, måhända under inflytelse af tillfälliga besök, som vikingar eller fiskare gjort vid Novaja Semlja eller Spetsbergen. Och lika väl som mytens Ginungagap återfunnits, där den kalla och den varma strömmen blandade sina vågor i hafvet, lika väl kunde längre i norr, där Örvar Odd i sin dödssång kväder om *Hellulands hrauns ubygdir*, den kalla Labradorströmmen med sina ismassor te sig för fantasien såsom de *Elivågor*, som med sina svala böljor skilde Midgård och Jotunhem från hvarandra. Gömdt var alltså icke glömdt; men till Vinland återvände ingen mer.

Och så sannade sig orden, som skalden lägger på den gamle Björn Asbrandssons läppar, då han af sina bortdragande landsmän är lemnad ensam i det främmande landet:

Jeg ser i ånden, Loke sig forbandt med Ran
At spærre veien for det modige kæmpeverk.
Ja, Udgards fæle drømmetrold, Uvidenhed

I tågedamp med tætte slør for øinene
Indhyller raske forsæt du. Erindringen
Fra dette tog forsvinder uden virkning. Snart
Ved ingen mer, at her er land, som venter ham.

Fem hundrade år skulle det dröja, förrän det funna och försvunna landet blef funnet på nytt. Men då hade nordborna försuttit sin rätt. Då var det andra förbehållet att plocka Vinlands drufvor och skörda dess självsådda åkrar.

Strödda meddelanden och aktstycken.

En plan till Norges besittningstagande 1689.

Det är bekant att förhållandet mellan Sverige och Danmark under förra hälften af år 1689 var så spändt, att en brytning tycktes vara nära förestående. Kongressen i Altona, som skulle afgöra tvistefrågorna — de gälde hertigens i Holstein ställning — fortskred endast långsamt med sina arbeten, och under tiden vidtogos i Sverige rustningar både till lands och sjös. Ett fiendtligt inbrott söderifrån, af lüneburgska och svenska trupper, hotade Danmark, och Karl XI förberedde från Sverige ett angrepp både med flottan och hären. Man räknade särskildt på en holländsk flotta. Det var då, som danskarne slutligen den 20 juni 1689 helt och hållet gåfvo efter. Under dessa krigiska utsigter, när spänningen var som störst och utbrottet dagligen kunde väntas, insändes till regeringen följande betänkande om Norges tillstånd och utsigterna att kunna bemäktiga sig detta land. Det har sin märkvärdighet icke minst genom sitt ursprung. Det krigiska aktstycket, som vittnar om en icke obetydlig skarpblick, förskrifver sig nämligen från en skolman, logices och physices lektorn i Göteborg *Elias Parnovius*. Han hade blifvit som krigsfånge förd till Norge 1676, vistades där omkring ett år, men lyckades sedan undkomma. Han gjorde Magnus Gabriel De la Gardie en muntlig relation om sina iakttagelser och blef med anledning däraf utaf denne rekommenderad till ett stipendium regium vid Upsala universitet. Han blef 1686 lektor i Göteborg, slutligen uti historia; dog 1708 såsom utnämnd domprost i Åbo. Han synes ha åtnjutit stort anseende och hölls enligt en sagesman för »allvetande» på grund af sina stora insigter. Vältalare berömde ock hos honom ett »rarum ingenium» och en »inusitata eruditio».[1]

* * *

Stormechtigste Konungh
Allernådigste Herre.

Iblandh andre E. Kongl. Maj:ts trogne undersåthare, som widh ett så fahrligt uthseende till ett instundande swårdt krig medh Cronan Dannemarck torde af ett redeligit zele till fäderneslandetz wällfärdh Eders Kongl. Maj:t deras trogne och oförgripelige tanckar om Norska

[1] Skarstedt, Göteborgs stifts Herdaminne, s. 915.

wäsendet uthi underdånighet föredraga, drister och jag i förtröstan på Eders Kongl. Maj:tz wanlige högst prislige nådh ned för Eders Kongl. Maj:tz fötter desse få rader om samma rikes tillståndh aller underdånigst nedleggia; hwilcket tillståndh att erfahra migh tillfälle min egen ólycka har gifwit, när jagh i begynnelsen af förledne kriget 1676 widh Wennersborg af dhe Norske blef tillfånga tagen, och såsom cartellet då redan icke war oprettat, och elliest migh ingen ranson, som den ingen tiänst under Eders Kongl. Maj:tz militie hafft, wiste att wenta, i ty nödgades jag, effter sahl. Öfwerst Lieutnantens Lillies, som ock fången war (sic), inhemptat kundskap om fiendens macht och företagande, och wid fallande lägenhet komma deste snarare öfwer åth fäderneslandet. Detta mitt opsåtth främjade lyckan, så att jagh effter 6 weckors fängelse af Öfwerst Lieutnanten för Bergenhus regemente Christian Holberg under thes compagnie till munsterskrifware wardt antagen, wistades medh honom in till juhltidhen i fält, då han tillåtelse fick att resa till sitt hem i Bergen och der till påska förblifwa. På denne resan togh han migh medh, hwarigenom jag icke allenast en stor del af landet fick besichtiga, utan och, then långa tiden jag i Bergen war, giöra mig om denna ortens och hela länetz beskaffenhet bätter informerat. Något för påska lades samma regemente ifrån Hedemarken, ther ted sitt winterqwarter hade, i Christiania till gvarnizon in till pingst, då det med dhe andra till Moss och Fredrichsstad sig sambla och sedan till march in åth Båhus län måste upbryta. Här kom jag omsider öfwer Qwiström bro åth fäderneslandet lyckeligen öfwer, sedan jagh något öfwer ett år i Norje warit. Hwad jag altså hela denne tiden dels af egen förfarenhet, dels flitigt effterfrågande om hela Norjes macht och interesse hade förstådt, det alt uptächte jag uti diupesta wördnat sahl. kongl. Drott sens De la Gardies höggrefl. Excellen:cie, såsom högbem:te herres recommendatorial till Upsala Academiæ här copialiter bifogat, wittnar. Men såsom samma relation merendels mundteligen skiedde, och tiderne igenom andre conjuncturer nu itt fast önskeligare utseende hafwa, har fördenskull af närwarande fäderneslandetz willkor mine tankar, dåck oförgripeligen och uti aldradiupeste underdånighet, dristat upsättia, huru och genom hwad anstalt Norjes rike inom en kort tidh kunde inkrächtas, hwar gud elliest tächtes desseinen lyckel. giöra; hwarmed och korteligen berättas skall om Norjes macht och natur i anseende till land, fästningar, fålk och deras humeur, jämpte den stora förmån Eders Kongl. Maj:t och Svärige af en sådan conquest hade att weta.

Norjes rike, så wida thet thessa tider Danmark tillhörer, deles i följande lähn: ytterst i nord är Wardehus lähn, så kallat af slottet Wardehus, som på Wardöen ligger, af hwilken öe länet och slåttet sitt nampn hafwa; här under lyda Lapparna och hela Norlanden, lerer och denna orten något interesse hafwa af den stora navigation, som Ängeland och Hålland giöra här förbi åth Archangel i Ryssland. Dernäst är Trondheims län, som itt stycke in i then långa Trondhems viken berättas hafwa itt castell sedan anno 1660 upbygdt.

I sudwäst ifrån Trondhem är Bergenhuslähn och slott; en rik och stor stadh, hafwer ytterst i inloppet af wiken, som Bergerwåg kallas, och omkring hwilken staden bygd är, på norre sidan slottet, strax uthför des muhr på samma sidan skantzen Swabusborg [Sverres-], och något westenföre på en holma en liten festningh, som och Holmen kallas. På söder sidan om wiken är skantzen Nordnäs twers öfwer slottet, och något högre oppå berget en liten skantz Fredrichsborgh, dock äre dessa alle så wäl som sielfwa slottet mycket förfallne. Sielfwa staden är innanföre uthan wall, har 5 capital kyrkior, föruthan slottz kyrkian och hospitalet. Uthi denna staden drifwa Hansestäderne, som sine boder på garpebryggan (Tyskar kallas här efter gambla nordskan Garpar) uthe på wägen bygdt, en träffelig stor handel och underhålla hela Norlanden. Länet, hvilket jag till meste delen igenom rest, ligger emellan faslige höga fjällar, och mehrendels omkring wikar och på öer, är rikt af sitt fiskeri, skiöna fiällgångar och myckna skog. Then bästa och närmaste lande wägen emellan Agershus och Bergen är öfwer fiället genom Wälders, en province af Stafwanger län, och Löerdalsören, dherifrån måste man för bergen skull siöledes resa 18 stora mil igenom Sogerfylki (!). Nest detta lähnet och åther i söder wäst är Stafwanger, ett rikt landh af sitt fiske, skogar och laxe rike strömmar; uthi detta länet är staden Stafanger, fästningen Flekeröen på en holma uthi en öfvermåttan wäll belägen hambn, uti hwilken innerst i wiken staden Christiansand är belägen. Denne hambn såsom han icke långt är ifrån Näset, den wästerste udde på hela Norje, så kan man här oppasse alla dhem, som antingen willia åth öfwer siön eller förbi nordåth.

Nermast hit, och söder ifrån the andre länen är Agershus lähn, dhet folckrikaste och största i Norge, men icke så fiskrikt som dhe andre, är merendehls fruchtbardt i synnerhet på Hedemarcken, Hadelandh och Toten, hwarest och bönderne i hela Norje bäst byggia sine gårdar. Thetta lähnet hafwer många städer, såsom: Sken, Bagnäs, som elliest af åen, som i genom flyter, kallas Dramen, Tönsberg (des slott, som i ruderne synnes, säges uthi kong Erich den 14:des tidh wara nedskutit), Christiania; uthi förstaden är gamble Opslo; slottet Agershus in widh stadhen, begge befäste, hafwa sitt watten genom rännor långdt uthifrån stadhen, Moss, en skön lastplatz medh träwarur, Fredrichsstadh, som fast är. Hall med slottet Fredrichsstein. Skantzar här i länet äro på Hedemarken Winger, i Wiken åth Hall Sponwiken. Elliest är i detta länet nordwäst ifrån Cristiania ett rikt silfwerbergh, jämbwähl och ett järnebruk, som doch mäst sitt jären förarbetar till ungsplåtar.

Alla desse lähnen i Norje hafwa stor handel och siöna inkombster af sine träwahrur, smör, fisk, hudar, nötter (?) och trahne, men i synnerhet staden Bergen, om hvilcken i ett ordsprock säges: Det handlas mehr en dag i Bergen än ett halft åhr i Kiöpenhamn, hwilcket der af kommer, att hela Norlanden 2 gånger om åhret med några hundrade jachter förer tidt sin fisk, och deremoth hemptar ifrån Bergen kläde, lärefft, miöhl, malt, win och åtskilligt uthlänskt

öhl, håller och denne stadhen Grönlandz Companiet, och Islandz fahrer, hwaraf märckias kan hwad öfwermåttan stor tull allenast af denne orten åhrligen faller. När man då räcknar dher till tullen af dhe andre mänge last platzar, räntorne af landet och inkombsten af be:te bruken tillika medh koppargrufwan i Trondhems län, så sluter man lätteligen, att öfwer militiens underhållande och estatens aflöhning en stor summa penningar af Norje ju årligen må läggias i danske skattkammaren.

Militien till häst och fot, såsom hon förledet krig war och elliest ständigt är inrättat, är af Trondhems, Stafwangers och Ackerhus lähner 1 regemente ryttare, 1 regemente dragoner; infanteriæ af Trondhems lähn 1 regemente, af Bergenhus lähn 1 reg.; desse äro dhe bäste och durachtigste regementen i fält; af Stafwanger lähn 1 reg:te, af Ackerhus lähn 3 reg:ten infanterie, neml. Lillemarcks, Hedemarcks och Follungs, det som omkring Fredriksstadh, Moss och Hall ligger, en esqvadron wärfvade slottz soldater à 500 man, kallas effter tyskan geworbne, hwilke nu berättas till ett helt regemente wara stärkte; några compagnier feurröhrer eller friskytter.

Arten af Nordska nationen är öfwer alt wäl disponerad till krigs actioner, men dher emot simpel och dum; ty så som här inge riksdagar hållas, hwarigenom dhen ena bonden underrättas om den andras tillståndh, och sällan främmande igenom landet resa, så weth och bonden intet mehra, än det, som passerar i then bygden, han bor, hwarföre ock denne nation snart tror hwad han hörer och af sine, som något anseende hafwe, lätteligen låter uphissa sigh, men twert om låter mycket snarare alarmera sig, såsom dhet skiedde anno 1677, då öfwerst Bretzholtz med ett ringa manskap intog blockhuset i Strömstadh och Norrbaggarne, som dher innelågo, fick till fånga, då straxt gick ett sådant gny och fruchtan öfwer landet, att och dhe, som bodde i fiällarne och nordan fiälls, bäfwade. Wållar och mycket den dumheten, att de [ej] komma längre fort, uthan embeten besättas mäst af Danske och Jutar. Blefwe alt så thenne nationen tillika på åthskillige ställen alarmerat, torde man snart bringa honom till hörsamhet. Elliest är Norska adelen mycket af sig kommen så i medel, som i anseende hos bonden, att han föga ting skulle med honom kunna uthrätta. Gref Güldenlew är den endaste, som denne nationens affection i denne tidhen har wunnet. Öfwersterne och officerarne äro mäst uthländningar, der till med achta dhe nordska språket icke så wärdigt att de excercera soldaterne der på, uthan på tyska, hwilket och spiller allmogens goda willia emoth dhem. Hos bonden har landzfogdarne och prästerne mäst witzordh, så att man gement säger: prästen är fahr och fogden är husbonden.

Nu hvad förmon Eders K. M:t och cronan Swerje af detta riket hade att wenta, är oräkneligt; ty föruthan den fasta och sköna situation, som Norje medh Swerje giöra, hwars lika i hela wärlden icke är att finna, så egde E:s K. M:t siökusterne och dhe otalige hamner i westerhafwet öfwer 300 milar, och kunde å then sidan af

Norje en så considerabel flotta inrätta, hwartill folket, som arbetsampt och styfft är och af siöen sig mäst närer, ganska wäl artes, att Sverige dymedelst hela Europa blefwe formidabelt. Ehuru wäl Norje för des berg, siögar och skogar skulle gemenligen af hvar och en, som här om discurerat, hålles för oöfwerwinnerligit, hälst emedan swenska wapnen långa tidher tillbaka föga här emoth hafwa uthrättat, så kommer likwäl andra ordsaker emellan än ortens situation, som gifwa Norjet et så stort och härligit nampn, som äro först at man icke med alfwar har sökt att giöra sigh landzorten kunnog öfwer allt, och the, som om en sådan ting bäst skulle weta att dömma, hafwa hellre åstundat se Franckrike och Italien än thetta hårda och steniga Norje; den andra ordsacken är, att så offta de Swenske äro falne in i Norje, är dhet skiedt allenast till landz och intet tillika till siös, uthan hwilket Norje wäll är och blifwer oöfwerwinnerligit; dy skiönt en armée af 20 000 man rychte hit in, som dock i denne trånga bygden icke skulle finna underhåld och swårligen få ifrån Swerje tillförsel, så voro henne intet mögel:t gå längre ifrån denne orten än in i Åckershuslähn, och dock icke dher på alla stellen. Men till Bergenhus lähn, och vesterst i Stafwangers lähn är en landmilitiæ ogörligt att komma.

Och i fall Norrbaggarne i felt icke äro dhe Swenske swars goda, så är them lätt draga sigh tillbacka till sina fiällar och berg, dher wi då måste wända igen att sökia dhem, och här är them, såsom i sitt landh, icke så swårt af sine egne få undsättning, men dheras fiende twert emoth hungrat och uth travallierat nödgas medh nesa gå tillbacka, så som nogsampt af dhe åthskillige inbråth, som i konungh Erichs tidh skedde, är att märckia. Om jag therföre torde mine enfalldige tanckar oförgripligen opsättia och wisa then anstalt, som af ohrtens beskaffenhet och E. K. M:tz aliance med Staterne af Holland nu emoth Norje inrättas kunde, så hoppas jag ock i den fulla förtröstan lefwer innan en kort tidh få se thetta stora landet under Eders Kongl. Maj:tz wälde bracht wara, hvartill sielfwa tidhen sådan lägenhet öpnar, hwars like för Swerie hafwa warit jag alldrig läset eller hört. Ty såsom the mächtige republiqver Ängelandh och Holland, ehuru goda wänner the ock äro, icke gärna se Eders K. M:t ock Swerje i Westerhafwet så mächtige blefne och ty inthet högre lära söckia än emellan Nordiske cronorne freden conservera, så äro the nu mehra både i alliancer och förbund med E:s K. M:t som och elliest sielfwa i krigs beswäret så fördiupade, att dhe för sitt interesse skull moste bibehålla med Eders Kongl. M:t och Swerje all förtrolighet. I anseende på ett sådant Swerjes tillståndh kunde emoth Danmark den diversion giöras, att tå (?) hufwud arméen, ifrån Swerije ofwersändt, uthur Pommeren in i Holsten och Jutland gorde infall, emoth hwilken hela Danske machten sig måste wännda, torde dhe, när dhe än ingen apparat emoth Norje försporde, som de dhe ock elliest uthi tanckan äro, att Swerje redan en leda fått åth Nordske krigen, kalla några regementen öfwer ifrån Norje, hwar genom armeen strax å den sidan swagare wordo; Men i

fall så intet skedde, så är dhet fullkommeligen att föruthse, att the sin macht ju lähre emoth gräntzen och wid Fredrichsstadh sammandraga, antingen till att gå hit öfwer eller wid Swinesund hindra wår armees inbråth åth Norje, under hwilket alarm wore rådeligit hafwa en auxiliair flotta ifrån Hollandh wid handen, som neder rychte att conjungera sigh medh Eders K. M:tz flotta (hwilcket alldratroligast woro för them), kunde intaga medh all nödwändig behör 4 eller 5000 man i Marstrandh, och i faveur af en godh sunnan windh innan 2 eller 3 dagar wara i Fleckeröen, och sedan i Bergen, hvilcka importante ohrter snahrare kunde ehröfras än rychtet der om till theras armeer komma, hvarigenom 2:ne stohra lähn uthi Eders Kongl. Maj:tz händer utan stor manspillan i en hast råckat måtte, hwilcke af dhen angelägenhet äre, att them föruthan Eders Kongl. Maj:t sent till sitt ögnemärcke, hela Norjes inkrächtande, komma skulle. Ty staden Bergen och lähnet, dher dhe, uthan till siös, oss aldrig disputera kunna, förmåhr nästan hela detta kriget nära, är och i thenna ena stadhen hela Norlandhen wunnen, som henne föruthan omögeligen kan subsistera. Trondhemes boerne (så framt någor wille invända att the Norlandens wälfärdh kunna antaga) äre af then oförmögenhet, att them omöjeligit faller så många tusende oppehålla. Fleckeröen är så för sin situation som stora och skiöna hamn hela Norjes wårdetorn, som granneligen kan hän ifrån märckia hvem som ifrån Sundet åth Norje sigh ähmade; kunna och Marstrandh, Warberg och Giötheborgh medh caprande mächte ting hindra Norska och Danska correspondencen. Hvad danske succursen till Norje widkommer, så måste antingen Danmarck med hela flottan komma Norje till undsättning, eller medh en del, hvilket senare icke uplupe uthan action med hollandske flottan, som ifrån Fleckeröen sitt rum borde i acht taga; och synnes omöjeligit, at dhe Swerje uthur dhe fordelar, dhe innehade, kunna i sådant tillfälle drifwa; men skulle hela danska flottan söckia nordiske siökusterne, så woro icke troendes att Eders Kongl. Maj:tz flotta ther wid stilla lågo. Denne diversionen ser för Danmarck så farlig uth, att the en mächtig flotta derigenom tordhe sättia i sticket. Emoth Ackershus lähn kann jembwäl icke ringa till siös uthrättas, men mehr med galleijor och skärbåtar, än genom största örlogsskeppen, hwilcka præparatorier å thenne sidan högst nödige äre, ty thesse följjandes arméen å sidan i siön kunna från Kosteröarne, genom gode kunnskaper, ther som högst angeläget är, fatta många treffelige resolutioner, nu på skantzen Sponwiken, nu på staden Christiania och slottet Agershus, som här ifrån i en rätt linia nord nord wäst 12 mil ligger, som jag desse sträderne har 2:ne resor förbi seglat, i synnerhet hwar guarnizonen icke bättre wore försed än i förre fejden, skulle och arméen icke lätt wara ifrån Swinesundh 16 miler wägs i en hast secundera staden, hwilcken så wähl som slottet icke så omögeliget är att bestiga.

Dhet interesse Eders Kongl. Maj:t af Agershus eröfrande hade att wenta, är thetta, att här står hela Norjes artollerie, skattkammaren till militiens och estatens aflöning och ett stort magazin, medhels

dhetta alt betogos dem så underhållet, som medlen af brist af nödige stycken antingen denne orthen eller annan sedan att attaqvera. Att sökia en sedem belli är Fredrichsstadh öfwermåttan tiänlig, ty såsom thenne ohrten lätteligare kan eröfras än Fredrichsstein, så är han ock bättre situerat wid elfwen Glomma eller Sarpen (?), ther han sig giuter i twenne grenar, hwilka begge äro segelbara, ock ifrån thenne staden, som 3 mil ifrån Hall ligger, i en belägring (sic), ty hwilke tropper, som komma op ifrån länet, moste öfwer elfwen antingen på Hedenmarken eller här nedre; på både sidor så ifrån Wermlandh som Fredricksstadh kunna dhe genom partier fägnas, att lusten till att undsättia Hall skulle snart släckias; uthi thenne staden är ock ett siönt magazinshus neder wid elfwen, hwar jag månge gånger hafwer åth det compagniet jag tiente proviant uthtagett. Medelst dhesse twenne orters Agerhus och Fredrichsstadz possesion wore fienden twungen med sine regementen till Eders Kongl. Maj:t öfwergå, alldenstundh bonden så månge gäster intet längre skulle förmå spisa. Hwar the ock öfwer Dofrafiel togo i Trondhems län winter qwarter, så är och troliget, at dhen brödkammaren icke länge skulle till räckia. Och ehuru hitzigt Trondhems boernes mod för någre ordsaker skull är emoth Swerje, så torde det snart kylas, när de sågo sig tillika ifrån siön, som letteligen kan ske ifrån Bergen, och till landz ifrån Jemptelandh ansatte, dher emoth dhe andre länen som redan i E:s K. M:tz händer woro, nådigt hanteras, och medh swenska militien en sträng krigs disciplin hållas, igenom hwilka medel affection, som till E:s K. M:t och Swerje temmeligen inclinerar, så mycket starkare worde blifwandes. Låther och thenne tappre nationen bäst twinga sig genom lockande och tillgifft på sine större uthlagor. Ett så stordt werk emoth Norje skulle och mycket snahrare uthföras, om en feltmarskalk af stort renomée detta corpus commenderade, ty såsom tillförrne omrördt, rychtet och nampnet skulle icke mindre än sielfwa wapnen uthretta.

Dhe particularie omständigheter, hwilcka i en attaqve wid Bergen, Agershus och Fredrichsstadh i anseende till situationen kunde i acht tagas, understår jag för widhlöfftig[het] skull icke att nämna. E:s K. M:t slutel. uthi aldra diupaste underdånighet bedjandes, att desse rader så nådigt måge optagas, som jag endast här med söker och menar mitt K. fädernes landz wälfärdh, hwilcket jag effter min dyra plicht in till dödhen är förplichtat, såsom jag och här medh oaflåteligen förblifwer etc.

Götheborgh d. 4 Junij 1689.

Elia Parnovius.
Lector Logices et Physices
Gymn. Gothob.

Axel Oxenstierna om Wallensteins planer 1633.

Bland de i denna Tidskrift, årg. 1883, tryckta aktstyckena angående Wallensteins hemliga underhandlingar med Sverige efter Gustaf II Adolfs död förekommer äfven ett postscriptum af residenten i Dresden Lars Nilsson, som numera med säkerhet kan hänföras till den 7 maj 1633 och som blifvit ryktbart i historien om Wallensteins och och de böhmiska emigranternas planer genom de märkvärdiga upplysningar det lemnar äfven om de tidigare underhandlingarne. Oxenstiernas svar på detta bref eftersöktes då förgäfves; det borde ju ha innehållit något af intresse. I den till Riksarkivet för några år sedan förvärfvade Erskinska samlingen påträffades emellertid helt nyligen af Dr P. Sondén ett af rikskansleren egenhändigt undertecknadt bref, som tydligen visar sig vara det eftersökta svaret, då det i allo stämmer in med Lars Nilssons skrifvelse och då Erskin, den tiden resident i Erfurt, veterligen icke haft med saken att skaffa. Huru det åter kommit bland den senares papper, är ej lätt att säga. Närmast ligger den förmodan tillhands, att brefvet råkat på villospår och aldrig kommit residenten i Dresden tillhanda. Det är nästan helt och hållet skrifvet i chiffer och som följande text visar både på svenska, tyska och latin. En och annan siffra har visat sig oläslig, andra åter svårtydda, men de allra flesta ha kunnat på fullt tillfredsställande sätt lösas. Hvad innehållet angår, bekräftar det hvad man redan förut känner om Oxenstiernas försigtiga och afvaktande ståndpunkt i denna ömtåliga affär. Texten har äfven af dr Sondén godhetsfullt blifvit ställd till redaktionens förfogande.

* * *

Edle och högbetrodde her Resident

— — — Edert postscriptum de dato den 7:de hujus är af stor importance och moste af mig derpå svares. Ihr schreiben, wie einige aus Böhmen durch einen confidenten haben euch eröffnet, sie desseigniren den Wallenstein vom Kaiser zu abziehen und geben auf ihn die Böhmische Krone; geben hoffnung, dass er dazu sollet zu beweichen stehen, ja selbst inclinirt, da er wüsste sich versichert von K. M:t [und] Cron Schweden und ihren confoederirten, wie dan das bei S. M:t Lebenzeit auf die Beine gewesen ist, begärendes darüber zu wissen meine resolution, såsom brefvet vidare uthviste. Dette tiäner eder till svar, dass des Friedländers ruptur mit dem Kaiser vore uns[ere] Interesse samt die erwartete(?) sach, so man haben kundt, und ist nicht Zweifel dass, da derowegen Spiritus vertiginis zwischen ihnen würde eingelegt, habe Gott gewiss im Sinne sein Volk zu helfen. Kundt Ihr deswegen das negotium allgemach(?)

treiben, så göra I väl. Gelingts also, so ist gewonnen Spiel, gelingts nicht, so kan das doch uns nicht schaden, und soll ich näst Gudz tilhielp wohl auf dieser Seiten so die Sach zu dirigiren [wissen], dass es uns nicht solle schaden, lasse auch aus wie es wolle. Wann kommet der confidenten wider zu euch, so saget, Ihr von mir habet Beruf [Brieff?] empfangen, dass ich wohl weiss, wass Ihro K. M:t zu Schweden mit Wallenstein haben lassen tractiren, und sir nichts lieber, als dass dies wieder reassumeras och extenderas auf dieser Zeit, wie sie es kan, erfolget(?), dass auch Kron Sverge niemand lieber gönne Böhmiska kronan als ihm, och kan ihn darum auf K. M:t [und] kron Sverge wegen genugsam versichern, dass ihm von ihr kein Hinder soll geschehen, und obwohl ich nicht eben kan verbinden alle andre confoederirte dazu in einer Sach, die ich mit vielen [icke] tör communiciren, aber alldieweil die sambtlige confoederirte in diesen vier creysen haben sich meiner direction underkastet, die andere auch per particularia facta und foedera ein gut teil dazu verbunden sind, sowohl als die armé selbst, så kunne I genugsam versicheren dem confident, dass da in secreto ein solches Zeichen geleget [gegebet?] auf des Wallensteiners Seiten, dass ich kan si, es ist sein Ernst, dass ich die Sachen so soll dirigiren, dass sein und derowegen Böhmen dessein soll nicht durch uns hindras sonder promoveras, ja auch soweit ich *2639:e* so zu machen, dass er mit K. M:t [und der] cron Schweden und ihren confoederirten solle kommen in ein alliance und wir helfen einen andern zu cooperiren zu diesem dessein. Da mir nun im Anfang einige communication darüber geschehet und geben einige signa zu Wallensteins Ernst, so soll ich auch die Sachen darnach zu treiben wissen. Was Ihr nun für mehr passiren kundte erfahren signa candoris und securitatis in hoc negotio, lasset mir wissen und skynder på saken. Unter anderen so erfahret auf was weis wir sollen försäkres, dass es Ernst ist, auf was weise er auch vermeinet, dass es an bequemligsten kan vortgetrieben werden, 3) ob sein dessein in Stille att liggia mit K. M:t armé, bis es ist abgeredet, oder ob er vermeynet zu avanciren die Sach so viel mehr heimlich zu halten; 4) hvilke von der kaiserlichen officieren die derowegen Wallenstein ihme zur Hand und darf in solchen fall sich auf verlassen och hvilke han har suspect; 5) på hvad sätt han eo casu vill tractera tractaten eller tractiren lassen der *BB* Über diesen Puncten discourriret und lasset mir wissen, was vor Antwort fallet oder wohin er incliuirt. Mir hat bald nicht eingefallen Churfursten und Arnheim, von welichem Ihr musset erfahren, was meynung Wallenstein hat von den einem oder anderm, und wie weit er will dass ein oder beyde diesen acta sollen concurriren — — — —

Af Franckfurt af Mayn den 16 Maji anno 1633.

Eder godhe ven
Axell
Oxenstiern.

Underrättelser.

— F. d. professor skytteanus VILHELM ERIK SVEDELIUS afled den 26 nästlidne februari. Den nekrolog, red. af en honom nära stående person hade fått löfte om, kan emellertid till följd af mellankomna oförutsedda hinder ej förrän i nästa häfte meddelas. Af de 19 inbjudarne till Svenska Historiska Föreningen år 1880 var han den åttonde, som bortgick.

— Den berömde kännaren af nordisk rättshistoria professor KONRAD MAURER i München har i ett af de senaste häftena af den juridiska tidskriften »Kritische Vierteljahresschrift» egnat en ganska utförlig nekrolog åt professor *Carl Johan Schlyter* med ledning af biografiska verk och enskilda meddelanden från Sverige. Han redogör utförligt för Schlyters lefnadsöden och isynnerhet för hans literära verksamhet och ger ett varmt erkännande åt det »mönstergilla sätt», hvarpå han utgifvit sina lagar, det språkliga skarpsinne och takt, han lagt i dagen i sina ordförklaringar, och den utveckling han genom sina inledningar, sina tolkningar af lagtermerna och sina afhandlingar gifvit åt det rättshistoriska studiet i Sverige. Äfven vid de rent personliga dragen hos den originelle gamle mannen dröjer förf. med välvilja och pietet.

— *Anteckningar och Minnen af Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister* är titeln på ett nytt memoireverk, hvars första häfte nyligen utkommit. Vi ha för detsamma att tacka egaren, förre landshöfdingen grefve A. K. Trolle-Wachtmeister, som af intresse för den historiska literaturen medgifvit publikationen, arfvingen till både anteckningarna och namnet, som biträdt vid urvalet, samt bibliotekarien E. Tegnér, som sköter redigeringen. Dessa anteckningar äro ej alldeles okända för den svenska historiska forskningen. Peter Wieselgrem har användt den vid mer än en af sina biografier öfver männen från detta århundrades början, och de ha äfven varit tillgängliga för utgifvaren af de Schinkelska Minnena. Författaren, son af Sveriges sista riksdrots, som 23 år gammal var adjungeradt hofrättsråd, året därpå revisionssekreterare, vid 27 års ålder blef justitiekansler och i den egenskapen medlem af justitiekonseljen, lemnade vid 35 års ålder det allmännas tjenst för att egna sig åt godsegarens och vetenskapsmannens verksamhet. Han stod redan som yngling hufvudpersonerna i den tidens politiska lif så nära, att han kunde se och höra mycket af den inre historien. Åren 1807 till 1817 förde han under växlande former dagboksanteckningar och återupptog tid efter annan de sjelfbiografiska meddelandenas tråd. Det är ett urval af dessa uppteckningar, i främsta rummet för åren af politisk verksamhet före afskedet 1817, som skall meddelas i de två band, verket kommer att omfatta. Första häftet innehåller dels åtskilliga ungdomsminnen och anekdoter, dels början af dagboksanteckningarna från februari 1807 till mars 1808. Det torde ej finnas många arbeten, ur hvilka man

kan få ett så lifligt intryck af den olyckliga monark, som, nästan envåldig, den tiden ledde Sverige till undergångens brant. Förf. har ej någon sympati för Gustaf IV Adolf; men man känner sig det oaktadt stundom fattas af ett visst medlidande med denna svaga hjärna, som trodde sig vuxen en täflan med århundradets bäst organiserade hufvud, med denna sjuka inbillning, som slungades mellan öfvermod och förtviflan. Man skulle göra det ännu mer, om ej förf. på samma gång anförde så många drag af en rå och simpel karaktär, om ej ett helt rikes intressen hade berott på dessa sjukliga inbillningar, denna oerhörda inkapacitet och dessa högmodets eller missmodets nycker.

— Under förliden vårtermin ha följande historiska afhandlingar ventilerats vid Lunds universitet, nämligen *Tillståndet i Skåne under Magnus Stenbocks guvernörstid år 1707—1711* af Karl Enghoff (116 sid., Lund) och *Studier öfver Danmarks politik under Karl XII:s polska krig* (1700—1707) af A. Stille (96 sid., Malmö).

— K. Maj:t har beviljat docenten K. U. Nylander ett understöd af 1 500 kronor som bidrag till utgifvande af beskrifningen öfver den bekante professor *Michael Enemans* resa i Orienten 1711/12.

— Till *K. Biblioteket* har öfverlemnats af kammarherren frih. Stierncrona en fortsättning för åren 1751—1757 af landshöfdingen frih. *Daniel Tilas* lefvernesbeskrifning. Första delen af densamma, slutande med den 8 juni år 1751, lemnades för ett par år sedan till samma bibliotek af brukspatron G. H. Stråle.

— Vi ha mer än en gång haft tillfälle att omnämna *Bestyrelsen för Åbo stads historiska Museum* och dess vackra och nitiska verksamhet för staden Åbo och dess minnen, hvilken utom annat haft till frukt publikationen »Bidrag till Åbo stads historia». Af denna föreligger nu ett nytt band (början på »Andra serien»), nämligen en del af sjelfva *Åbo stads historia* (»Åbo stads historia under sjuttonde seklet.» Första häftet. 140 sid. med kartor och bilder). Författaren, Dr Carl von Bonsdorff, en yngre, lofvande, finsk historiker, har idkat fleråriga studier bl. a. i svenska Riksarkivet och där liksom annorstädes i Sverige och Finland samlat material till sitt arbete, för hvilket han redan utgifvit ett par förarbeten i nyssnämnda publikation. Föreliggande häfte behandlar stadens topografi under 1600-talet uti 11 afdelningar (man saknar innehållsöfversigt) och beskrifver qvarteren, öppna platser, enskilda och offentliga byggnader samt med särskild utförlighet domkyrkan. Arbetet åtföljes af tre särskildt tryckta plankartor öfver Åbo stad och många i texten tryckta bilder och kartor. I följande afdelningar skall förf. behandla de rättsliga och administrativa förhållandena, näringsväsendet, kyrkliga och skolförhållanden, samt slutligen strödda drag ur sedernas och lefnadssättets historia.

— Fjärde häftet af M. G. Schybergsons *Finlands historia* har i början på detta år utkommit. Häftet åtföljes af förord, innehållsförteckning samt ort- och personregister, och är härmed detta verk afslutadt.

— Senaste publikation af *Svenska literatursällskapet* i Finland (band XI, 1) innehåller början af *Åbo akademis studentmatrikel* ånyo upprättad af Vilhelm Lagus. Herr L. har med ledning af en vid Åbo brand 1827 räddad studentförteckning lemnat kortfattade biografiska notiser om alla vid akademien inskrifna studenter. Det hela är fördeladt efter de skilda rektoraten, och första häftet omfattar, utom inledning, tiden till och med 1665.

— En ny historisk tidskrift har från och med i år sett dagen i Tyskland under titeln *Deutsche Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*, utgifvare Dr L. Quidde i Königsberg. Närmaste anledningen uppgifves vara upphörandet af »Forschungen zur deutschen Geschichte», den bekanta åt tyska historien egnade tidskriften, som understöddes af Historiska kommissionen i München. Programmet är dock vidsträcktare, i det den nya tidskriften skall omfatta medeltidens och den nyare tidens allmänna, icke blott tyska, historia och därjämte genom öfversigter och referat åstadkomma en förbindelse mellan den tyska och den utländska historiska forskningen, ungefär i samma stil, tyckes det, som Revue Historique i Frankrike. Gamla tidens historia, liksom kyrko-, rätts-, literatur- och konsthistoria m. fl. dylika specialvetenskaper, skola endast undantagsvis beröras. Däremot skola allmännare frågor, t. ex. om historiska vetenskapens uppgift, metod, utveckling o. s. v., behandlas. En allmännare uppsats innehåller redan första häftet, nämligen om den kronologiska indelningen af det historiska materialet i skeden eller perioder. I öfrigt förekommer en artikel om Maria Stuart-frågan, en öfversigt af den nyare engelska medeltidsliteraturen, bibliografiska notiser o. s. v.

Wilhelm Erik Svedelius.

Wilhelm Erik Svedelius föddes i Köping den 5 maj 1816. Hans fader var kyrkoherden i nämda stad, den bekante riksdagsmannen Jacob Michael Svedelius, son af kyrkoherden i Elfdalen i Dalarne Johan Svedelius; hans moder var Anna Vilhelmina Svedelius, dotter af denne Johan Svedelii broder Per Svedelius, hvilken var eloquentiæ et poëseos professor vid Uppsala universitet. Till sitt tionde år uppfostrades han i sin födelsestad och undervisades i bokliga stycken dels af sin far, dels af rektor Stenman, föreståndare för stadens skola. År 1826 intogs han i fjärde (högsta) klassen af trivialskolan i Vesterås och år 1828 i Vesterås gymnasium, hvarifrån han 1831, vid 15 års ålder, afgick till universitetet i Uppsala, der han inskrefs som student den 11 oktober sistnämda år.

Trots sin ungdom kom han till universitetet väl förberedd. Från sin späda barndom hade han af sina på en gång allvarliga och ömma föräldrar hållits till strängt arbete, och då härtill kom, att de rika gåfvor, med hvilka naturen i andligt afseende utrustat honom, utvecklades mycket hastigt, var han, då han började sina universitetsstudier, ej blott en mycket ung, utan äfven en ovanligt kunnig student. Ovanligt strängt var ock det arbete, som utmärkte hans studenttid, och ehuru han tillbragte två år af denna tid såsom informator hos en familj, som ej hade sin bostad i Uppsala, voro hans gradualstudier så omfattande och grundliga, att då han 1839, vid 23 års ålder, erhöll lagerkransen, mottog han den — likasom före honom hans fader — såsom magister ultimus.

De ämnen åt hvilka Svedelius under sin studenttid hufvudsakligast egnade sina studier voro Greklands och Roms språk och literatur. Detta berodde ej därpå, att det var åt dessa

vetenskaper, som han tänkte egna sin framtids verksamhet. Tvärtom: det var just därföre, att hans afsigt var att egna sitt lif åt andra vetenskaper, som han nu, medan tid var honom lemnad, ville grundligt sätta sig in i de ifrågavarande ämnena, hvilkas bildande betydelse han skattade mycket högt.

Redan i hans tidiga barndom vaknade hos honom hågen för historiska studier; hans intresse för dem växte med åren allt mera, och det fick under hans vistelse vid Vesterås gymnasium en kraftig näring genom den undervisning i historia, som där meddelades af Carl Thomas Järta. Såsom gymnasist började han ock studera Sveriges grundlagar, och redan då drömde han om, att han med tiden skulle blifva skytteansk professor i Uppsala. Det är således ej sant, hvad allmänt uppgifvits, att det var Geijers föreläsningar, som egentligen väckte Svedelii intresse för historiska och politiska studier. Geijers föreläsningar åhörde han blott en enda termin, den då han tog sin kandidatexamen, och för öfrigt mottog han ingen omedelbar inflytelse af Geijer såsom lärare: den undervisning, som han fått af Geijer, hade han tillegnat sig genom hans skrifter, och deras inflytande på honom var visserligen mycket stort. Geijer är en af de tänkare, som utöfvat en bestämmande inflytelse på Svedelii utveckling; men såsom student var Svedelius nästan aldrig i personlig beröring med honom och ej heller mycket sedermera. »Geijers person», har Svedelius yttrat, »föreföll mig hög och majestätisk, föga tillgänglig för mig».

Det var ej heller Geijer, som gaf Svedelius anvisning på källorna till den afhandling, genom hvars författande han blef filosofie magister och tillika docent vid Uppsala universitet; det var f. d. landshöfdingen Hans Järta, som då var chef för Riksarkivet. Afhandlingen, som skrefs på latin och behandlade »Sveriges deltagande i trippel-alliansen i Haag 1668», författades i Stockholm, där Svedelius hade beredt sig tillfälle att vistas från februari 1839 och där han äfven sedan han i april 1840 blifvit förordnad till politices docens vid Uppsala universitet fortfarande vistades ett år. En anledning härtill var hans önskan att begagna riksarkivets samlingar för den »framställning af de orsaker, som under konung Carl XI föranledde statsskickets förändring», hvarför han 1841 erhöll Svenska akademiens stora pris.

Med det att Svedelius våren 1841 återvände till Uppsala började för honom en tid, som han sjelf har kallat sin »glädje-

rikaste», hans tid såsom docent och adjunkt, en tid af rik, omvexlande verksamhet: skriftställarens, lärarens och ej minst studentens. Ty det var nu som hans studentlif egentligen började. Uppburen af ungdomens tillgifvenhet och förtroende, upprepade gånger Vestmanlands och Dala nations kurator och ordförande kurator för samtliga studentnationerna, tog han en mycket liflig del i det friska lif, som rörde sig bland 1840-talets studenter i Uppsala, och bidrog väsentligt att gifva detta lif ett värdigt innehåll och att leda det i en rätt riktning. Såsom den studerande ungdomens målsman höll han 1844 sitt vackra tal med anledning af konung Oscars uppstigande på tronen. Såsom ordförande kurator verkade han jämte Geijer för att afstyra det tillämnade studenttåget till Köpenhamn samma år. Han tog äfven 1846 en mycket verksam del i bildandet af »studentföreningen», som af konservatismens målsmän vid universitetet betraktades med mycken misstro och hvars uppgift han därföre belyste i en 1847 utgifven skrift med titel »Om Studentföreningen i Upsala». Samtidigt fortgick hans vetenskapliga författareverksamhet, dels med uppsatser i tidskriften »Frey», dels med särskildt utgifna afhandlingar, bland hvilka här må nämnas »Om Reduktionen af krono- och adeliga gods under konung Carl X Gustafs och konung Carl XI:s regering» (1849—51) och »Statsrådets ansvarighet» (1856). Det sistnämda arbetet blef tyvärr det enda i tryck synliga resultatet af de förarbeten för ett omfattande vetenskapligt verk i Svensk Statsrätt, som hans af andra arbeten strängt upptagna tid för öfrigt endast medgaf honom att använda för offentliga föreläsningar. Huru kär tanken på ett dylikt verk var honom och huru ogärna han ville släppa den visar sig däraf, att likasom den svenska statsrätten var ämnet för den första offentliga föreläsningsserie han höll —1846/47, då han på förordnande förestod skytteanska professuren —, så var den också föremålet för hans sista offentliga föreläsningar, 1881, och ännu vid fyllda 70 år hade han ej alldeles öfvergifvit denna tanke.

Då Svedelius första gången föreläste offentligen var han ännu docent. Ordinarie akademisk lärare blef han 1850, då han efter Carlson, som intagit Geijers lärostol, utnämdes till adjunkt i historia och statistik vid Uppsala universitet. På denna plats stannade han till 1856, då han blef utnämd till professor i historia vid universitetet i Lund.

Det var med mycken tvekan Svedelius sökte denna plats, och det var visserligen icke med glädje han mottog den. Han var med de innerligaste band fästad vid Uppsala universitet och dess studerande ungdom och han har sjelf sagt, att det var med smärta han nu lemnade sin verksamhet såsom en af dess lärare. Men han lemnade den ändock, nu, som alltid, trogen sin grundsats, att »hvad förnuftet bjuder såsom rätt och godt, det bör man göra, äfven om det kännes därvid såsom hjertat ville smälta bort eller brista sönder».

Med fast föresats att göra sitt bästa för att väl fylla den plats, som han på egen ansökan hade erhållit, begaf han sig till Lund. Han mottogs der med välvilja och förtroende, och han har mångfaldiga gånger, så väl offentligen som enskildt, talat om den tacksamhet, som han var skyldig Lunds universitet, »dit han kom helt okänd och möttes med trofast bistånd och öfverseende godhet, och där ingen var som bad honom flytta därifrån». Särskildt under hans äldre dagar synas hans minnen från Lund hafva stått fram såsom i ett förklaradt ljus, och han var alltid angelägen om att då Uppsala gästades af någon lärare från Lunds universitet, söka likasom gengälda något af den vänlighet, som han sjelf vid detta universitet fått röna. Men rotfast kände han sig dock aldrig i Lund: ungdomens, fosterbygdens minnen stego oupphörligt fram, manande honom tillbaka till Uppsala, och det var med en jublande känsla af glädje, som han 1862, utnämd till skytteansk professor, återvände dit för att intaga den plats och utöfva den verksamhet, hvarom han sedan sitt 15:de år hade drömt.

Den tid, som nu kom, blef ock tiden för hans rikaste verksamhet. Den literära och vetenskapliga författareverksamhet, som han vid sidan af sin lärareverksamhet utöfvade, hade under hans vistelse i Lund ej hvilat. Vi erinra särskildt om hans skrift om »Historiska studier» (1857) och om hans afhandling om »K. Gustaf I och hans tidehvarf» (1858), hvarjämte vi kunna nämna, att han under denna tid utarbetade ett större, ännu otryckt, arbete om den Schleswig-Holsteinska frågan. Men efter hans återkomst till Uppsala fortgick hans författareverksamhet med en fart, som man väl må kalla rastlös. Såsom ledamot af Svenska akademien, där han tog inträde 1864 med ett minnestal öfver sin företrädare därstädes, C. A. Hagberg, lemnade han till dess handlingar hvart annat eller hvart tredje år en minnes-

teckning, stundom af betydande omfång och till det mesta så skrifven, att den ej blott var en minnesteckning, utan en verklig tidsskildring: så öfver Johan Upmark-Rosenadler (1865), Birger Jarl (1866), Carl Piper (1869), Erik Sparre (1870), Olaus Petri (1873), Svante Sture (1875) och Arvid Horn (1878). För att afhjelpa det trängande behofvet af en lärobok för dem, som vid universitetet studerade hans ämne, utgaf han ett arbete i 4 delar, kalladt »Anteckningar i Statskunskap för Akademiska examina» (1868/9) och några år därefter ett annat verk i tvänne delar med titel »Inledning till Europas och Amerikas Statskunskap» (1876). Mera i detalj behandlade han i skriften »Statsförbundet mellan Österrike orh Ungern» (1869) och i afhandlingen om »Finlands Landtdagar och Landtdagsordningen af 1869» (1872) vissa delar af främmande länders statskunskap. En frukt af de forskningar på den rena statistikens område, hvaråt han under en del af 1870-talet med förkärlek egnade sig, var »Studier i Sveriges Statskunskap. Land och Folk» (1875), och till tjenst äfven för den allmänhet, som ej särskildt söker vetenskaplig bildning, utgaf han sina föreläsningar öfver »K. Gustaf II Adolfs karaktersutveckling» (1862), sina »Stycken ur Norges historia» (1866) och den historiska betraktelsen öfver »Maria Stuart och Elisabeth» (1871). En särskild art af hans författareproduktion utgöres af hans tal, hvilka voro af en sådan mängd, att man nästan skulle kunna säga, att han strödde dem omkring sig.

Då man sålunda öfverskådar alstren af Svedelii skriftställareverksamhet under den tid han innehade den skytteanska lärostolen, måste man komma ihåg, att denna verksamhet ej var hans hufvudsakliga. Hans lärarekall var för honom alltid hufvudsaken, och det är därföre i hans föreläsningar, som hans arbetes frukter förnämligast äro att söka. På dessa föreläsningars noggranna utarbetande, så till form som innehåll, nedlade han all den omsorg, hvaraf han var mäktig. Hvarje uppgift var så noga granskad som förhållandena gjorde möjligt, hvarje ord var öfvervägdt, innan det nedskrefs, och vissa delar af dessa hans föredrag äro verkliga praktstycken af gedigen vältalighet. Till arbetet på föreläsningarne kommo de tidsödande tentamina, som stundom uppgingo till ett par hundra om året, eller mera, äfvensom de göromål, som åligga en professor såsom ledamot af fakultet och konsistorium och hvilka stundom kunna vara mycket tyngande. Detta var för Svedelius förhållandet då han 1874/75

skötte dekanatet inom filosofiska fakulteten. Däremot var hans rektors-år (1868/9) temligen bekymmerfritt. I hög grad ansträngande måtte det i alla fall hafva varit, ty sådan var hans pligtkänsla, att den dref honom att ej begagna sig af den ledighet från föreläsningar och examina, som rektor egde rätt att åtnjuta, och som alltid brukade begagnas.

Under sådana förhållanden blir den verksamhet, som Svedelius utöfvade äfven på skriftställarens fält, rent af häpnadsväckande och det så mycket mer, som intet af hans arbeten är ett hastverk: huru grundliga detaljundersökningarne än må vara, skymma de aldrig bort hufvudsaken, och framställningens klarhet är sådan, att till och med hans rent vetenskapliga arbeten äro fullt njutbara äfven för den, som står utom den krets, för hvilken de närmast äro ämnade. Möjligheten af den skriftställareverksamhet, som Svedelius utöfvade vid sidan af den verksamhet, som närmast tillhörde hans ämbete, kan endast förklaras genom den lefvande känsla af det oförtröttade arbetets pligt, som alltifrån hans tidiga ungdom utgjorde ett af hufvuddragen i hans karaktär.

Det var ej heller för att hvila, som han anhöll om afsked från sin professors-befattning redan 1881, samma år som han ingått i pensionsåldern. En orsak härtill var hans åsigt, att den rätt till pension, som är en professor tillförsäkrad, då han uppnått 65 år, innebär en pligt att gifva rum åt yngre krafter. Det är väl sant, att han kände sig trött vid släpet med de dagliga akademiska bestyren, men hvila var ej den ålderdom han tänkte sig. Oaflåtligt arbete allt intill lifvets slut — det var hans uppgift, och denna uppgift blef han trogen. Nästan hvarje år af den tid han efter sitt afskedstagande hade qvar såg ett nytt arbete af hans hand i tryck eller handskrift afslutadt: vi erinra om minnesteckningarne öfver Wallin, Luther, Döbeln och J. J. Nordström, och det kan till och med sägas, att ju äldre han blef, desto mera stego alstren af hans skriftställareverksamhet i betydenhet. Från hans sista lefnadsår förskrifva sig nämligen dels det stora verk om representations-reformens historia i Sverige, som efter att hafva blifvit af honom tre gånger omarbetadt nu är under utgifning, dels ett omfattande sjelfbiografiskt arbete, hvars innehåll är af den art, att det, en gång utgifvet, utan allt tvifvel skall blifva till lärdom och uppbyggelse, till glädje och välsignelse bland allt Sveriges folk.

Det är en sida af Svedelii verksamhet, som vi ännu knappt hafva berört, hans verksamhet som talare. Och dock är det denna, som kanske förnämligast gjort, att han var känd inom vidsträcktare kretsar af vårt folk. Uppfyld af en hängifven kärlek till sitt fosterland, genom sina studier och hela sin ställning anvisad att vara en bland vårdarne af dess stora minnen, mästare i talets konst och aldrig skyende besväret, anlitades han tidt och ofta då ett stort fosterländskt minne skulle firas eller betydelsen af en för fäderneslandet vigtig tilldragelse i tal framställas. Såsom det städse var hans varma känsla för fosterlandets väl, som gaf färg åt dessa hans föredrag, så var det hans innerliga kärlek för den ungdom, hvars vårdare han var, som framkallade och genomträngde de tal, hvilka kanske äro hans bästa — studenttalen. Såsom han i sina minnestal — likasom i allmänhet vid sin behandling af historiska ämnen — framlade historiens lärdomar till varning eller efterföljd för höge och låge, så gaf han i sina tal till studenterna af sin personliga erfarenhets skatter, meddelande sin uppfattning af lifvets uppgift och mål, lifvets lärdom, sådan han förvärfvat sig den. Perlorna bland dessa tal, som in i de minsta detaljer voro omsorgsfullt genomtänkta och utarbetade och hvilka alla äro verkliga prydnader för den svenska literaturen, synas oss vara talet till Uppsala studenter vid återkomsten från Lund 1862 och talet till Vestmanlands-Dala och Stockholms nationer den dag, då han fyllde 70 år, den 5 maj 1886. Stundom vidgade sig dessa tal till mera omfattande föredrag, såsom då han den 25 maj 1846 talade om den nybildade studentföreningens uppgift och då han 1871 såsom inspektor för Vestmanlands-Dala nation framlade sina tankar om »Nationsföreningar och studentlif». Med dessa föredrag må här sammanställas den 1882 utgifna skrift, som han kallat »Afsked från studenterna» och som väl må betecknas som hans testamente till den ungdom, hvilken framför allt annat här i verlden var föremål för den kärleksfulla välvilja, som naturen i outtömlig rikedom nedlagt i hans bröst.

Den djupaste förklaringen till det inflytande, som Svedelius såsom skriftställare, lärare och talare utöfvade, ligger ej i den samvetsgranna utredningen af det ämne han behandlade, ej i den konstnärligt utarbetade formen i hans föredrag och ej heller i de upphöjda vyernas vidd. Den ligger först och sist däri, att där stod en man bakom ordet, den ligger i hans personlighet.

Då han framhöll religionens och sedlighetens bud till efterföljd, kände man, att den som talade sjelf var en man med den djupaste vördnad för det heliga, med en aldrig svikande sedlig känsla. Då han manade till sanning och dygd, då han inpräglade det trogna och oförtröttade arbetets ära, då han inskärpte ödmjukhetens och tålamodets pligt, visste man, att han, som så talade, lefde så, som han lärde. Då han sökte rikta sina lärjungars sträfvanden från små personliga nöjen eller från egennyttans lumpna beräkningar mot höga mål, kunde ingen undgå att känna, att här var en man, som ej lefde för dagens kif och flärd, men var van att sysselsätta sina tankar med annat än de vanliga prisen för jordelifvets åflan. Sannare kan ej heller någon teckna hans lif, än med de ord med hvilka han sjelf i ett af sina tal uppdrog grundlinierna till ett lif sådant han önskade det för de unge män, till hvilka han talade: »Ungdomens vishet är, att den bekänner sig vara ung och söker förståndets mognad och erfarenhetens rikedom, vetande att den icke eger dessa gåfvor. När de förenas med den känslans värma och arbetskraftens friskhet, som är ungdomens välsignade skänk af den Evige, då blifver ynglingen till man, och när pröfningarnes eld renat sinnet och gjutit stål i karaktären, då blifver han en stark man, och om han bevarat barndomens oskuld, när han bortlade barndomens oförstånd, då blifver han en god man. Kommer sedan ålderdomen, så kommer den med ljusa minnen och ett evigt hopp, och när lifvets urverk stadnat, hvilar den trötte i frid.»

Svedelius njöt den lyckan att under aftagande kroppskrafter bibehålla själens styrka oförsvagad. Ännu dagen före sin död arbetade han tillsammans med den som hjelpte honom med korrekturläsningen på hans sista literära verk. Ett par timmar, innan hans jordiska lif lyktades, uttalade han sin glädje, då det meddelades honom, att utsigt tycktes öppnas för universitetet att få såsom lärare behålla en af hans mest älskade lärjungar. Och omedelbart innan han utandades sin sista suck uttryckte han den förtröstan han hyste, att han nu kallades till ett bättre lif.

Så gick, den 26 februari 1889, arbetarehjelten med det stora hjertat och det barnafromma sinnet till fortsatt verksamhet på evighetens arbetsfält. *O. A.*

Skrifter. De bello devolutionis et foedere trium civitatum contra Ludovicum XIV, Galliæ regem annis MDCLXVII—MDCLXVIII. Dissertationes. Ups., Sthlm 1839—40. 4:o. — Försök till en historisk framställning af de orsaker, hvilka under kon. Karl XI:s regering föranledde statsskickets ändring (i Sv. Akad. Handl.

för år 1841). — De systemate civitatum septentrionalis Europæ sub initio medii ævi. Diss. hist.-diplomatica. Ups. 1841—44. 4:o. — Om förföljelsen mot Castovius och Bilberg, ett bidrag till svenska tryckfrihetens historia (i tidskr. Frey). 1842. — Om konung Carl X:s reduktion af kronogods, jemförd med den som verkställdes under konung Carl XI (Frey). 1842. — Om arfsrätten till Sveriges krona (Frey). 1843. — [Tillsammans med *Schröder, J. H.*] Vestmanlands och Dahla nations bibliothek i Upsala. Ups. 1843. — Tal i anledning af H. M. kon. Oscar den förstes uppstigande på thronen ... i Upsala den 30 nov. 1844. Ups. 1844. — Några ord vid studentföreningens i Upsala allmänna sammankomst d. 25 Maj 1846. Ups. 1846. — Om studentföreningen i Upsala. Ups. 1847. — Om reduktionen af krono- och adeliga gods under kon. Karl X:s och kon. Karl XI:s regering. Hist. afh. Ups. 1849—51. 4:o. — Om statsrådets ansvarighet. Afh. i svensk statsrätt. Ups. 1856. — [Anonymt] Anteckningar om Upsala, till vägledning för resande. Ups. 1856. 12:o. — Afskedsord efter slutade föreläsningar i Upsala d. 10 maj 1856. Ups. 1856. 12:o. — Om historiska studier med afseende på de svenska universiteternas ungdom. Lund 1857. — Om kon. Gustaf I och hans tidehvarf, särdeles de tvenne första s. k. dalkarlsupproren. (Vitt-, hist.- och antiqv.-akad. handl. Inträdestal 1859.) Sthlm 1861. — Till kon. Oscars minne. Tal vid den af Lunds universitet firade sorgefest, d. 1 dec. 1859. Lund 1859. — Till Gustaf Vasas minne. Tal vid Utmeland i Mora d. 29 sept. 1860. Falun 1860. — Om konung Gustaf II Adolfs karaktärsutveckling, jemte helsning till Upsala studentcorps, till Westmanlands och Dala nation samt till Kalmare nation. 1:a uppl. Ups. 1862. 2:a uppl. Ups. 1863. — Till Carl XIV Johans minne. Tal vid Carl Johans förbundets högtidsfest i Upsala d. 11 maj 1864. Ups. 1864. — Tal vid aftäckningen af Gustaf Vasas minnesvård i Vesterås d. 6 juni 1864. Vest. 1864. — Inträdestal (öfver C. A. Hagberg), hållet i Svenska Akademien d. 20 dec. 1864. (Sv. Akad. handl. Sthlm 1865.) — Minne af professoren, kanslirådet J. Upmarck-Rosenadler (Sv. Akad. handl. XL). Sthlm 1866. — Stycken ur Norges historia. Föreläsningar. Sthlm 1866. — Tal vid Vestmanlands och Dala nations i Upsala minnesfest öfver C. E. Fahlcrantz. Ups. 1866. — Till firande af Birger Jarls och Stockholms stads grundläggnings sexhundraåriga minne. Föredrag på Sv. Akad. högtidsdag 1866. (Sv. Akad. handl. XLI) Sthlm 1867. — Anteckningar för akad. examina i statskunskap. I—IV. Ups. Sthlm 1868—69. — Minne af kongl. rådet gr. Karl Piper. (Sv. Akad. handl. XLIV) Sthlm 1869. — Om statsförbundet mellan Österrike och Ungern. Sthlm 1869. — Minne af riksrådet Erik Larsson Sparre. (Sv. Akad. handl. XLVI) Sthlm 1871. — Om nationsföreningar och studentlif. Ups. 1871. 2:a uppl. 1881. — Smärre skrifter. I—III. Sthlm 1871—88. — Om examina i statskunskap med särskildt afseende på »nya graden», utdrag ur föreläsn. V.-T. 1872. Ups. 1872. — Om Finlands landtdagar och landtdagsordningen d. 15 april 1869, inbjudningsskrift till Philos. Dokt.-promotionen 1872. Ups. 1872. — Tal vid Philos. Doktors-promotionen i Upsala 1872. Ups. 1872. — Tal till Carl XV:s minne. Ups. 1872. — Minne af Olaus Petri. (Sv. Akad. handl. XLIX) Sthlm 1874. — Tal vid svenska bibel-sällskapets allmänna sammankomst 1874. Sthlm 1874. — Studier i Sveriges statskunskap. I. Land och folk. Ups. 1875. — Minne af riksmarsken gr. Svante Sture. (Sv. Akad. handl. LI) Sthlm 1876. — Inledning till Europas och Amerikas statskunskap. I—II. Ups. 1876. — Minne af kanslipresidenten gr. Arvid Bernhard Horn. (Sv. Akad. handl. LIV, LV) Sthlm 1879. — Tal vid Vestmanlands och Dala nationers Minnesfest öfver J. O. Wallin, d. 15 okt. 1879. Ups. 1879. — Tal vid aftäckandet af minnesvården öfver J. O. Wallin vid St. Tuna kyrka. Ups. 1882. — Afsked från studenterna. Ups. 1882. 2:a uppl. s. å. — Tal vid svenska indelningsverkets 200-årsfest. Ups. 1882. — Lefnadsteckning af riksarkivarien J. J. Nordström. (Lefnadsteckn. öfver K. Sv. Vetensk.-Akad:s efter 1854 afl. ledamöter II). Sthlm 1883. — Om Martin Luthers kulturhistoriska betydelse. (Tidskr. för kristlig tro och bildning. I) Ups. 1883. — Minne af generallöjtnanten frih. G. C. von Döbeln. (Sv. Akad. handl. LX) Sthlm 1884. — Om kulturen i Norden. Föredrag. Ups. 1884. — Om historisk vetenskap och historiska studier. (Hist. tidskr., VIII) Sthlm 1888. — Representationsreformens historia (under utgifning). Sthlm 1889. — Anteckningar om mitt förflutna lif (förberedes till utgifning).

- - — — — -

Presidenten baron E. M. v. Nolckens berättelse om rikets tillstånd från 1719 till 1742.

(Forts. fr. sid. 122.)

1740.

Med början af detta året kontinuerades i Sverige och Ryssland de å ömse sidor påbegynte krigstillrustningar, hvilka hvardera i anledning af den andras förhållande uti detta mål utgaf för blott defensiva mått, dock syntes den omkring Petersburg och till Östersjön medelst de ifrån de öfrige ryska provinserne dit dragne trupper och till 60,000 man bestigande makten mera hafva några anseende af offensive afsigter, än hvad ditintills i Sverige tillreddes. Ibland annat förmente ryska hofvet finna ett klart tecken af Sveriges onda uppsåt uti dess stillatigande angående Sinclairska saken och att det ej velat nyttja de gifne anledningar till en vänlig explikation, utan syntes ärna detta mål till en af krigsorsakerne och till ett hufvudsteg. Därtill kom ännu, att om den sedan Dolgoruckernes aflifvande uti november förledet år ibland ryska nationen försporde jäsningen och hemliga missnöjet mot regeringen och de främmandes öfvervälde, utomlands kringspridde skrifne och tryckte tidningar, med besynnerlig håg uti Sverige upptagne blifvit, ehuru de saken långt värre föreställt än den i sanningen var. Desslikes inlupo utifrån åtskilliga berättelser om innehållet af markis de la Chetardies instruktioner och huru han med hertigens af Kurland biträde skulle söka bringa sakerne emellan Sverige och Ryssland på en god fot igen. Men som det ena och det andra fanns sedermera ogrundadt och att Chetardie försvarade sin långa inactivitet med det skäl, det hans hof utan föregången reqvisition

af endera makten, antingen Sverige eller Ryssland, ej kunde göra något steg till den ändan, så gaf det anledning till mera förbittring emellan bägge hofven, helst som Ryssland, efter erhållen fred med Porten, trodde sig vara Sverige öfverlägset. Genom romerske kejserlige ministerns, markis Bottas bearbetande fattade likväl ryska hofvet emot fältmarskalken Münnichs och fleres mening det slut att ej vara den förste aggressor, utan att afbida Sveriges angrepp till att sätta det således så mycket mera dans le tort. Följderna af ett sådant tillstånd stadnade altså ännu på svenska ministèren i Petersburg, som fick plikta för konjunkturerne, i det icke allenast hans eget hof gjorde af dess rätta afsigter hemlighet emot honom och således satte honom utur stånd att tillreda de efter Rysslands tillstånd tjenlige medel till deras utförande, utan ock att han å ryska hofvets sida fick vid tillfällen försmälta många vidriga bemötelser, helst som han på uttrycklig befallning ej fick inlåta sig i någon explikation med ryska ministèren, utan hade tvärtom ordres med indifferens att anse ryska hofvets desseiner emot Sverige och på all händelse hänvisa ryska hofvets besvär öfver Sverige till deras andragande hos Kongl. Maj:t genom den ryske i Stockholm vistande ministern. Ett sådant bägge hofvens förhållande emot hvarandra föranlät hos somlige det omdöme därom, att de höllo före, att intetdera handlade efter dess sannskyldiga heder och interesse och att om Sverige i förtid visat hug för krig och retat Ryssland, detta senare nu ej heller toge de mått som borde till att sluta spelet, hvilket uttyddes för ett tecken af dess svaghet, som under många utvärtes lysande steg sökte att döljas.

Till dessa senare räknades i synnerhet den stora bekostnaden som användes på de vid ryska hofvet i anledning af turkiska freden i februari firade festiviteter och de ovanlige till hertigen af Kurland, de förnämste af hofstaten, ministèren, generalitetet och armén utdelte nådegåfvor samt den ryska nationen lämnade återgift på resterande kontributioner, hvilket alt skolat bestiga sig till öfver 3 millioner rubler. Ehuruväl ett sådant ryska hofvets förhållande hos utrikes hof gaf anseende af dess stora och Sverige långt öfverlägsna makt, emedan sådane bekostnader syntes vara tagne af dess öfverflöd, så förspordes likväl att ryska hofvet fick känna verkan däraf uti den penningebrist, som hindrade vissa vid samma tid föreslagna och gillade anstalter emot Sverige, såsom nya fästningars anläggande vid Systerbäck

och Weinels å, flottans iståndsättande, magasiners uprättande m. m. Förutom penningebristen blef den efter Dolgoruckernes aflifvande bland ryska nationen försporde gäsningen, som egentligen haft sin upprinnelse uti ryska armén, sedermera och då några regimenter därifrån till nejden af Petersburg ankommit och ryske kabinettsministern Wolinsky i april månad blef arresterad och ställd under ransakning, mer och mer synlig och kunnig. Ämnen till missnöjen angåfvos vara förnämligast: att fredsvilkoren med Ottomaniska Porten ingalunda svarade emot Rysslands heder och den ἰ,emena vapenlycka det under dess påstående haft och riket sålec ›s ej njutit den ringaste ersättning för det under kriget afgångne folket och påkostade stora penningesummor; att Peter I:s på nationens välfärd och Rysslands sanna interesse och heder påsyftande principer under närvarande regeringen ingalunda blifvit följda, att riket och de förnämste af nationen blifvit ett rof för hertigens af Kurland och de främmande favoriters enskylta nytta och afsigter, och att man för den skull borde vara betänkt på att med tiden bringa Peter I:s descendence igen på tronen. Detta tänkesätt ibland nationen bestyrktes ock genom den planen, som man vid inqvisitionen öfver Wolinsky uti dess hemligaste gömmor funnit och hvilken minister uti juni på schavotten miste lifvet, hvarpå åtskillige förnäma inhemske såsom deltagande uti dess brott blifvit med knutpiskan afstraffade och till Siberien bortsände.

Uti maj månad vann sakernes belägenhet emellan bägge riken ett nytt anseende, då Sveriges med Ottomaniska Porten kort efter den senares fred med Ryssland slutne försvarsförbund kunnigt blef. Ryska ministèren höll den kontenans, att den icke det ringaste därom yttrade emot svenska ministern. Men däremot betygade markis de Botta mycken oro däröfver emot honom i anseende till de följder, som denna händelsen med tiden kunde hafva för romerske kejsarens allians skull med Ryssland till goda förstånd ett rubbande mellan kejsaren och Sverige. De af svenske ministern på befallning honom en tid därefter meddelte uplysningar om detta förbundets väsen och menlösa innehåll och afsigt syntes ställa honom aldeles tillfreds; och gingo eljest omdömen öfver bem:te förbund därpå ut, att Sverige väl därigenom förskaffat sig mera och tillräcklig säkerhet för något angrepp från Ryssland, hvilket ej skulle vilja draga sig då tillika Porten på halsen, men att Sverige dymedelst jämväl bundit sig händerne

att genom dess [Rysslands] aggression ej kunna nyttja konjunkturerne att återvinna sina förlorade provinser, emedan det då ej hade något biträde af Porten, hvilken reflexion också mycket nyttjades att betaga ryska hofvet dess om Sveriges onda upsåt emot sig hyste misstankar. Andra igen ansågo merbem:te förbund med helt andra ögon och för en blott verkan af Frankrikes politik och dess kredit hos det i svenska nationen dominerande partiet. De höllo därföre 1:o det till att betaga det missnöje, man haft i Sverige öfver den franska vid turkiska freden med kejsaren och Ryssland använde bemedlingen, franska hofvet ej kunnat finna något bättre medel än att förmå Ottomaniska Porten att ingå detta förbund med Sverige; 2:o att som Frankrike vore nu för tiden antingen tvehogse eller ej tillreds i anseende till dess deltagande uti närvarande kriget mellan Spanien och England, hvilket då ofelbart syntes jämväl indraga däruti romerske kejsaren och dess allierade Ryssland, ifall Frankrikes försök och förnämsta afsigt vid dess bemedling vid turkiska freden, att draga kejsaren från ryska alliansen, skulle såsom hitintills misslyckas, så fordrade Frankrikes interesse att emellertid hålla sakerne emellan Sverige och Ryssland i statu quo, ehuruväl under sken af en till påfinnande negotiation till goda förståndets återställande, varandes intet att tvifla, det icke, så snart Frankrike vore färdigt att ingå i bem:te krig, Sverige då äfvenväl skulle bryta loss emot Ryssland och således till Frankrikes förmån göra en ansenlig diversion till att afhålla Ryssland att prestera casum foederis till romerske kejsaren, hvarvid man förmente att Sveriges förbund med Ottomaniske Porten, så mycket mindre kunde ligga i vägen, som i anseende till de krigsförfattningar, hvaruti Sverige och Ryssland redan sedan några år stått emot hvarandra, fiendtligheten dem emellan ganska lätteligen, såsom det vid många andra krig tillförene skett, på ett sådant sätt kunde utbryta, att hvardera det vore i stånd att med skenbara skäl leda ifrån sig och på contraparten förevitelsen af en aggression, uti hvilken sakernes beskaffenhet franska hofvets kredit hos Ottomaniska Porten, alltid kunde vara tillräcklig till att förskaffa Sverige därifrån den uti förbundet utfäste hjelpen, ankommande sedermera däruppå, huruvida Wienska hofvet hölle sig förbundet eller i stånd till dess hjelpsändning åt Ryssland.

Desse senare omdömen, hvilka utgången sedermera nogsamt bestyrkt, blefvo kort därefter för första gången sannade genom

den korrespondens, hvilken då emellan den till Sverige omsider återkomne franske ambassadören comte de S:t Severin och markis de la Chetardie började och hvaraf ämnet var, huru sakerne mellan Sverige och Ryssland kunde vinna ett för det förra hederligt och nyttigt utslag antingen genom vapen eller en till negotierande vänlig öfverenskommelse. S:t Severin androg den bitterhet, som i svenska nationen funnes emot Ryssland, och de skälige orsaker, som den trodde hafva därtill, samt syntes förvänta Chetardies biträde till befrämjande af Sveriges håg för krig eller ock genom dessa omständigheters goda bruk söka att bringa Ryssland till första steget till Sveriges förnöjande, hälst som de af Sverige härtills tagne steg ej kunde vara gjorde till att gå tillbaka. Men H:r Chetardie, som i brist af instruktion från sitt hof ej ville uti detta mål taga något ansvar på sig, föranlät därföre en förtrolig öfverläggning med Nolcken, hvilken på intet sätt blifvit förut ifrån sitt eget hof därtill instruerad eller beredd och hvarvid alla uptänkliga skäl med och mot i anseende till ett krig uptogos och skärskådades. Den af H:r Chetardie fordrade probabiliteten till en lycklig vapnens framgång för Sverige, på händelse att det skulle styrkas till krig, förmente Nolcken kunna näst Guds hjelp och styrelse grunda sig efter menskligt anseende därpå: 1:o att Ryssland, som nästan 40 år haft beständigt krig och därvid af folk och penningar blifvit ansenligen utblottadt, syntes hafva mindre resurser vid krigets kontinuation än Sverige; i följe hvaraf man skulle hoppas att, därest den stora och öfverlägsna makten Ryssland i anledning af sin allarm öfver de svenska krigstillrustningar sammandragit, blef af en till antalet mycket mindre svensk armé slagen, såsom det genom Guds nåd tillförene ofta händt, det svårligen torde repa sig igen, hälst vid den nu ibland ryska nationen försporde jäsningen, så att det måste till Sveriges förmån snart blifva ända på kriget; hvaremot Sverige, i fall det hade den olyckan att förlora första bataljen, kunde hafva tillgång och hopp den förlusten uti en följande kampanj att åter vinna och ersätta; 2:o att Sveriges både heder och säkerhet skulle lida, i fall den genom en underhandling till försökande vänlige öfverenskommelsen stadnade allenast uti krigstillrustningarnes uphörande och förställde vänskapsförsäkringar bägge hofven emellan, börande man säkert räkna att Ryssland vid dess högmodiga tänkesätt aldrig lärer glömma den allarmen det nu haft af Sverige, utan

vid ett annat och för sig lägligare tillfälle och konjunktur öfverfalla detsamma; 3:o förutom desse skäl syntes sannolikheten till en lycklig utgång på kriget för Sverige jämväl mycket bero dels af den krigsoperationsplan, som å Sveriges sida komme att författas, och dels af den hjelp och understöd, Sverige utaf sine allierade och i synnerhet af Frankrike hade att förvänta; det förra måste man lämna till erfarne generaler och om det senare kunde H:r Chetardie hafva de bästa efterrättelser. Dennes tankar härvid utgingo däremot uppå följande och hvarföre han ej för sin del kunde finna någon probabilité till Sveriges förmån vid ett krig: 1:o vore Ryssland i ett ganska starkt defensionsstånd och hade vid nödfall tjenlige penningeresurser i klosternes gömmor; 2:o hade Sverige alsingen aggression af Ryssland att befara, ej eller verkan af dess resentiment i framtiden, hvaremot Sveriges förbund med Porten syntes hafva förskaffat all säkerhet; 3:o att Sverige genom krigets början à sin sida skulle betaga utrikes makterne den af dem hitintills hyste tankan, att den i Norden så nödige equilibren genom Rysslands öfvermakt blifvit rubbad. Han slöt däraf, det ehuruväl han medgåfve den illusion, hvaruti ryska hofvet underhöll de andre makter om dess makt och styrka, Sveriges vänner likväl ej kunde råda detsamma till ett äfventyrligt företagande, hälst som man redan försummat den rätta tiden till att angripa Ryssland och hvilken tycktes hafva varit den, då ryska armén ännu stod vid Dnieperströmmen.

I följe häraf inrättades också Chetardies svar till S:t Severin, hvilket Nolcken med sine egne utförlige berättelser om alt med secrete chiffer till grefve Gyllenborg under den 6 och 10 juni beledsagade. Men som uti Hans Exc. svar därpå under den 27:de ejusdem förutom ett å Kongl. Majts vägnar yttradt nådigt välbehag öfver ministerns vid detta tillfälle försporde goda förhållande intet ett ord om sjelfva hufvudsaken nämndes, så röjdes åter alt för mycket det vågspel, hvaruti det i Sverige dominerande partiet inledt nationen, genom det att dess emot Ryssland tagne mått ingalunda varit förut med Frankrikes bifall tagne, såsom allmänheten det hade förmodat, utan ock att svenska ministèren sjelf varit aldeles okunnig om Frankrikes intention i anseende till Sverige och Ryssland, mycket mindre att S:t Severins och Chetardies instruktioner varit först med svenske ministèren koncerterade. Härtill kom ännu, att grefve

Tessin uppå Nolckens till honom efter befallning aflåtne utförlige berättelser ditintills intet det ringaste svar lämnat.

Kort förut var en anonym skrift på fransyska under namn af Philaleti bref till sin vän utkommen, hvaruti jämte några hårda kritiker öfver de på svenska riksdagen 1739 tagne mått likväl några oemotsäglige sanningar voro andragne. Ehuruväl denna pjesen utaf svenske ministrerne vid utrikes hof förklarades uppå befallning för en smädeskrift, så gjorde dock ryske ministèren så stort värde deraf, att den blef på ryska språket öfversatt och exemplaren i de ryska provinser bortsände till att animera nationen mot Sverige. Uti juli blef genom Cölnska gazetten ett svar på bem:te bref publiceradt, som Chetardie på det högsta ogillade, i det att det ej allenast vore med mycken vivacité författadt, utan ock i förtid kungjorde Sveriges uträkningar om Frankrikes sinnelag och tänkesätt, hvilket ej annat kunde än så mycket mera skämma franska krediten hos ryska hofvet vid dess till Sveriges förmån till anställande underhandling, som hela verlden trodde, att detta svar vore med svenske ministèrens vetskap och uppå befallning författadt. Somlige ville hålla grefve Tessin för auteur däraf, men svenska ministèren ville alls ingen del hafva däruti och angaf den kort därefter i fängelse i Frankrike med döden afgångne baron Cederhielm vara författare därtill.

Förberörde H:r Chetardies underhandling kom också på en tid att hvila för åtskilliga då timade händelsers skull, hvaraf följderna syntes mycket inflyta uti sakernas belägenhet mellan Sverige och Ryssland, och hvilka syntes hafva kunnat nyttjas till Sveriges fördel, om man i tid hade gjort därtill hvad man bort. Den första var konungens i Preussen död och dess kronprins' tillträde till thronen. Uti den ovissheten man var om den nye konungens tänkesätt i anseende till systemen i Europa, förmentes att Sverige borde afbida att blifva därom underrättad, innan det fattade sina sista beslut angående Ryssland. Herr Chetardie höll därföre, det Sveriges spel vore att dessförinnan söka förbinda sig högbem:te konung såsom en märkelig nordisk puissans genom en närmare sammansättning. Åtminstone tyckte ryska hofvet sig hafva förlorat vid detta omskifte, emedan den framledne konungens tvehågsne sinnelag och irresolutioner aldrig hade synts vara ryska afsigterne och interessen farlige. Därnäst förorsakades någon uppmärksamhet genom Kongl. Maj:ts an-

gående en korps hessiske truppers öfverlåtande uti Englands tjenst slutne subsidietraktat, den Chetardie ansåg på visst sätt rubba Sveriges afsigter, hvarvid han låddes ignorera, det Kongl. Maj:t desse trupper förut Frankrike tillbudit, hvilket ej funnit sin räkning vid deras antagande emot subsidier. En betydande omständighet var jämväl att prinsens af Bevern gemål, meklenburgska prinsessan Anna, d. 12 augusti med en ung prins nedkom, hvilken vid dopet uti grekiska religionen undfick namnet Ivan och genast därefter föräldrarne fråntogs och såsom en ryska rikets prins sköttes och ansågs, och afgick också därom kejsarinnans notifikationsbref till Kongl. Maj:t. Vid detta tillfälle blef den uti ryske nationen hitintills försporde hemlige jäsningen ännu starkare, i det icke allenast prinsens fru moder, såsom kejsarinnans äldre systers dotter, förmentes få mera myndighet och hafva närmare rätt till kronan än sin son, utan ock att de ryssar, som voro hågade för prinsessan Elisabeth och Peter I:s linea, ökte sin upmärksamhet på tjenlige anläggningar därtill. Men i synnerhet blef den i Sverige med rådets enhälliga samtycke ehuruväl, som det dömdes, uti särskilde afsigter i augusti tagne resolution om riksdagens anticiperande och utskrifning till den 4 nästa december ett ämne till hvarjehanda omdömen, hvilka likväl kommo öfverens i den tankan, som S:t Severin jämväl därom emot Chetardie yttrat, att nämligen vid denna riksdagen sakerne i anseende till Ryssland måtte komma på ett eller annat sätt utur den ovissheten, hvaruti de härtills stått.

Å ryska hofvets sida yttrades öfver alt detta intet det ringaste hvarken emot H:r Chetardie eller svenske ministern. Däremot fortfor man med galejbyggnaden och andra militäriska anstalter samt viste vid en och annan Sveriges angelägenhet mycken kallsinnig ogenhet. Detta sinnelag förspordes förnämligast genom det förbudet, som i Riga och Reval på befallning publicerades, att därifrån utskeppa spannemål till utrikes orter, så framt icke förut och innan förbudet spannemålen varit betingad och kontrakter därom slutne. Å Sveriges sida förmentes, att det i allianstraktaten med Ryssland utfästade tullfria qvantum af spanmål under detta förbudet ej kunde begripas och att de svenske handlande blifvit långt hårdare handterade, emedan deras till spanmålens afhämtande till bem:te orter afsände fartyg måst gå tomma tillbaka och icke allenast icke fått inskeppa något af den efter förbundet vanlige tullfria spanmålen, utan ock ej eller den,

som för privat räkning varit förut betingad, fastän andra främmande fartyg, såsom engelske, holländske, jämväl hamburgare och lybeckare, som likväl ingen uti en traktat grundad rättighet egt, vid samma tid fått intaga där sina laddningar af spanmål. Den promemoria svenske ministern uppå Kongl. Maj:ts befallning af den 22 juli därom hos ryska ministèren ingaf, hade ingen annan verkan, än att det med estländske och lifländske guvernementerne kommunicerades, hvilka i sine förklaringar, hvaraf grefve Osterman lämnade afskrifter till svenske ministern, ingalunda ville vidkännas, att en hårdare medfart de svenske undersåtare öfvergått vid förbudets verkställande än de öfrige främmande, hvarvid bem:te grefve ej allenast gillade dessa förklaringar, utan hölls ock allianstraktaten aldeles likmätigt, att Ryssland vid brist på spanmål och till sitt eget behof kunde innehålla att låta afföljа det tullfria qvantum till Sverige och sådant jämväl begripa under förbudet. Det förslag, som svenska ministern såsom ett expedient gjorde, det ifall från de est- och lifländske hamnar ingen tillgång till spanmåls utskeppande till Sverige funnes, de svenske, såsom efter traktaten gens amicissima, likväl kunde af ryska hofvets vänskap förvänta, att det tullfria qvantum blef ifrån Petersburg aflämnadt, hvarest i anseende till införseln från ryska provinserna aldrig brist på spanmål kundê hända, blef ej heller af ryska ministèren antaget. Eljest var härvid att märka, det guvernementet i Lifland skjutit i sin förklaring skulden på de i Riga vistande handlande, som haft svenska kommissioner till spanmålens inköp, i det desse kommissionärer af egennytta ej i tid och innan förbudet uphandlat spanmålen af lifländsk växt, utan väntat på den, som årligen i stor ymnighet från Polen på Dünaströmmen till Riga afföres, hvilket dock sedan förbudet slagit dem felt af den orsaken, att samma år emot förmodan ingen polsk spanmål kommit till Riga, utan blifvit alt förd till Danzig och Königsberg, hvarifrån man den i tid hade uptingat. Å Sveriges sida tog man på ministerns härom gjorde berättelse alsinga mått och syntes det, att man ärnade spara denna saken såsom den Sinclairska till någon éclat.

Sedan markis de Botta, hvilken med nog ovåldighet altjämt sökte att återbringa sakerna emellan Sverige och Ryssland på en vänlig fot, var i juli månad på sitt hofs befallning ifrån Petersburg afrest, syntes den kort förut ditkomne engelske mi-

nistern Finch, som i lång tid i samma karakter vistats i Sverige och hade sig dåvarande tillståndet väl bekant, äfvenväl under hand använda sitt bemödande till samma ändamål. De omdömen, som i begynnelsen om dess göromål angående ett förbunds uprättande emellan Ryssland och England fäldes, funnos sedermera vara utan grund, samt att ryska hofvet, som i anseende till följderna af spanska kriget, intet ville i förtid taga parti, hälst som en fransk flotta afgått till Amerika, hyste betänklighet sig därutinnan att inlåta. Markis de Chetardie var altså af den tankan, att H:r Finch vid sitt bearbetande till en raccommodement mellan Sverige och Ryssland sökte att göra engelska bemedlingen därtill för ryska hofvet smakligare än den franska. Han styrktes i detta omdöme genom det, att en ung Stanhope, som en tid uppehållit sig i Petersburg, vid slutet af augusti tog genom Finland och Stockholm vägen till hemresan till England, hvarvid H:r Chetardie förmente att Stanhope hade ofelbart ministerkreditifvet i fickan, till att efter de omständigheter han funne i Sverige kunna göra antingen bruk däraf eller ej. Nu hade H:r Finch om en slik sin negotiation aldrig ett ord nämnt emot Nolcken, med hvilken han eljest plägade förtroligt umgänge. Och som denne därutaf tog anledning emot markis de Chetardie att nämna, hurusom han torde lätteligen kunna förekomma engelska hofvets afsigter i detta mål, om han satte sig sjelf uti possession af en medlares göromål och till den ändan i sina diskurser med ryska ministèren och särdeles med den i Walinskys ställe nyligen förordnade kabinettsministern Bestuchef, som syntes nog älska ministeriella samtal, ville omröra de svenska angelägenheter, särdeles som man nu pä en tid å ryska hofvets vägnar vist för honom vid åtskilliga tillfällen en särdeles aktning, så tyckte bem:te franske ambassadör för de ofta andragne orsakers skull, att nämligen ej göra första steget, att det vore bäst att afbida, det ryska ministern därmed begynte emot honom, hvilket ännu intet skett, förutom att grefve Osterman för en tid sedan nämnt, det en svensk kryssare vid Hogland velat obligera ryska postjakten från Lübeck att stryka segel för sig, hvilket Chetardie hade ansett, i fall det vore så händt, vara skett utan svenska hofvets ordres. Han lade därtill, att han på sex veckors tid ej talt med grefve Osterman, eftersom ryska hofvet reglerat åtskillige till fredens verkställande med Porten hörande mål och i synnerhet de förnäma turkiska fångars

och seraskierens lösgifvande och utväxlingen af de ryske och turkiske ambassadörer, utan att hafva med honom såsom mediatorernes minister det ringaste därom öfverlagt och hvaraf grefve Osterman omsider och på af H:r Chetardie gjord anmärkning lämnat honom del med föga giltiga ursäkter öfver hvad som därutinnan blifvit försummadt.

Således yppades vid alla tillfällen att, ehuru välmenande Chetardie ock eljest syntes för Sverige, han likväl sig detsamma ej vidare vid ryska hofvet åtog, än såvida det kunde vara enligt med Frankrikes interessen, i hvilken afsigt ock den enda gång han ditintills talt med grefve Osterman om svenska affärer, det allenast varit, då Kongl. Maj:ts subsidietraktat med England slöts angående hessiska trupperne, hvarvid han förklarat, att denne händelsen på intet sätt inflöt i Sveriges förbindelser med Frankrike; för samma orsaks skull torde han jämväl ej hafva tyckt om den idén Nolcken, såsom af sig sjelf, honom en gång vid handen gaf, huruvida han, sedan honom ej synts probabelt, att Sverige genom vapen någon fördel af Ryssland kunde erhålla, vid det nu allenast återstående försök till en vänlig explikation emellan bägge riken, funne tjenligt att nyttja därtill den touren, att man å Sveriges sida nu utlät sig med svar öfver de tilbud Ryssland i förledet år till afböjande af svenska transporten af trupper till Finland låtit göra, nämligen att draga de ryska till Östersjön kallade trupper äfvenväl tillbaka och att garantera Finland till Sverige, såsom hvarigenom den kinkiga frågan om första steget emellan bägge hofven af sig sjelf syntes förfalla. Till att bringa H:r Chetardie ur denna sin inaction ang:de Sverige, fick Nolcken ej heller det ringaste skäl utaf grefve Tessins ändtligen på många skrifvelser ankomna svar vid augusti månads slut, hvaruti om Frankrikes intention uti detta mål intet ett ord nämndes, utan allenast dess långa stillatigande ursäktades med det äfventyr, som dess bref lupo att blifva upbrutna, där likväl denna korrespondensen gick under H:r Chetardies paketer.

Det är ock mycket troligt, att ryska ministèren, i anledning af förbem:te sakernes styrelse sedan en tid, omsider sjelf förmärkte så väl svenske ministerns dependence af Frankrike som dess okunnighet om Frankrikes rätta intention i anseende till Sveriges tänkesätt mot Ryssland. Uti detta omdöme ville somlige då igenfinna rätta grunden till ryska hofvets sedan någon

tid försporde tystlåtna förhållande i anseende till Sverige, i det i ställe af dess förr öfver Sverige betygade missnöje och genom hvarjehanda tillrustningar viste allarme man nu å ryska sidan intet det ringaste därom yttrade, utan tvärtom af en politisk raffinement lät genom förnäme ryske hofbetjente utsprida underhand, det man fann en raccomodement med Sverige onödig, emedan man intet visste sig vara med detsamma i ovänskap. Det troligaste syntes likväl, att förutom nu bem:te konsideration ang:de Frankrikes influence på Sverige, ryske ministèren nu uti den redan till en krigsoperations begynnande otjenlige årstiden fann det största skäl till att stilla kejsarinnans oro, som hade en personel afsky för krig, och att till detta skäls bestyrkande man äfvenväl i början af sept. lät marchera de till arbetet i Kronstadt och Viborg kallade regimenter till de ryske provinser tillbaka igen mellan Ladoga och Novgorod, att man ibland infanteriet gjorde en reduktion af 15 man par kompani, hvilket i hela armén gjorde en afgång af 10,000 man, samt att största delen af officerarne permitterades hem till sitt, så att knapt 5 à 6 officerarne vid vissa regimenter qvarblefvo.

Uti en sådan sakernes tvetydiga belägenhet såväl i Europa i gemen som i synnerhet emellan Sverige och Ryssland, tillredde den högste Försynen medelst romerske kejsaren Carl VI:s och ryska kejsarinnan Annas i oktober och 8 dagar efter hvarannan timade dödsfall [1]) nya och vigtiga ämnen till redigare anläggningar och mognare decisive besluts fattande. Det underligaste härvid var, att desse händelser, hvartill de framlidne höga personers hälsas tillstånd redan länge förut hade satt hela verlden uti en snart till fullbordande förväntan, och i anseende till hvilka redan uti några år genom mödosamma underhandlingar vid alla europeiska hof vissa eventuelle mått varit tagne, likväl helt oförmodadt vid en sådan tid sig tilldrogo, då intetdera af de hof, som hade egentlige interessen uti österrikiske maktens och länders minskande befann sig uti ett så färdigt stånd, att det så tidigt, som omständigheterne det fordrade, hade genom vapen kunnat nyttja dem och utföra sine afsigter, än den ende konungen af Preussen allena. Ty hvad romerske kejsarens död, såsom den siste af österrikiske huset, angår, så hade han redan i sin lifstid i anseende till afsaknaden af manlige bröstarfvingar

[1] Carl VI 9/20 okt., Anna 17/28 okt. 1740.

och till de pretentioner, som de sachsiske och bäjerske kurfurstar å deras gemåls vägnar gjorde på en del af österrikiska arfländerne, författat en disposition att desamme odelte skulle förblifva vid dess med arfprinsen af Lothringen gifta äldsta prinsessa, hvilken under namn af sanction pragmatique bekanta disposition såväl på riksförsamlingen i Regensburg som af nästan alla europeiska makter var garanterad och jämväl med af Frankrike, hvars garanti kort innan kejsarens död var gifven. Men medan man i statskabinetterne begynte att rådgöra, huru bem:te disposition vore att jämkas med det tillstundande kejsarval, med närvarande kriget mellan Spanien och England, med bem:te kurfurstes pretentioner och med de därvid befintlige särskilda interessen, gick konungen af Preussen med en armé in i Schlesien och nästan utan motstånd satte sig samma höst ännu uti possession af furstendömet Glogau. Under detta lät han genom sine ministrer negotiera vid alla hof och gifva dem sådane förklaringar om sina afsigter med detta företagande, som voro hvart hof behagliga, så att man var hela följande vintern öfver i ovisshet antingen det skulle vara till österrikiska husets bistånd eller emot detsamma, intill dess han emot våren därpå var i stånd att nyttja sina redan således erhållna fördelar till att genom nya då tagna förbindelser bana sig vägen till större.

Beträffande följderne af ryska kejsarinnans död, så var det så långt därifrån, att Sverige brukade den krigsförfattningen, hvaruti det redan sedan en tid stått, till att efter konungens i Preussen exempel företaga emot Ryssland en entreprise, som efter menskligt anseende hade satt det i en avantage, som antingen genom en hederlig raccomodement hade kunnat stadgas eller ock vid krigets kontinuation med Guds hjelp förkofras, att man i Sverige allenast blef en blott åskådare till de i regeringen i Ryssland kort efter hvarannan timade omskiften och den därigenom bland ryska nationen förorsakade söndringen. Försummelsen att profitera af tiden och en så fördelaktig konjunktur, sattes i allmänna omdömen på det i Sverige rådande partiets räkning, som hade makten i händerna och vid ett till rikets sanna heder och säkerhet till företagande vigoreust steg så mycket mera hade haft att förvänta hela nationens bifall vid den då redan utskrefne riksdagen, som det vid andra föga gagneliga göromål och äfven vid verkliga felsteg haft medhåll af pluraliteten, om hvars bibehållande det altid var försäkradt. Vid detta

tillfälle ville ock somlige finna, huru ogrundad den beskyllningen varit, som år 1738 blifvit den förra svenska ministèren påbördad, att hafva af vårdslöshet ej satt riket i stånd till att nyttja någon fördelaktig konjunktur, emedan närvarande svenska ministèren ej heller hvarken i fjol vid finska transporten eller nu nyttjade de uti 2:ne år sedermera gjorde krigsrustningar, hvaraf då ville slutas, att egentliga orsaken till försummelsen ej bestod i hjelpredor och Sveriges force, men i den stora dependencen af Frankrike, hvari svenska ministèren stod och hvilken ej tillät densamma att med full myndighet förfara efter rikets eget interesse och naturliga independence. De oväldigaste omdömen syntes likväl fästa sig vid den anmärkning öfver det beklagliga ödet, att oenigheten i svenska nationen vid dess närvarande regeringssätt var hufvudorsaken till alla de fel, som man ville svenska ministèren tillskrifva och hvarföre den ej var i stånd att till rikets bästa betjena sig af dåvarande oroliga tillståndet inom ryska nationen.

Detta senare bestod nu förutom de ofvan nämnda omständigheter förnämligast uti följande kort efter hvarandra timade revolutioner.

1:o att då kejsarinnans redan sedan några veckor försporde opasslighet af en i kroppen upstigen podager i början af oktober så tilltagit genom en i sidan af en njursten förorsakad inflammation, att man fruktade för hennes lif, blef den 7 oktober genom en publicerad konstitution den unge prins Ivan förklarad till storfurste af Ryssland och successor i riket och samma dag eventuelle hyllningseden till honom aflagd; så väl prinsens moder som princessan Elisabeth voro ifrån successionen aldeles uteslutne och densamma allenast uppå prinsessan Annas manlige bröstarfvingar inskränkt. Intet ord var ej heller omnämnt, huru under storfurstens minorennitet regeringen och förmynderskapet skulle föras. Nu fann kejsarinnan sig därpå något bättre och förmentes, att vid dess upkomst de nu i hastighet föregångne felaktigheter med mognare öfverläggningar torde rättas. Ehuruväl nu och den 15 vid Hennes Majts åter ökte lifsfara en disposition om förmynderskapet [föreslogs?], som skulle bestå i en konselj af 12 personer med prinsessornas uteslutande därifrån, så fanns efter kejsarinnans den 17 om aftonen kl. 10 timade dödliga frånfälle, att hon varit capabel att uppoffra sin egen gloire, sin familjs heder och välfärd samt omsorgen för riket till dess favorits in-

teresse, i det hon underskrifvit en disposition, hvarmedelst emot allas förmodan och till allas missnöje,

2:o hertigen af Kurland Ernst Johan Biron blef förordnad till fullmyndig regent. Det underligaste var att, då den 18 bem:te disposition angående regentskapet blef med vanlige solenniteter publicerad, den om dess efterlefnad af ryska gardesregementena och öfrige högre och lägre embetsmän och undersåtare affordrade eden med samma tysthet och villighet aflades, som den kort förut vid samma akt till den nye kejsaren Ivan III aflagde trohetseden, i ställe att i ett annat rike och annan nation en slik händelse vid slika omständigheter ej hade aflupit utan blodsutgjutelse och mycket buller. H:r Chetardie fann, att en svensk minister vid detta tillfälle kunnat spela en stor rol, om densamma förut hade varit med instruktion på händelse af ett oförmodligt dödsfall försedd och anstalterne i Sverige till dess utförande hade varit i beredskap. Hertigens afsigter vid detta stora äfventyr, han syntes hafva satt sig uti, då han förmått kejsarinnan till ett så misshagligt steg och hvilket hölls för ett sällsynt fenomenum politicum, ursägtades allenast därmed, att han i brist på andra utvägar och i anseende till det hemliga hat ryska nationen och en del främmande mot honom hyste, varit orsaken [1], att få efter kejsarinnans död begifva sig fritt till sitt hertigdöme, ärnade nyttja därtill sin regentskaps myndighet, i synnerhet som i ofvannämnda kejsarinnans disposition uttryckligen var stadgadt, att därest hertigen under kejsarens minorennitet skulle vilja begifva sig till Kurland, honom alt biträde till dess säkra och hederliga afresa skulle lämnas, hvarom fältmarskalken besynnerligen hade att besörja. Man förmente altså, det han straxt efter kejsarinnans begrafning skulle lämna regentskapet till prinsessan Anna, kejsarens moder, och söka sin reträtt till Kurland.

Dock sedan hans regentskap var af hvad man kallar ryska rikets ständer, nämligen synoden, generalitetet, senaten och ämbetsmän i collegierne vederkänd och besvuren, och han således fått makten i händerne, tog han sådane mått, som nog utmärkte dess alvar, att emot det allmänna omdömet, som spådde honom ett snart förestående fall, vilja stadfästa sitt välde och regentskap, i det han genom en stor application till syslorne sökte

[1] Stället ger ej god mening; troligen bör det vara *osäker*.

göra detsamma behagligt, nyttigt och formidabelt. Invärtes omständigheterne i Ryssland syntes också fördelaktige för dess afsigt i detta mål, ty hvad de infödde ryssar vidkommo, så voro de redan vane under kejsarinnans regering vid deras förtryck under de främmandes och enkannerligen hertigen Birons, närvarande regentens, ok. De förnämste däraf, som Dolgoruckernes, Walinskys och fleres exempel afskräckt, funno bäst att draga sitt öde med tålamod i afbidan af bättre tillfällen, hälst som de fleste af dem likväl innehade de största ämbeten i riket och kunde genom regentens nåd och protektion behålla och förkofra hvad de hade. Den mindre ryska adeln och gemene man, som mäst kändes vid betrycket och altså mäst längtade efter en inländsk regering, mente, att okunnigheten om sakernas rätta tillstånd samt bristen på en accrediterad chef de partie betog dem tillfället att röra sig, hvarföre de talte illa om de förnämares nedriga flathet att så länge tåla nationens plågor. Bägges tänkesätt förentes dock däruti, att i anseende till ryska enväldeslagen och dess besynnerligen hårda inquisitionssätt det vore omöjligt, att ibland nationen concertera och anlägga tjenlige planer till en nödig ändrings förskaffande, emedan ingen ryss kunde betro sig till den andra än knapt under fyra ögon, eftersom den, på hvilken den minsta misstanka föll, utan vidare ransakning sattes under knutpiskan och där angåfvo sina complicer, hvarföre också alla i Ryssland timade förändringar hastigt och genom våldsamma medel sig tilldragit. De förnämste ryssar, som ansågo deras närvarande situation för den bedröfligaste, som kunde finnas, och för deras enda lycka att ej hafva utrikes krig, slöto af alt detta, att medan nu för tiden intet hopp vore till deras önskans erhållande, de alsintet national interesse hade emot regenten, såvida [vid] en förändring uti (?) dess ställe prinsessan Annas efter alt anseende till tillträdande regentskap intet syntes nationen fördelaktigare, utan de då som nu fingo förblifva under de främmandes betryck, hvarföre de höllo för bäst att lämna täflandet om regentskapet till de främmandes omsorg och utförande.

Hertigen, som hade sig alt detta väl bekant, sökte för den skull och till att vinna mera medhåll och säkerhet hos nationen, att på alt görligt sätt ställa prinsessan Elisabeth tillfreds, den han visste hafva ryska nationens allmänna kärlek och medömkan öfver dess svåra tillstånd. Förutom en årlig tillökning af 50,000 rubels pension gaf han henne det hopp att på händelse af den

unge kejsarens död under minoriteten på ett sådant sätt söka att bringa successionen på Petri I efterkommande, att unge prinsen af Holstein, prinsessans systerson, blef därtill utsedd, emot det vilkor såsom förmentes, att han skulle gifta sig med hertigens dotter. Han betygade ock offentligen det han ämnade låta bem:te prins af Holstein komma till Ryssland.

Man trodde att hertigen vid slike projekter skulle hafva funnit Sveriges biträde för sig nödigt och således påtänkt att bidraga till Sveriges afsigter och göra sig detsamma förbindligt. Man uttydde ock därhän den utlåtelsen han engång i mångas närvaro fällt, det han ville gifva 10,000 rubel åt den, som bragte honom första budet, att Sverige hade begynt fiendtligheter mot Ryssland. Dock höllo andra med mera skäl detta tal för en verkan af dess sedan en tid emot Sverige betygade hätska sinnelag och af den förmån han i ett påkommande krig till sin myndighets stadgande i Ryssland därutinnan trodde finna, att afvända de inhemskes tankar från invärtes stämplingar på rikets försvar och att efter krigets lyckliga slut för Ryssland ej behöfva Sveriges biträde eller frukta dess motstånd i anseende till förbem:te dess afsigters utförande. Det synes ock troligt att på händelse af dess hyste välmening för Sverige han ej hade försummat att låta något däraf förmärka emot svenske ministern, som efter dess tillträdda regentskap lät anmäla sig hos honom, men den han intet emottog, och under sin korta regeringstid med allo intet såg.

Den endaste fara han altså hade att besörja var ifrån kejsarinnans föräldrar, hvilka han många oangenäma bemötelser beviste, och ifrån det medhåll de kunde hafva uti Ryssland. Han tog däremot nog alvarsamma precautioner, i det att efterhand 74 personer af gardesofficerare och den öfrige militär- och civilstaten, så väl främmande som inhemske, hvilka beskylldes hafva fällt omdömen om origtigheten af den om regentskapet gjorde dispositionen, blifvit dels exilerade, dels uti fästningen under den vanlige hårda inquisitionen dragne och som han [var] i den tankan att främmande ministrer och enkannerligen den svenske och romerske kejsarens torde blåsa därunder, så umgicks han med den tanken att bemäktiga sig deras skrifter.

I synnerhet misstänkte han ock fältmarskalken grefve Münnich, att han torde låta bruka sig till verktyg att å de kejserligas föräldrars vägnar bringa honom (regenten) i olycka. Man

tillskref honom för den skull upsåtet, det han ärnade låta arrestera fältmarskalken och flere förnäma embetsmän, hvaruti han skulle tro så mycket lättare reussera, som han således förmente taga saken med ryska nationen på den rätta foten och att gardesregimenterne, hvaraf hans son, arfprinsen af Kurland, kommenderade kavalleriet och hans yngre broder generalen Gustav Biron det ismaelofska infanteriregimentet, voro honom aldeles tillgifne. Med dessa tecken af hans välde är det till förmoda, att han den 8 november om aftonen lagt sig helt förnöjd till sängs, då han om kl. 2 efter midnatten i sin starkaste sömn under bem:te fältmarskalks anförande [blef] utur sin säng ifrån sin gemåls, hertiginnans, sida tagen, uppå sitt motvärn illa handterad och slagen, samt till corps de gardet och sedermera med hela sin familj till Schlüsselburg afförd och med alla sina samlade skatter och öfrige egendom fråntagande försatt i elände och fattigdom. Denna händelse föranlät

3:o prinsessan Annas regentskap, då följande morgon den 9 november inför gardesregimenterne med vanlige solenniteter, under kejsarens namn och manifest publicerades, hvarigenom kejsarens moder förklarades till storfurstinna af Ryssland samt fullmyndig regentinna under kejsarens minoritet. Straxt därpå blef också utan den ringaste oordning det författade formuläret till trohetseden af regimenterne besvuret, hvilket vid hertig Birons regentskap i anseende till hans person ej var skedt. Kejsarens fader, prins Anton Ulrich af Braunschweig blef till generalissimus, fältmarskalken grefve Münnich till premierminister, vice kanslern grefve Osterman till storamiral, kabinettsministern, knes Czerkaskoi till storkansler och senatorn Golofkin till vice kansler utnämnde.

Öfver denna nya förändringen förspordes i början ett nästan allmänt nöje och förmodligen i jämförandet med tiden af hertigen Birons regentskap. Umgänget mellan de inhemske och främmande ministrarne blef jämväl friare och syntes intet mera så mycket tvång och återhåll som tillförene. I anseende till Sverige viste också den nya regeringen mera aktning, i det icke allenast den svenske ministern blef vid hofvet väl accueillerad, utan ock att honom af premierministern gafs tillkänna det man till vänskapens betygande emot Sverige hade begynt med 2:ne steg, först att upphäfva på finska sidan förbudet om victualiers utförsel till det svenska Finland, hvarom befallning vore till guvernören i

Viborg afgången, och för det andra att man hade kontramanderat den under förra regentskapet publicerade utskrifningen om 30,000 rekryter för armén. Det endaste interesse, som fanns att vara missnöjd med denna regeringen, var prinsessan Elisabeths, som såg sig och sin neveu, prinsen af Holstein, aldeles utestängd ifrån hoppet till successionen.

Uppå Nolckens straxt vid framlidna kejsarinnans sjukdom om tillståndet i Ryssland och de på händelse af hennes död till förmodande förändringar [insände berättelse?] erhöll han ändtligen den 16 nov. å Kongl. Majts vägnar ordres och eventuel instruktion, att söka att nyttja till rikets fördel de uti Ryssland sig yppande partier, som af välvilja för Sverige voro hågade att bruka Kongl. Majts hjelp och biträde till deras afsigters vinnande och till att förskaffa Sverige en tillräcklig säkerhet. Det lämnades till ministerns eget ompröfvande att öfver instruktionens innehåll och efterlefnad gå i samråd med franske ambassadören eller ej, allenast den förpligtelse iakttogs, att å ena sidan ett otidigt äfventyr för riket måtte förekommas och å andra sidan tillfället att profitera något för riket ej försummas, som på långliga tider ej torde återfås. Vid de rörelser, som sig svenske ministern i följe däraf gaf, att underhand inhämta tillförlitlig kunskap om sinnenas rätta beskaffenhet i Ryssland, förspordes att hertig Birons medhåll aldeles försvunnit och att ingen sig om honom vårdade; att regentinnans parti, som hade väldet i händerne, sinsemellan var oenigt och särdeles öfver det missbruk som premierministern gjort af sin myndighet, den han syntes vilja föra på samma sätt som för detta hertigen Biron sitt öfver framlidna kejsarinnan, hälst som regentinnan, förutom en ogemen hug för regera och mycket humör och inegalité i sitt sinnelag, ej hade den nödiga insigten eller egenskaper därtill, utan lät styra sig af sin favorit, en hoffröken Julia Mengden, som var ett vackert, artigt och fromt fruntimmer, men ingalunda uplagd till en slik rol; hos de inhemske stödde man sig jämväl därvid, att regentinnan antagit namnet af storfurstinna, som syntes innebära en rätt till successionen, den kejsarinnans disposition henne likväl ej hade tillagt. Däremot förnams, att prinsessan Elisabeths parti, så fördoldt det ock under dess utvärtes betryck syntes, likväl sinsemellan var noga förbundet och så mycket farligare som det bestod af största delen af gardets officerare, af några få förnämare embetsmän af medelmåttig och generalmajors rang

samt utaf gemene man, i anseende hvartill allenast en chef tycktes fela som vid tillfället hade den resolution att begynna spelet, hvilket genom en svensk armé, i fall den vore till hands, efter alt anseende skulle blifva lätt och lyckligt. Vid sådane omständigheter kom det Nolcken helt oförmodeligen före, då H:r Chetardie honom berättade, det han nu hade till sitt hof skrifvit, att närvarande sakernes belägenhet i Ryssland syntes föga favorable för Sverige, emedan det missnöje, som under framlidna kejsarinnan varit emot dess favorit, nu alldeles försvunnit, men att man nu genom en explikation torde få en bättre raccommodement än i hennes tid, hvarvid han gjorde så mycken mindre reflexion på prinsessan Elisabeths parti, som detsamma ej torde eclatera, så länge vid den unge kejsarens hälsa ingen fråga om successionen kunde existera, varandes hans moder altid närmare till förmyndare och regentskapet än prinsessan Elisabeth. Uppå de grundliga föreställningar, som honom därpå utaf Nolcken gjordes om närvarande konjunkturs fördelaktighet för Sverige, allenast den genom Frankrikes biträde sattes i stånd att göra någon rörelse med trupper till att befrämja utbrottet af partiernes tänkesätt i Ryssland och antingen slå sig till regentinnans eller det med regeringen missnöjda partiet, gick han väl in i en detalj af hvad på den händelsen till Sveriges understöd behöfdes, i anseende till den force, hvarmed Sverige kunde agera, hvarvid han dock höll nödigt att man borde dessförinnan söka att genom en negotiation afhjelpa Sveriges besvär emot Ryssland. Men så lofvade han likväl intet att rätta bem:te sin berättelse, eller att gifva sitt hof nyare förslag i anledning af de nu omförmälte omständigheter.

Emellertid fullföljde svenske ministern att genom hemliga kanaler sondera bägge partiernes tänkesätt angående Sveriges biträdes nyttjande och lät genom en i regentinnans parti accrediterad embetsman insinuera vissa principer, som regentinnan till sitt eget interesse syntes böra antaga och till att stadfästa sina afsigter söka att få Sveriges understöd emot en skälig vedergällning. Det togs ad referendum och förmentes, att en sådan concert torde väl vara görlig, om Sverige ville låta nöja sig med Viborgs afstående, men att därvid intet vore till göra, innan premierministern vore utur vägen, hvilken skulle vara däremot, men dessutom så mycket mera borde snart mista sin närvarande myndighet, som han på händelse att den skulle behörigen in-

skränkas, vore i stånd att tillbjuda en ändrings åstadkommande i regeringen till prinsessan Elisabeths favör. Hos denna senares parti igen fanns modet och hågen mycket hafva tilltagit, hvarvid de funnit Sveriges biträde ganska nödigt och sjelfva visste ur de ryske krönikor att allegera det understöd Ryssland i förra tider af Sverige under grefve Pontus [Jacob] de la Gardies anförande njutit, likväl med den eftertänkliga anmärkning, att därest Sverige skulle påstå någon oskälig belöning, ryska nationen, sedan den först genom Sverige kommit till sitt ändamål, altid voro i stånd att drifva de svenske tillbaka, äfven såsom det skett med Pontus [Jacob] de la Gardie. Eljest ville de veta, hvaruti Sveriges påsyftade säkerhet i anseende till en bättre gräns egentligen skulle bestå, som ock huru Sverige tänkte på den unge hertigens af Holstein sujet, hvars rätt till ryska thronen, såsom Petri I:es äldsta dotterson, de framför alla andras ville åtaga sig, om därom behörig ansökning gjordes och Sverige i dess manifest dess hjelp för honom förklarade; för det öfriga voro somlige ibland dem af den tankan, att deras upsåt om revolutionen med det första och vid framlidna kejsarinnans tillstundande begrafning bäst kunde verkställas, då gardesregimenterne blefvo under gevär samlade; hälst om regentinnan (såsom det ville glunkas) skulle tillbjuda att låta kröna sig sjelf till kejsarinna. De som voro af den meningen tyckte finna en stor upmuntran därtill i den oenigheten de nu sedan en tid ibland de öfver de inhemske dominerande embetsmän af främmande nationer funnit och enkannerligen i fältmarskalkens och premierministerns sista företagande vid hertig Birons fall och hvarmedelst man hade visat dem, huru de inhemske, som voro likväl de fleste, hade att bete sig, om de ville rätt bruka sin styrka till att afskudda sig de främmandes ok. Dessa efterrättelser nyttjade svenske ministern på det sättet, att till att vinna tid för Kongl. Maj:t och på det ingen revolution i förtid och utan Sveriges tillgörande måtte hända, han lät gifva dem hopp om Sveriges biträde, när sakerna kunde mera mognas, men tillika varna dem för ett otidigt företagande, som kunde sätta både prinsessan och dem i olägenhet och olycka. Därnäst sökte han också att komma med prinsessan sjelf närmare i tal om hennes angelägenheter och brukade till den ändan den 5 dec. en honom förut bekant och i hennes tjenst stående person, som hade hennes förtroende och af hvilken han förnam så väl prinsessans tänke-

sätt och hug att se sitt öde jämkadt efter sin rätt till thronen, som bekräftelse på alla de efterrättelser han förut hade fått om hennes fördolda partis beskaffenhet, hvarpå ministern tillböd sin enskylta hug att vara Hennes Höghet hos Kongl. Majt till tjenst, i fall hon hade det förtroende till honom, att sig däröfver yttra och om sina rätta afsigter. Han påtog sig att därom berätta och bringa svar, förmenandes att den ovissheten, hvari prinsessan stått angående Kongl. Majts tankar i anseende till den unge hertigen af Holstein och hvilken vore det ryska språket mäktig och från barndomen blifvit undervist i den grekiska religionen och hvars interesse vore så nära förknippadt med prinsessans, hade varit endaste orsaken till Hennes Höghets återhåll, att ej hafva hitintills vid de af ministern så väl som af franske ambassadören henne gifne tillfällen nämnt något därom emot dem.

Detta svenske ministerns förhållande blef af H:r Chetardie uppå erhållen förtrolig del däraf på alt sätt gilladt och i synnerhet att han nu i förstone sonderat bägge partier till att sedermera så mycket bättre kunna determinera sig. Därhos fann han nödigt att ju förr ju heldre inhämta instruktion och ordres angående den af Sverige åstundade säkerheten. Ty om densamma vore så beskaffad, att den genom en negotiation kunde erhållas, så vore bäst och tryggast densamma med regentinnan att afhandla och sluta, men därest Sveriges fordran ginge högre än som genom underhandling kunde förhoppas, så återstod allenast att utan vidare menagement söka att genom prinsessan Elisabeths parti sätta Ryssland i combustion, dock syntes han mycket föredraga den första utvägen framför den andra, ehuruväl han ännu intet ville förstå sig att återkalla de idéer han sitt hof förut om tillståndet af Ryssland under detta regentskapet gifvit i anseende till Sverige.

Medan Nolcken väntade på svar från prinsessan Elisabeth, fanns vid den hemliga underhandlingens fortsättande med dess fördolda parti det stora äfventyr och den svårighet, som är att i en sådan nation, som den ryska och under ett slikt regeringssätt, kunna göra någon anledning, och hvilken svårighet man i Sverige ej synts hafva besinnat, då man i instruktionen trott partierne där vara af samma beskaffenhet som i ett fritt land och inskränkt regeringssätt. Det var både ogörligt och äfventyrligt att tala på en gång med flere ryssar, utan allenast särskilt med en enda

under fyra ögon, på hvilket sätt partiet jämväl sins emellan också allenast blifvit om hvarannans tankar och deras antal underrättadt, hvarföre då vid någon i ett större samqväm till anställande öfverläggning ingen ryss vågar att yttra sig af misstroende för den andra och sin egen landsman och medborgare. För desse orsaker skull fann en och annan ibland de förnämste af dem det förslaget ej görligt, som Nolcken låtit dem gifva, att de hvardera särskilt och under fyra ögon skulle underskrifva en skrift, som innehöll en requisition om Sveriges hjelp i deras förtryck, hvaremot å deras sida såsom ett tjenligt medel föreslogs, att Sverige vid en med dess trupper till företagande rörelse lät genom sina på ryska språket tryckte skrifter, som kommo att i Ryssland utströs, förklara sitt upsåt att hjelpa ryska nationen från dess betryck och tillika understödja Peter I:s efterkommandes rätt till ryska thronen, då de välsinnade ryssar ej skulle draga värjan mot de svenske. Och som af allt detta nogsamt spordes, att den af svenske ministern hos ryssarne supponerade välviljan för Sverige ingalunda var till finnandes, än såvida ryssarne genom Sveriges hjelp kunde komma till sitt ändamål, jämväl att det således borde ankomma på Sverige att medelst en tillräcklig force göra sig sjelft försäkradt om sin belöning därföre, så syntes Sverige hafva vunnit tid att föranstalta därom, då den vid kejsarinnans begrafning förmodade revolutionen ej hände och bemälte akt den 23 dec. helt ordentligt utan den ringaste oreda förrättades. Fördenskull anmälde Nolcken hos grefve Gyllenborg en plan, som en i rysk tjenst stående och med prinsessan Elisabeths parti väl bekant tysk ingeniör gjort till en operation med svenska trupper à 10,000 man, som i nästa vinter och februari månad skulle öfver isen gå Viborg förbi, taga Kronstadt i ryggen samt vidare till Petersburg med tillbud att sjelf komma öfver till svenska sidan och följa med som vägvisare vid planens verkställande, hvarvid Nolcken förbehöll sig bem:te plan näst samråd med H:r Chetardie att öfversända.

Ändtligen kom prinsessans betjent med följande svar den 26 dec. tillbaka: 1:o att Hennes Höghet altför gerna ville profitera af den genom honom tillbudna hjelpen från Sverige, om hon allenast visste att unge hertigens af Holstein interesse ej vore ett hinder därvid å Kongl. Maj:ts sida och att slike anläggningar kunde vid Sveriges närvarande regeringssätt, då många personer fingo del af sakerne, med behörig tysthet afhandlas; 2:o att

Hennes Höghets parti alt mer och mer tilltagit och jämväl storkanslern nu trädt därtill; 3:o att hennes person nu mindre fara emellertid vore underkastad än uti framlidna kejsarinnans tid, varandes den försyn, regentinnan henne nu beviste, mera en verkan af dess räddhåga än af dess inklination. Vid samma tillfälle aftaltes, att Nolcken nästa nyår under pretext af lyckönskans afläggande skulle få lägenhet att personligen få tala med Hennes Höghet, den man på Nolckens erinran påtog sig att förmå till att äfven förtro sig till franske ambassadören, helst som en utvärtes hjelp nödvändigt syntes. behöfvas för prinsessan i anseende till ryska nationens opålitlighet; desslikes lofvades att bereda prinsessan till den requisitionen under hennes underskrift, som Nolcken ärnade projektera.

Med dessa liknelser slöt sig detta år, under hvilket franske ambassadören altjämt vid alla i Ryssland timade förändringar intet det ringaste med ryska ministèren talt om affärer, än allenast i dec. månad med en air af reproche nämnt emot grefve Osterman, att under hertigens regentskap man varit på vägen att sluta ett förbund med England utan att gifva honom den ringaste del däraf.

1741.

Uti det utförliga samtal, som emellan prinsessan och Nolcken den 2 januari om eftermiddagen föreföll, gick det förnämligast därpå ut: 1:o att prinsessans rätt till thronen grundade sig ej på Peter I:s, men på kejsarinnan Catharinas testamente, som af alla ryska rikets ständer blifvit vederkändt och besvuret; 2:o näst hennes erkänsla för de genom ministern förklarade Kongl. Maj:ts goda böjelser för henne, emottog hon jämväl den tillbudne hjelpen och updrog ministern å hennes vägnar Kongl. Maj:t därom att anlita; 3:o att hon på samma sätt, som de af hennes parti, fann för sig säkrast, att Sveriges rörelser ej måtte ske i hennes namn, utan antingen å den unge hertigens af Holstein vägnar eller ock i gemen för Peter I:s descendence, hälst som Hennes Höghet aldrig ärnade gifta sig och allenast att njuta sin rätt till thronen i den afsigten att lämna den till hertigen, som ehuruväl född af den äldre systern, i anseende till sin ungdom likväl kunde afbida touren efter Hennes Höghet; 4:o vid en corps svenska truppers annalkande med ett således manifesterat upsåt för successionen i Ryssland och för att befria nationen ifrån de främ-

mandes betryck skulle hvarken gardet eller de omkring Petersburg stående fältregimenter göra något motstånd, hvars exempel alla öfrige ofelbart skulle följa, varandes Hennes Höghet helt försäkrad såväl om dem och gemene man samt de mindre ståndspersoner, som om en del af de förnämste; 5:o i brist af en annan tjenlig chef för hennes parti, ville prinsessan sjelf vara chef och då begifva sig till gardet; 6:o om sin persons säkerhet viste hon sig aldeles obekymrad, emedan den efter hennes ord så kallade storfurstinnan och dess parti aldrig tordes röra henne af fruktan för nationen; 7:o lofvades af prinsessan i generale termer alla möjliga prof af en uprigtig vänskap och verklig erkänsla för Sverige; 8:o om den föreslagna skriftliga resolutionen låddes hon ej hafva något förut hört af dess betjent och uppå ministerns föreställning om dess nödvändighet, den hon ock sjelf medgaf, förbehöll hon sig några dagars betänketid att med sina vänner öfverlägga angående dess af Nolcken mundtligen nämnda innehåll.

Vid jämförelse af detta prinsessans med dess partis utlåtelser öfverensstämmande tänkesätt med de därvid befintlige opålitlige omständigheter och tillståndet i Sverige syntes Sveriges i anledning däraf till tagande mått därpå ankomma, att i fall man fann rådligare att slå sig till hennes än till regentinnans parti, då antingen göra sådane preparatorier, som om man aldeles intet räknade på ryska partiets bistånd, och till den ändan sökte att uti nästa vår och sedan förut med Frankrike behörigen blifvit concerteradt kunna agera med hela rikets force emot Ryssland eller ock nu i vinter företaga den ofvannämnda operationen efter den anmälte planen. H:r Chetardie höll den första vägen för den bästa, likväl med förbehåll, att förut en explikation öfver Sveriges besvär med Ryssland borde med regentinnan anställas; han ogillade jämte Nolcken det ifrån Sverige på kardinalen Fleury's föranlåtande gifna förslag om prinsessan Elisabeths flyttning till Finland under Kongl. Majts protektion, i fall hon ej höll sig säker i Petersburg, emedan då hennes parti icke allenast skulle genast förfalla, utan hon sjelf riskera att blifva för all sin lifstid exilerad och Sverige till last; därjämte skref han då för första gången till sitt hof om desse för Sverige fördelaktiga liknelser och deras nyttjande, om hvilket alt Nolcken d. 8 jan. genom en kurir berättelse insände jämte bifogadt projekt till den requisition om K. Maj:ts hjelp, som han af prinsessan äskat.

Den uti Sverige vid slutet af förra året påbegynte riksdagen var också nu redan kommen till aktivitet. Att generallöjtnanten grefve Charles Emil Lewenhaupt, hvars gåfvor och otillräckliga egenskaper till stora och vigtiga värf redan blifvit vid 1734 års riksdag rönte, likväl nu åter blifvit vald till landtmarskalk, gaf en del välmente ej någon särdeles anledning att hoppas det de vid närvarande sakernes belägenhet i Europa för Sverige till tagande mått med behörig eftertanka och försigtighet skulle styras och med nödig drift och eftertryck verkställas. Det spordes ock, att den vid riksdagen 1738 påstådde pluraliteten äfven ock denna gången däruti varit rådande, att i secrete utskottet nästan samme ledamöter blifvit valde som då. Dess första göromål var att i följe af Kongl. Maj:ts secrete proposition besörja till tysthetens bevakande angående utrikes ärendenas afhandlande. Till den ändan voro fyra secrete utskotts deputerade, nämligen generalmajoren grefve Axel Spens, öfversten i fransk tjenst h:r Palmstierna, kyrkoherden i S:t Jacob i Stockholm doktor Arnell och borgmästaren Sahlin ifrån Örebro nämnde att med 3:ne Riksens Råd, nämligen presidenten i kansliet grefve Carl Gyllenborg, baron Gustaf Rosen och baron Erik Wrangel, utse och besvara de angelägnaste bref till sakernes bättre beredande. Denna i sig sjelf nyttige men ditintills ovanliga anstalten ansågs för en art af diktatur på en viss tid och af en del i nationen för stridande emot våra lagar och friheten, ehuru det räknades för en stor hjelpreda för närvarande ministèren att behörigen kunna styra sakerne och hvilket den förra ministèren aldrig fått åtnjuta. De å denna deputations vägnar genom grefve Gyllenborg till Nolcken den 22 januari ankomna ordres innehöllo jämte mycket beröm af dess vid så grannlaga konjunkturer viste försigtiga förhållande: 1:o att idéen om en med närvarande ryska regeringen till anställande negotiation ogillades, den man ansåg allenast utgå på en regentinnan fördelaktig, men Sverige skadlig amusement; 2:o om den för Sverige åstundade säkerheten yttrades alls intet positift svar, hvaruti densamma skulle bestå, utan lämnades till ministerns skön att utleta, hvad tillbud man å ryska sidan skulle vilja göra så till en skälig satisfaktion som Sveriges gränsors säkrare belägenhet; 3:o att uppå kardinalen Fleury's tillstyrkande genom grefve Tessin ministern hade att söka göra prinsessan Elisabeth och dess parti Sverige tillgifne och med Hennes Höghet efter samråd med h:r Chetardie, hvilken innan kort torde få

ordres att biträda Nolcken hos prinsessan, öfverlägga om sättet till Kongl. Maj:ts henne till lämnade understöd, och 4:o att desse ordres voro af ministern att efterlefvas, mera efter dess insigt och vaksamhet i anseende till Sveriges interesse och afsigt än såsom en honom bindande instruktion, i följe hvaraf han ej hade att inlåta sig i vidtutseende negotiationer, ej eller gifva i förtid ombrage om Sveriges vidriga sinnelag emot Ryssland.

Desse förslagens fullföljande blef jämväl genom den nya ryska regeringens förhållande emot Sverige på dåvarande belägenheten i Ryssland lämpligast. I stället för de goda liknelser, som i början af detta regentskapet till vänskapens återställande emellan bägge hofven vistes, kontinuerade ryska hofvet icke allenast det i framlidna kejsarinnans tid brukade högdragna stillatigande emot Sverige, utan jämväl lät vid andra tillfällen förmärka en stor ogenhet i anseende till Sveriges besvärs afhjelpande. Ty den utaf premierministern så högt åberopade befallningen till viborgska guvernementet angående den återställde friheten till victualiers utförande till svenska sidan, var allenast inskränkt på salt och socker, hvarpå ingen brist fanns i Sverige och hvilka persedlar de viborgske handlande kort förut ifrån Fredrikshamn och Helsingfors hade afhämtat. På svenske ministerns föreställning därom, samt att förbudet om spanmåls utskeppande till Sverige efter traktaten bäst kunde botas, om de svenske samma förmån lämnades som de engelske fått, att i Petersburg af den dit förde ryska spanmålen uphandla det tullfria quantum, svarades, att sådant väl torde kunna ske, om Sveriges förhållande emot Ryssland det kunde medgifva. Därnäst lät ryska hofvet och det på regentinnans egen påminnelse, det hon ej nöjde sig med en armé, som blott stod på papperet, i januari månad utgå alvarsamma ordres till krigsmaktens till lands och vatten skyndsamma iståndsättande, i det att under pretext af den genom marquis de Botta, som var såsom wienska hofvets minister återkommen till Petersburg, requirerade ryska hjelpsändningen emot konungen i Preussen 32,000 rekryter blefvo utskrifne, eftersom man, förutom de af 30,000 man bestående auxiliärtrupper, ville hafva vid Östersjön jämte garnisoner åtminstone 80,000 man i färdigt stånd. Med denna författning höll sig regentinnan säker att kunna med hofvet förblifva i Petersburg och ej vara nödgad, att på händelse af krig med Sverige flytta till Moscou, hvartill hon als ingen hug hade tvärt

emot alla infödde ryssars önskan, såsom hon ock med denne under pretext af defensionsanstalter emot Sverige samlade forcen trodde sig vara i stånd att ej frukta för invärtes oro. Under slike anstalter begyntes jämväl åter det förra emot Sverige brukade ovänliga tal, hvilket så mycket mera syntes betydande, som premierministern sjelf vid sitt eget bord uti ett stort sällskap yttrat, det man nu, sedan riksens ständers sammankomst i Stockholm, fått därifrån tillförlitliga tidender, att kriget mot Ryssland ofelbart skulle företagas, hvarvid å Sveriges sida förnämligast räknades på Rysslands invärtes oro och att tredje delen af ryska riket skulle rebellera, hvilken uträkning han förklarade för falsk i anseende till de ryska provinser, men lämnade därhän hvad i de conquetterade landskaperne Est- och Lifland kunde hända. Därjämte blef allianstraktaten emellan Ryssland och Preussen på sistbem:te hofs åstundan utan någon svårighet förnyad och ratifikationerne utväxlade, hvilken händelse satte regentinnan i en mera högdragen tanka och tillika syntes försvaga förslaget om en närmare sammansättning emellan Sverige och Preussen. Och som vid slike böjelser all utväg till en vänlig explikation syntes utestängas, så lades efter de oväldiges omdöme skulden därtill på ryska regeringen allena, som sjelf med heder hade kunnat göra första steget därtill, dels efter den sjelf borde bäst veta dess myndighets svaghet i nationen, sedan i några provinser och en del af de förnämste af prästerskapet missnöjet emot densamma tilltog, dels ock att anledning kunnat tagas af den förre hertigen af Kurland, och Sveriges besvär sättas på hans räkning, hälst som ryska hofvet i så många andra mål redan hade botat och rättat de af honom föranlåtne oredor och jämväl samma tour nu hade kunnat tagas i anseende till Sveriges besvär. Följden härutaf var att svenske ministern erhöll i februari förnyade ordres att hålla sig till prinsessan Elisabeth med försäkran att Kongl. Majt ingalunda vore hugad att inlåta sig uti någon underhandling med regentinnan.

En ny och besynnerlig svårighet mötte svenske ministern i dess göromål, i det han med intet nytt kreditif till den unge czaren blifvit försedd. Betänkligheten i Sverige bestod däruti, att, som uti Petri I:s tid, densamma [kejsartiteln?] allenast med det vilkor blifvit beviljad, att ryska hofvet däremot utställde en revers, det kejserliga titeln ej skulle innebära något företräde för de krönte hufvuden, såsom romerske kejsartiteln det gjorde

på denna grund hade också vid de senare omskiften vid ryska thronen slike reversaler blifvit afgifne. Å ryska sidan höll man dem denna gången onödige, emedan i den af dåvarande ryske ministern i Sverige, grefve Golowin vid kejsarinnan Annas tillträde på thronen afgifne reversaler, den passagen var influten, att kejserliga titeln högbem:te Hennes Majt *et successoribus* var af Sverige beviljad, hvaremot man i Sverige förmente, att genom denne ryske ministerns enskylta och ensidiga expression den i Petri I:s tid afhandlade konventionen ej kunde förlora verkan af ett i anseende till ryske czarer personelt steg och altså på något sätt förbinda Sverige. Af detta sakens sammanhang hade svenske ministern ordres att göra bruk när ryska ministèren skulle om kreditivet först omröra. Men som detta ej skedde och ej heller Sverige ville låta bringa detta mål till tals med ryska ministèren, till att nyttja detta tillfälle till en explikation emellan bägge hofven, såsom h:r Chetardie för sin del fann rådligt och emellertid de öfrige ministrer af krönta hufvuden fått och öfvergifvit sina kreditiver, undantagandes h:r Chetardie, som i stället för ambassadörskarakteren nu blifvit accrediterad för ministre plenipotentiaire och fördenskull höll på att med ryska ministèren söka att reglera ceremonielet vid dess hos czaren till tagande audiens, så gaf det anledning att franske och svenske ministrarne blefvo förbigångne i invitationen till regentinnans om aftnarne anställda spelpartier, hvartill de öfrige främmande ministrer kallades. Uti april månad rörde väl grefve Osterman emot Nolcken om dess kreditif och uppå dennes anmärkning, att det berodde på ryska hofvets requisition om kejsartiteln och de vanlige reversalers tillbjudande, svarades det han denne requisition och tillbud nu härmed formligen ville hafva aflagt. Men som Nolcken invände, det förutom den berättelse han häraf ärnade göra, ordningen likväl fordrade, att sådant genom ryske ministern i Stockholm hos Kongl. Maj:ts ministère borde andragas och hvilket grefve Osterman också lofvade skola ske, så blef saken in statu quo hela den tiden öfver Nolcken ännu i Petersburg qvarblef och sig så begick, att ryska ministèren likafullt med honom om affairer handlade.

Ställningen vid ryska hofvet i anseende till Sverige blef också dymedelst mera förvirrad, att h:r Chetardie genom de angående ceremonielet vid dess audiens yppade och af honom sjelf med flit ökte svårigheter råkade på en tid uti en fullkomlig in-

action, så att af hans bemedling intet biträde till en vänlig explikation var att förvänta. På ryska i Paris vistande ambassadören prins Cantemirs insinuation hade franska hofvet samtyckt, att h:r Chetardie i stället för det honom tillsände kreditiv af ministre plenip. skulle få igentaga ambassadörs karakter, om ceremonielet allenast efter dess värdighet kunde jämkas. I anledning däraf påstod nu h:r Chetardie i februari månad att hafva en publik audiens hos czaren och få i dess närvaro lämna sitt kreditiv till regentinnan. I anseende till czarens späda ungdom och ryssarnes sed, hvarefter intet barn, förr än det är årsgammalt, framtes i publiken, tillböd man en particulier audiens hos regentinnan, den man förmente på alt sätt representera czarens person. Därhos fordrade ryska hofvet, det äfven till prinsen af Brunswig, såsom kejsarens fader, visit af ambassadören skulle göras och det framför visiten till prinsessan Elisabeth, hvaremot Chetardie påstod första visiten till sig ifrån bem:te prins såsom cadet af ett tyskt furstl. hus. Vid de emellan ryske premierministern och Chetardie i detta mål förefallna samtal blefvo af denne senare, under tour af en uprepad paralelle emellan begge hofvens förhållande emot hvarannan, hvarjehanda förevitelser vid tillfällen framslängde angående den föga erkänsla Ryssland vist för de 2:ne gånger, nämligen år 1724 och nu genom Frankrikes bemedling till freden med Ottomaniska Porten, Ryssland vederfarne stora vänskapsprof.

Till en slik ändring af Chetardies förra tänkesätt bidrog förnämligast den af franska hofvet då tagne resolutionen att blanda sig uti instundande romerska kejsarvalet och emot österrikiska husets interesse. Därefter och till att genom Sverige hindra Rysslands hjelpsändning till drottningen af Ungern, inrättades också de h:r Chetardie genom en kurir tillsände instruktioner, i följe hvaraf han å sitt hofs vägnar hade att biträda svenske ministern i dess anläggning med prinsessan Elisabeth och dess parti, hvarvid franska hofvet jämväl gillat Chetardies idé om nödvändigheten af en närmare sammansättning emellan Sverige och Preussen. Desse ordres blefvo kort därpå och genom nyare, som honom i början af mars månad, medelst bref från h:r Amelot tillhandakommo, bekräftade med tilläggning »que le Roi n'ometteroit rien pour presser les Suèdois de profiter de cette revolution et pour les aider même à faire un coup de vigeur»; att som Frankrikes interesse vore, att Ryssland blef genom

Sverige satt igen inom sina förra gränsor, så hade ambassadören hos prinsessan Elisabeth på alt sätt att utbetinga en god belöning för Sverige, ehuruväl man i Frankrike trodde bättre vara för Sverige, att det återfinge sina provinser genom en conquête än genom en cession, till hvilken senare man trodde att prinsessan Elisabeth hvarken tordes vilja eller kunna samtycka. I anledning af dessa ordres, hvilka aldeles öfverensstämde med dem S:t Severin hade fått, begynte Chetardie att med mera öppenhjertighet umgås med Nolcken, emot hvilken han dock hemligen hyst något återhåll och misstanka, att han varit den förra svenska ministèren tillgifven och mindre hugad för den närvarande.

Vid den tiden hände den ändring uti ryska ministèren, att premierministern grefve Münnich, som med mycken myndighet och till allas (utom regentinnans och dess favorits, fröken Mengdens) missnöje fört sitt embete, sedan honom kort förut dess styrelse såvida blifvit betagen, att han inga mål utan ordentligt samråd med de vanlige kabinettsministrarne skulle företaga och afgöra, den 4 mars på dess åstundan undfick sin dimission från alla innehafde beställningar. Ehuruväl nu sådant skedde af en art af sacrifice, som regentinnan varit nödgad att göra åt ryska nationen, så blef densamma henne likväl intet därföre mera benägen, ej heller då hon sedermera lät sin gemål, prinsen af Brunswig, taga del i konseljen och kabinettsärenderne, hvilken sig ock med mycken flit dem åtog och eljest på alt sätt sökte att vinna nationens och i synnerhet gardesregimenternes kärlek. Däraf togo de missnöjde anledning, att misstänka prinsen att vilja sjelf blifva regent, om det ock vore med religionens ändring och grekiska lärans antagande, och som denne afsigten skulle ännu mera göra kejsarinnan Annas testamente till intet, så höllo de sig berättigade att till förmån af Petri I:s descendence sjelfve sätta regeringen på en annan fot. I anseende till dessa omständigheter höllo många före, jämte h:r Chetardie, att det varit bättre för Sveriges afsigter om grefve Münnich hade konserverat sig vid ministèren och genom sitt upförande ännu mera brouillerat Rysslands spel, hvaremot andra voro med Nolcken af den tankan, att vid Sveriges påtänkta krig med Ryssland, det vore väl att hafva fått en så förfaren och entreprenant general ur vägen, som eljest hade fått kommendera ryska armén.

Underhandlingen med prinsessan Elisabeth blef väl af franske och svenske ministrarne under stadigt samråd med alt alfvare och

drift å deras sida fortsatt, men råkade så väl uti prinsessans som dess partis sinnelag och tänkesätt hvarjehanda oförmodade hinder. Straxt efter Duncans affärdande i januari månad hade Nolcken genom prinsessans hofmedikus Lestocq, såsom genom hvilken denne negotiationen drefs, gjort åtskillige försök att få löfte om den projekterade requisitionens underskrift och hvartill jämväl h:r Chetardie på alt sätt styrkte prinsessan vid det enda tillfälle han i januari månad hade att tala med henne om affärer; men det fanns altjämt betänklighet under det föregifvande att samma requisition kunde säkrast af unge hertigen af Holstein gifvas, som vore äfven så kraftig som prinsessans; att Hennes Höghet alt för mycket vågade vid dess utställande i sitt namn och vid dess till befarande kungörelse satt sig i största faran hos ryska nationen så väl som hos hela verlden uti tort, det hon såsom Petri I:s dotter sökt bana sig vägen till thronen med förlust af sin faders gloire och cession af en del af de genom honom conquetterade provinser, såsom hvarpå man väl såg att Sveriges afsigt med den henne tillbudne hjelpen syftade. De däremot andragne skäl blefvo dock så vida å prinsessans sida gillade, att hopp lämnades, att frambättre och sedan Kongl. Maj:ts svar på Nolckens ofvannämnda depesch var inlupit, det sig väl torde gifva med prinsessans i detta mål hysande betänklighet. Nu var innehållet af bem:te under den 13 och 26 februari, i början af mars ankomne ordres till Nolcken 1:o att påyrka requisitionsskriften såsom ett bevis om prinsessans sinnelag och åstundan och hvarförutom Kongl. Maj:t ej gerna kunde ingå i saken; 2:o att desistera från den förr yttrade propositionen om prinsessans reträtt till svenska sidan; 3:o att Kongl. Maj:t till att visa dess alfvare att biträda prinsessan, enär hon dess hjelp skulle påkalla, beordrat generalen Buddenbrock, att under en annan pretext sammandraga nu i första vår en corps svenska trupper af 12,000 man; 4:o att med prinsessan concertera någon operationsplan och hurnvida hon kunde hafva någon intelligence i Viborg till att hålla denna fästning sitt parti till handa och sig sjelf till en säker reträtt samt svenska armén till en place d'armes, dock skulle denna punkten ej vara en conditio sine qua non; 5:o att föreställa prinsessan nödvändigheten att ännu hålla sitt parti tillbaka, på det den ej må i otid utbryta, innan svenska flottan kunde komma i sjön, samt det hon ville utmärka rätta tiden och den yttersta terminen, då svenska makten kunde behöfvas; 6:o

att på ett sätt, som ej kunde rebutera prinsessan och hindra den påsyftade revolutionen, insinuera, huru underhandlingen mycket kunde förkortas, om Hennes Höghet ville närmare utlåta sig angående den i requisitionen en general omnämnde dedommagement för Sverige; 7:o att i alt detta gå med h:r Chetardie i samråd, hvars hof nu hade med Sverige enahanda afsigter i anseende till prinsessan, samt söka så begå, att de ifrån Frankrike till Hennes Höghet ärnade subsidier ginge genom Sveriges händer och såsom för dess räkning, till att göra sig därigenom en verklig merit hos prinsessan, som ock att därvid iakttaga en mera sparsamhet, än om de blefvo direkte från Frankrike och i dess namn gifne. Vid den öfverläggning som emellan Chetardie och Nolcken till verkställandet af deras undfångna och på lika ändamål syftande ordres föreföll, förenade de sig om följande mått: 1:o att som Chetardie under afbidande af sitt hofs ordres angående de om ceremonielet förefallne svårigheter intet visade sig på ryska hofvet eller hos ryska ministèren och således ej heller kunde fara till prinsessan Elisabeth, han för den skull ville taga möte med Lestocq i Nolckens hus, hvilket han med sin läkarekonst sedan en tid betjent, till att utan upseende genom honom sitt hofs tankar emot prinsessan att andraga; 2:o som hans ordres endast hade Sveriges interesses befrämjande till ändamål, så syntes han bäst därtill kunna bidraga, om han iklädde sig i det göromål som en mediateur emellan Sverige och prinsessan kunde tillkomma. På denna grund skulle han 3:o försöka att genom sine föreställningar förmå prinsessan att tillställa i hans såsom tredje mannens händer en af henne underskrifven och artikulerad förbindelse, hvaruti den Sverige för dess biträde till utfästande belöningen egentligen skulle komma att nämnas, dock med det uttryckliga förbehåll, att han denna propositionen ej skulle yttra till prinsessan, innan Nolcken förut hade erhållit hennes underskrift af den projekterade requisitionen, hvarmed Sverige ville låta sig nöja till att intet rebutera prinsessan och göra Sveriges afsigter hos henne misstänkta, hvilket vore så mycket mera apropos, som Sverige ärnade agera mot Ryssland med hela sin force och med Guds hjelp då såväl dymedelst som i anseende till invärtes tillståndet i Ryssland syntes komma i stånd, att sjelf kunna sörja för sin belöning utan att behöfva prinsessans biträde därtill eller utan hennes generosité, i fall hon kom på thronen och på hvilken man då för många skäl skull ej kunde räkna; 4:o att de 100,000

rubler, som Chetardie nu ärnade tillbjuda prinsessan å sitt hofs vägnar, skulle på Sveriges assignationer i Hamburg kunna efter prinsessans ordres lyftas, till att förekomma all misstanke hos hennes parti, som hitintills ej visste af Frankrikes biträde i denna saken och allenast afgifvit sig i denna anläggningen med Sverige allena; 5:o fanns rådligt att intet det ringaste yttra emot prinsessan om den ifrån Sverige omnämnda idén, att hon skulle göra sig försäkrad om Viborgs fästning.

På svenske ministerns i följe häraf emot prinsessan vidare gjorde tjenlige steg syntes denna underhandlingen hafva kommit till sin fulla mognad och slut, då Lestocq den 12 mars om aftonen sig hos Nolcken infann, förklarande det prinsessan på hans aflagde rapport om den gifne försäkran, att Kongl. Maj:t vore beredd att låta Hennes Höghet den åstundade hjelpen med alt eftertryck vederfara, så snart den till dess ministers autorisation af honom begärde requisitionsskriften vore utfärdad, numera resolverat sig bem:te skrift att underskrifva. Till den ändan tog ock Lestocq genast med egen hand en afskrift af konceptet till requisitionen, hvaruti allenast de sista orden, som innehöllo ett förbehåll att frambättre determinera något specielt angående Sveriges vid hjelpen till användande omkostnad med bägge ministrarnes samtycke blifvit utelämnade, lofvandes att med det första återställa densamma med Hennes Höghets formliga underskrift. Men genom tvenne ej förutsedde fataliteter blefvo desse goda liknelser till intet. Den ena timade af h:r Chetardies vållande, hvilken efter aftal infann sig med hos Nolcken och uti ett särskildt rum väntade på Lestocq, sedan han förut af Nolcken blifvit underrättad om hvad med Lestocq äfven då blifvit handladt och som sedermera varit med denne senare allena en stund ihop till att å Frankrikes vägnar öfverlägga om prinsessans angelägenheter, har han icke allenast gifvit Lestocq del om de af Frankrike till prinsessan ärnade 100,000 rubler, utan ock tvärt emot dess med Nolcken tagne aftal proponerat idén om den i hans (Chetardies) händer ifrån Hennes Höghet till afgifvande artikulerade skriften. Genom detta hans steg, som antingen härrört af ett förhastande eller af en otidig point d'honneur att äfven i närvarande underhandling vilja spela första rolen och vara hufvudkontrahent framför Sverige, såsom på hvilken fot Frankrike vid alla andra hof syntes kunna det taga med Sverige, skämde han saken såväl till sitt eget hofs som till Sveriges

nackdel; ty så tog prinsessan däraf anledning att icke allenast förkasta den proponerade artikulationen och att afböja de tillbudne penningars emottagande, under pretext af omöjlighet, att utan sin ögonskenliga fara kunna få dem till sig, utan ock att åter neka till den af henne redan samtyckte requisitionens underskrift till Nolcken, som hvarom hon trodde att den skulle göra henne ofelbart olycklig, föreslående däremot å nyo, att requisitionen bäst kunde af den unge hertigen af Holstein erhållas, hvilket kunde vara så mycket lättare, om Kongl. Maj:t lät komma honom till Sverige och följa svenska armén, hvilket icke allenast skulle göra en god verkan hos ryska nationen, så att gardet åtminstone ej skulle draga värjan emot de svenske, hvars exempel af flere ryska regementer då ofelbart skulle följas, utan ock hjelpa prinsessan att bättre cachera sitt spel emot ryska hofvet och regentinnan. Som alla af Nolcken däremot till Lestocq yttrade föreställningar ej förmådde bringa prinsessan till en annan resolution, så nyttjades det tillfälle, som påskhelgen gaf till att upvakta prinsessan, att Nolcken betjente sig däraf till att försöka att rätta den af bem:te h:r Chetardies felsteg förorsakade irringen medelst dess [adresserande?] till prinsessan sjelf, då han henne första påskdagen d. 27 mars upvaktade. Ehuruväl han nu i detta samtal på det nådigaste sätt blef af prinsessan accueillerad samt att Hennes Höghet med rörelse och erkänsla uptog Kongl. Maj:ts för henne förklarade välvilja, så yttrade hon sig icke med ett enda ord hvarken om requisitionsskriften eller om de af Sverige till hennes biträde till tagande mått, utan så ofta dessa ämnen i diskursen af Nolcken omrördes, det med en vänlig min anhörde och i stället att svara därpå gjorde hon honom många andra till saken ej hörande konfidenser om regentinnan och invärtes tillståndet i nationen.

Den andra i denna underhandling influtne skadliga omständigheten var att presidentsekreteraren baron Gyllenstierna blifvit om natten, då han gått ur ryske ministern h:r Bestuchefs hus, gripen och i häkte insatt samt ställd under en formlig ransakning och dom. Så snart denna tidning blef i början af april månad bland ryssarne i Petersburg kunnig, förorsakade den hos gardesofficerarne af prinsessans parti en ogemen bestörtning och räddhåga, i det de förmente, att han såsom delhafvande i de hemligaste ärender hade för Bestuchef berättat de relationer, som [illegible] hafva gjort om anläggningen med prinsessan samt

om deras namn som voro för henne. Uppå denna supposition ifrån ryska regeringen, hvilkens undvikande och i hopp att rädda sig sjelfve somlige officerare omgingo med den tankan att sjelfve angifva sig och sine complicer.[1] En tysk officerare, som altjämt varit budbärare mellan svenske ministern och gardesofficerarne, bragte honom i största och häpnaste hastighet efterrättelse härom och gaf sig med mycken möda tid att anhöra hvad honom till denna aldeles ogrundade suppositionens och räddhågans betagande svarades, att nämligen Gyllenstierna aldrig haft den ringaste kunskap af denna underhandling och altså ej heller kunnat något därom emot Bestuchef uptäcka, hvarföre de borde skylla sig sjelfve, om de på en chimerique föreställning ville sätta prinsessan och sig i fara. Uti samma supposition lät ock Hennes Höghet sedermera genom Lestocq ytterligare ursäkta sin refus angående requisitionens underskrift, hvaruti Nolcken likväl genast sökte att behörigen desabusera henne. Därjämte ansågs denna händelsen af ryska hofvet och ministèren för en dem mycket fördelaktig omständighet och för ett säkert tecken, att söndringen i svenska nationen borde ännu vara till en tillräcklig grad att göra densamma oskicklig till att med eftertryck utföra de mot Ryssland hysande onda afsigter och det påtänkta krig. Fördenskull åtog man sig ej heller denna saken på Bestuchefs därom gjorde rapport, utan önskade honom till svar därpå allenast en god bättring vid den opasslighet, som han förmält honom vara af alteration däröfver tillstött.

Förutom de elaka följder, som processen med Gyllenstierna haft i anseende till sakernes belägenhet vid ryska hofvet, syntes de ej mindre bedröflige i betraktande af Sveriges invärtes tillstånd. En del ville hafva anmärkt därvid all den olagliga häftighet, som allenast en dominerande partianda kan åstadkomma. De höllo Gyllenstierna oemotsägligen skyldig att hafva förbrutit sig mot det förbud, att inge betjente i kansliet skulle utan lof freqventera främmande ministrarne. Andres sine vederlikars exempel, som omgingo med främmande ministrarne, syntes hafva förledt honom till ett flitigare omgänge med Bestuchef, hos hvilken han samma afton superat i sällskap, då han vid utgången därifrån blef på gatan gripen af öfversten Lagercrants som var ledamot i Secrete Utskottet och af kaptenen [ɔ: löjtnanten] af gardet

[1] Satsen är ofullbordad.

baron Stierneld[1] samt förd först till landtmarskalken och sedan i corps de gardiet. Och som man vid den honom öfvergångne visitationen ej funnit det ringaste bevis af någon förrädisk handel eller tecken till något penningeförråd hos honom, så mentes, att efter lagens strängaste rätt och för ett ordentligt forum dess straff hade kunnat gå till en hård åtvarning och högst till tjenstens förlust. Till den öfver honom sedermera af en särskild kommission fälde dödsdomen och uppå dess benådande öfvergångne skymfliga straff vill man, att en besynnerlig omständighet bidragit, nämligen att afseendet med hans fasttagande på ett så ovanligt sätt ej syftade på hans personelle olycka, utan att få tillika sak med större personer af det andra partiet. Det skall genom en dåvarande kanslijunkare blifvit Gyllenstierna under dess afförande till landtmarskalken vid handen gifvit, det han utan stor olägenhet kunde komma ifrån denna saken, om han ville angifva några licentierade riksrådet grefve Thure Bielke graverande mål. Fruktan, hoppet och ett i närvarande situation honom påkommit nedrigt tänkesätt förledde ock Gyllenstierna därhän, att han vid inträdet i landtmarskalkens rum, under ett affecteradt bestört stillatigande, på en gång genom en exklamation: ack! grefve Thure Bielke! synts skylla honom för sin olycka. Men som vid ransakningen icke det ringaste funnits till bevis däraf, så hade det för Gyllenstierna den verkan, att han blef af sina förre gynnare och vänner abandonnerad och ett offer för sine ovänner och hemlige medtäflare. Som han var i en ordentlig korrespondens med de fleste utrikes ministrer och i synnerhet med Nolcken, så hände det att, då ifrån den senare ett svar sedan hans arresterande inlopp, brefvet blef bragt till kommissionen och där upbrutet, hvilket steg så mycket mera utmärkte ett oskäligt misstroende emot Nolcken, som denne då äfven med sjelfva det dominerande partiets beröm, men med sitt eget äfventyr, arbetade till rikets allmänna bästa på den honom anförtrodde stora anläggningen, såsom ock icke det ringaste anstötligt i brefvet funnits.

Så obehagligt eljest detta prinsessan Elisabeths förhållande var och hvilket så i Frankrike som Sverige medelst de till Chetardie och Nolcken afgångne instruktioner ansågs för helt orimligt, så att man syntes hafva skäl att afbryta underhandlingen och nyttja visse anledningar, som å ryska ministèrens sida indi-

[1] Den tredje var fänriken Cameenschöld.

rectement gåfvos till att komma till en hederlig accomodement bägge hofven emellan, så syntes dock invärtes jäsningen i ryska nationen råda till Hennes Höghets understöd, änskönt den åstundade requisitionen ej skulle af henne erhållas. Sedan gardesofficerarne förmärkt att Gyllenstiernas arrest ej haft den af dem befarade olägenheten, växte deras håg och mod, då de förnummo, att Sverige och Frankrike ville med eftertryck åtaga sig Petri I:s descendence. De styrkte med å sin sida till det å prinsessans vägnar genom Lestocq gifne förslag om den unge hertigens af Holstein inkallande till Sverige och till svenska armén, därjämte voro de mycket förbittrade mot grefve Osterman och beslöto hans fall, emedan de satte på hans räkning, att England i dess nu i april med Ryssland slutne allians jämväl garanterat den af kejsarinnan Anna fastställde successionsordningen, och att bemälte grefve sökte betjena sig däraf till att skaffa prinsen af Brunswig regentskapet och kanske sjelfva thronen. Slikt tal dem emellan blef likväl intet fördt med den försigtighet att icke ryska hofvet och ministèren fingo glunk därom. Men de tilltrodde sig dock icke att förfara med det vanliga inquisitionssättet eller försäkra sig af prinsessans person af fruktan att dymedelst allenast befrämja revolutionens utbrott, sedan man förmärkt, att hennes parti, så fördoldt det syntes, likväl hade en särdeles styrka. Fördenskull tog man saken på en lämplig fot, och sökte prinsen af Brunswig genom vänlighet och skänker så till de mäst misstänkte gardesofficerarne som alla gemene, och grefve Osterman genom sin svåger generalmajor Stroganof, som var major af gardet, att vinna dem till att upptäcka prinsessan Elisabeths plan. Dock togo ryssarne alla dessa ovanliga nådetecken och avancer för ofelbara märken af regeringens svaghet och styrktes därigenom ännu mera i deras upsåt.

Denna belägenheten syntes på visst sätt ursäkta prinsessans framhärdande repugnance i anseende till den åstundade formliga requisitionen, hvarvid hon naturligtvis borde finna, det hon utan någon främmande makts tillhjelp hade hopp att med tiden genom sin egen nation komma på thronen och jämväl också att sakerne emellan Sverige och Ryssland redan voro råkade i den crise, att Sverige utan afseende på hennes interesse likafullt skulle begynna kriget, hvaraf hon då alltid kunde betjena sig till sin fördel. På den andra sidan kunde åter igen denna requisitionens nekande ej heller vara ett hufvudhinder till Sveriges afsigters utförande emot

Ryssland, om det toge den resolution att agera med sin hela force, emedan det genom hertigen af Holstein kunde med mera säkerhet erhålla samma ändamål som med prinsessans requisition var påsyftadt och det på ett sätt, att både prinsessan Elisabeth och danska hofvet samt det kungl. huset i Sverige funno sitt interesse vid hertigens hopp till successionen på ryska thronen. Uppå denna grund blefvo också de af Chetardie och Nolcken till deras hof därom insände berättelser gillade medelst svar, som vid slutet af maj till Petersburg ankommo. I Sverige fann man i synnerhet att man kunde låta sig nöja med prinsessans gjorde förklaringar och goda vilja samt den i ryska nationen jäsande hugen till en ändrings åstadkommande. Och som det med krigsanstalterne alt kom till mera mognad, så att jämväl af svenska flottan tolf rangskepp med några fregatter voro utgångne, som skulle taga sin station vid någon svensk redd i Finland, så fick svenske ministern på sådant sätt lof att begifva sig ifrån Petersburg, att han under pretext af erhållet tillstånd att på en tid sköta sina enskylte angelägenheter vid dess afresa skulle lämna kommissionssekreteraren Lagerflycht samt en del af dess ekipage och domestiker där qvar, hvarvid han jämväl vid afskedstagandet hos prinsessan Elisabeth hade att göra dess sista försök till att erhålla hennes formeliga requisition.

Då desse ordres vid slutet af maj månad ankommo, hade underhandlingen med prinsessan hvilat, i det att icke allenast Lestocq, dels under pretext af sjukdom, dels af fara för sig, altsedan den 13 mars oaktadt många erhållna påminnelser, ej infunnit sig hos Nolcken, utan ock Hennes Höghet sjelf, som plägade hvar eftermiddag promenera i hofträdgården, undvikit att tala med honom och Chetardie, så ofta de sig på samma ställe infunnit.[1]

---

[1] Nolckens berättelse afbrytes här. Han lemnade Petersburg d. 16 juni 1741.

. von Mengden och Livland under svenska väldet

AF

A. HAMMARSKJÖLD

. . . K. M:t . . . hafver staden Riga och mestadelen af Livland *ved svärd igenom krigsmakt vunnit och sig och Sveriges krona underdånig gjort.*

GUSTAVUS ADOLPHUS.

I den stad I eftertryckeligt borde möta H. K. M:ts beställning med all ära och respekt och H. K. M:ts höghet hjelpa till att försvara hafven I, sändt oss några spotske skrifvelser, wägra Eder kunne komma, ja, beställa oss såsom eder bödelsknektar att exsequera hvad hos Eder är beslutet . . . De mena fuller i Liv- och Estland, att det är intet så högt angeläget, det är intet annat än skämt att traktera så H. K. M:t såsom ett litet barn. De kasta oss före, att Gubernatorn intet vill exsequera deras dom. De prygla och låter fara med folk på tyrannisk vis och mena att det är på adels vis. Om vi skulle så traktera Eder, som I trakteren dem, som I borden administrera rätt, månn' det skulle behaga Eder väl?

AXEL OXENSTIERNA

(i sittande Råd till estländska landtrådets deputerade d. 4 aug. 1640).

Es ist Schande für einen Livländer, wenn er die Verfassungen seines Vaterlandes nicht kennt.

OTTO VON MENGDEN.

Ne quid temere, ne quid timide.

GUSTAV VON MENGDEN.

. . . . Gefället mir also nicht, dass denen Deputatis in der Instruction gegeben sein soll, dass sie wegen der Reduction sich in Schweden in Tractatus einlassen sollen, sondern ich sage, das sicherste sey, hier in Lifland die Propositiones, da die gantze Ritterschafft, Land-St[ube] und Cantzeley, und also ander Beweisthum, und das gantze Corpus ist, anzuhören, und als eine freye und an dero Reichs-Tage nie gebundene Ritterschaft zu resolviren . . . . Denn Unterthanen können über andere Unterthanen nichts gebieten.

GUSTAV VON MENGDEN.

I

För en och hvar, som något närmare studerat Östersjöprovinsernas historia, har innevarande årtionde varit rikt på erinringar om fordomtima tilldragelser, mer eller mindre likartade dem, som framkallats af de åtgärder ryske kejsaren och hans regering i våra dagar ansett sig i nyssnämnda provinser böra vidtaga.

Hvad man än må säga om dessa åtgärder, så torde de likväl icke blott ha kommit est- och livländare, utan äfven flere svenskar att tänka på, »huru trådar, som spunnos för århundraden sedan, här löpa ihop i en knut för att vecklas upp igen till en ny väfnad.»

Ty det är nämligen icke Ryssland endast, som sökt fullständigt införlifva och med sig sammansmälta nämnda provinsers befolkning. Samma planer eller tendenser återfinna vi äfven under den tid Östersjöprovinserna stodo under polsk eller svensk öfverhöghet. Det är en egendomlig företeelse att se huru i det nionde årtiondet af de tre föregående seklen samma tendenser och sträfvanden i mer eller mindre grad framträda och söka göra sig gällande, på samma gång de äfven få en mera allmän politisk betydelse.

1580-talet började och gick till ända under skickelsedigra omständigheter för Est- och Livland. Genom Pontus De la Gardies och Karl Henriksson Horns segrar hade konung Johan III tvungit ryssarna till stilleståndet af år 1583. Följande år fick Estland af konung Johan de gränser som det ännu i dag bibehåller, om man undantager Narva. Han förenade nämligen till ett helt de vapenvunna landsdelarna och dem, som frivilligt gifvit sig under Sveriges krona. Redan denne konung ansåg Estland såsom en med Sveriges rike införlifvad provins, något som äfven estländarne sjelfva erkände. Och när han 1586 ansåg sig böra företaga ett slags reduktion, så försiggick denna nästan utan invändningar från estländarnes sida.

Ännu mera djupgående voro de åtgärder, som den polska konungen Stephan Bathory vidtog i Livland. Samma år han ändade det krig som han så segerrikt fört mot Ryssland, eller 1582, utfärdade han utan livländska ständernas hörande de ryktbara *Constitutiones Livoniæ*, genom hvilka fritt spelrum lemnades både åt den katolska reaktionen och åt planerna att polonisera Livland. Att den reduktion, som ungefär samtidigt bebådades och sedan äfven kom till stånd samt under hela polska tiden förblef en öppen fråga, stod i samband med dessa planer, är mycket troligt. Man bör ej heller undra på, om konung Stephan, som icke blott var »en man af stål, en fulländad soldat och fältherre», utan äfven en statsklok herskare, först och främst såg på polska kronans rättigheter, och hans tolkning af privilegierna torde minst sagdt ha varit lika riktig som livländarnes. Han var

visserligen såsom en ifrig och nitisk katolik en främjare af sin kyrka, men alls icke en fanatiker eller ett viljelöst redskap i jesuiternas händer. Men just detta blef Polens konung egendomligt nog, då Vasaättlingen Sigismund besteg Piasternas och Jagellonernas tron. Under denne konung fortsattes ofvannämnda planer med större ifver. År 1589 utfärdade polska riksdagen och konungen en ny provinsialförfattning för Livland eller de så kallade *Ordinationes Livoniæ*, hvilka polackarne trodde skulle ytterligare främja deras afsigter. Och då livländarne klagade öfver denna författning, hade detta endast till följd, att polackarne och lithauerna ytterligare gynnades på deras bekostnad. Kriget med Sverige hindrade dock polackarna att föra sitt verk till slut, och sedan Gustaf Adolf eröfrat största delen af landet och lagt det under Sveriges krona, ingick en ny och lyckligare tid för detsamma.

Men 60 år efter Rigas eröfring, eller 1681, utsträckte Karl XI reduktionen äfven till Livland. På den landtdag, som i anledning häraf vardt sammankallad, framträdde livländarne första gången offentligt med sina »eftertänkliga» åsigter om Livlands ställning till Sveriges krona, visserligen till en början i hofsammare ordalag, än som sedan blef fallet. Trots dessa påståenden och i trots af den ovilja och bitterhet, som jäste i sinnena i följd af den fortgående reduktionen, måste dock de livländska ständerna 1687 vid arfhyllningen afgifva en bindande ed till Sveriges konung och Sveriges rike. Striden mellan svenska kronan och livländarne vardt likväl allt häftigare, tills den 1689 genom Patkuls framträdande får en ny utveckling, som ändade med de livländska landtrådens dömande och provinsialförfattningens omstörtande. Detta hade till följd andra mått och steg från den svenska regeringens sida. I privilegierna kallas visserligen alltid Livland för en inkorporerad provins i Sveriges rike; så var landet ock, men likväl icke fullständigt. Hade ej det stora nordiska kriget kommit emellan, hade det dock säkerligen skett.

Samtidigt med att livländska ridderskapet hade sina förrädiska underhandlingar med konung August och Patkul 1699, utfärdade Karl XII några förordningar, som afsågo börjañ till Livlands fullständiga införlifvande i Sveriges rike. Detta var endast en nödvändig följd af livländarnes ytterliga provinsialism och deras vid åtskilliga tillfällen olagliga åtgärder och »eftertänkliga» statsrättsliga påståenden.

Sverige satt igen inom sina förra gränsor, så hade ambassadören hos prinsessan Elisabeth på alt sätt att utbetinga en god belöning för Sverige, ehuruväl man i Frankrike trodde bättre vara för Sverige, att det återfinge sina provinser genom en conquête än genom en cession, till hvilken senare man trodde att prinsessan Elisabeth hvarken tordes vilja eller kunna samtycka. I anledning af dessa ordres, hvilka aldeles öfverensstämde med dem S:t Severin hade fått, begynte Chetardie att med mera öppenhjertighet umgås med Nolcken, emot hvilken han dock hemligen hyst något återhåll och misstanka, att han varit den förra svenska ministèren tillgifven och mindre hugad för den närvarande.

Vid den tiden hände den ändring uti ryska ministèren, att premierministern grefve Münnich, som med mycken myndighet och till allas (utom regentinnans och dess favorits, fröken Mengdens) missnöje fört sitt embete, sedan honom kort förut dess styrelse såvida blifvit betagen, att han inga mål utan ordentligt samråd med de vanlige kabinettsministrarne skulle företaga och afgöra, den 4 mars på dess åstundan undfick sin dimission från alla innehafde beställningar. Ehuruväl nu sådant skedde af en art af sacrifice, som regentinnan varit nödgad att göra åt ryska nationen, så blef densamma henne likväl intet därföre mera benägen, ej heller då hon sedermera lät sin gemål, prinsen af Brunswig, taga del i konseljen och kabinettsärenderne, hvilken sig ock med mycken flit dem åtog och eljest på alt sätt sökte att vinna nationens och i synnerhet gardesregimenternes kärlek. Däraf togo de missnöjde anledning, att misstänka prinsen att vilja sjelf blifva regent, om det ock vore med religionens ändring och grekiska lärans antagande, och som denne afsigten skulle ännu mera göra kejsarinnan Annas testamente till intet, så höllo de sig berättigade att till förmån af Petri I:s descendence sjelfve sätta regeringen på en annan fot. I anseende till dessa omständigheter höllo många före, jämte h:r Chetardie, att det varit bättre för Sveriges afsigter om grefve Münnich hade konserverat sig vid ministèren och genom sitt upförande ännu mera brouillerat Rysslands spel, hvaremot andra voro med Nolcken af den tankan, att vid Sveriges påtänkta krig med Ryssland, det vore väl att hafva fått en så förfaren och entreprenant general ur vägen, som eljest hade fått kommendera ryska armén.

Underhandlingen med prinsessan Elisabeth blef väl af franske och svenske ministrarne under stadigt samråd med alt alfvare och

drift å deras sida fortsatt, men råkade så väl uti prinsessans som dess partis sinnelag och tänkesätt hvarjehanda oförmodade hinder. Straxt efter Duncans affärdande i januari månad hade Nolcken genom prinsessans hofmedikus Lestocq, såsom genom hvilken denne negotiationen drefs, gjort åtskillige försök att få löfte om den projekterade requisitionens underskrift och hvartill jämväl h:r Chetardie på alt sätt styrkte prinsessan vid det enda tillfälle han i januari månad hade att tala med henne om affärer; men det fanns altjämt betänklighet under det föregifvande att samma requisition kunde säkrast af unge hertigen af Holstein gifvas, som vore äfven så kraftig som prinsessans; att Hennes Höghet alt för mycket vågade vid dess utställande i sitt namn och vid dess till befarande kungörelse satt sig i största faran hos ryska nationen så väl som hos hela verlden uti tort, det hon såsom Petri I:s dotter sökt bana sig vägen till thronen med förlust af sin faders gloire och cession af en del af de genom honom conquetterade provinser, såsom hvarpå man väl såg att Sveriges afsigt med den henne tillbudne hjelpen syftade. De däremot andragne skäl blefvo dock så vida å prinsessans sida gillade, att hopp lämnades, att frambättre och sedan Kongl. Maj:ts svar på Nolckens ofvannämnda depesch var inlupit, det sig väl torde gifva med prinsessans i detta mål hysande betänklighet. Nu var innehållet af bem:te under den 13 och 26 februari, i början af mars ankomne ordres till Nolcken 1:o att påyrka requisitionsskriften såsom ett bevis om prinsessans sinnelag och åstundan och hvarförutom Kongl. Maj:t ej gerna kunde ingå i saken; 2:o att desistera från den förr yttrade propositionen om prinsessans reträtt till svenska sidan; 3:o att Kongl. Maj:t till att visa dess alfvare att biträda prinsessan, enär hon dess hjelp skulle påkalla, beordrat generalen Buddenbrock, att under en annan pretext sammandraga nu i första vår en corps svenska trupper af 12,000 man; 4:o att med prinsessan concertera någon operationsplan och huruvida hon kunde hafva någon intelligence i Viborg till att hålla denna fästning sitt parti till handa och sig sjelf till en säker reträtt samt svenska armén till en place d'armes, dock skulle denna punkten ej vara en conditio sine qua non; 5:o att föreställa prinsessan nödvändigheten att ännu hålla sitt parti tillbaka, på det den ej må i otid utbryta, innan svenska flottan kunde komma i sjön, samt det hon ville utmärka rätta tiden och den yttersta terminen, då svenska makten kunde behöfvas; 6:o

Sverige satt igen inom sina förra gränsor, så hade ambassadören hos prinsessan Elisabeth på alt sätt att utbetinga en god belöning för Sverige, ehuruväl man i Frankrike trodde bättre vara för Sverige, att det återfinge sina provinser genom en conquête än genom en cession, till hvilken senare man trodde att prinsessan Elisabeth hvarken tordes vilja eller kunna samtycka. I anledning af dessa ordres, hvilka aldeles öfverensstämde med dem S:t Severin hade fått, begynte Chetardie att med mera öppenhjertighet umgås med Nolcken, emot hvilken han dock hemligen hyst något återhåll och misstanka, att han varit den förra svenska ministèren tillgifven och mindre hugad för den närvarande.

Vid den tiden hände den ändring uti ryska ministèren, att premierministern grefve Münnich, som med mycken myndighet och till allas (utom regentinnans och dess favorits, fröken Mengdens) missnöje fört sitt embete, sedan honom kort förut dess styrelse såvida blifvit betagen, att han inga mål utan ordentligt samråd med de vanlige kabinettsministrarne skulle företaga och afgöra, den 4 mars på dess åstundan undfick sin dimission från alla innehafde beställningar. Ehuruväl nu sådant skedde af en art af sacrifice, som regentinnan varit nödgad att göra åt ryska nationen, så blef densamma henne likväl intet därföre mera benägen, ej heller då hon sedermera lät sin gemål, prinsen af Brunswig, taga del i konseljen och kabinettsärenderne, hvilken sig ock med mycken flit dem åtog och eljest på alt sätt sökte att vinna nationens och i synnerhet gardesregimenternes kärlek. Däraf togo de missnöjde anledning, att misstänka prinsen att vilja sjelf blifva regent, om det ock vore med religionens ändring och grekiska lärans antagande, och som denne afsigten skulle ännu mera göra kejsarinnan Annas testamente till intet, så höllo de sig berättigade att till förmån af Petri I:s descendence sjelfve sätta regeringen på en annan fot. I anseende till dessa omständigheter höllo många före, jämte h:r Chetardie, att det varit bättre för Sveriges afsigter om grefve Münnich hade konserverat sig vid ministèren och genom sitt upförande ännu mera brouillerat Rysslands spel, hvaremot andra voro med Nolcken af den tankan, att vid Sveriges påtänkta krig med Ryssland, det vore väl att hafva fått en så förfaren och entreprenant general ur vägen, som eljest hade fått kommendera ryska armén.

Underhandlingen med prinsessan Elisabeth blef väl af franske och svenske ministrarne under stadigt samråd med alt alfvare och

drift å deras sida fortsatt, men rakade så väl uti prinsessans som dess partis sinnelag och tänkesätt hvarjehanda oförmodade hinder. Straxt efter Duncans affärdande i januari månad hade Nolcken genom prinsessans hofmedikus Lestocq, såsom genom hvilken denne negotiationen drefs, gjort åtskillige försök att få löfte om den projekterade requisitionens underskrift och hvartill jämväl h:r Chetardie på alt sätt styrkte prinsessan vid det enda tillfälle han i januari månad hade att tala med henne om affärer; men det fanns altjämt betänklighet under det föregifvande att samma requisition kunde säkrast af unge hertigen af Holstein gifvas, som vore äfven så kraftig som prinsessans; att Hennes Höghet alt för mycket vågade vid dess utställande i sitt namn och vid dess till befarande kungörelse satt sig i största faran hos ryska nationen så väl som hos hela verlden uti tort, det hon såsom Petri I:s dotter sökt bana sig vägen till thronen med förlust af sin faders gloire och cession af en del af de genom honom conquetterade provinser, såsom hvarpå man väl såg att Sveriges afsigt med den henne tillbudne hjelpen syftade. De däremot andragne skäl blefvo dock så vida å prinsessans sida gillade, att hopp lämnades, att frambättre och sedan Kongl. Maj:ts svar på Nolckens ofvannämnda depesch var inlupit, det sig väl torde gifva med prinsessans i detta mål hysande betänklighet. Nu var innehållet af bem:te under den 13 och 26 februari, i början af mars ankomne ordres till Nolcken 1:o att påyrka requisitionsskriften såsom ett bevis om prinsessans sinnelag och åstundan och hvarförutom Kongl. Maj:t ej gerna kunde ingå i saken; 2:o att desistera från den förr yttrade propositionen om prinsessans reträtt till svenska sidan; 3:o att Kongl. Maj:t till att visa dess alfvare att biträda prinsessan, enär hon dess hjelp skulle påkalla, beordrat generalen Buddenbrock, att under en annan pretext sammandraga nu i första vår en corps svenska trupper af 12,000 man; 4:o att med prinsessan concertera någon operationsplan och huruvida hon kunde hafva någon intelligence i Viborg till att hålla denna fästning sitt parti till handa och sig sjelf till en säker reträtt samt svenska armén till en place d'armes, dock skulle denna punkten ej vara en conditio sine qua non; 5:o att föreställa prinsessan nödvändigheten att ännu hålla sitt parti tillbaka, på det den ej må i otid utbryta, innan svenska flottan kunde komma i sjön, samt det hon ville utmärka rätta tiden och den yttersta terminen, då svenska makten kunde behöfvas; 6:o

huru mycket spanmål samtidigt från samma hamnar utskeppades till Sverige eller till Tyskland för de svenska arméernas räkning; för denna betalades nämligen icke licent[1].

Det var dock ej endast genom sina ämbetsmän och agenter, Gustaf Adolf försäkrade sig om tillgång på spanmål, utan han trädde härför äfven i direkt förbindelse med en af århundradets aldra väldigaste köpmän, den ryske tsaren, hvilken sedan gammalt var den förste köpmannen i sitt rike och oinskränkt reglerade handeln därstädes. Redan 1627 hade konungen begärt, att från Ryssland »tullfritt få utskeppa 10 à 12 skeppslaster spanmål och andra ätande varor» hvilket tsaren ock beviljade följande år[2]). I början af 1629 varnar konungen tsaren för de faror, som hota från kejsaren och Polen. Gustaf Adolf upprepar sina varningar i ett nytt bref[3]), i hvilket han omtalar, att kejsaren underkufvat de protestantiska furstarne och besatt de vigtigaste hamnarna vid kusterna af Danmark, Mecklenburg och Pommern, samt »att han nu med stor ifver rustar sig till att nästa sommar hafva en väldig flotta i *Varäger-hafvet* för att lägga Sverige, Preussen och Danmark under det påfliga oket». Men sedan detta skett, menar Gustaf Adolf, att katolikerna skola vända sig mot Ryssland och *»den gamla grekiska religionen»*. Konungen uppfordrar visserligen icke tsaren att bryta det med Polen ingångna stilleståndet före dess utgång; dock måste de arma människorna i Tyskland och Danmark hjelpas, och härtill tänker Gustaf Adolf uppbjuda alla sina krafter. Men emedan det varit missväxt i Sverige, begär han att från tsarens länder få utföra 50,000 tjetverts råg och andra lifsmedel, hvilket också vardt beviljadt, men en ännu större leverans skulle snart följa. Af Gustaf Adolfs bref till pfalzgrefven Johan Kasimir d. 22 jan. 1631 ses nämligen, att tsaren villfarit konungens begäran

[1] Om denna spanmålshandel se vidare en mängd af regeringens bref till dessa städers borgmästare och råd, registr., samt Livonica 577.

[2] Riksregistraturet den 12 januari 1629. S. d. Instruction »för generallöjtnanten under vårt stora artilleri Anthonius Monier» som sändebud till tsaren. Ny instruction den 13 nov. s. å.; 10 punkten i denna är ganska upplysande.

[3] Troligt är, att detta skrefs i nov., ehuru jag ej lyckats återfinna detsamma i riksregistraturet, men det stämmer i hufvudsak till innehållet med omnämnda punkt i Moniers instruction af d. 13 nov. Utdrag ur brefvet har jag funnit i Baltische Monatsschrift XVIII, s. 387—388, A. Brückners anm. af Droysens Gustaf Adolf. Brückner anför som källa Solovjev, XI, s. 179—180, men känner ej i hvilket mått spanmålen levereras, ty han skrifver: »Daher ersucht der König den Zaren in des letzeren Staaten 50,000(?) Roggen und anderer Lebensmittel ankaufen und ausführen zu dürfen».

om att få utföra 75,000 tjetverts[1] — omkring 107,000 tunnor, eller 160,000 hektoliter spanmål. Om vigten af denna tillförsel för Gustaf Adolf vitnar hans bref till riksrådet, i hvilket han klagar öfver, att gärderna ej ordentligen inflöto eller kommo honom tillhanda. Därför höll han nu på att blifva strandsatt, så mycket mer som han »här hade sammanstämt en här af 96,000 man af allehanda nationer och tungomål[2].

Sålänge trettioåriga kriget varade[3], gynnade ryska regeringen spanmålsutförseln till de svenska hamnarne. Detta behöfver dock ej anses såsom ett direkt bevis på välvilja, all rysk utförsel kunde ju ej gå öfver Arkangel, men för Sverige var det en ofantlig fördel att den ryska spanmålen till stor del måste söka de svenska Östersjöhamnarne[4], ty på sådant sätt blefvo de för Sverige ännu större kornbodar. Detta kom väl till pass icke blott under 30-åriga kriget, utan äfven under de följande krigen, framförallt under Karl XI:s. Härigenom ha äfven dessa provinser bidragit till Sveriges storhet. De ha mera gjort detta på nyssnämnda sätt än genom sina söner[5], ehuru en mängd est- och livländare med lysande tapperhet och stor duglighet kämpade under Sveriges fanor och därunder fingo höga och vigtiga befäl.

Men den största betydelsen dessa provinser haft för Sverige är, att kampen om dem förbereder vår storhetstid.

Ty denna kamp har i förening med reformationen väckt till lif och utvecklat alla de rika krafter, som lågo och slumrade inom vårt folk. Reformationen pånyttfödde oss i sedligt och höjde oss i intellektuelt afseende. Krigen med Ryssland och

[1] Det torde kunna intressera en och annan att veta huru mycket Gustaf Adolf betalade tsaren för denna post, det var 88,000 rdr sp. i ett för allt. En tjetvert är ungefär 46 kappar. Se konungens bref till Erik Larsson om kornhandeln i Livland d. 26 febr. 1631, och hans ofvannämnda bref till pfaltzgrefven, riksreg.

[2] Strängt, men som det sedan tyckes orättvist bref till rådet dat. Neu-Brandenburg d. 3 febr. 1631 i riksreg.

[3] Se vidare rörande handeln med Ryssland Gustaf Adolfs bref till Johan Skytte d. 28 febr. 1631 och instruktionen för Johan Möller som agent i Muscau s. d. För Kristinas regering äro brefven till residenterna och commerciefaktorn Johan de Rodes vigtiga.

[4] Se brefven om kornhandeln till Riga d. 28 febr., till Riga och Reval d. 9 mars, m. fl. bref 1621. Riksreg.

[5] J. Mankell säger i Hist. Bibl. 1878 (Om orsakerna till Gustaf II Adolfs deltagande i trettioåriga kriget) s. 483, att af de trupper, som 1630 skulle deltaga i den tyska expeditionen, voro 2,200 från Livland, och att 6,000 man voro qvar därstädes som besättningar. För min del tror jag, att möjligen de 2,200 voro livländare, däremot voro de qvarlemnade sannolikt svenska eller finska trupper, åtminstone voro de det några år därefter; de kallas nämligen i urkunderna för nationalfolk. Äfven andra saker häntyda därpå.

Polen lärde vårt folk att känna och att använda sina krafter. Det var därför icke underligt, att under denna tid tanken på Östersjöväldet vardt en klar och bestämd plan, och att då en armée och en krigskonst utbildades, som voro de yppersta på sin tid. Såsom ett par tvillingssyskon skulle dessa blifva de medel, genom hvilka kejsarens och katolska ligans härar splittrades och Sverige vann öfverväldet i Norden samt kom att utöfva ett afgörande inflytande på Europas öden. Indirekt kan detta skönjas icke minst i våra dagars historia, då man tänker på att en protestantisk makt har enat Tyskland.

Vår storhetstid saknar, lika litet som hvarje annan tid, sina skuggsidor, men ovedersägligen har den långt mera gagnat än skadat. Det kan vara sannt, att lyckan trifves lika väl med ringheten och obemärktheten som med storhet, makt och glans. Men ringheten är ofta förenad med en högst inskränkt verksamhetskrets, och en sådan höjer sällan själen eller eggar företagsamheten. Att se lifvet i stort *kan* understundom vara ett godt; därigenom *kan* synkretsen vidgas och nya mäktiga tankar uppstå. Vår storhetstid var en väckelsens och företagsamhetens tid, den gaf vårt folk en vidsträcktare syn på lifvet och lät storartade tankar födas, som sedan förverkligades inom en mängd områden. Ett ypperligt härväsen gaf den oss ju, en förvaltning som då var den bästa i Europa, och som varit af stort inflytande på våra grannstater. Den höjning storhetstiden gaf vårt undervisningsväsen lade grunden till en vetenskaplig verksamhet, som möjliggjorde frihetstidens i så många afseenden storartade vetenskapliga lif. Att vi skulle ha varit lyckligare, om vår storhetstid aldrig varit, torde vara svårt att bevisa.

Men att vår stormaktsställning, såsom A. von Richter menat, direkt varit beroende af besittningen af Est- och Livland, är i hög grad öfverdrifvet.

Östersjöväldet var ett af medlen för vår storhet, men det var icke den egentliga grunden för densamma, ty denna låg inom svenska folket sjelft. Och det är detta, som gör vår storhetstid så tilltalande. Ty den var icke *en* ätts eller *ett* stånds verk, utan *hela* nationens. Vår storhetstid stälde stora fordringar på svenska folket både i afseende på manskap och skatter; *alla* klasser fingo känna, huru tung bördan var, bönderna visserligen mest. Deras offervillighet söker också sin like och är värd den största beundran.

För öfrigt kan man se, huru nationen under kampen för Östersjöväldet och mot katolicismen höjer sig generation för generation, eller åtminstone huru det ena slägtledet supplerar det andra. Ur alla folkklasser utgingo stora män, stora i kriget, stora i freden. Det var under desses ledning, som vårt folk visar sanningen af Gustaf Vasas ord, att det var »ett styfsint folk fallet för storverk». Det var ock endast därigenom att hela nationen deltog i det stora verket, som den kunde höja Sverige till storhet och makt, till berömmelse och ära. Man har dock kanske icke varit fullt rättvis mot de generationer, som förberedde och upprätthöllo Gustaf Adolfs och Axel Oxenstiernas verk.

Jämte gamle kung Gösta äro visserligen de begge nyssnämnda de största männen i vår historia, men deras verksamhetsfält var också det mest storartade och lysande, som svenska män någonsin haft. Och därigenom har också följden blifvit, att dessa begges samtida framstå som den yppersta generation vårt land frambragt. Men sådane män som den store konungen och hans store kansler kan ej hvarje slägtled frambringa. Om man därföre frånräknar dem, så torde deras samtida knappast stå öfver de närmast föregående eller de närmast efterföljande generationerna.

Sveriges storhet var nämligen ej endast Gustaf Adolfs och hans mäns verk, den var ett verk af flera generationer. Alla Vasakonungarna, utom Sigismund, hafva direkt sin andel i skapandet af Sveriges storhet, och detta icke blott Erik XIV utan ock Johan III. Man har ej rätt att låta den moraliska indignationen öfver den sistnämndes förhållande till sin broder, eller hans katolska griller, eller hans nyckfullhet och hans svaghet i karaktären hindra en att se äfven hans förtjenster. Vasarnes stora naturliga begåfning visar sig hos honom icke endast i hans häpnadsväckande virtuositet att både muntligen och skriftligen ge ovett, utan i flere andra och betydelsefullare afseenden. Han var visserligen allt för mycket teoretisk och allt för litet praktisk, men han hade sinne och intresse för mycket, som hans kunglige fader ej haft. I Johans utrikes politik saknades ej idéer, framförallt kan detta skönjas i grundläggningen af vårt Östersjövälde. Hans förtjenster i detta afseende ha ännu icke blifvit fullt erkända.

Och dock visade han i detta verks fullföljande en kraft, en uthållighet och en beslutsamhet, som man annars förgäfves söker

i hans handlingssätt. Hans krig mot Ryssland hör till de ärofullaste sidorna i vår historia. Hans insigter i krigsväsendet synas mig ha varit allt för mycket teoretiska och hans fälttågsplaner voro oftast kanske allt för kombinerade för att ha kunnat lyckas. Det är dock att märka att det först är genom hans krig, som svenskarne egentligen lärde sig krigskonsten.

Konungen drog fram många dugliga män och belönade dem som utmärkte sig. Hans Björnson (Lejon) och Claes Åkesson (Tott) vunno genom sitt försvar af Reval[1] 1570—71, liksom Hornarne 1577, stor ära och det största erkännande. Göran Boijes seger[2] vid Wenden öppnar den lysande segerbana, som först skulle ända på Pultavas fält. Karl Henriksson Horns och Pontus De la Gardies fälttåg torde höra till de mest lysande bladen i vår historia. Visserligen bidrogo polackarnes samtidiga segrar till svenskarnes, men desses lika mycket till de förres. Dessutom hade både svenskar och polackar stor hjelp af de krimska tatarernas khan, som genom Johans sändebud gång på gång förmåddes infalla i Ryssland, och som äfven var mycket angelägen om Johan III:s vänskap. Ett par gånger hade khanen sändebud hos den svenske konungen.

Genom det kraftiga understöd Johan III gaf sina fältherrar har han sin andel i deras framgångar. Pontus De la Gardies armé var vid slutet af kriget betydlig och utgjorde öfver 30,000 man reguliert krigsfolk. Konung Stephans armé var visserligen större, men hans *reguliera* trupper torde dock på långt när ej varit så talrika[3] som Johan III:s.

---

[1] Th. Schiemann vill i sina »Charakterköpfe und Sittenbilder» både i sin uppsats om »Johann Taube und Eilert Kruse» och i den om »Magnus König von Livland», göra gällande, att det förnämligast var Revalsboarne som försvarade staden. Utan att vilja förringa de tappre borgarnes förtjenster, måste jag dock framhålla, att ur riksregistraturet det kan bevisas, att den svenska besättningen betydligt öfversteg de väpnade borgarnes och deras värfvade knektars styrka. Att Karl Henriksson varit svensk befälhafvare 1570—71, såsom flere svenske och utländske historieskrifvare och sist Gotthard v. Hansen sagt (Beiträge zur Kunde Est-, Liv- und Kurlands, III, h. 3, s. 281) är oriktigt. Jag torde en annan gång återkomma härtill.

[2] Ryska hären uppgifves ha varit 18,000 man. Göran Boije hade 3 fänikor svenske knektar, 3 fanor ryttare och en liten fänika revalske stadsknektar. Han uppgjorde planen till anfallet och föreslog den för polske fältherren Andreas Sapieha, som med sin styrka eller 2,000 polska ryttare också öppnade striden, kastande det tatariska rytteriet öfveända, men först när svenskarne grepo in, vardt striden allmän. Det var med svenska infanteriet Göran Boije afgjorde slaget, framför allt då han stormade det befästa ryska lägret, hvars hela artilleri han tog. Se Busse, »Herzog Magnus König von Livland», s. 134—135.

[3] 11 fanor ryttare eller 10,795 man, 17 fänikor knektar eller 19,783 man. Dessutom skulle ryssarna från Savolaxsidan anfallas af 5,000 man. Se »Registr.

Särskildt må ock framhållas, att Johan III hade en bättre blick för, hvar gränsen i öster skulle gå än hans efterträdare[1].

Karl IX:s statskonst har man visserligen i allmänhet gjort rättvisa, dock torde man något mera ha bort framhålla hans betydelse för vårt Östersjövälde. Under 40 år eller mellan 1571—1611 håller han hårdnackadt fast vid tanken på detsamma[2]. Till en början tänker han kanske endast på Estland och Ösel, längre fram dock äfven på Livland. Hvilken betydelse hans uppträdande 1600—1602 har haft i sistnämnda provins skola vi längre fram se. Men om man än för öfrigt gifvit honom tillbörligt erkännande, så har likväl ej detta vederfarits hans samtida. Likväl har man kanske varit mer rättvis mot hans motståndare bland rådsherrarne, hvilka ock genom sin mandom äro värda stor aktning, än mot hans egna medhjelpare. Karl IX var visserligen stor som statsman, men ej som fältherre, så personligen tapper han än var. Men om segern vid Stångebro är en verldshistorisk händelse och som sådan moder till segern vid Breitenfeld, så må man ej förgäta, att den egentliga äran af förstnämnda slag tillkommer Anders Lennartsson[3] och den stockholmske guldsmedssonen Samuel Nilsson till Hessle. Den stränge konungens egna ord vitna om, hvilken utmärkt man den sistnämnde var.

»Vi hafve, Peder Nilsson», skrifver konungen, »bekommit din skrifvelse daterad Lude den 25 septembris och förnummit, huru olyckligen sakerne äre afgångne ved Dorpt, och synnerligen att vi hafve mist vår troman Samuel Nilsson och ville heller omburit tri finger utaf vår hand än en sådan tapper man, den som man nu skall söka efter i Sverige; kunne vi hafva köpt hans lif med penningar, då hade vi inte så kärt antingen sölfver eller guld, som vi ju ville hafva haft derför ospart, om det hade varit mögeligt och Guds gudomliga vilja att han ännu vore i lifvet»[4].

på Kongl. Maj:ts vår aldre nådigste herres krigsfolk uti Finland och Lifland. item uppå krigshären anno 82, först som nu är förordnadt med Herr Pontus De la Gardie och Arfwed Hendersson fältöfverste till den nogårdske rese», Handlingar angående ryska kriget 1570—1595 i Riksarkivet.

[1] Min uppfattning af konung Johan grundar sig på riksregistraturet och hans bref i samlingen Livonica.

[2] Johan III:s och Karl IX:s registratur.

[3] Denne var som bekant farbroder till Lennart Torstensson.

[4] Konungen till sekreteraren Peder Nilsson, riksreg. den 2 november. I sin almanacka, som förvaras i Riksarkivet, skrifver konungen: »31 oktober kom min enspännare från Livland och visste berätta för sanning om Samuel Nilssons död, hvars själ Gud hugsvale! Och der hafver jag mist en trogen och duglig man, hvilkens like icke många finnes i Sverige, men patientia — alles von Gott.»

Om Samuel Nilsson se vidare riksreg. och Den ointroducerade adelns ättartaflor af B. Schlegel och C. A. Klingspor. Dock är det oriktigt, som där står, att han

Utmärkta män och det af alla klasser förberedde Gustaf Adolfs tid, men sådana följde också efter densamma. Den gamla adeln har äfven under Karlarnas tid att uppvisa utmärkta män, t. ex. Johan Gyllenstjerna och Magnus Stenbock, men ur de ofrälse klasserna eller de nyadlade ätterna framträda nu män, som kunna täfla med de flesta af den gamla adelns yppersta. Få, om ens någon, torde ha gjort fäderneslandet bättre tjenster än Erik Dahlberg och Simon Grundel Helmfelt, hvilka begge fältmarskalkar voro födda ofrälse. De nyadlade Mathias Björnklou, Erik Lindsköld och Gustaf Cronhjelm äro alla utmärkta statsmän eller lagstiftare. Många andra af den gamla eller nya adeln kunde uppräknas, men de nämnde torde vara nog för att visa, att vårt folk i intellektuelt afseende icke var i sjunkande, då vår storhetstid kämpade sin sista strid.

Det har sagts, att Sverige under sin storhetstid är att likna vid en dvärg i en jättes rustning. Sanningen häraf kan jag för min del dock icke inse. Var det mot en dvärg som tre sådana makter som Ryssland, Sachsen-Polen och Danmark behöfde förena sig för att kunna störta honom. Var icke det stora nordiska kriget en verklig jättestrid, och om så var, kan man väl ej säga, att Sverige endast var en dvärg i en jättes rustning.

Det torde mera öfverensstämma med sanningen, om man säger, att ingen svensk konung förfogat öfver så stora nationella krafter som Karl XII, men också att ingen på ett ändamålslösare sätt användt och förödt dessa krafter. Hans armé var vid krigets utbrott en af de största och yppersta som vår verldsdel dittills skådat. Om denna för sin tid så väldiga här blifvit använd, där den borde ha användts, torde Karl XII äfven då blifvit »den öfver hela verlden högt berömde konungen», dock utan att detta skulle kostat Sverige dess storhet och makt.

Man har under intryck af livländarne velat göra gällande, att reduktionen i Östersjöprovinserna har vållat det stora nordiska kriget och därigenom beredt Sveriges fall. Det är att tillägga reduktionen och Livland allt för stor vigt. Äfven utan denna

först efter slaget vid Stångebro vardt öfverste öfver hertigens hela infanteri. Registraturet visar, att han redan före slaget blifvit detta, liksom Anders Lennartsson öfver hela rytteriet. De tappra vapenbröderna stupade begge i Livland, den sistnämnde som fältmarskalk i det blodiga slaget vid Kirkholm 1605, som han hade afrådt sin kungliga herre att börja; Samuel Nilsson åter 1607, han var då ståthållare i Narva och fältöfverste för »vår och riksens i Livland stående armé och krigsmakt». För hans hustru och barn sörjde konungen frikostigt. De sistnämnde måtte ha dött vid helt unga år.

reduktion och Patkul skulle nyssnämnda krig ha utbrutit. I tsar Peters brinnande önskan att få hamnar vid Östersjön och i konung Augusts ärelystnad kan man se ett par af hufvudorsakerna till detta krig. Den livländska reduktionen har endast i ringa mån, om ens något, bidragit till dess utbrott. Men utom de begge nyssnämnda monarkerna bär Karl XII hufvudansvaret för utbrottet af detta väldiga krig. Hade han ej tvingat Danmark att kasta sig i armarna på de andra båda makterna, så hade tsaren och konung August hållit sig stilla, ensamma vågade dessa begge ju ej angripa Sverige. Man måste därför anse Karl XI:s förtidiga död för en af de största olyckor, som någonsin drabbat vårt fäderneslaud. Den var så mycket mera ödesdiger, som hans verk ej ännu hade kunnat hinna få sin tillbörliga stadga. Hans död är en verldshistorisk händelse, ty den åstadkommer en vändning i nordens historia.

* * *

Livländarne äro ej allenast stränga mot den svenska tiden, utan ofta rent af orättvisa mot densamma. Det gagn och den nytta de haft af Sverige erkänna de i allmänhet endast motsträfvigt eller också söka de förringa desamma; däremot hafva de i högsta grad förstorat de fel och brister, som vidlådde den svenska styrelsen. Om man ser på och jämför livländarnes uppfattning af Gustaf II Adolf och Karl XI, så får man i och med detsamma äfven lära känna, huru de bedömma det svenska väldet.

För livländarne är Gustaf Adolf en hardt när idealisk gestalt, han står för dem både som den trosvarme protestanten, den lysande och segerrike hjelten, den store lagstiftaren och regenten: häri ha de ju också alldeles rätt. Han räddade dem ju från polackarnas och katolicismens förtryck. Och emedan protestantismen i Livland under vårt århundrade varit hotad, så förstå livländarne bättre än en stor del af Gustaf Adolfs egna landsmän det berättigade i hans krig mot kejsaren och den katolska ligan. I dessa afseenden torde flertalet af livländare tänka lika, men en del tyckes mera älska och beundra den store konungen för något annat. En del af 19:de århundradets livländare tro nämligen att Gustaf Adolf, om han fått längre lefva, skulle ha uppfyllt deras innersta och varmaste önskan, nämligen de tre Östersjöprovinsernas återförening med Tyskland.

Detta skulle ha händt, mena de, om hans lif ej ändats genom »*den unseligen Kugel bei Lützen*».

Livländarne tro således, att Gustaf Adolfs mål varit den tyska kejsarkronan, men att detta varit fallet kan ej bevisas. Enligt Axel Oxenstiernas ord till Bengt Oxenstierna[1] lär konungens plan ha varit att först tvinga kejsaren och ligan till fred och därefter att kasta Danmarks rike öfver ända och förena alla de tre nordiska rikena till ett kejsardöme Skandinavien, som i förbund med Tysklands protestantiska furstar skulle ha bildat en motvigt mot de katolska makterna. Har detta varit konungens plan, så har ett fullständigt Östersjövälde varit hufvudmålet för hans politik. Men om så är fallet, hade visst icke Livland och de andra Östersjöprovinserna blifvit återförenade med Tyskland. I alla händelser skulle Gustaf Adolf, som var så stolt öfver sin svenska härkomst eller att han icke sprungen var af främmande blod, utan »af fäderneslandets fäder och svenska riddersmän, som Sveriges frihet fordomdags ridderligen försvarat», aldrig tillåtit, att Sverige eller ett enadt Skandinavien nedsjunkit till en *ancilla* under Tyskland. Och hvad den olycksaliga kulan vid Lützen beträffar, så torde livländarne ha större skäl att glädjas öfver henne än harmas. Ty om Gustaf Adolf fått längre lefva, hade ej den livländska provinsialismen fått utveckla sig, så som den fick några år efter hans död redan under hans dotters regering.

Men lika mycket som livländarnes beundran, tacksamhet och drömmar om, hvad han skulle ha gjort, såvida han fått lefva längre, låter Gustaf Adolf för dem framstå i en snart sagdt förklarad dager, lika mycket ha deras obillighet, bitterhet, ovilja och sårade högmod framställt Karl XI i en förhatlig dager. Att de under denne konungs regering fingo utstå många vedervärdigheter och lidanden, må icke förnekas, men fråga kan blifva, om icke de sjelfva mera bära skulden härför än konungen. I alla händelser äro deras omdömen om Karl XI i högsta måtto orättvisa. En af de förnämsta livländarne under 1700-talet K. F. Schultz von Ascheraden säger om Karl XI: »emedan han visste med sig att han hvarken var bestämd till eller hade talent för att blifva en krigshjelte och härförare och att han därföre icke kunde uppträda som eröfrare, beslöt han i stället att rikta sig på sina olyckliga undersåtars bekostnad och

[1] Se vidare härom C. T. Odhner, Gustaf II Adolfs tyska politik, Sv. Tidskrift 1872, s. 19.

därför företog han reduktionen.» Hade baron Schultz haft tillfälle att lära känna sin anherres, general Mårten Schultz' uppfattning af Karl XI, skulle nog dennes erfarenhet från slaget vid Lund lärt honom inse, att Karl XI kunde kommendera arméer och föra dem till seger.

Mera sannt är icke heller livländarnes påstående, att Karl XI brutit sitt kungliga ord, eller att han kränkt deras privilegier. De ha sjelfva mera kränkt privilegierna än Karl XI, emedan de tolkade dem såsom en viss potentat säges tolka bibeln. Om livländarna under Gustaf Adolf skulle ha understått sig att så missbruka sina privilegier, eller om de gjort sådana ingrepp i konungens makt och myndighet, som de gjorde under Karl XI, torde de fått i handling lära känna hvad estländarne endast fingo erfara i hårda ord, då de sökte undandraga sig att deltaga i den för hela riket gemensamma krigsbördan[1].

Livländarnes egoistiska och ensidiga tolkning af privilegierna är visserligen icke den enda, men dock den förnämsta orsaken till sammanstötningen mellan dem och Karl XI. Att konungen i flera enskilda fall gjort sig skyldig till obillighet och orättvisa må icke förnekas — detta kan ju aldrig undvikas vid stora omhvälfningar. Men i de flesta fall hade han lagen på sin sida. Livländarnes framställning af reduktionen är en väfnad af idel sofismer och lögner. De satser, på hvilka de stödja sin uppfattning, äro falska, hvilket dock icke har hindrat, att de under århundraden gått och gällt för ofelbara dogmer. För den skull har ock livländarnes skildring af den svenska regeringen blifvit en förvrängning af verkligheten, som ej har många motstycken. Om sin s. k. sjelfständighetstids historia ha livländarne inlagt stora förtjenster så väl genom utgifvande af urkundsamlingar som genom bearbetningar. Men de ha nästan helt och

[1] Till Revals borgare yttrade Gustaf Adolf i vrede bland annat följande: »Om I icke gifven mig det som jag vill ha, skall jag låta göra eder stad till en stenhög, jag skall draga mina färde och genom mina kanonierer uppslå sådana patent, att edra ögon skola varda öppnade» . . . »Alla voterade med gråtande ögon och under stor bedröfvelse» det begärda. Och ridderskapet fick höra af konungen att i deras landsända alla möjliga brott och laster herskade, så att ingen hund, »som man säger», kunde taga ett stycke bröd från dem. Livländarne voro visserligen goda soldater, men så grofva, så tölpaktiga och oförnuftiga, att de ej hade sina likar under solen. Dessa och andra yttranden fingo ridderskapets delegerade darrande samt ömsom bleknande, ömsom rodnande stå och höra. Konungen sade en annan gång till dem: »*Hätte ich das gewusst, dass ihr so grobe Leute wäret gewesen, ich hätte euch den Teufel auf den Kopf gegeben, keine Privilegia oder Confirmation.*» Heimische Conflicte mit Gustav Adolph vorgetragen von W. Greiffenhagen, Beiträge zur Kunde Est-, Liv- und Kurlands, III, 1.

hållet försummat detta, hvad den svenska tiden angår, kanske emedan deras historieskrifvare måste medgifva för sig sjelfva, om också icke offentligen, att deras framställning af svenska tiden hvilar på förvrängda fakta eller orätt tolkade privilegier. Hvad ett sådant sätt att skildra en tid än må kallas, men namnet historia kan det icke få. Ty »det är med historiens vetenskap», säger en af Sveriges yppersta historiska författare[1], »som med alla de öfriga: dess utveckling beror hufvudsakligen på synpunkternas förändring och utvidgning inom forskningen sjelf; men med denna synpunkternas utvidgning förhåller sig åter så, att den inom den historiska forskningen mera direkt än inom någon annan vetenskap beror af *samhällenas* egen utveckling. Hvarje följande tidehvarf ser i det förflutnas lif mycket mer än dess närmaste föregångare däri lyckats upptäcka: dess eget nya lif väcker nya frågor om det som varit, så väl som om framtidens uppgifter, och för dessa frågor hafva det förflutnas minnen oftast en nyhet till svar; för de därigenom förändrade synpunkterna öppna sig oftast helt oväntade utsigter. Det kan icke förnekas, att den historiska vetenskapen, särskildt under det sista århundradet, just på denna väg gjort sina jättestora framsteg, att de gamla urkunderna förtalt sina numera vigtigaste hemligheter för dem, som sålunda med ett slags ny vetgirighet sport dem till.»

Hos de livländske historieskrifvarne finner man hvarken en förändring af synpunkterna eller en utvidgning inom forskningen sjelf, då det gäller behandlingen af den svenska tiden. Detta beror i hufvudsaklig mån på det livländska samhällets eller rättare sagdt dess korporationers ringa utveckling efter den svenska tiden. Livlands och dess korporationers ställning måste försvaras och häfdas och af brist på goda skäl tager man till dåliga, i stället för sanningen förvrängningen. Detta gäller i synnerhet, när det blir fråga om Östersjöprovinsernas statsrättsliga ställning till de riken, med hvilka de varit förenade, eller under hvilka de lydt. Det är egendomligt att se, huru de est- och livländska häfdatecknarne i mer eller mindre grad klaga öfver och äro bittra mot nämnda riken. När est- och livländarne lydde under det heliga romerska riket af tyska nationen, aktade de i allmänhet hvarken kejsarens eller riksdagens beslut, ehuru de som kolonister ofta behöfde moderlandets hjelp. När de behöfde kejsaren och

[1] Hans Forssell, Studier och kritiker, I, s. 125.

riket, då erkände de sig vara dessas undersåtar, men när kejsaren och riket stälde några kraf på dem, ville de aldrig vidkännas eller fullgöra några skyldigheter. Utan orden skulle den tyska kolonien aldrig kunnat försvara sig mot grannstaterna; men ehuru orden hufvudsakligen rekryterades från Rhenprovinserna och Westphalen, således från samma trakter, hvarifrån de est- och livländska adelslägterna i allmänhet leda sitt ursprung, så betraktade de sistnämnda dock ordensriddarne med ovilja och afund samt sågo i dem endast främlingar. Många lyten vidlådde visserligen orden, men det största i livländarnes ögon var väl, att den förstod att hålla i tygeln både sina egna vasaller och i allmänhet äfven stiftens riddersskap. Livlands sjelfständighet gick under, då orden i militäriskt afseende blifvit vanmäktig. Men de livländska ridderskapen och städerna voro ännu mindre i stånd att upprätthålla sjelfständigheten, och därför måste nu denna gå under.

Livländarne ha klagat öfver, att de lemnades i sticket af moderlandet, ehuru de gjort detta så stora tjenster. De mena nämligen, att de skaffat Tysklands gränser fred genom att bibringa de hedniska grannfolken i nordost dopet, men sedan de fulländat detta värf, hade de i sin tur lemnats till pris åt »rofgiriga grannar». »Mohren har gjort sin pligt, Mohren kan gå», tillropar i anledning häraf en livländsk historieskrifvare Tyskland [1]. Den ärade författaren glömmer, att det egentligen var orden, som eröfrade landet, vare sig han menar Preussen eller Östersjöprovinserna, likaså att det var under ordens skydd som dopet bibringades den infödda befolkningen. Kejsaren och riket öfvergåfvo visserligen orden, men Preussens och Livlands ridderskap och städer gjorde så äfven, och de voro icke heller trognare mot kejsaren och riket.

Den sjelfviska provinsialism, som isolerade livländarne i förhållande till det stambeslägtade Tyskland, måste vålla större och häftigare slitningar, sedan de kommit under främmande folks lydno. Både polackarnes och svenskarnes herravälde har bittert tadlats, Rysslands har i allmänhet prisats, isynnerhet af Livlands förnämste historieskrifvare von Richter, och detta visserligen icke utan skäl. Men liksom det svenska väldet prisades en gång för att sedan bittert klandras, så torde det väl äfven nu gå med det ryska. Livländarne mena, att de förtroendefullt

[1] Fr. Bienemann, Aus Balthischer Vorzeit, s. 48.

och genom fördrag underkastat sig främmande riken, som dock alla blifvit löftesbrytare genom att kränka fördrag och privilegier. Däremot låtsa livländarne aldrig om den oreda och det trassel de genom sin hårdnackade provinsialism vållat. Stora kraf ha est- och livländarne, såsom redan sagdt är, alltid ställt på de stater, med hvilka de varit förenade, men sjelfva ha de sällan och då nästan alltid motsträfvigt velat offra något för det gemensamma bästa, isynnerhet gäller detta om deras förhållande till Sverige. Det gagn och den nytta Östersjöprovinserna haft af föreningen med vårt land börja livländarne mindre och mindre låtsas om, allt efter som tiden går, ehuru det borde vara motsatsen. De tala om Sveriges roflystnad, om dess skatteutpressningar och löftesbrott, men om de ofantliga summor, Est- och Livlands eröfring och försvar kostat Sverige, tala de lika så litet som om den hjelp och det understöd Vasakonungarne gåfvo en mängd familjer, som af fienderna bragts till tiggarestafven. Det bör dock framhållas, att estländarne under *15- och 1600-talet* villigt erkände den stora tacksamhetsskuld, i hvilken de stodo till »H. M. konungen af Sverige och Sveriges krona», för det myckna manskap och de stora skatter dessa offrat i och för att hindra Estland att falla i ryssarnes händer. Livländarne gjorde också detsamma, så länge fara var för att de åter skulle komma under Polen, men icke sedan faran var förbi. I senare tider har visserligen äfven den nyssnämnde historikern A. von Richter, som dock icke är någon vän af Sverige, erkänt det för en stor lycka, att Livland kom under Sverige; det kan man inse, menar han, om man jämför det nuvarande Livland — äfven detta har fått sina gränser under svenska tiden — med det s. k. polska Livland, som utgör en del af guvernementet Witebsk, och som aldrig kom att tillhöra Sverige. Hvad skatterna åter angår, är det visserligen sannt, att under de få fredliga år, som följde på reduktionen, Östersjöprovinserna, och i synnerhet Livland, gåfvo betydliga öfverskott, men förut hade det nästan ständigt varit brist i deras stat, hvilken brist fick fyllas från Sverige. Och hvad det nyssnämnda öfverskottet angår, användes det ej ensamt till Sveriges gagn, utan till det gemensamma bästa.

Hufvudorsaken till att est- och livländarne alltid varit så svårhandterliga är, att de aldrig velat tillhöra något rike, utan alltid endast velat, att deras provins eller, om man så vill, de

tre tyska Östersjöprovinserna skulle vara isolerade och utgöra ett helt för sig. Men äfven inom dessa ha de alltid velat vara och varit söndrade i korporationer. Under medeltiden utgjorde de olika stiftens och ordens vasaller olika korporationer alldeles liksom ordensbröderna. Men utom alla dessa fans det äfven andra mäktiga korporationer, stiftens kapitel samt städernas borgerskap. Sedan ordens och biskoparnas land blifvit hopslagna till eller förenade med andra landskap, fortfor det att finnas korporationer, men dessa blefvo nu de olika landskapens och städernas. Både under medeltiden och nya tiden ha de olika korporationerna haft svårt att sämjas. Endast under tider af den största fara, och icke alltid ens då, ha de kunnat förena sig till provinsens bästa. Korporationsintressena ha oftast varit fiendtliga mot provinsernas intressen, liksom provinsintressena mot statens. Emellertid torde det vara denna provinsialism och starka korporationsanda, som gjort att livländarne under främmande rikens herravälde kunnat bevara sina privilegier. Denna provinsialism och korporationsanda kan på en gång sägas ha varit de tre Östersjöprovinsernas styrka och svaghet, lycka och förbannelse. De olika korporationerna ha nämligen gifvit upphof till och utvecklat olika privilegier. Och dessa privilegier ha vållat stor split och förvirring såväl inom provinserna sjelfva som i dessas förhållande till deras landsherrar. I synnerhet har detta varit händelsen efter federativstatens undergång.

Man måste emellertid beundra det mod, den hårdnackenhet, den energi de tyska korporationerna i dessa provinser, framför allt deras ridderskap, visat i förvärfvandet och försvarandet af sina verkliga eller inbillade fri- och rättigheter, men sjelfva sättet, hvarpå de gått till väga, måste ofta väcka ogillande hos hvar och en, för hvilken rätt och orätt äro någonting högre än konventionella begrepp.

Den förnämste försvararen af sina privilegier se livländarne i J. R. Patkul, de kalla honom för en af sitt lands största karaktärer, för en af dess yppersta söner. De mena att han blef martyr för sitt lands privilegier, eller åtminstone för sitt stånds. Till en viss grad kan det sistnämda sägas vara sannt. Icke heller må det förnekas, att han i viss mån varit besjälad af ädlare motiv, men i sjelfva verket var han den obändigaste adelsjunkern inom den obändigaste adeln i Europa och en af de oförsyntaste och kallblodigaste lögnare samt djärfvaste lag-

vrängare på sin tid[1]. Honom tillskrifves också äran af att ha uppfunnit de satser, på hvilka livländarne ännu i dag anse sin statsrättsliga ställning hvila. Hans minne har därföre blifvit på mångfaldigt sätt hedradt, hans bild finnes i alla provinsernas »riddarsalar», i Rigas stadsbibliotek intager den hedersrummet. Det gagn och den nytta han gjort sitt fädernesland äro dock ganska tvifvelaktiga, men ännu mera hans mycket omtalade fosterlandskärlek. Ty under de sista åren af sitt lif, när hans ställning var som mest lysande, när han var tsar Peters befullmäktigade minister hos konung August, bryr han sig icke om Livland, nämner icke ens i ett enda af sina många bref dess namn[2]. Han tänker då endast på sig sjelf, huru han skall kunna rädda sig från de hotande faror, som han sjelf framkallat genom sin skarpa tunga och hvassa penna, sitt öfvermod och sin macchiavellistiska dubbelhet, samt huru han skall kunna vinna benådning af den mäktige och segerrike svenske konungen. Jag har förut påpekat, att reduktionen i Livland icke var en af hufvudorsakerna till det stora nordiska kriget. Men icke heller Patkul har i och för dess åstadkommande spelat den rol, som livländarne och många historieskrifvare velat gifva honom. Han har därvid varit endast ett underordnadt, om ock ett nyttigt och vigtigt, redskap. Några timmar innan han fördes till döden, betygade han sjelf, att förbundet redan var uppgjordt, då han kallades till konung August. Och såvida man skall kunna sätta tro till honom, så är det väl vid detta tillfälle, då han icke gerna kunde föreställa sig att en lögn skulle gagna honom.

Men äfven om han i och för bildandet af förbundet mot Sverige spelat den roll man vill tillägga honom, om man än måste tillerkänna honom en vigtig roll i det väldiga drama, som i Karl XII, Peter den store och August II hade sina hufvudpersoner, innebär detta dock intet berättigande för, att han skall hedras framför alla andra livländare, såvida man icke i honom framför allt vill hedra en tvetydig ryktbarhet, som mera kommit till genom brott och svek än stora handlingar[3]. Sjelf förstod han att låta göra väsen af sig; detta och det fasaväckande dödsstraff, som Karl XII lät förrädaren undergå, har låtit honom framstå i en bättre dager, än han förtjenat. Allra minst bör åt hans bild inrymmas en hedersplats, såsom åt en kämpe

[1] Livonica, Commissionen öfver de livländska landtråden. Riksarkivet.
[2] Patkuls Ausgang von Kasimir von Jarikowski, i Neues Archiv für Sächsische Geschichte III, s. 204.
[3] Se härom Johan Reinhold Patkul af Otto Sjögren.

för rätten; och allra minst har Riga stad skäl att gifva honom en sådan plats. Ty Patkul, som, enligt hvad både han sjelf och andra påstått, inför Karl XI har häfdat rätten genom att försvara sitt stånds privilegier, lät dock i den kapitulation, som år 1699 genom honom kom till stånd mellan livländska adeln och konung August, upptaga en bestämmelse, hvarigenom Rigas privilegier, sedan staden blifvit eröfrad, skulle betydligt inskränkas till adelns förmån. Men från *rättens* synpunkt borde Rigas privilegier ha varit minst lika okränkbara som ridderskapets. Vid detta tillfälle vann dock som bekant ej adeln sitt mål, men väl 1710, då svenska herraväldet ändade. Ty då underhandlade den med ryske fältmarskalken Scheremetjef och tillnarrade sig, utan att värdigas rådföra sig med Rigas borgerskap, af honom vigtiga förmåner på bekostnad af borgarståndet. Fråga är, om icke den bestämmelse om godsen, som adeln till sin förmån då ville få och äfven fick bekräftad, nämligen att endast adelsmän skulle få besitta gods, innebar lika stor obillighet och lika stor rättskränkning, som någonsin reduktionen. Ty både Riga stad sjelf och många enskilde borgare, liksom andra icke adliga personer skulle enligt denna bestämmelse icke fortfarande få besitta sina gods. Förut hade det ej varit dessa förmenadt att innehafva jord[1], men från denna tid vardt det så med vissa undantag.

Nej, hvarken för sin patriotism eller för sin strid för rätten förtjenar rättvisligen Patkul att i så hög grad hedras. Med långt större rätt tillkommer detta en annan: Gustaf von Mengden. Ty både han sjelf och flere medlemmar af hans slägt ha under 1600-talet gjort sitt stånd och sitt land utmärktare tjenster än Patkul. I tre på hvarandra följande generationer af denna slägt eller i Otto, Gustaf och Johan Albrekt von Mengden har det livländska ridderskapet haft ovärderliga eller förtjenstfulla ledare af sina angelägenheter samt främjare och försvarare af sina fri- och rättigheter. En annan gren af slägten har genom Engelbrekt von Mengden äfven gjort sig förtjent om sitt fädernesland. Och just därför att Livland har så mycket att tacka slägten von Mengden för, så borde denna slägt ha särskildt ärats därigenom att bilden af dess ypperste medlem Gustaf von Mengden fått sig tillerkänd hedersplatsen i »alla Livlandens riddarsalar». Livlands

[1] Der Domainenverkauf in den Ostseeprovinzen und das Güterbesitzrecht, Baltische Monatsschrift III, s. 367—375.

historia under 1600-talet sammanfaller med slägten von Mengdens, så stor rol har nämligen denna familj spelat i sitt fäderneslands.

Jag har förut en gång på ett annat ställe sökt karakterisera den baltiska adeln. Jag vill nu försöka visa i hvad mån ätten von Mengden är en typisk representant af densamma. För att underlätta detta torde det tillåtas mig att i sammandrag återgifva nyssnämnda karakteristik, som dock i några afseenden blifvit supplerad.

II

Afkomlingarne af de tyskar, som koloniserade Östersjöprovinserna, äro en märkvärdig och skarpt utpräglad ras, detta ha de visat både under medeltiden och nya tiden. Egentligen bestå de endast af två stånd, medelklass och adel; något tyskt bondestånd i nämnda provinser har nämligen aldrig funnits. Östersjöprovinsernas bönder utgöras som bekant af de underkufvade finsk-estniska och lettisk-lithauiska folkstammarna, hvilka ända in i vårt århundrade suckat under lifegenskapens hårda ok. Tyskarna ha således allt sedan de började kolonisera landet utgjort den herskande rasen. Under medeltiden spelade deras borgerskap en fullt ut så stor, kanske t. o. m. en större roll, än de olika stiftens ridderskap och ordens vasaller, med hvilka, som bekant, tyska orden i Livland och dess riddare icke må förblandas. Men med ordens förfall och ännu mera efter den livländska federativ-statens undergång börjar ridderskapens makt att stiga. Under främmande välde utvecklade sig den baltiska adeln mer och mer till slutna korporationer, ehuru dessa först under den ryska tiden blefvo fullt öfvermäktiga borgareståndet.

Ofvannämnda adel hör till de märkligaste aristokratiska korparationer, som någonsin funnits. Europa har visserligen i många land att uppvisa en adel, som haft långt mera storslagenhet och i högre grad visat en på det ideella rigtad håg, och som ock därför utfört långt mera lysande bragder än den baltiska. Jag behöfver endast nämna Vest-Europas feodaladel, då denna stod i sin fulla kraft och högsta utveckling, hvilket inträdde i och under korstågen, samt vid uppkomsten af hedersbegreppet och de idéer, af hvilka flere 1789 blefvo gemensam egendom för hela folket. Af senare tiders adel hafva den engelska, ungerska samt

äfven den svenska under storhetstiden i det hela väl uppfylt en aristokratis värf. Flere af de oarter och missgrepp, som till stor del under 1600-talet inrotade sig hos den svenska adeln, har denna lärt af den baltiska.

Ett stort intresse inger den dock, trots alla sina fel. Ty endast en ovanlig ras har utan att duka under kunnat genomgå sådana öden som den. Sin makt och sin ställning har den med en underbar skicklighet alltid vetat bevara. En stor roll har den sedan lång tid tillbaka spelat. Hos dess medlemmar framträda alltid de egenskaper, som röja den om sin makt och ställning medvetne adelsmannen, men mindre ofta de egenskaper, som utmärka och utgöra ädlingen. Den baltiska adeln är ingen sympatisk och ännu mindre någon ädel ras, men den eger i styrka hvad den saknar i noblesse. Den hör nämligen till jordens starkaste raser, i detta afseende öfverträffas den kanske endast af judarne. Den baltiska adeln har på långt när ej den lysande intellektuela begåfning, som judarne i så rikt mått ega, men för öfrigt har den flere af de sistnämndes mest karakteristiska egenskaper, såsom t. ex. en stor pietet mellan föräldrar och barn, ett starkt utveckladt och om medlen föga nogräknadt förvärfsbegär, stark sammanhållning mot alla utanför dess krets stående samt den största slughet, behändighet, fintlighet och smidighet. Men de ha äfven flera drag gemensamma med sina nordtyska stamfränder: ett okufligt mod, den största användbarhet för militära, administrativa och diplomatiska värf, en ofta hänsynslös energi och beundransvärd uthållighet. Däremot eger den icke preussarnes förmåga att underordna de enskilda intressena under de allmänna, den saknar följaktligen preussarnes disciplin, ty dess vilda och obändiga trotsighet tål ogerna någon myndighet öfver eller ens bredvid sig. Den baltiska adeln har dock många fel gemensamma med de preussiska junkrarna, men bland de sistnämnde träffar man likväl långt flere ädlingar än bland deras baltiska ståndsbröder. Under de fyra sista århundradena har den baltiska adeln att uppvisa en lång rad af ovanligt dugliga män, och det inom alla områden, men det har icke att uppvisa mer än högst några få, om ens någon, som kunna kallas stora män, och äfven dessa äro endast män af andra eller tredje ordningen. Denna adels intelligens är nämligen icke rik, men så mycket mera sund, nykter, säker och praktisk. Dess duglighet är så stor, att i hvilket land medlemmar af densamma än tjenat

— och en tid fann man sådane vid nästan alla Europas hof, i nästan alla arméer och på nästan alla slagfält — ha de spelat en inflytelserik roll. Ingenstädes ha de dock förstått göra sig omtyckta hvarken i Sverige eller Ryssland, och kanske allraminst i Tyskland.

De livländska samhällsförhållandena hafva som bekant under de sista århundradena på långt när icke undergått så stora förändringar som i det öfriga Europa. I det hela taget äro de sociala förhållandena icke mycket olika dem, som blefvo rådande under 1600-talet. Den ställning, livländska adeln då lyckades grundlägga, är hufvudsakligen ett verk af Otto von Mengden och hans son Gustaf. Dessa bägge jämte den sistnämndes son Johan Albrecht von Mengden äro hvar och en trogna typer af sin generation. Hos alla tre, men i synnerhet hos de två förstnämnde, möter man, vare sig man fäster sig vid deras intelligens eller karaktär, vid deras duglighet eller lidelser, på ett åskådligt sätt de egenskaper, som äro utmärkande för den baltiska adeln. Ty så olik än Gustaf von Mengden vid första anblicken tyckes vara sin fader, skönjer man likväl snart den inre frändskapen dem emellan, ehuru med den modifikationen, att faderns bättre egenskaper återfinnas hos sonen renare och i högre grad utvecklade. Däremot fattas åtskilliga af faderns sämre egenskaper eller ock visa de sig blott som anlag, endast ett par af dem framträda klara och tydliga.

Otto von Mengden var på djupet om också icke på ytan en grof och rå natur, men uppfostran och bildning samt framför allt under de senare åren en varm religiositet hade förfinat och förädlat sonens. Målet för dennes verksamhet och den hufvudsakliga riktningen af hans ärelystnad voro också af en högre art än faderns, men omständigheterna hade i detta afseende varit långt gynsammare för sonen än för fadren. Gustaf von Mengden förefaller att ha som statsman haft större vyer än fadern; som enskild person eller öfver hufvud som karaktär inger han oftast stor aktning och sympati, då fadern merendels gör ett alldeles motsatt intryck. Ty för honom fans intet annat godt än det kloka och nyttiga, intet annat ondt än det dumma och onyttiga. Att lyckas var i hans ögon den högsta af förtjenster, att misslyckas var alltid ett fel, understundom ett brott.

Såsom statsman gör Otto von Mengden ett öfvervägande godt intryck. Att han i det politiska lifvet alldeles skulle ha

hållit tillbaka eller alltid lagt band på sitt sämre jag, förefaller otroligt och strider mot hela hans väsen, men så vidt man kan följa honom, visar han i offentliga lifvet en takt, en värdighet samt en klokhet och en sjelfbeherskning, som låta honom framstå i en synnerligt fördelaktig dager. Som enskild person däremot får man helt andra tankar om honom, men här kan man också lättare följa honom, än när han uppträder på den politiska skådebanan. Man återfinner visserligen hos honom äfven som enskild person ofvannämnda utmärkta egenskaper, ehuru i en högst sällsam förening med andra. Klarast framträder detta hos honom som affärsman. Såsom sådan är han visserligen en skarpt, slugt och merendels äfven säkert beräknande mästare, men listen och hänsynslösheten få efter omständigheterna vika för våldet och roflystnaden. Han är i affärer aldrig nogräknad om sättet eller medlet. Han visar en förunderlig kallblodighet, djärfhet och slughet i alla de olagligheter han begår, hvilket dock icke hindrar honom att på allt sätt söka undvika att komma i delo med lagen, hvilket han genom sin skicklighet och fintlighet oftast äfven lyckas. Både de, som stodo öfver honom eller voro hans likar, icke mindre än de, som stodo under honom, fingo erfara, huru farlig han i affärer var att ha att göra med.

Sveriges mest lysande men också mest slösande ädling, grefve Klas Tott, riksrådet Hans Wachtmeister, sjelfva den sluge Bengt Oxenstjerna fingo i mer eller mindre grad lära känna, hvilken blodsugare eller farlig man han var. En lika bitter erfarenhet fingo Rigas mäktiga köpmän, men värst dock fattiga arrendatorer och deras enkor. Han var likväl kanske ännu farligare genom sin underbara konst att hviska, fresta och förleda än genom sin slughet att bedraga. Detta fick riksrådet Wachtmeisters enka till sin grämelse erfara. I sitt handlande är han oftast räf och varg på en gång, understundom ser man likväl endast den sistnämnde, men då också i all hans glupskhet, grymhet och vildhet.

I grund och botten var Otto von Mengden en man med djupa lidelser och passioner, men så stark var hans vilja, att han aldrig förlorade väldet öfver sig sjelf, utom en gång, när han redan stod vid grafvens rand, men då framträdde också vilddjursnaturen hos honom i all sin nakenhet.

Han hade användt en lång lefnads ansträngningar, mödor och arbete för att höja och rikta sitt stånd och sin familj. Och han hade lyckats. Då han nu såg tillbaka på hvad han verkat

och uträttat, hade han alla skäl att vara tillfredsställd, i synnerhet som han icke kände sig besvärad af de medel han användt.

Efter Johan von Mengden, den fräjdade »herrmästaren för Bröderna af Vår Frus den Heliga Marias af Jerusalem Tyska Hus i Livland», hade ingen af slägten spelat en sådan roll, som Otto. Både hans egen ätts och hans stånds ställning hade varit hotad, samt till och med prekär i slutet af det polska och i början af det svenska väldet. Men alla dessa faror tycktes nu ej mera finnas till. I anseende kunde i Livland endast få af hans ståndsbröder täfla med honom, i makt och inflytande ingen. Han var nu rikare än någon, som burit hans namn, och en af de rikaste adelsmännen i Livland. Sjelf var han genom blodsband befryndad med de lysande och mäktiga slägterna Tiesenhausen, Viethinghof, Patkul, Rosen, Hastfer m. fl.

Genom sina egna giftermål, samt genom sina anhörigas, hade han stärkt nyssnämnda slägtskap eller skaffat sig nya förbindelser. Ehuru han i svenska väldet icke såg något annat än ett nödvändigt ondt, hade han likväl vändt sig till Sveriges drottning och under en vördnadsfull begärans form så godt som fordrat en högre adlig titel. Den medelmåttigaste svenska öfverste under trettioåriga kriget hade med större skäl kunnat begära detta, emedan denne mera gagnat Sveriges rike än Otto von Mengden. Kristina villfor dock hans begäran och upphöjde honom till friherre till Altenwoga, hans slägts stamgods. Icke ens som hertiginna ad interim af Livland[1] hade drottningen haft skäl att på detta sätt utmärka honom, ty hans förtjenster om Livland voro knappast annat än förtjenster om dess adel, men denna hade han också gjort omätligt gagn. Ty det var under *hans* ledning, som Livlands adel åter hade fått sig tillförsäkrad största delen af sina forna privilegier, eller förvärfvat sig nya. Äfven var det under *hans* ledning, som den hade fått en ny och fast organisation, och som den hade bemäktigat sig större delen af rättskipningen och en stor del af förvaltningen. Och hade den mera följt Otto von Mengdens råd, skulle den i sistnämnda afseende blifvit än mäktigare. Kronans makt höll således på att blifva fullständigt beroende af adeln. Genom sådana tjenster var det ju icke underligt, att Otto von Mengden hade blifvit chef för en af Europas stoltaste och mäktigaste adelskorporationer. Och allt detta, rikedomar, inflytande, makt, stod han nu i begrepp

[1] Först efter freden i Oliva kallar sig Sveriges konung hertig af Livland.

att lemna till sin och sin första hustrus, Gertrud von Rosens son, som utgjorde sin faders glädje, ära och stolthet — och detta med allt skäl. Denne sin ende son och arfvinge hade han särskildt uppfostrat för att upprätthålla och fullfölja hans verk.

Men då, ehuru han redan hade hunnit till lifvets yttersta gräns eller till sitt 80:de år, tager Otto von Mengden det ödesdigraste steget i sitt lif och är därvid nära att vålla sin familjs moraliska, politiska och ekonomiska ruin. All sjelfbeherskning och all klokhet kastar han nu bort, öfverväldigad af ett ursinnigt hat till sin svåger, Jakob Stael von Holstein. Mot denne hetsar han nu liksom blodhundar sin sons mågar och framför allt sin sonson, den vilde Otto Reinhold von Mengden. Hans ömhet för och hans kärlek till sin ende son gjorde, att han ville hålla denne utanför striden; härtill bidrog kanske ock, ehuru måhända honom omedvetet, den omständigheten, att Stael var en i vapen grånad krigare, som vunnit sina flesta grader på slagfälten, medan Gustaf von Mengden, ehuru han stigit till generalmajor af kavalleriet, knappast hade luktat krut. Varnad af sin svägerska, friherrinnnan Helena von Mengden, Ottos tredje hustru, skickar generalmajor Stael, emedan han icke ansåg sig kunna utmana sin 80-årige svåger, och emedan han ansåg det under sin värdighet att inlåta sig med Otto Reinhold von Mengden, en utmaning till Gustaf von Mengden, och på så sätt ryckes äfven denne in i den ursinniga fejden. Flere högre militärer sökte medla och förehöllo särskildt Gustaf von Mengden olämpligheten af stridens fullföljande, emedan både han och Stael voro generalmajorer, landtråd och f. d. landtmarskalkar, dessutom voro de ju begge öfver 50 år. Men allt förgäfves. Gustaf von Mengden vägrade hvarje tillmötesgående. I den strid, som nu följde, föll visserligen Stael von Holstein för Mengdarnes och deras väpnade bands kulor, således icke i öppen och ärlig strid, utan genom svek och förräderi. Fader och son glömde därvid hederns, ärans och pligtens bud. För att undfly hämnden, som hotade från Staels anhöriga, samt ännu mer lagens straff, måste nu Gustaf von Mengden och hans son fly ur landet.

Denna strid och dess följder påminna mycket om den korsikanska vendettan, men kanske ännu mera om de slägtfejder, som Islands gamla sagor förtälja om. Den mördade Stael von Holsteins enka, Anna Sofia von Ungern Sternberg, förefaller nästan som en gengångerska, från den tid, då blodshämnden på Island rasade

som vildast. Hennes hämnd lemnade henne nämligen aldrig rast eller ro.

Hennes spårhundar följa Gustaf von Mengden och hans son i hälarne, hvart de än fly, och jäkta den förstnämnde på det grufligaste. Liksom Mengdarne å sin sida, sätter hon de med henne förbundna ätterna i rörelse, så att Livlands adel delas i tvenne partier, hvilket icke blir utan en viss betydelse på landtdagarne under reduktionstiden. Äfven hela generalguvernementet sätter hon i rörelse samt alla domstolar. Hon skrifver till Karl den XI:tes utkorade brud, den milda och älskliga Ulrika Eleonora af Danmark, anropande henne om hjelp och bistånd, för att få hämnd på sin mans mördare. I samma afsigt vänder hon sig till en ännu mäktigare, H. M:t konung Karl den XI:te sjelf. Denne, som funnit Mengdarnes våldsbragd »högst eftertänklig», skulle dock, hennes böner förutan, gripit in i striden. Konungen vakade mer än den mördades enka öfver att *lagen* skulle ha sin gilla gång. Hade han det ej gjort, skulle det nog ha lyckats Mengdarnes mäktiga slägt att nedtysta saken.

De närmare omständigheterna i denna strid skall jag längre fram utförligare skildra, likaså ock, huru Gustaf von Mengden, sedan han åter fått inträda i sina medborgerliga rättigheter, kommer att utöfva ett ännu större och djupare inflytande på sitt fäderneslands öden än förut.

I denna strid satte Gustaf von Mengden en outplånlig fläck på sin ära. Ehuru ett par omständigheter i viss mån kunna sägas förminska hans brottslighet, förråder dock hans beteende vid detta tillfälle frändskapen mellan hans och faderns karaktärer. Men denna röjer sig äfven i ett annat afseende, nämligen i böjelsen för juristeri, ehuru lagvrängningen hos Gustaf aldrig förråder sig på ett så vidrigt sätt, som hos fadern. Ty den förre visar mindre såsom enskild än offentlig person nyssnämnda böjelse.

Både Otto och Gustaf von Mengdens förväxling af rätten och juristeriet visar sig äfven i deras förhållande som svenska undersåtar. Det var, såsom redan sagdt är, under Otto von Mengdens ledning, som den livländske adeln både lyckades återförvärfva sig de flesta af sina gamla privilegier och förskaffa sig nya. Hans sätt att härvid gå till väga vittnar om en sällsynt klokhet och en stor skicklighet att begagna sig af andras svagheter.

När man vet, huru livländarne under Karl XI:s regering pockade på sina rättigheter, påstående, att dessa stödde sig på formliga fördrag mellan dem och Sveriges krona, blir man förundrad att finna, att Otto von Mengden och hans samtida landsmän aldrig tala om fördragen, aldrig pocka på sina privilegier, utan endast vördnadsfullt och t. o. m. ödmjukt, men alltid med en viss värdighet, *begära* den eller den förmånen af sin »allernådigste drottning och fröken och Sveriges krona».

»Svensken är högsint ofta i ogjordt väder», säges gamle kung Gösta ha sagt. Kanske hade denna egenskap hos svenska folket så mycket mer fallit den store konungen i ögonen, som den ej just var karakteristisk för honom sjelf. Den tillhörde öfverhufvud icke heller hans ätt. Gustaf Adolf var visserligen högsint, men aldrig i ogjordt väder. I allmänhet är det också icke heller genom högsinthet, och allraminst med en sådan i ogjordt väder, som rikens storhet och makt grundläggas och upprätthållas. Romas, Englands och Preussens historia vittnar härom.

Denna högsinthet i ogjordt väder har vid åtskilliga tillfällen stått Sveriges rike dyrt. Den hade en väsendtlig andel i Karl XI:s personliga ingripande till Frankrikes förmån mot Brandenburg, 1675. Men de följande olyckorna kurerade också grundligt Karl XI från denna svaghet. I hans sons politik har den dock flera gånger på ett afgörande sätt ingripit. Hos de båda Karlarna hade denna egenskap likväl icke sin rot i slapphet i karaktären, utan i deras stränga, om ock ensidiga, uppfattning af hvad heder och moral kräfde. Däremot torde ofvannämnda egenskap, när man återfinner den hos Kristina, mera hafva sin grund i ett lättsinnigt ädelmod eller i liknöjdhet för och slapphet i häfdandet af statens rätt och fördelar. Den framträder på sätt och vis redan under Kristinas förmyndareregering, men ännu mer under drottningens egen styrelse. Af denna egenskap förstår den livländska adeln under Otto von Mengdens ledning mästerligt att begagna sig, liksom hans son längre fram under Karl XI:s slappa förmyndarestyrelse. Alla dessa regeringar hade dock uttryckligen endast under vissa vilkor och förbehåll bekräftat livländarnes privilegier och ökat deras sjelfstyrelse. Men slappheten var så stor, att de svenska myndigheterna icke i tid uppmärksammade, att livländska adeln endast tolkade privilegierna till sin förmån, utan hänsyn till de svenska kronan förbehållna rättigheterna. På så sätt blef det för livländarne

först en vana, sedermera en häfd och till slut en fullkomlig dogm, att Sveriges krona och Sveriges rike icke hade några rättigheter öfver Livland, änskönt de fördrag och de privilegier de härför åberopade, liksom deras egna bref till Sveriges konungar och riksråd före 1680, bestämdt, klart och tydligt visa motsatsen. Bland dessa bref finnas också flera, som Otto och Gustaf von Mengden framlemnat till svenska regeringen och det inför sittande råd.

En omständighet talar dock till de begge nyssnämndes ursäkt, nämligen deras patriotism; ty både far och son voro i högsta grad besjälade af denna ädla känsla. De visste sig tillhöra en egen stark och lifskraftig ras, de kände det därför vara förödmjukande att lyda under ett främmande, om ock stambeslägtadt, folks herravälde. Otto von Mengden framhöll äfven detta för riksrådet, om än i vördnadsfulla ordalag.

Gustaf von Mengden, hvilken en gång hade begärt Livlands fullständiga införlifvande i Sveriges rike, är dock den, som först har framkastat de satser, ur hvilka hans ståndsbröder och framför allt Patkul sedan ville deducera fram den satsen, att Livland endast var underkastadt konungen, men icke Sveriges rike, eller med andra ord att Livland endast genom personal-union var förenadt med Sverige. Här skönjer man tydligt den ofvannämnda böjelsen för juristeri, dock må erkännas, att det är en stor skilnad mellan det sätt, hvarpå Gustaf von Mengden vill häfda sin uppfattning af Livlands statsrättsliga ställning och det som Patkul använder. Man kan ogilla Mengdens uppfattning, men från patriotisk synpunkt kan den både förklaras och ursäktas, samt *i viss mån* hvad sättet angår äfven försvaras. Patkuls uppfattning af samma fråga, och ännu mera det sätt, hvarpå han ville söka häfda densamma, kan visserligen förstås, men kan icke af en opartisk person försvaras eller gillas, ty den hvilar på allt för många sofismer, förvrängningar och lögner.

Otto och Gustaf von Mengdens betydelse för Livland är så stor, att den kan spåras ännu i dag. Den förstnämnde förstod att af de privilegier och medgifvanden, som han vetat aflocka den svenska regeringen, uppföra grunden och murarne till det starka bålverk, som sedan så länge skyddat den livländska provinsialismen. Det är redan sagdt, att det var under Otto von Mengdens ledning, som livländska ridderskapet får en fast organisation. Gustaf åter fullbordar, fulländar och fullkomnar sin

faders verk. Han och hans son Johan Albrecht samt på sätt och vis ännu mera Patkul visade sedan äfven, hvilket starkt motstånd Livlands adel kunde utveckla i försvaret af hvad den ansåg vara sina fri- och rättigheter. Gustaf von Mengden var dock i det hela taget icke ytterligheternas man. Det är därför föga troligt, att han skulle ha gillat sin sons och Patkuls öfvermåttan djärfva, olagliga och farliga handlingssätt. Dessutom var han en långt sannare och bättre patriot än Patkul.

Men deras patriotism visar sig på ett annat sätt, som äfven hos alla icke-livländare måste ingifva sympati för Otto och Gustaf von Mengden; de voro framför allt livländare, i Livland ville de lefva — där ville de styra och där ville de dö. Deras ärelystnad sträckte sig aldrig, åtminstone hvad realia angår, utom Est- och Livland. De voro kloka och framför allt praktiska män, som väl kände gränserna för sin begåfning. Ingendera af dem var ett snille, men deras förstånd var så sundt och så skarpt, att det stod på gränsen till geni. De voro icke naiva, utom möjligen då det gälde deras ekonomiska intressen, de förväxlade icke sken med verklighet, utom då det gälde rätten, och då gjorde de det medvetet. De hade hvarken ridderlighet eller ens högsinthet, men de hade mandom och sin ras' ömtåliga sjelfständighetskänsla och därjämte en i hög grad med högmod blandad stolthet. Deras begåfning torde i allmänhet stått, visserligen icke i militäriskt, men väl i juridiskt, administrativt och diplomatiskt afseende öfver de allra flestes af deras landsmän. Men under det en hel mängd af desse i Sverige eller i andra land sökte vinna ära, utmärkelse och rikedomar, hvilket äfven lyckades många, stannade desse begge liksom de andra medlemmarna af slägten hemma, sökande framför allt tjena sitt land och därstädes vinna den utmärkelse och de förmåner, som detta kunde gifva. Med den begåfning och den duglighet, som så många af denna slägts medlemmar och i synnerhet Gustaf von Mengden egde, skulle de nog i främmande land, t. ex. i Sverige, stigit långt högre, om också icke på den militära, så åtminstone på den civila eller diplomatiska banan. Men detta lockade dem icke; den ärelystnad, som ledde dem, var därföre likväl icke mindre. De militära grader de vunno eller de ämbeten de beklädde voro icke synnerligen höga, men af sina landsmän fingo de dock de högsta förtroendeuppdrag dessa kunde gifva. Därigenom samt genom sin egen

duglighet och kraft blefvo de icke blott ledare för sitt stånd, utan äfven dettas och Livlands mäktigaste män. På så vis kommo de ock att spela en långt vigtigare roll och lemna djupare spår efter sig i historien, än de skulle ha gjort, om de föredragit den mera lysande banan i Sverige eller andra land framför att först och främst tjena Livland. Men det är också härigenom som de uppväcka icke blott intresse, utan äfven sympati. Det är egentligen genom dem och Engelbrekt von Mengden samt genom sina vidsträckta slägtförbindelser, som slägten von Mengdens historia äfven är Livlands historia under 1600-talet. Detta har jag mer och mer funnit genom studium af en mängd hittills ej undersökta aktstycken.

III.

Grunden till den livländska federativstaten lade Innocentius III genom sin bulla 1210. Enligt denna skulle svärdsriddareorden af biskop Albert I — den egentliga grundläggaren af tyska väldet vid Östersjöprovinserna — visserligen såsom län emottaga en tredjedel af Lett- och Livland, men detta länsförhållande var dock endast skenbart. Ty den enda förpligtelse orden hade såsom vasall var att försvara kyrkan och provinsen mot hedningarna och att på sätt och vis i andligt afseende vara underkastad biskopens lydnad. För de nya eröfringar, som kommo att göras, skulle orden icke stå i beroende till biskopen af Riga, utan endast till de biskopar, som för dessa landsdelar skulle utnämnas, eller också af den heliga stolens anordningar.

Orsaken till, att påfven på detta sätt kringskar biskopens af Riga, och äfven ordens makt, var, att Innocentius icke ville att en mäktig enhetsstat skulle uppstå af de nyeröfrade landen. Påfven ville hafva smärre samhällen, som i honom skulle hafva och erkänna sin egentliga herre och beskyddare. Ingen biskop, men icke heller orden, finge blifva för mäktig. Alla dessa små stater skulle hålla hvarandra i jämvigt och öfver dem skulle påfven hafva den verkliga makten.

Efter hand uppstodo nya biskopsdömen i Dorpat och på Ösel samt längre fram äfven i Semgallen och Kurland. Orden vardt läntagare af dessa biskopar på samma vilkor som den förut var det under biskopen af Riga, dock uppgick större delen af Semgallens stift snart i Rigas, och af Kurland tillföllo två-

tredjedelar orden, biskopen behöll endast den återstående, denne biskop var ock i högsta grad beroende af orden.

Redan svärdsriddareorden hade med otålighet fördragit detta mera formela än reela länsförhållande till biskoparne. Det var således icke underligt, att denna otålighet blef ännu större, sedan svärdsriddarne 1237 förenats med den Tyska orden. Ty enligt påfvens vilja skulle nu äfven denna mäktiga orden för sina livländska besittningar stå i vasallförhållande till ofvannämnda biskopar. Högmästaren tyckes visserligen icke sjelf hafva aflagt trohets- och hyllningseden, utan den livländska landtmästaren, men det var dock å Tyska ordens vägnar han gjorde detta. Ännu mera abnormt blef förhållandet, sedan de livländska och preussiska biskoparna 1246 fått en gemensam ärkebiskop, som till på köpet 1253 äfven vardt biskop af Riga. Ordens ställning till ärkebiskopen af Riga var således nu å ena sidan vasallens till länsherren, men å andra sidan landsherrens till vasallen, enär kyrkan *i Preussen* stod under ordens lydnad.

Till en början gynnade påfven mera orden än biskoparne, men när orden började stödja sig på kejsaren och på samma gång äfven ville rycka till sig Riga, som dock curian högtidligen tillerkänt biskopen af Riga, hvars rättigheter sedan öfvergått till ärkebiskopen, egde ett omslag hos curian rum till biskoparnes förmån. År 1297 började den strid mellan Livlands landsherrar, som skulle räcka så länge Livlands sjelfständighet egde bestånd; många freder afbröto visserligen den långa fejden, men dessa freder voro i sjelfva verket endast stillestånd. Under nästan hela trettonhundratalet fortgick striden, i hvilken tidtals alla Livlands landsherrar och korporationer voro inblandade. Mest förbittrad och hårdnackad var den dock mellan ärkebiskopen och Riga stad å ena sidan och orden å den andra.

Under första skedet af denna strid eller under 1300-talet uppnådde Tyska orden höjden af storhet och makt. 1330 tvang den det mäktiga och stolta Riga till underkastelse. En tid därefter, 1343, kufvade den det fruktansvärda uppror, som utbrutit i det danska Estland, och som höll på att utbreda sig äfven till Livland. 1346 förvärfvade den genom köp ofvannämnda del af Estland. Men ej nog härmed; den hade trotsat sjelfva påfven och i 49 år fördragit interdiktet, den hade drifvit sin länsherre, ärkebiskopen, i landsflykt, den hade vant de olika stiftens riddareskap att följa dess ledning. Visserligen hade högmästaren 1366

sökt göra slut på striden genom att erbjuda ärkebiskopen fred på de vilkoren att orden skulle återställa Riga till honom, därför skulle dock ärkebiskopen å sin sida afstå från att vidare fordra tro- och hyllningsed af orden. Ärkebiskopen var villig att ingå på dessa vilkor, men icke påfven. Och därför fortfor striden. Omsider lyckades det dock orden genom mutor att vinna curian på sin sida. Genom flera påfliga bullor förbereddes saken, till dess Bonifacius IX genom en bulla af 1397 icke allenast löste orden från länsförhållandet till de livländska biskoparna, utan till och med stälde dessa under ordens öfverhöghet. Det mål, som orden så länge och så envist sträfvat att uppnå, vann den sålunda nu under den utmärkte högmästaren Conrad von Jungingen. Orden var nu icke blott de facto utan äfven de jure den ledande makten i Livland, om än biskoparne fortforo att vara ett slags landsherrar. Under tyska ordens välde lydde således hela det område, som sträckte sig från Pommerns och Brandenburgs gränser till Finska viken och Narva. Till ordens makt bidrog dessutom att dess härväsende kanske var det bäst ordnade, som då fanns i det kristna Europa. Högmästaren kunde nämligen ställa i fält nära 100,000 man väl öfvade reguliera trupper. Han var verkligen en af Europas mäktigaste furstar.

Från Marienburg i Preussen, där han residerade sedan 1309, ledde han ordensstatens politik och angelägenheter med biträde af ordens storvärdighetsmän, *die Gebietiger*. Af desse stod hvar och en i spetsen för sin gren af centralförvaltningen. Grosscomthuren var den förnämsta; troligen var han hvad vi skulle kalla drots. Landtmarskalken var ordens krigsminister och fältherre; *der Tressler* åter dess skattmästare. Under *der Spittler* stodo ordens hospitaler, *der Scheffler* hade proviantväsendet om händer, *der Trappier* åter allt hvad som rörde beklädnaden.

Öfver desse i rang stodo likväl landtmästarne öfver ordensprovinserna. I Preussen skötte dock högmästaren sjelf denna värdighet, der Deutschmeister förvaltade ordens besittningar i det egentliga Tyskland; i rang var han närmast högmästaren, i makt och inflytande däremot den livländske mästaren. Närmast under landtmästarne stodo comthurerna, som hade styrelsen och förvaltningen öfver de områden, i hvilka provinserna sönderföllo. Under dessa åter stodo i Preussen fogdarna, som förde befälet på de mindre slotten och förvaltade de under dessa lydande länen.

Orden var delad i 4 klasser: riddarne, de andlige samt de s. k. medbröderna och halfbröderna. Medbröderna fingo gifta sig, de stodo i rang öfver halfbröderna, ty man finner till och med regerande furstar bland dem. Halfbröderna tillhörde äfven det verldsliga ståndet och tjenstgjorde vid den lägre förvaltningen. Till den 4:de klassen hörde ordenstjenarna.

Af dessa klasser hade endast riddarne tillträde till generalkapitlet, som i förening med högmästaren stiftade lagar och beslöto om ordens angelägenheter samt valde stordignitärerna och comthurerna, hvilka naturligtvis måste tagas ur riddarnas klass.

Den livländska grenen af tyska orden skiljde sig i afseende på sin organisation i några fall från hufvudstammen, emedan den var en fortsättning af svärdsriddareorden, hvars organisation varit förträfflig. Visserligen tyckes provinsialkapitlet i Livland, eller ordenskonventet efter föreningen 1237 fått större makt i förhållande till ordensmästaren, än det haft under svärdsriddarordens tid. Likväl vardt aldrig ordensmästaren så bunden af detsamma som högmästaren af generalkapitlet. Den sistnämndes makt var nämligen i hög grad inskränkt monarkisk. Det livländska ordenskonventet bestod af ordensmarskalken, comthurerna, fogdarna och riddarne. Konventets inflytande på tillsättandet af ordensmästaren var inskränkt till rättigheten att föreslå två kandidater. Högmästaren hade att utnämna en af desse.

I Preussen rådde den grundsatsen, att ingen del af ordensprovinsen skulle omedelbart lyda under högmästaren, men denna grundsats gjorde sig aldrig gällande i Livland. I Preussen kunde högmästaren icke ens befalla öfver comthuriet Marienburg annat än medelbart genom comthuren. I Livland däremot stodo under ordensmästarens omedelbara förvaltning icke mindre än fjorton slott. Den livländska ordensmästaren residerade vanligen i Wenden.

Under ordensmarskalken eller krigsministern hörde omedelbart åtta slott. I Wenden eller Segewolde var hans säte.

Ordens-landet var nämligen indeladt i bestämda landtdistrikt, som lydde under ett slott. På hvarje slott fans ett konvent af minst 15—20 riddare, på en större borg förde en comthur befälet, på en mindre åter en fogde. I de större distrikten fans det flere slott, som lydde under comthuren på det förnämsta slottet. Så t. ex. räknade comthuriet Fellin fyra och Goldingen sju slott.

Utom befälet på slotten hade äfven comthurerna om händer hela förvaltningen, ekonomien, finanserna, domsrätten, politien — *polizei* — samt krigsväsendet. I vigtigare angelägenheter hade de att rådföra sig med konventet. Den egentliga ekonomien eller hushållsangelägenheterna i och för sjelfva slottet skötte huscomthuren, i händelse af behof var denne äfven comthurens ställföreträdare [1].

Hvad åter beträffar fogdarne — *advocati* — torde desse på svärdsriddarnes tid icke egentligen ha tillhört orden, utan varit ett slags underordnade ämbetsmän, som stodo utanför densamma. De hade att göra så väl med den egentliga administrationen, isynnerhet politien, som med uppbärande af de skatter, som skulle tillfalla orden [2]. Dessutom tjenstgjorde de som domhafvande [3]. Efter svärdsriddarnes förening med Tyska orden fingo de snart en anseddare ställning, ty efter denna tid finner man att fogdarna i Livland på sätt och vis blefvo sidoordnade med comthurerne. Här kunde nämligen fogdarne lika väl som comthurerna omedelbart upphöjas till de högsta värdigheterna inom Tyska orden i Livland.

Det var som sagdt 1397 under den utmärkta högmästaren Konrad von Jungingen som Tyska ordens makt var som störst. Och dock var denna storhets fall nära förestående. När Konrad von Jungingen låg på dödsbädden, rådde han till klokhet och försigtighet i ledningen af politiken mot det under Jagellonerna förenade Polen-Lithauen; han afrådde därjämte ordensbröderna att till hans efterträdare utse hans broder, Ulrik von Jungingen, som var anhängare af en djärf och krigisk politik. Intetdera rådet följdes emellertid, och följden vardt det ödesdigra kriget mellan Tyska orden och Polen-Lithauen. I det blodiga slaget vid Tannenberg 1410 dukade den 83,000 man starka ordenshären under för Jagellonernas 160,000 man starka här. Genom detta slag bröts Tyska ordens makt för alltid, och änskönt den redan 1411 fick en dräglig fred, så förnyades dock kriget gång efter annan, till dess orden 1466 i Thorn måste ingå en i högsta måtto dyrköpt fred. Förnämsta orsakerna till ordens förfall voro, att den såsom institution var föråldrad, och att den ideela kraft, som ensamt kunde hålla den uppe, fullkomligt saknades. Härtill

[1] Fr. Bienemann, s. 48—49.
[2] Se Der Orden der Schwertbrüder, dessen Stiftung, Verfassung und Auflösung von Dr F. G. von Bunge, s. 70.
[3] Fr. Bienemann, s. 49.

kommo vidare äfven ett par andra omständigheter. Ordens behandling af städerna och adeln i Preussen var nämligen i högsta måtto hård och hänsynslös. Fruktan för ordens militära öfverlägsenhet hade förut tvungit dem till lydnad, men genom nyssnämnda nederlag bröts denna fruktan. När orden likväl äfven efter 1410 lika mycket förtryckte dem, ingingo de 1440 med polska konungen ett förbund, som 1466 ledde till Vestpreussens förening med Polen.

Den preussiska ordensgrenens stora tillbakagång i makt inverkade äfven på den livländska grenens ställning. Först och främst lösgjorde sig ärkebiskopen och de andra biskoparne från det beroende, hvari de år 1397 kommit till orden. Detta skedde med påfvens och conciliernas bifall, hvadan orden nödd och tvungen äfven måste gifva sitt bifall därtill. Men frågan om öfverhögheten öfver Riga fortfor att vara sväfvande, emedan ärkebiskopen endast *ad interim* ville låta sina anspråk på staden hvila.

En annan inverkan, som den preussiska ordens nederlag hade på Tyska orden i Livland, var, att den sjelfständiga ställning, som denna gren redan förut haft, nu efter hand vardt än större, enär de föreningsband, som fäste den vid orden i Preussen, småningom blefvo allt färre eller svagare.

Den livländska orden stod visserligen icke i ett godt, men likväl i ett långt bättre förhållande till städerna och ridderskapen i Livland än hufvudstammen till samma ständer i Preussen. Detta var dock icke egentligen ordens förtjenst, ty om den hade haft samma makt i Livland som i Preussen hade den nog i förstnämnda land varit lika förtryckande. Orsaken till, att den livländska orden förfor med så stor lämpa mot städerna och ridderskapen, var hufvudsakligast den, att i Livland funnos andra landsherrar än orden, nämligen biskoparna. Och huru dessa betraktades, framgår af följande yttrande af medeltidens livländare: *Unterm Krummstab sei gut wohnen.*

Den livländska ordens eget intresse bjöd den således att vara skonsam i behandling af städerna och ridderskapet, huru hänsynslöst den än behandlade de biskopliga landsherrarne. Ingenting skulle mer hafva stärkt de sistnämndas makt, än om orden äfven varit hänsynslös mot ridderskapen och borgarne. Men för att i dessa finna väl behöfliga stöd mot orden måste biskoparne söka vinna nyssnämnda begge stånd för sina intressen. Detta skedde genom nya privilegier, hvilka isynnerhet kommo ridder-

skapen till godo. Striderna mellan orden och biskoparne hafva i väsentlig mån främjat utvecklingen af de livländska ridderskapens privilegier. Hade orden lyckats blifva ensam landsherre i Livland, hade den sett sig tvungen att inskränka privilegierna både för ridderskap och städer. Detta skulle i sin tur haft till följd, att de livländska ständerna slutit sig till det förbund, som de preussiska ingått med den polske konungen, hvilket återigen skulle påskyndat den livländska federativstatens upplösning. De många landsherrarne ha visserligen i några afseenden varit ett ondt för Livlanden, men i många äfven ett godt. Ingen af landsherrarne skulle, om han blifvit enrådande, varit i stånd att upprätthålla Livlands sjelfständighet. Ty såväl ordens som biskoparnes makt hvilade på katolsk-hierarkisk grund. Ordens envälde skulle, såsom jag redan sagt, blott ha påskyndat upplösningen. Ärkebiskopen såsom ensam landsherre åter skulle endast ha blifvit en lekboll i ständernas händer, och häraf skulle anarki och upplösning snart ha följt. En modern monarkisk stat kunde icke grundas i ett land, som fullständigt saknade ett nationelt bondestånd. Ehuru det kanske låter som en parodox, så torde dock den förnämsta orsaken till att den livländska orden längre höll sig uppe än den preussiska just ha varit den, att orden aldrig hann blifva ensam landsherre. En annan omständighet, som äfven mycket bidragit till dess fortvaro, var, att den livländska orden under det sista seklet af sin tillvaro hade två sådana mästare som Johan von Mengden och Walter von Plettenberg.

I slutet af 1300-talet trodde sig orden hafva vunnit på sin sida icke allenast Riga, utan äfven stiftens ridderskap, den skulle dock några årtionden därefter finna sig lika mycket gäckad däri, som i sin tro på varaktigheten af sin öfverhöghet öfver biskoparne. Isynnerhet vardt detta märkbart under den farliga strid, som under större delen af 1400-talets sista hälft rasade mellan ärkebiskopen och Riga å ena sidan, eller hvar för sig, och orden å den andra. Denna strid påskyndade upplösningen af den livländska federativstaten. Men denna strid skulle äfven blifva af vigt för utvecklingen af ridderskapets privilegier. Hufvudpersonerna i denna strid äro till en början ärkebiskop Sylvester och den livländske ordensmästaren Johan von Mengden. Innan jag öfvergår till sjelfva striden, vill jag nämna några ord om Johan von Mengden och hans slägt.

Slägten Mengden, eller såsom den först skref sig, *Mengede* härstammar, liksom de flesta andra livländska adelsfamiljer, från Westphalen. Där i grefskapet Mark på hvar sin sida om Ems lågo ännu i slutet af 1700-talet tvenne byar vid namn Mengden, den östligaste och högre upp vid floden liggande kallades Osthoff. Sannolikt utgjorde denna by på 1400-talet ett riddargods, som egdes af en von Mengden. Om så var förhållandet, är det fullkomligt klart och tydligt, hvarför nyssnämnde ordensmästare alltid skref sig *Johann von Mengede genannt Osthoff.*

Det är högst sannolikt, att ätten von Mengden tillhörde en af de gamla ministerialfamiljerna, som ungefär motsvarade hvad vi kalla lågadeln. Längre tillbaka än till slutet af 1200-talet kan man dock icke följa densamma. Stamfader för den nu lefvande slägten är en Johan, men om denne vet man intet annat, än att han lefde 1419. Dock är det sannolikt, att den berömde ordensmästaren af samma namn var en af hans yngre söner. Westphaliska och rhenländska slägterna brukade nämligen ofta låta inskrifva sina *yngre* söner i Tyska orden i Livland, för att på detta vis få dem försörjda.

Man känner ej, när den Johan von Mengede, som sedan blef ordens mästare, var född, men troligt är, att något af de första åren af 1400-talet var hans födelseår. Icke heller känner man, när han kom till Livland, men 1447[1] finner man honom som comthur af Reval. Redan som comthur måtte han ha vetat att förvärfva sig anseende och vänner, ty kort efter ordensmästaren Vinkes död eller den 11 aug. 1450 uppsatte det i Wenden församlade ordenskonventet på förslaget till ordensmästare Johan von Mengede och comthuren af Ascheraden Heinrich Steegenen[2]. Den 16 sept. utnämnde högmästaren Ludvig von Erlichhausen sin rätt likmätigt Johan von Mengede till herrmästare för Tyska orden i Livland[2]. Och ehuru riksfurstevärdigheten[3] ännu icke

[1] Est- und Livländische Brieflade N:o 188. Här omtalas, att det rigiska domkapitlet sålt byarne Ernes och Hame i Wirland jämte några andra jordområden »till den ädle och välborne Herr Karl Knutsson, riddare och höfvidsman på Viborgs slott». Johan von Mengden ville dock icke stadfästa detta köp, emedan Karl Knutsson var en utländing. Han förlänade därför godsen till en annan. 1455 afstod Karl Knutsson sin rätt mot det att orden till honom betalade 4,000 gulden, hvilken summa han betalat kapitlet för nämnda gods.

[2] Est- und Livländiske Brieflade. Chronologie der ordensmeister über Livland von D:r Philip Schwartz, III Th., s. 77.

[3] W. v. Bock tillerkänner, ehuru med orätt, i sin uppsats om Gustaf von Mengden, Baltische Monatsschrift 1861, Johan v. Mengden riksfurstevärdigheten. Först Walter von Plettenberg får af Karl V denna rang.

medföljde dennes ämbete, så var det dock, såsom redan sagdt är, näst högmästarens det förnämsta inom orden i makt och inflytande, om också icke i rang. Snart skulle äfven Johan von Mengden få tillfälle att visa sig värdig det höga ämbete, hans förman högmästaren uppdragit åt honom. Ett par år före Johan von Mengdens utnämning till ordensmästare, eller 1448, hade Riga stift fått en ny ärkebiskop. Denne eller magister Sylvester Stodewescher från Thorn var högmästarens kaplan och kansler, när orden hos påfven lyckades utverka hans utnämning till ärkebiskop. Orden hade gjort detta, emedan den fruktade, att kapitlet skulle välja en mot den fiendtlig person. Dessutom åsyftade orden genom denna utnämning att åter förskaffa sig öfverhögheten öfver Livland, ty Sylvester var ju sjelf medlem af Tyska orden. Men det var just återupplifvandet af denna öfverhöghet, som kapitlet fruktade, ty det ville ingalunda blifva beroende af orden. Genom ett skickligt ledt intrigspel och utdelande af stora mutor bland curians medlemmar lyckades det emellertid orden att af påfven utverka Sylvesters utnämning[1]. Men orden hade icke gjort allt detta för intet. Sylvester måste nämligen heligt förbinda sig att äfven som ärkebiskop bära ordensdrägten, hvilken var tecknet på att han erkände ordens öfverhöghet. Men det motsatta eller att aldrig anlägga ordensdrägten lofvade han Rigas domkapitel. Han spelade således ett dubbelt spel. Dock var det nog icke orden han ville bedraga, utan kapitlet. Den 22 juni 1449 höll den nye ärkebiskopen sitt högtidliga intåg i Riga, hvarvid 2000 man till häst af ärkestiftets ridderskap eskorterade honom. Han hade vunnit detta på sin sida genom att bekräfta dess privilegier.

Kort efter sedan Johan von Mengden blifvit ordensmästare, lät högmästaren uppmana Rigas domkapitel att anlägga ordensdrägten. För att bryta allt motstånd från kapitlets sida lät högmästaren genom en *förfalskad* påflig bulla hota kapitlet med bannlysning och interdikt, om det ej villfor hans fordran. Till den livländske ordensmarskalken skref högmästaren, att bullan »är fullständigt vanmäktig och död», den borde därför icke visas för någon utan endast tjena som ett skräckmedel. I annat fall kunde den lätt vålla orden skam och vanära. Då Mengdens

[1] Till grund för denna framställning af Sylvesters och Johan von Mengdens förhållande till hvarandra ligger Russland, Polen und Livland bis ins 17 jahrhundert von Theodor Schiemann, Allgemeine Geschichte in Einzeldarstellungen. H. 136, s. 130—142.

närmaste man fick veta, att bullan var förfalskad, är det knappast möjligt att Johan von Mengden varit okunnig om högmästarens fräcka tilltag. Likaledes är det högst sannolikt att äfven ärkebiskopen haft kännedom därom. Har han det haft, torde hans tystnad bevisa, att han verkligen ville vara orden trogen, ty genom att förråda denna hemlighet för curian, skulle han ha kunnat göra orden en obotlig skada. Hemligheten vardt emellertid väl bevarad och, orden vann sitt mål. Både ärkebiskopen och kapitlet lofvade nämligen att för all framtid bära ordensdrägten. Och när nu påfven följande år eller 1452 gaf sitt bifall härtill, tycktes åter orden vara nära sitt mål eller att blifva den ende egentliga landsherren i Livland.

I alla de öfriga fyra biskopsstiften, t. o. m. i Revals stift, började man emellertid blifva orolig, ty man anade ordens planer och sökte skydda sig för dessa genom att söka hjelp hos Danmark och Sverige. Men äfven i de mäktiga städerna Reval och Riga vardt man orolig. Det preussiska förbundet försökte genom sina utskickade att vinna de livländska städerna på sin sida. Riga tyckes härtill ha varit benäget, men Dorpat sökte liksom sin biskop hjelp hos Danmark. Reval däremot tänkte på fullt allvar ställa sig under Sveriges[1] beskydd.

Den livländska ordens ställning var nu högst betänklig. För att den ej skulle råka lika illa ut som den preussiska orden eller för att hindra de livländska städernas affall, beslöt Johan von Mengden att trygga orden i dess besittning af Riga. Han ingick därför den 30 november 1452 med ärkebiskopen det ryktbara fördraget i Kirchholm, hvarigenom orden afstod från sina förra anspråk på allenaöfverherskapet öfver Riga; ärkebiskopen och orden skulle nämligen begge vara stadens öfverherrar. Detta fördrag vann också påfvens bekräftelse.

Men den, som icke ville foga sig härefter, var den mäktiga staden Riga, och emedan den ansåg ärkebiskopen vara skulden till fördraget, var det isynnerhet mot honom, som dess ovilja gaf sig luft. När ordensmästaren märkte detta och därjämte fruktade att Riga nu skulle sluta sig till det preussiska förbundet, trädde han i underhandlingar med staden. Följden af dessa blef, att Riga återfick de friheter det haft före 1330, och att orden allena skulle vara dess öfverherre. Fördraget i Kirchholm hade således blifvit brutet af orden. Sylvester hade

[1] Th. Schiemanns nyss citerade arbete, s. 136.

hittills troget stått på ordens sida, men från den stund, då han fann sig bedragen af densamma, vardt han dess oförsonlige fiende. Innan ännu underhandlingarne mellan orden och Riga voro ändade, vände sig den sluge kyrkofursten till staden och lyckades vinna den på sin sida. Det hjelpte icke att Johan von Mengden under ett personligt möte med ärkebiskopen visade, att orden nödtvunget gjort hvad den gjorde, ty i annat fall skulle ju Riga hafva slutit sig till det preussiska förbundet. Staden hade dessutom förklarat, att den icke ville hafva till herre en prest.

Sylvester svarade härpå muntligen ingenting bestämdt, men kort därefter fick ordensmästaren det ena svaret tydligare än det andra. Ärkebiskopen och hans kapitel förklarade nämligen, att de skulle aflägga ordensdrägten, och att fördraget i Kirchholm var af noll och intet värde. Vidare ingick Sylvester förbund med biskopen af Dorpat samt med Lithauen; han lyckades fullständigt vinna Riga på sin sida genom att till staden återställa flere gods, som den gjorde anspråk på. Staden å sin sida förklarade sig beredd att hylla ärkebiskopen såsom ende öfverherre. Mengden ville underhandla med staden och ärkebiskopen hvar för sig, men fick af den sistnämnde till svar, att man endast i salen på dômen eller ock i biskopsgården skulle underhandla med ordensmästaren. Johan von Mengden svarade stolt, att underhandlingarne med staden skulle han sjelf föra med dess ombud, men behöfde han ärkebiskopen, skulle han låta kalla honom.

På landtdagarne i Walk och Wolmar afhandlade ordensmästaren med de öfriga ständerna sitt förhållande till ärkebiskopen och staden. Då nu ärkebiskopen kände sig för svag till ett öppet krig med orden, lemnade han Riga i sticket och ingick med ordensmästaren, 1454, en ny öfverenskommelse, enligt hvilken de begge åter skulle vara Rigas öfverherrar. Detta tvang äfven det stolta Riga att gifva efter, men Johan von Mengden visade härvid stor politisk takt och klokhet; staden Riga återfick nämligen sina gamla privilegier, eller dem som den 1225 fått af Wilhelm af Modena.

Efter detta höll sig ärkebiskop Sylvester stilla i femton år eller så länge den statskloke och energiske Johan von Mengden lefde. Sin makt inom ärkestiftet visste Sylvester dock att stärka genom det ryktbara epokgörande privilegium, som han 1457 gaf ridderskapet, — om dettas innehåll och betydelse skall jag längre fram tala. Sedan han härigenom gjort ridderskapet sig bevåget,

kunde han stödd på detsamma på landtdagen i Wolmar 1457 åter uppträda vid ordensmästarens sida såsom dennes jämlike. Men på samma landtdag lyckades det också Johan von Mengdens skicklighet och klokhet att förena de nyss förut mot honom så fiendtliga ständerna till ett stort politiskt mål. Änskönt de biskopliga landsherrarne och orden kort förut i följd af sina olika intressen varit nära att med hvarandra råka i en dödlig fejd, öfverenskommo de nu med hvarandra samt med ridderskapen och städerna att gemensamt försvara Livlanden mot hvarje utländsk eller inländsk fiende.

Samma år som nyssnämnda landtdag hölls vardt en man oskadliggjord, som börjat iakttaga en hotande hållning mot Livland eller kanske rättare mot staden Reval och det forna danska Estland. Denne man var konung Karl VIII Knutson[1] af Sverige. Hans fiendtliga hållning hade sin grund i att han fruktade, det hans hufvudfiende konung Kristiern skulle lyckas genomdrifva sina planer på att åt sitt rike återvinna Estland. Från denna landsdel skulle han ju i så fall lätt kunna angripa Sverige. Johan von Mengden var visserligen icke okunnig om den danske konungens önskningar, men han var fast besluten att de icke skulle få gå i fullbordan. Redan på sommaren 1454 hade dock konung Kristiern enskildt vändt sig till den livländske ordensmästaren och erbjudit Tyska orden förbund mot de preussiska ständerna. Under detta erbjudande af konung Kristiern lågo nog ofvannämnda planer att förvärfva Estland. Johan von Mengden och högmästaren tyckas dock i början icke varit hågade för detta förbund, men längre fram ändrade de mening. Ty redan den första februari 1455 afslöto Johan von Mengdens sändebud med konung Kristiern ett fördrag, enligt hvilket Tyska orden i Livland genast skulle betala 1000 mark lödigt silfver samt dessutom förpligtiga sig att inom fem år betala 5000 rhenska gylden. Sändebuden tyckas hafva varit fullmäktigade äfven å högmästarens vägnar, enär det i fördraget bestämdes,

[1] För framställningen af Johan von Mengdens förhållande till Karl Knutsson och Kristiern har jag understundom begagnat d:r Th. Schiemanns ofvannämnda i Allgemeine Geschichte in Einzeldarstellungen införda arbete, H. 136 s. 143. Framför allt har jag dock anlitat d:r C. G. Styffes utmärkta arbete: Bidrag till Skandinaviens historia, III, p. CVII—CXXI. Åtskillige urkunder, som d:r Styffe åberopar, tyckes icke d:r Schiemann ha känt. Däremot torde han ha haft tillgång till de urkunder, som handla om den livländske mästarens och högmästarens underhandlingar med Kristiern i februari 1455. Dessa säger sig herr Styffe icke ha sett: se hans nyss citerade arbete. p. CXIII, n. 1.

att denne skulle till konungen betala 60,000 ungerska gylden. Orsaken till att Tyska orden gått in på dessa vilkor var, att den behöfde Danmarks stora flotta för att få bugt på de upproriska preussiska städerna. Kristiern lofvade äfven å sin sida att bistå orden mot alla dess fiender till lands och vatten, enkanneligen de nyssnämnda städerna och deras skyddsherre konungen af Polen.

Den danske konungen måtte dock icke hafva gjort någon hemlighet af sina planer på Estland, ty ryktet härom kom ut och nådde äfven den svenske konungens öron. Karl Knutsson skref därför 1455 till magistraten i Reval och lät den veta att han skulle öfverfalla staden, om den kom i konung Kristierns händer[1]. Att Karl Knutsson af samma orsak äfven hotat orden är sannolikt, ehuru ingenting härom förmäles. Hans krigshotelser afsågo väl dock ingenting annat än att afskräcka nämnda stad och orden från att tillmötesgå Kristierns önskningar. Såsom vi redan påpekat, var icke heller orden hågad att återlemna Estland till Danmark.

Emellertid låg det i sakens natur, att förbundet mellan Kristiern och orden skulle göra konung Karl fiendtligt stämd mot den sistnämnde och så godt som tvinga honom att närma sig det preussiska förbundet. Om några underhandlingar mellan detta och Karl Knutsson varit å bane, känner jag icke, men det torde icke vara osannolikt, att sådana egt rum, emedan det ju var till Danzig som Karl Knutsson flydde, då han 1457 måste lemna sitt rike. En utmärkt svensk forskare uttalar också den förmodan, att Karl Knutsson flytt till Danzig, emedan denna stad stod i fiendtligt förhållande till konung Kristiern.

Emellertid såg det ut, som om förbundet mellan Kristiern och Tyska orden skulle ytterligare stärkas. 1456 hade Johan von Mengden gjort sin andra afbetalning. Och år 1457, sedan Kristiern äfven blifvit konung i Sverige, lofvade ordensmästaren att ytterligare årligen betala 1000 rhenska gylden, mot det att konungen under femton år tog orden i sitt beskydd och lemnade den en hjelptrupp af 3- till 500 man.

Efter hand började dock vänskapen att kallna, i synnerhet på Johan von Mengdens sida. Ty då konung Kristiern såg, att han ej genom underhandlingar kunde komma i besittning af

[1] Bidrag till Skandinaviens Historia, III, p. CXII. D:r Schiemann säger endast, att Karl Knutsson intog en fiendtlig hållning.

Estland, försökte han på omvägar vinna sitt syfte. Han började nämligen inköpa stora jordområden i Estland, därjämte inblandade han sig i de stridigheter som egde rum i Ösels stift vid valet af biskop. I en hotande ton bjöd Kristiern ordensmästaren att erkänna som biskop den kandidat, som han understödde. Johan von Mengden lät dock icke skrämma sig, utan med sin vanliga kraft och beslutsamhet genomdref han valet af sin kandidat, och detta ehuru man kunde få skäl att frukta, att Kristiern skulle sluta förbund med Ryssland mot orden. I Livland gick nämligen detta tal om den danske konungen: »han är icke ordens vän, ehuru han skulle vara det».

Troligt är, att Kristierns planer på Estland i sin mån ha bidragit till att Johan von Mengden än ytterligare ville trygga den livländska ordensgrenen i besittningen af nämnda landsdel. Däri lyckades han ock genom de tjenster han och den livländska orden gjort högmästaren och orden i Preussen.

Sedan Johan von Mengden på ofvannämnda landtdag i Wolmar förmått alla de livländska ständerna till en så imposant politisk samverkan, kunde han med kraft gripa in i det krig, som högmästaren förde med det preussiska förbundet och den polske konungen. En sådan vigt och betydelse fick Johan von Mengdens deltagande i detta krig, att det är höjdt öfver allt tvifvel, det den preussiska orden förnämligast hade honom att tacka för att den icke redan nu gick under. Närmare underrättelser om sjelfva kriget saknas visserligen, men högmästaren har helt oförbehållsamt erkänt Johan von Mengdens stora förtjenster om orden. Det tyckes dock, som om freden i Thorn 1466 kommit till stånd mot Johan von Mengdens vilja; ty den livländska orden var icke innesluten i densamma. Först längre fram slöt äfven Johan von Mengden fred med Polen, detta dock utan den minsta förlust eller förödmjukelse. Kanske har Johan von Mengden hyst den åsigten, att högmästaren aldrig behöft sluta denna för sin orden så förödmjukande fred. Om detta varit händelsen, torde han ej ha haft så orätt; ty det dröjde ju ännu nära 60 år, innan den polske konungen kunde tvinga Tyska orden att uppfylla ofvannämnda freds vilkor.

För de stora tjenster Johan von Mengden under kriget med Polen gjort den preussiska orden afstodo denne och högmästaren till den livländska ordensgrenen nästan helt och hållet sina rättigheter till Harrien, Wirland, Alentaken samt städerna Reval

Wesenberg och Narva och deras slott, således hela det forna danska Estland. Alltsedan 1347 hade denna landsdel visserligen stått under den livländske ordensmästarens administration, men dock haft högmästaren till sin egentliga landsherre. Men nu öfverlät den sistnämnde sin rätt till den livländske mästaren och bibehöll endast såsom högsta styresman för hela Tyska orden öfver nämnda landsdel ett slags öfverhöghet; denna var dock mer skenbar än verklig. I den urkund, som bekräftade sjelfva öfverlåtelsen, skrifver högmästaren, att denna hade sin grund i »den stora flit, som Johan von Mengden, *oberster Gebietiger* i Livland, och hans *Gebietiger* därsammastädes i denna för oss och vår orden så svåra och öfverhängande nöd visat i att hjelpa oss och vår orden i Preussen, och detta hade han gjort icke endast genom att ikläda sig stora och svåra omkostnader i och för hjelpsändningar i manskap, utan äfven genom att försträcka stora och märkliga penningesummor i silfver och guld.»

Det var dock icke endast i detta bref, utan i flere andra, som högmästaren å hela Tyska ordens vägnar betygade Johan von Mengden sin erkänsla och tacksamhet. Men ännu större tjenster har Johan von Mengden gjort sin egen orden och »Livlanden» än han gjort orden i Preussen. Ty tre gånger har han på ett afgörande sätt ingripit i Livlands angelägenheter. Första gången var, då han i sjelfva brodden qväfde Rigas och ärkebiskopens landsförderfliga planer. Andra gången åter, då han 1457 lyckades förmå de af så olika och stridiga intressen uppfylda livländska ständerna att i andra rummet sätta sina små angelägenheter, men i det första det stora gemensamma intresset, det allmänna bästa. Den tredje gången var, då han åt den livländska orden omsider lyckades förvärfva det forna danska Estland. Ty därigenom vordo ju alla »Livlanden» de jure förenade, om också icke till en stat, så åtminstone till en politisk konfederation.

Hvar och en af dessa tre ofvannämnda politiska handlingar har, om än på olika vis, i väsentligaste mån gjort sitt till att fördröja ordens upplösning och den livländska sjelfständighetens undergång. De hafva visserligen icke kunnat pånyttföda den livländska konfederationen, men de hafva i hög grad bidragit att uppväcka eller pånyttföda lifskraften hos de element i denna konfederation, som kunde utveckla sig, jag menar borgarståndet och ridderskapen, framförallt de sistnämnda. För den tyska kolo-

niens i Östersjöprovinserna bestånd var det en lycka, att den livländska konfederationens upplösning icke timade hundra år tidigare. Ty det sista århundradet af Livlands sjelfständighet var af största betydelse för ridderskapens och städernas politiska tillväxt och mognad. Om så ej varit förhållandet, hade de ej kunnat rädda så mycket som de räddade, då Livlands sjelfständighet gick under.

Ofvanstående öfversigt af Johan von Mengdens regering torde ha visat, att han var en statsman af hög rang och stor betydelse, samt att han lemnat djupa spår efter sig i Tyska ordens och Livlands historia. De egenskaper, som känneteckna hans yttre och inre politik, äro: fasthet och klok eftergifvenhet, försigtighet och djärfhet, billighet och hänsynslöshet, energi och försonlighet. Den allt beherskande egenskapen både i hans politiska och enskilda lif var dock »en eminent klokskap». Han tyckes också mer än de fleste ha uppfyllt de anspråk, den gamle Aristoteles stälde på den, som han ville kalla dygdig.

Johan von Mengden är en af de bäste landsherrar Livland egt. Af dem, som regerat därstädes före honom, är det endast en, som står öfver honom, nämligen biskop Albert I, den egentliga grundläggaren af den tyska kolonien i Östersjöprovinserna, således ingen af ordensmästarne. Af landsherrarne efter honom är det också endast en, som står öfver Johan von Mengden, nämligen Walter von Plettenberg, den störste af alla livländska herrmästare. Denne sistnämnde står dock icke såsom statsman öfver Johan von Mengden, men väl som hjelte och härförare. Två gånger har nämligen Walter von Plettenberg i stora mördande drabbningar i grund slagit Rysslands härar. Genom dessa segrar skaffade han Livland ännu en gång rådrum och förvärfvade sig sjelf ett lysande rykte, en strålande ära. För öfrigt gäller det om begge dessa utmärkta ordensmästare, att de icke höra till de andar, som grundlägga nya riken eller samhällen eller för dessa bryta nya banor, utan till dem, som upprätthålla gamla eller fallfärdiga välden. Sådane höra sällan till historiens störste män, men de ingifva ofta stor sympati och kanske ännu större intresse. Det göra också desse begge män.

I slutet af år 1469 afled Johan von Mengden. Han ligger begrafven i koret i Riga domkyrka. Så länge han lefde, hade alltid ärkebiskopen med eller mot sin vilja fått böja sig för hans öfverlägsenhet. Men sedan han var död, ville Sylvester

visa att det var han som var herre. Och detta gjorde han ock på ett sätt, som var en liten själ värdigt. Ärkebiskopen tillstadde nämligen icke, att hans döde motståndares hvilostad skulle få utmärkas genom en grafsten[1].

* * *

Samtidigt med Johan von Mengden finner man i Tyska orden i Livland en eller kanske två andra medlemmar af slägten. 1452 var nämligen en Ernst von Mengden genannt Osthoff comthur af Reval[2]. Denne innehade således samma ämbete som Johan von Mengden, innan han vardt ordensmästare. 1459 var äfven en Ernst von Mengden fogde[3] i Jerven. Att dessa bägge skulle hafva varit en och samma person finner jag för min del föga troligt; det var ju en degradering att från comthur blifva fogde? Vare sig nu att ofvannämnda comthur och fogde äro två olika personer eller en och samma, vittna dock deras namn, att de varit nära fränder till Johan von Mengden — huru nära kan icke angifvas. För öfrigt känner man icke stort mer om dem än hvad som här blifvit anfördt.

Men fem år efter ordensmästarens död uppträder i Livland en tredje eller fjärde medlem af slägten. Denne hette Engelbrekt och uppgifves hafva varit brorson till Johan von Mengden. Den förmodan har ock uttalats, att han fått ärfva denne sin höge frändes qvarlåtenskap[4]. Detta låter icke osannolikt, men med lika fog kan man säga, att han varit arfvinge till ofvannämnda Ernst von Mengden. Vare härmed huru som helst, alltnog en Engelbrekt von Mengden säges 1474 hafva kommit till Livland. Här köpte han i Lemsals distrikt ett par gods tillika med byarna »Lonarin, Knipperdorf et Tornope». För dessa tillbytte han sig 1490[5] af Godschalk von der Pahlen godset Altenwoga i Sissegals socken tillika med byarna »Gassendorf, Seniolden, Pappe, Kalne, Wetsem, Lelcsem, Lasuppen et Sauriten.» Godschalk von der Pahlen hade köpt Altenwoga och nyssnämnda byar af Johan von Krüdener, som i sin tur hade köpt dem af

[1] Est- und Livländische Brieflade, III, s. 80.
[2] Est- und Livländische Brieflade, I, n:o 209.
[3] Ibidem, n:o 240.
[4] Nordische Miscellanea, H. 15—17.
[5] Se Fromh. v. Mengdens restitutionsbref, dat. Riga d. 22 mars 1582. Biogr.

Henrik Hastfer. Köpe- eller bytesbrefvet har haft säljarens sigill jämte Theodor von Rosens. Således finner man, att redan stamfadren för den livländska grenen af ätten Mengden kommit i beröring med slägten von Rosen, med hvilken sedan så många både manliga och qvinliga medlemmar af slägten Mengden skulle knyta förbindelser. Ännu närmare var dock den förbindelse, som denne Engelbrekt von Mengden knöt med slägten Hastfer. Han gifte sig nämligen med Dorotea Hastfer. Vi skola se, att detta icke är den enda giftermålsförbindelse, som egt rum mellan de båda slägterna.

Engelbrekt von Mengden måtte ha dött före 1508, ty då finner man, att hans son Ernst befriats från att betala en skuld på 2,200 rigiska mark[1]. När år 1523 en förening bildades af dem, som innehade län efter ärkebiskop Sylvesters ofvannämnda privilegium eller efter länsrätten *der neuen Gnade*, var nyssnämnde Ernst von Mengden en af dem som undertecknade föreningsurkunden. Äfven i ett par andra urkunder är han omtalad. Han var gift med Anna Kristofersdotter, som tillhörde Livlandens förnämsta och rikaste ätt: Tiesenhausen. Denne Ernst synes ha haft sönerna: Engelbrekt, Georg och Ernst[2]. Om Georg känner man ingenting annat, än att han var gift med Anna Johansdotter von Tiesenhausen. Engelbrekt, som omtalas 1546, torde hafva varit äldst. Han var troligen fader[3] till Fromhold och Fabian von Mengden, hvilka med stor duglighet tjenade i det krig, som polackarna under konung Stephan förde mot ryssarna. Fabian, som vardt fängen, fick undergå en ömklig död, men Fromhold deltog med stor utmärkelse i alla större drabbningar och belägringar, som egde rum under detta krig. Till belöning härför vardt han 1582[3] restituerad i sina fädernegods, enkanneligen Altenwoga. Han var gift med Margaretha von Tiesenhausen. När svenskarna år 1600—1601 så segerrikt inträngde i Livland, finner man Fromhold von Mengden jämte ett par af hans söner kämpande på svenska sidan, utan att man dock känner de närmare orsakerna till deras affall från polackarna. I det för svenskarna olyckliga slaget vid Kokenhusen, som Karl Karlson Gyllenhjelm 1601 levererade polackarna, kämpade Fromhold och hans söner med stort mannamod. De sistnämnde blefvo

[1] Fromhold v. Mengdens anf. restitutionsbref.
[2] Nordische Miscellanea bekräfta denna min uppfattning.
[3] Fromhold v. Mengdens restitutionsbref.

i sjelfva slaget nedhuggna af polackarna, deras fader fick elfva sår, hvilka kort därefter vållade hans död[1]. Af hans öfriga barn dogo alla i Reval af pesten, utom en dotter och en son, som före flykten till nämnda stad vid 13 eller 14 års ålder fallit i polackarnas händer. Denne lyckades först många år därefter, sedan han genomgått ganska skiftande öden, återkomma till sitt fädernesland. Hans namn var Engelbrekt. Vi skola längre fram få se, att han kom i stor gunst hos Axel Oxenstjerna, samt att han fick många vigtiga uppdrag och ämbeten, till sist vicepresidentsysslan i Dorpts hofrätt. Hans linie tyckes, efter allt att döma, ha varit den äldsta.

Om denne Engelbrekts farfader var den Engelbrekt, som omtalas 1546[2], och som efter all sannolikhet var son till Ernst von Mengden, är denna slägtlinie klar. Den sistnämnde Engelbrekt skulle i så fall hafva haft en broder, hvilken liksom fadern hetat Ernst. Denne omtalas första gången 1552 och sista gången 1590[3]. Han var gift med Gertrud Vogt och fick genom henne godset Küssen nyssnämnda år. På riksdagen i Warschau har Sigismund III utfärdat ett bref, af hvilket det framgår, att Ernst von Mengden »uti det svåra moskovitiska kriget, särdeles vid Sesswegen, sig manligen förhållit samt sin helsa tillsatt uti en svår kaptivitet, i hvilken han många år varit, och som han först helt nyligen sluppit ifrån.» Jämväl hade hans söner »Ernst, Wuldemar och Georg uti de andra krigen sig väl och troligen förhållit». För allt detta konfirmerar konungen dem i besittningen af godset Küssen efter den gamla manlänsrätten. Om sistnämnda Ernst och Wuldemar[4] är ingenting annat med säkerhet bekant. Georg däremot är en ganska vigtig person, han kallas herre till Küssen och Maikendorf, Roperbeck samt Zarnikau och Neuermühlen. Han var landrichter. 1612 har konung Sigismund »skänkt, gifvit och confererat» honom »för hans beviste krigs-

---

[1] Enligt en annan mindre trovärdig uppgift skulle han stupat vid Kirchholm.

[2] Est- und Livländische Brieflade.

[3] I reduktionskommissionens »remarquer» öfver godset Küssen finnas flere vigtiga uppgifter om denne Ernst och hans familj. I allmänhet är det ur *remarquerna* öfver de Mengdenska godsen jag fått reda på de fleste af ättens medlemmar. Dessa »remarquer» höra nu till samlingen Biographica.

[4] Det är dock högst sannolikt, att endera af desse var fader till den Sofia von Mengden, som var gift med Fabian von Rosen till Klein-Roop och Raiskum och moder till den Konrad von Rosen, som vardt marskalk af Frankrike. Hon skulle visserligen äfven kunna vara dotter till desses broder Georg, men detta är föga troligt. I Nordische Miscellanea H. 15—17 kallas hon *Baronessa* von Mengden till Zarnikau. För denna titel finnes ingen som helst grund. Om Fabian von Rosen och hans söner se: 7 juli 1631 och 4 sept. 1648 Riksreg.

tjenster godsen Maikendorf[1] och Roperbeck» uti Lemsals distrikt belägne. Dessa gods hade förut tillhört Yxkullarne. Georg var gift med Magdalena von Viethinghoff af huset Alt-Antz, som åter var enka efter Johan Yxkull. I deras äktenskap föddes två söner. Den yngste, som hette Ernst[2], blef ryttmästare vid ridderskapet och adelns rusttjenst i Pernauska och Wendiska kretsarna, landrichter och landtråd samt äfven en gång landtmarskalk. Hans ättegren är den tredje i ordningen. Hans äldre broder åter är den ryktbare Otto von Mengden, friherre till Altenwoga, herre till Kussen, Lubey, Abgunst, Idsel, Sinohlen och Lappier. I sitt första äktenskap var han gift med Gertrud von Rosen. Deras son är den berömde Gustaf von Mengden. Otto är stamfader för ättens andra linie, som förgrenat sig i de friherrliga och grefliga familjerna von Mengden.

[1] Se ryttmästare Otto von Mengdens inlaga till reduktionskommissionen för begge sistnämnda gods. Biographica.
[2] Riksregistraturet d. 30 juni 1646, 17 sept. 1684 m. fl. bref.

Slägttafla.[1]

I.

JOHAN VON MENGDEN (lefde 1419).

DIETRICH. — ? JOHAN, herrmästare för Tyska orden i Livland, ÷ 1469. — ? ERNST, comthur af Reval, kanske samme man som fogden i Jerven.

ENGELBREKT till Altenwoga, † före 1508; g. m. 1) DOROTHEA HASTFER, 2) MARIA V. TIESENHAUSEN.

1. ERNST (lefde ännu på 1540-talet); g. m. ANNA KRISTOFFERSD:R V. TIESENHAUSEN.

ENGELBREKT (lefver 1546); g. m. MARGARETHA, dotter af SIMON BERG (? v. d. BORCH). — GEORG, g. m. ANNA JOHANSD:R V. TIESENHAUSEN (omg. m. ARND V. GALEN). — ERNST (lefde ännu 1590); g. m. GERTRUD VOGT. — EDDE, g. m. JOHAN V. TIESENHAUSEN i hans 2:a gifte.

FROMHOLD till Altenwoga, ÷ 1601; g. m. MARGARETHA V. TIESENHAUSEN. — FABIAN, † före 1582 i rysk fångenskap. — ERNST. — WULDEMAR. — GEORG (lefde 1621), landrichter; g. m. MAGDALENA V. VIETHINGHOFF i hennes 2:a gifte.

ENGELBREKT, f. 1587, † 1650, krigsråd, v. president i Dorpts hofrätt; g. m. MARGARETHA TAUBE (lefde ännu 1683 i Reval). — MARGARETA, g. m. HENRIK V. ROSEN. — ? SOPHIA[2], g. m. FABIAN V. ROSEN. — OTTO, f. 1600, † 1681, friherre till Altenwoga 1653, landtråd, landtmarskalk, öfverste f. livländska adelsfanan; g. 1) 1626 m. GERTRUD V. ROSEN, f. 1589, † 1651; 2) KRISTINA, dotter af sv. riksrådet frih. PAUL KHEWENHÜLLER; 3) 1668 m. HELENA V. UNGERN STERNBERG. — ERNST (lefver ännu 1654), landrichter, landtråd, landtmarskalk, ryttmästare; g. m. DOROTHEA V. GONERSDORF.

FABIAN, g. m. ELISABETH, dotter till sv. riksrådet frih. PAUL KHEWENHÜLLER. — OTTO. — MAGNUS. — ERNST. — ENGELBREKT WILHELM. — KONRAD V. ROSEN, f. 1628, † 1715; marquis de Bolleville, marskalk af Frankrike. — 1. GUSTAF, f. 1627, † 1688; landtråd, landtmarskalk, generalmajor af kavalleriet (se vidare slägttaflan II efter nästa artikel).

[1] För de råd och upplysningar, riksantiqvarien H. Hildebrand lemnat mig vid uppgörandet af denna slägttafla, får jag härmed uttala min tacksamhet.

[2] Det är dock möjligt, att hon är dotter till Wuldemar.

Strödda meddelanden och aktstycken.

I hvad förhållande stod Lybeckers tåg till Ingermanland sensommaren 1708 till Karl XII:s fälttågsplan mot Ryssland?

Med stöd af uppgifterna hos Adlerfeld (IV, s. 26) och Nordberg (I, s. 863) ha efterföljande författare [1], som behandlat Karl XII:s fälttåg mot Ryssland år 1708, enstämmigt påstått, att Lybeckers tåg till Ingermanland samma år, hvilket — som bekant — fick ett så snöpligt slut, företagits på grund af konungens befallning och således stått i nära samband med dennes stora anfallsplan mot tsaren. Lybeckers nyssnämda tåg var, har man sagt, afsedt att utgöra en diversion på norra sidan, liksom turkars och tartarers anfall söderut, medan konungen med hufvudhären gick rakt på Moskva.

Det är möjligt, att Karl XII, som i allmänhet icke ens för dem som stodo honom närmast blottade hela vidden af sina planer, tänkt sig saken så; åtminstone har man i svenska hufvudqvarteret framkastat antydningar om nyttan af en dylik diversion i norr [2], medan konungen med sin här vände sig österut. Fullt säkert är emellertid, att Lybecker aldrig — trots sina upprepade framställningar därom — från konungen fått mottaga några förhållningsordres angående hvad han med den finska armén borde företaga under sommaren 1708. Detta framgår otvetydigt såväl af brefväxlingen mellan Lybecker och Defensionskommissionen våren 1708 [3] som ock icke minst af nedan

---

[1] Mankell, Uppgifter rörande svenska krigsmaktens styrka, s. 395; Koskinen, Finlands historia, s. 324; Sarauw, Die Feldzüge Karls XII, s. 238; Lundblad 1, s. 463; Fryxell XXII, s. 127 m. fl.

[2] Jfr det här nedan tryckta brefvet från Defensionskommissionen till K. M:t

[3] Redan i ett bref $^6/_2$ 1708 hade Lybecker — öfversändande en karta öfver Petersburgs fästning och ryska flottans station vid Retusaari — meddelat Deras Excell., att han tänkte »nästkommande sommar, under faveur af K. M:ts lyckeliga progresser, jemväl på den sidan (d. v. s. den finska) att tillträngia fienden och vältra krigslasten i fiendens länder». Detta förslag framkommer sedan flerstädes i den i Riksarkivet förvarade brefväxlingen mellan Lybecker och Defensionskommissionen under förra delen af 1708 — alltid betecknadt såsom L:s och under beklagande att K. M:t ej gifvit ordres i detta afseende.

tryckta, ganska märkliga bref från nämda kommission till konungen, hvari redogöres för tillkomsten af den sedermera så oskickligt utförda planen för tåget till Ingermanland. Lybecker har — i saknad af ordres från konungen och i känslan af att något borde göras — sjelf tagit iniativet till detta tåg, hos Defensionskommissionen framlagt förslaget därtill och af kommissionen, som på så långt afstånd ej rätt väl ansåg sig kunna bedöma konjunkturerna — så mycket mindre som den, liksom Lybecker, blifvit lemnad i okunnighet om H. M:s förehafvande plan — fått fria händer att handla efter omständigheterna, endast Finlands säkerhet ej blottstäldes.

Att åter konungen skulle till Lybecker afsändt en befallning i förenämda syfte, som ej framkommit, ligger ju inom möjlighetens gränser, men är knappt sannolikt [1], ty hvarken finnes något dylikt bref från Karl XII till Lybecker eller Defensionskommissionen bland handlingarna från denna tid i behåll ej heller omtalas någorstädes efteråt, att en sådan befallning skulle förkommit. Lybecker kan omöjligen sjelf ha undanstuckit ett dylikt papper, då det tydligen — såsom han själf sagt — för honom varit af största vikt att ega en befallning af konungen att stödja sig på och han dessutom flere gånger själf begärt en sådan.

Tvärtom skulle det stämma ganska väl med Karl XII:s uppfattning af krigsoperationerna i allmänhet, om han här som annars betraktat försvarskriget hemma och i Östersjöländerna som en sak för sig, för hvilken Defensionskommissionen egde att draga omsorgen, medan han själf med sin här i fjärran land opererade alldeles självständigt för att sätta sina egna, åt de hemmavarande ledarne af försvarskriget ej meddelade planer i verket. Läte sig en sådan diversion som den ifrågavarande till Ingermanland med fördel göra, ansåg han måhända — liksom vid Lagerkronas marsch mot Starodub — att hvad som borde företagas, vore så självklar sak, att det vore onödigt att därom gifva särskild befallning. Visst är emellertid, att någon sådan befallning i detta fall icke kommit vederbörande till del och att Lybeckers företag, för hvilket tsar Peter under omtanken för sin flotta och sin nya hufvudstad, hyste så stor fruktan, alltså *de facto* kom att bilda en episod för sig i 1708 års fälttåg utan organiskt, af den högsta ledningen föranstaltadt samband med de öfriga krigsrörelserna. Att åter den olyckliga utgången af företaget kom att på ett viktigt sätt återverka på dessa, är ju en sak för sig.

E. C.

[1] Hvarifrån Adlerfeld och Nordberg fått sin ofvan citerade uppgift om tillvaron af en sådan kungl. befallning — Nordberg talar till och med om »tu bref» — är svårt att veta, då de ej anfört sina källor. Möjligen kunde en förblandning af ett mera enskilt meddelande från fältkansliet (jfr det nedan tryckta brefvet från Defensionskommissionen) och en officiel ordre här föreligga. Nämda författares påstående, det en dylik direkt befallning skulle föranledt Lybeckers tåg, måste emellertid emot Lybeckers egna och Defensionskommissionens officiela försäkringar om motsatsen ur kritisk synpunkt förkastas.

Defensionskommissionens bref till K. Maj:t d. 17 mars 1709 [1]

Eders Kongl. Maj:t hafva Wi för detta fuller bordt allerunderdånigst wid handen gifva, icke allenast på hwad sätt fälttåget wid den finske arméen under General-Majoren och Landzhöfdingen Lybeckers commendo förlidit åhr tog sin begynnelse, utan ock med hvad slut det samma sig ändat. Men som Eders Kongl. Maj:t warit så långt frånvarande och man med säkerhet intet wetat någre bref att kunna fortbringa; som man ock intet haft den nåd och hugnad på mehr än ett halft åhrs tid ifrån Eders Kongl. Maj:t och dess armée att bekomma någre bref; alltså hafwe Wi med bemälte wår underdånige berättelse för godt funnit att här intill att uppeholla, uti förmodan, att den samme nu så mycket säkrare lärer framkomma, sedan Wi i dag haft den nåd at hugna oss af Eders Kongl. Maj:ts nådigste skrifvelse af den 4 December nästledne åhr. Fördenskull hafwe Wi nu ej underlåta bordt Eders Kongl. Maj:t allerunderdånigst att föredraga, huru som General-Majoren Lybecker den 18 Juni förledit åhr oss wid handen gaf, det han då allaredan åtskillige gånger till Eders Kongl. Maj:t låtit afgå dess underdånige remonstration och tankar, på hvad sätt han å den sidan tänkte att öpna campagnen, men intet warit så lyckelig, att han hela sommaren öfver därå kunnat erhålla något swar, som han ifrån Generalen och Gouverneuren Grefve Lewenhaupt sedan dess återkomst ifrån Eders Kongl. Maj:t intet bref ej heller haft, att han således intet weta kunde hwad som skulle företagas; hwarföre bem:te General-Major oss då uptäckte, huru som han med dess underhafwande armée wore sinnad att opbryta och taga marchen åt Nyenska Elfwen och anwända yttersta flit att komma öfver in i Ingermanland, att där kunna göra fienden någon afbräck, att sedan kunna lefva in hostico, med mera han uti bemälte dess copialiter lit. A. härhos underdånigst fogade skrifwelse andrager, hwilket alt han wårt ompröfvande månde hemställa, med afwacktande af wårt svar och utlåtande därutinnan. Och aldenstund, allernådigste konung, Wi fuller giärna hade önskat, att General-Majoren uti ett sådant wichtigt åhrende skolat sig till regel och rättesnöre erhållit Eders Kongl. Maj:ts egit nådigste utlåtande, men emedan sådant intet skiedt och Oss, som så långt frånvarande och således om alla tillfällen och förefallande lägenheter så på denna som fiendens sida okunnige, swårt föll General-Majoren expresse att föreskrifwa, hwad som i detta fall borde giöras eller låtas; så lemnade Wi till General-Majoren, som där wid handen warande och alt sådant sig bäst kunde hafwa bekant, härutinnan med försichtighet att förfahra, som tiden, conjuncturerne och tillfället sig lämpa och wisa kunde, så att där någon entreprise intet skulle kunna skie med fördehl och utan att sättia staden Wiborg och Finland i något särdeles äfwentyr och hazard, det General-Majoren då först skulle se sig wähl före och stå så länge stilla, och icke hazardera

[1] Efter Defensionskommissionens registratur i riksarkivet; originalskrifvelsen är ej mera för handen.

dess anförtrodde armée, innan han först förnam, hwad Eders Ko
Maj:t och Generalen Grefwe Lewenhaupt sig emot fienden före
Men på den händelse, att General-Majoren, det Wi med Guds hi
förmodade, skulle förnimma en lyckelig success af Eders Kongl. Ma
egne glorieuse wapn eller att fienden på Generalen Grefwe Lewenhau
sida kunde blifwa tillbaka drefwen, då skattade Wi för rådeligit,
General-Majoren med en så ansenlig armée ej heller skulle li
stilla, utan sökia giöra fienden någon diversion, på hwad sätt det b
ock med säkerhet skie kunde, det Wi alt till dess egen försichtig
och conduite lembnade, med mera som här hosfölljande afskrift
samme wårt bref lit. B. utwisar; hvarjemte Wi uppå General-Majore
begiäran läto afgå bref till Landshöfdingarne i Finland och Öste
botten, att de, enär General-Majoren påfordrade, med nödig skiuts ti
efterförseln af proviant, bagage ock artillerie honom assistera skull
förutan det att Wi så wähl som Eders Kongl. Maj:ts Statscontoir a
omsorg använda månde, att bemälte trupper med alle nödwändighete
måtte försedde blifwa.

Däruppå månde bem:te General-Major marchen med dess armée in åt Ingermanland i begynnelsen af Augusti månad fortsättia, hwartill han berättar Hr Kongl. Rådet ock General-Gouverneuren Grefwe Stromberg skolat gifwit dess approbation i meningh sig med honom att conjungera, förutan det att han förmäler sig ifrån en och annan wid Eders Kongl. Maj:ts Fält-Cantzlie haft bref till att sökia giöra det bästa och komma in i Ingermanland. Men så har wid första aftågandet honom den swårighet mött, att vägarne af det mycket faldne rägnet wore hel fördärfwade och nästan obrukbahre; att de om dagen fast litet stycke wäg tåga kunde och således intet förr än på fierde veckan hinte fram till Neva-strömmen, som allenast war 18 mihl, varandes imedlertid den provision consumerad, som de hade med sig, och en dehl af det myckna rägnet alldeles fördärfwat. Imedlertid har dock General-Majoren låtit transporten öfwer Neva-strömmen, som skall wara mycket rapid och bred, försiggå, och wid första descenten, där fienden giordt ett häftigt motstånd, haft den lyckan, att han honom med ett ringa manskap på flyckten bracht, hwarigenom han sedan fådt tillfälle att öfwersättia den öfrige dehlen af arméen; hafwandes dock fienden imedlertid fått rådrum att afbränna hö och alla magaziner, att manskapet således af hunger måst lida nöd och gripa an till att äta owanlig spis. Icke dess mindre har han dock fortsatt marchen närmare in i landet och under tågandet en och annan lyckelig träffning med fienden hafft, men där sammastädes ändå fast ringa spannemåhl skolat funnit, förmedelst den i landet warande allmäuna missväxten, så att honom således, som han berättar, omöjeligit welat falla, att gå antingen till Ryssland eller Waska-Narwa, mindre att kunna gå öfver Neva-strömmen tillbaka till Finland igen igenom så elacka wägar och ett ödeland. Hvarmedelst General-Majoren ändteligen skolat måst resolvera till det, som man elliest icke gärna wille, nembl. att genom Eders Kongl. Maj:ts där på redden liggande flåtta sökia salvera folcket ock döda hästarne; warandes ock Ammiralen Ankarstierna till den ända

med flättan kommen till Caporie-buchten d. 10 October nästledne, då embarqueringen begynte gå för sig, som några dagar påstod. Imedlertid blef Majoren Seulenberg med en dehl af dess ock Öfverst-Lieutenanten Boyes bataillon utsedd att sluta samma embarquering; dock skall under samma tid en storm wara upwäxt, som hindrat embarqueringen af bemälte qwarlembnade manskap, hwaraf fienden tagit tillfälle samma manskap, som bestådt af 400 man Sachsiske af begge bataillonerne med en anseulig mackt att angripa, ock änteligen så wida brackt, att han efter ett kraftigt af dem giordt motstånd dem öfwerrumplat, dels nedergiordt och dels tillfånga tagit, hwarefter General-Majoren sedan med det öfrige manskapet, som woro ombord, afseglat och till Wiborg tillbaka anländt, sedan han på embarquerings orten förut måst låta döda alla hästarne samt trotsen ock ammunitionswagnarne förstöra ock fördärfwa; hwilket Eders Kongl. Maj:t af bilagde dess egit brefs copia Lit. C. med mera i nåder täcktes förmärkia. Ock ehuruwähl Wi gärna hade sedt och önskat, att General-Majoren, i anledning af wårt ofwan påberopade och allegerade bref af d. 7 Julii nästledne, hwarutinnan Wi till honom, som där närwarande och bäst hade sig alle tillfällen bekanta, samt dess egen conduite och försichtighet altsammans lemnade, hade, innan han denne entreprise sig företog, wähl öfwerlagt och eftertänckt, hwad framgång han i slikt sitt förehafwande kunne hafwa, icke allenast i passagen ock öfwergången af Neva-strömmen utan ock i anseende till subsistencen och underhållet där i landet; det Wi genom wårt swar af den 2 October sidstledne med mera, som af bifogade copia Lit. D. är att inhämta, honom jembwähl förstå låtit; icke dess mindre, ock som han alt sådant sig företagit och sielf bewistat och anbefalt och det ej med bättre framgång och lycka aflupit, än ofwan andragit är; så hafwe Wi intet underlåta kunnat det samma Eders Kongl. Maj:t underdånigst att berätta; förblifwandes till Wår dödstund etc.

Smärre kritiska och historiska utflykter[1].

7.

Hertigarne Johans och Karls tilltänkta samregering år 1568.

Det har varit en tämligen allmänt antagen tradition i den historiska literaturen, att hertigarne Johan och Karl redan vid början af uppresningen mot konung Erik skulle öfverenskommit att dela regeringen, men att Johan sedermera skjutit brodern åt sidan och ensam låtit hylla sig som konung; att Karl däröfver blifvit missbelåten, men måst låta sig nöja med en makttillökning inom sitt hertig-

[1] Jfr Hist. Tidskr. 1886, s. 235.

döme genom att befrias från Arboga artiklar. Så berätta mer eller mindre fullständigt Dalin och Celsius under förra århundradet, Fryxell och Geijer, under innevarande. Sistnämnde författare torde vara den första, som underkastat traditionen någon pröfning, och han finner densamma bestyrkt af enstaka uppgifter eller uttryck uti registraturet[1]. Någon senare pröfning af uppgifterna har ej blifvit gjord; de ha i allmänhet tagits för goda eller lemnats i sitt värde. Endast Ahlqvist uttalar, med vanlig kritisk omsigt, sina betänkligheter, anseende alltsammans som ett osannolikt rykte, men inlåter sig ej närmare på frågan[2]. Berättelsen framträder i öfrigt omgifven af något sägenartade drag. Öfverenskommelsen skulle skett under en ek, till minne hvaraf hertigarne och deras anhängare en tid burit eklöf som ett slags fälttecken i sina hattar, och — åtminstone säga Dalin och Celsius så — de klippingar, som slogos i Vadstena, försetts med en eklöfsrand. Sistnämda påstående är dock ej mycket värdt, ty det torde vara svårt, i ingen händelse nödvändigt, att i de s. k. unionsklippingarnes ornering se något eklöfsartadt[3]. Enligt den vanliga uppgiften skulle öfverenskommelsen ha skett i Vadstena. Geijer anför[4] en sägen om ett sammanträffande under en ek i Bjurkärns socken i Vermland (Karlskoga bergslag); mötet skulle då, enligt honom, ha egt rum redan på senhösten 1567. Det är dock föga troligt, att hertig Johan under november eller december detta år skulle haft tillfälle att göra en dylik utflykt[5], eller att hertig Karl, som ännu icke tillträdt sitt hertigdöme, haft anledning att besöka obygderna kring sjön Alkvettern. Det synes ej heller rätt antagligt, att vid ett möte vintertiden under en ek så stor betydelse blifvit fäst, att man mer än ett halft år efteråt med anledning däraf tagit eklöf till fälttecken.

Närmaste källa till berättelsen i sin helhet är Messenius[6], som omtalar — dock utan närmare angifvande af tid och ort — att Johan, för att försäkra sig om den yngre redan nu mera populäre broderns hjelp, med honom under en ek ingått en öfverenskommelse om samverkan och lofvat, att om han med broderns bistånd förvärfvade herraväldet i Sverige, skulle han taga honom till medregent (»regiminis consortem») och styra riket med lika makt, utan att bära de kungliga insignierna (»regiis insignibus neglectis»). Till minne af förbundet buro hertigarne och deras tjenare om sommaren naturligt eklöf i hattarne, om vintern eklöf af siden[6]. Längre fram, när Messenius omtalar, huru hertig Johan efter Stockholms eröfring lät sig

[1] Geijer, Saml. skrifter (nya uppl.) V, s. 159.
[2] Konung Erik XIV:s sista lefnadsår, s. 20.
[3] Jfr bilden i Illustr. svensk hist. III, s. 300.
[4] Saml. skrifter V, s. 149. Jfr i öfrigt Johansson, Noraskog III, s. 194.
[5] Först i senare hälften af november fick hertig Johan, som bekant, lemna Ventholmen och fördes till Ulfvesund. — Det är för öfrigt tvifvelsutan Jöran Perssons tagande till nåder i febr. 1568, som blef första anledningen till uppresningen.
[6] Messenius, Scond. Illustr. VI, s. 54. — Werwing, K. Sigismunds och K. Carl IX:s Historier I, s. 18, har endast öfversatt Messenius.

hyllas af ständerna, upprepar han, hvad som redan antydts vid berättelsen om den första öfverenskommelsen, att hertig Karl vredgats öfver broderns löftesbrott, utan att dock kunna hindra sakens gång.

Man skulle sålunda genom denna märkliga öfverenskommelse ha åsyftat en samregering, en styrelseform, som uppenbarligen stred både mot bokstafven och andan i konung Gustafs högtidligt stadfästa testamente, och tilltrott sig detta utan att sätta i fråga ständernas hörande. Det är i och för sig föga troligt, och i sjelfva verket saknas det ej bevis för motsatsen. Man kan ända från slutet af juli månad 1568 följa landskapens affall från konung Erik och anslutning till hertigarne. Affallet ledsagades af trohetsförsäkringar till uppresningens furstlige ledare[1]. Innehållet i dessa bör vara upplysande för syftemålen ända från nyssnämnda tidpunkt; försäkringarna aflades efter snarlika formulär, och det är ej tänkbart, att den yngre brodern skulle varit okunnig om deras innehåll.

Enligt de antagligaste uppgifterna var det den 12 juli, som hertig Karl bemäktigade sig Vadstena[2]. Samma dag infann sig hertig Johan och efter hand kommo åtskilliga af rådet och högadeln tillstädes. Ett par veckor senare hade stads- och landprester från Östergötland (de sistnämnde till ett antal af 73) samlats i Vadstena, och nu afgåfvos de första skriftliga trohetsförsäkringarna, af magistraten och borgerskapet den 30 juli, och den 31 juli dels af biskopen i Linköping och stadspresterna, dels af landpresterna. De lofva alla att bekänna hans furstliga Nåde hertig Johan »näst Gud för vår rätta herre och högsta öfverhet och ingen annan». Borgerskapet utlofvar dessutom att vara hertig Johan »hulde, trogne och rättrådige»; presterskapet afger samma löfte till båda hertigarne. Slutligen utfästa de sig alla till lydnad mot hertig Johan, hertig Karl och rikets råd.

Fjorton dagar senare hade i Vadstena infunnit sig ombud från Skånings, Barna, Laske, Vartofta, Valla, Vasbo och Kåkinds härad jämte »Kållön i Läckö län»[3], äfvensom städerna Hjo och Sköfde i Vestergötland, samt från Tveta och Vista härad i Småland och aflade den 13—17 aug. sina försäkringar, lofvande likaledes att erkänna hertig Johan »och ingen annan» som sin rätta herre och öfverhet, »så länge hans furstl. Nådes lifstid varar», och utan att till hertig Karl aflägga någon som helst förbindelse. Det samma var fallet med några frälsemän, som samma dagar i Vadstena gjorde sina försäkringar. Samtidigt härmed (den 16 aug.) tog Anders Persson [Lilljehök] till Fårdal på uppdrag af h e r t i g J o h a n (Karl nämnes ej) trohetsed uti Bogesund af stadens borgerskap samt ett antal adelsmän från Vestergötland, fogdar m. fl.; borgerskapet lofvar helt enkelt att vara hertig Johans »trogna undersåtar»; adeln lofvar hertig Johan och Sveriges krona att vara »hans trogna män» — — »såsom högsta riksens råd giort hafva uti Vadstena, lofvat och svurit tän högborne förste härtig Johan att

[1] Jfr för det följande Handlingar rör. revolutionen 1568 i Riksarkivet.
[2] Jfr härom Ahlqvist, anf. arb. och T. Annerstedt, Resningen 1568.
[3] Allmogen i Vestgötahäradena hade gifvit sina ombud formliga fullmakter att handla och besluta med *hertig Johan* och andra rikets ständer.

vara hans Nåds trogne män». Den 17 aug. började Knut Bengtsson [Hård] till Mollung och Staffan Pedersson till Alma likaledes på hertig Johans vägnar en rundresa genom södra och vestra Vestergötland, hvarunder de af adelsmän, magistratspersoner, prester och bönder togo trohetsed. För de församlade upplästes *båda* furstarnes mandat »artikelvis», hvarpå de i beseglade bref uppsade Erik tro och lydnad samt lofvade »den högborne furste och herre herr Johan Sveriges rikes arffurste och hertig till Finland trohet, huldskap och manskap, att vi vilja uppsätta för hans furstliga Nåde lif, gods, egodelar och allt vi ega, och bekänna vi honom för vår rätta herre och öfverhet»; hertig Karl nämnes ej vidare. Det var under dagarna från den 16 augusti till den 3 september, som Vestergötland utan motstånd sålunda föll ur Eriks händer.

Ett par härad i norra Småland (Tveta och Vista) hade, såsom redan är nämdt, haft ombud i Vadstena i midten af augusti. Den 6 augusti aflade »biskopen» i Jönköping samt presterna i de närmaste socknarne trohetsed; de lofva (i likhet med östgötapresterna), att vara hertigarne Johan och Karl hulda, trogna och rättrådiga, samt bekänna hertig Johan »näst Gud» för sin rätta herre och högsta öfverhet »och ingen annan». I det öfriga Småland gick det långsammare; här hade Erik genom inflytelserika anhängare, såsom ordinarien i Kalmar Peder Caroli och andra, sökt motarbeta hertigarnes planer. Först den 9 september aflades trohetsed i Eksjö och först den 8 oktober i Kalmar. Vid sistnämnda tidpunkt hade Stockholm fallit, och Johan hyllas visserligen af Kalmars borgare som deras rätta herre och öfverhet, men kallas därjämte Sveriges »regent och föreståndare». I öfrigt gälla de småländska trohetsederna uteslutande hertig Johan.

Hvad Svealand angår, dröjde affallet likaledes längre. Konung Erik hade, som bekant, i slutet af augusti till ett möte i Stockholm sammankallat ständerna från dessa landskap och äfven särskildt, såsom i Vestmanland och Dalarne, affordrat inbyggarne trohetsförsäkringar. Hertig Karl hade emellertid redan den 17 juli brutit upp från Vadstena, befann sig ännu den 30 juli på Stegeborg, samtidigt med att östgötapresterna samlats i Vadstena, och satte sig den 7 augusti i besittning af Nyköping. Först den 19 augusti lärer Johan brutit upp från Vadstena och förenade sig i Södermanland mot slutet af samma månad med sin broder. Vid denna tid synes Johan börjat antaga titeln af rikets »regent och föreståndare». I början af september var det, som hertigarne begynte sitt tåg kring Mälaren och mot midten af samma månad befunno de sig i Uppsala[1]. Nu skred man till infordrande af hyllningseder från Uppland. Man följde därvid — sällsamt nog — tvänne formulär. Under tiden från den 21 sept. till

[1] Enligt allmänna meningen följdes Johan och Karl åt och satte sig den 7 sept. i besittning af Vesterås. I en officiell kopiebok, »Danska Handlingar 1568–1572» i Riksarkivet (saml. Danica), är emellertid infördt ett bref af den 8 sept. från hertig Johan till konungen af Danmark, hvari han säger sig ha den 7 sept. i *Telie* mottagit dennes skrifvelse af den 21 aug. Sjelfva brefvet är dateradt »fältlägret» utan närmare angifvande af ort. Jfr dock om datum Westling, Hist. Bibl. VII s. 48. I detta bref kallar sig Johan för Sveriges regent och föreståndare.

den 20 oktober aflades i sjelfva Uppsala och de närmaste häraden däromkring (Bälinge, Vaxala, Norunda, Ulleråker, Rasbo) trohetseder efter det i Vestergötland använda formuläret: Johan kallas (med ett undantag) blott för hertig och arffurste, och man erkände honom för sin rätta herre och öfverhet, »så länge hans Nådes lifstid varar». I det öfriga Uppland infordrades försäkringar från den 17 sept. till den 14 okt., och i dem lofvas att »hålla och bekänna hertig Johan, Sveriges Götes och Vendes arffurste, regent och föreståndare och hertig till Finland, för Sveriges rikes och vår rätte herre och regerande konung och ingen annan, så länge hans furstl. Nådes lifstid varar».

Den 17 september hade hertigarne lägrat sig på Körstrands mark utanför Stockholm, och här aflade Dalafogdarne sin ed — att erkänna hertig Johan, Sveriges arffurste, »regent och föreståndare», för Sveriges rikes och sin rätta herre och öfverhet. Efter Stockholms fall aflade fogdar dels från Bergslagen, dels från Salberget m. fl. trohetseder; de ena erkänna Johan för »Sveriges rikes och vår rätta herre och öfverhet», på samma gång han kallas för arffurste, regent och föreståndare; de andra kalla honom redan för utvald konung och erkänna honom för Sveriges »rätta och regerande konung, och ingen annan». Från Svealand i öfrigt finnes med ett undantag, som jag strax återkommer till, inga trohetsförsäkringar, åtminstone inga i behåll[1]. Undantaget gäller Noraskog. Den 13 september tillfrågades i Örebro »hertig Johans och hertig Karls skattskyldige undersåtar» bergsmännen på Noraskoga berg och deras häradshöfding om den trohet de borde bevisa sin rätta öfverhet, »som äro de högborne furstar hertig Johan och hertig Karl», och lofva att ej erkänna någon annan för sin rätta öfverhet än »theres högmegtighetz Nåde». Uttrycken äro afvikande från alla andra i behåll varande försäkringar. Noraskog tillhörde ju icke Karls furstendöme; måhända bero dock uttrycken på grannskapet till detsamma; i kyrkligt hänseende räknades ju Nora ännu till Närike[2]. Vid sidan af mängden utaf öfriga försäkringar kan man i alla händelser ej tillmäta ordalagen i denna någon betydelse.

Man finner sålunda, att ständerna från första början å ena sidan stundom lofvat att vara båda hertigarne »hulda och trogna», men å andra sidan så godt som utan undantag för sin »rätta herre och öfverhet» erkänt hertig Johan »och ingen annan». Man finner vidare, att Johan redan i september antagit titeln regent och riksföreståndare och att han redan före Stockholms kapitulation låtit hylla sig som »regerande konung». Den öfverenskommelse, som möjligen under eken ingåtts mellan hertigarne, kan sålunda endast ha gällt den gemensamma ledningen under kriget och ingenting mer, och det är endast på detta sätt Johans af Geijer anförda ord till brodern kunna förstås, att landsorterna »hyllat eders kärlighet, oss och Sveriges krona». På

[1] Trohetsförsäkringarna från Norrland och Finland, såsom afgifna så godt som alla efter Stockholms fall, behöfva ej för denna undersökning tagas i betraktande.

[2] Jfr J. Johansson, Om Noraskog II, s. 98.

samma sätt måste äfven hertigarnes bref till danska rådet, dat. Vadstena den 6 augusti, tydas. Det är utfärdadt i bådas namn och det heter där bl. a.[1]: »därföre äro vi nu samptligen till det högsta förorsakade att förse oss om en annan öfverhet och regent och därföre i den heliga trefaldighets namn tagit oss före att regera Sveriges rike». Danska rådets svar af den 21 augusti är adresseradt till hertig Johan ensam. Detsamma är fallet med danska konungens skrifvelse af samma dag, hvari han åberopar hertig Johans bref af den 6 augusti, utan att omnämna brodern, och till Johan ensam hänför uttrycken om att »taga sig för» att regera Sveriges rike[2].

Märkvärdigt vore det, utom allt detta, om hertig Karl, som ej gerna glömde en liden oförrätt, skulle uraktlåtit att någon gång klaga öfver detta löftesbrott, ifall Johan verkligen lofvat honom en samregering. Men i sin rimkrönika, som dock för upproret är ganska detaljerad, talar han ej ett ord om mötet under eken och ännu mindre om den delade konungamakten. »Han lofvade mig då att vara mig god, förty jag hade vågat för honom mitt blod», äro de enda ord, som syfta på hertigens belöning. Jag har ej heller funnit i andra akter någon antydan ditåt.

Hertig Karl har icke ens satt i fråga något medregentskap och i ett afslag därpå fått något skäl till harm, lika litet som Johan efter Stockholms intagande öfverlistat honom genom sin brådska med hyllningen. I sjelfva verket har det nämligen en gång varit tal om den belöning hertigen skulle erhålla — ehuru det ej skedde under någon ek utan på Stockholms slott, ej före uppresningen utan först efter Eriks fall — och han har sjelf redogjort därför. Det var under ett af de tidigare skedena af hans tvister med den kunglige brodern, som han, den 10 juli 1573, till rådet insände svar på några konungens besvär. »H. K. M.», heter det där bland annat, »drager sig väl till minnes, att den andre dagen, som vi voro inkomne i Stockholm och efter Guds försyn öfvervunnit konung Erik, då skickade H. K. M. eder, grefve Peder, och lät oss tillbjuda att, alldenstund vi så troligen hade stått H. K. M. bi uti den rättfärdige handel emot k. Erik, att H. K. M. ville sig tacksam emot oss låta befinna och att vi skulle gifva tillkänna hvad som vi för sådan trogen och broderlig tjenst ville begära. Därpå ville H. K. M. sig förklara och så i den måtto förhålla, att vi skulle veta H. K. M. därföre en broderlig tack. Så kommer eder väl i hug, att vi på den tid intet annat begärde af H. K. M., utan att vi måtte behålla vårt furstendöme så fritt, som H. K. M. ville hafva sitt konungarike, både till att råda, bjuda, befalla, vederkännas och förläna, lag och rätt därutinnan att föreskaffa efter Sveriges beskrefne lag; item att sätta och förordna hvem oss

[1] Saml. Danica i Riksarkivet, »Danska Handlingar 1568—1572», där brefvet är infördt.

[2] Danska Handlingar 1568—1572. Frågan om tiden för hertigarnes första bref till konungen af Danmark kan för öfrigt härmed anses vara afgjord. I samma kopiebok är ock instruktionen för sändebuden till Danmark införd, dat Uppsala den *14 september*.

syntes till lagman, häradshöfdingar och andra ämbeten. Det H. K. M. ock broderligen efterlät och med sin konungsliga ed bekräftadt, att vi skulle vårt furstendöme så fritt njuta, som H. K. M. sitt konungarike eller sitt eget furstendöme hade någon tid tänkt att njuta, förrän H. K. M. till denna konungsliga regering kom, och på samma tid, när sådant utlofvades, tog H. K. M. oss uti sin konungslige arm uti konungsmaket på Stockholms slott.»[1]

Det är sålunda om hertigens rättigheter i sitt hertigdöme, som det varit tal, och detta låter ju också väl förena sig både med ställningen i allmänhet och med händelsernas utveckling, sådan den ofvan skildrats. Det synes ock ha varit härom, som någon tvist uppstått vid riksdagen 1569, ty först den 9 maj detta år gåfvos konungens konfirmation på hertigdömet och hertigens obligation till konungen, men icke har det varit en delad krona, hvarefter hertig Karl har traktat, eller hälften af Sveriges rike, öfver hvars mistning han har vredgats på brodern. ***Hd.***

[1] Hertig Karls registratur 1572, 73.

Sankt Bernhards 800-årsminne.

D:r L. Janauschek, utgifvare af bl. a. det storartade arbetet »Origines Cistercienses» (se Hist. Bibl. IV, xcvi), är för närvarande sysselsatt med att utarbeta en »Bibliographia Bernardina», afsedd att utkomma 1891, då cisterciens-orden kommer att fira 800-årsfest till sin stiftares ära. Denna bibliografi skall omfatta alla upplagor af d. hel. Bernhards skrifter och urval af dem, biografiska teckningar af honom, afhandlingar och tidskriftsuppsatser, som hafva honom till föremål o. s. v., enligt nedanstående upprop, som d:r Janauschek stält till tidskriftens läsare. Bidragen från de skandinaviska länderna lära väl ej kunna blifva särdeles rikhaltiga, men önskligt vore att erhålla dem så fullständiga som möjligt. Historisk Tidskrift vill därföre härmed på det lifligaste understödja den gjorda framställningen om bidrag; dessa kunna insändas antingen direkt till d:r *L. Janauschek in Baden* (Oesterreich), *Franzenstr. 30*, eller till kammarherre C. Silfverstolpe, Stockholm, Riksarkivet. — Uppropet lyder:

Dr. Leopold Janauschek, Mitglied des Cistercienser-Stiftes Zwettl in Nieder-Oesterreich, wohnhaft zu *Baden bei Wien*, bittet alle P. T. Leser dieser Blätter, welche von *schwedischen, norwegischen und dänischen Druckausgaben oder Uebersetzungen* der gesammten oder einzelner *Werke* des heiligen *Abtes Bernhard von Clairvaux* oder von *Arbeiten über denselben*, die in den genannten Sprachen in Buchform oder als Artikel in Zeitschriften erschienen sind, Kenntniss haben, um deren gefällige Bekanntgebung, wofür er unter Namhaftmachung der Einsender seinen Dank gerne aussprechen wird.

Underrättelser.

— F. d. arkivarien OTTO TH. F. VON FEILITZEN afled den 3 nästlidne september 69 år gammal. Han inträdde 1847 uti Riksarkivet som e. o. amanuens och befordrades där efter hand till aktuarie (arkivarie sedan 1878), från hvilken tjenst han 1885 erhöll afsked. För Riksarkivets räkning utgaf han *Kyrkoordningar och förslag dertill före 1686* i tre delar (I, II, 1, 2), sista delen efter det han redan lemnat arkivet, och var ännu på den sista tiden sysselsatt med ett supplement till desamma. Till Historiskt Bibliotek (b. III) lemnade han *Bidrag till historien om pfalzgrefven hertig Adolf Johans sista lefnadsår och familjeförhållanden.* Att denna varma, lifliga och för allt ädelt och högt känsliga natur skulle finna sig tilldragen af de historiska frågorna, är ej underligt. Det var dock andra områden, som för honom hade ännu större intresse, men som falla utom vår domvärjo: undervisningsväsendet, välgörenheten, vården om de vanlottade och värnlösa. Det är här, som han efterlemnat det vackraste minnet af sin verksamhet.

— Af *Svenska Riksrådets Protokoll*, utg. af S. BERGH, har sjette delens första häfte utkommit, omfattande år 1636 från början till den 16 juli.

— Riksdagsmannen och bergsbruksidkaren JOHAN JOHANSSON, den oförtrutne forskaren i sin hembygds häfder, som nyligen afslutat sitt vidlyftiga arbete »Om Noraskog», har under sommaren påbörjat en ny publikation under titeln *Noraskogs arkiv. Bergshistoriska samlingar och anteckningar.* Nu utkomna första häfte (X + 208 sid.) innehåller en serie ganska utförliga biografier öfver bergmästare i Nora-Lindes m. fl. bergslagers distrikt från och med Sten Andersson (utn. 1637) och till den nuvarande; biografierna åtföljas af ett par porträtt samt vidlyftiga bilagor af blandadt innehåll. Därefter följa förteckning på »Riksdagsmän från Noraskogs härad» (från 1499 till slutet af frihetstiden); »Anteckningar om Ramsbergs församling vid tiden för dess bildande år 1589» (med bild af kyrkan och urkundsbilagor), samt »Rikedomar i Garphytteklint» m. m. Red. har mer än en gång haft nöjet påpeka herr Johanssons förtjenster på de områden han valt för sina forskningar — de gälla ju särskildt, huru bygden bröts i en af våra skogs- och bergslagstrakter, och vi tro ej att han haft eller har någon anledning att befara beskyllningen för en näpstvärd »djärfhet», därföre att han utom den egentliga bygdhistorien denna gång äfven lemnat biografiska teckningar öfver sin hemorts bergmästare, icke ens om han i »Noraskogs arkiv» skulle finna material till teckningen af de två landshöfdingar, som residerat i Nora. Om »häfdaforskarne ex professo» företrädesvis sysselsätta sig med »högförnäma stormän», torde det bero därpå, att rikshistoria ej

är detsamma som bygdhistoria, men svårligen därpå, att de skulle missunna en annan uppgiften att teckna ett par landshöfdingar. Vi ha föranledts till dessa betraktelser af herr Johanssons förord, som synes röja någon missbelåtenhet med det mottagande hans författareverksamhet rönt. Vi känna ej hans »vedersakare», men tro oss blott kunna försäkra att den verkliga historiska kritiken dömer icke efter »rocken» eller betygen, utan efter det lefvande intresset och den allvarliga forskningen, och på bådadera har herr Johansson gifvit flerfaldiga prof.

— Forskningarna för samlandet af *Axel Oxenstiernas* i Tyskland befintliga bref hafva äfven detta år under sommarmånaderna fortsatts af Dr P. Sondén. Undersökningarna hafva denna gång gällt statsarkiven i Wien, Dresden, Berlin (blott för komplettering), Magdeburg och Breslau samt stadsarkiven i Breslau, Erfurt, Magdeburg, Heidelberg, Stralsund, Rostock och Wismar. Af dessa arkiv ha, såsom var att förmoda, statsarkiven i Dresden, Magdeburg och Wien gifvit den rikaste skörden. I *Dresden* är det naturligen ur kurfursten Johan Georgs brefväxling, som man har att hämta ett rikt förråd af Oxenstierna-skrifvelser. Ehuru dessa till följd af det sätt, hvarpå arkivet är ordnadt, måste sammansökas från en mångfald af band och bundtar, blef det, tack vare chefens, geheime-regierungsraht Hassels synnerliga tillmötesgående och de fullständiga arkivförteckningar som finnas, möjligt att här samla omkring ett hundratal af Oxenstiernas bref. Arbetet i detta arkiv är dessutom genom de förträffliga anordningarne i det nya arkivhuset, beläget helt nära den bekanta Brühlska terrassen, särdeles angenämt och befordras dessutom genom den långa arbetstiden (7 timmar dagligen). — I *Wien* är det förnämligast i statsarkivets rika krigshistoriska afdelning man har att söka mängden af Oxenstiernas skrifvelser. Till antalet omkr. 50 här och i krigsarkivet, äro de mest uppfångade skrifvelser och skrifvelser till hertigarne i Würtemberg, tagna i Stuttgart. — Statsarkivet i *Magdeburg* förvarar bref till den i stiften Magdeburg och Halberstadt inrättade svenska regeringen, i spetsen för hvilken stod ståthållaren Ludvig af Anhalt. Antalet är rätt betydligt, omkr. 70 st. — Af mindre vigt äro däremot arkiven i *Breslau* och *Erfurt*. Några Oxenstiernas bref *till* sistnämnda stad ha emellertid hamnat i statsarkivet i Magdeburg. — Städernas arkiv äro i allmänhet torftigare än statsarkiven, helst de ofta saknat nödig vård och varit utsatta för hvarjehanda olyckor. Sålunda sammanstörtade i början af detta århundrade rådhuset i *Wismar*, hvarvid en mängd arkivalier gingo förlorade. Här saknas ock fullständigt alla bref från rikskansleren. *Rostocks* och *Stralsunds* arkiv äro bättre bibehållna. Det förra är under ordnande af sin nitiske föreståndare dr Koppman, som lemnat något mer än ett tiotal bref till afskrifning. Stralsunds arkiv, som för ögonblicket saknar egentlig arkivarie, är ordnadt, men synes hafva i äldre tider gjort åtskilliga förluster. Från Gustaf Adolf liksom från förmyndareregeringen förefinnas visserligen en stor mängd bref, men Oxenstiernas skrifvelser inskränka sig till ett tiotal. Rikast af de ofvan uppräknade

stadsarkiven för ifrågavarande ändamål är det i *Magdeburg*, ehuru äfven här flertalet originalskrifvelser saknas. Ogynsam för forskningen här är emellertid den korta arbetstiden, egentligen blott 2 timmar (blott genom personlig välvilja stundom utsträckta till 3). Ett ganska fullständigt generalregister lemnar här en god öfversigt. Dock synas handlingarne från 30-åriga kriget ej vara så synnerligen talrika. Från tiden *före* förstöringen finnes så godt som intet. *Halberstadts* arkiv är ordnadt och rymmes numera i ett skåp, men handlingarna från 30-åriga kriget äro få, däribland dock ett par bref af Oxenstierna.

— Rådman Edvard Bergh, känd såsom en bland Finlands främste jurister och representant för Helsingfors stad vid tvänne landtdagar, har afslutat sitt för sex år sedan påbegynta arbete *Vår styrelse och våra landtdagar*. Detta digra verk, som är fördeladt på tvänne band om tillsammans c:a 1,600 sidor, begynner med Alexander II:s regeringstillträde år 1855 och slutar med 1882 års landtdag. Det behandlar sålunda ett bland de vigtigaste skeden i Finlands nyare historia, den tid, som främst betecknas af det konstitutionela statsskickets återupplifvande och det sociala reformarbete landtdagarna 1863—64, 1867, 1872, 1877—78 och 1882 genomfört. Utförligast är redogörelsen för landtdagarnas verksamhet; mindre vidlyftiga, men därför icke mindre intressanta äro framställningen af de idéer, som besjälat regeringen, samt karaktäristikerna af de högst uppsatte statsmän, hvilka det närmast tillkommit att inför tronen förfäkta landets intressen och bevaka dess lagbundna samhällsskick gent emot fiendtliga inflytanden. Såväl i historiskt som statsrättsligt afseende eger arbetet ett betydande värde och skall länge utgöra en den säkraste källa för kännedomen af Finlands historia under Alexander II. Framställningen är redig och klar samt vittnar om grundlig sakkännedom. Vid bedömandet af partiernas handlingssätt och motiv har förf. sökt iakttaga sans och objektivitet utan att därför sticka under stol med sin egen uppfattning, som är den liberala. — I ett annat kortfattadt arbete om 101 sidor, nämdt *Finlands statsrättsliga utveckling efter 1808*, har samme förf., med anledning af de ilskna anfall en del af den ryska pressen under de sista åren riktat mot Finlands statsskick, lemnat en populär framställning af tillvägagåendet vid Finlands förening med Ryssland, af den rättsliga ställning i förhållande till kejsardömet Finland då kom att intaga samt af den konstitutionela utveckling landet sedan dess undergått.

Doktor K. O. Lindeqvist, tidigare känd för en äfven i Hist. Tidskrift för 1886 omnämd afhandling om »stora ofreden», har i Tavastehus lycei årsprogram publicerat en undersökning om »lilla ofreden» i Finland (»Pikku vihan aika Suomessa»). De resultat, till hvilka författaren kommit, öfverensstämma visserligen i hufvudsak med tidigare forskningar i ämnet, men ådagalägga dock, att man något för mildt bedömt det ryska väldet i Finland åren 1742—43 samt icke nog framhållit de lidanden folket i alla fall var underkastadt, om lilla ofreden också icke har att bjuda på elände och skräckscener

i samma mängd som stora ofreden. I bjärta färger skildras dessutom de dåliga försvarsanstalterna före kriget, ämbetsmännens ofog och folkets svårighet att erlägga fordrade gärder.

Kaud. H. Gebhard har i en akademisk afhandling behandlat Nyslotts läns öden intill 1571 (»Savonlinnan läänin oloista vuoteen 1571»). Genom jämförelsen mellan slägt- och ortnamn i Savolax och Karelen har han funnit stöd för den af Porthan och Yrjö-Koskinen uttalade åsigten, att södra Savolax befolkats af karelare från trakterna kring Ladoga och icke från ryska Karelen, såsom språkforskaren Ahlqvist förmodat. Huru kolonisationen sedan fortskred till norra Savolax, i synnerhet under 1540—50-talen, och från hvilka trakter den utgick, söker förf. uppvisa med ledning af kronans räkenskaper och med användande af den ofvannämda jämförande metoden. Befolkningens antal anslår han med stöd af den af Hans Forssell använda beräkningsgrunden till 24,000 år 1541, 26,500 år 1561 och 26,700 år 1571. Dessa siffror äro dock opålitliga och förf. medger sjelf, att i synnerhet de två förstnämda äro för låga. — I ett särskildt kapitel redogör förf. för skatteväsendet och de olika slagen af uppbördsmän samt uttalar bl. a. den åsigt, att länsmännen under medeltiden varit skatteentreprenörer, liknande de romerske publikanerne. — Landskapets hufvudnäringar voro af gammalt jagt och fiske, hvilka vid nya tidens början begynte aftaga och lemnade större rum för svedjebruk och boskapsskötsel. Svedarna gåfvo ymniga skördar, i medeltal kanske 10:de kornet, och kunde brukas i 6 à 8 år å rad (numera blott i 1 à 2 år). Mest odlades korn, sedan hafra och minst råg. Bland husdjuren voro hästarna ovanligt talrika och exporterades i mängd till Ryssland. — Förmögenheten, som förf. söker beräkna efter Forssells föredöme, var i allmänhet ringa. Då enligt sölfskattslängderna lösegendomen t. ex. i Ångermanland anslås i medeltal till 129 marker för hushållet, kommer förf. för Savolax endast till 42. — Som bilagor har förf. meddelat en 16 sidor lång förteckning öfver slägtnamn i Savolax, statistiska uppgifter öfver jordetalet och hushållen 1541—71 samt särskilda med stöd af sölfskattslängderna verkstälda uträkningar öfver förmögenheten. — Med arbetet följer dessutom en karta öfver Savolax 1571, vid hvars upprättande förf. ansett sig böra klargöra den omtvistade frågan om den i Nöteborgsfreden faststälda riksgränsen. Han polemiserar härvid mycket ifrigt emot Rydberg, utan att dock anföra något annat nytt motiv än att i en i finska literatursällskapets ego befintlig beskrifning öfver norra Tavastland år 1850 upptages emellan Kolimajärvi och Keitele sjöar en fors Kolimakoski, som han anser identisk med den i fredstraktaten omnämda Kolumakoski. (*C. v. B.*)

— Den bekante författaren till verket »Magdeburg, Gustav Adolph und Tilly» professor Karl Wittich har fortsatt sina studier öfver samma ämne, frågan om upphofsmannen till Magdeburgs förstöring, och meddelat de hittills vunna resultaten af sina ännu icke afslutade undersökningar i »Geschichtsblätter für Stadt und Land Magdeburg» 1887—88. De föreligga äfven i ett litet separattryck om 96 sidor

under titeln *Zur Katastrophe des* $\frac{10}{20}$ *Mai 1631.* Det är särskildt flygskrifterna förf. här undersöker, sammanställande dem med yttranden i samtida enskilda skrifvelser. Resultaten, sådana de här föreligga, äro i korthet dessa: att Tilly måste fritagas från all delaktighet i skulden; att Pappenheim visserligen låtit vid stormningen antända tvänne hus i stadens utkant, men endast i afsigt att därigenom förvirra motståndarne, och att den allmänna branden ej härrört därifrån; att däremot mångfaldiga indicier, uttryck i samtida bref och skrifter, häntyda på, att det var den hjeltemodige svenske kommendanten, Didrik Falkenberg sjelf, och ett antal af trosnit och religionshat fanatiserade borgare, som bragte till förtviflan och hellre än att låta den sköna staden falla i katolikers händer, anlagt elden på flera ställen, särskildt i och omkring rådhuset; men att visserligen, sedan förstörelsen en gång börjat, de kejserlige knektarne kunnat påskynda densamma, hvarjämte den starka blåsten väsentligen bidragit att sprida lågorna. Ett hufvudstöd för sin uppfattning har förf. i en svensk källa. En från Magdeburg flyktad svensk korporal har nämligen några dagar senare för en svensk korrespondent i Berlin, vid namn Damerow, berättat, att borgerskapet, när de sågo allt förloradt, sjelfva antändt sina hus, och att Falkenberg låtit sticka ammunitionshuset i brand (Damerows bref är ställdt till hofrådet Elias Pauli och förvaras i sv. Riksarkivet). Ej utan skäl, menar förf., jämförde samtiden Magdeburg med Saguntum och besjöng man den »lutherska Lucretia», »Die Magd und Burg», som »an Gott durch eine römsche That ihr Jungfrauschaft geopfert hat». Till en närmare skildring af Falkenberg sjelf lofvar förf. att på annat ställe återkomma. Hvad Pappenheim vidkommer, vederlägger förf. en svår beskyllning mot honom. Han berättas allmänt ha skrifvit till kejsaren att »sedan Jerusalems och Trojas förstöring ingen sådan *victoria* varit skådad. Hvad han verkligen skrifvit är däremot, att »sedan Jerusalems förstöring intet gräsligare verk och Guds straffdom varit skådade».

— Preussiske arkivarien Georg Irmer har i år utgifvit andra delen af sin omfångsrika publikation *Die Verhandlungen Schwedens und seiner Verbündeten mit Wallenstein und dem Kaiser* (Publikationen aus den K. Preussischen Staatsarchiven vol. XXXIX), omfattande större delen af året 1633. Äfven i detta band äro de flesta bidragen hämtade ur den svenske residenten Laurens Nicolais dagbok och konceptbok (c. 115 af 186). Liksom i förra bandet har utgifvaren bifogat en historisk inledning behandlande händelserna från början af år 1633 till underhandlingarnas afbrott i september samma år. Ett tredje band förberedes till utgifning. Vi återkomma till arbetet längre fram.

— Docenten Jastrow i Berlin har utgifvit en *Kleines Urkundenbuch zur neueren Verfassungsgeschichte*, upptagande preussiska eller tyska författningsurkunder och andra statsrättsliga akter dels från äldre tid dels och i synnerhet från nittonde århundradet, såsom Rhenförbundsakten 1806, Förbundsakten 1815; Bismarcks depesch 1858

om en ny tysk-preussisk politik; den nuvarande tyska författningen o. s. v.

— Den preussiska regeringen har förlidet år upprättat en *historische station* i Rom under ledning af prof. Schottmüller. Hufvudändamålet är att företaga och främja forskningar i det vatikanska arkivet.

— Sybels bekanta *Historische Zeitschrift* uppträder från och med sitt 62 band i en något ändrad gestalt, i det professor Max Lehmann formligen upptages såsom medutgifvare efter att i flera år ha varit den, som egentligen skött tidskriften.

— Af serien *Geschichtschreiber der deutscher Vorzeit* i tysk öfversättning utgifves under professor Wattenbachs ledning en alltigenom reviderad upplaga. I densamma förekomma äfven några för Sveriges äldsta historia vigtiga arbeten, såsom Ansgarii och Rimberts lefnadsbeskrifningar, Adams af Bremen kyrkohistoria m. fl.

— Af *Jahresberichte der Geschichtswissenschaft*, utgifna af Historiska Sällskapet i Berlin, har nionde delen, omfattande år 1886 utkommit. Densamma upptager till behandling två nya områden: de afrikanska folkens historia samt preussisk-tysk författningshistoria för nyare tid. De svenska afdelningarna äro liksom förra bandets behandlade af docenten K. Beckman i Uppsala.

— *Grefve Henrik Mathias von Thurns papper.* Under den ransakning af arkiven, som för närvarande å nyo pågår för att finna aktstycken för och mot Wallenstein, har man äfven naturligt nog sökt efter v. Thurns papper, hvilka, om de voro bevarade, borde innehålla värdefulla upplysningar. Den gamle grefve Thurn dog i Pernau 1640, och man har därföre förmodat att hans papper kunde finnas i något estländskt arkiv. Den bekante hanseatiska forskaren Konst. Höhlbaum har med anledning däraf hört sig för i Estland och meddelar i första häftet af den nya tyska tidskriften »für Geschichtswissenschaft» några upplysningar. Estländska ridderskapssekreteraren baron Harald Toll har nämligen anstält efterforskningar och upplyst, att hvarken i det estländska ridderskapsarkivet eller familjearkivet på Kuckers i Estland något spår till Thurnska bref eller familjepapper förekomma. Icke heller på godset Audern i Lifland, som också tillhört familjen Thurn, ha efter egarens uppgift några sådana papper blifvit upptäckta. Herr Höhlbaum hänvisar därföre till Sverige och förmenar att efterforskningar där borde anställas, särskildt i De la Gardieska papperen. Det De la Gardieska arkivet är, som bekant, splittradt. En del, den äldsta, förvaras i Dorpats universitetsbibliotek; en annan, hufvudsakligen omfattande rikskanslerens, Magnus Gabriel De la Gardies, korrespondens, förvaras i Riksarkivet; en tredje afdelning finnes i Lunds universitetsbibliotek, och ger P. Wieselgrens publikation en föreställning om densamma. Slutligen lärer en fjärde afdelning ännu befinna sig i familjens ego. Åtminstone i de tre förstnämnda sam-

lingarna finnas inga handlingar om den gamla Mathias Henrik grefve v. Thurn; och efter allt hvad man förnummit om den fjärde, finnes ingen anledning att antaga att efterforskningar där skulle löna mödan. I Sverige torde sålunda den gamla konspiratörens papper ej vara att söka. Vi kunna tillägga att efterforskningar i Kammararkivet likaledes visat sig fruktlösa.

— Medlemmen af franska institutet grefve L. DE MAS LATRIE har utgifvit en *Trésor de chronologie, d'histoire et de géographie pour l'étude et l'emploi des documents du moyen âge*, ett arbete, som motsvarar och kompletterar »L'art de vérifier les dates». Det upptager alla de förnämsta tideräkningarna, förteckningar på helgon (omkring 15,000), med hänvisning till Acta Sanctorum, påfvar, kyrkofäder, ordnar, kardinaler; på regenter och dynastier i alla verldens delar och i vidt skilda tider; register öfver alla äldre och nyare biskopsdömen i den katolska kristenheten och mycket mera sådant. Priset är för subskribenter 100 francs.

Gustaf IV Adolfs förmyndareregering och den franska revolutionen

AF

S. J. BOËTHIUS.

IV. Upplösningen af 1795 års förbund.

Omkring en månad efter det Staël v. Holstein och välfärdsutskottet enats om vilkor för ett svenskt-franskt förbund, hvilka den svenska regeringen omsider fann acceptabla — fördraget af den 28 fructidor eller den 14 september 1795 — och 4 dagar efter den franske ambassadören LE HOCS ankomst till Stockholm,[1] började i Frankrike (den 26 okt. 1795) tillämpningen af den styrelseform, som är bekant under namnet *Direktorialförfattningen* eller *Konstitutionen af år III*. I följd häraf upplöstes konventet samt välfärdsutskottet, och regeringsmakten öfvergick från det sistnämnda till det af 5 personer bestående s. k. *direktoriet.* Detta medförde dock ej nu några förändringar med afseende på den allmänna riktningen af Frankrikes vare sig inre eller yttre politik. De jakobinskt sinnade s. k. Independenterne, hvilka på sista tiden haft öfverhanden inom konventet och välfärdsutskottet,[2] hade för att åt sig bevara väldet äfven under den nya författningen, kort innan denna trädde i verket, genomdrifvit att den nya folkrepresentationen, »de gamles och de femhundrades råd», till $^2/_3$ skulle tagas bland konventets medlemmar. Den parisiska medelklassen, som hyllade moderata politiska åsigter, hade visserligen med våld sökt motsätta sig en dylik kränkning af den allmänna rösträttens princip, men den 5 okt. (13 vendémiaire) kväfdes motståndet i blod, och den

---

[1] Se härom ofvan ss. 37 o. f.
[2] Ibid. s. 7.

nämda valordningen blef tillämpad. I följd häraf herrar öfver folkrepresentationen, kunde Independenterne eller Jakobinerne äfven bestämma den nya regeringens, direktoriets, sammansättning. De först valda direktorerna, BARRAS, REWBELL, LA RÉVÉLLIÈRE-LÉPEAUX, LETOURNEUR och SIEYÈS, voro komprometterade i de moderatas ögon därigenom, att de röstat för Ludvig XVI:s död, och därför hänvisade till att söka sitt stöd hos de radikale, och inom samma parti togos äfven den nya regeringens ministrar såsom inrikesministern MERLIN DE DOUAI och utrikesministern LACROIX. Huruvida denna partiställning var lyckosam för Frankrike, må lemnas därhän; för den dåvarande svenska regeringen var den tydligen fördelaktig, enär det ju var genom Independenternas krigiska tendenser, som nu omsider en utsigt tycktes hafva öppnat sig till förverkligande af de svenska statsmännens länge närda önskningar om ett franskt subsidieförbund. Visserligen var enligt Staëls åsigt en af de i regeringskollegiet invalde, Sieyès, ovänligt sinnad mot Sverige,[1] men den fara, som detta kunnat innebära, undanröjdes genast, då Sieyès ej mottog valet, utan i hans ställe den store organisatören af revolutionens stridskrafter, CARNOT, inträdde i direktoriet. Staël skyndade också att för sin regering framhålla detta såsom en för Sverige synnerligt glädjande omständighet.[2]

I själfva verket berodde mycket på den nya styrelsens goda vilja. Den svenska regeringen ämnade, som vi veta, söka genomdrifva en ändring af den punkt i fördraget af den 14 sept., hvilken bestämde, att Sverige med två linieskepp och en fregatt skulle öka sin på grund af den danska neutralitetskonventionen utrustade konvojflotilj, och den lade så stor vigt härvid, att den ville, att vid den formliga ratifikationen[3] en tilläggsartikel skulle upprättas, innehållande denna ändring. Vidare önskade den svenska regeringen, att terminerna för subsidiernas utbetalning skulle förkortas och själfva subsidiesumman om möjligt ökas, då den nu beviljade redan var »uppäten mat». Då hela fördraget af den 14 sept. var af preliminär natur, gälde det dessutom att med det första få det utbytt mot ett definitivt defensiv- och

---

[1] Ibid. s. 18 och 38 n. 1.
[2] Depech till Sparre den 9 nov. 1795.
[3] Vi erinra oss, att hertigen, då han godkände fördraget, hade på samma gång, ehuru det då ännu ej från fransk sida var undertecknadt, måst äfven ratificera det. Denna ratifikation ansågs emellertid blott såsom provisorisk, hvarför en formlig sedan skulle gifvas. Se s. 40.

handelsfördrag, för hvilket de gamla fördragen af 1741, 1784 och 1787 borde läggas till grund, och slutligen var det meningen, att Sveriges förbund med Danmark och Frankrike skulle utvidgas till ett stort neutralitetsförbund, omfattande äfven Preussen, Holland, Spanien, Portugal, Förenta Staterna, Turkiet och Venedig.[1]

Genast efter den nya franska styrelsens konstituerande skulle nu underhandlingen om dessa frågor öppnas dels i Paris mellan Staël och Lacroix, dels i Stockholm mellan Sparre och Le Hoc.

Staël vågade emellertid ej möta den nya franska regeringen med ett så vigtigt ändringsförslag som en eftergift af de 3 fartygen, emedan han fruktade, att detta skulle leda till, att hela underhandlingen blefve uppskjuten. Han hoppades emellertid, att saken skulle kunna rangeras före våren, eller ifall detta ej lyckades, att Le Hoc då skulle kunna öfvertyga sin regering om, att det endast var nödtvång, som vållat, att stipulationerna om fartygens antal ej blifvit uppfylda.[2] Hertigen godkände dessa skäl, och sedan nu fördraget af den 14 september blifvit äfven från fransk sida undertecknadt,[3] sände han den 13 jan. 1796 en formlig ratifikation däraf utan att därvid nu yrka på den önskade tilläggsartikeln. Lika litet såg sig Staël till en början i stånd att uträtta med afseende på det definitiva fördragets afslutande och subsidiernas ökande. Såsom skäl till sin overksamhet i det förstnämda hänseendet uppgaf han inre och yttre svårigheter i Frankrike, samt att han ej hade tillgång till de äldre fördrag, efter hvilka det nya skulle lämpas, emedan ambassadens arkiv blifvit fördt till Holland (troligen under skräcktiden).[4] Med afseende på subsidierna måste han den 8 jan. 1796 erkänna för sin regering, att det skulle blifva svårt att

[1] Sparre till Staël den 2 okt. (jmfr ofvan s. 39), 9 okt. och 15 dec. 1795.
[2] Staël till Sparre den 8 dec. 1795.
[3] Såsom förut är omtaladt (se ofvan s. 38 n. 1 o. s. 40) hade välfärdsutskottet den 14 sept. 1795 ej undertecknat fördraget utan endast genom ett protokollsutdrag intygat sitt bifall därtill — i afvaktan på den svenska regeringens accept och ratifikation. I sin depech af den 8 dec., som kom till Stockholm den 31 dec., säger nu Staël, att han sände »le traité préliminaire et secret *ratifié par le comité de salut public*». Härmed menas tydligen själfva *undertecknandet*, hvilket naturligtvis ej kunde ske genom den dåvarande regeringen, — direktoriet — utan måste verkställas af den regering, som afslutit fördraget d. v. s. välfärdsutskottet. På detta sätt blir det förklarligt, att utskottet, ehuru nu upplöst, kan sägas hafva ratificerat fördraget.
[4] Depechen den 8 dec.

genomdrifva det begärda samt att han ej ens ansåg rådligt att officielt bringa denna fråga under behandling, förr än han enskildt talat därom med några af direktorerna. Däremot kunde han samma dag meddela den hugnesamma underrättelsen, att Verninac inberättat, det Turkarne nu voro benägna att betala Sverige de innestående subsidierna, samt att Verninac genom en agent skulle söka reta Perserne till krig mot Ryssland. Den enda af de brännande frågorna, med afseende hvarpå Staël själf vid denna tid (årsskiftet 1795—6) utvecklade någon egentlig verksamhet var den om det stora förbundet. Den 4 dec. 1795 inlemnade han till direktoriet ett formligt förslag härom, och fyra dagar därefter kunde han meddela sin regering, att direktoriet enligt Lacroix' försäkran med tacksamhet mottagit hans framställning, som ministern fann »baserad på den verkliga politikens principer». Själf tyckte sig Staël då hafva funnit, att direktoriet, upplyst af de förra styresmännens fel, omsider beslutit adoptera en diplomati, som kunde skaffa det andra makters förtroende. Förbundsplanen trodde han hafva i hög grad frapperat de franske statsmännen,[1] och han hoppades att den under vintern skulle kunna realiseras. Den 18 nivose (8 januari) 1796 fick han också från Lacroix mottaga ett officielt svar på sitt förslag, men ehuru gynnsamt till sitt syfte, var det dock blott hållet i allmänna ordalag.[2] Under det att Staël sålunda ej kunde uträtta något egentligt med afseende på de frågor, som han nu hade order att bringa på tal, återkom han — såsom det vill synas af sig själf — till den plan att skaffa Sverige medlarekallet vid det allmänna fredsslutet, hvilken, såsom vi veta, hade sysselsatt de svenska statsmännen vid hans utresa på hösten 1794.[3] Den 25 dec. 1795 begärde han nämligen af Sparre en instruktion, för den händelse direktoriet skulle väcka förslag härom. Sparre svarade emellertid den 22 jan. 1796, att han ej trodde, att det så snart skulle bli fråga härom, men att Staël i sådant fall skulle höra sig för, om ej den franska regeringen ville förlägga denna underhandling till Stockholm,

[1] Den borde dock ej hafva gjort det, då förslag därom förut framställts från fransk sida. Se ofvan s. 17.

[2] *Fr. utr.-min:s ark.* Där finnes också Staëls not af den 4 dec. Till utrymmets besparande anmärkes här, att alla handlingar, hvilkas datering i det följande anges i enlighet med den republikanska kalendern, finnas i det franska utrikesministeriets arkiv. Lacroix' svar finnes också i Riksark. såsom bil. till Staëls depech den 14 jan.

[3] Se ofvan ss. 5, 6 o. 11.

där de mot Frankrike fientliga hofven voro representerade genom ministrar. Någon sådan framställning synes i själfva verket nu ej hafva egt rum.

Vända vi oss till Stockholm, så finna vi att »det franska systemet» där vid årsskiftet stod i sitt högsta flor. Reuterholm hade nu utfört sin afsigt att hämnas på Katarina, i det han i nov. 1795 bragt till stånd en förlofning mellan den unge konungen och en prinsessa af Mecklenburg. Härmed tycktes han gent emot Ryssland hafva bränt sina skepp, och förbundet med Frankrike framstod därför såsom Sveriges enda resurs med afseende på den yttre politiken. Med den franske ambassadörens person var man, såsom vi veta, mycket nöjd i Stockholm, och den gyllene skörd som regeringen hoppats af sin franska politik hade ju börjat utfalla.

I detta hänseende visade sig emellertid ett oroväckande symptom mot slutet af år 1795. De 4 mill. l., som Sparre den 5 okt. mottagit af Rivals, utgjordes af tvänne växlar, dragna på den Bataviska republikens skattmästare i Amsterdam. Den 12 okt. hade Sparre sålt dem till riksgäldskontoret för 727,222 R., men ehuru de redan vid mottagandet voro förfallna till betalning, den ena i aug., den andra i sept., inlopp den 5 nov. till fullmäktige i riksgäldskontoret från de holländska handelshus, åt hvilka växlarne öfverlemnats till inkassering, underrättelse, att de ej blifvit vid uppvisandet inlösta.[1] Regeringen, fullmäktige och ej minst Sparre, hvilken sålt växlarne i sitt namn, råkade härigenom i den största oro och förlägenhet. Naturligtvis vände sig regeringen i första hand till Le Hoc. Denne skref genast till sin regering ett bref, hvilket Sparre af den honom förevisade kopian fann vara »starkt»,[2] och på grund däraf kunde Sparre s. d. (5 nov.) meddela fullmäktiges ordförande amiral J. G. Lagerbjelke, att ambassadören lofvat att kraftigt taga saken om hand. Dessutom bebådade han, att fullmäktige följande dagen omkring kl. 11 f. m. skulle erhålla ett ytterligare budskap angående denna sak från regeringen,[3] och hvad detta var ämnadt att innehålla kan man se däraf, att Sparre denna dag (6 nov.), på samma gång han betygade ambassadören hertigens »fullkomliga tillfredsställelse med hans erbjudna arrange-

[1] *Riksgäldsfullmäktiges protokoll.*
[2] *Sparres journal.*
[3] *Riksgäldsfullmäktiges protokoll.*

ment», ytterligare begärde, att Le Hoc i sitt och republikens namn skulle gifva en »solenell garanti» för, att växlarne vid förnyadt uppvisande skulle genast och till fullo inlösas, hvilken garanti borde lemnas så tidigt, att den kunde tillställas fullmäktige, innan desse kl. 12 m. åtskildes. Detta vägrade emellertid Le Hoc att göra, emedan han ansåg en dylik förbindelse stridande mot Frankrikes ära,[1] och det budskap, som fullmäktige fingo mottaga den 6 nov., kom därför blott att innehålla en förklaring från hertigen, att Kgl. Maj:t och ej Sparre var ansvarig för växlarnes fulla betalning. Som denna förklaring »skett af högsta makten», ansågo sig fullmäktige ej hafva annat att göra än att låta bankirerna ånyo presentera växlarne samt protestera dem, om betalning fortfarande uteblef.[2] Äfven Staël fick i bref från Sparre af den 6 nov. tillsägelse att verka för sakens rangerande, och den 28 nov. framstälde han också reklamationer därom i Paris.[3] Dessa i förening med Le Hocs bref förmådde Lacroix att den 15 frimaire (6 dec.) uppmana den franske finansministern att taga saken om hand. Då hade emellertid den holländska regeringen omsider beredt utvägar till halfva summan (2 millioner) men i växlar, som förföllo först i januari, mars, april och juni 1796, och detta arrangement ansågo sig de holländska bankirerna böra godkänna, för att Sverige nu åtminstone skulle få något. När riksgäldsfullmäktige den 14 dec. erhöllo underrättelse härom, vågade de ej åtaga sig ansvaret för en dylik uppgörelse, utan hänsköto afgörandet till regeringen. Hertigen, hvilken förmodligen resonerade såsom bankirerna och väl äfven förlitade sig på Le Hocs löften, lät Sparre den 17 dec. svara dem, att då Kgl. Maj:t redan försäkrat fullmäktige, att riksgäldskontoret ej skulle lida någon förlust på dessa växlar, »så fann konungen, att fullmäktige med bifall kunde låta bero vid hvad omförmälte bankirer sig hade tillåtit».[4] Härmed fick

[1] *Journalen* och Le Hocs depech den 15 brumaire (6 nov.). På det bevekligaste uppmanade emellertid ambassadören i denna välfärdsutskottet, hvilket han då ännu antog vara Frankrikes regering, att tillse, det Sverige komme till sin rätt. Af de uttryck han härvid begagnade ser det t. o. m. ut, som om han *personligen* ehuru ej i republikens namn garanterat inlösningen. »Non, Représentants du peuple, la République mieux affirmée que jamais, sera aussi plus que jamais et loyale et fidèle. Je n'ai pas permis au grand chancellier d'en douter. J'ai garanti la foi de mon pays et j'ai mis la parole de votre ambassadeur en otage.» Möjligen var det detta bref eller delar däraf, hvaraf Sparre den 5 nov. erhållit kopia, ehuru det är dateradt den 6.

[2] *Riksgäldsfullmäktiges protokoll* den 6 nov.

[3] *Fr. utr.-min:s ark.*

[4] *Journalen* och *riksgäldsfullmäktiges protokoll.*

denna sak tillsvidare anses rangerad. Att den ej hade stört det goda förhållandet mellan Sparre och Le Hoc visar den sistnämdes depech den 15 nivose (5 januari) 1796, hvari han såsom bevis på det stora förtroende han åtnjöt omnämner, att Sparre »i går enligt sin vana» bar till honom hela den ministeriella korrespondansen.

Sparres mening med denna förtrolighet var naturligtvis — såsom också hans bref till Staël utvisa — att söka vinna Le Hoc och sålunda försäkra sig om dennes understöd med afseende på den svenska regeringens önskningar, hvilka Sparre, mindre betänksam än Staël, ej drog i betänkande att genast bringa under debatt med den franske ambassadören. Naiv som han var, dref han härvid sin oförbehållsamhet till en höjd, som kom att medföra ödesdigra följder. Af hvad riksgäldskontoret betalde för de båda växlarna synes regeringen till en början endast hafva uttagit hälften eller 2 mill. l., och häraf använde den icke ens $^{1}/_{7}$ till flottans utrustning; det öfriga disponerades till andra ändamål, såsom operan, hofvets underhåll, krigsskolorna. Naturligtvis hade klokheten bort bjuda att hemlighålla en dylik användning af subsidierna för Frankrike, men i stället öfverlemnade nu Sparre åt Le Hoc en ordentlig tablå däröfver,[1] och de anmärkningar ambassadören med anledning däraf framstälde trodde han sig — äfven i dennes ögon — till fullo hafva vederlagt, då han svarade honom, att subsidierna voro ersättning för redan gjorda rustningar samt att medel till dessa erhållits genom att taga penningar från andra ändamål, hvarför det var fullkomligt i sin ordning att subsidierna nu användes till fyllande af de brister, som därigenom uppkommit.[2] Ytterligare byggande på samma premisser, lemnade Sparre dessutom Le Hoc en uträkning, grundad på af fälttygmästaren och storamiralsämbetet upp-

[1] Le Hoc sände den till sin regering såsom bilaga till en depech af den 19 brumaire (10 nov.) 1795. Enligt denna tablå utgjorde 2 mill. l. 242,000 R. Detta synes ej rätt stämma med att Sparre för växlarnes hela belopp (4 mill.) erhöll 727,222 R. (se ofvan s. 279), men olikheten beror antagligen på kursskilnaden mellan riksdaler specie och riksgäldssedlar. Hvad som användts på flottan var enligt tablån 32,000 R. Då redogörelse lemnades blott för 2 mill. l., synes däraf framgå, att endast denna summa nu uttagits, och detta vinner ökad sannolikhet däraf, att Sparre vid växlarnes försäljning meddelade fullmäktige, »att betalningen icke kommer att på en gång erläggas, utan vill H. Ex. rikskansleren successive uttaga summorna». *Riksgäldsfullm:s protokoll.*

[2] Den 11 mars 1796 redogjorde Sparre i ett bref till Staël för sitt samtal härom med Le Hoc och skref däri om sin argumentation: »J'en ai fait convenir l'ambassadeur, que j'ai laissé dans le temps très parfaitement convaincu de la solidité des arguments qui dictèrent mes reponses.»

gjorda förslag, som skulle visa, att Sveriges krigsrustningar för åren 1793—6 kostade 364³/₄ t:nr guld och att sålunda Sverige af Frankrike borde erhålla 264³/₄ t:nr guld utöfver de 100, som stipulerats i traktaten af den 14 sept.[1] Slutligen bragte han äfven frågan om de 3 fartygen på tal, och återkom därvid till sitt gamla argument, att deras utrustning kunde såra Danmark.[2] Hvilka föreställningar han gjorde sig om resultaten af dessa framställningar, visa hans bref till Staël. Den 15 dec. 1795 skref han till denne, att Le Hoc måste medgifva, det Sverige behöfde 3 gånger så stora subsidier samt att de 3 fartygen borde afprutas, och den 11 mars 1796 berättade han, att ambassadören visserligen under första tiden efter sin ankomst framstält ganska starka invändningar mot att subsidierna borde anses såsom en ersättning för de förflutna årens rustningar, men slutat med att »halka öfver» dessa invändningar samt »åtminstone tyst» erkänt att det nu mindre vore fråga om det förflutna än om att göra Sverige starkt för framtiden. Sparre synes emellertid härvid hafva varit något sangvinisk, ty den 24 frimaire (15 dec.) 1795 skref Le Hoc till sin regering om subsidiefrågan: »Det vigtigaste är att segra vid Rhen och hota Wien; då skall Ryssland respektera Sverige. Se där de subsidier vi böra gifva våra vänner», och med afseende på fartygen berättade han i samma bref, att han svarat, att det vore tillräckligt, om de blott funnos färdiga.

Till något positivt resultat ledde sålunda ej häller Sparres underhandlingar med Le Hoc vid årsskiftet, och äfven om han genom dem så fullständigt, som han trodde, hade lyckats vinna ambassadören för sina syften, så blef detta betydelselöst, ty Le Hoc själf var ej någon grata persona för den nya franska styrelsen. Det var så långt ifrån att denna var hågad att låta honom utöfva något bestämmande inflytande på Frankrikes politik gent emot Sverige, att den ej ens ville behålla honom såsom ambassadör. Af hvad vi känna om Le Hocs föregående uppträdande under revolutionen,[3] följer nästan af sig själf, att han måste hafva sympatiserat med det moderata parti, som dukade under den 13 vendémiaire, och detta bestyrkes af ett brefkoncept till honom från Lacroix, hvilket tyckes gifva vid

[1] *Journalen* den 12 dec. 1795. Handlingen finnes i *Fr. utr.-min:s ark.*, och har sålunda af Le Hoc blifvit tillstäld fr. regeringen.
[2] Se ofvan s. 39.
[3] Se s. 43.

handen, att han haft oförsigtigheten att ej dölja sin uppfattning för sina förmän, hvilka, som vi veta, tillhörde det segrande partiet. »Jag besparar er», heter det nämligen i detta koncept, »de kommentarier, hvartill de uttryck kunna ge anledning, af hvilka ni begagnar er angående händelserna i vendémiaire. Hvarför behöfver ni detaljer, nya instruktioner med afseende härpå? Ni är ej okunnig om, att direktoriet helt och hållet består af prononcerade republikaner, att de, hvilka det hedrar med sitt förtroende, äro lifvade af samma känslor. Ni är republikan, enär ni valts för att fylla en så vigtig mission. Välan! Ensamt denna egenskap föreskrifver det uppförande ni har att iakttaga». Detta koncept, som är dateradt frimaire (22 nov.—21 dec. 1795) utan angifven dag, blef emellertid ej afsändt. Man nöjde sig ej med den däri gifna skrapan, utan den 1 nivose (22 dec.) beslöt direktoriet, att Le Hoc skulle återkallas. Såsom skäl visste Staël först att angifva, att direktoriet till ambassadörer ville använda generalspersoner, och en sådan, generallöjtnant Foissac La Tour, designerades också genast till hans efterträdare,[1] men snart kunde Staël berätta, att förändringen helt och hållet var en partisak.[2] Emellertid uppstodo svårigheter med afseende på efterträdaren. Innan konventet åtskildes, hade det independentiska partiet genomdrifvit en lag, som från statens tjänst uteslöt alla, som voro beslägtade med emigranter, och den 15 nivose (5 jan. 1796) underrättade Lacroix Foissac, att denne blifvit anklagad för detta »brott». Foissac sökte följande dagen försvara sig med allmänna fraser om sin kärlek till friheten, men icke dess mindre underrättades han den 28 nivose (18 jan.) om, att han ej kunde få platsen. Samma dag afsändes till Le Hocs sekreterare Marivault order att med anledning af Le Hocs rappell tillsvidare förestå beskickningen.[3]

Redan långt innan denna order hann fram till Stockholm, hade rykten om hvad som förestod nått ambassadören. Redan den 22 nivose (12 jan.) hade han, klagande öfver sina fienders

---

[1] Staël till Sparre den 1 jan. 1796.

[2] Staël till Sparre den 8 januari. »On veut sa place», tillägger han, »et pour l'avoir on lui imagine un tort quil n'a pas». Möjligen var detta fel det, att han ej besökt Karlskrona, hvarför han fick förebråelser i konceptet från frimaire. Den 14 januari skref Staël att preventionerna mot Le Hoc berodde af partihat.

[3] Ordern till Marivault finnes också under den 15 nivose (5 jan.) liksom själfva rapellbrefvet, men då den ånyo är intagen på den 28 nivose, egde afsändandet väl då först rum. Antagligen förorsakades dröjsmålet af Foissacs affär.

stämplingar, besvärat sig öfver, att han ej från sin regering erhöll vare sig nödiga underrättelser eller penningmedel; 7 dagar därefter skref han, att hvad han än kunde vara under sina fienders dolkar i Paris, skulle han dock troget tjäna sitt land, och den 2 pluviose (22 jan.) försvarade han sig mot en beskyllning, att han i Stockholm skulle uppträdt utan den franska nationalkokarden, hvilket han förklarade vara falskt. Synnerligt obehagligt berörde dessa rykten naturligtvis Sparre, och denne sökte därför genast genom Staël utverka Le Hocs bibehållande samt förmådde äfven hertigen att skrifva i samma syfte.[1] Men Staël, som den 15 nivose (5 jan.) af Lacroix mottagit officiell underrättelse om rappellen med tillkännagifvande, att den ej hade någon politisk betydelse, måste i ett bref af den 8 januari, hvilket ankom till Stockholm den 30 s. m., inberätta, att han ej kunde utverka någon förändring.

Då Le Hocs politiska roll med afseende på Sverige sålunda tycktes utspelad, måste den ytterligare underhandlingen om den svenska regeringens önskningar hufvudsakligast falla på Staël. Sedan Sparre den 12 december gjort sin framställning till Le Hoc om Sveriges behof af ökade (3-dubbla) subsidier,[2] var det dessutom ej längre möjligt för den svenske ambassadören att undandraga sig att i Paris bringa denna fråga på tal.

Den 16 januari 1796 öfverlemnade han till Lacroix ett bref från Sparre, hvari denne i starka ordalag skildrade sannolikheten af ett omedelbart ryskt anfall, och själf bifogade han en not, hvari nu äfven han begärde »en utomordentlig subsidie utöfver den i fördraget stipulerade» samt motiverade denna anhållan med, att det var för Frankrikes skull, som Ryssland hotade Sverige, samt att de svenska finansernas ställning gjorde omöjligt att sätta hären och flottan i tillfredsställande skick. Tidpunkten var emellertid så olycklig som möjligt för en dylik begäran. Långt ifrån att vilja gifva Sverige ökade subsidier hade man denna tid inom de franska regeringskretsarne börjat tänka på utvägar att komma ifrån de redan stipulerade. Det framgår visserligen af alt, att det herskande partiet ingalunda önskade bryta förbindelsen med Sverige, men de franska finan-

---

[1] Sparre till Staël den 13 jan. Då Staëls första depech om rapellen, dat. den 28 dec. 1795, ankom till Stockholm den 16 jan., har Sparre förmodligen först fått höra ryktet af Le Hoc själf.

[2] Se ofvan s. 282 n. 1.

sernas ställning var i följd af assignaternas oerhörda fall[1] och den fortfarande oredan i landet rent af förtviflad; i följd häraf skulle utbetalandet af de stipulerade svenska subsidierna vållat de största svårigheter, och de franska statsmännen började då — kanske ej utan skäl — tycka, att fördelarne af det svenska förbundet, sådant det formulerats i *fördraget af den 14 sept.* (*28 fructidor*) 1795, ej motsvarade de offer, som däraf kräfdes. Det första synbara tecknet till denna förändrade uppfattning var, att den million l., som enligt nämda fördrag skulle betalas till Sverige den 1 januari 1796, helt enkelt innehölls; ett annat blef det sätt, hvarpå Staël behandlades. Hans depecher från januari, februari och mars innehålla upprepade klagomål öfver, att hans framställningar ej blott om de ökade subsidierna och det stora neutralitetsförbundet, utan ock om den innehållna millionen blefvo fruktlösa.[2] »Vid mina täta samtal med utrikesministern», skrifver han t. ex. den 7 mars, »yrkar jag kraftigt på nödvändigheten af att komma till ett slut. Han gör aldrig en invändning, han är alltid af min mening, han lofvar, men han uppskjuter dag från dag, och intet blir afgjordt».

Denna passivitet var emellertid blott skenbar. Inom den franska regeringen förberedde man sig nämligen just vid denna tid som bäst på det tillämnade anloppet på fördraget af den 14 sept., och härvid begagnade man sig nu af de förtroenden, som Sparre gifvit Le Hoc. En förevändning att bringa fördraget under debatt fick man åter därigenom, att Staël enligt det diplomatiska bruket begärt, att direktoriet skulle lemna en kontraratifikation på pergament i utbyte mot den svenska regeringens ratifikation af nämnda fördrag. Härom uppsattes i franska utrikesministeriet ett betänkande, som bär titeln: »*Observations sur les clauses à opposer à la contraratification du traité du 28 fructidor an III.*[3] Med anledning af hvad Le

[1] Till de många vittnesbörden härom kan läggas en uppgift af Staël i en depech af den 9 nov. 1795, att en louisdor i guld (rätteligen 24 l.) då i Paris betalades med 3,200 l. i assignater.

[2] I *fr. utr.-min:s ark.* finnas skriftliga yrkanden härom af Staël från den 31 jan. och 11 febr.

[3] Denna handling, som finnes i *fr. utr.-min:s ark.*, är från nivose (22 dec. 1795—20 jan. 1796), hvilket förefaller besynnerligt, då den formliga svenska ratifikationen jämte regeringens begäran om kontraratifikation afgick den 13 jan. Möjligen hade Staël framstält sin begäran redan efter ankomsten af den provisoriska ratifikationen (jmfr ofvan s. 40 och s. 276 n. 3). Är dateringen riktig, visar den, att millionens innehållande den 1 jan. 1796 ej berodde blott af en tillfällig förlägenhet utan var afsigtlig. Uppgiften i texten om Staëls begäran är grundad på hans förklaring i en skrifvelse till Lacroix den 13 apr. 1796.

Hoc meddelat om de 2 millionernas användande — det säges här att största delen af subsidierna gått till hofvets nöjen och frivola ändamål i stället för rustningar — samt om Sparres invändningar mot de 3 fartygens utrustande, beskyller författaren af denna handling Sverige för fördragsbrott, och påstår äfven, att en vägran från Englands sida att återlemna tagna laster, bort förpligtiga Sverige till repressalier. För att Frankrike skulle få någon nytta af sina utlägg, föreslår han därför, att direktoriet i kontraratifikationen skulle intaga en bestämmelse af innehåll, att Sverige skulle till Frankrike öfverlemna antingen såsom egendom eller såsom lån till krigets slut 5 linieskepp och 5 fregatter, utrustade för 3 månader och medförande 3,000 marinsoldater. Dessa liksom besättningen skulle Frankrike aflöna efter affärden från Karlskrona eller Göteborg. Befälet skulle utöfvas af svenska officerare, men direktoriet hafva fri dispositionsrätt, och alla eröfringar, som kunde göras, skulle tillfalla Frankrike. I utbyte skulle Sverige erhålla 3 mill. utöfver fördraget. Nekade det att gå in på förslaget, skulle Frankrike återvinna 6 millioner, som kanske ej bättre skulle användts än de redan gifna 4, eller med andra ord: fördraget af den 14 sept. skulle anses annuleradt. Meningen med tillägget var för öfrigt ej att befria Sverige från de skyldigheter det åtagit sig genom detta fördrag; tvärtom yrkas särskildt på uppfyllandet af 1784 års traktat om Göteborg, där Frankrike inom 3 månader i kraft däraf borde erhålla ett område såsom upplagsplats.[1]

I början af mars utarbetades i det franska utrikesdepartementet nya handlingar i samma syfte — däribland ett koncept till kontraratifikation upptagande de föreslagna vilkoren, dat. 11 ventose (1 mars) — men vid närmare besinnande uppgaf man dock tanken på att erhålla de svenska fartygen och vidhöll endast beskyllningen, att Sverige ej uppfylt sin förbundspligt. Den 28 ventose (18 mars) afgaf nämligen omsider Lacroix ett skriftligt svar på Staëls noter, och i detta förklaras nu, att direktoriet ej skulle tvekat att gifva den begärda kontraratifikationen, ifall fördraget af den 28 fructidor i sin nuvarande form — tel q'uil est conçu — vore nyttigt för de båda rikena, och om det från svensk sida erhållit början af en tillämpning, sva-

[1] Detta syftar naturligtvis på § 10 af fructidorfördraget. Se ofvan s. 38. Där talas visserligen om ett fördrag af 1787, men detta grundade sig på fördraget af 1784.

rande mot hvad republiken gjort. Fördraget åsyftade, menade Lacroix, att bereda Frankrike fördelen af Sveriges neutralitet, och för detta ändamåls vinnande skulle Sverige genom rustningar göra sin neutralitet respekterad och Frankrike gifva penningar. Det sistnämda hade skett genom de 4 millionernas betalande; det tillkom nu Sverige att bevisa, att det användt de 4 millionerna på rustningarna. Lacroix nöjde sig emellertid ej med denna trumf, med hvilken Sparre själf hade försett honom, utan framkom, liksom förut skett i handlingen från nivose, med det visserligen alldeles obefogade påståendet, att Sverige skulle vara skyldigt att skrida till repressalier, ifall England med anledning af dess reklamationer ej restituerade de tagna lasterna. Som vi veta hade den förnämsta orsaken till, att prairialsfördraget ej godkändes i Sverige, just varit, att det för ett sådant fall ålade Sverige en dylik *skyldighet*,[1] och, enligt hvad Lacroix själf här erkänner, hade Staël, när han den 26 juli 1795 underrättade om dess förkastande, framhållit detta. Icke dess mindre har Lacroix nu, man må väl säga, oförsyntheten att just åberopa detta prairialsfördrag såsom stöd för sitt påstående om Sveriges skyldighet att skrida till repressalier. För att med något sken af rimlighet kunna göra detta fäster han sig vid, att Staël i det nämda brefvet i enlighet med sin regerings order äfven anmärkt, att det i prairialsfördraget uppstälda vilkoret om repressalier vittnade om misstroende. Välfärdsutskottet, säger Lacroix, beslöt då att med tystnad förbigå denna fråga och »har i detta fördrag — af den 28 fructidor — lagt i dagen detta fullständiga förtroende, hvarom regenten visade sig så mån». Men därefter, fortsätter han, inskränkte sig Sverige till reklamationer, som England ej brydde sig om, emedan de ej åtföljdes af nödiga kraftåtgärder, och inga restitutioner egde rum. Hans mening är sålunda tydligen den, att vilkoret om *skyldigheten* att utöfva repressalier i händelse af vägrad restitution uteslutits ur fructidorfördraget *ej därför*, att Frankrike uppgifvit det samma, *utan därför* att dess utsättande skulle inneburit ett för Sverige sårande misstroende, att det sålunda förstods inunder, och att Sverige altså *var skyldigt* utöfva dylika repressalier — fast än det enda giltiga fördraget ej innehöll ett ord om en sådan skyl-

[1] Se ofvan ss. 28—30 samt 38. Fructidorfördraget omtalar äfven repressalier af Sverige mot England, men ej såsom en *skyldighet*, utan blott såsom en *möjlighet*, ibid. s. 37.

dighet. Vidare framdrages äfven här frågan om Göteborg, och slutligen förklaras att direktoriet på grund af de anförda skälen ej kan bevilja kontraratifikation annat än på följande vilkor: 1) att upplagsplatsen i Göteborg i enlighet med 1784 års fördrag erhölles; 2) att den svenska regeringen bevisade, att den använde såväl de 4 millionerna som de följande subsidierna på flottan; 3) att den svenska regeringen ofördröjligen tillstälde den engelska sådana deklarationer (nämligen om repressalier), som ordagrant funnos uttryckta i det af Staël undertecknade prairialsfördraget och som voro den nödvändiga konsekvensen af §§ 2, 3 och 4 i fructidorfördraget,[1] samt 4) att Sverige formligen förbunde sig att utöfva repressalier, om restitutioner ej egde rum, och satte sig i stånd att uppfylla detta vilkor.

Den 5 germinal (25 mars) afgaf Staël sitt svar. Med styrka tillbakavisade han Lacroix' försök att — liksom förut hans egen regering velat genom ratifikationen[2] — nu genom kontraratifikationen modifiera fördraget. Detta vore »oåterkalleligen afslutadt» (irrévocablement conclu) och därför kunde intet tagas därifrån eller läggas därtill »utan att det annulerades» (sans l'annuler), och en kontraratifikation vore en »enkel akt, som man antingen måste bevilja eller vägra». Såsom bevis på, att välfärdsutskottet äfven betraktat fördraget såsom fullgiltigt, anförde han, att det genom växlarnes öfverlemnande börjat tillämpa det samma. Lika bestämdt tillbakavisades försöket att vindicera gällande kraft åt prairialsfördraget. Sverige hade vägrat att antaga den ifrågavarande punkten däraf, emedan den var liktydig med en krigsförklaring mot England, och välfärdsutskottet hade funnit sig häri. Sverige klandrades sålunda för, att det ej uppfylt en punkt, hvarpå det ej någonsin gått in. Frågan om Göteborg förklarade han kunna bli föremål för en särskild öfverläggning men ej för en kontraratifikation. Dessutom påpekade han, att 1784 års fördrag blott innehöll, att Fransmännen skulle för all framtid hafva rätt att tullfritt upplägga varor i Göteborg, men ej att Sverige skulle *gifva* dem plats härför d. v. s. blott att de hade rätt att själfva skaffa sig en sådan.[3] Lacroix fordran om

[1] »Qu'il fera immediatement à l'Angleterre les declarations textuellement exprimées dans le traité, que vous avez signé le *28* (?) prairial et qui sont la consequence nécessaire» etc. Staël fick sålunda nu ännu en gång obehag af att han undertecknat fördraget af den *19* prairial. Jämfr ofvan s. 29.

[2] Se ofvan s. 276.

[3] Konventionen af den 1 juli 1784 finnes intagen i MARTENS, *Recueil des traités* II s. 527. Den ifrågavarande artikeln däraf har följande lydelse: »Les

en redogörelse för de 4 mill. tillbakavisade han såsom stridande mot båda staternas värdighet. För öfrigt sökte han ådagalägga, att dessa millioner blott varit en välförtjänt ersättning för hvad Sverige lidit och gjort för Frankrike (förlusten af de ryska subsidierna, skyddandet af Frankrikes handel samt Sveriges nu framstälda reklamationer till England).

I sitt svar den 21 germinal (10 apr.)[1] måste Lacroix gifva Staël rätt i, att fördraget existerade oberoende af kontraratifikationen, och medgaf äfven, att frågan om Göteborg skulle få blifva föremål för en särskild not, ehuru han anmärkte, att uppskofvet med denna bestämmelses utförande berodde af engelska intriger, men han påstod nu, att Frankrike, då Sverige ej utrustat det traktatsenliga antalet fartyg och ej genom repressalier gifvit eftertryck åt sina reklamationer, långt ifrån att hafva haft någon nytta af förbundet, snarare haft skada däraf, ty det hade förledt Fransmännen till att från norden taga lifsmedel, hvilka under Svenskarnes ögon blifvit Engelsmännens byte, och han vidhöll fortfarande sin uppfattning, att äfven fructidorfördraget ålade Sverige att, i fall England var omedgörligt, skrida till repressalier. Beviset härför skulle vara, att § 4 antog, att ett krig med England kunde blifva resultatet, men att förutsätta ett resultat, menade han, vore att förpligtiga till det samma, ifall det blefve nödvändigt. Mellan de båda fördragen ville han ej erkänna någon annan skilnad än subsidiesummans ökande, och att Sverige enligt det senare skulle få $^1/_{10}$ af återstälda franska laster; och den modifikation, som välfärdsutskottet medgifvit angående repressalierna, förklarade han blott kunna afse den korta tid — en månad — som prairialsfördraget bestämde för inskridandet mot England. På Staëls invändning mot subsidiernas kontrollerande svarade han, att det ej kunde innebära något förnedrande vare sig för den franska regeringen eller den svenska, om den förra öfvervakade, att Frankrikes tillgångar användes till statens nytta, och om den senare inläte sig på förklaringar med sin bundsförvandt angående subsidier, som blifvit den be-

sujets de S. M. T. C. auront à perpétuité le droit d'enterposer dans le port de Gothembourg dans le lieu et avec les précautions, qui seront determinées, toutes les denrées, productions et marchandises, soit de la France, soit de ses colonies en Amérique, chargées sur les bâtiments français, ... sans qu' à raison de leur introduction elles puissent être assujettées à aucune sorte de péage» etc. En följande artik. (VIII) upplyser, att det var i utbyte häremot, som Sverige erhöll St. Barthélemy.

[1] Smith a. a. uppger oriktigt denna handling vara af den 4 germinal.

viljade till gemensam nytta, och han åberopade såsom stöd för sin åsigt ett prejudikat från 1758, då Höpken lemnat en dylik redogörelse. Påståendet, att subsidierna gifvits såsom ersättning för de förlorade ryska, afvisade han med, att Ryssland velat köpa Sveriges träldom, och att republiken skulle anse sig förnedrad, om den jämfördes med Sveriges bittraste fiende. På grund af allt detta fordrade han traktatens fullkomliga uppfyllande nämligen: 1) att Sverige skulle utrusta hela det bestämda antalet fartyg; 2) framställa reklamationer till England samt 3) skrida till repressalier, i händelse reklamationerna blefvo fruktlösa; och nu framstäldes detta ej längre såsom vilkor för kontraratifikationen, — ty då denna ej hade någon betydelse för fructidorfördragets giltighet, ansåg Lacroix nu att hela frågan därom borde helt enkelt förfalla — utan såsom vilkor för Sveriges rätt till subsidier. Han förklarade nämligen rent ut, att direktoriet med anledning af Sveriges uraktlåtenhet att uppfylla fördragets bestämmelser nu ej kunde utbetala ytterligare subsidier (således ej häller den förfallna januarimillionen) utan t. o. m. återfordrade de redan lemnade 4 millionerna.

Ett fullständigare fiasko för den svenska regeringens franska politik kan svårligen tänkas. Först lemnades dess framställningar om en sådan utveckling af det afslutna provisoriska fördraget, att Sverige skulle erhålla ökade subsidier och det svensk-franska förbundet blifva kärnan i ett stort neutralitetsförbund, länge obesvarade; när sedan svar gafs, befans det innehålla ej ett tillmötesgående med afseende på dessa förslag, utan ett försök att under formen af en kontraratifikation till Sveriges nackdel modifiera det redan afslutna fördraget, och när den franska regeringen måste uppgifva denna ståndpunkt, sökte den i stället, under förevändning af fördragsbrott å Sveriges sida, alldeles komma ifrån den skyldighet den redan åtagit sig att gifva Sverige subsidier. Förklaringen till detta snöpliga resultat sökte Staël dels i de franska finansernas dåliga ställning, dels i stämplingar af Ryssland och dettas vänner i Frankrike,[1] men därjämte har han äfven angifvit en annan förklaringsgrund, nämligen Le Hocs rapporter från Stockholm. Första gången han mot denne framstälde en dylik beskyllning var i en depech af den 14 febr. — således under det han gick och väntade på svar från den franska

[1] Depech den 22 april.

regeringen — i hvilken depech han såsom för Sverige synnerligt skadlig omtalar Le Hocs då inlupna redogörelse för subsidiernas användning. Då denna redogörelse, såsom vi sett, just gaf den franska regeringen vapen i händerna mot Sverige, kan också orsaken till underhandlingens dåliga resultat verkligen i viss mån tillskrifvas Le Hoc, men någon förebråelse härför kan från svensk sida ej med fog göras ambassadören, ty Sparre hade ju själf lemnat honom redogörelsen, och naturligtvis kunde han ej underlåta att meddela sin regering den samma. Att Le Hoc ännu i januari 1796 sökte i så gynnsam dager som möjligt framställa förhållandena i Sverige, framgår dessutom af hvad han då skref till Lacroix med anledning af ett bref från Verninac till Rivals, hvilket råkat i hans eller den svenska regeringens händer och som innehöll de illvilligaste uttalanden om de svenska statsmännen. På det kraftigaste tog han här dessa i försvar och försäkrade, att Sverige skulle uppfylla sina förbindelser.[1] Sparre försvarade också i bref af den 11 mars Le Hoc mot Staël samt upplyste om sammanhanget med redogörelsen för subsidiernas användande. Däremot ville Sparre här skjuta skulden på Verninac och Rivals »ovärdiga» korrespondans, hvaröfver både han och hertigen voro mycket förbittrade.[2] I mars

[1] Då detta Le Hocs bref, dateradt den 2 pluviose (22 januari 1796) är synnerligt betecknande och, ehuru afsedt att utgöra ett försvar för hertigen, dock tyckes innehålla ett medgifvande, att denne sökt se sig själf till godo vid den franska underhandlingen, må här ett större utdrag däraf inflyta. »Lisez donc» — skrifver Le Hoc — »je vous prie, la lettre de Verninac à Rivals, dont je joint ici l'original, et dites moi, citoyen, s'il est convenable que deux ministres républicains pensent, écrivent et raisonnent avec cet excès de bêtise et d'insolence. Quoi, les grands interêts de la France, de la Suède et de la Turquie ne fournissent à ces négociateurs qu'une calomnie stupide contre les Svedois, qu'il leur plait à se dénoncer à leur secret tribunal! Quoi, m. de Staël, dont la probité ferait presque excuser la faiblesse, n'est qu'un fripon courtier d'autres fripons! Quoi, la France donnerait ses subsides à des gouvernements, qui vendraient tout un peuple à leur profit! Que le régent cherche à se rendre indépendant de la fortune et de la cour dans un pays, destiné plus que tous d'autres à des révolutions prochaines, qu'il ait même annoncé et non pas *notifié* le désir, si commun dans des monarchies, de recevoir le prix d'une conduite et d'une opinion raisonnable et nécessaire, je ne nierai pas ce que je crois, mais les millions, données par la France, ne seront pas perdues pour elle. Les armements promis seront faits, les engagements seront remplis, j'en jurerais par moi, citoyen, si je continuais de veiller à Stockholm, j'en jurerais encore par mon successeur lui même, quel qu'il soit, car le directoire serait trop de fois coupable, s'il ne plaçait pas au moins la probité.» Antagligen hade Rivals meddelat Verninac samma rykten, om hvilka han skrifvit till sin regering — se ofvan ss. 32 o. f. — och hade Verninac i sitt svar anspelat på dem. Den 28 prairial (16 juni 1795) hade Rivals underrättat välfärdsutskottet om, att han öppnat en korrespondans med Verninac.

[2] Redan den 26 jan. hade Sparre befalt Staël att anföra klagomål öfver Verninacs och Rivals korrespondans. Sparre synes hafva meddelat Le Hoc Staëls

ankommo emellertid depecher från Le Hoc, som föranledde Staël att med förnyad styrka återkomma till sina klagomål öfver ambassadörens berättelser. Ja han fann denna gång dessa så illvilliga mot Sverige, att han t. o. m. ansåg sig kunna framkasta den förmodan, att Le Hoc låtit köpa sig af Ryssland för att åstadkomma det svenskt-franska förbundets sprängning, och när den just nu började notväxlingen mellan honom och Lacroix ledde till det ofvan skildrade resultatet, vidhöll han därför hårdnackadt mot Sparre sin åsigt, att det var Le Hoc som förderfvat Sveriges utsigter.[1] För att kunna förstå denna sak måste vi emellertid vända vår uppmärksamhet till Stockholm.

Den 13 pluviose (2 febr.) mottog Le Hoc genom franske konsuln i Göteborg Delisle sin rappell, under det han var sysselsatt att skrifva en depech till Lacroix. Han afbröt då med förklaring, att han var en republikan lika stolt som känslig, och presenterade den 4 febr. Marivault såsom sin interimsefterträdare.[2] Emellertid inträffade omedelbart därpå en händelse, som gjorde att Le Hoc, ehuru beröfvad sin officiella karaktär, kom att på ett betydelsefullt sätt ingripa i händelserna.

Om Reuterholm genom den mecklenburgska förlofningen velat reta Katarina II, hade han visserligen till fullo lyckats, och under vintern 1795—96 hörde ryska krigsrykten till ordningen för dagen i Stockholm. Vida hällre än genom ett krig ville dock den statskloka kejsarinnan hämnas på sådant sätt, att hon gjorde slut både på den förhatliga förlofningen och det franska inflytandet i Sverige, och i början af året 1796 satte hon i detta syfte i gång ett kraftigt intrigspel. Sin chargé d'affaires i Stockholm, baron BUDBERG, tyckes hon ej hafva ansett vara rätta mannen att utföra verket, ty i januari uppträdde en schweizisk major CHRISTIN, som förut varit den beryktade franske ministern och emigrantchefen Calonnes sekreterare,

---

beskyllningar, ty den 28 ventose (18 mars) beklagade sig Le Hoc för direktoriet öfver, att Staël erhållit en vanstäld framställning af hans depecher. Troligt är också, att Le Hocs fiender i de franska regeringskretsarne illa utmålat honom för Staël.

[1] Staëls depecher om ankomsten af Le Hocs nya skadliga berättelser äro af den 16 och 19 mars. Den 22 april besvarade han Sparres försvarsbref (af den 11 mars) för Le Hoc, och framstälde därvid, med anledning af att Sparre omtalat att han fått läsa Le Hocs depecher, den förmodan, att denne skrifvit dubbla sådana och blott visat Sparre de för Sverige fördelaktiga.

[2] Marivault höll på att ej blifva erkänd, emedan direktoriet, som han skulle representera, försummat att gifva Sverige officiell underrättelse om sitt regeringstillträde. Genom Le Hocs mellankomst rangerades dock saken. Sparre till Staël och Marivault till Lacroix den 5 febr.

såsom hennes agent i Stockholm, och den 19 februari ankom dit en framstående rysk diplomat, general BUDBERG, på långt håll beslägtad med hennes chargé d'affaires. Han uppträdde såsom enskild person, men stod i liflig brefväxling med Katarina och hennes ministrar [1] samt ansågs från början designerad till ambassadör. Dessutom verkade ett franskt emigrantpar, grefven och grefvinnan S:t Priest, för Katarinas syften.[2] I Sverige saknades ej häller inflytelserika personer, som önskade en återgång till Gustaf III:s politik och det ryska förbundet. Den dåvarande danske ministern i Stockholm har visserligen förnekat detta, [3] men han torde på grund af Danmarks politiska ståndpunkt ej få anses fullt opartisk. Enligt general Budbergs egen uppgift gick öfversten baron Hamilton [4] hans ärenden. Marivault uppger, att adeln var ryskt sinnad af hat till revolutionen, [5] och menade härmed förmodligen det gustavianska partiet, hvars hufvudmän voro Taube och Axel v. Fersen. Att desse bibehållit sina gamla sympatier och antipatier, lider intet tvifvel, och med dem var hertig Karls egen gemål nära lierad. Också visste Marivault den 7 ventose (den 26 febr.) berätta, att hon sagt: Om man också högge henne i stycken, skulle hon alltid påstå, att giftermålet (med mecklenburgska prinsessan) ej skulle blifva utaf; och Christin var väl sedd vid hofvet, särskildt af hertiginnan och prinsessan Sofia Albertina.[6] Visserligen önskade hertigen, Reuterholm och Sparre fortgå på den väg, de inslagit, men Le Hocs rapell och krånglet med subsidierna hade dock väckt ett visst misstroende mot Frankrike.[7] Betänkligast af alt var emellertid, att den unge konungen började själf röja en afgjord motvilja mot det påtänkta giftermålet, hvilket allmänt ansågs såsom en underpant för »det franska systemets» bestånd, och detta blef just den närmaste anledningen till Le Hocs ingripande.

---

[1] Denna korrespondans finnes tryckt i *Ryska historiska sällskapets arkiv* (*Sbornik Russkago istoritjeskago obsjtjestva*). D. IX. Detta arbete citeras i det följande med orden: *R. H. S. A.*

[2] På Upsala bibliotek finnes en samling bref från grefvinnan S:t Priest till konungens gunstling Klas Fleming, som visa att hon sökte vinna honom (*Handl. t. Sveriges pol. hist.* 1792—1809).

[3] HOLM, a. a. I s. 179.

[4] Antagligen JOHN HUGO, förste stallmästare hos hertig Karls gemål. Han var kusin med Flemings mor, och Budberg kallar Fleming hans neveu. R. H. S. A. IX, s. 219.

[5] Den 23 ventose (13 mars).

[6] SCHINKEL-BERGMAN, *Bih.* I, s. 277, och Le Hocs depech den 28 ventose.

[7] Le Hoc den 4 ventose (23 febr.) och Marivault den 7 ventose.

Den 11 febr. — således redan före general Budbergs ankomst — förklarade nämligen Gustaf Adolf rent ut för sin farbroder, att han aldrig ämnade förmäla sig med den mecklenburgska prinsessan.[1] Detta blef kändt; genast visste ryktet berätta, att äfven ett omslag i politiken stod för dörren, och redan den följande dagen[2] affärdade den ryske ministern till sitt hof en extra kurir med dessa märkliga nyheter. En vecka därefter, torsdagen den 18 febr., kom en svensk, tillhörande det franska partiet, och berättade saken för Le Hoc. Den holländske ministern van Dedem, hvilken var på besök hos denne, omtalade då, att han föregående afton mottagit en biljett — den var skrifven af en hofdam (femme de la cour) — innehållande: »konungens förlofning är bruten, man kastar sig i Rysslands armar.» Uppskrämda häraf ansågo både Marivault och Le Hoc bäst, att den sistnämde under en dylik kris åter öfvertog ambassadörsskapet, och Le Hoc skyndade genast till Sparre.

»Herr kansler», utropade han, »jag är ej mer något för Frankrike. Har jag här något att säga?»

»Ni är», svarade Sparre, »Frankrikes ambassadör. Ni har annoncerat er rappell, men så länge ni ej haft afskedsaudiens hos konungen, är er karaktär hvad oss angår den samma.»

»Välan då», inföll Le Hoc, »för mitt fädernesland i egenskap af fransk medborgare, för Sverige i egenskap af ambassadör, efter som ni vill det, så — det kan hända att jag får lägga mitt hufvud på schavotten, för att jag för ett ögonblick usurperar funktioner, som jag ej längre har kvar — men i alla fall, jag frågar er i republikens namn, om Gustafs förlofning är uppslagen och om alla våra fördrag äro brutna.»

Sparre erkände, att äfven han på omvägar hört ett sådant rykte, och att Budberg expedierat kuriren, men han bedyrade vid sin heder, att han ej blifvit rådfrågad angående hela denna affär.[3]

---

[1] Adlerbeth, a. a. II, s. 295.

[2] Denna liksom de följande tidsbestämningarna rörande denna kris äro hemtade ur Marivaults och Le Hocs depecher den 30 pluviose (19 febr.) samt 4, 7 och 8 ventose.

[3] Ordalagen af Sparres föga diplomatiska svar voro enligt Le Hocs depech den 4 ventose (23 febr.), hvarest hela detta samtal ordagrant berättas, följande: »M. l'Ambassadeur, j'ai appris cette étonnante nouvelle hier par des vois indirectes, mais que je crois assez sures pour en être alarmé. Je vous proteste sur mon honneur, que je n'ai été ni instruit, ni consulté. Tout ce qui a concerné ce mariage m'est étrange, je ne l'ai appris dans le temps que par les autres, comme j'en apprends aujourdhui la rupture.» Därefter om Budbergs kurir.

Le Hoc begärde då, att Sparre skulle underrätta hertigen om ryktet, så att denne finge antingen dementera det eller bekräfta dess sanning, och fordrade att få denna förklaring före kl. 10 f. m. följande dagen, som var kurirdag för de utländska ministrarne, så att densamma då genast kunde afsändas till den franska regeringen och de makter, som med Frankrike bevarade en vänskaplig förbindelse. Sparre lofvade att efterkomma hans begäran och skyndade till hertigen. Under dagens lopp spridde sig den stora nyheten bland diplomaterne och Le Hoc ansattes med frågor och utläggningar. Enligt sin egen utsago förhöll han sig emellertid lugn och låtsade sig ej sätta tro till ryktet. När Sparre kom till hertigen, visade denne den häftigaste förbittring öfver ryktet, förklarade, att han betraktade hvarje kränkning af fördraget med Frankrike såsom en skändlighet, och att han förtjänade, att den franske ambassadören och hvarje hederlig karl »spottade honom i ansigtet», om han ens tänkte på en dylik nedrighet. Äfven Reuterholm var förbittrad, men for också ut mot ambassadörens lättrogenhet. Slutligen bestämde man sig för, att Sparre skulle få skrifva ett cirkulär till de svenska sändebuden vid främmande hof, innehållande en kraftig vederläggning af ryktet. »*Jag* hade rekommenderat denna åtgärd», berättar Le Hoc, [1] och tillägger vidare: »jag band därigenom hertigenregenten och konungen själf medelst så starkt uttalade trohetsförsäkringar, att det skulle varit att afstå från all klokhet att rygga tillbaka.» Men han gjorde i själfva verket ännu mer. Han förmådde Sparre att på morgonen den 19 febr. afsända cirkuläret, innan hertigen ännu hunnit teckna sitt godkännande på konceptet därtill, och innan konungen, till hvilken detta blifvit öfverlemnadt, återgifvit det. [2] När Sparre sedan under en bal och supé på slottet bad konungen att återfå papperet, svarade denne ej ett ord. Sparre blef då med skäl mycket orolig, så mycket mer, som äfven hertigen och Reuterholm visade sig förbehållsamma. I sin nöd begaf han sig på aftonen måndagen den 22 febr. till konungen för att göra ytterligare ett försök att

[1] Depech den 8 ventose (27 febr.). Denna liksom Le Hocs öfriga depecher under hans improviserade ambassadörsskap sändes ej till Lacroix, utan direkt till direktoriet.

[2] »On avait approuvé la circulaire,» skrifver Le Hoc i nyss anförda depech, »et *nous* (d. v. s. Sparre och Le Hoc) n'avions pas perdu un moment pour son expédition.» Sedan han därpå skildrat Sparres oro, fortfar han: »La dépêche était partie et le roi en avait la minute en poche; l'approuvé du régent n'y était pas.»

återfå sitt koncept, och nu lofvade omsider konungen, att han följande dag skulle få det. Då blef det också honom tillstäldt,[1] och nu skyndade Sparre till hertigen för att få dennes påskrift. Han träffade honom i ett kabinett bredvid ett öppet rum, hvarest Reuterholm befann sig. »Men hvarför», svarade hertigen på hans begäran, »hvarför ansätta mig i detta ögonblick?»

»Ers Kungl. Höghet», svarade Sparre, »jag dinerade i går hos franske ambassadören tillsammans med åtskilliga ministrar, och jag hörde därunder flere tvifvel uttalas. Jag lofvade då herr Le Hoc att visa honom denna depech. Ni ser, att eder befallning om expeditionen är nödvändig för mig.» »Välan», utropade hertigen, gick därefter till ett skrifställ, som ej kunde ses af Reuterholm, och skref på papperet »Bon à expédier.» [2]

Att Sparre vid cirkulärets författande handlade i god tro, har han själf bedyrat [3], och man har ej skäl att tvifla därpå, men hvad som svårligen kan försvaras är, att han, på sätt vi sett, lät Le Hoc inblanda sig i denna rent svenska angelägenhet. Hans ifver för det franska systemet och svaghet för ambassadören skulle emellertid förleda honom äfven till ytterligare indiskretioner.

Samma dag som Sparre erhöll hertigens påskrift råkade han Reuterholm ensam och frågade hvad alt detta betydde. Då utsträckte Reuterholm sina armar med en nästan konvulsivisk rörelse och utropade: »Jag svär vid himmelen, vid helvetet, vid alt det heligaste, att jag ej har någon del däri. Jag skall dö, jag

[1] I Sparres journal förekommer en framställning af förloppet, som så till vida afviker, att det här uppges, att konungen blott hade konceptet hos sig öfver natten mellan den 19 och 20 febr. och återstälde det följande dagen, men då Le Hocs berättelse är skrifven den 27 febr. samma år och Sparres först efter några års förlopp, synes den förra ega bättre vitsord. För öfrigt bekräfta de båda berättelserna hvarandra.

[2] Cirkuläret, som var dateradt den 19 febr. och hvars utsändande väckte mycket uppseende inom den diplomatiska verlden, har Sparre af misstag refererat under den 19 *januari* i sin journal. Af hans däri gjorda anmärkning: »att detta koncepts lydelse enlig är med Hans K. Höghet Hertigens egen befallning, visar dess egenhändiga påskrift,» liksom af hans anteckning under den 14 juni s. å. i journalen om denna påskrift: »därmed var och blir min säkerhet därvid i förvar,» framgår, huru ifrig han varit att få påskriften.

[3] Det heter på sist anförda ställe i hans journal: »Då det (cirkuläret) skrefs, stodo vi i full negociation med Frankrike om soutiens väntande mot den makt i östern, som syntes hota oss. Cirkuläret ansågs altså nödigt att tranquillisera franske ambassadören härstädes inquiet öfver de ombrager han fått anledning fatta af Budbergska här yppade meneerna . . . Hos hertigen lemnades jag i full okunnighet om hvad sig emellan honom, K. M., och H. E. Reuterholm i denna väg tilldrog. Skref alltså mitt cirkulär i full god tro och med full öfvertygelse, att alt hvad jag skref var sant.»

är förtviflad, nej jag kan ej säga er något, nej jag kan det ej; inom 6 dagar skall ni få veta alt, men vänta er förskräckliga och gräsliga saker!» Hvad Reuterholm menade var tydligen konungens fortfarande obenägenhet för det mecklenburgska giftermålet. Onekligen vållades häraf en högst pinsam situation ej minst för Reuterholm. Efter cirkulärnoten måste en återgång blifva i högsta grad komprometterande. Med giftermålet ansågs det franska förbundet stå eller falla, och detta förbund syntes vara Sveriges enda hjälp mot Katarina, hvars förbittring särskildt mot Reuterholm nu var större än någonsin. Af största vigt var då att under denna ovisshet det förtroende, som cirkulärnoten skulle ingifva de franska statsmännen, ej åter rubbades; men icke dess mindre *omtalade Sparre själf för Le Hoc Reuterholms yttrande,*[1] hvilket naturligtvis var i högsta grad egnadt att väcka misstankar. Följden blef också, att Le Hoc ansåg sig bedragen, och han styrktes häri ytterligare af ryktena om en systemförändring i Sveriges yttre politik, hvilka fortfarande cirkulerade bland de främmande ministrarne i Stockholm. I samråd med Marivault beslöt han sig då för en ny kraftåtgärd, nämligen att begära en audiens hos hertigen för att af denne personligen utverka en försäkran om, att det svenskt-franska förbundet skulle obrottsligt blifva hållet vid makt. Enligt Le Hoc ämnade hertigen först bevilja hans anhållan, men hindrades af Reuterholm, som stött sig därpå.[2] Visst är, att Sparre den 26 febr. fick gifva Le Hoc ett muntligt afslag, motiveradt därmed, att en ny försäkran efter cirkuläret vore onödig och sårande för Sveriges ära; att det ej var brukligt att statschefen direkt kommunicerade med främmande ministrar, samt att Le Hoc för öfrigt ej längre var ambassadör.[3] Sparre nöjde sig emellertid ej med att uträtta detta uppdrag, utan berättade äfven för Le Hoc, att hertigen med anledning af hans begäran utropat: »Men tänker då ambassadören rycka af mig min hemlighet?» Häraf slöt Le Hoc helt naturligt, att den svenska regeringen hade något att dölja, som ej var likgiltigt för Frankrike, och att detta t. o. m. vore något värre än blott förlofningens brytande.[4] Orolig och uppretad

[1] Detta framgår redan däraf, att Le Hoc i sin depech den 8 ventose kunde inberätta »cette horrible confidence» för direktoriet. Som Sparre *ensam* bevittnade Reuterholms utbrott, kan nämligen ingen annan än han hafva varit sagesmannen. Marivault säger det dessutom uttryckligt i sin depech af den 7 ventose.

[2] Le Hoc till direktoriet den 8 ventose (27 febr.).

[3] Sparre till Staël den 27 febr.

[4] Le Hocs ofvan anförda depech.

skref han till hertigen ett bref med klagomål öfver sin behandling; härpå erhöll han visserligen ett i nådiga ordalag affattadt svar med försäkringar om hertigens fortfarande förtroende, men någon audiens blef ej af. Sparre var emellertid förtviflad, ansåg sig bedragen och misstänkte alt. För att öfvertyga Le Hoc om *sin* ärlighet gjorde han med sin fru denne en formlig visit i hans loge på operan, och dessutom omtalade han för honom, att den redogörelse, som i hans (Sparres) namn nu afgick till Staël om audiensaffären, egentligen var författad af Reuterholm, hvarjämte han lät honom läsa denna handling. Le Hoc blef härigenom i tillfälle att till den svenska regeringens däri framstälda försäkringar om förbundstrohet mot Frankrike, för så vidt detta uppfylde sina förbindelser, foga den föga smickrande kommentarien: »Se där intresset för 1 million».[1]

De nu skildrade händelserna — hvad Marivault kallade svenska hofvets oerhörda förräderi — syntes Le Hoc och Marivault så vigtiga, att de läto ambassadsekreteraren Comps resa hem till Paris för att till den franska regeringen öfverbringa deras redogörelser för förloppet, och det var just dessa redogörelser, som framkallade Staëls nya klagomål öfver Le Hoc.[2] Vi böra då tillse, huruvida Le Hocs berättelser verkligen haft någon del i den brist på tillmötesgående, som den franska regeringen onekligen visade i den ofvan omtalade underhandlingen med Staël,[3] och härvid må då till en början anmärkas, att tidsföljden ej utgör något hinder härför, ty Comps anlände till Paris *strax, innan Lacroix afgaf sin första not (af den 28 ventose, 18 mars)*. Att döma af ett yttrande i det bref, som Lacroix tillskref Marivault med anledning af Comps beskickning — det är dateradt samma dag som hans ofvannämda not — borde man emellertid nekande besvara frågan. »Ni förstår», heter det här, »att på 500 lieus afstånd, i en republikansk atmosfär, hvarest man genom alla porer insuper energi och orubblig sinnesfasthet, förlora köpta eller förförda kvinnors yttranden och korruptionens krokiga manövrer mycket af sin betydelse.

[1] Le Hocs ofvan anförda depech.

[2] I franska utr.-min:s ark. finnes ett bref från Marivault om Comps beskickning, dateradt den 7 pluviose (27 januari), men att detta är en felskrifning, ses dels af innehållet af hans och Le Hocs bref af den 4, 7 och 8 ventose, dels däraf att Marivaults bref af den 4 ventose (23 febr.) bär nummern: 7, då det förstnämda brefvet om Comps beskickning bär nummern: 8. Jmfr. ofvan s. 291—2.

[3] Se ofvan ss. 286—90.

Också hafva de detaljer, som meddelats i de ofvan citerade aktstyckena,[1] icke synts böra förändra något i direktoriets beslut», och detta, meddelar Lacroix Marivault, bestod i att af alla krafter söka bevara alliansen med Sverige, men tillse, att detta strängt iakttog sina förbindelser. Fortsättningen af brefvet väcker dock en viss misstanke om, att den stolta förklaringen om direktoriets likgiltighet för intrigspelet vid det svenska hofvet egentligen blott var ett offer åt den republikanska frasen, och att sändebudens berättelser i själfva verket gjort ett ganska djupt intryck. »Om», tillägger nämligen Lacroix, »uppskofvet med millionens utbetalande, som förorsakats af Sveriges uppskof med traktatens utförande, kunnat komma den svenska styrelsen att vackla mellan gamla vänner och en nödvändig fiende, synes det bevisadt, att densamma är till salu åt den mestbjudande[2] och *att det är svårt att bygga något på dess mest heliga försäkringar*». Med afseende på giftermålsfrågan förklarade ministern att den vore likgiltig, blott icke konungen gifte sig med en rysk prinsessa, ty detta skulle tydligt innebära, att han blefve rysk vasall och beredde sitt folk Polens öde.[3]

Då den misstro mot de svenska statsmännen, som framlyser i dessa yttranden, ej kan hafva varit fördelaktig för underhandlingen mellan Lacroix och Staël, torde sålunda den sistnämde i viss mån haft rätt i sitt påstående, att de ifrågavarande rapporterna från Le Hoc (och Marivault) försvårat hans uppgift, men äfven denna gång synes den egentliga skulden ej böra tillskrifvas Le Hoc utan Sparre, som själf framkallade eller gaf näring åt Le Hocs misstankar. Då denne en gång fattat sådana, var det naturligtvis hans pligt att meddela dem till sin regering. Huruvida begär att göra sig vigtig och önskan att återfå sin plats haft någon del i Le Hocs ingripande, må lemnas därhän.

---

[1] I brefvets början citeras: Marivaults depecher af den 4 och 7 ventose, Le Hocs af den 8 samt cirkulärnoten, som Staël meddelat.

[2] Alldeles detta resonemang förekommer i Marivaults depech den 7 ventose.

[3] För öfrigt fick Marivault en lätt skrapa för att han trädt till baka för Le Hoc: »Le directoire voit dans la réserve que vous vous êtes imposée un excès de modestie dont vous deviez le sacrifice à vos devoirs, mais qui reclame et obtient de sa part la plus entière indulgence». Om Le Hoc skref ministern, att direktoriet i hans uppträdande »ne voit qu'une demarche inconsidérée qu'il pardonne à l'excès de son zèle», men dessa ord äro utstrukna i konceptet. Då Marivault sedan den 28 ventose (18 mars) såsom skäl till att Le Hoc alltjämt fortfor med sin korrespondans med direktorium uppgaf, att han (Marivault) ej kunde skaffa sig sådana underrättelser som Le Hoc, fick Marivault en ytterligare skrapa härför (den 24 germ. 13 apr.)

Uppenbart grundlös är åtminstone *den* af Staëls insinuationer, att han skulle varit köpt af Ryssland. Le Hocs och Marivaults depecher lemna intet tvifvel om, att den förre var en varm vän af det svenska förbundet och att hans ingripande hade till mål just att korsa de ryska stämplingarna.

En annan fråga är den, om Le Hoc genom sitt ingripande verkligen då hindrade en systemförändring inom den svenska politiken. Både han och Marivault försäkrade upprepade gånger i sina depecher, att detta var den allmänna meningen i Stockholm, och den förre citerar särskildt såsom bevis på hvad han uträttat ett yttrande af hertiginnan: »Den franske ambassadören hade ej gifvit tid att andas».[1] Egendomligt är, att samma dag audiensfrågan afhandlades med Le Hoc, eller den 26 febr. fick Sparre skrifva till Staël, att denne senast i medlet af april skulle lemna Paris, och ehuru han befaldes uppgifva, att han blott reste bort på några veckor och i egna angelägenheter, var meningen härmed dock hans rappellerande. Möjligen kan denna åtgärd blott hafva berott därpå, att man ej ansåg passande, att Sverige hade en ambassadör i Paris, då Frankrike återkallat sin från Stockholm, men egnad att stärka vänskapen med Frankrike var den dock ej. Samtidigt togs emellertid äfven ett steg i franskvänlig riktning, i det Christin uppmanades att lemna Sverige.[2] Förhållandet var troligen det, att både hertigen och Reuterholm kände ställningen osäker samt vacklade mellan stridiga inflytelser, och då kan visserligen Le Hocs uppträdande hafva utöfvat ett visst inflytande. Säkert är, att, då Christin sista dagarna af febr. eller första af mars trugade sig till tvänne samtal med hertigen och ett med Reuterholm samt därunder sökte vinna dem för ett närmande till Ryssland, blef han nu ytterst sträft afvisad.[3] Kort därefter måste han på grund af förnyade tillsägelser lemna Sverige.[4]

Hvarpå nu detta prononcerade uppträdande af hertigen och favoriten än må hafva berott, så framkallade det en kris,

---

[1] Depech af den 6 ventose.

[2] Sparre till Staël den 27 febr.

[3] Sparres utförliga berättelse till Stedingk den 14 mars. SCHINKEL-BERGMAN, *Bih.* I ss. 277 o. f.

[4] General Budberg uppgaf den $\frac{21 \text{ mars}}{1 \text{ apr.}}$, att Christin för en vecka sedan afrest på hertigens befallning *R. H. S. A.*, IX, s. 225. Marivault berättade den 5 germ. (25 mars), att både Sparre ock hertigen gifvit honom en dylik tillsägelse, och den 12 germ., att Christin rest den 29 mars.

som omsider bragte klarhet i förmyndarestyrelsens vacklande och osäkra utrikespolitik.

Vid mottagandet af Budbergs rapport af den 12 febr. skall Katarina hafva blifvit mycket belåten, men också så mycket mera förbittrad öfver den desavouering, som gafs genom cirkuläret af den 19 febr.[1] Christins behandling och framför alt de retsamma utfall mot henne personligen, som Reuterholm inför denne med vanlig brist på självbeherskning tillåtit sig,[2] rågade måttet af hennes vrede, och hon började nu, denna gång som det vill synas på fullt allvar, rusta sig till krig. Efter medlet af mars månad kom från Stedingk den ena oroande underrättelsen efter den andra om ryska mobiliseringar och om utsigten af ett omedelbart fredsbrott.[3] Att Sverige var ytterst dåligt rustadt att med egna krafter möta en dylik fara, låg i öppen dag. Försvarsanstalterna voro otillräckliga, de offentliga kassorna tomma, och just i dessa dagar (den 17 mars) inkommo dessutom riksgäldsfullmäktige med begäran om uppgörelse af den skuld, hvari statsverket råkat till riksgäldskontoret genom trånglet med de holländska växlarna (utom den obetalade halfva summan — 2 millioner l. — för hvars gäldande ännu ingen anstalt träffats, räntor och protestkostnader). Under sådana förhållanden kunde man vänta, att regeringen skulle vändt sig till sin bundsförvandt, Frankrike, med begäran om kraftig och skyndsam hjälp ej blott i penningar utan äfven i trupper. De 2 koncept från Sparre till Staël, som finnas från denna kritiska tidpunkt, det ena af den 25 mars, det andra af den 1 april, beröra emellertid egentligen blott den finansiella frågan. I det förra meddelas fullmäktiges fordran och yrkas med anledning däraf på en skyndsam och fullständig rangering af växelaffären, i det senare omtalas väl, att hotande underrättelser ankommit från Ryssland, men den slutsats, som däraf drages är blott, att den resterande januarimillionen måtte ofördröjligen utbetalas samt att Sverige borde

[1] Le Hoc den 12 germ. jämfr ofvan ss. 294 o. f.

[2] Huru hans speglosa, att »den stora Katarina visat sig mycket liten» upptogs, visar följande yttrande i ett hennes bref till Budberg d. $^{6}/_{17}$ mars): »Pour le Jakobin Reuterholm il en a bien menti, car je ne suis ni grande, ni petite, mais de moyenne taille» *R. H. S. A.* IX, s. 217. Jämfr ock SCHINKEL-BERGMAN, *Bih.* I, ss. 302 o. f.

[3] I sist a. a. s. 289 o. f. meddelas en af dessa rapporter dat. den 22 mars (jmfr ock s. 291). Redan den 3 germ. (23 mars) visste emellertid Marivault omtala, att då en depech från Stedingk af detta innehåll hunnit fram till Stockholm.

förskottsvis utfå den million, som skulle förfalla till betalning den 1 juli. Härom säger sig Sparre hafva prevenerat Le Hoc, som lofvat sin medverkan, och härpå fick nu äfven Staël order att yrka. Både Marivault och Le Hoc, hvilken sistnämde, ehuru hans afskedsaudiens redan blifvit utsatt, beslöt att i anseende till den inträffade krisen uppskjuta sin afresa, skrefvo också till sin regering och uppmanade på det bevekligaste att låta Sverige utfå sina fordringar, att ej öfvergifva det i farans stund samt att påskynda sändandet af en ny ambassadör, emedan en dylik under dessa kritiska tider var högeligen af nöden.[1] Och äfven Staël utförde med ifver sitt uppdrag. I noter till Lacroix af den 21 och 29 apr. samt 6 maj omtalade han Sveriges trångmål samt yrkade på växlarnas och januarimillionens betalande samt förskottet af julimillionen, och han sökte äfven intressera tvänne af direktorerna, Carnot och Rewbell, för Sveriges sak.[2]

Dessa framställningar blefvo ej alldeles obeaktade. Lacroix svarade Marivault den 12 floréal (1 maj), att Sveriges belägenhet verkligen var svår, och att han skulle tala vid direktorerna om nödvändigheten att ej öfvergifva det. Hvad Sverige borde göra ansåg han vara att söka utfå de turkiska subsidierna, förmå Porten till en diversion samt Danmark och Preussen att blifva bundsförvandter eller medlare. Själf öppnade han också, enligt hvad han den 15 floréal meddelade Staël, underhandlingar med dessa makter till Sveriges förmån. Carnot lofvade Staël, att, om Sverige anfölles, skulle det få hjälp, samt att direktoriet skulle allvarligt sysselsätta sig med dess angelägenheter, och äfven Rewbell uttalade sig i samma riktning. Ett annat bevis för att direktoriet fortfarande höll på förbindelsen med Sverige, lemnar den instruktion, som just i dessa dagar (den 13 floréal) uppsattes för general Pichegru, Hollands berömde eröfrare, hvilken direktoriet omsider utsett till Le Hocs efterträdare — en ej liten artighet mot Sverige.[3] Det heter i denna handling, att alliansen mellan England, Ryssland och Österrike mer än någonsin nödvändiggjorde ett fasthållande vid Richelieus politik, som gått ut på att bevara Europas jämvigt genom kloka allianser, och derpå framhålles vigten af det svenska förbundet.

[1] Den 5 och 12 och 16 germinal (25 mars och 1 och 5 april).
[2] Hans noter i *fr. utr.-min:s ark.*; samtalet med direktorerna omtalas i en depech den 7 maj.
[3] Den 17 germinal (6 apr.) hade Lacroix underrättat Staël om hans utnämning. Samma dag meddelade Staël sin regering denna nyhet.

Sin uppfattning af fructidorfördraget uppgaf dock ej den franska regeringen, och lät sålunda ej ens krigsfaran förmå sig att utbetala de svenska subsidierna, något som i själfva verket från dess sida var en ganska naturlig försigtighetsåtgärd, ty omedelbart innan Marivault framstält sina yrkanden om hjälp för Sverige, hade han, äfven denna gång åtminstone delvis iföljd af Sparres indiskretioner, måst inberätta, att det ingalunda var omöjligt, att den svenska regeringen försonade sig med Ryssland och öfvergaf det franska förbundet.[1] Den 13 april hade Staël besvarat den not af Lacroix (af den 10 april) hvari denne förnekat all skyldighet för Frankrike att betala ytterligare subsidier samt t. o. m. återfordrat de redan gifna.[2] Staël tog här fasta på ministerns erkännande af fördragets giltighet, förklarade, att man med detta i hand kunde tillvita väl Frankrike, men ej Sverige fördragsbrott, samt besvarade hotelsen om de 4 mill. med att hänvisa på § 8 i fördraget, hvilken omtalade subsidierna i sammanhang med Sveriges *föregående* rustningar. I sitt svar af den 4 floréal (23 apr.) vidhöll emellertid Lacroix sina gamla påståenden, att Sverige genom att ej uppfylla bestämmelserna om flottans utrustning förverkat sin rätt till ytterligare subsidier, samt förklarade, att det vore stridande mot Frankrikes principer och Sveriges ära att gifva det senare landet en ren skänk af 10 millioner. Tillika vägrade han nu uttryckligt att lemna någon kontraratifikation på pergament, på den grund att fördraget såsom hemligt ej vore underkastadt ratifikation samt att det var den lagstiftande kårens ej direktoriets sak att gifva ratifikationer. Den 20 floreal (9 maj) svarade han slutligen på Staëls med anledning af krigsfaran framstälda yrkanden om januari- och julimillionen, att direktoriet redan meddelat sitt beslut: inga penningar före vilkorens uppfyllande. Samma ståndpunkt vidhölls också af Lacroix i hans ofvan anförda bref till Marivault, af Carnot under hans samtal med Staël samt af

---

[1] Marivaults depech af den 3 germinal (23 mars) hvari han först omtalade krigsfaran. Jämfr ofvan s. 301 n. 3. Han omtalar här, att enligt någras berättelse Reuterholm för att få behålla makten ämnade gifva efter för Ryssland och bryta det franska förbundet, om hvilket audar, som han frambesvurit, yttrat sig ofördelaktigt. Dessutom omtalar han, att Sparre »i dag» varit hos Le Hoc och anförtrott denne, att han var mycket orolig och att hvarken hertigen eller konungen, sedan några dagar talade vid honom. Sparre tänkte därför på att taga afsked, men Le Hoc hade rådt honom att stå kvar och afvakta ett tillfälle, då man beslöte något, som strede mot hans åsigter, då han med kraft skulle uttala sig.

[2] Se ofvan ss. 289 o. f.

direktoriet i instruktionen för Pichegru.[1] Däremot kom det verkligen till en uppgörelse om de holländska växlarne, dock som det vill synas ej alldeles utan förlust för Sverige.[2]

Innan svar på de nu omtalade framställningarna till Frankrike hann anlända till Stockholm, hade emellertid det, som Marivault den 23 mars befarade, inträffat: det hittills följda politiska systemet hade öfvergifvits och den svenska styrelsen hade »kastat sig i Rysslands armar». Ja anledningar finnas t. o. m., att antaga, det Reuterholm börjat tänka härpå, redan då han lät Sparre skrifva de ofvan omtalade brefven af den 25 mars och 1 april, och är detta antagande riktigt, då kan man knappast värja sig för misstanken, att afsigten med yrkandet på julimillionens förskotterande var att söka utfå denna million, innan omslaget i Sveriges politik blefve kändt i Paris och därmed naturligtvis all utsigt till ytterligare franska subsidier afskuren. I alla händelser blir då förklarligt, hvarför i Sparres bref ej begäres annan hjälp än finansiell.

Vi skola nu redogöra för, huru det stora omslaget i hertigens d. v. s. Reuterholms yttre politik kom till stånd och angifva de skäl, som tala för, att begynnelsen härtill bör sättas så tidigt som i slutet af mars. Den källa som vi härvid följa är förnämligast Sparres journal, jämförd med general Budbergs depecher.

Ungefär vid samma tid, som Reuterholm och Christin haft sitt samtal — antagligen något senare — föreställde den engelske ministern i Stockholm, Arbuthnot, Sparre, att Reuterholms aflägsnande från styrelsen vore enda medlet att undvika ett ryskt krig. Sparre svarade afvisande och ville till en början ej omtala saken för hertigen och Reuterholm, men då kort därefter konun-

---

[1] I brefvet till Marivault heter det, att Sverige ej bort begära, det Frankrike under ett exempellöst krig skulle fortsätta den gamla monarkiens slöseri; Carnot yttrade, att Sverige ej uppfylt fördragets stadgande angående vägrad restitution af tagna laster, och i instruktionen upprepas äfven påståendet om Sveriges *skyldighet* till repressalier, ogillas, att det ville gifva bestämmelserna om subsidierna retroaktiv verkan, samt ges order åt ambassadören att yrka på fördragets noggranna iakttagande.

[2] Den 31 mars fingo riksgäldsfullmäktige underrättelse från Holland, att $^1/_3$ betalts af den andra hittills ouppgjorda hälften af växlarna; den 11 juli meddelades dem, att återstoden betalts i växlar och holländska regeringens promesser, men den 29 september ankom till dem underrättelse, att dessa promesser blott till $^1/_4$ inlösts med klingande mynt, och att för det öfriga gifvits pappersmynt, som gick med 7 à 8 % förlust. De beslöto då att för denna förlust hålla sig till regeringen. För räntor och protestkostnader synes ingen ersättning gifvits; också hade de redan den 11 juli beslutit att härför (45,285 R.) kräfva statskontoret. *Riksgäldsfullm:s prot.*

gens lärare chevalier de Surmain tillät sig en framställning i samma syfte till konungen själf, och denne underrättade hertigen och Reuterholm härom, inberättade Sparre Engelsmannens tilltag. Samtidigt började ryktena om det omedelbart förestående fredsbrottet ankomma, och general Budberg iakttog en hotande hållning. Förbittrad öfver att audiens hos konungen vägrats honom, höll han sig instängd, ville ej mottaga besök af någon svensk och tillbakavisade de försök, som gjordes att af honom erhålla upplysningar om kejsarinnans afsigter. Genom alla dessa omständigheter bröts Reuterholms mod, och han såg slutligen ej någon annan utväg än att falla undan för den storm, han så öfvermodigt uppväckt. Får man tro Sparres framställning, bör begynnelsen till detta märkliga omslag förläggas till natten mellan den 23 och 24 mars, och utgör den biljett, som Reuterholm tidigt på morgonen den senare dagen skref, till Sparre, det första yttre tecknet däraf.[1] I denna biljett omtalar Reuterholm, att tanken på Ryssarnes omedelbart förestående infall i Finland hållit honom vaken större delen af natten, och att han därunder omsider fått några idéer, som han trodde »infallibelt skola hindra blodsutgjutelse». Men dessa idéer de bestodo enligt Sparre just i att söka åstadkomma en uppgörelse med general Budberg. Han ville nämligen låta en ung ryttmästare Stockenström tränga sig in hos denne för att utforska, om ej generalen hade uppdrag att träffa någon öfverenskommelse. Reuterholm lät genom Sparre meddela hertigen sin idé, och denne gillade den, men valde till sändebud i stället för Stockenström baron H. VON ESSEN. Denne blef verkligen mottagen af Budberg bland annat därför att han varit en af Gustaf III:s vänner,[2] och mellan dem började nu en underhandling om vilkoren för en förlikning.

Härvid kom konungens obenägenhet för det mecklenburgska giftermålet Reuterholm väl till pass. Gustaf Adolf synes visserligen ej haft lust att böja sig för Ryssland; sedan han fått läsa Stedingks krigiska rapporter, skall han hafva utropat: »Välan, vi skola slåss»! Och då hertigen beklagade, att *hans* pligter som riksföreståndare hindrade honom att själf taga befälet i kriget, skall konungen hafva yttrat: »Jag skall gå själf»![3] Men från förlofningen ville han fortfarande frigöra sig, och den 2

---

[1] Tryckt hos SCHINKEL-BERGMAN, III, s. 180.
[2] Budberg till Katarina den $^{5}/_{16}$ apr. R. H. S. A., IX, s. 227.
[3] Le Hoc till Direktoriet den 12 germinal (1 apr.)

apr. lät man honom nu i en högtidlig konselj förklara, att hans bestämda önskan var, att giftermålet uppskötes.[1] Redan dagen förut hade Sparre fått skrifva till Stedingk, att denne genom att underrätta kejsarinnan om uppskofvet med giftermålet skulle söka förekomma kriget; den 3 apr. fick han meddela honom, att uppskofvet skulle sträcka sig till minderårighetens slut, och den 19 apr. måste han aflåta en cirkulärnot till de svenska beskickningarna om denna sak; d. v. s. själf dementera sitt cirkulär af den 19 febr.[2]

Med afseende på de underhandlingar, som nu följde dels i Stockholm mellan Essen och Budberg under medverkan af grefvinnan St. Priest, dels i Petersburg genom Stedingk, behöfva vi ej ingå i detaljer, då de redan förut äro kända.[3] Anmärkas må här blott, att hvad som vållade de största svårigheterna var, att kejsarinnan länge fordrade Reuterholms aflägsnande samt ej nöjde sig med det mecklenburgska giftermålets uppskjutande, utan yrkade på dess fullständiga brytande för att sålunda bana vägen för Gustaf Adolfs och Alexandras förening. För att öfvervinna det förstnämda hindret fann Essen t. o. m. nödigt att råda Reuterholm att under förevändning af sin helsas vårdande lemna ej blott affärerna utan också landet,[4] men slutligen lät dock Katarina förmå sig att bevilja favoriten sin förlåtelse.[5] Uppskofvet med giftermålet tillkännagafs för kejsarinnan äfven i ett bref från hertigen själf den 16 apr.,[6] men hon var så föga nöjd därmed, att hon ej ens ville besvara brefvet.[7] Den 22 apr. aflät emellertid äfven konungen till henne ett bref,[8] och ehuru hon fann det samma »utstuderadt obestämdt och saknade den karaktär af öppenhet, som ensamt kan vinna förtroende», besvarade hon dock nu den $\frac{25 \text{ april}}{6 \text{ maj}}$ både hertigens och konungens bref.[9] Först sedan både Stedingk och hertigen ut-

[1] Se protokollet härom i CRUSENSTOLPES *Portfeuille*, III, s. 111.
[2] Journalen.
[3] Se härom BÆHRENDTZ a. a. II, ss. 48 o. f., SCHINKEL-BERGMAN, III, ss. 182 o. f. samt 405 och *Bih.* I, ss. 297 o. f.
[4] Sparres journal noten under den 24 mars och Budbergs bref till Zuboff den $^{11}/_{22}$ apr. R. H. S. A. IX, s. 238.
[5] »Je consens à la vérité à pardonner au baron de Reuterholm l'indécence et l'éclat de ses indiscrétions à mon égard» Katarina till Budberg den $^{18}/_{29}$ apr. a. a. s. 246.
[6] Tryckt a. a. ss. 229 o. f.
[7] Katarina till Budberg $^{18}/_{29}$ a. a. ss. 240—7.
[8] Tryckt a. a. s. 236—7.
[9] Sitt beslut härom meddelade hon Budberg s. d. a. a. s. 253. Hennes bref till hertigen och konungen äro tryckta i SCHINKEL-BERGMAN, *Bih.* I, ss. 317 o. f.

tryckligt tillkännagifvit för henne, att förlofningen var oåterkalleligen bruten,[1] kunde dock den ryska krigsfaran verkligen anses besvuren.

Hvad som däremot ej vållade några svårigheter var Katarinas, visserligen från hennes sida lika bestämda, fordran, att Sveriges förbund med Frankrike skulle brytas. Detta lofvade nämligen hertigen redan i sitt ofvan omtalade bref af den 16 april att efterkomma.[2] Omedelbart därefter se vi honom också i full fart med att lösgöra sig från det franska förbundet och alt hvad däraf följde.

Den 23 april afreste omsider Le Hoc från Stockholm, sedan han 2 dagar förut haft afskedsaudiens hos hertigen. Tack vare Sparre misstänkte han det omslag, som under den närmast föregående tiden egt rum i den svenska politiken,[3] och hertigens besvärade hållning under mötet styrkte honom däri. Hertigen beklagade sig därvid öfver uppskofvet med kontraratifikationen;[4] Le Hoc svarade, att han ej haft något att göra med denna underhandling. Då han tillade, att Frankrike ej ville inveckla Sverige i krig, yttrade hertigen, att detta vore mycket respektabelt, och att, så länge han regerade, Sverige ej skulle ändra system, men Le Hoc fann sig ej öfvertygad af detta löfte.[5] Att han hade goda skäl därtill, visar ock det bref som hertigen den 22 april, dagen efter audiensen, skref till Staël.[6] Han förklarade däri, att han under den hotande krigsfaran, och då Frankrike sökte undandraga sig att uppfylla sina skyldigheter, ej ville offra sitt fäderneslands blod och välstånd för en bundsförvandt, som öfvergaf och bedrog honom, hvarför han utan att bryta med Frankrike eller störa neutraliteten skulle söka bevara freden. Att meningen här-

---

[1] Den 18 och 26 maj. A. a. ss. 329 och 347.

[2] »Ceux (sc. förbund), que la nécessité et des circonstances du moment ont fait contracter à la Suède n'y (sc. mot ett förbund med Ryssland) apporteront empêchement, c'est à dire que de son intimité actuelle avec la France ne restera bientôt qu'uniquement ce qui est nécessaire pour le maintien de la neutralité et celui de la paix avec cette puissance». Hvilken vigt Katarina i själfva verket fäste härvid ses af hennes ofvan åberopade svar.

[3] Den 26 germ. (15 april) skref Marivault till Lacroix, att Sparre mycket beklagade Le Hocs förestående afresa, som han trodde skola bli signalen till, att general Budberg skulle utveckla sin ambassadörsvärdighet. Sparre hade också visat de franske diplomaterna ett uppsnappadt bref från grefvinnan S:t Priest, hvari hon uttalade sitt hopp om Reuterholms aflägsnande och en snar uppgörelse med Ryssland.

[4] Se ofvan ss. 286 o. f.

[5] Marivault till Lacroix, den 3 floréal (22 april).

[6] Tryckt hos SCHINKEL-BERGMAN. *Bih.* 1, s. 300 o. f.

med i själfva verket var att göra slut på den hittills rådande förtroligheten med Frankrike, framgår af tvänne befallningar, som han tillade i brefvet. Den ena var, att Staël skulle hindra en ny fransk ambassadörs sändande i stället för Le Hoc, emedan det var af vigt för hertigen att »här ej se någon ny fredsstörare,» och då hertigen före brefvets afsändande mottog underrättelsen om Pichegrus utnämning, bifogade han ett postscriptum, innehållande, att dennes ankomst borde på alt sätt förhindras. Denna befallning, som äfven upprepade gånger framfördes af Sparre,[1] behöfde dock Staël icke utföra, ty Pichegru var ej hågad att mottaga uppdraget, och frågan om hans sändande fick sedan förfalla.[2] Direktoriet nöjde sig med att i Sverige hafva en chargé d'affaires och nämde därtill ej Marivault, som nu, möjligen på grund af sin tillgifvenhet för Le Hoc, degraderades till andre sekreterare vid legationen, utan en viss PERROCHEL.[3] Den andra befallningen, som gafs Staël, var en förnyelse af ordern från den 26 febr. om att återvända hem.

En fråga, som här framställer sig, är den, huruvida den stora systemväxlingen i hertigens och Reuterholms politik haft sin grund i den franske regeringens brist på tillmötesgående mot Sverige. För så vidt beslutet om denna växling får förläggas till sista dagarna af mars och första af april och för så vidt själfva underhandlingen mellan Staël och Lacroix afses, blir svaret nekande, ty Staëls första meddelande (dat. d. 25 mars) om denna underhandling (nämligen om Lacroix' första not af den 28 ventose, 18 mars — »ett svar fullt af misstag i stället för penningar» såsom han uttrycker sig) ankom till Stockholm först den 12 april, och först den 9 maj mottog regeringen från honom afskrifter af de växlade noterna (fr. den 18 mars till den 13 april). Däremot kände regeringen i slutet af mars, ej blott

[1] Den 22 och 29 april samt den 13 maj. Å andra sidan yrkade Marivault ifrigt på Pichegrus snara ankomst såsom det enda, som kunde trösta den svenska allmänheten öfver förlusten af Le Hoc. Hans anseende vore så stort, att hans närvaro skulle imponera på ryssarne mera än 20,000 man. Depechen den 3 floréal.

[2] Den 30 germ. (19 april) skref Lacroix till Pichegru, att direktoriet frågat, om denne kommit till utrikesministeriet för att taga reda på ställningen, men att han nödgats svara, att han ej sett honom. Som detta gaf sannolikhet åt ryktet, att Pichegru vägrade mottaga förtroendet, bad han honom förklara sig. Den 8 maj skref Staël till Sparre, att Pichegru begärt permission att resa hem på 2 månader, och att han sålunda ej behöfde afstyra hans mission.

[3] Den 4 floréal (23 april) underrättade Lacroix Marivault härom. Då hade man dock ännu ej uppgifvit tanken på Pichegrus sändande, se ofvan s. 302.

att januarimillionen blifvit innehållen, utan äfven att Staël under februari och början af mars ej fått något svar på sina framställningar, [1] och naturligtvis kan detta hafva bidragit till att afkyla ifvern för det franska förbundet samt afskräckt från att bygga hoppet om räddning därpå. Då hertigen skref sitt bref af den 22 april till Staël och sitt bref af den 16 till kejsarinnan, hade han dessutom erhållit meddelandet om Lacroix' första not, och som vi sett uttalade han sig i det första brefvet synnerligt skarpt om Frankrikes beteende. Det fullständiga svaret på frågan synes därför böra blifva, att den franska regeringens *allmänna* brist på tillmötesgående sannolikt haft en ganska stor betydelse, och att underrättelserna om det dåliga resultatet af den Lacroix-Staëlska underhandlingen bidragit till att ytterligare gifva styrka åt beslutet om ett närmande till Ryssland.

Med hvilka känslor Staël mottog hertigens bref af den 22 april och den däri meddelade befallningen att lemna Paris, är ej svårt att föreställa sig. Vi känna hans ifver för det franskt-svenska förbundet, huru han sträfvat därför, och hvilka förhoppningar han hyst därom äfven på den tid, då det för de flesta föreföll otroligt, att Frankrike ens skulle kunna bestå i kampen mot Europa. [2] Nu syntes genom Bonapartes segertåg i Italien, som just vid denna tid tog sin början, [3] den mest glänsande fullbordan skola gifvas åt hans förutsägelser, och just då, när det politiska system, i hvars åvägabringande han haft en så väsentlig del, tycktes lofva Sverige de rikaste frukter, just då mottog han i detta hertigens bref en blott alt för tydlig bekräftelse på hvad ryktet till hans oro redan en tid bortåt vetat berätta: att hans regering stod på väg att öfvergifva detta system. [4] Att under dessa förhållanden lemna Paris, måste tydligen hafva synts honom vara att tillspillogifva sitt lifs storverk, och med hans självrådiga tillvägagående 1793[5] i minnet kan man därför knappast förvåna sig öfver, att han trots den gifna ordern *stannade* för att göra ett sista försök att upprätthålla det svigtande förbundet mellan Sverige och Frankrike. Såsom förevändning för sin olyd-

[1] Staëls ofvan s. 285 citerade bref af den 7 mars ankom t. ex. d. 25 mars.

[2] Se t. ex. Hist. Tidskr. 1888, s. 204.

[3] I en depech af den 28 april, som kom till Stockholm den 13 maj, meddelade Staël den svenska regeringen första underrättelsen om dessa segrar, som började den 12 april.

[4] I bref till Sparre den 2 och 22 april hade han beklagat sig öfver dylika rykten.

[5] Se Hist. Tidskr. 1888, s. 192.

nad anförde han, att han ej utbekommit sin lön samt ej återfått de 100,000 l., som han användt till fructidorfördragets genomdrifvande. Han påstod sig därigenom hafva råkat i ett sådant trångmål, att han saknade respengar. Redan den 22 april hade han anfört detta såsom skäl till, att han ej åtlydt den första resordern (af den 26 febr.).[1] Nu lät han det visserligen blifva kändt i Paris, att han på egen begäran erhållit en tids permission, men han skref hem den 18 maj, att han ej kunde resa, förr än han utfått sin lön samt erhållit betalning för sitt förskott.[2] Genom den svenska regeringens förvållande blef han också länge nog i tillfälle att begagna sig af denna förevändning. Visserligen sändes honom omsider första kvartalet af hans lön, men i växlar som först förföllo i början af juli.[3] Hertigen, för hvilken hans kvardröjande i Paris naturligtvis kom ytterst olägligt under dåvarande förhållanden, blef ytterst förargad öfver hans svar, fann de hinder han däri anfört »nog usla i sin grund och ej nog giltiga att därför ej lyda hvad som befalles,»[4] men efter det ringa utbyte, som det franska förbundet lemnat, ville han ej därpå offra 100,000 l. Han vägrade helt enkelt att betala Staëls förskott under förevändning att denne ej styrkt det med kvittenser, och alla Staëls föreställningar om, att sådana omöjligen kunde erhållas för utgifter af detta slag, lemnades utan afseende.[5]

Den frist, Staël på detta sätt förskaffat sig, använde han med ifver. Hans bearbetningar gingo därvid i tvänne riktningar. Å ena sidan skref han till sin regering för att förmå henne att kvarstå vid förbundet. Han erkände, att Frankrike felat genom att ej utbetala subsidierna, men han förklarade, att orsaken därtill vore finansernas dåliga skick samt stämplingar af Sieyès och

[1] Se ofvan s. 300. Innehållet af detta hans bref af den 22 april är förut meddeladt, se ofvan s. 88. Jämfördt med Sparres bref den 23 febr. 1795 (se ofvan s. 10), gifver detsamma en fullständig bekräftelse på min konjektur (*Hist. Tidskr.* 1888, s. 204) om tidpunkten, då de 100,000 l. användes, hvilka Staël återfordrade 1798.

[2] Bref till Sparre. S. d. skref han till hertigen, att han var förtviflad öfver att ej kunna lyda, men att han hindrades af bristen på pengar. *Reuterh. papp.*

[3] Sekreteraren König till Sparre den 3 juni.

[4] Odaterad biljett till Reuterholm. »Nu tror jag måttet är fyldt», tilllägger han. *Reuterh. papp.* Sannolikt var Staëls nödställda belägenhet verklig. König skref den 3 juni, att ambassadens förstörda kredit skadade Sveriges anseende.

[5] Redan den 22 april hade Staël påpekat, att kvittenser ej kunde erhållas. Den 14 juni uttalade han i bref till Sparre sin sorg öfver det misstroende, som hertigens yrkande på sådana röjde. Om hans försök att efter förmyndaretidens slut få sin fordran gäldad, se *Hist. Tidskr.* 1888, s. 203 n. 2.

andra, som gingo Rysslands ärenden; han bad, att man ej af denna orsak skulle stöta sig med Frankrike; påstod, att, äfven om Sverige ej erhölle några subsidier, vore den hittills följda politiken den enda riktiga; framhöll såsom lockmedel det rika byte, som segrarne i Italien läto hoppas, samt varnade, med åberopande af Polens exempel, på det bevekligaste för att kasta sig i Rysslands armar.[1]

Å andra sidan fullföljde han ifrigare än någonsin sina bemödanden att förmå Frankrike att utbetala subsidierna för att på detta sätt undanrödja anledningarne för Sverige till en systemförändring, och den 3 juni kunde han verkligen inberätta, att Carnot lofvat betalning. Men om verkligen dennes yttrande var allvarligt menadt eller rätt uppfattadt af Staël, så ändrade sig snart de franska statsmännen under intrycket af de nya, alt bestämdare rykten om de svenskt-ryska underhandlingarna, som de nu fingo mottaga från Marivault.[2] Den 11 prairial (30 maj) hade Staël i en ny not till Lacroix yrkat på subsidiernas utbetalning, sökt visa, att Sverige uppfylt sina skyldigheter, samt låtit förstå, att fortsatt omedgörlighet å Frankrikes sida kunde nödga Sverige att närma sig Ryssland. Ministern svarade härpå 3 dagar därefter, att han var ledsen att nödgas hålla fast vid sin förra ståndpunkt, men Sveriges underhandlingar med Ryssland voro ej egnade att påskynda uppfyllelsen af Staëls önskningar. Direktoriet väntade på underrättelser från Perrochel för att kunna fatta sitt beslut, men han (Lacroix) kunde dock ej tro, att Sverige skulle bryta med Frankrike, på sin höjd att det kunde förmås till en helt och hållet passiv neutralitet; då vore emellertid intet skäl att offra af den franska statskassan på en nation, som blifvit politiskt främmande, om också den alltid vore kär för Fransmännens hjärtan. Oaktadt denna bestämda förklaring gjorde dock Staël ännu ett försök. Han skref den 5 juni

[1] Staël till Sparre den 18, 26 maj och 3 juni.

[2] Denne skref t. ex. den 7 floréal (26 april), att det ryska giftermålet uppgafs vara en afgjord sak, och att man hade att vänta sig alt af en så förderfvad regering, som den svenska; den 16 floréal (5 maj), att Sparre sagt honom, att en uppgörelse snart skulle komma till stånd mellan Sverige och Ryssland, men att detta vore det enda han (Sparre) visste; den 23 floréal (12 maj), att nu alt vore klart samt att konungen sades skola resa till Petersburg; den 4 prairial (23 maj), att Budberg låtit spanske ministern veta, att den mecklenburgska förlofningen och den franska alliansen voro så godt som brutna, men att kejsarinnan dock skulle tillåta Sverige vara neutralt, och den 7 prairial, att Staël fått order resa från Paris inom 48 timmar, samt att orsaken sades vara, att Katarina ej tillät Sverige att genom ambassadörer upprätthålla förbindelsen med Frankrike.

till Lacroix, att dennes svar oroade och sårade honom, begärde ett ultimatum, hvaraf man kunde se, om Frankrike skulle gifva Ryssland rätt i dess påståenden, att Sverige bedroges af Frankrike, och lät förstå, att af detta ultimatum skulle bero, om Englands och Rysslands intriger skulle få triumfera. Men han försäkrade på samma gång, att den svenska regeringen vore fast i sina principer och att dess tvekan (system de circonspection) blott berodde af brist på medel, och slutligen dristade han sig att lofva att ej begagna sig af sin permission, om blott direktoriet på allvar ville sysselsätta sig med Sveriges affärer och underhandla med honom. Men alt var fåfängt. Den 23 prairial (11 juni) afklippte ministern alt vidare tal om fördragets tolkning genom förklaringen, att, då olika meningar föreläge därom, skulle ej Frankrike fordra en sträng uppfyllelse, men då kunde ej häller Sverige göra det; och efter att hafva riktat en anmärkning mot Sveriges förbehållsamhet med afseende på den ryska underhandlingen, affärdade han subsidiefrågan med den stolta frasen, att det under andra omständigheter skulle för Frankrike varit kärt att med sitt öfverflöd hjälpa en värderad bundsförvandt, men att det nu ej kunde öfver norden uttömma fördelarna af sina segrar i södern.

Alldeles samtidigt som Staël från Lacroix mottog detta utslag, erhöll han hemifrån förnyad order att genast afresa samt befallning att öfverlemna bestyret med beskickningen åt ambassadsekreteraren major G. M. REHAUSEN såsom chargé d'affaires.[1] Med afseende på medel till resan hänvisades till hans resurser såsom Neckers måg. Då ansåg han sig ej längre kunna undgå att lyda, men enligt sin egen uppgift måste han sälja sitt bordsilfver för att få respengar, enär hans förhållande till Necker ej gaf honom några medel.[2] Den 12 juni anhöll han hos direktoriet att få presentera sin ställföreträdare.[3] Men nu uppstod en allvarsam förveckling. Då Rehausen varit lierad med Armfelt och därför ansågs vara ryskt sinnad och fiende till revolutionen, sågo de franska statsmännen i denna förändring inom den svenska beskickningen ett verk af Katarina; den 27 prairial (15 juni) underrättades Staël af Lacroix om, att direktoriet ej ville mottaga Rehausen såsom svenskt sändebud, och då Staël gjorde före-

[1] Sparre till Staël den 22 maj.
[2] Staël till Sparre den 14 juni.
[3] *Fr. utr.-min. ark.*

ställningar häremot hos Carnot och Rewbell, svarade desse, att, som Staëls rappell genomdrifvits af kejsarinnan, var det naturligt, att den franska regeringen ej ville hafva att göra med en för kejsarinnan behaglig person, att de under 5 månader varit bättre underrättade än Staël om den svenska regeringens afsigter, och att Frankrike ej ämnade betala kostnaderna för ett bröllop med en rysk prinsessa. [1]

I denna nöd tog Staël sin tillflykt till Le Hoc. Vid tiden för dennes afresa från Stockholm hade hans onåd hos den franska regeringen varit så djup, att denna t. o. m. hotat att behandla honom som emigrant, om han ej återkomme 3 månader efter sin rappell, [2] men efter sin hemkomst ville man åter använda honom, ja fråga skall t. o. m. hafva varit om att göra honom till utrikesminister. [3] Le Hoc hade emellertid nu tröttnat på offentliga uppdrag, [4] men hans intresse för det svenskt-franska förbundet fortfor, och det kraftigaste medlet till dettas bevarande ansåg han vara, att Staël, med hvilken han tydligen blifvit försonad, bibehölls på sin post. [5] På två sätt ingrep han nu i händelsernas gång. Staëls första tanke hade varit att bevara förbindelsen mellan Sverige och Frankrike genom att låta Signeul blifva chargé d'affaires, men detta afrådde Le Hoc på grund af Signeuls rykte för jakobinska tänkesätt. [6] I stället rådde han Staël att göra detsamma, som han själf i febr. hade tillåtit sig i Stockholm, nämligen att under den uppkomna krisen i strid med sin regerings befallning bibehålla ambassadörskapet, och Staël lät öfvertala sig samt uppsköt sålunda åter sin afresa. [7] Om han trott, att han därmed skulle kunna uträtta något för det franska förbundets bevarande, skulle han emellertid snart finna sitt misstag. Den 1 juli måste han skrifva till Sparre, att han ansåg skadligt att ens vidare yrka på de förfallna sub-

[1] Staël till Sparre den 20 juni.
[2] Lacroix till Marivault den 14 floréal (3 maj).
[3] Staël till Sparre den 3 juni.
[4] Le Hoc till Sparre den 18 juni. Journalen.
[5] Under sin vistelse i Sverige hade Le Hoc varit nära lierad med Rosenstein, och efter sin hemkomst skref han till honom flere bref, som finnas i Rosensteinska saml. på Upsala bibliotek. I ett af dessa, dat. den 25 prairial an 4 (13 juni 1796), råder han ifrigt till Staëls bibehållande, och efter förmyndaretidens slut lägger han i ett bref af den 20 thermidor an 5 (7 aug. 1797) sig ut för, att Staël skulle återsändas till Paris.
[6] Jmfr Hist. Tidskr. 1888, s. 229.
[7] Staël till Sparre den 20 juni samt Le Hoc till Sparre den 18 juni (journalen).

sidierna — denna dag förföll som bekant ännu 1 million — innan direktoriet fått säkerhet angående förbindelsen med Ryssland, och den 7 juli måste han berätta, att utrikesministern, framhållande Sveriges falskhet, hotat med, att detta land skulle mista sina handelsförmåner på Medelhafvet, samt förklarat, att Turkiet nu mer ej skulle utföra sitt redan fattade beslut att betala de innestående subsidierna. För egen del lät Staël detta meddelande åtföljas af en bitter klagan öfver, att Sverige, som hade så stor rätt att draga fördel af Frankrikes segrar, afstod därifrån just i det ögonblick, då alliansen skulle blifvit en källa till ära och lycka.

Hos hertigen framkallade det nya uppskofvet med Staëls resa och direktoriets vägran att mottaga Rehausen den häftigaste förbittring. Den 12 juli befalde han Staël förklara, att, om Rehausen ej erkändes, skulle ej blott hela den svenska beskickningen utom Gambs utan ock alla svenska konsuler i Frankrike återkallas och den svenska regeringen gripa till repressalier mot den franska beskickningen i Stockholm. Dessutom utgöt han sin vredes skålar öfver Frankrike och Staël personligen. I de mörkaste färger skildrade han hela dennes verksamhet i Paris, förebrådde honom hans brist på lydnad, sade sig kunna ha skäl misstänka, att han intrigerat mot Rehausen, samt gaf honom en allvarsam skrapa för, att han tagit Le Hoc till rådgifvare i en sak, hvari han blott bort taga råd af sina order, samt att han velat göra sin f. d. betjänt Signeul till chargé d'affaires. Hans (Staëls) »garderob vore ej en politisk skola». [1]

Dessa skrifvelser ledde omsider till ett afgörande. Den 25 messidor (13 juli) hade direktoriet låtit formligt uppmana Rehausen att lemna Paris, och då Staël efter nya försök till vänlig uppgörelse slutligen den 2 aug. inlemnade en not i enlighet med hertigens order af den 12 juli, [2] fattade direktoriet den 18 thermidor (5 aug.) följande beslut:

1) att det framhärdade i sin vägran att mottaga Rehausen, hvarför polisministern skulle meddela denne lagarna mot främlingar.

---

[1] En officiell skrifvelse af den 12 juli samt ett odateradt koncept till handbref bland *Reuterh. papp.*

[2] Staël till hertigen den 7 aug. Noten finnes i *fr. utr.-min:s arkiv.* Det heter däri, att, om direktoriet ej gåfve vika, måste den svenska regeringen äfven afvisa Perrochel, men ville dock därmed ej hafva brutit vänskapen med Frankrike. Den 7 aug. besvarade Staël äfven hertigens bannbref med en vidlyftig skrifvelse, hvari han sökte rättfärdiga hela sin statsmannaverksamhet under förmyndaretiden. (*Reuterh. papp.*).

2) att Perrochel och Marivault skulle återkallas.

Direktoriets mening härmed var dock ej att alldeles bryta med Sverige. Med hertig Karl och Reuterholm ville det visserligen ej hafva något mera att skaffa, men det synes hafva hoppats, att Sverige efter förmyndareregeringens snart förestående slut skulle kunna återföras till det franska systemet. Härpå tyda dels följande tillägg till beslutet: »Direktoriet betygar icke dess mindre, att den svenska nationen alltid kan räkna på dess tillgifvenhet», dels direktoriets order till Perrochel följande dag, att han vid sin afresa skulle låta märka såväl direktoriets sorg öfver, att den n. v. svenska regeringen framkallat en brytning, hvilken ej öfverensstämde med de båda nationernas önskningar och intressen, som dess hopp, att brytningen ej skulle bli långvarig.

Efter mottagandet af direktoriets beslut öfverlemnade Staël ambassadarkivet åt Gambs, och Rehausen lemnade genast Paris. Själf hade Staël ämnat resa den 9 aug.,[1] men han kvarstannade dock, såsom det uppgafs, för sjukdom till den 30 aug., då han omsider begaf sig till Schweiz.[2]

Härmed var Staël von Holsteins politiska roll egentligen afslutad.[3] Den 25 oktober skref visserligen hertigen till honom ett tämligen nådigt bref, hvari han lofvade honom att få behålla sin ambassadörslön, men den 8 nov. rapellerades han formligen af Gustaf Adolf, som dock därvid tillförsäkrade honom en af Gustaf III utlofvad pension på 20,000 fr. Huruvida han någonsin lyckades återfå de förskotterade 100,000 l., är ej bekant. Enligt en uppgift af Napolen befann han sig 1800 i »djupaste misär».[4] Han dog 1802 på en resa från Paris till Schweiz.

---

[1] Staël till hertigen den 7 aug.

[2] Bref från Gambs den 1 sept Under hans vistelse i Schweiz ämnade Reuterholm gifva honom i uppdrag, att för hans (Reuterholms) räkning inköpa en egendom, såsom ses af ett Staëls svar till Reuterholm den 22 dec. 1796. *Reuterh. papp.* Detta synes visa, att Reterholm ej skildes från förvaltningen så alldeles »utfattig», som man påstått. Se SCHINKEL-BERGMAN a. a. III, s. 135 n.

[3] Enligt LEOUZON LE DUC, a. a. s. 270 skall han dock 1798—9 användts såsom minister plénipotentiaire i Frankrike.

[4] Den 19 mars 1800 skref Napoleon till sin bror Joseph: M. de Staël est dans la plus profonde misère, et sa femme donne des dîners et des bals. Si tu continues à la voir, ne serait-il pas bien, que tu engageasses cette femme à faire à son mari un traitement de 1,000 à 2,000 francs par mois?... Que l'on juge des moeurs de M:me de Staël comme si elle était un homme, mais un homme qui hériterait de la fortune de Necker, qui aurait longtemps joui des prérogatives attachées à un nom distingué et qui laisserait sa femme dans la misère, lorsqu'il vivrait dans l'abondance; serait-il un homme avec lequel on pourrait faire société?» DU CASSE: Supplement à la correspondance de Napoléon I, s. 22.

Liksom för Staël så medförde också för Sparre omkastningen i den svenska politiken förlusten af hertigens och Reuterholms nåd. Sparre själf ansåg, att Reuterholm började visa sig misstänksam mot honom alt från Le Hocs ankomst och »ryska intrigernas rätta manifestering,» men af hans egen berättelse framgår, att den första egentliga anledningen till Reuterholms missnöje var, att denne, såsom vi veta icke utan skäl, misstänkte, att Sparre låtit Le Hoc på ett otillbörligt sätt inblanda sig i affären med cirkuläret af den 19 febr.[1] Under våren sökte dessutom Reuterholm genom konungens gunstlingar Fleming och W. G. Schwerin ställa sig in med denne, och försummade för deras skull »den gamle vännen». När så underhandlingen med general Budberg kom i gång, hemlighölls dess resultat alldeles för Sparre, och chargéen Budberg beskylde honom nu för att lemna de franska, spanska och holländska sändebuden otillbörliga upplysningar om Sveriges politik. Denna anklagelse påstår Sparre hafva varit oförtjänt,[2] men Marivaults depecher tyckas visa, att den ej saknade grund.[3] I början af juni bröt slutligen ovädret ut öfver Sparre. Han fick då hertigens befallning att resa till sitt gods, konferenserna med de främmande sändebuden, som gifvit anledning till Sparres indiskretioner, inställdes (den 9 juni), och Reuterholm öfvertog själf de förnämsta till rikskanslersämbetet hörande funktionerna.[4] Enligt Marivault var den närmaste anledningen härtill följande. För att lugna Budberg med afseende på Sparres meddelanden till de franska och franskvänliga sändebuden, lät Reuterholm grefvinnan S:t Priest skrifva till Budberg, att dessa meddelanden ogillades af

---

[1] Sparre har i journalen utförligt redogjort för sin onåd särskildt i en not till Reuterholms biljett af den 24 mars, om hvilken han säger, att den var »en af de sista få vänskapsfulla och öppenhjärtiga jag eger af denne herres hand. Sedermera», fortsätter han, »tilltogo köld och förbehållsamhet mot mig på ett mer än synbart vis, som mot slutet utbrast i ett flert bemötande». Om cirkuläret säger han, att han sedermera »sporde Hans Excellens' missnöje däröfver, att hertigen hade tecknat med sin hand på mitt koncept ordet 'expedieras'», samt att »H. E. lät mig förstå, att jag väl kunde förmena utrikes härvarande ministrar att ens få tala med mig öfver ett sådant ämne som detta». Jmfr ofvan s. 295.

[2] Journalen under den 20 juni: »Jag skall aldrig i evighet ångra de svar, som jag gaf, när jag med frågor ansattes. De voro enliga med den kunskap mig var gifven om sakernas belägenhet. De voro instämmande med mitt ämbetes värdighet och den Herres, hvars organ jag var.»

[3] Till hvad härom förut är anfördt må t. ex. läggas Marivaults uppgift i en depech den 13 prairial (1 juni), att Sparre på hans frågor erkänt, att den sista depechen till Stedingk varit åtföljd af ett försegladt bref från Reuterholm, hvars innehåll dock ej var honom bekant.

[4] Journalen.

hertigen, att de berodde af Sparres okunnighet, som åter var en följd af, att man ej vågade anförtro honom något af fruktan för hans och hans frus indiskretion, samt att meningen varit att afbryta konferenserna samt bortskicka Sparre, ehuru hertigen nu uppskjutit därmed till den 1 juli. Att man på detta sätt oombedd urskuldade sig, hade emellertid blott till följd, att Budberg blef ännu mera misstrogen, och härigenom blef hertigen nödsakad att genast skicka bort Sparre.[1] Reuterholm, som med sin vanliga måttlöshet nu var lika ifrig att behaga den ryska kejsarinnan som förut att reta henne, lät därefter utgå en cirkulärnot, som desavouerade Sparres olyckliga cirkulär af den 19 febr.[2] Att Sparre både vid underhandlingarne med Frankrike 1793 och nu vid de ryska 1796 hade blifvit förd bakom ljuset, att hertigen och Reuterholm vid båda dessa tillfällen läto honom å ämbetets vägnar skrifva vidlyftiga depecher, hvilkas verkan de bakom hans rygg omintetgjorde, detta hade Sparre funnit sig i, så länge han ännu personligen fick sola sig i hertigens och favoritens ynnest,[3] men den uppenbara onåden kom omsider hans tålamod att brista. Den 20 juni skref han till hertigen och begärde sitt afsked, då han ej längre åtnjöt förtroende, hvarför det vore bättre om ämbetet anförtroddes åt någon, som kunde få kännedom om sakerna. Hertigen svarade emellertid den 28 juni och 1 juli, att Sparre misstagit sig med afseende på onåden, uppmanade honom att behålla ämbetet till förmyndaretidens slut, men lät honom veta, att han ej behöfdes i Stockholm förr än framemot september. Härvid lät Sparre bero,[4] ehuru han, när konungen, hertigen och Reuterholm i aug. omsider begåfvo sig i väg på den ryska resan, fick ny tillsägelse, att han ej behöfdes

---

[1] Depech af den 22 prairial (10 juni).

[2] Sparres journal 14 och 17 juni. »Här visar sig vännen jag haft», utbrister Sparre med anledning däraf.

[3] Huru han duperades vid det förra tillfället se Hist. Tidskr. 1888 s. 208. Att han behandlades på detta sätt vid det senare tillfället, i det han ej fick del af brefven till Stedingk, har han själf gång på gång erkänt i sin journal, men, säger han, »ingen gnista missundsamhet tändes däröfver i mitt hjärta, nöjd om det goda blott kunde uträttas, lika mycket af hvem». Om de hemliga underhandlingarna med Budberg har han antecknat: »Sådan mistere mot mig iakttagen kunde och borde ej annat än göra mig i hjärtat misslynt, då den ej rätteligen kunde stå tillsammans med den vård och ansvar mig ålåg vid skötandet af de ministeriella affärerna. Jag öfvertalte mig dock att i det längsta respektera en silence hertigens godtfinnande».

[4] Sparres och hertigens brefväxling härom är tryckt hos CRUSENSTOLPE, *Portefeuille*, IV. Där finnas äfven åtskilliga bref från tjänstemän i kabinettet till Sparre under hans förvisning, hvilka sprida ljus öfver denna tids händelser.

i Stockholm. Marivault lät sin berättelse om Sparres onåd åtföljas af det säkerligen förtjänta vitsordet, att den förorsakats af hans kärlek till Frankrike.[1]

Det återstår nu endast att nämna några ord om Perrochels korta beskickning till Sverige. Den 22 juni ankom han till Stockholm[2] och öfvertog därefter korrespondansen med den franska regeringen. De intryck han erhöll af ställningar och förhållanden i Stockholm voro alt annat än fördelaktiga. Den 13 messidor (1 juli) skref han, att intet hof i Europa vore mera förderfvadt än detta. Hertigen och Reuterholm hade under 4 månader hållit Sparre i okunnighet om sina afsigter samt dikterat hans svar till franska sändebudet, under det de dementerat dem för Ryssland, sannolikt för att bedraga både Frankrike och Ryssland, narra pengar af det förra och lugna det senare. Han föreslog därför 4 dagar därefter sin regering att lägga beslag på svenska handelsfartyg och borttaga det salt, som Sverige hemtade från Spanien. Den franska regeringen var dock mindre hetsig än sin nye minister. Den 9 messidor (27 juni) befalde Lacroix honom att, ehuru förbindelsen med Sverige syntes hotad, ej göra något, som kunde leda till en brytning, och den 18 messidor (6 juli) upprepade han samma befallning under beklagande, att Sparres afgång och general Budbergs återkomst såsom ambassadör (den 28 juni efter ett besök i Petersburg)[3] vore nya slag för Frankrike. Lacroix trodde emellertid, att Sverige snart skulle ångra sig; därför borde Frankrike nu intaga en afvaktande hållning och Perrochel tillsvidare blott observera. Perrochel fick ej häller tillfälle att utöfva någon officiell verksamhet, ty i följd af Rehausens behandling, blef han i Stockholm aldrig erkänd såsom minister.[4] Emellertid blef han därför ej overksam.

Hos Schinkel-Bergman[5] berättas, att det endast var med svårighet, som Gustaf Adolf af hertigen och Reuterholm kunde öfvertalas att efterkomma Katarinas fordran, att han skulle infinna sig i Petersburg för att där öfverenskomma om det giftermål, som hon så ifrigt önskade och som skulle blifva under-

[1] Depech den 29 prairial (17 juni).
[2] Marivault den 6 messidor (24 juni).
[3] Se om detta SCHINKEL-BERGMAN, *Bih.* I, s. 326.
[4] En förveckling, som vid denna tid uppstod mellan den franska regeringen och den svenska med anledning af att en kapten v. Schantz, som varit i fransk tjänst, blef nekad att i Sverige bära franska nationalkokarden, handlades därför ej af Perrochel utan å Frankrikes vägnar af holländska ministern v. Dedem.
[5] A. a. III, s. 187.

panten på freden och vänskapen mellan Sverige och Ryssland. Perrochels depecher bekräfta denna hans obenägenhet samt gifva tillika vid handen, att konungen styrktes däri af åtskilliga sina franskt sinnade vänner, bland hvilka Perrochel liksom förut Rivals[1] framställer Rosenstein såsom den mest inflytelserika. Liksom Rivals sökte han nu sätta sig i förbindelse med denna krets för att därigenom inverka på konungen, ehuru detta försvårades af fruktan för regeringens spioner.[2] Slutligen lyckades han dock få ett möte med Rosenstein, hvilken han uppgaf vara af ryktet designerad till minister. Under samtalet lade denne i dagen de bästa åsigter både om revolutionen och det franska förbundet, beklagade de närvarande förhållandena, men uttalade sitt hopp om framtiden. Då Perrochel frågade, hvilka konungens afsigter med den ryska resan voro samt hvad han (konungen) skulle göra, om han därunder tvingades till några förbindelser, svarade Rosenstein, att konungen hade rest »med de bästa afsigter» (les intentions les plus convenables), att han ej ämnade afhandla någon affär med kejsarinnan, men att han (Rosenstein) ej kunde svara på den sista frågan före konungens hemkomst.

Vidare omtalar Perrochel, att han mottagit följande meddelanden, hvilka dock ej voro officiella: konungen vore besluten att ej gifva vika för kejsarinnans önskningar; Reuterholm och Essen, som voro hängifna Ryssland, skulle söka tvinga honom till förlofningen med storfurstinnan och till att tala därom i Petersburg, men konungen skulle förställa sig och ej afsluta något; det vore då att vänta, att kejsarinnan i sin harm skulle förklara krig, och därför frågades, om den franska regeringen i sådant fall ville stå fast vid alliansen. Nationen vore villig att göra sitt yttersta, men ställningen vore svår i anseende till finansernas dåliga skick och flottans förfall; det vore därför ej nog, att direktoriet lemnade hjälp till våren, utan man måste på förhand öfverenskomma om ett politiskt system, och konungens parti räknade på att i november få underrättelse om direktoriets afsigter antingen genom Perrochel eller någon hemlig agent, hvilken skulle uppträda såsom resande.[3]

---

[1] Se ofvan s. 33.
[2] Depecher den 25 och 29 termidor (12 och 16 aug.).
[3] Depech den 12 fructidor (29 aug.).

Att det franska partiet i Sverige vågade hysa förhoppningar af dylik art, var tydligen en följd af den försonliga och afvaktande hållning, som direktoriet oaktadt brytningen med den svenska *regeringen* iakttog, och hvarom bl. a. dess tillägg till beslutet af den 5 augusti om de diplomatiska förbindelsernas afbrytande bar vittne. Också visste Perrochel berätta, att detta tillägg uppväckt mycken tillfredsställelse i Sverige.[1]

Kort därpå mottog emellertid Perrochel sin regerings befallning att lemna Sverige samt afreste också den 6 september från Stockholm.[2] Att hans sista åtgärder öfverensstämde med den franska regeringens afsigter, ses af ett bref från denna, som ankom efter hans afresa. Det förklaras däri, att direktoriet skilde mellan den svenska nationen och dess regering, att Perrochel skulle mottaga välsinnade Svenskars förtroende samt försäkra det fosterländska partiet om Frankrikes understöd. Vore han rest, skulle detta tjäna den franske generalkonsuln Delisle till ledning.[3]

Härmed hafva vi kommit till slutet af förbindelserna mellan Sverige och Frankrike under Gustaf IV Adolfs förmyndarestyrelse. Af den framställning, vi varit i tillfälle att af dem lemna, torde framgå, att de voro af ganska stor betydelse för den dåvarande svenska politiken.

Vi hafva funnit, att underhandlingarna med Frankrike 1793—4 voro mera allvarligt menade än som vanligtvis antagits, att man i dem har att söka den egentliga orsaken till det svenskt-danska neutralitetsförbundet 1794, och att deras misslyckande ej bör tillskrifvas den svenska utan den franska styrelsen samt särskildt maktens öfvergång från Danton till Robespierre. Hvad 1795 års förbund angår, så var det åtminstone *ämnadt* att blifva ett hufvudmoment i ett fullständigt politiskt system. Dess hastiga upplösning berodde dels af, att den franska styrelsen vid närmare besinning funno de åtagna förpligtelserna alt för stora i förhållande till fördelarne och därför önskade modifiera dem utan att dock därför vilja bryta själfva förbundet, dels och isynnerhet däraf, att Reuterholm genom sin retlighet framkallade en kris med Ryssland, hvilken han sedan ej vågade trotsa. Den

---

[1] Depech af den 9 fructidor (26 aug.). Se ofvan s. 314.

[2] I en depech af den 16 fructidor (2 sept.) säger han sig skola resa denna dag. Den 18 sept. var han i Helsingör, såsom ses af ett hans bref.

[3] Lacroix till Perrochel eller Delisle den 29 fructidor (15 sept.)

ofördelaktiga dom, hvartill historien redan förut kommit öfver de män, som under denna tid åtagit sig det svenska statsskeppets styrande, torde den gifna framställningen ej vara egnad att förmildra. Icke utan skäl har man klandrat Gustaf III:s yttre politik såsom lättsinnig och framhållit faran af, att ett lands internationella förbindelser få tjäna till experimentalfält för ett flyggenies hugskott. Hertig Karls och Reuterholm styrelse visa emellertid, att frånvaron af genialitet ej är något ofelbart korrektiv mot politiskt lättsinne, ty man kan svårligen tänka sig ett lättsinnigare spel med ett lands välfärd än deras oupphörliga vacklande mellan Frankrike och Ryssland, och det var sannerligen mera lycka än konst att följderna däraf ej blefvo ännu mera beklagliga än förödmjukelsen af den ryska resan. Lindrigast sagdt röja dessa klumpiga försök den fullkomligaste politiska oförmåga, men som vi sett saknas ej antydningar, att en ännu sämre förklaring däraf är tänkbar. Att skildra en dylik episod hör just ej till de tacksammare uppgifterna, men det är historieforskningens pligt att söka sprida ljus äfven öfver de mindre tilltalande skedena af förgångna tider. Hvad Sparres andel i detta statsmannaverk angår, kan den egentligen blott kallas tragikomisk, och man skulle nästan vilja beklaga Reuterholm för att han kommit att välja en dylik medhjälpare, om det ej funnes skäl att antaga, att valet just föranledts af hans öfvertygelse om Sparres osjälfständighet. Han fick nu visserligen en utrikesminister, för hvilken han ej behöfde genera sig, men å andra sidan fick han erfara, att med osjälfständighet äfven kan följa opålitlighet. Den, som inför de bevarade urkundernas vittnesmål reder sig bäst, är utan tvifvel Staël von Holstein. Visserligen kan han ej frikännas från självrådighet och en alt för stor sangviniskhet, men hos honom fans dock en konsekvent och lefvande politisk öfvertygelse, och vid sina försök att genomföra densamma lade han i dagen ej blott en offervillighet och ihärdighet, som verka sympatiskt, utan ock en ingalunda föraktlig diplomatisk förmåga. För snutsig vinningslystnad synes han, liksom ock Sparre, böra helt och hållet fritagas. Slutligen må det anmärkas, att det ser ut, som om förbindelserna mellan Sverige och Frankrike under förmyndaretiden, huru obetydliga resultaten däraf än blefvo för tillfället, dock kommit att på framtiden utöfva ett rent af ödesdigert inflytande. Får man tro Perrochels sista depecher, skulle nämligen Gustaf IV Adolfs egendomliga

uppträdande i Petersburg, hvarigenom den ryska giftermålsplanen omintetgjordes, varit honom på förhand inspireradt af hans franskt sinnade vänner, men utan de förbindelser som under förmyndaretiden egt rum mellan Sverige och Frankrike och hvilka då ännu gåfvo hopp om framtida understöd ifrån det sistnämda landet, kan man svårligen tänka sig, att det Ryssfiendtliga partiet i Sverige skulle vågat inlåta sig på ett så djärft spel. Hade det ryska giftermålet kommit till stånd, skulle emellertid Sveriges öden under Gustaf IV Adolfs regering antagligen blifvit helt andra än hvad de sedan blefvo, och betraktad i detta ljus antager därför den nu skildrade svenskt-franska förbundsfrågans betydelse nästan omätliga dimensioner.

Armfeldts tåg mot Trondhjem 1718.

(Med en karta.)

AF

J. A. LAGERMARK.

Under Karl XII:s fälttåg i Norge 1716 hade Trondhjems läns skonats från anfall. Visserligen hade Jämtlands regemente fått befallning att tåga mot Röros eller ock dit, hvarifrån öfversten ansåg lämpligast att infalla i Norge, men det stannade därvid, att regementet förlades en tid vid gränsen, på det att fienderna ej skulle våga draga några trupper från Trondhjems län till södra Norge.[1] Vid Karl XII:s andra försök att eröfra Norge sändes däremot en betydlig styrka att anfalla Trondhjems län samtidigt med att hufvudarmén inföll i sunnanfjällska Norge. Till detta företag hade redan 1717 förberedande åtgärder vidtagits. Så fick generallöjtnant KARL GUSTAF ARMFELDT den 28 juli 1717 befallning att under mönstringsresor i Jämtland, Härjedalen och Dalarne äfven bese gränsorterna och vägarna samt uppgifva de orter, som voro lämpliga till anläggandet af magasiner och som utan synnerlig svårighet kunde befästas. Dessa magasiner borde anläggas en eller högst två mil från gränsen. Vidare borde han angående denna sak rådpläga med landshöfding Hugo Hamilton i Vesternorrlands län (denna tid omfattande hela Norrland utom Vesterbotten och Lappland) samt med krigsrådet Johan Henrik Frisius (snart därefter adlad under namnet Friesenheim). Detta uppdrag fullgjordes under hösten 1717, och berättelse därom afgafs af Armfeldt och Friesenheim den 16 oktober. Så nära gränsen, som konungen önskat, kunde ej magasinerna anläggas, utan först på

---

[1] Förf:ns afhandl. Karl XII:s krig i Norge 1716, s. 17, 58.

betydliga afstånd därifrån, nämligen på Frösön, vid Järpe och Dufveds skansar i Jämtland samt vid Långå skans i Härjedalen. Hufvudmagasinet anlades dock vid Dufved, $4^1/_2$ mil från gränsen vid vägen åt byn Suul i Norge. Under vintern 1717—18 bygde man magasiner och satte skansarne i bättre stånd. Samtidigt fördes äfven proviant och andra krigsförnödenheter till Jämtland. Redan förut hade order utfärdats om inrättandet af en postgång utmed norska gränsen från Strömstad öfver Eda skans i Värmland till Dufved i Jämtland.[1]

I slutet af 1717 och början af 1718 vistades Armfeldt i Lund, och konungen gaf honom då egenhändiga order, huru han ville, att fälttåget i Trondhjems län skulle företagas. Den 11 juni 1718 skref nämligen Karl XII till Armfeldt, att han skulle sända till Strömstad, dit konungen denna dag ämnade resa, »en kopia af de eder här i Lund meddelte egenhändige ordres angående inbrottet i Norge, på det vi oss demsamme därutur måge kunna påminna, och hafve I utanpå brefvet att sätta, att detsamma af oss själfve kommer att uppbrytas». Dessa order, som utan tvifvel skulle lämnat vigtiga upplysuingar, har jag tyvärr ej lyckats finna.

Vid denna tid var det ock, som konungen gaf befallning, att proviant, beräknad för en armé af 3,000 man kavalleri och 6,000 infanteri under en tid af 6 månader, skulle anskaffas och under vintern transporteras till de s. k. jämtländska magasinerna. Allmogen ålades att mot löfte om betalning lämna spanmålen. Hvart helt hemman i Vesternorrlands län borde lämna 1 tunna spanmål; kunde ej något hemman komma ut därmed, skulle de öfriga lämna så mycket mera. Likaså borde oxar, kor, får och getter uppköpas, hvilka säljarne förbundos att underhålla, tills man behöfde drifva dem till hären.[2]

Något senare, den 8 mars 1718, underrättar konungen generalen och öfverståthållaren Gustaf Adam Taube, under hvilkens befäl trupperna i norra och delvis i mellersta Sverige (de s. k. finska och stockholmska arméerna) stodo, att han funnit för godt att förordna, »det skola de finska regementena, undantagan-

---

[1] Förf:ns afh., Rustningarna till Karl XII:s sista fälttåg, Sv. hist. tidskr. 1886, s. 280, 298 och 300. Jfr. Armfeldts bref till Karl XII $^9/_{11}$ 1717. Tönder, Norske Samlinger II, s. 523.

[2] Karl XII till Friesenheim $^{11}/_1$ och till landsh. Hamilton $^{18}/_1$ 1718. De i uppsatsen åberopade handlingarna finnas i riksark., så vida annorlunda ej uppgifves.

des karelska och ingermanländska dragonerna, göra med helsinge- och jämtlandsregementena en armé tillsammans på jämtländska gränsen, och att generallöjtnant Armfeldt skall allena hafva att kommendera dem».

Denna s. k. jämtländska här bestod af följande regementen: *Kavalleri:* 1) Åbo och Björneborgs reg. under generalmajor O. R. Yxkull och öfverstlöjtnant G. Creutz; 2) Nylands och Tavastehus läns reg. under generallöjt. R. J. De la Barre, öfverste B. V. Rebinder och öfverstlöjtn. De la Barre; 3) Karelska reg. under öfverstlöjtn. Peter Jungh (adlad Cedersparre); 4) Jämtlands kavallerikompani under ryttm. J. J. Rickman; *Infanteri:* 1) Åbo läns reg. under öfverstlöjtn. O. E. Taube (öfverste R. V. von Essen var permitterad); 2) Björneborgs reg. under öfverstlöjtn. Konrad von Bildstein (sedan denne lämnats vid Stene skans, anfördes de som återstodo af major Klick); 3) Tavastehus läns reg. under öfverste O. J. Maydell och öfverstlöjtn. Karl Ditlev Smidtfeldt; 4) Helsinge reg. under öfverste Lorentz von Nummers och öfverstlöjtn. Peter Starenflycht; 5) Helsinge tre- och femmänningsbataljon under öfverstlöjtn. G. R. Skogh; 6) Nylands reg. under generallöjtn. Armfeldt och öfverstlöjtn. H. R. Taube; 7) Österbottens reg. under generalmajor E. G. Fitinghoff, men då denne stannade i Jämtland, till en början för att tjänstgöra vid kommissariatet och sedan på grund af sjuklighet, fördes befälet af öfverstlöjtn. Fromhold von Essen; 8) Jämtlands reg. under generalmajor Reinhold Henrik Horn, öfverste K. K. von Gertten och öfverstlöjtn. Karl Gustaf Hammarsköld; 9) Viborgs reg., som vid fälttågets början blott bestod af omkring 70 man, under major Erik Faber; 10) Savolax och Nyslotts läns reg. under öfverste J. Stiernschantz och öfverstlöjtn. P. J. Meisner (1720 adl. Gyllenecker); 11) Värfvade finska bataljonen under major Henrik Wricht; 12) Kapten Peter Långströms frikompani. [1] Artillerimanskapet utgjorde blott 35 man.

---

[1] Mönsterrullor i krigsark. »Ordre de bataille», daterad Værdalsören $^{28}/_{10}$ 1718. Miscell. hist. Ups. universitets bibl. Jag har något utförligt omnämnt de regementen, som deltogo i fälttåget, med deras öfverbefäl, emedan Nordberg (II, s. 668), som många författare följt, har mycket oriktiga uppgifter. Hvad N. kallar Viborgs läns reg. till häst, kallas vanligen Karelska reg. till häst och kommenderades utan tvifvel af öfverstel. Jungh. Rebinder blef först chef för reg. $^{27}/_{7}$ 1719 och transporterades då dit från Nylands-Tavastehus läns reg. till häst. Af konungens anf. bref $^{8}/_{3}$ till Taube synes, att de Karelska dragonerna ej skulle deltaga i fälttåget. Björneborgs inf. reg. anfördes ej af öfverstel. Wrangel, utan af von Bildstein. Savolax och Nyslotts läns inf.-reg. stod under öfverste Stiernschantz. Öfverstl. var Gyllenecker, men han hette då ännu Meis-

Konungen hade i bref till Armfeldt den 11 juni förklarat, att intet (gröfre) artilleri behöfde medtagas vid första inbrottet. Helsinge- och Jämtlandsregementena voro i det närmaste fulltaliga och utgjorde tillsammans omkring 3,000 man, men de finska regementenas led voro mycket glesa, hvarför hela den jämtländska härens styrka vid inbrottet i Norge blott uppgick till omkring 7,460 man, däraf 1,800 man kavalleri (oberäknadt öfver- och underbefäl, musikanter och trossdrängar). Något förslag öfver härens styrka vid själfva inbrottet har jag visserligen ej funnit, men då man har ett sådant för den 12 oktober äfvensom ett annat den 16 i samma månad på den »skedda afgång på manskap och hästar sedan marschen från Jämtland», så kan man däraf ganska noggrant bestämma härens styrka vid inbrottet.[1]

Den dansk-norska här, som stod i Trondhjems län vid svenskarnes infall, uppgick till omkring 6,900 man, reserven och garnisonerna inräknade. Krigsstyrkan kunde dock ökas genom uppbåd af man ur huse, det beväpnade borgerskapet i Trondhjem och några bergverkskompanier. Högste befälhafvare var generalmajor Vincents Budde, som särskildt utmärkt sig, då en bataljon af Vestmanlands regemente under öfverste Melker Falkenberg öfverrumplades i april 1716 i staden Moss.[2] Svenskarne sökte hålla såväl förberedelserna till fälttåget som truppernas marsch till Jämtland hemliga. Härom skref Armfeldt till De la Barre den 7 juni, att han fått befallning att cachera marschen, att ingen i Lund utom konungen och ombudsrådet Kasten Feif visste något om densamma, att alla order skulle hållas i tysthet och »marschruten styckevis utdelas».[3] Bemödandena att hålla förberedelserna hemliga hade föga framgång, emedan det norska spionväsendet var mycket utveckladt, och många af invånarna

ner. Vid Viborgs inf.-reg. voro både öfverste- och öfverstlöjtnantsbeställningarna vakanta. Major var Erik Faber. Hvad N. kallar »Carelska Battaillon» kallas vanligen »värfvade finska bataljonen» eller blott major Wrichts bat. Helsinge bat. anfördes, såsom N. riktigt uppgifver (s. 668), af G. R. Skogh — densamme som utmärkte sig vid Strömstad 1717. Rättelsen i registret s. 150 är däremot felaktig.

[1] (Adlersparres) Krigssamlingar II, s. 198, 202. Jfr. bil. Fryxell uppgifver (XXIX, s. 125) jämtländska härens styrka till »13- eller 14,000» man. Ja, så stor skulle den hafva varit, om regementena varit fulltaliga, men det synes vid första ögonkastet i förslagen $^{12}/_{10}$ och $^{30}/_{11}$ (bland Armfeldts bref i riksark.), att i de finska reg., som ej kunnat rekryteras på många år, de flesta nummer voro vakanta.

[2] O. A Øverlands intressanta afhandling, Armfeldts tog nordenfjelds 1718. Norsk Hist. Tidsskr. 1880, s. 201.

[3] Krigsarkivet.

å ömse sidor om fjällen voro befryndade med hvarandra. Fienderna fingo därför snart underrättelse om den hotande faran och kunde redan i början af 1718 vidtaga åtskilliga försvarsanstalter. De läto en del trupper bevaka gränsen och gjorde förhuggningar på flera ställen; mycket arbete nedlades på befästandet af Stene skans, som beherskade hufvudvägen från Jämtland till Trondhjems län.[1] Svenskarne åter erhöllo någon kunskap om tillståndet i Trondhjems län, därigenom att 100 man under regementsqvartermästaren vid Jämtlands regemente, Hammarsköld, gingo på skidor öfver gränsen och öfverrumplade den 14 mars i norska byn Suul en underofficer och 15 man, hvilka togos till fånga. Strax därefter sökte en fiendtlig skidlöparekår hämnas denna öfverrumpling genom ett infall i Jämtland, men detta misslyckades helt och hållet.[2] Några underrättelser fingo svenskarne äfven af Johan Lundman, fältväbel vid Vestmanlands regemente, hvilken blifvit tillfångatagen i Moss 1716, men nu lyckats rymma till Jämtland. Denne berättade bland annat, att kyrkoherden i Snaasen, magister Nils Muus, lämnade underrättelser om svenskarnes företag, hvilket var i öfverensstämmelse med verkliga förhållandet.[3] Den bekante finske partigängaren kapten Långström utsändes därför att taga presten till fånga. Detta lyckades och kyrkoherden Muus, nu en 76-årig gubbe, fördes till Sala, där han hölls i arrest till början af 1719, då han fick återvända hem.[4]

---

[1] Klüvers berättelse, s. 36. Ny Minerva for april—juni 1806. Jfr. Tönders i Norske Samlinger II, s. 523.

[2] Armf. till Karl XII $^{28}/_{3}$ och $^{6}/_{4}$. Krigssaml. II, s. 159, 162—163.

[3] R. H. Horn till öfverståth. Taube $^{29}/_{6}$. Krigshandl. fr. Karl XII:s tid 38. Till baron Vedel sände O. Wind $^{8}/_{3}$ 1718 en berättelse af Muus om svenskarnes anmarsch. Norska riksark.

[4] Armf. till Karl XII $^{19}/_{8}$. Krigss. II, s. 177. Landsh. i Vesterås till Ulr. El. $^{15}/_{12}$. Enligt Ulrika Eleonoras order, dat. $^{10}/_{2}$ 1719, till landshöfd. Cedercreutz skulle Muus, som sedan $^{30}/_{9}$ 1718 suttit i arrest i Sala, lösgifvas, hvarjämte 100 d:r s:mt skulle lämnas honom till resa och underhåll. Till hans förtäring under fångenskapen bestods honom dessutom 1 d:r s:mt om dagen. Krigsexpeditionens registr. R. H. Horn underrättade Ulr. El. $^{19}/_{4}$ 1719, att de bönder, som följt Muus till gränsen kommit åter, sedan de lämnat honom i byn Indalen vid Stene skans. Öfverstarnes skrifv. Jämtlands reg. I länsark. i Gefle (1718 års acta. Litt. W) finnes »en allerdemödigst Tacksigelse», bestående af 6 tätt skrifna foliosidor med verser dels på latin och dels på norska, författade af Muus till deras ära, hvilka varit hans välgörare under fångenskapen, näml. landshöfdingarna i Vesterås och Vesternorrlands län samt borgmästaren i Sala. — Sedermera anhöll Muus hos Fredrik I $^{8}/_{8}$ 1723 att få ersättning för hvad svenskarna under öfverstlöjtn. Junghs kommando borttagit från honom, medan han satt fången i Sala. Hvad han mist, värderades af honom till 1,106 rdr. Hans skrifvelse remitterades till Jungh, som ej visste om, att något blifvit taget, hvarför Muus ansökan sannolikt ej ledt till någon åtgärd. Generalauditörsacta.

Enligt Karl XII:s order borde den jämtländska hären vara vid norska gränsen den 4 augusti för att börja operationerna, men ett långvarigt regnväder gjorde vägarna så dåliga, att regementena icke hunno fram till utsatt tid, ehuru marschrutorna voro så uppgjorda, att hvart regemente blott hade att marschera två mil om dagen; hvar tredje dag rastade man liksom under alla helgdagar. Den 9 augusti kom det sista regementet fram till Dufved, men icke ens då kunde Armfeldt anträda marschen. Han hade nämligen uppbådat 5,000 hästar för att framföra tross och proviant, men en del af dessa kom ej tillstädes, andra åter kommo för sent. Sedan ändtligen så många hästar ankommit, att trossen och någon proviant kunde medföras, började hären uppbryta från Dufved, och den 19 augusti hunno de sista trupperna förbi skansen, tagande vägen åt byn Suul i Norge. Många tross- och klöfhästar voro redan vid framkomsten till Dufved utmattade och brutne.[1]

Redan den 7 augusti hade man börjat utdela proviant för 6 veckor till de regementen, som då ankommit till Dufved, och sedermera fortsattes utdelningen, alt efter som trupperna anlände,[2] men därigenom att härens marsch fördröjdes, hade en del af provianten redan förtärts vid uppbrottet. Föga förråd af proviant fanns sedermera qvar i Jämtland,[3] ty ej obetydligt hade förtärts af dem, som befäst skansarna, uppbygt magasinerna och förbättrat vägarna, hvarjämte konungen nödgats under våren 1718 tillåta allmogen låna spanmål ur magasinerna på grund af 1717 års dåliga skörd. Likaså hade förråden hårdt medtagits under regementenas marsch till Jämtland, ty bönderna hade inga lifsmedel att afstå till trupperna, ja, de hade icke ens kunnat lämna till magasinerna så mycket bröd som motsvarade den spanmål, de blifvit ålagda att mottaga till malning och bakning. Då det fram på sommaren 1718 visade sig, att skörden äfven detta år skulle blifva klen, föreslogs af krigsrådet Friesenheim i bref till konungen den 14 juli, att inga trupper skulle sändas mot Trondhjem från Jämtland, enär det skulle blifva hardt nära omöjligt att ersätta bristen i magasinerna. Detta förslag framstäldes

---

1 Armf. till Karl XII $^{4}/_{5}$ (riksark.), $^{3}/_{8}$, $^{11}/_{8}$, $^{19}/_{8}$. Krigssaml. II, s. 172—176. Österbottens regemente skulle uppbryta från sina qvarter redan $^{30}/_{5}$, ett annat reg. $^{6}/_{6}$.

2 Friesenheim till Karl XII $^{30}/_{8}$. Den $^{19}/_{8}$ skref Armf. till Karl XII, att det varit ogörligt att medskaffa mera än 5 veckors kost. Krigssaml. II, s. 176.

3 Landsh. Hamilton till Karl XII $^{22}/_{8}$. En del af boskapen, som drefs till Jämtland, förkom i skogarna.

något sent, ty vid denna tid voro trupperna på marsch upp till Jämtland. Också svarade konungen redan den 27 juli, att bristen måste ersättas på hvad sätt det än måtte ske, emedan det nu vore för sent att göra någon ändring.

Vid denna tid voro följande vägar mellan Jämtland och Härjedalen å ena sidan och Trondhjems län å den andra de förnämsta. Från Dufved gick en väg, omkring 5 1/2 mil lång, till höger förbi Medstugan och Skalstugan till norska byn Suul. Utmed denna funnos inga hemman eller hus, utom en liten by omkring 1/4 mil från skansen. En annan väg gick från Dufved till venster åt byarne Tångböle och Vallan. Ifrån sistnämnda by gå två vägar, den ena på höger hand genom Skurdalsporten till Meraker i Norge, den andra åt venster till Handöl och vidare öfver Ena elf til Tydal i Norge. Dessa vägar voro de bästa, synnerligast midt under sommaren, dock måste de nu förbättras och upprödjas, »eftersom de kriget öfver äre mest igenväxte och förderfvade». Ifrån Långå skans i Härjedalen var det 9 1/2 mil till norska gränsen, »skolandes vägen vara passabel alt intill Röros, men därifrån till Trondhjem eller andra orter i Norge högst besvärlig».[1]

Såsom ofvan nämndes, hann eftertruppen förbi Dufved den 19 augusti, och den 20 fortsattes marschen mycket långsamt, ty oaktadt svenskarne under sommaren nedlagt mycket arbete på vägarnas förbättring, voro de ändock dåliga. Hären hade därför ej kommit längre den 24 augusti än till Skalstugan, omkring 4 mil från Dufved. Då Armfeldt genom rekognosceringar erfarit, att fienderna gjort förhuggningar vid hufvudvägen, tågade han den 25[2] till venster om densamma upp åt fjällen och ankom på morgonen den 1 september till Stene. Fastän det ej regnade under den tid hären tågade öfver fjällen, var marschen högst besvärlig. Den 3 september skref Armfeldt till konungen, att vägen gått öfver »höga berg, hvilka i upp- och nedstigande såväl som öfverst på varit så sanka, att de med faschiner och kafvel-

---

[1] Armf. och J. H. Frisius till Karl XII 16/10 1717. En detaljerad beskrifning på alla de vägar, som denna tid begagnades mellan Jämtland—Härjedalen och Trondhjems län, följer som bil.

[2] Armf. till Karl XII 11/8 (riksark.), 2/9 (Krigss. II, s. 177). Man hade måst nedlägga mycket arbete på vägarna, innan man kommit till Dufved. Armf. till Karl XII 3/8. Norska kunskapare omtala, att väg bygdes från Vallan såväl åt Tydalen som åt Meraker. I Handöl hade man nedbrutit 2 hus och däraf gjort flottar, som man trodde, att svenskarne ämnade begagna. Norska Riksark.

bryggor fast öfver alt måst bryggas, och ingen af officerare, civilbetjänte, prester eller andre, som armén åtföljt, kunnat förskonas att göra och tillföra faschiner». Utmed sjön Færen bygdes $1^1/_2$ mils lång kafvelbrygga och det med sådan omsorg, att ännu finnas tydliga spår efter densamma. Äfvenså finnas spår efter dylika på flera andra ställen. Ingen skog fanns på fjällen, öfver hvilka hären tågade fram, utom vid Færen och i trakten af Stene skans. Små buskar funnos dock här och hvar.[1]

Under den tid svenskarna vistades vid Færen och läto sina uttröttade hästar beta på de gräsrika sluttningarna därinvid, lät Armfeldt undersöka fiendernas ställningar och höll dem genom utsändandet af smärre kårer åt skilda håll i ovisshet, om han ämnade vända sig åt Meraker, Stördalen, Skogn eller Værdalen.[2] Armfeldt vände sig emellertid, såsom sagdt, åt Stene skans, på slätten vid Værdals- och Suulelfvarnes förening. Af den norska styrkan stodo vid Armfeldts inbrott 4,044 man posterade vid gränserna mot Jämtland och Härjedalen. Däraf stodo omkring 1,800 man under Buddes befäl vid Stene och närmaste trakten däromkring, ty där väntade han, att svenskarne skulle infalla.[3] Genom sina rörelser hade de dock tvungit honom de senaste dagarna att göra åtskilliga marscher och kontramarscher, hvarigenom hans trupper blifvit något utmattade. De ordinarie trupperna bestodo af godt manskap och brunno af ifver att komma i strid med svenskarne. Också hade Budde efter hållet krigsråd beslutat att ej lämna sin ställning utan skarp strid.[4] Då den svenska hären om aftonen den 31 augusti kommit till några fäbodar i närheten af Stene, fick den skåda vårdkasarna brinna vida omkring. I gryningen den 1 september uppbröt Armfeldt och sökte kringgå fiendernas ställning för att angripa dem i ryggen. Med förtrupperna gick han genom skogar och moras, men han råkade först att komma midt för det starkaste bröstvärnet. När han märkte detta, qvarlämnade han 175 man för att genom falskt allarm missleda fienderna, men med de öfriga

[1] Karta, som uppgjordes af Gabr. Cronstedt $^{30}/_{8}$. Krigsark. O. A. Øverlands anf. afh., s. 209, 210. På »Topographisk Kart over Norge», bladen Meraker och Værdalen, är angifvet, hvarest spår af vägen finnas.

[2] Presten Collins optegnelser om svenskarne i Værdalen 1718. O. A. Øverland, Fra en svunden tid, s. 91.

[3] Lista på besättningen, dat. $^{6}/_{9}$, af Budde finnes bland Indkomne Breve till Overkrigssekr. Danska riksark.

[4] Budde till Lützow $^{18}/_{7}$. Norska riksark. Budde till Overkrigssekr. $^{27}/_{8}$. Danska riksark.

trupperna drog han sig $^3/_4$ mil längre uppåt elfven och lyckades sedan framtränga söder om Stene öfver moras, som Budde ansett omöjliga att passera, samt var nära att komma bakom fienderna och afskära deras återtåg. Budde utsände då några trupper, hvilka väl drefvos undan, men svenskarnes framträngande hade dock något hejdats, så att han kunde, fastän på skilda vägar och i oordning, draga sina trupper tillbaka. Under flykten förlorade han dock ett standar och 3 kanoner. Några och tjugu man hade stupat och 10 tagits till fånga. Svenskarne däremot hade endast 1 död och 2 sårade.

Vid Stene hvilade hären den 2 september efter den ansträngande marschen öfver fjällen. Redan nu voro många af manskapet sjuka och måste qvarlämnas. Många hästar hade dött af det giftiga betet på fjällen, och de återstående voro mycket orkeslösa och utmagrade. Så många hästar, som kunde undvaras, fördes åter till Jämtland för att hämta proviant till Stene, där magasiner uppbygdes. För att »hålla ryggen fri och betäcka efterförslen» qvarlämnades där en besättning af 500 man under öfverstlöjtn. K. v. Bildsteins befäl. Retranchementena vid Stene voro så vidlyftiga, att en del måste raseras. Den 3 september fortsattes marschen genom en vacker och bördig trakt till Skaanes skans vid Trondhjemsfjorden, 1 $^1/_2$ mil från Stene. Besättningen därstädes utgjordes oberäknadt några få soldater och artillerister af 138 beväpnade bönder eller s. k. landdragoner, och af dessa sprungo omkring 50 bort vid svenskarnes ankomst. Under sådana förhållanden öfverlämnade kommendanten, kapten Johan Fredrik von Wahlen, en gammal och orkeslös man, skansen utan att göra något motstånd. I magasinet funnos åtskilliga förråd på lifsmedel, hvilka kommo svenskarne väl till pass. Till besättning i skansen lämnades 100 man under major Fabers befäl. De tillfångatagne fingo frihet att återvända till sina hem, sedan de lofvat att icke vidare bära vapen mot svenskarne. Kommendanten fördes till Sverige, sedan man funnit, att han var född svensk undersåte. Då invånarne, med undantag af en och annan äldre qvinna, flytt undan för svenskarne och medtagit så mycket af sin egendom, de möjligen kunnat, lät Armfeldt genom de lösgifna bönderna sprida s. k. universalier eller patent bland befolkningen.[1] Redan den 24 augusti

[1] Jfr bref af Armf. till Karl XII $^2/_9$, $^6/_9$. Krigss. II, s. 177, 184. I Marcks von Würtenbergs sköldebref $^{19}/_3$ 1720 berättas, att det var han, som öfvertalat kommendanten att kapitulera.

hade han från Skalstugan utfärdat ett patent till invånarne i Norge, hvari han förmanar dem att hålla sig hemma och förrätta sina vanliga sysslor, då ingen skulle ofredas. Det, som såldes till svenskarne, skulle kontant betalas. Ingen kontribution eller tribut af hvad namn det vara månde, skulle utpressas, utan invånarne ålades blott att betala de skatter, som de förut varit vana att betala. De åter, som öfvergåfvo hus och hemvist, satte sig till motvärn i skog eller fält och sökte hemligen eller uppenbarligen tillfoga svenska trupperna någon skada, skulle »med eld och svärd på det häftigaste till lif och gods förföljas». I en ny proklamation från Stene den 2 september säger han, att han under den förelupna striden träffat på en del bönder, som stält sig till motvärn, hvarföre han hade rätt att enligt patentet den 24 augusti förfölja dem med eld och svärd, men som detsamma ej torde hafva varit alla bekant, finge nu nåd gå för rätt. Han tillkännagaf ock, att han inrättat en postförbindelse med Sverige, och hotade med strängt straff dem, som oroade densamma. Alt, som bortförts till skogarna, togs som god pris.[1]

Den 5 september fortsattes marschen mot Trondhjem. Med dess intagande hoppades Armfeldt, att Trondhjems län inom kort skulle kunna bringas till lydnad.

Efter flykten från Stene stannade Budde några dagar vid Stördalselfven och drog till sig de trupper, som legat vid gränsen, men genom öfverrumplingen vid Stene skingrats åt skilda håll. Sedan han äfven gifvit befallning, att alla båtar skulle bortföras eller förstöras, samt qvarlämnat en major Lorens Brun med 300 man vid passet Langstenen, gick han den 6 september öfver Stördalselfven. Den 7 började han anlägga förhuggningar på Givingsaasen, en bergsträcka, som följer Trondhjemsfjorden från Hummelvik till Stördalselfven, och den 8 ankommo de flesta trupperna till Hummelvik. Den 9 hölls en krigskonselj, hvari beslöts att försvara Trondhjem till det yttersta; 800 man under öfverstlöjtnant Ditrichsen skulle förläggas på Kristiansteen, öster om staden, och 300 under major Frans Brun på Munkholmen i Trondhjemsfjorden. Samma dag fingo alla trupper order att marschera till Trondhjem, dit de ankommo den 11. Nästan alla andra trupper, som legat vid gränsen, drogos nu också dit.[2]

---

[1] Kopior i norska riksark. »Krigen 1718—1719».

[2] Buddes rapport $^{10}/_{9}$. Danska Riksark. Norske saml. II, s. 594, 527. — Vid denna tid hade ett rykte spridt sig, att Dalreg. skulle infalla vid Röros,

Under tiden hade Armfeldt tågat efter med sin här till det trånga passet Langstenen i Aasens socken. Detta pass, som enligt Armfeldts bref till konungen den 23 september var »alla slemma vägars sammandrag», omgifves på ena sidan af Trondhjemsfjorden och på den andra af höga berg. Vägen emellan fjorden och bergen var genomskuren af många bäckar och så smal, att endast man efter man kunde komma fram. Vid ingången till passet hade major Brun med sina 300 man fattat post bakom upptimrade bröstvärn. Sedan Armfeldt själf undersökt fiendens ställning, lät han föra några trupper genom en skog strax invid och lät dem därpå göra min att klättra uppför bergen ofvanför fienderna. Vid denna syn funno dessa för godt att draga sig sjöledes tillbaka, hvilket skedde mot aftonen den 8 september. Den 9 och 10 tågade hela den svenska hären igenom passet, hvarvid soldaterna måste bära kanonerna. Läger slogs $^3/_4$ mil därifrån mellan Skatvolds och Værnes kyrkor. Om Armfeldt nu fortsatt marschen till Trondhjem, som endast låg på 3 eller högst 4 mils afstånd, skulle ej några stora svårigheter mött honom, ty vattenståndet i Stördalselfvens vatten var ännu till följd af tämligen långvarig torka så lågt, att man utan svårighet kunde rida öfver densamma, och förhuggningarna på Givingsaasen skulle ej häller hafva vållat stort besvär, då de fiendtliga trupperna dragits in i Trondhjem. Skulle någon utsigt finnas att intaga denna stad, så skulle det vara genom ett hastigt framryckande, innan fienderna finge tid att förstärka dess försvar. Fästningsverken voro nämligen ännu i dåligt stånd, och bland befolkningen rådde allmän bestörtning.[1] I stället stod hären stilla i sitt läger mellan Skatvolds och Værnes kyrkor till den 17 september. Innan Armfeldt tågade vidare, ville han invänta ankomsten af proviant, som hämtades dels från Skaanes och dels från Stene.[2] Detta var utan tvifvel ett särdeles olyckligt beslut, ty medan hären stod stilla, förtärdes större delen af dess medförda proviant. Ehuru ingen ny sådan ankommit, fortsattes marschen det oaktadt den 17 september till Stördalselfven. Den 20 september ankom väl någon proviant från Dufved, men alldeles

---

hvarför Budde gaf order, att de trupper, som stodo där, skulle väl taga sig i akt. Budde till Lützow $^{13}/_9$.

[1] Budde till Lützow $^{17}/_{10}$. Norska riksark.

[2] Explikationen öfver »Pl. IV» i Krigssaml. »Prospect af den smala och trånga passagen Långsten uti Norrige». Å originalprospecten bland Armfelts bref i riksark. står antecknadt: »aftogs den 23 sept. 1718 af Gabr. Cronstedt».

otillräcklig för härens behof. Därjämte berättade den officerare, som följt fororna, »att han med alt snart blifvit förlorad på fjällen», och att det numera vore ogörligt att föra några foror öfver fjällen från Jämtland. Redan under förra hälften af september hade en regnperiod inträdt, som sedermera fortfarit och gjort vägarna så godt som ofarbara. På grund häraf beslöt Armfeldt att låta hären vända samma väg tillbaka närmare svenska gränsen för att lättare få tillförsel från Jämtland, om någon sådan vore möjlig, äfvensom för att under betäckning af skansarna kunna mera utbreda sig i landet vid anskaffandet af proviant.[1] Den 21 september drogs hären tillbaka från Værnes och ankom den 27 till Skogns socken.[2] Under detta återtåg sändes öfversten Johan Stiernschantz förut med några trupper och en summa penningar för att anskaffa proviant för den eftertågande hären. Stiernschantz lyckades då få tag i några båtar, hvilka invånarne själfva undandolt, på det att de icke skulle enligt Buddes befallning borttagas eller förstöras, och begaf sig till Ytterön, men då han var nog oförsigtig att dröja där 3 dagar, fick Budde underrättelse om svenskarnes därvaro, hvarför han sände major Peter Lund med 450 man, hvilka öfverrumplade Stiernschantz folk den 26 september och togo 3 underofficerare, 2 trumslagare och 50 soldater till fånga. Öfversten själf och en del af hans kår lyckades på några båtar med knapp nöd komma undan till fasta landet.[3]

I Skogn stannade svenskarne till medlet af oktober, då de begåfvo sig till Værdalen, som ligger ännu närmare svenska gränsen. Där stodo de till slutet af oktober, då de för andra gången bröto upp mot Trondhjem. Man finner, att Armfeldt äfven varit betänkt på att gå öfver Værdalselfven för att proviantera i de norr därom liggande socknarna, men det är ovisst, om han låtit utskrifva proviant norr om Værdals prestgäll före hans uppbrott mot Trondhjem. Under hela den tid, som hären stod i Skogn och Værdalen, måste den själf skaffa sig alt hvad den behöfde till uppehälle. Detta var ej lätt. Största

---

[1] Armf. till Friesenh. $^{11}/_{9}$. Bil. till Friesenh:s bref till Karl XII $^{20}/_{9}$. Bland Friesenheims bref i riksark. Armf. till Karl XII $^{23}/_{9}$. Krigss. II, s. 186.

[2] R. H. Horn till »baron och ombudsråd» $^{11}/_{10}$. Öfverstarnes skrifv. Jämtlands reg.

[3] Budde till Overkrigssekr. $^{30}/_{9}$ D. riksark. Armf. uppgifver i bref till konungen $^{5}/_{10}$, att öfverste Stiernsch. förlorat 2 kaptener, 1 fänrik, 4 underoffic., 8 trumslagare, 69 korpraler och gemena. Krigss. II, s. 196.

delen af säden var ännu oskuren och af regn nedslagen till marken. Den, som var skuren, var ej inbergad, och då alla invånare, med undantag af en och annan äldre qvinna, öfvergifvit hus och hem, måste soldaterna själfva berga in säden, tröska och »på allehanda sätt i qvarnlösan mala och till bröd och annat tjänligt underhåll bereda». Alla hand- och vattenqvarnar voro bortförda eller förstörda. Ej häller funnos några bakugnar, ty invånarne, berättade Armfeldt, brukade baka »på ett stycke järn eller sten öfver elden». Då inga lifsförnödenheter framfördes till hären från Jämtland, ja icke ens så mycket som behöfdes till besättningen på Stene skans, så beslöts, att de regementen, som icke kunde förskaffa sig lifsuppehälle i Norge, skulle med sina trosshästar hämta proviant vid Skalstugan, dit Frieseuheim lofvat framföra sådan. Jag känner dock ej, om något hämtats på detta sätt. Armfeldt hoppades, att det skulle blifva bättre med tillförseln, så snart man kunde begagna sig af slädföret. Han ämnade därför sända från hären några hundra man, hvilka skulle förbättra vägen öfver fjällen och utsätta märken, så att man vid inträffande yrväder kunde finna rätta vägen.[1] Konungen hade också gifvit order om afsändandet till Dufved af så många lifsförnödenheter, att de kunde förslå för jämtländska hären till och med juli månad 1719.[2]

I de utgifna patenten hade man, såsom förut nämndt är, lofvat att kontant betala alt, som soldaterna behöfde köpa af invånarne. Detta iakttogs ock till en början, »men som sådant», skref Armfeldt till konungen redan den 23 september, »icke velat förslå att draga landtfolket hem och till lydno, och penningar icke mera äro att tillgå samt tillförseln från Jämtland oviss blifver, nödsakas jag för tropparnes konservation låta taga ur landet hvad folk och hästar i möjligaste måtto kunna hjälpas med». Efter denna tid fingo invånarne qvittenser på hvad som togs från dem till härens underhåll. Vid indrifvandet af proviant oroades svenskarne, såsom naturligt var, ofta af norska partier. Redan den 30 september hade Budde utsändt 600 man, fördelade i 12 partier, för att oroa dem.

---

[1] Horns anf. bref $^{14}/_{10}$ och Armfeldts till Karl XII $^{16}/_{10}$. Krigss. II, s. 198. Horn skref till konungen $^{22}/_{10}$, att han alltid haft proviant i förråd till sitt reg. och att han då hade bröd för 7 dagar och mjöl för 4, fastän han på Armfeldts befallning försett besättningen i Stene skans med 8 dagars prov.

[2] Förf:ns afh., Rustningarna till Karl XII:s sista fälttåg, s. 288, not. 2.

Sedan Armfeldt till Buddes förundran dragit sin här tillbaka från Stördalselfven, lämnade Budde öfverste Storm med 2,000 man qvar i Trondhjem för att fortsätta befästningsarbetena och försvara staden mot plötsliga anfall, men själf begaf han sig i början af oktober med de öfriga trupperna till Stördalselfven för att göra svenskarne all möjlig skada. Så snart Armfeldt dragit sig tillbaka till Værdalen, förlades en del trupper på Inderön och norr om Værdalselfven för att hindra svenskarne att proviantera i de norr därom belägna bördiga socknarna. Nästan hvarje dag visade sig också norrmännen i Trondhjemsfjorden med 50 till 70 båtar och andra små fartyg, gingo här och hvar i land, oroade de svenska posteringarna samt förstörde eller bortförde alt, som kunde tjäna till uppehälle. Väl sökte svenskarne att bygga sig båtar eller rättare sagdt stora prämar för att drifva bort fienderna ur fjorden, men det ser ut, som om de ej lyckats bygga tillräckligt många, innan de bröto upp mot Trondhjem.[1]

Det var icke endast mot svårigheten att anskaffa proviant hären hade att kämpa. Föga mindre svårighet vållade bristen på kläder. Den 23 september skref Armfeldt till konungen, att »inga andre än de åboländske, helsingske och jämtländske hade kappor eller pajrockar och en stor del icke mer än blotta rocken på lifvet och fast alle i så långa och svåra vägar skor och strumpor förslitit». Af hudarna till de slagtade kreaturen sökte man göra sig skodon, liksom af regementenas vattenflaskor, som voro af läder. Till följd af brist på lifsmedel och kläder uppstod sjuklighet, rymning och myteri. Redan den 29 september klagade Armfeldt för konungen, »att af trångmålet i underhållet, klädelösan och den tvingande väderleken folket med krafterna förlorat den förra förhoppningen och modet och icke kan med godo eller ondo ifrån desertion och desordres afhållas, hälst officerarne icke mindre än de gemene nödlidande äre, därigenom alle order besvärligen förrättas».

Den 12 oktober voro icke mindre än 1,295 man sjuka. Af dessa tillhörde 411 man Helsinge regemente. Inom detta stod

[1] R. H. Horns anf. bref $^{14}/_{10}$ och Armfeldts $^{16}/_{10}$. Den $^{4}/_{10}$ berättar M. Herberg till Sø-Etatens General-Commiss. (norska riksark.), att 4 båtar utrustats i Trondhjem till skärbåtar, så att man skulle kunna anfalla svenskarne i skärgårdarne, och $^{13}/_{10}$ skref J. von Ahnen till Overkrigss., att han förmått borgarne i staden att utrusta ett skepp med 10 kanoner, hvilket skulle användas i samma syfte som båtarne. Danska riksark.

det sämst till. Den 16 oktober skref Armfeldt till konungen, att det »intet kan väl en fjärdingsväg marschera, utan släpar och lämnar sig efter». Af dess grenadierer gjorde 58 man myteri. Upphofsmannen hängdes, de öfriga straffades dels med spö, dels med att springa gatlopp. För att afskräcka soldaterna från att rymma hängdes några, som ertappades vid försöket att öfvergå till fienderna.[1]

Sedan Karl XII fått underrättelse om inbrottet i Norge och eröfrandet af Stene skans, gaf han den 15 september i ett handbref till Armfeldt utförliga föreskrifter, huru han ville, att svenskarne skulle gå till väga i Trondhjems län, och då jag anser, att detta bref lämnar synnerligen vigtiga upplysningar, anför jag det väsentligaste däraf. »Det är mig kärt», skrifver konungen, »att förnimma inbrottets fortgång Stene skants förbi åt Dronthem. Förmodligen lärer hela Dronthems län nu vara ifrån fiendtl. trupper rensadt och staden med det lilla slottet bemästradt. Är det ej skedt, måste ingen tid förloras att därmed till fullbordan komma. Anstalt måste göras till truppernas förblifvande där på orten hela vintern öfver, och att hvart regemente må kunna hafva förråd till dess förnödenhet, när obrukbare vägar komma, som hindra tillförseln. Trupperna måste röra sig. Infanteriet kan fuller merändels vid Dronthem hållas tillsammans, men kavalleriet bör utkommenderas under gen.-lieut. De la Barre att fullkomligare förjaga de tre (?) fiendtel. regementen, som där i landet äro, och att sättja landet under lydno och skräck, börandes våra partier beordras att angripa fienden utan anseende till antalet, om han är starkare än våra partier eller ej. På presterne måste akt gifvas, att de hålla sig lydige och ej gifva någon misstanka om sig om korrespondens med fienden, i vidrigt fall och på minsta gifven misstanka komma de att skickas till Sverige som krigsfångar och anses såsom fiendtlige betjänter, i hvilkas ställe då andra prester förordnas, men blifva de eder lydige, så kunna de blifva qvar utan att på något sätt besväras». Fogdar och andra kronobetjänte,

[1] Armfeldt anf. bref $^{16}/_{10}$ jämte extrakt af veckoförsl. Majoren G. R. Palmstruck blef försatt ur tjänstgöring enligt konungens order $^{16}/_{10}$, men hvarför detta skett, kan jag ej uppgifva. Palmstruck skref till sin fru, att »N. (Nummers) har utverkat vid sin lögn och förgiftiga tunga hos konungen, att han fått för alla officerare från öfverstl. till fänrik färdiga och af konungen underskrifna fullmakter utan namn att tillsättja officerare efter behag och afsättja de förre, hvem han vill». Interc. Breve. D. riksark.

heter det vidare, måste efter slås och som krigsfångar bortföras, så vida de ej angifva sig själfva, begära att sitta stilla som inbyggare, låta uppteckna sig och sina hemvist och ställa borgen. Öfveralt kunna andra kronobetjänte tillsättas och förordnas. Ej häller skall någon af fiendtliga soldatesken få uppehålla sig ibland allmogen, om han icke angifver sig att hafva öfvergifvit sitt kompani och söker att få som bonde vara hemma och gifver ifrån sig munderiug och gevär samt ställer borgen att sig ej åter vilja begifva till fienden. I sådant fall lämnades honom frihet att få förblifva vid dess hus och hem, dock måste hans namn och hemvist upptecknas. Sedan konungen vidare omnämnt hvad Armfeldt förut i sina patent förklarat, nämligen att allmogen icke skulle betungas med några extraordinarie pålagor, och att den skulle uppmanas att till den svenska hären föra lifsmedel, hvilka skulle kontant betalas, inskärper han ytterligare i postscriptum nödvändigheten för Armfeldt att stanna i närheten af Trondhjem under vintern.

När detta bref framkom till Armfeldt, hvilket inträffade den 26 september, hade denne, såsom förut är nämndt, gått något tillbaka med hären till följd af brist på lifsmedel. När underrättelsen härom ankom till konungen, blef han synnerligen förbittrad och sände genast generaladjutanterna K. A. Dohna och J. F. Didron till Armfeldt med order att skyndsamt tåga mot Trondhjem. Under vägen skulle han utsända smärre afdelningar af kavalleri åt skilda håll för att uppsöka lifsmedel. Dessa order, som varit ungefär 3 veckor på vägen, framkommo till Armfeldt den 8 november, men då hade han redan framkommit till Trondhjem.[1] Enligt Nordbergs uppgift (sid. 672) innehöllo de äfven en skarp skrapa: generalen skulle »söka tränga igenom alla mötande svårigheter, hvilka syntes kunna hafva varit mindre, om man i rättan tid sett sig visligare före och brukat mera drift, än härtill skedt var». Konungen ansåg, att det var helt och hållet Armfeldts fel, att brist på lifsmedel uppstått och att hären följaktligen icke kunnat fortsätta sin marsch mot Trondhjem. Enligt hans mening hade Armfeldt onödigtvis dröjt fjorton dagar vid gränsen efter att hafva samlat trupperna, och sedan hade han stått ytterligare 10 dagar overksam i närheten af Skaanes utan att påskynda marschen eller gifva order att

---

[1] Armf. till Karl XII 20/11. Interc. Breve.

proviant skulle sändas efter från Jämtland. Likaså ansåg konungen, att kavalleriet användes allt för litet till att angripa fienderna och indrifva proviant.[1] Konungen hade äfven fattat misstanke, att Armfeldt utan order ämnade återvända till Sverige.

Till sitt försvar anförde Armfeldt i bref till konungen den 8 dec., att bristen på proviant lagt oöfverstigliga hinder i vägen för verkställandet af de gifna befallningarna. Då han tågade från Jämtland kunde ej till fyllest proviant medföras af brist på skjuts, och sedermera hade hären ej fått mera därifrån »än blotta brödet för ungefär 6 dagar». Vidare påpekade han, att landets bergiga natur, de af fienderna upprifna broarna och gjorda förhuggningarna gjort det omöjligt att mera använda kavalleriet än som skett, ja det hade ofta inträffat, att, när kavalleriet sändts långt förut, hade infanteriet upphunnit det, »och hade det senare fast lättare kunnat fort och igenom komma, gåendes vägarna öfver berg och dalar, genom klyfter och trängsler, att mest icke mer än häst efter häst kan med största möda komma fram». Angående konungens misstankar, att Armfeldt haft i sinnet att utan order återvända till Sverige, svarade denne, att »hans tanka aldrig annan varit än att förblifva här i landet, på ehvad sätt det hälst skulle kunna besörjas».

* * *

Sedan Armfeldt skaffat sig något förråd på proviant, och strömmar och kärr börjat frysa till, uppbröt han den 29 okt. från Værdalsören, beläget på södra sidan af Værdalselfven vid dennas utlopp i Trondhjemsfjorden, mot Trondhjem.[2] Redan dagen förut hade dock De la Barre uppbrutit med Åbo-Björneborgs och Nylands-Tavastehus kavalleriregementen. Innan marschen anträddes, hade Armfeldt den 27 okt. afsändt från hären till Stene Helsinge regementes sjuka. Af detta regemente befunno sig i Skaanes och på väg till Stene den 31 okt. 422 man sjuka förutom befäl, spel och trossdrängar. Förut voro, oberäknadt befälet, 128 man af samma regemente kommenderade till besättning på Stene skans.[3]

[1] C. G. Dücker till Görtz $^{11}/_{10}$. Görtz saml.

[2] Und. relation af kapten Långströms manskap, upptecknad i Stene $^{26}/_{11}$ af K. von Bildstein. Handl. rör baron Görtz.

[3] Regementsjournal för Helsinge reg. 1718—1724. Krigsark.

Samtidigt eller något senare, då hären kommit i närheten af Trondhjem, sändes till Dufveds skans 200 man till häst under befäl af öfverstelöjtnant Peter Jungh. Om anledningen till afsändandet af denna kommendering berättar Jungh, att då han »sist in octobri» med hären kommit inemot Trondhjem, kallade Armfeldt honom till sig en afton vid pass kl. 10 och i tysthet berättade, att just då hade tidender inlupit, att ett fiendtligt parti på 8 kompanier var på väg igenom Snaasens socken för att öfver fjällen gå till Jämtland och där ruinera magasinerna. För att hindra detta farliga företag afsändes Jungh. När denne kommit till Dufved, fann han allt i god ro, men då tvänne utsände spioner kommo tillbaka och berättade, att 300 danskar stodo i Snaasen, fann han, sedan han öfverlagt med krigsrådet Friesenheim, rådligast att hällre uppsöka fienden än invänta honom, hälst intet förråd på fourage fanns för hästarne vid skansen. Sedan hans kommendering förstärkts med infanteri, så att den uppgick till 350 man, marscherade han från Dufved den 12 november och kom uti svårt yrväder med knapp nöd öfver fjällen. Uti första norska byn, ungefär 1 mil från Snaasens kyrka, tog han 2 soldater till fånga; af dessa fick han veta, att en löjtnant med 100 man (dragoner, soldater och bönder) förskansat sig på kyrkogården. Då han i dagningen framkom dit, fann han den fiendtliga kommenderingen »inom sina bröstvärn så kring kyrkogården som i nästa hardt intill kyrkomuren belägna gård på alla sidor med skanskorgar och spanske ryttare bevarad». Han angrep genast, tog fanan och några fångar, men de öfriga räddade sig undan till en skog. Där sammangaddade sig bönderna med dem alt mera, så att Jungh hade tvänne dagars arbete med att skingra dem. På prestgården stod ett annat parti, och detta förjagades af Erik Johan Armfeldt. Sedan äfven ryttmästare Kihlström intagit en ort, där man berättat, att fienderna ämnat samla sig,[1] ryckte Jungh den 26 november in i Sparrebu; där eller i närheten synes han sedermera hafva stannat, tills svenskarne efter underrättelsen om Karl XII:s död lämnade Norge.[2]

---

[1] Kyrkoherde Muus anf. bref till Fredrik I $^{8}/_{8}$ 1723 och Cedersparres förklaring däröfver $^{2}/_{1}$ 1724. Friesenh. skref $^{28}/_{11}$ från Forss vid Dufveds skans, att Jungh $^{12}/_{11}$ tågat därifrån och sedan ej återkommit.

[2] Collins optegnelser anf. st. s. 97.

Efter att hafva omnämnt denna episod återvänder jag till tilldragelserna vid hufvudhären. Såsom ofvan nämndes, uppbröt Armfeldt från Værdalsören mot Trondhjem den 29 oktober, men för att undvika Langstenspasset liksom förhuggningarna på Gevingsaasen tågade han denna gång ej strandvägen utmed Trondhjemsfjorden utan på en mindre väg inuti landet, nämligen ifrån Skierve i Alstadhaugs socken upp genom Markegårdarne öfver fjället till Stördals socken, där han kom ned mellan Faarböjden och Skielstadmarken, gick därpå vid gården Wold, omkring 3 mil från Trondhjem, öfver Stördalselfven, som nu var tillfrusen. Därpå fortsattes marschen genom Mostadmarken till Hummelviken, 1³/₄ mil från Trondhjem. Därifrån tågade han på stora landsvägen fram mot staden, dit hela hären framkom den 6 november.[1]

Förtrupperna hade anländt dit dagen förut. Dessa stötte på en förvakt, hvilken drog sig hastigt tillbaka. En man togs till fånga, och af denne fick man veta, att Budde, som vid Armfeldts uppbrott från Værdalsören skyndsamt begifvit sig tillbaka med de trupper, som han utkommenderat för att oroa svenskarne, nyligen fått förstärkning från det sunnanfjällska Norge. Armfeldt förlade hufvudqvarteret omkring ¹/₄ mil från staden på herregården Teslien, som tillhörde stiftsamtman (»stiftsbefalingsmand») I. von Ahnen.[2] Straxt efter ankomsten framför Trondhjem rekognoscerade svenska officerare fästningsverken, och möjligen hade man för afsigt att angripa från öster, ty soldaterna sysselsattes med att förfärdiga stormstegar, så vida de ej voro upptagna med att anskaffa lifsmedel, emedan förrådet därpå var fortfarande mycket knappt. I närheten af staden fanns dock föga att få, ty dagarne före svenskarnes ankomst hade fienderna, så vidt det varit möjligt, bortfört all säd och allt hö. Likaså hade de uppbränt förstaden Baklandet, biskopsgården och en kyrka, som låg utanför staden, på det att svenskarne ej skulle få skydd där bakom eller kunna använda timret i husen till förfärdigandet af flottar eller anläggandet af batterier. Fienderna höllo sig numera inom sina befästningar, om man undantager, att Budde tvänne dagar efter svenskarnes ankomst utsände sin broder, öfverstelöjtnant Budde, med 50 dragoner för att

[1] Mickel Herbergs rapporter ¹/₁₁, ⁸/₁₁.
[2] R. H. Horn till kanslipresid. Arv. B. Horn ¹³/₁₁. Interc. Breve. I. von Ahnen till Overkrigssekr. ⁸/₁₁, ¹⁵/₁₁.

rekognoscera. Dessa blefvo afskurna från återtåget, men slogo sig dock igenom efter en förlust af 2 döda och 8 fångar.[1]

Trondhjem hade under de 2 månader, som förflutit, sedan svenskarne inbrutit i Norge, blifvit starkt befästadt. Dessutom hade från sunnanfjällska Norge ankommit en förstärkning af 1,600 man, så att Buddes hela styrka nu uppgick till 7,500 man. Däraf voro 1,000 man förlagda på Kristianstens fästning och 400 på Munkholmen.[2] Straxt före svenskarnes ankomst till Trondhjem hade ett örlogsskepp, en fregatt och en huckert ankommit från Köpenhamn för att försvara staden från sjösidan, hvarjämte borgerskapet i Bergen hade på slotslovens befallning utrustat och ditsändt en fregatt. Af dessa fartyg lågo två i Ilsviken vester om staden, ett öster om Munkholmen och ett i Nidelfvens mynning. Innan dessa fartyg ankommit, fruktade norrmännen såväl för svenska kapare som för det jakobitiska partiet i England, hvilket troddes stå i hemlig förbindelse med Karl XII.[3] Samtidigt hade flere fartyg kommit dit med spanmål och andra lifsförnödenheter. Borgerskapet hade ock hunnit hämta sig från sin förskräckelse och sökte nu understödja Budde så godt det kunde.

Det är förut omtaladt, att konungen sändt Dohna och Didron till Armfeldt för att pådrifva marschen mot Trondhjem, men att de först framkommit till honom den 8 november, då han redan kommit med sin här framför Trondhjem. Enligt generalmajor R. H. Horns uppgift i förut anförda brefvet till kanslipresidenten Horn den 13 november hade de order till Armfeldt, att han skulle attackera staden, samt att på grund däraf dagen för stormningen utsatts till följande dag, d. v. s. den 14 november. Emellertid kunde staden icke anfallas på östra sidan, förrän man först intagit Kristianstens fästning. Detta befanns säkerligen omöjligt, då man endast hade några fältkanoner till sitt förfogande, hvarför planen att storma staden från detta håll uppgafs. I stället beslöt man att gå öfver Nidelfven för att möjligen kunna med större utsigt till framgång angripa staden på södra och vestra sidan, där halfön, på hvilken staden ligger, sammanhänger med fasta landet. Om morgonen den 17 novem-

[1] Armf. till Karl XII $^{20}/_{11}$. Interc. Breve. Budde uppgifver $^{8}/_{11}$ förlusten till 9 man. Refererede Sager, D. Riksark.

[2] M. Herbergs rapporter $^{25}/_{10}$, $^{8}/_{11}$.

[3] Øverlands anf. afhandl., s. 226, 227. Jfr ofvan not 1, s. 341.

ber gick hären öfver elfven vid Leeren, $^1/_2$ mil från staden. Bron vid Tiller hade fienderna upprifvit. För att hindra broarbetet och öfvergången hade väl Budde utsändt öfverste Peter von Motzfeldt med 500 dragoner, hvarjämte omkring 300 uppbådade bönder infunnit sig till hans understöd, men sedan Armfeldt låtit framföra några kanoner, flydde bönderna vid första skottet, och äfven dragonerna drogo sig snart undan efter en förlust af några sårade och döda.[1] Svenskarne slogo nu läger på Leinstranden i närheten af Nype kyrka. Högqvarteret förlades på gården Rate, $1^1/_2$ mil från staden. Efter svenskarnes öfvergång öfver Nidelfven var förbindelsen öfver Dovre med det sunnanfjällska Norge Budde betagen. Den svenska hären åter kunde nu fritt utbreda sig öfver hela södra delen af Trondhjems län och knyta förbindelse med den här, som nyligen inbrutit i södra Norge. Budde trodde också, att Armfeldt väntade både kanoner och manskap från denna här eller också från Härjedalen, ty därförutan skulle han enligt Buddes förmenande näppeligen våga företaga något mot Trondhjem.[2]

När Motzfeldt icke kunde hindra svenskarnes öfvergång öfver elfven, hvilket Budde ej häller väntade, i fall Armfeldt sökte öfvergå med hela hären, lät han de uppbådade bönderna gå hem, men själf ämnade han enligt order begifva sig med dragonerna söderut till Rennebu, emedan det ej fanns något underhåll för hästarne i Trondhjem.[3] Emellertid utkommenderade Armfeldt 350 man, bestående dels af vanliga ryttare, dels af grenadierer, som gjorts beridna, under generallöjtnant De la Barres befäl för att förfölja honom.[4] Under reträtten förstörde fienderna alla broar för att uppehålla svenskarne, men vattnet i strömmarna var tämligen lågt, så att man kunde på ett och annat ställe utan svårighet rida däröfver. Alltjämt i hack och häl förföljd, drog sig Motzfeldt genom Melhus, Stören, Rennebu och Opdal. I Rennebu hade han ämnat stanna och anlägga förhuggningar, men då han ej fick något understöd af allmogen, som väl blifvit uppbådad, men ej infunnit sig, beslöt han att retirera öfver Vangskleven, hvarest svenskarne voro nära att

[1] Armfeldts anf. bref till Karl XII $^{20}/_{11}$. Budde till Lützow $^{18}/_{11}$. Øverlands anf. afh., s. 230.

[2] I. von Ahnens och Buddes bref $^{22}/_{11}$. Danska Riksark.

[3] Motzfeldt till Lützow $^{22}/_{11}$. Norska Riksark. Budde till Overkrigssekr. $^{18}/_{11}$. R. S.

[4] C. C. von Gertten till Monsieur de Gertten, Marechal de logis à la cour du Roy, $^{20}/_{11}$. Armf. till Karl XII $^{20}/_{11}$. Interc. Breve.

upphinna honom; sedermera drog han sig öfver Dovre fjäll, till sunnanfjällska Norge, och på det att De la Barre icke måtte följa honom, lät han nedbränna de fyra fjällstugorna, Drivstuen, Kongsvolden, Hjerkin och Fokstuen, med därvarande förråd på foder. Egendomligt är, att Motzfeldt ej försökte göra något motstånd, hälst hans kår var lika stor som De la Barres, men han synes hafva varit fullt öfvertygad, att den svenska kåren var starkare än den verkligen var. Tillståndet bland hans dragoner var dock däligt. Den 3 dec. inberättade han från Sel i Gudbrandsdalen, att en del hästar blifvit så utmattade, att han mäst låta nedsticka dem, på det att de icke måtte falla i svenskarnes våld. Sjukligheten och dödligheten hade så tagit öfverhand, att han ej hade öfver 300 man i stridbart skick.

Sedan De la Barre förföljt Motzfeldt omkring $^1/_2$ mil ofvanför Drivstuen, vände han tillbaka till Opdal, hvarifrån han den 24 nov. utfärdade en proklamation till invånarne i Opdalen och Sundalen samt öfrige å denna sidan och kring Röros liggande fögderier, hvari han uppmanade dem att återvända till sina hus och hem, eftersom den danske konungens trupper voro dels förjagade, dels inspärrade, så att de icke förmådde skydda landet. Återvände de ej till sina hem, skulle de strängt straffas. Äfven Armfeldt utfärdade den 26 dec. en proklamation till invånarne, att de skulle lämna lifsmedel till den kommendering, som han utsändt för att indrifva dylika.[1] Också indrefs i Opdal en betydlig mängd fourage och lifsmedel, som fördes till hären i Melhus. Från Opdal begaf sig hären öfver Indset till Qvikne. Bönder från Tönset, hvilka marscherat till Qvikne för att göra svenskarne motstånd, blefvo här kuperade; 32 togos till fånga och medfördes till Tolgen, där de lösgåfvos. Sedan De la Barre stannat några dagar i Qvikne och indrifvit kontributioner, tog han vägen öfver Qviknefjället till Vingelen i mycket hårdt väder, så att fienderna förundrade sig, att han och hans manskap kommit öfver med lifvet. Ifrån Vingelen fortsatte han vägen till Tolgen, där han tvang kaplanen att medfölja som vägvisare till Röros.[2] Vid ankomsten till denna stad voro skansen och berg-

---

[1] De la Barres originalprokl. och en vidimerad kopia af Armfeldts finnas bland Doc. vedk. Skilöbercorpset (Norska Riksark.).

[2] I. Bounde till Lützow $^{11}/_{12}$. I. von Ahnen till Overkrigssekr. $^{16}/_{12}$. R. S. Enligt en karta i krigsark. har den svenska kåren slagit läger $^{22}/_{11}$ mellan Rise och Drivstuen, $^{23}/_{11}$ i Opdal, $^{1}/_{12}$ vid Stuen, $^{2}/_{12}$ vid Indset, $^{3}/_{12}$ vid Kvikne, $^{8}/_{12}$ vid Vingelen, $^{9}/_{12}$ vid Tolgen och $^{10}/_{12}$ i Röros.

verket öfvergifna. Väl hade Budde gifvit befallning dels till direktör Bergman att uppmuntra bergsfolket och den kringboende allmogen att sätta sig till motvärn i skogar och pass, dels till kapten Mentzonius, som var kommendant i skansen, att han med sina 160 soldater och 40 landdragoner skulle försvara sig till det yttersta och sedan uppbränna magasinet och draga sig tillbaka, hvilket borde vara möjligt, då han hade skog rundt omkring sig, men några dagar före svenskarnes ankomst hade denne, medtagande besättningen och omkring 200 man af bergverkets folk, ryckt ned till Aalen för att göra en förhuggning på Dragaasen.

Anledning härtill var, att presten i Meldalen trodde sig, ehuru utan grund, fått säkra underrättelser, att Budde befalt 2,000 man tåga till Rennebu för att afskära De la Barres förbindelse med Armfeldt och taga honom och hela hans kår till fånga. Härom underrättade han direktören öfver kopparverket i Qvikne, Brostroph Tax, som uppbådat allmogen i Tönset och Qvikne för att göra förhuggningar. Tax, som trodde, att det var sannt, hvad presten berättat, sände bud till Röros och anhöll om hjälp därifrån. När Mentzonius fått dessa underrättelser, ville äfven han bidraga till den svenska kårens tillfångatagande. Han beslöt därför att med sitt manskap och bergsfolket begifva sig till Aalen för att anlägga förhuggningar på Dragaasen och med sig förena allmogen däromkring. Däremot beordrades hytteskrifvaren på Tolgen, Henrik Flor, att med 3 kompanier bergsfolk och allmogen från Vingelen och Dalsbygden begifva sig till Qvikne och understödja Tax. Denne åter hade emellertid med sitt folk begifvit sig till Rennebu för att »knibe de store, sikre Svensker», som lågo i Opdal. Till sin öfverraskning fick han veta, att det ej var, såsom man berättat, norrmän, hvilka tågat genom Örkedalen, utan en svensk trupp under öfverste Stiernschantz befäl. Vid underrättelsen härom tog hans folk genast till flykten och sökte komma undan bäst det kunde. På samma sätt gjorde äfven de bönder, som Flor under tiden samlat. Mentzonius hade ej häller kunnat uträtta något, ty bergsfolket var allt för uppstudsigt. Så snart han därför erfarit, att svenskarne kommit till Vingelen, tänkte han qvarstanna på Dragaasen, men snart öfvergafs han helt och hållet af bergsfolket, hvarför han ej vågade stanna qvar där, utan begaf sig med sitt manskap öfver fjället till Selbu och därifrån till Trondhjem. Några svenska ryttare hade på den af Mentzonius an-

gifna vägen följt honom i spåren ända till Selbu, hvarför Budde måste utsända 200 skidlöpare under major Emahusens befäl för att hindra flera svenskar att komma dit.[1] Öfver Mentzonii förhållande var Budde mycket förtörnad och lät vid hans ankomst till Trodhjem arrestera honom.

Då De la Barre, såsom förut är omnämndt, kom till Röros den 10 dec., tog han in hos direktör Bergman, som nu tvangs att gå svenskarnes ärenden. Han hade förut låtit nedsänka i en vattenfyld grufva en del koppar, men nu måste han åter låta upptaga och utlämna den till svenskarne. Likaså utlämnades en hop vapen. Såväl kopparn som vapnen måste norska allmogen föra till Långå skans i Härjedalen.[2]

I hela trakten närmast Röros utskrefvos kontributioner, och smärre kårer utsändes åt skilda håll för att indrifva dem.[3] Emellertid hade den sunnanfjällska skidlöparekåren ankommit från södra Norge till Tönset, samma dag som De la Barre kom till Röros. Sedan den bortfört det byte, svenskarne efterlämnat i Qvikne, drog den sig tillbaka till Tyldalen och anlade på femmilaskogen en förhuggning, som, sedan en del bönder infunnit sig, försvarades af omkring 500 man. Med dessa skidlöpare ägde ett par strider rum på gården Öfverby i Tyldalen, under den tid De la Barre stod i Röros, dock var ingen af någon större betydelse.[4]

Samtidigt med att De la Barre utsändes från Melhus, afsändes också den finske partigängaren kapten Långström för att föra underrättelser till Sverige om härens tillstånd. Förbindel-

---

[1] Flors berättelse. Doc. vedk. Skilöbercorpset. I. von Ahnen till Overkrigss. $^{16}/_{17}$. Indk. Breve.

[2] Öfverstl. Gabriel Cronstedt till Ulr. El. Brefvet är odat., men framlämnadt $^{25}/_{5}$ 1719. Fredriks af Hessen-Kassel bref 1716—1720. Landshöfd. Hamilton skref $^{15}/_{4}$ 1719, att han fått Armfeldts bref $^{7}/_{4}$, innehållande, att Hamilton skulle låta föra den tagna kopparn, utgörande 18 skeppund, från Långå till Gefle. Detta hade han redan gjort, men kopparn uppgick ej till mer i viktualievigt än 16 skeppund 17 lispund och 10 marker. 1719 års konc. i Gefleborgs länsark. Penningarne för kopparn (6,750 d:r k:mt) skulle i likhet med förhållandet vid bohuslänska och värmländska kårerna utdelas bland det högre befälet såsom ersättning för förlusterna under fälttåget på ekipage, kläder m. m. efter den proportion, att Armfeldt skulle få 3,000 d:r s:mt, De la Barre 2,000, hvar generalmajor 800 och hvar öfverste 600, hvarjämte öfverstl. Cronstedt skulle få så mycket som en öfverste, emedan det var han, som låtit föra kopparn till Långå. Ulr. El. till Armf. $^{25}/_{5}$ Krigsregistr. för 1719. Armf. till krigskoll. $^{13}/_{9}$. Brefbok för år 1719 i Krigsark. Rådsprot. $^{15}/_{4}$, $^{12}/_{5}$, $^{28}/_{5}$ 1719.

[3] Øverlands anf. afh., s. 239.

[4] Berättelse från posteringen på femmilaskogen i Österdalen $^{22}/_{12}$. Doc. vedk. Skilöbercorpset. Obriste Even Krafts Beretning. Nyt Hist. Tidsskr. III R., s. 469—473.

sen mellan svenska hären och besättningarna i Skaanes och Stene skansar hade nämligen under den senare tiden blifvit mycket osäker. Den 19 nov. begaf sig Långström i väg med en väbel och 21 man, alla till häst. Af fruktan att fienderna skulle få kunskap om hans färd, emedan den vanliga vägen gick blott $^{1}/_{2}$ mil från staden, följde han först vägen åt Röros genom Selbo socken, men den 20 vände han tillbaka åt Klebo för att genom Stördalen komma fram till de ofvannämnda skansarne. Efter att natten mellan den 23 och 24 nov. låtit sitt manskap hvila några timmar i »Marka by» stötte han i dagningen $^{3}/_{4}$ mil därifrån på förhuggningar, bakom hvilka stodo efter Buddes uppgift 62 beväpnade bönder. Då svenskarne försökte tränga igenom blef Långström skjuten genom halsen och lifvet. Då han märkte, att han blifvit dödligt sårad, befalde han kommenderingen att antingen arbeta sig igenom förhuggningarna eller ock begifva sig tillbaka öfver Stördalselfven och på detta sätt söka framtränga till Stene, på det att någon underrättelse från hären måtte framkomma till Sverige. Brefvet till kongl. M:t sade han sig hafva sönderrifvit. Kommenderingen red då något tillbaka och lyckades $^{1}/_{2}$ mil från förhuggningarna gå öfver elfven och därpå på den vanliga vägen framkomma till Stene och Dufved. Långström hade man väl velat medtaga, men då han kände sin död vara nära, ville han ej tillåta det. Han dog också några timmar därefter och begrofs efter sin uttalade önskan i Hegre kyrka.[1]

När den svenska hären gick öfver Nidelfven, medtogos de förfärdigade stormstegarna, och man tänkte tydligen att storma staden. Däraf blef dock intet. Sannolikt ansågs det omöjligt att företaga något mot densamma äfven från söder. Medan hären låg vid Melhus, var den liksom förut alltjämt sysselsatt med anskaffandet af proviant. Svenska ströfkårer framträngde vid denna tid till alla någorlunda befolkade dalar i södra delen af Trondhjems län. Hvad som ålades invånarne att lämna, indrefvo svenskarne med allvar, men därvid iakttogo de dock den

[1] Fältväbeln Gustaf Brutterus berättelse, upptecknad af Friesenh. $^{30}/_{11}$ 1718. Strödda handl. hör. till baron Görtz mål. Jfr äfven not. 2, s. 339. — Budde inberättade till Lützow $^{29}/_{11}$ (Doc. vedk. den nordenfj. Commando), att Långström kastat de medförda brefven i en elf, men detta märkte bönderna och upptogo dem, ehuru det ännu var mörkt. Armfeldts bref till Karl XII $^{20}/_{11}$ finnes i riksark. i Köpenhamn, hvarför uppgiften i de anf. berättelserna, att det blifvit sönderrifvet, är oriktig.

strängaste krigstukt, hvilket länder dem till så mycket större heder, då man besinnar, huru stor bristen på lifsmedel och kläder verkligen var.[1] — I slutet af november började det blifva godt slädföre, och krigsrådet Friesenheim skref den 28 november, att lifsmedel skulle sändas från Jämtland till hären den följande veckan. Till hären kom dock ingenting fram, men väl till besättningarna på Stene och Skaanes skansar.[2]

Sjukligheten inom hären var fortfarande ganska stor. Samma dag som konungen stupade vid Fredriksten, uppgick de sjukas antal till 1,716 man. Däraf voro dock endast 505 närvarande vid hären. De öfriga hade qvarlämnats i Skaanes och Stene skansar, då Armfeldt i slutet af oktober tågade till Trondhjem. Endast 4,149 man stridsduglige funnos närvarande vid hären; 1,171 voro utkommenderade, nämligen 605 man kav. och 563 man inf. och 3 artillerister. Ibland de kommenderade af kavalleriet äro sannolikt de inräknade, som utsändts under öfverstelöjtnant Jungh och generallöjtnant De la Barre. De öfriga kommenderade voro i Skaanes, Stene, Dufved och Järpe.[3]

Men det var icke endast inom den svenska hären som sjukligheten var stor. Förhållandet var detsamma äfven inom den norska. Budde klagade mycket däröfver, och hans oro för fälttågets utgång med anledning däraf tilltog allt mer mot årets slut. Sedan underrättelser kommit, att svenskarne tågat öfver fjällen från Jämtland till Snaasen samt börjat hemsöka de sädesrikaste orterna i norra delen af Trondhjems län, såsom Snaasen, Beitstaden, Stae och Inderön, var han synnerligen orolig, isynnerhet som han trodde, att den styrka, som infallit i Snaasen, var större än den verkligen var. Han trodde, att Armfeldt blott väntade på skarp köld, så att Nidelfven tillfrös. Inträffade detta, skulle det vara svårt att försvara staden, då sjukligheten allt mera tilltog. Den 6 december hade han endast 3,110 man effektive förutom Kruses dragonregemente, som nu bestod af 361 man. De sjukes antal uppgick den 20 december till öfver 2,000. Många dogo äfven bland det högre befälet. Inga penningar funnos i krigskassan, inga viktualier kunde fås

---

[1] M. Herbergs rapporter $^{6}/_{12}$. Øverlands anf. afh., s. 242 och följ. Jfr Krigssaml. II, s. 209.

[2] Collins optegnelser, s. 98. Collin uppgifver, att vid jultiden kommo 1,000 hästar med prov. från Jämtland.

[3] Förslag bland Armfeldts bref i riksark.

från landet, och i staden kunde man ej köpa ett stycke kött för penningar.

Trots dessa svårigheter var Budde ej overksam. Dagligen utsände han ströfkårer, som tillfogade svenskarne åtskilliga förluster. Genom belöningar sökte han uppmuntra bönderna att uppsnappa posterna från Sverige, och den, som dödade en svensk och framvisade munderingen, fick förutom munderingen en penningebelöning.

Budde var ej nöjd med böndernas uppförande. Åtminstone lät han i början af 1719 fängsla och föra en del bönder till Trondhjem, hvilka enligt hans förmenande väl förtjänt galgen, ty de hade både låtit begagna sig till spioner åt svenskarne och bistått dem med proviant och andra förnödenheter.[1]

Emellertid timade händelser sunnanfjälls, hvilka hade ett ödesdigert inflytande på jämtländska hären. Karl XII:s död och den svenska hufvudhärens återtåg från södra Norge försatte jämtländska hären i synnerligen vådligt läge. Fienderna kunde nämligen nu få tillfälle att använda alla sina trupper mot denna här, i fall den icke lyckades genom ett hastigt återtåg rädda sig undan till Sverige. Också uppgjorde generallöjtnant Lützow genast efter underrättelsen, att svenskarne lämnade södra Norge, en plan att afskära Armfeldtska härens återtåg till Sverige. Generalmajor Gafron skulle med 4 bataljoner infanteri och så mycket kavalleri, som han ansåg sig kunna underhålla, begifva sig till fästningen Kristiansfjeld i Elverum och så vidare upp genom Österdalen för att göra slut på De la Barres ströftåg därstädes. Under tiden borde generallöjtnant Sponneck samla en kår af 6,000 man vid Skjeberg, därpå tåga genom Österdalen till det nordanfjällska Norge för att möta Armfeldt på återtåget, under det att Budde samtidigt ryckte ut från Trondhjem och angrep honom i ryggen[2]. Den fara, för hvilken Armfeldts här utsattes, insågs utan tvifvel af arfprinsen Fredrik af Hessen-Kassel, hvilken såsom generalissimus förde högsta befälet öfver Sveriges samtliga trupper. Order om härens hemmarsch afsändes dock först den 9 dec. från Stockholm och den 10 från Gefle[3]. Den 13 hade de framkommit till Dufved.

---

[1] Jfr för det senaste Buddes bref till Overkrigssekr. i nov. och dec. (R. S. och Indk. Breve) samt $^{1}/_{3}$ 1719.

[2] Øverlands anf. afh., s. 248. Budde till Lützow $^{20}/_{12}$ 1718 och $^{6}/_{1}$ 1719.

[3] Öfverståth. Taube till Friesenh. $^{9}/_{12}$. Krigshandl. från Karl XII:s tid 38. Kapten Ernst Johan »Ratkie», som af arfprinsen sändes till Armfeldt, erhöll

Denna dag skref nämligen C. F. Unäus till auditör Ullbergh vid Jämtlands regemente, att han nu på stunden fått bref från sekreteraren Drake, »som ber mig notificera hr generalmajoren (R. H. Horn) de beklagel. tidender, att Hans M:t är förleden d. 30 nov. klockan 9 om aftonen af en muskötkula genom tinningarna skutin och död utanför fästningen Fredrikshall och att Hennes höghet arfprinsessan är redan i Stockholm för drottning utropat. Vårt väsende på denna sidan blifver om intet... Men, herr auditör, det beder jag tjenstl., att han alldeles i tysthet håller, att ingen utom generalen det får veta, medan det är strängel. förbudit att låta det till gemene man utkomma». Detta bref kom utan tvifvel ej fram, ty det finnes nu förvaradt i en samling uppsnappade bref i danska riksarkivet. Sannolikt hafva andra bref, som samtidigt afsändts, delat samma öde. Förbindelsen mellan Dufved och hären hade, såsom förut är omtaladt, länge varit osäker, och posterna från Sverige hade därför plägat ligga qvar i Stene långa tider. Så skref den ofvannämnde Unäus den 9 dec. dels till Ullbergh och dels till generalmajor Horn, att man i Dufved ej haft någon underrättelse från armén, sedan han reste från densamma, och att detta skett långt förut, kan man finna deraf, att han säger sig vara oviss, om hans bref den 20 och 30 nov. framkommit. Den 21 dec. gjordes ett försök att från Dufved framtränga till hären. Då afsände Friesenheim till densamma Johan Henrik Fieandt, major vid Savolax-Nyslotts reg., med 50 man »uti en vigtig affär».[1] Emellertid hade Budde natten till den 19 dec. erhållit bref från Lützow, hvari han underrättar, att Karl XII stupat och att den svenska hären, som infallit i sunnanfjällska Norge, dragit sig tillbaka. I glädjen öfver denna underrättelse gafs salut från alla stycken såväl i staden som på Kristiansten, Munkholmen och krigsskeppen. Det är gifvet, att modet och förhoppningarna skulle växa hos Budde och att han gerna önskade tillfoga svenskarne så stor förlust som möjligt, innan de lämnade Norge. Men då sjukligheten i hans här nu tilltagit så, att han endast hade omkring

150 d:r s:mt till respenningar af postmästaren i Arboga $^{8}/_{12}$. Mem. af arfpr. $^{23}/_{3}$ 1719. Öppet pass för »Ratke» bland koncepter i Gefleborgs länsark. — I bref till landsh. Hamilton $^{2}/_{12}$ hade arfpr. berättat, att Armf. fått order att lämna Norge. Hamilton till arfpr. $^{26}/_{12}$. Konc. i Gefleborgs länsark.

[1] Interc. Breve. Armf. skref till Karl XII $^{11}/_{7}$ 1718, att Fieandt, som var en bra soldat och gjort kongl. M:t nyttiga tjänster, hade 2 gånger rymt ur rysk fångenskap, och ur den sista återkom han i juli 1718.

2,000 man friska, vågade han ej lämna Trondhjem med denna styrka, särskildt som han fruktade, att besättningarna i Skaanes och Stenes skansar under tiden kunde företaga något mot staden, hvarföre han måste nöja sig med att jämte utsändandet af några mindre partier befalla den nordanfjällska skidlöparekåren under major Emahusens befäl att lägga sig i vägen för svenskarne och angripa dem, hvad det än måtte kosta. Just dessa skidlöpare mötte Fieandt, då han den 24 dec. kommit till Hilmo i Tydalen. Dessa angrepo honom, hvarvid han blef sårad och med sitt folk måste begifva sig tillbaka öfver fjällen. Den medförda posten och några slädar, lastade med matvaror och kläder, föllo i fiendernas händer. Af de medförda brefven fanns intet af yngre datum än den 9 dec.,[1] men hade Fieandt framkommit, hade han naturligen kunnat muntligen meddela underrättelser om konungens död.

Det är förut omtaladt, att Budde låtit från fästningsverken i Trondhjem gifva salut vid underrättelsen om Karl XII:s död. Det är klart, att detta liksom anledningen därtill, ej länge kunde blifva obekant för Armfeldt, men tilliten till ryktena om konungens död hafva utan tvifvel rubbats genom ett bref, dateradt den 18 dec., från generallöjtnant De la Barre, som vid denna tid stod i Röros. Såsom svar på detta bref skref Armfeldt från Störe prestgård den 20 dec. ett bref, som dock ej framkom till sin bestämmelseort, utan uppsnappades af fienderna. I detta säger han bland annat: »I går aftons ankom korporalen Köster med h. gen. lieut:ns af d. 18, hvilket oss alla på det högsta gläder, att kongl. May:t för den skada är befriat, som fienden tänkt bedröfva oss med; den högste afvände sådan och all annan olyckelig saknad från oss och det k. fäderneslandet!» I samma bref gifver han De la Barre befallning att ruinera skansen i Röros, emedan den enligt öfverstlöjtnant Gabriel Cronstedts uppgift »skall vara af den beskaffenhet, att den hvarken vatten eller defension hafver», hvarpå han skulle begifva sig till Armfeldt efter förut gifna order, då på hela trakten omkring Röros nu knappast fanns något bröd och efter en tid intet alls och då i Härjedalen icke fanns något förråd, som kunde föras dit. Dessutom gaf han åtskilliga andra föreskrifter. Invånarne skulle

[1] Budde och I. v. Ahnen till Overkrigss., 19/12, 27/12. Indk. Breve. Budde till Lützow 27/12.

han intala, att svenskarne lämnade dem för att lätta deras bördor; de borde ock förmanas att hålla sig stilla i sina hem, i annat fall skulle de umgälla det. Funnes något där till härens uppehälle, borde det föras därifrån. Af presterskapet och andra hade man förnummit, »att magasinet icke blifvit uppbrändt, utan af invånarne tagit». Koppar samt krut och gevär skulle sändas till Långå genom dem, som beordrats därifrån till Röros. Kunde det ej ske, skulle krut och gevär föras till hären, men kopparn lämnas mot revers uti invånarnes förvar. Allt järn, som dugde till smide, skulle medtagas; likaså borde fortifikationsofficerarne »antydas att aftaga landet, orterna och vägarne så mycket de kunna, så att en nödig efterrättelse kan hafvas om den orten och sidan».

Jag har något utförligt refererat detta bref, emedan det visar, att rykten om konungens död framkommit till svenskarne, att De la Barre förklarat dessa rykten för osanna — på hvad grund han kunnat göra det, torde nu vara omöjligt att afgöra — och att han redan förut fått order att lämna Röros och begifva sig till hufvudhären samt att denna befallning nu ytterligare upprepas; men härvid är dock att märka, att det ej var större brådska med återtåget från Röros, än att detta först skulle ega rum, sedan De la Barre uträttat åtskilligt, som måste fordra tämligen lång tid, hvilket tydligen gifver tillkänna, att Armfeldt den 20 dec. var fullt öfvertygad, att ryktet om konungens död var utspridt af fienderna för att skrämma svenskarne.

Samma dag som Armfeldt skref till De la Barre, skref han ock till pastorn i Holtaalens och Singsaas församlingar, Johan Lobess, ett bref, som äfvenledes uppsnappades af fienderna. I detta bref får pastorn befallning att låta följande dagen i sockenstugorna och på predikstolarne uppläsa påbudet om en gärd, hvilken borde vara aflämnad redan den 23 dec. i byn »Follsta» (Folstad) i Störe socken, förutom att någon del skulle inläggas i Holtaalens prestgård under pastorns förvar och ansvar[1]. Om det varit någon brådska att tåga till Jämtland, skulle Armfeldt utan tvifvel gifvit befallning, att största delen af gärden lämnats i Holtaalen, hvarifrån just återmarschen öfver Tydalen till Jämtland företogs.

---

[1] Interc. Breve. En qvartermästare och 2 ryttare, som skulle framföra brefven, togos till fånga. I von Ahnen till Overkrigss. $^{23}/_{2}$. Indk. Breve.

Hvad fienderna angår, så voro de högeligen förundrade öfver, att Armfeldtska kåren stannade qvar i Trondhjems län, sedan svenskarne lämnat det sunnanfjällska Norge, och de kunde ej förklara orsaken härtill. Då emellertid svenskarnes hufvudhär drog sig från Störe åt Holtaalen, trodde Budde, att deras mening var att taga vägen från Norge antingen öfver Tydalen till Handöl eller ock öfver Rutefjäll till Härjedalen[1].

Emellertid hade under den tid, De la Barre stått i Röros, liflig förbindelse uppkommit med Härjedalen öfver Rutefjäll och Funäsdalen, och det var just ifrån detta landskap, som sannolikt de första säkra underrättelserna om konungens död nådde Armfeldt. I ett bref, skrifvet från Långå tidigt på morgonen den 26 dec., underrättade generaladjutanten Marcks De la Barre härom. Om detta bref framkommit är väl ovisst, men det är dock sannolikt, ty denna dag lämnade De la Barre Röros och skyndade sig efter förut gifna order till hufvudhären, som stod i Holtaalen. Uppbrottet från Röros skedde med den hastighet, att han ej hann invänta ankomsten af de patruller, som utsändts åt Österdalen mot därvarande skidlöparekår, utan dessa fingo order att följa efter[2]. Skulle De la Barre uppbrutit, innan brefvet hunnit till Röros, så har det sannolikt snart efter afmarschen kommit honom till handa.

Sannolikt hade Marcks blifvit sänd från hären för att taga reda på, huru det förhöll sig med ryktena om konungens död. Därpå tyda just riktningen af hans resa och uttrycken i ett bref, som han skref samma dag kl. 12 middag från Vemdalen till Armfeldt[3]. Han omtalar däri, att han förut från Långå underrättat De la Barre om konungens död, att han sedermera måst åhöra publikationerna därom, liksom om Ulrika Eleonoras tronbestigning m. m. Marcks ansåg, att återmarschen lättast kunde gå för sig öfver Röros till Långå, hvarför han gaf befallning, att 2,000 L℔ succariebröd skulle föras från Långå till Funäsdalen, som ligger nära gränsen; han befalde äfven kommendanten på Långå skans att begifva sig dit för att besörja

[1] Generalmajorerna Cicignon och Arnoldt till Slotsloven $^{23}/_{12}$. Budde till Lützow $^{20}/_{12}$. Norska riksark.

[2] Tönders berättelse, tryckt i Norska saml. II, s. 536. En berättelse från posteringen på femmilaskogen i Österdalen $^{29}/_{12}$ bland bref från generalen Gafron i norska riksark. I denna berättelse uppgifves, att De la Barre uppbrutit från Röros $^{26}/_{12}$ helt tidigt på morgonen.

[3] Interc. Breve. Budde till Overkrigss. $^{8}/_{1}$, $^{13}/_{1}$. Indk. Breve.

ett och annat. Vidare stälde han om, att posthästar skulle stå i beredskap för afsändandet af en och annan express. Han berättar också, att vägen öfver Rutefjäll ej var svår att passera; flera stugor funnos utmed vägen och tillgång på fourage fanns såväl på svenska som på norska sidan. Från Vemdalen ämnade Marcks skynda till Dufved dels för att aftala med Friesenheim, att allt, som behöfdes för härens underhåll, måtte hållas i beredskap, dels för att gifva befallning till besättningarna på Skaanes och Stene skansar att lämna Norge. Han visste således icke, att befallning härom redan gifvits, så att marschen därifrån kunnat börja redan den 24 dec., om ej förr. Till sist beklagar han, att konjunkturerna hindrat honom att förut resa till Härjedalen. Om detta bref framkommit till Armfeldt, är ovisst, men sannolikt har det framkommit till någon afdelning af den svenska hären. Det hittades nämligen af fienderna på den väg, på hvilken svenska hären tågat fram.

Frågan, på hvilken väg hären borde marschera hem, har säkerligen icke blifvit diskuterad, förrän underrättelsen om konungens död ankom. Utan tvifvel har Karl XII:s stränga order, att hären under alla omständigheter skulle stanna i Trondhjems län under vintern, stått lefvande för Armfeldt och öfriga högre officerare. Af Marcks anförda bref framgår, att han ansåg lämpligast att återtåga öfver Röros till Härjedalen. Hvad Armfeldt angår, finner man af hans bref till De la Barre den 20 dec., att han ansåg, att hären icke skulle finna tillräckligt med underhåll, om den tågade åt detta håll. Han kunde ej häller gerna tåga tillbaka samma väg, som han kommit, nämligen förbi Trondhjem, Skaanes och Stene till Jämtland, ty då skulle Budde kunna afskära svenskarnes återtåg eller åtminstone fördröja det så, att trupper från sunnanfjällska Norge hunne anlända, hälst som svenskarne under tiden måste indrifva i landet allt, som behöfdes till uppehälle, och det i trakter, som de förut gästat.[1]

[1] Det har varit en i Trondhjems län allmänt spridd, ehuru alldeles falsk åsigt, att en norsk kår af 6,000 man kommit från sunnanfjällska Norge till Röros, samtidigt med att den svenska hären uppbröt för att tåga hem öfver fjällen, hvarför man ock uppgifvit, att den svenska hären ej kunnat taga vägen till Sverige åt Röros. Denna åsigt fördes till Jämtland genom löjtnant Åke Ulfsparre, hvilken jämte 16 man i dec. 1718 togs till fånga af fienderna på gården Foss (Budde till Lützow $^{23}/_{12}$), men sedermera på våren 1719 fick för någon tid på parole återvända till Sverige. R. H. Horn skref med anledning af Ulfsparres berättelse till Ulrika El. $^{2}/_{4}$ 1719: »Den danska succurs, som sunnanfjälls kommit den tiden Eders Kongl. M:ts armé ännu vore i Norge, bestående af mera kavalleri än infanteri till 6,000 man, af alla regementen utvaldt manskap, 2

Det berättas af Norberg (II, s. 613), att Armfeldt, innan underrättelsen om konungens död kommit till honom, beslutat att begifva sig till Skaanes och Stene skansar på grund af svårigheten att anskaffa proviant. Såsom förut är nämndt skulle proviant under vintern sändas dit från Jämtland. Hans mening skall då hafva varit att tåga öfver Bukhammarsfjället till Tydalen och därifrån utmed Nidelfven och Sælbusjön till Stördalen och Værdalen. I Sælbu och trakten däromkring hade han väl beräknat att finna lifsmedel för tåget till skansarna, ty där hade svenskarne ej förut indrifvit några. Denna berättelse är mycket sannolik, dels därför att han genom De la Barres återkallande från Röros uppgaf besättandet af denna ort och med detsamma förbindelsen med Härjedalen, dels därföre att det skulle blifva vanskligt, om ej omöjligt, att i södra delen af Trondhjems län, där svenskarne ungefär tvänne månader utsugit landet, skaffa tillräckligt med lifsmedel för hären under vintern.

Om Armfeldt ännu vid uppbrottet från Holtaalen fasthållit vid planen att öfver Tydalen tåga till Skaanes och Stene skansar, må lämnas därhän. Sedan De la Barre emellertid med sin kår kommit till hufvudhären, uppbröt Armfeldt och tog vägen öfver Bukhammarsfjället till Græsli vid Nidelfven. Under denna marsch uppstod snöyra och skarp köld, så att många gingo vilse och omkommo. Fastän afståndet mellan Holtaalen och Græsli blott är omkring $2^1/_2$ mil, måste man den 28 dec. slå läger ungefär midt emellan dessa båda orter, så att man först den 29 framkom till Græsli. Här stod hären stilla tvänne dagar, och det var möjligen under denna tid, som Armfeldt frångått sin ursprungliga plan att tåga till Skaanes och Stene skansar och i stället beslutat att från Tydalen tåga tillbaka till Jämtland den närmaste vägen öfver fjällen. Anledningen härtill skall hafva varit, att de, som utsändts för att undersöka vägen, vid sin återkomst förklarat, att det skulle blifva omöjligt för hästarne att framtränga till skansarne till följd af den djupa snön. Han fortsatte därför sin marsch åt öster och slog den 31 läger vid Aas i Tydalen.[1]

generaler och 4 öfverstar, hafva gått ginaste vägen längst undan fjällen och till Röros anländt andra dagen, sedan vårt uppbrott åt Bäckhammarsfjällen skedde, så att, om vi vägen till Röros marscherat, hafva de där oss mött.» Öfverstarnes skrifv. Jämtlands reg.

[1] Den förut anf. kartan i krigsark. Nattlägret $^{28}/_{12}$ var vid »Adorshun» (? namnet är otydligt), ett stycke väg norr om Aune. Uppbrottet från Holtaalen

Sedan svenskarne rastat något och tagit 2 bönder till vägvisare, ryckte venstra flygeln från Tydalen upp på fjällen »natten emot den 1 jan. 1719» och högra flygeln dagen därpå.[1]

Vid uppbrottet var det godt väder, men när man kommit omkring 1 mil från Tydalen, uppväxte från nordvest en häftig storm, som sedermera fortfor i trenne dygn. Nils Idman, som var med på detta återtåg såsom andre regementspastor vid Åbo och Björneborgs regemente till häst, berättar, att stormen förde med sig mycken snö och en »genomträngande köld, hvars like man aldrig känt. Folket blef häröfver modfäldt, ja en del liksom grå i hufvudet. Ingen ved fanns på många mil. Ansigten och händer svullnade upp af den faseliga kölden. En del af folket sjuknade och dödde strax första aftonen». Natten till den 2 jan. slog man läger utmed sjön Öysanden (Essandsjö). När marschen följande morgon fortsattes, »funnos några hundrade ihjälfrusne. Af dem stodo en del tätt invid hvarandra liksom lefvande, men när man stötte litet på dem, ramlade de döda öfver ända liksom stoder». Kölden och snöyran fortforo emellertid. Den ene efter den andre stupade, artilleri, tross och hästar blefvo här och där qvarlämnade, och för att skydda sig något mot kölden gjorde sig soldaterna eldar af gevärskolfvarne, då ingen skog fanns på fjället. Till råga på olyckan förlorade en del äfven rätta vägen. Den ene vägvisaren, som enligt norska källor hette Lars Östby, hade frusit ihjäl redan i första nattlägret, och den andre, »Lars Per Svänson»,[2] hade följt med förtrupperna. Det berättas, att Armfeldt tillkallat 5 dragoner som svenskarne tagit till fånga ($^{8}/_{11}$ 1718) vid Trondhjem och nu medfördes öfver fjället, och lofvat dem både frihet och penningar, om någon af dem kunde visa rätta vägen till Handöl. Dessa dragoner rymde emellertid natten till den 3 jan., då de voro omkring 1 mil från Handöl.[3] Enligt norska kunskapares be-

synes sålunda hafva skett $^{28}/_{12}$. Möjligen hafva några trupper gått förut. Pehr Andersson i Norrbyn berättar, att hären gick öfver Bukhammarsfjället annandag jul. Krigsaml. II, s. 207.

[1] N. Idman, Folketz Roop på Norska Fiällerne, s. 54. Utdrag därur, som dock ej är fullt noggrant, finnes i Jämtlands œconomiska Beskrifning eller Känning af J. O. Hagström, s. 67 och följ.

[2] Vesternorrlands fältstatsbok pro anno 1719, s. 156. Krigsark. R. H. Horn till Ulr. El. $^{2}/_{4}$. Öfverstarnes skrifv. Jämtlands reg.

[3] Deras berättelse, dat. $^{13}/_{1}$, sändes af Budde till Overkrigss. samma dag. Indk. Breve. Berättelsen finnes tryckt i Norsk Hist. Tidsskrift 2 R. III B. (Kristiania 1881), s. 127. Dragonerna hade lidit mycket af kölden. På den ene skulle man afsåga det ena benet. Budde till Overkrigss. $^{13}/_{1}$ 1719. Indkomne Breve.

rättelser kom svenskarnes eftertrupp, som ryckt upp på fjället, den 2 jan. tillbaka till Tydalen, och där stannade den, medan stormen och kölden fortforo till den 4 jan., då den på en dag gick öfver fjället till Handöl.[1] De fleste slogo dock om aftonen den 2 jan. sitt läger på Enaelfven, som flyter från fjällen åt Handöl. Några hade gått vilse och kommo åter om aftonen till Essandsjö, vid hvilken de sålunda fingo tillbringa 2 förfärliga nätter. De som på Enaelfven tillbragt natten till den 3 jan., då ofantligt många synas hafva dukat under,[2] delade sig nu i tvänne afdelningar. En del gick en kortare väg öfver Snasahögarne och framkom till en by i Jämtland (sannolikt Handöl). Andra åter följde Enaelfven och ankommo ändtligen till Handöl, somliga efter att hafva tillbragt 4, 5, 6 nätter på fjällen. Major I. W. Emahusen, som den 7 jan. utkommenderades med 87 man skidlöpare, inberättade till Lützow i sin rapport, daterad Östby i Tydalen den 8 jan., att han här och där funnit döda redan på $^1/_4$ mils afstånd från Tydalen, men ej något större antal, förr än han kom mot Ramslien omkring $^1/_4$ mil från Essandsjö, där stora högar af döda lågo. Så var sedermera förhållandet ända till Enaelfven, där han vände tillbaka. Han utsände därifrån några ännu längre, och dessa berättade vid sin återkomst, att ju längre man kom, dess flera döda påträffades.[3]

Vid ankomsten till Handöl var ingalunda eländet slut. Där funnos nämligen endast 3 bönder, hvarför folket omöjligen kunde få tak öfver hufvudet. De som orkade fortsätta marschen, gingo till byn Vallan, belägen $1^1/_4$ mil därifrån, men äfven denna by befanns otillräcklig för manskapets behof, och då allenast ett och annat hemman fanns här i trakten, omkommo många af hunger och vanskötsel. Så inberättade tvänne löjtnanter, hvilka på Buddes order med 24 skidlöpare gått från Meraker till Handöl för att rekognoscera, att strax efter det svenskarne kommit öfver fjällen, 120 man dött i Handöl, 180 i Vallan och 150 i Tångböle.[4] Inga mått och steg hade vidtagits att förse hären med lifsmedel, kläder och skjuts. Jämtlands allmoge klagade i sina besvär 1719, »att större delen af de soldater, som med

[1] Berättelsen finnes bland »Indkomne Breve til Overkrigssekr. 1719».
[2] Major G. Leksell har i dessa trakter funnit många grafvar. Jämtländska härens hemmarsch 1719 med åtföljande kartutkast (Hedemora 1888).
[3] Emahusens rel. finnes i afskr. i D. Riksark.
[4] Deras berättelse, dat. $^9/_2$, åtföljer Buddes bref $^{10}/_2$ till Overkrigssekr.

lifvet kommit öfver fjället och behållna till Handöls by i Åre socken, af hunger och vanskötsel måste sätta lifvet till därsammastädes medelst vist försummelse därutinnan, att ingen tillförsel skedde eller att dragonhällarne gafs kunskap af vederbörande att komma dem till hjälp. De åter, som voro på vägen till dem, blefvo med hugg och slag tillbakatagne af andra, som väl dessutom torde kunnat hjälpa sig.» Ifrån Dufved sändes väl i största hast någon proviant till Handöl, där vid utdelningen sådan oordning herskade, att man sedermera i räkningarna ej kunde uppgifva hvad hvart regemente erhöll. Likaså förde bönder från Helsingland och Härjedalen hafre och hackelse från Svegs magasin till Dufved och Järpe, men äfven därvid förekommo oordningar, i det somliga bönder ej framförde allt, utan nedsatte en del på vägen, andra åter hade låtit regementena, som de mötte, taga hvad de medförde, utan att ens därför mottaga några qvittenser. Att bristen på proviant och isynnerhet på fourage var så stor vid härens återkomst till Jämtland, berodde enligt Friesenheims mening till en del därpå, att landshöfding Hamilton kontramanderat en del foror, som voro på väg till Jämtland. Denne ansåg nämligen, att hvad som fanns där borde räcka till för hären vid dess återkomst samt att det öfriga behöfdes för durchmarscherna genom länet, om hvilka arfprinsen gifvit honom order att draga försorg.[1]

Besättningarna på Skaanes och Stene skansar hade däremot ett blidare öde. Vägen öfver fjället hade man börjat befara och order om truppernas hemmarsch har utan tvifvel tämligen snart kommit till dem. Friesenheim berättar den 29 dec., att de senaste 5 dagarne hade Helsinge regementes sjuka, Nylands och Åbo läns kavalleri samt Karelska kavalleriregementet — till ett antal af 1,000 man och öfver 500 hästar — gått förbi Dufved och sedan förpassats längre nedåt landet.[2] Af anteckningarna i 1719 års mönsterrulla för Helsinge regemente finner man dock, att ganska många soldater af detta regemente omkommit under marschen från Stene till Dufved, men detta förhållande berodde utan tvifvel därpå, att de sjuka voro allt för svaga för att kunna uthärda ett återtågs ansträngningar under dåvarande starka köld.

[1] Vesternorrlands fältstatsbok pro anno 1719, s. 167 och 811. Hvart rusthåll i Jämtland ålades att lämna 100 lispund hö till de hästars underhåll, som kommit från Norge. Rusthållarnes supplik $^{23}/_{2}$. Krigshandl. fr. Karl XII:s tid 38. — Hamilton till Friesenh. $^{11}/_{1}$ 1719. Konc. i Gefleborgs länsark.

[2] Verifik. 5,579 i Vesternorrlands landsbok. Kammarark.

Innan svenskarne lämnade Skaanes och Stene, sprängde de kanonerna och satte eld på skansarna.[1]

Förlusterna under marschen öfver Bukhammars-, Tydals- och Snasafjällen voro förfärliga, ehuru dock ej så stora, som man stundom finner uppgifvet. Af bilagan synes, att af de gemene ryttare, korpraler och soldater, som deltogo i fälttåget, något mer än hälften omkommit eller ock inom kort dukat under för följderna. Många blefvo också till sin hälsa så förderfvade, att de ej vidare kunde göra krigstjänst. Dessutom omkommo många underofficerare och musikanter, hvarjämte ett synnerligen stort antal trossdrängar ihjälfrusit. Äfven af det högre befälet omkommo några på fjällen, såsom öfverste Karl Kristoffer von Gertten, öfverkrigskommissarien Severin Werling, kaptenerna Tomas Möller, Knut Lagerblad och baron Karl Oxenstjerna samt löjtnanterna Anders Vikman och Enoch Frisk.[2]

Soldaternas tillstånd under våren och sommaren 1719 var särdeles beklagligt. Mången hade af kölden blifvit så skadad, att han icke ens med tiggande kunde skaffa sig födan eller utan andras hjälp komma ur stället, där han låg.[3] Det var också knappast möjligt för soldaterna att få köpa lifsmedel. Fanns någon spanmål, var den så dyr, att de ej förmådde betala den, isynnerhet som mynttecknen — den enda penningesort, som de ägde — började ratas. I Sundsvall funnos väl omkring 20,000 t:r spanmål för härens behof, men det var nästan omöjligt att få något däraf framforsladt af brist på skjutshästar, emedan många hästar hade under föregående år till följd af den ansträngande skjutsen blifvit förstörda. Vesternorrlands län hade då måst lämna ej mindre än 14,000 skjutskästar för härens

[1] Collins optegnelser, anf. st. s. 99 och 100.

[2] Nordberg omnämner (II, s. 673) Gerttens, Werlings och Oxenstjernas död. Möllers död omtalas i en böneskrift till krigskoll. 1719 från hans enka. Ang. Lagerblad se mönsterrullan för Helsinge reg. 1719; om Vikman se en skrifvelse $^{8}/_{11}$ 1719 från landshöfdingeämbetet i Vesternorrlands län (Brefbok för år 1719 i krigsark.), och om Frisk se Krigssaml. II, s. 208. — Man har förmodat, att äfven De la Barre omkommit på fjällen. Denna förmodan är oriktig. Se mönsterrullan öfver Nylands och Tavastehus läns kav. fr. sept. 1720 i krigsark. — Generalm. Bengt Fabian Zöge har äfven nämnts bland dem, som omkommit. Att denna uppgift är felaktig, behöfver ej påpekas för den, som har någon kännedom om 1719 års krigshändelser. Man har betviflat, att han deltagit i fälttåget, men detta utan skäl. Många bevis finnas på, att han varit närvarande och tjänstgjort som krigsrättspresident. Nordberg har ej haft någon anledning att nämna honom, då han uppräknar cheferna för de särskilda regementena, emedan Zöges regemente ej deltog i fälttåget.

[3] Memorial af landsh. Hamilton från 1719 till arfprinsen Fredrik. Generalissimus arfprinsens bref 1716—1720.

räkning, och ingen häst hade skjutsat under 30 till 50 mil. Allmogen förmådde ej bistå soldaterna, enär Vesternorrlands län under år 1718 drabbats af nästan fullständig missväxt, »så att», skref landshöfding Hamilton till arfprinsen Fredrik, »uti hela länet ingen tunna spanmål står att erhålla, fast man därför ock bjuda ville 100 d:r k:mt tunnan, utan måste barkebullen tjäna de fleste till uppehälle.»[1] Allmogen hade ock lidit en längre tid af den finska härens inqvartering, hvilken blef så mycket tyngre, som många soldater, då de lämnade Finland, tagit med sig hustrur och barn, hvilka voro bönderna till tunga, äfven när soldaterna tågat i fält.

Att förlusterna under återtåget blefvo så stora, berodde på ovanliga väderleksförhållanden, och dessa fortforo äfven någon tid därefter. Så berättar major Emahusen, hvilken, såsom ofvan är omtaladt, den 7 jan. utkommenderats att rekognoscera, att han råkade ut för ett sådant oväder, att, om han kommit längre upp på fjället, skulle han utan tvifvel med hela sin kår omkommit. Dessutom må äfven nämnas, att enligt hvad Budde berättade den 24 jan., 12 bönder från Meraker några dagar förut gått upp på fjällen för att söka byte, men öfverraskades af sådan köld, att 2 af dem måste sätta lifvet till, ehuru de voro försedda med goda kläder.

Såsom en kontrast däremot må erinras, att den 14 jan. 1719 antändes Trondhjems domkyrka af en ljungeld, hvarvid detta härliga tempel led obotlig skada.

---

[1] H. R. Taube till landsh. Hamilton $^{18}/_{3}$ 1719. Bland skrifvelser från landsh. i Vesternorrlands län.

Jämtländska härens förluster under fälttåget 1718—1719.

	Ryttare, korpraler, soldater och artilleribetjänte.				
	Afskedade och obotliga på grund af förkylning.	Döde på fjällen.	Sotdöde, skjutne, hängde och drunknade.	Rymde och bortkomne i Norge.	Regementenas styrka vid fälttågets början.
Kavalleri.					
Åbo—Björneborgs reg.	52	126	68	11 [1]	605
Nylands—Tavastehus reg.	—	—	—	— [2]	586
Karelska reg.	—	—	—	— [3]	499
Jämtlands kavallerikomp.	5	56	35	— [4]	123
Summa	57	182	103	11	1,813
Infanteri.					
Åbo läns reg.	52	105	57	2 [4]	356
Björneborgs reg.	27	71	31	6 [5]	169
Tavastehus reg.	37	184	62	2 [5]	459
Helsinge reg.	66	314	377	21 [6]	1,170
Helsinge tre- och femmänningsbat.	—	491		— [7]	639
Nylands reg.	13	48	57	— [8]	267
Österbottens reg.	96	336	141	16 [8]	830
Jämtlands reg.	97	389	257	4 [9]	1,053
Viborgs läns reg.	—	—	—	— [10]	69
Savolax och Nyslotts läns reg.	32	80	34	17 [11]	266
Finska värfv. bat. (major Wrichts bat.)	—	15		— [12]	106
Kapten Långströms frikomp.	—	—	—	— [13]	60
Artillerimanskap	—	—	—	— [14]	35
Summa	420	2,033	1,016	68	5,479
Summa summarum	477	2,215	1,119	79	7,292

Från fälttågets början till den 16 oktober hade 171 man af samtliga reg. afgått, hvadan härens styrka vid fälttågets början utgjorde ungefär 7,463 man.

[1] Mönsterrulla $^{9}/_{10}$ 1719. Krigsark. En del af reg. hade tågat förbi Dufved $^{24}/_{12}$—$^{29}/_{12}$ 1718 enligt Friesenheims bref $^{29}/_{12}$ till »Hr Befallningsman». Vesternorrl. landsbok 1719, verif. 5,579. Kammarark.

[2] Reg. synes hafva lidit föga under fälttåget. Jfr mönsterrullan $^{10}/_{9}$ 1720 i krigsark. Manskap af detta reg. tågat förbi Dufved $^{24}/_{12}$ $^{29}/_{12}$ 1718 enligt Friesenheims anf. bref. Vid en mönstring 1719 afskedades 32 man. som blifvit förfrusna. Krigskoll. till Ulr. El. $^{6}/_{10}$ 1719. Till befallningsmannen Karl Harsten skref landssekret. Johan Palmberg $^{28}/_{4}$, att Nylands kav. kommer i dag till Söderala, bestående förutom öfveroffic. af 546 portioner, 484 ridhästar och 209 klippare. Konc. i Gefleborgs länsark.

[3] Reg. lidit högst obetydligt under fälttåget. Ingen enda man har fått understöd af proviant i Handöl, hvadan det är troligt, att reg. ej gått öfver fjällen från Tydalen till Handöl. Också berättar Friesenheim i det anf. brefvet $^{29}/_{12}$, att reg. gått förbi Dufved. I mönsterrullan $^{12}/_{2}$ 1720 i krigsark. finnes antecknadt, att blott 10 blifvit kasserade och 90 »bortkomne vid hvarjehanda tillfällen sedan 1718».

[4] Förslag af R. H. Horn. Detta förslag medföljer såsom bilaga Horns bref till Ulr. El. $^{22}/_{4}$ 1719. Öfverstarnes skrifv. Jämtlands reg.

[5] Mönsterrullor $^{11}/_{11}$, $^{13}/_{11}$, $^{19}/_{11}$. Krigsark.

[6] Enligt en tablå, som år 1888 upprättats af kapten Silfverstolpe och löjtnant Nisbeth vid Helsinge reg.; tablån är öfver afgången å befäl och manskap fr. o. m. $^{1}/_{8}$ 1718 till $^{1}/_{9}$ 1719 enligt en generalmönsterrulla $^{21}/_{10}$ 1719 i krigsark. Enligt ett förslag $^{8}/_{4}$ 1719 hade 2 blifvit hängde, 7 fångne, 695 »sotdöde och af frost». I ett annat samtidigt, men odateradt förslag stå 65 man upptagna såsom »förfrusna incurable» och 686 »sotdöda och af frost». Helsinge reg.: journal och förslager. Skoklosters arkiv.

[7] Det uppgifves, att bataljonen blifvit alldeles »upprifven». De qvarlefvande användes att förstärka Jämtlands och Helsinge regementen på det sätt, att de soldater, som kommit från Jämtland, skulle förstärka Jämtlands reg., och de som kommit från Helsingland, Helsinge reg. I ett extr. af generalmönsterrullan $^{21}/_{10}$ 1719 (i riksark.) på dem, som kommit till Helsinge reg., befinnes antalet vara 117 (dock hade däraf innan mönstringen 1 rymt, 7 dött och 11 kasserats), och landshöfdingeämb. i Vesternorrl. län uppgifver $^{20}/_{8}$ 1719 (konc. i Gefleborgs länsarkiv), att omkring 50 kommit till Jämtlands reg., hvadan endast 48 man återstått af bat., och förlusten utgjorde således 491 man. Reg. utgjorde under återtåget arrieregardet. »Underdånige meriter af Gustaff Skogh». Krigsark.

[8] Mönsterrullor i krigsark. 1719.

[9] Förslag af R. H. Horn. Detta medföljer som bilaga hans anf. bref till Ulr. El. $^{22}/_{4}$ 1719. Bland de döda äro äfven i förslaget upptagna några, som blifvit fångna i Norge.

[10] Reg., som vid fälttågets början blott bestod af omkring 70 man, synes ej lidit mycket under fälttåget. Enligt Armfeldts förslag $^{30}/_{11}$ 1718 voro 68 kommenderade och 2 sjuka, och enligt ett förslag från dec. 1718 eller jan. 1719 voro 56 friska och 12 sjuka. Detta förslag medföljer ett underdånigst memorial af krigskoll. $^{24}/_{3}$ 1719. Reg. har ej fått något af den proviant, som i jan. 1719 sändes från Dufved till Handöl, och det har sål. ej gått från Tydal till Handöl. Vesternorrl. fältstatsbok för år 1719. Krigsark. Reg. qvarlämnades sannolikt såsom besättning i Skaanes skans. Det finnes ej upptaget i »Ordre de bataille», dat. Værdalsören $^{28}/_{10}$ 1718.

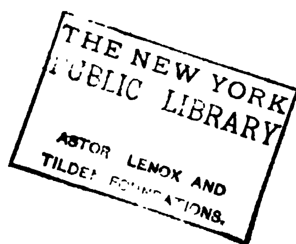
[11] Mönsterrulla $^{4}/_{11}$ 1719. Krigsark.

[12] Bat. lidit obetydligt under fälttåget. I det anf. memorialet af krigskoll. $^{24}/_{3}$ 1719 föreslås, att major Wrichts bat., bestående af 91 man, skulle tagas till gardets rekrytering.

[13] Förlusten ej känd. Komp. bestod i april 1718 af 60 man. Armf. till Karl XII $^{30}/_{4}$ 1718.

[14] Förlusten ej känd.

om följande omständigheter:

Strödda meddelanden och aktstycken

När afrättades Goertz?

Det torde utan tvifvel väcka förundran, att en sådan fråga behöfver framställas, då det gäller en tilldragelse, som på sin tid — hvilken ej är mer än 170 år aflägsen från vår egen — i högsta grad väckte uppmärksamhet ej blott i Sverige utan i hela Europa. Men frågan är ej obefogad, då man hos olika författare finner såsom Goertz' dödsdag uppgifvas än den 19, än den 20 februari, än den 2, 3, 12, 13 eller 14 mars 1719.

Till en del har denna förbistring uppkommit genom förvexling af gamla och nya stilen. Den 19 febr. g. st. motsvarades 1719 af d. 2 mars n. st. — d. 20 febr. g. st. af d. 3 mars n. st. Några författare hafva tydligen, då de sett d. 2 eller 3 mars uppgifvas såsom dödsdag, trott dessa data vara gamla stilens, som på den tiden ännu följdes i Sverige; och då de velat förbättra uppgifterna genom att förvandla dem till nya stilen, hafva de sålunda kommit ända till d. 13 och 14 mars. Härvid har ytterligare händt, att några gjort denna förvandling oriktigt och skrifvit »$\frac{2}{12}$» och »$\frac{3}{13}$» mars. Besynnerligt nog har detta just skett i de två skrifter, som särskildt haft till ämne att behandla Goertz' slutliga öde: »Rettung der Ehre und Unschuld des Freyherrn v. Goertz» och »Umständliche Nachricht» etc. (Warmholtz n:o 5978).

För att med säkerhet få afgjordt, när Goertz afrättades, skulle man helst önska att kunna åberopa befallningen om executionen, eller rapporten om dess verkställande, eller ordern till de trupper, som kommenderats att vid tillfället göra vakt; men dessa officiela handlingar hafva, oaktadt gjorda eftersökningar, ej kunnat återfinnas. Likväl kan man, äfven dem förutan, komma till tämlig säkerhet.

Att Goertz' dödsdag ej kan vara senare än den 20 febr. g. st. framgår af ett kungl. bref till öfverståthållaren af detta dato (i Riksregistr.) i hvilket det talas om »framlidne Goertz» och föreskrift gifves om hans qvarlåtenskap. Men dagen kan ännu närmare bestämmas genom följande omständigheter:

1:o) I presteståndets prot. för d. 17 febr. säges, att dagen efter morgondagen var bestämd till afrättningen; och man finner ingenstädes omtaladt, att något uppskof skett.

2:o) De la Motraye har i sina »Voyages en Europe, Asie et Afrique», lemnat en berättelse om executionen, till hvilken författaren säger sig hafva varit ett ögonvittne; där (II: 417) uppgifves dagen såsom d. 19 febr.

3:o) Tyske pastorn Conradi, som beredde Goertz till döden och följde honom till stupstocken, blef af honom anmodad att taga vård om hans qvarlåtenskap och fick därtill regeringens samtycke; han har däröfver afgifvit en i Riksarkivet befintlig egenhändig redovisning, i hvilken bland utgifterna finnes under d. 19 febr. uppfördt: »Bey und nach der Execution auff ordre 15 Ducaten».

4:o) En i Riksarkivet förvarad räkning öfver Goertz' kosthåll i fängelset slutar med d. 19 febr. för hvilken dag upptages 1 stop Rhenskt, socker, 3 stop svagöl och »maten allenast till middagen», så att summan för den dagen endast utgör 47 d. 16 '/., då den för d. 18:de stiger till 114 d. och för den föregående tiden vanligen går till något öfver 100 d. om dagen. Häraf är tydligt, att Goertz den 19:de endast förtärt ett mål, och att detta varit hans sista.

Dessa sammanstämmande uppgifter torde kunna sätta det utom allt tvifvel, att Goertz afrättades d. 19 febr. g. st. eller d. 2 mars n. st. Då undertecknad en gång (i Sveriges polit. Hist. från K. Carl XII:s död till statshvälfningen 1772, I, s. 47) i förlitande på Lagerbrings auctoritet och utan att underkasta denna fråga någon särskild undersökning, uppgifvit d. 20 februari såsom Goertz' dödsdag, har jag ansett mig skyldig att rätta detta misstag och anföra de skäl, som synts mig vara för frågan afgörande.

C. G. M.

Om riksrådsutnämningarne under Ulrika Eleonoras regering

Vid dessa utnämningar under öfvergången från envälde till »maktägande» ständers regering, företer sig en och annan omständighet, som synes förtjena att påpekas och närmare utredas, äfven om man icke kan med full säkerhet besvara alla därmed sammanhängande frågor.

Vid Carl XII:s död räknade det kungliga rådet elfva medlemmar, näml. presidenterna Carl Gyllenstierna (i Kammar-revisionen) Nils Gyllenstierna (i Krigskollegium), Nils Stromberg (i Kammarkollegium och Statskontoret), Arvid Horn (i Kanslikollegium) och J. Spens (i Bergskollegium), fältmarskalken C. G. Rehnschiöld, kanslirådet G.

Cronhielm, general-guvernörerna Maur. Vellingk (i Brehmen), J. A. Meyerfeldt (i Pommern) och C. G. Mörner (i Westergötland m. m.) samt öfverste marskalken och högste ordningsmannen Nik. Tessin.

Ulrika Eleonora, sedan hon mot rådets varningar förklarat sig för drottning, skyndade att söka stöd och styrka för sin tron genom att kalla ytterligare några ansedda män till sina rådsherrar, nämligen öfverståthållaren G. A. Taube, generalerna C. G. Dücher och Erik Sparre, generallöjtnanten M. J. de la Gardie samt landshöfdingarne A. Banér och Cl. Bonde. I riksregistraturet finnas kallelsebrefven för Dücher och Taube redan under den 7 dec. 1718; men detta kan knappast vara riktigt. Ty i kallelsebrefven begagnas titeln *riksråd*, som icke upptogs förr än vid årets slut; och Taube hade såsom öfverståthållare flere gånger under december månad företräde i rådet, utan att der taga säte såsom ledamot förr än d. 5 jan. på samma gång som Sparre och Banér. Dücher infann sig första gången i rådet d. 12 jan. Förmodligen hafva alla fullmakterna blifvit gifna på en gång, men de för Dücher och Taube af någon anledning antidaterade. Detta är, hvad Dücher angår, så mycket säkrare, som konceptet till hans fullmakt afbrytes med den förklaring, att slutet skulle lyda lika med kallelsebrefven för Erik Sparre och de andra; hans fullmakt kan således ej vara äldre än deras — och de bära datum af d. 30 december.

Utom dessa herrar har Ulrika Eleonora före riksdagen inkallat i rådet ännu en — eller måhända två. I riksarkivet finnes näml. i original af drottningen underskrifvet ett kallelsebref af d. 30 dec. 1718 för generalen C. Örnstedt att vara riksråd. Eftersom detta kallelsebref finnes i arkivet, kan man antaga, antingen att drottningen besinnat sig och låtit fullmakten blifva liggande, eller att Örnstedt af ett eller annat skäl ej velat mottaga det höga ämbetet. Kallelsebrefvet har varit hopviket och försegladt; men däraf följer icke med nödvändighet, att det också varit afsändt; vi tro dock, af skäl som längre fram skall synas, att det icke varit någon förändring hos drottningen, som gjort kallelsen om intet. Om Örnstedts missnöje med sakernas nya ordning finnas åtskilliga berättelser; huru mycken grund de hafva, kunna vi ej säga. Af general Silfverhielms berättelse i Nya Svenska Biblioteket (I: II, 179) se vi dock att Örnstedt i Uddevalla varit med om att erkänna Ulrika Eleonora såsom drottning; och memoirförfattarens i Handl. rörande Skand. hist. (VII: 251) berättelse, att han genast efter Carl XII:s död af missnöje lemnat krigstjensten, är icke riktig; såsom redan anmärkts i Biogr. Lex. (XXIII: 426). Säkert är emellertid, att han, ehuru kallad, icke kom att inträda i riksrådet.

I rådslängden uppräknas såsom den förste bland Ulrika Eleonoras rådsherrar generalen grefve Adam Ludvig Lewenhaupt, med uppgift att kan kallats till riksråd d. 7 dec. 1718 — samma datum som där anföres för Düchers och Taubes fullmakter. I Possieths likpredikan öfver Lewenhaupt, äfvensom hos Berch, Sv. Herrars och Fruars Skådepenningar, säges det, att Lewenhaupt utnämnts d. 30 dec. I registra-

turet däremot är hans fullmakt intagen under den 9 april 1719, och samma datum är tecknadt på konceptet till fullmakten. Af dessa auctoriteter hafva naturligtvis registraturet och konceptet största vitsord; men en omständighet finnes, som härvid kan väcka berättigadt tvifvel. Lewenhaupt, som sedan krigshärens kapitulation vid Perewolotschna befann sig i rysk fångenskap, afled i Moskwa d. 12 febr. 1719; Carl Gyllenborg, som då var svensk plenipotentiär vid fredskongressen på Åland, inberättade hans död i bref till K. M. af den 6 mars, och detta bref är påtecknadt att vara »uppläst i rådet d. 10 mars». Är det möjligt att drottningen d. 9 april utnämde till riksråd den, hvars död redan en månad förut blifvit anmäld? Sannt är, att samma tvifvel skulle kunna vändas mot ständernas definitiva rådsförslagslista af d. 7 april, på hvilken Lewenhaupt var uppförd; men då hans namn redan fanns på den första listan af d. 3 mars, så kan det vara tänkbart, att man lät det stå qvar, äfven efter underrättelsen om hans död, emedan det visade sig vara svårighet att finna namn, om hvilka ständerna kunde förena sig — liksom man, efter Pehr Ribbings död strax efter sedan listan blifvit inlemnad och då utnämning ännu ej skett, icke satte i fråga att med ett annat namn fylla den plats, han intagit på förslaget. Men om också ständerna kunde låta en afliden mans namn qvarstå på förslagslistan, där det i alla fall fanns tillräckligt många att välja på, så kan man ej undgå att finna det underligt, att drottningen lät utfärda fullmakt för den veterligen döde att vara riksråd. Man kunde därför vara frestad att gifva företräde åt likpredikans uppgift om utnämningsdagen; men man stöter då på två andra betänkligheter; den ena är ovissheten om, på hvilken auctoritet likpredikan stöder sig; den andra är svårigheten att förklara, hvarför datum i konceptet skulle hafva blifvit framflyttadt, eller, rättare, konceptet omskrifvet med förändradt datum. Man måste därföre antaga registraturets uppgift om utnämningens datum, om än med erinran att den icke är höjd öfver allt tvifvel.

Den nya regeringen hade förklarat sin afsigt vara att rätta och ändra alla nyheter och sätta rikets styrelse i sitt gamla skick igen. I öfverensstämmelse härmed återtogo rådsherrarne sin gamla benämning *riksråd*. Något beslut härom finnes icke antecknadt; men förändringen skedde vid årskiftet och förmodligen i sammanhang med då gjorda rådsutnämningar. Väl förekommer uttrycket »rikets råd» en gång i justitierådsprotokollet d. 16 dec.; men i det allmänna rådsprotokollet begagnas benämningen »Kungl. råd» till och med d. 30 dec. 1718: den 5 jan. 1719 heter det: »D. Exc. Herrar Kongl. råden och riksråden»; sedermera alltid »riksråd».

Af de i december utnämnda riksråden hade endast fyra, Dücher, Taube, Sparre och Banér hunnit infinna sig och taga inträde i senaten, då riksens ständer samlades. Bland dem gjorde sig den åsigten gällande, att Ulrika Eleonora icke varit berättigad att sätta sig i besittning af det konungsliga väldet, att hon således ej rätteligen kunnat utöfva regales actus och följaktligen ej heller utnämna riksråd. Väl fingo de fyra, som redan intagit sina platser i rådet, »njuta sin heder»

såsom rådsherrar, då deras äldre ämbetsbröder gjorde förbehåll därom, när hela rådet den 23 Jan. kallades att på riddarhuset sammanträda med adeln och de andra stånden för att besluta om Ulrika Eleonoras val till drottning. Men De la Gardie och Bonde, som ej tagit inträde i rådet före riksdagens början, betraktades ej såsom riksråd utan blefvo såsom ledamöter af adeln invalda i sekreta utskottet; och likväl hafva de såsom riksråd underskrifvit valakten af den 21 febr. då De la Gardie till och med satt sitt namn före Banér, såsom han ock framgent behöll rangen framför honom! Det var en af de flere inkonseqvenser, hvartill förnekandet af Ulrika Eleonoras konungamakt före valet ledde.

Enligt denna framställning voro, vid riksdagens början, riksråden alltså 15, nämligen de 11 äldre och de fyra nyssnämnda, som blifvit kallade af Ulrika Eleonora. Men den nya regeringsformen, som ständerna nu uppgjorde och drottningen antog, föreskref, att riksrådet skulle bestå af 24 ledamöter; och då ständerna skredo till att upprätta förslag till fyllande af det föreskrifna antalet, så ansågo de endast åtta platser vara lediga i rådet.

Ständerna räknade alltså 16 varande riksråd — hvem var då den sextonde? Man har härvid icke anledning att tänka på någon annan än Örnstedt eller Lewenhaupt. Men Lewenhaupt kan det icke vara, äfven om han skulle hafva blifvit utnämnd i dec., ty han uppfördes på ständernas förslagslista och betraktades således af dem icke såsom redan varande riksråd. Återstår då endast Örnstedt. Men hvarför skulle Örnstedts riksrådsfullmakt respekteras mer än De la Gardies och Bondes? Ja, därpå kan jag icke svara, endast gissningsvis framställa ett förslag till svar. De två sistnämda hade infunnit sig vid riksdagen; men icke Örnstedt. Måhända hade då de två, under enskilda öfverläggningar mellan de ledande männen, frivilligt afstått från att söka göra drottningens kallelsebref gällande mot löfte att få intaga sina hedersrum såsom föreslagna af ständerna; och då någon dylik öfverenskommelse med den frånvarande Örnstedt ej kunde träffas, hafva riksdagens ledare måhända ej velat stöta den högt aktade, men såsom det säges lätt uppbrusande mannen, genom att underkänna den värdighet, som drottningen honom ämnat. Detta är blott en gissning, ett försök att förklara hvad som förefaller oförklarligt. Säkert är, att Örnstedt under riksdagens lopp omtalas med titel af riksråd, i en skrifvelse af arfprinsen Fredrik, som i sekreta utskottet refereras[1]; och detta tyckes antyda, både att Örnstedt var den, som räknades såsom den sextonde rådsherren, och att det icke var någon förändring i drottningens tänkesätt, som gjort, att han icke tagit plats i rådet; ty i sådant fall hade väl icke arfprinsen gifvit honom riksrådstiteln.

För att upprätta förslag till de lediga riksrådsämbetena valdes ett utskott af 24 adelsmän, 12 prester och 12 borgare. Enligt regeringsformen skulle »tre de värdigaste till hvart ledigt ställe uppföras». Vi veta, att man längre fram tillämpade detta så, att ett särskildt förslag på tre personer uppsattes för hvarje plats, som skulle

[1] Cederschjöld, Riksdagen 1719, p. 198.

fyllas; nu däremot sammanfattades alla åtta ledigheterna i ett enda förslag på 24 personer. Regeringsformen föreskref, att förslaget skulle uppgöras »efter allmänt öfverenskommande», och längre fram fordrade man också enighet bland rådselectorerna, men denna gång lät man ståndens pluralitet gälla så, att på förslagslistan uppfördes de, som framställts af alla tre eller åtminstone två stånds deputerade inom utskottet[1]. Förslagslistan framlades derpå för de tre stånd, som hade del i utskottet. Endast presteståndet antog listan oförändrad. Borgarståndet tycktes väl i början också vara hugadt att tillika med presterna upprätthålla utskottets förslag. Men då adeln underkastade de föreslagna en omröstning och därvid utvoterade ej mindre än sju af dem, företog sig äfven borgarståndet att göra sammaledes och utvoterade fem af dem, som riddarhuset förkastat, och därtill en sjette. Nu, då sjelfva ståndens plena fattat olika beslut, begynte det se vidlyftigt ut till följd af regeringsformens fordran på »allmänt öfverenskommande;» men stånden fogade sig efter hvarandra, så att det, hvarom två stånd blifvit eniga, antogs af det tredje — ej utan protest på riddarhuset, att det stridde mot adelns värdighet och heder att gå ifrån, hvad den en gång genom votering fastställt. De fem, som af adeln och borgarståndet blifvit förkastade, fingo alltså utgå från listan, på hvilken i deras ställe fem andra, efter utskottets förslag och nya omröstningar i stånden, uppfördes; hvaremot de, som icke blifvit utvoterade af mer än ett stånd, fingo stå qvar.

Af de föreslagna utgjordes flertalet af generals- och amiralspersoner — däribland fyra, som voro fångar i Ryssland, af dem främst Ad. L. Lewenhaupt. De civila kandidaterna hade man förnämligast sökt bland ombudsråd och landshöfdingar. I ett fall hade man gått så långt ner på ranglistan som till lagman; det var för att hedra den åttioårige Gyllencreutz, som 1680 vågat protestera mot enväldets införande och nu fått öfverlefva dess fall.

Detta rådsförslag afsåg, såsom vi sett, att fylla åtta lediga rum i rådet; och likväl framgingo ur detsamma efter hand elfva riksråd, utan att förslaget omgjordes eller utvidgades. Först fingo De la Gardie och Bonde, då deras namn blifvit uppförda på ständernas förslagslista, genast intaga de platser i senaten, hvartill drottningen redan hade kallat dem. Derpå blef Lewenhaupt den 9 apr. utnämd till riksråd — i fall han ej blifvit det förut. Den 29 apr. utnämde drottningen vidare högste ombudsmannen och d. v. landtmarskalken Leyonstedt samt ombudsrådet Lillienstedt, och den 9 maj ytterligare fyra: generalfälttygmästaren H. R. Horn, öfveramiralen Clas Sparre, samt landshöfdingarne Joh. Creutz och Cl. Ekeblad. Alltså hade redan nio rum blifvit tillsatta, hviket måste betyda, att man nu den 9 maj hade fått full visshet antingen om Lewenhaupts död eller om Örnstedts afsägelse. Sedan det blifvit afgjordt, att äfven den andra af dessa icke skulle inkomma i rådet, och en ny ledighet uppstått genom Arvid Horns afskedande, blefvo ytterligare två af de föreslagna i

[1] Presteståndets prot. den 2 apr. 1719 hos Cederschjöld l. c. p. 427.

slutet af maj inkallade i rådet, nämligen ombudsrådet Salomon Cronhielm och generallöjtnanten H. H. v. Liwen[1].

En rangtvist mellan ett par af de nya riksråden, som hänskjöts till drottningens afgörande, föranlät henne att föreskrifva, det alla fullmakter för de under riksdagen utnämda skulle dateras för samma dag, och herrarna taga plats efter den rang, som tillkom deras förra ämbeten. (Rådsprot. den 29 maj). Fullmakterna finnas derföre i registraturet alla under den 9 maj — utom Lewenhaupts, som ej kunde gifva anledning till någon rangtvist.

Riksrådets i regeringsformen föreskrifna antal var nu fullt, och någon mera utnämning förekom icke under drottningens regering.

C. G. M.

Peder Mikelsson Hammarskjöld om Borgholms eröfring af danskarne 1612

Det är bekant, att det s. k. Kalmarkriget till en del rörde sig kring besittningen af Öland, som än tillhörde den ena, än den andra af de krigande makterna. Gustaf Adolf intog Borgholm i oktober 1610 — det var en af hans första krigsbedrifter — och insatte den nyss adlade käcke krigaren Peder Mikelsson Hammarskjöld till Broarp till ståthållare och krigsöfverste på Öland. Redan ett halft år senare angreps han emellertid af en öfverlägsen fiende och måste efter ett tappert försvar lemna slottet i Danskarnes händer. En egenhändig berättelse om förloppet härvid förvaras ännu i den Hammarskjöldska slägtens ego på Tuna och har af justitierådet C. G. Hammarskjöld lemnats till redaktionen. Den har formen af ett bref till konungen, men som datum är utelemnadt, torde den böra anses som ett utkast eller koncept. Huruvida något bref af detta innehåll verkligen kommit konungen tillhanda, är ej bekant.

* * *

Stormechtigste Högbornne Furste, allernådigste Konungh och Herre. E. K. M:t schall min troplichtige tienst bevisatt varde, så länge jagh lefver.

Allernådigste Konung och Herre. Jag fogar E. K. M:t på thet underdånigeste at förnimme, at denn 1 juni som var annan dag pingestdag, giorde jagh migh redhe medh thet folch, som jagh hade hoss migh inne på Borehollm slott, sampt medh böndarne, och drogh emott fienden halfannan mile ifrån slottet, stellte fålket emott honom

---

[1] När Liwen utnämdes, vet jag icke så noga. Att hans fullmakt är daterad den 9 maj, bevisar, såsom strax skall ses, ingenting. Han var frånvarande sedan slutet af april till följd af uppdrag att mönstra åtskilliga regementen och intog ej sin plats i rådet förr än den 31 juli. Salomon Cronhielms utnämning meddelades rådet den 29 maj.

opå fire orter, krigsfålket mitt i bröstet och böndarne på både sider. Och vartt [fienden?] först till ryggia slagen. När the åther gjorde vänning, blef våhre ryttere till flychten slagne och fottfålket alle förschingratt, och fiende jagade fluxth efter och hade nästann kommitt emillom slottet och oss. Hvadh knechter, som medh lifvet undsluppe, flydde schogledes tilbakar til slottet. Menn fiendenn medh sin hele krigsmacht togade efter inn för slottet, berende och belade thet straxt om aftonen, at ingen kunde komme hvarkenn uth heller inn. Begynte straxt till at schanse vidh kalchugnen, om natten; så lätt jagh göre min största flitt medh the stycker, som jagh på slottet hade, at hann ingen synnerlig schans kunde få, förr ähnn denn 6 juni, och denn 7 junij om natten förde han i sin schans tre hallfve cartorr [ɔ: cartover] och några fellstych[e]r, och begynte till at schiute opå norre rundelen, och slog nedh möstvärnen, dogh lätt jagh fluxt göre bolverke och förde schanse korgar i staden igienn och fylle thet med jordh och grus.

Så hölltt fienden opå at schiute både opå rundelen och strächiemuren allt till denn 9 juni. Nähr jag förnam, at han begynte till at schiute på strächiemuren norden för porten, lät jagh fluxt nederbrythe tornet öfver porten, och läth huge af biälkarne ett bolverke emillon fateburstugun och denn andre rundelen; hafver och fienden uthi för:te daga schutit in på slottet fyre sprengekulor och nio fyrbollar. När nu fienden förnam, at hann medh the stycher, som han hade tå i schansen, sig intet myket kunne schade muren, lätt han hente ifrån Callmar fyre hele cartoer, med hvilke han i förgånget åhr beskött Callmar slott, och begynte denn 11 juni at schiute på för:te strechiemur med nyo stychen tillike, och schiött ther opå två dagar och en natt. Denn 12 juni nähr solen nedergick, hade han skutit så stort styche nedh af muren, at man tillike medh fyre vagnar på bredden kunde ther fahre opföhre.

Allernådigste konungh och herre, nähr slottet nu så var till storm skutit, talade jagh medh fålket och förmante them, efter the sågo, at fienden hade stellt hele sin macht uthi full stormordningh at the tå ville alle samdrechteligh göre fienden ett manneligt mottstånd och afbrech, befästningen till at försvare.

Ther till svarede the at villie thet giärne göre, menn thet var them omögeligit, sade the, efter vi ser nu fienden vahre så starch medh fålk och så bevepnedh och uttrustedh, och befestningen ähr så beskuten och vi ähr ther emott icke allenest få, uthan och ther till medh försmechtede och uttrottede af the svåhre arbethe, som vi medh schanseningh både dagh och natt och synnerlig uthi denne dag hafve haft, at vi neplig kunde stå eller möde oss, fast mindre enn sådann macht emott stå och denne befäsningh at försvare. H. K. M:t ähr intet tient ther medh, at vi så skulle blifve ihiellslagne, och H. K. M:t miste så bådhe folch och slott, ty H. K. M:t kan oss opå en annar ortt bätre behöfve. Thette svarede fålket migh och ginge så till uthan mitt ja och samtyckie och begerede af fienden qvarter, och finge först sådann svar af fienden, at thett var för sent att begäre något qvarter, sedan slottet var stormskutit, såsom och at the skulle hafve

vedertagit, när the genom theres trummeter thet låte tilbiude. Dåg lig vell höllt fienden stilleståndh den natten in till mårgonen den 13 juni. Desemillom sadhe jagh till krigsfålchet: I kunne allrigh vahre till svars in för H. K. M:t, som I nu hafve handlat, efter I intet vele stå emott fienden, förty jag hafver nu låtet eder bekomme mat, öll, lodh och crutt, at I ther öfver icke hafve err at beklage: jagh vill hafve opsat och bevågat för min nådigste konungh och herre och vår kiäre fädernerslandh lif och blodh och all vällfärd denne befästning at försvare. I hafve icke handlat ret hvar[ken] emott H. K. M:t eller migh. Således talede jagh till fålket, men det kunde dogh intet hielpe, förty the vore alle öfvergifne.

Om morgonen den 13 juni sende fienden budh till slottet och lofvede gemene krigsfålchet qvarter, men migh intet. Tå svarede fålket, om så ähr at vår ståthollere icke mhå niute samme qvarter som vi, vill han låte stiche elld på crut cammaren, och sprengie slottet, och ther igenom han medh oss och vi med honom blifve i lopet. Tå fienden thet hörde, låfvede han tå migh medh folket qvarter, således[1] att vi först skulle sverie honom thet, at vi uthi thre måneders tidh intet skulle slå emott honom eller hans medhafvede follch, så frampt vi med lifvet velle skulle komme therifrån, hvilken jag slet ingelunde var pligtig at holle, och at vi medh vårt egit behollet tingest föruthan öfvervärior schulle fritt och obehindrade komme af slottet. Dågh sådant blef fast annorlunda hollit ähn som lofvat var, förty nähr vi ginge ifrån slottet och till stranden, blefve vi af hans solldater beröfvede till vårt tingest. Jag kunde med stor mödhe något littet af mit beholle[2] och tre af mine häster, the illakeste jag hade. The andra toge the ifrån migh, som best vohre, men af rytterne toge the alle theras hästar, rustningh och medhafvande trodz, såsom och af knektarne, at icke en till thet ringe fich niute eller beholle. Månge blefve ther vedh stranden af sölldaterne omkull och till döds förtrampede, förty the söchte så heftigt efter, at the måtte få röfve. En part af folket, som opå sistone så hastigt icke kunde komme till schips, blefve ther som hundar ihjellslagne; deres fältmarsk lät tillförene ut för slottsporten tage enn trummeslagere, slå honom i järnen, och stellte honom emott muren och schiute mehr ähn femptie lodh igenom honom. I så måtto hafver Juthen hollit qvarter medh migh och folket, förutan fast mehr. Allernådigeste konungh och herre, nähr jag tå med fålket blef öfver fördh, in på Smålands sidone, gaf jag migh fluxt till at rese op till Stocholm, efter jag mente E. K. M:t at vahre, ty jag kunde slett ingen kundskap bekomme, hvar E. K. M:t var, och kom till Nykepingh, ther jagh migh nu några dagar hafver förhollitt. Allernådigste konungh och herre, hofvetsmennerne, som medh migh vohre, hafver min nådigste drottningh E. K. M:ts elskelige kiäre fru modher, förskrifvit

[1] Anm. Orden »att vi ..... var pligtig at holle» äro i originalet tillagda nederst på sidan och med en ✠ hänvisade att införas på sin plats i brefvet.
[2] Orden: »och tre ..... som best vohre» äro tillagda i marginalen.

till richsens Rådh i Stocholm, ther skulle the få afskedh, hvar the skulle sigh efter rette. NB.

Allernådigste konungh och herre, denne sorgelige tienden hafver jag E. K. M:t opå det underdånigeste icke kunnet förholle. Vill nu här medh hafve E. K. M:t gudh then allerhögsta uthi beskyd och beskirm, till all hellse, lifsundhet och långvarigh vellmågo, och ett lychsaligt och gott regemente befalet, ganske underdånigh och flitelighh.

Datum Nykepingh den . . . juni åhr 1612.

E. K. M:ts tropligtige och
underdånige tiäner

Peder Michillsonn .
m. p.

NB. Allernådigste konung och herre, jag begerar uthi underdånighet at vethe, om E. K. M:t beger jagh strax skall komme till E. K. M:t eller huru jagh min sach stelle kan.

Ett par drag från lifvet i Bender 1712.

Uti envoyén Th. Funcks brefväxling i Riksarkivet förekommer äfven följande bref från hofmarskalken G. v. DÜBEN, som ej torde sakna allt intresse.

Bender d. 27 april 1712:

Vählborne Herr Envoye
Högt ehrade H:r Broder.

Jag hafver erhållit mon Frers breff daterat den 15 aprill medh öfverste Grothusens Fridrich, hvar af jag förnimmer det Mon Frere erhållit den promessen att man ifrån håfvet vill redressera igenom Ismael Basscha det Tain[1] må blifva richtigare lefverat ved Hans Maj:tz håff stat; det voro vähl om sådant blefv värckställt. Jag har esomofftast varit hos vår Ismail Basscha, men der fått liten tröst, goda ordh, men utan effect; det åter står åss några och fembtijo dagar, som vi sittia i förskått, belöpandes sigh öfwer 4000 rdr och detta alt på kiökmestarens credit. Nu lefver jag i tusende ängster, det man intet vill mera creditera åss, eij häller törs jag klaga för Hans Maij:t förmodeligen den consecaus, som mon Frere tvifvelsutan siälf lärer penetrera.

Angående tälterna så har jag för 8 dagar svarat mon Frere det Hans Maij:t låter sigh behaga, det mon Frere efter dess gåttfinnande uthvällier sådane tälter som ungefähr kunde komma öfverens medh förslaget, så vida som giörligit ähr; sedermera itterreras ännu, som jag tillförnne skrifvit angående 12 af alfvarsam färria broderade erme kläden för Hännes Ma:j:t Enkiedrottningen och 12 erme kläden för

[1] Tain, det underhåll turkiska regeringen lemnade främmande staters sändebud o. s. v.

Hännes Kongl. Höghet de couleurs plus brilliant, som ock 24 stycken gull och silfver brocader a petites fleurs nembl:n af den Orientaliske gust[1], hvilke och ähro destinerade till åfvan nembde kongl:e personer; så anmodar jag och mon scher Frere att schicka ju för ju häller 6 stycken små hattar för Hans Maij:t, efter ingen mera ähr i förrådh, än den han bärer dageligen; kunde lärftet också komma snart, hvilket begiäres uthi memorialet, som jag schickat mon Frere, ty det ähr i högsta giället med vår nådigste herres schiortor, och här finnes intet annat än rysslärft. Här schickar iag mon Frere en copia af Stiernhöks breff, hvar uthur mon Frere lärer spörria hans vahnlige lanteur. Jag fruchtar mycket, det denne commission lärer misslyckas i mangell af penningar, som han ännu behöfver, så frambt mon scher Frere icke sedermera funnit något förslag att hielpa hånom. I går fingo vi goda tiender utur Pommern, det grefv Stenbock nu vedh lag lärer vara ankommen med hela transporten till Pommern. Jag förblifver stätze

Vählborne H:r Envoyens
Min Högtährade H:r Broders
ödmiuke tienare
G. von Düben

En tiänstl. hälsning till Gen. Ponjatoffsky och Fabric som och min hörsamme respect till Comte Dessaleur.

Ännu begiäres för Hans Maij:t eth par riggarns strumpor, som och 12 par fina hvita trå- häller bomuls strumpor.

Underrättelser.

† En af vårt lands flitigaste forskare, Christoffer Eichhorn, amanuens i Kongl. Biblioteket, afled i Stockholm den 3 dec. 1889. Mycket tidigt vaknade hos honom hågen för litterära och kulturhistoriska forskningar, och då han vid akademien i Upsala sammanträffade med sina studentkamrater, var han redan så bevandrad på dessa fält, att han snart fick anseende af att vara en auktoritet. Vid universitetet fortsatte han sina älsklingsstudier, hvilka så inkräktade på de akademiska, att 9 år åtgingo innan kansli-examen absolverades. Universitetsbiblioteket begagnade han flitigt och hans arbete därstädes blef till stort gagn för honom och för det ämbetsverk han sedan kom att tillhöra. Han blef därunder väl hemmastadd i den svenska litteraturen, och få torde de vara, som, arbetande på samma fält, icke af honom erhöllo värderik hjelp, som aldrig vägrades.

[1] Gusto = smak, stil.

Det första synliga resultatet af hans forskningar var ett 1859 utgifvet, trots tvänne upplagor ytterst sällsynt häfte: »Upptäckta svenska pseudonymer och homonymer»; vidare författade han under sin Upsalatid åtskilliga litteraturhistoriska småskrifter, såsom: »Undersökning om skriften Les anecdotes de Suède» (1863), införd i Nordisk Universitetstidskrift och polemiserande mot Beskow, »Prosadikten i Sverige under Frihetstiden» (1865) m. fl., och då Hanselli utgaf sin stora samling af »Vitterhetsarbeten af svenska författare från Stjernhjelm till Dalin», fann han en god medhjelpare och rådgifvare i Eichhorn. Så väl riktningen af Eichhorns studier som hans begåfning och ungdomsfriska lynne gjorde honom till en sjelfskrifven medlem af de unga sångarförbund och vittra småsällskap, som då, såsom ofta, bildades vid akademien.

Eichhorns litterära intressen minskades ej deraf, att de konsthistoriska snart tillväxte. De sammanföllo med hvarandra i personalhistorien och arbetet blef endast så mycket trägnare. Också blefvo de samlingar, Eichhorn därunder bildade, hans förnämsta verk. Vittnesbörd därom bära de trenne band af »Svenska (och Nya Svenska) Studier», han utgifvit, samt än mer de anteckningar han efterlemnat. Dessa upptaga öfver 50 kartonger och skola enligt hans eget förordnande hembjudas offentliga institutioner till inlösen, hvadan det är att hoppas, att de kunna blifva efterverlden till nytta. Möjligen komma ock delar af hans svenska konstsamlingar att för våra museer förvärfvas.

En icke obetydlig handskrift-samling hade Eichhorn ock bildat, innehållande skrifvelser från mer eller mindre märkliga personer. Hvad som där rör konst och konstnärer (»arkitekter och byggnadshistoria», »bildhuggare», »målare», »musici», »skådespelare» m. m.), upptagande 7 volymer, tillfaller genom testamente K. Biblioteket, och samlingen rörande yrken, 10 volymer, Nordiskt Museum. Öfriga afdelningar samt andra samlingar torde komma att å auktion försäljas.

Hvad som hos Eichhorn, såsom nitisk arbetare på nämnda fält, var företrädesvis vinnande och som gaf en bestämmande sammanhållning åt hans forskningar, var hans fosterländska sinne. I hans arbete tyckte man sig stundom förnimma en fläkt af Rudbecks anda, och det var icke alldeles utan, att äfven Eichhorns åskådningssätt inom sitt område kunde någon gång framkalla ett leende hos mera kallsinnade domare. I den tidigt bestämda riktningen fortgick hans bana under det att det ofta tunga och mödosamma arbetet lifvades af öfvertygelsen om ett godt syftemål och om dess ernående. Att bringa ett stort verk till slut förunnades honom ej, men huru fragmentarisk hans lifsgerning än blef, skola kommande forskare, som få glädja sig åt rikare skördar, tacksamt vittna, att hans lefnad varit den svenska odlingen till gagn.

— Den bekante finske språkforskaren professor A. AHLQVIST afled den 20 nästlidne november. Hans arbete *De vestfinska språkens kulturord* hade äfven intresse för den historiska forskningen.

— Professor JULIUS WEIZSÄCKER afled den 3 nästlidne september. Efter att ha varit anstäld vid flera tyska universitet hade han sin verksamhet sedan 1881 förlagd till Berlin. Han är mest känd såsom grundläggaren och förste utgifvaren af den stora publikationen af *Deutsche Reichstagsakten*, ett af de många företag, som satts i gång af den Historiska Kommissionen i München.

— Åt minnet af den på hösten aflidne berömde franske historikern FUSTEL DE COULANGES har G. Monod i senaste häftet af *Revue Historique* egnat en sympatisk teckning. Det var en skriftställare af första ordningen — minnestecknaren sätter honom som stilist framför Montesquieu och Tocqueville — en forskare af ett outtröttligt och genomträngande skarpsinne, som trodde sig genom texternas kritiska pröfning kunna göra historien till en exakt vetenskap. Monod anför ett uttryck ur hans föreläsningar: »det är icke jag som talar, det är historien som talar genom min mun». Han uppsökte gärna de svåraste problemen och behandlade dessa alltid originelt — han trodde sig ej ha förstått en sak, om han ej uppfattat den olika med sina föregångare — men nog ensidigt och med alltför stor benägenhet att gruppera och inordna fakta under en ledande tanke, som ej alltid visade sig vara riktig. Hans förnämsta arbeten voro: *La cité antique* (äfven öfversatt på svenska), *Recherches sur quelques problèmes d'histoire* och *Institutions politiques de l'ancienne France*. Från Strassburg, där han först var professor, öfverflyttade han efter sista freden till Paris, där 1878 en lärostol för hans räkning upprättades i medeltidens historia.

— F. d. riksarkivarien C. G. MALMSTRÖM har under titeln *Smärre skrifter rörande sjuttonhundratalets historia* samlat ett antal förut offentliggjorda uppsatser eller historiska undersökningar. De ha varit frukter af omkring fyrtio års verksamhet i en trägen och lycklig historisk forskning och ha förut sett dagen i åtskilliga Tidskrifter eller lärda och vittra samfunds Handlingar. Det är därföre med nöje, som man här ser dem samlade; de innehålla alla värderika bidrag till vår historia och ha dessutom nu reviderats. Man finner här förf:s inträdestal i Vitterhetsakademien, den märkliga och upplysande utredningen af *Ämbetsmännens ställning under frihetstiden;* hans minnesteckning för Svenska akademien öfver öfverståthållaren *J. A. v. Lantingshausen*; de två i denna tidskrift tryckta afhandlingarna om *Riksstyrelsen under de första åren af Karl XII:s frånvaro* och om *Ständernas utskottsmöte 1710;* tre uppsatser ur Svensk Literaturtidskrift och Svensk tidskrift, bland andra den genom sin sakkännedom förkrossande granskningen af *Axel v. Fersens memoarer*, samt en uppsats, *Om konventikelplakatets uppkomst*, ur Tidskrift för Literatur, som i början på 1850-talet med sådana redaktionsmedlemmar som C. F. Bergstedt, C. G. och B. E. Malmström, O. Wingqvist och C. G. Styffe med ens höjde sig till ett organ af första ordningen för literär och historisk forskning och kritik och sedan på årtionden ej fick någon vederlike, knappast sedan dess öfverträf-

fats. Ett inre band sammanhåller dessa »essays». De stå i mer och mindre direkt förhållande till hvad som blifvit hufvudföremålet för författarens forskning, frihetstidens historia.

— På vårt bord ligga de första häftena af W. E. Svedelii *Anteckningar om mitt förflutna lif.* Efter vanan spara vi ett utförligare omnämnande, tills arbetet föreligger färdigt, och vilja här endast uttala vår glädje och äfven öfverraskning öfver denna publikation, som särskildt för den bortgångne författarens vänner och lärjungar är ett nytt bevis till de många, de sjelfva kunnat samla, på det rika andliga lif, den skarpa iakttagelseförmåga, den själfständiga uppfattning och det omutliga sanningssträfvande, som oupphörligt bröto sig fram genom en yta, som ju i många hänseenden var, visst icke frånstötande, men i hög grad originel och stundom väl äfven bizarr. De vittna, jämte Svedelii andra postuma arbete, *Representationsreformens historia*, om en produktivitet, för hvilken döden icke ens tycks kunna sätta gräns, och som väl här i Sverige får anses ovanlig. Den svenska naturen är ju karg äfven i fråga om den literära produktionen, och det är sällan en så lysande talareförmåga förenar sig med en lika lysande skriftställaretalang.

— Till C. G. Warmholtz för alla historici och bokvänner välbekanta och oumbärliga *Bibliotheca Historica Sveo-Gothica* har biblioteksamanuensen Aksel Andersson utarbetat ett nominalregister. Warmholtz har, som kändt är, en systematisk anordning af sitt rika material, hvilket onekligen gör det besvärligt att genast få reda på hvad man söker. För de många, som alltjämt behöfva anlita hans stora verk, blir herr Anderssons Register en välkommen uppslagsbok, vid hvars anordning man snart torde vänja sig, äfven om en och annan inkonseqvens torde förekomma (man finner sålunda t. ex. biskop Kettil Carlsson endast upptagen under *C*, hvilket synes stå i någon strid med hvad som på första sidan säges om »andlige under medeltiden»; måhända hade det varit skäl antingen att utsträcka där uttalade princip åtminstone öfver 1500-talet eller också ej göra något undantag för de förras räkning). Af inledningen erfar man äfven med tillfredsställelse, att en fortsättning på Warmholtz verk »är under utarbetande» af kammarherre C. Silfverstolpe.

— *Svensk slägtkalender* föreligger numera i sin nya form såsom *Svenska ättartal* och efter en något utvidgad plan. Där finner man sålunda utom ett antal ofrälse familjer intressanta genealogiska utredningar såsom om slägten Leijonhufvud (af K. H. Karlsson), anträd för åtskilliga frälse och ofrälse familjer, undersökningar om Karl den stores och Harald Hårfagers ättlingar i Sverige, Karl Knutssons efterkommande m. fl. saker af intresse. Vi återkomma en annan gång utförligare till arbetet.

— Danmark saknar som bekant en urkundspublikation svarande mot *Svenskt Diplomatarium.* Man tänker ej på att ge ut något fullständigt sådant med handlingarna tryckta in extenso; det skulle blifva

ett väl gigantiskt företag, som man i våra dagar, med kännedom om den omfattning det skulle få och sedan så mycket redan är tryckt, fast på spridda håll, ej lätt inlåter sig på. Däremot förberedes under ledning af professor KR. ERSLEV ett regestverk öfver danska medeltidsurkunder tills vidare t. o. m. 1450, som för alla otryckta handlingar skall meddela uttömmande innehållsöfversigter och i korthet skall upptaga de tryckta med nödiga upplysningar eller, där så behöfs, rättelser äfvensom sigillbeskrifningar. De rika fonder för vetenskapliga ändamål, öfver hvilka man numera kan förfoga i Danmark och af hvilka de historiska forskningarna ej minst kommit i åtnjutande, torde möjliggöra ett raskt utgifvande, sedan förarbetena, hvilka redan framskridit ganska långt, blifvit afslutade. Måhända kan man sedan påräkna urkundspublikationer af mera speciel art, motsvarande t. ex. Sverges Traktater, eller af annan mera begränsad omfattning.

— Af professor S. BOËTHIUS' mycket spridda *Franska revolutionens historia* förberedes en öfversättning på danska, hvilket väl får anses som ett ganska talande intyg om de förtjänster hos detta arbete, som den svenska kritiken varit enig om att erkänna. Det är, såvidt vi känna, ej många svenska historiska arbeten, som blifvit iklädda dansk drägt.

— D:r FRITZ ARNHEIM, en ung och tilltagsen historiker i Berlin, som för ett år sedan personligen gjorde sig känd för de historiska kretsarne i Sverige och som både läser och skrifver svenska, har, efter hvad det förljudes, öfvertagit uppgiften att i Sybels *Historische Zeitschrift* referera svensk historisk literatur. I senaste häfte af nämda Tidskrift förekomma också ett par anmälningar utaf hans hand, och man har af hans raskhet all anledning att förmoda, att fortsättning ej skall låta vänta på sig.

— Af HEINRICH VON SYBELS sedan någon tid bebådade verk *Die Begründung des Deutschen Reiches durch Wilhelm I* ha de två första banden nyss utkommit. Författaren erhöll 1881 furst Bismarcks tillåtelse att för ett arbete öfver Preussens historia 1850—1870 begagna statsarkivens akter och utrikesministeriets registratur och på grunden af detta utomordentligt rika material är arbetet bygdt. Det är ej första gången som de officiella akterna för den närmaste samtidens historia ställts till en häfdatecknares förfogande. Det trettioåriga krigets historia skrefs af Chemnitz på grund af sådana källor, och liksom v. Sybel kan åberopa meddelanden af de handlande personerna sjelfva, hade Chemnitz Axel Oxenstierna att få upplysningar utaf. Men ett sådant material som här måste föreligga, stod dock ej den sistnämnde till buds, och den som hade att skildra Gustaf Adolfs och Axel Oxenstiernas politik var ej en mästare i historieskrifningens konst, såsom den är, som skall skildra Wilhelm I och Otto v. Bismarck. De två första banden gå ungefär till senaste dansk-tyska krig. Det hela synes vara afsedt på fem band. Första upplagan lärer redan vara slutsåld.

— Bland de många arbeten, som i Frankrike framkallats af »*le centénaire*», revolutionens hundraårsminne, intager ett af de främsta rummen första delen af *Välfärdsutskottets akter och brefväxling* (»Receuil des actes du Comité de salut public avec la corréspondence officielle des représentants en mission et la régistre du comité exécutif provisoire»). Omsider skall man på dokumenten kunna bygga sin uppfattning af det ryktbara utskottets och dess delegerades verksamhet, som varit föremål för så många helt säkert öfverdrifna skildringar från motsatt håll, i hvilka fantasien eller tendensen ofta fått råda framför den lugna pröfningen af urkundernas bevisning. Ledningen af publikationen har utöfvats af den bekante revolutionshistorikern AULARD, hvars tidskrift *Revue de la revolution française* hädanefter utkommer efter en vidgad plan under titeln *Revue d'histoire moderne et contemporaine.*

— *Jeanne d'Arc*, jungfrun af Orléans, sysselsätter ännu alltjämt den historiska forskningen i Frankrike, trots de stora publikationer angående henne, som redan äro utgifna. En herr ALEX. SOREL har sålunda särskildt och i detalj studerat förhållandena vid hennes tillfångatagande (»La prise de Jeanne d'Arc devant Compiègne»). Resultatet bekräftar hvad man trott sig veta förut och är ej smickrande för de maktegande i Frankrike. Hon var besvärlig för konungen och hans rådgifvare, hon lemnades utan hjälp vid Compiègne, och Karl VII gjorde ej det ringaste försök att befria henne, innan hon såldes åt engelsmännen.

Öfversigter och Granskningar.

Marskalk Bernadotte. Skildringar ur hans lif och hans tid 1763—1810 af ANTON BLOMBERG. 451 sid. Stockholm, A. Bonnier, 1888.

»*La vraie histoire nationale est encore ensevelie dans la poussière des chroniques contemporaines*», säger Augustin Thierry i första brefvet öfver Frankrikes historia. Dessa ord, som Jung har till motto för sitt arbete »*Bonaparte et son temps*», passa ännu mer för de historiska verk man har om den man, som näst Napoleon kanske är den märkligaste personlighet, som utgått ur den franska revolutionen. Ty ännu kan man säga, att det lika litet finnes en verklig, på säkra källor grundad historia om Bernadotte och Carl XIV Johan, som om Bonaparte och Napoleon I, hvilka till slut, såsom Svedelius säger, komma att stå mot hvarandra såsom verldshistoriska motsatser. Hufvudorsaken till att sådana historiska verk ej ännu finnas, är väl egentligen att söka i den omständigheten, att icke alla vigtiga källor, som handla om dessa båda mäns lif, ännu äro tillgängliga för forskaren. De arbeten, som beröra Napoleon och Carl Johan och deras tid, äro ju knappast mer än förarbeten, om än flere af dem som sådana kunna kallas förtjenstfulla.

En sådan man, som marskalk Bernadotte eller Carl Johan, hvars lif var så skiftesrikt och lysande, och som dessutom spelat en så stor rol i det moderna Europas historia, har naturligtvis blifvit mycket olika bedömd af olika författare. I Frankrike liksom i Sverige har han haft sina vedersakare och beundrare, sina belackare och smickrare. En af Frankrikes mest berömda och lysande historieskrifvare i detta århundrade, hvilken tillika är en af sitt lands förnämsta statsmän, nämligen L. A. Thiers, har i sitt en gång så populära arbete öfver franska revolutionen och Napoleon varit icke allenast sträng mot Bernadotte, utan till och med i högsta grad orättvis. Orsaken härtill låg i den omständigheten, att Thiers dels var en så passionerad beundrare af Napoleon, dels ock en ultra patriot. Både hans beundran för sin hjelte och hans chauvinistiska patriotism förvirrade hans annars klara omdöme och förledde honom att försvara Napoleon, då han icke bort försvaras, och att nedsätta eller förklena hans mot-

ståndare, endast därföre att de voro motståndare till Napoleon och hans välde. Endast så till vida skulle patrioten Thiers' stora orättvisa mot Carl Johan kunna i någon mån ursäktas, nämligen om hans påstående, att Carl Johan 1814 verkligen fikat efter Frankrikes krona, låter bevisa sig. Har Carl Johan verkligen haft sådana drömmar, så kunna de visserligen förklaras och äfven kanske af alla icke-fransmän ursäktas, men ännu mera torde det kunna ursäktas, att franska patrioter harmats öfver sådana drömmar af en man, som kort förut varit den egentliga ledaren af den fruktansvärdaste koalition mot Frankrike, och som mer än någon annan af Europas furstar bidragit att stäcka Frankrikes makt. [1]

Mera rättvisa gör och större erkännande ger Lanfrey Bernadotte. Men osäkert är, om detta har sin egentliga grund i en verklig kännedom om och rätt uppskattning af Bernadottes begåfning och karaktär. Kanske skulle icke Lanfrey ha gjort så mycken rättvisa åt Bernadotte, om denne icke varit eller ansetts hafva varit en motståndare till Bonaparte.

Bland franska specialarbeten öfver Carl Johan torde Touchard Lafosses och Sarrans Jeunes vara de bästa. Sistnämnde författare förledes dock liksom Thiers af sin allt för stora beundran för Napoleon till orättvisa mot Bernadotte. Touchard Lafosse däremot har med sympati och synbar förkärlek skildrat sin store landsmans ärofulla lefnad. Hans beundran för Carl Johan var stor, men han gör sig icke skyldig till sådana plattheter eller ett osmakligt lofprisande, som t. ex. den svenske författaren Georg Svederus.

Ty om dennes arbete, »Konung Carl XIV Johans historia», kan sägas, hvad en ansedd forskare sagt om samme författares »Sveriges krig och politik 1808—14». »Den ädla afsigten och den varma känslan lysa öfverallt igenom, och med framgång har författaren efter källorna nedgjort mången falsk beskyllning och spridt ett ljus öfver tidens historia, för hvilket vi ej kunna vara annat än tacksamma. Men arbetets polemiska tendens har icke inverkat fördelaktigt på ämnets uppställning och utveckling. Den objektiva historien och den historiska kritiken hafva hvar sin egen plats och kunna ej sammanblandas, utan att åstadkomma oreda och oklarhet, större i den mån, som kritiken är af polemisk natur. Ingen läser heller gerna ena ögonblicket en objektiv teckning af händelserna, för att i det andra

[1] Sorel hör äfven till de franske författare, som bedöma Bernadotte strängt. Han säger nämligen om honom: Bernadotte était un des plus cultivés; il déploye, avec un génie plus souple, moins de droiture de coeur que ses compagnons. L'esprit du siécle le touche cependant, et il commença noblement; mais il ne se montra généreux que par inexpérience; la vie le gâta. L'ambition qui ne fut, pour la plupart de ses frères d'armes, qu'une déviation de l'honneur, paraît directe et spontanée chez lui: il en avait, de naissance, tous les défauts, mais aussi tous les dons. Politique plus que militaire, transfuge de la Revolution et de la France, pour s'élever au trône d'une nation étrangère, il sut se montrer digne de ce choix hasardeux et règner noblement. »Sujet dangereux, dit un témoin, détestable compagnon d'armes, mauvais citoyen, excellent maître.» Albert Sorel, L'Europe et La Révolution Française, II, s. 547.

se sig kastad midt in i speciella kontroverser om personer och ting, och så efter en stund åter få till godo ett litet stycke af den afbrutna berättelsen. Det är emellertid härpå, som författaren bjuder oss, och det är så mycket olyckligare, som, oafsedt det onödigt tröttande i studiet af ett sålunda uppstäldt arbete, den åsyftade verkan af framställningen i hög grad försvagas.» [1]

Svederi språkbehandling är i hög grad vårdslös, hans sätt att bedöma personer och händelser synnerligen okritiskt, hans ifian att vid alla möjliga och omöjliga tillfällen sätta Carl Johan vid sidan af Napoleon är både stötande och tröttande. Men denna passionerade beundran för Carl Johan har vållat icke endast orimliga påståenden, utan äfven vid åtskilliga tillfällen ledt författaren till vigtiga kombinationer och slutsatser, som, såvidt vi veta, ingen författare *före* honom kommit till. Några af Svederi åsigter — om än icke hans älsklingstanke, att Carl Johans anseende 1799 var lika stort som Bonapartes, och att den sistnämnde hufvudsakligen därför återvändt till Frankrike — bekräftas, så vidt vi förstå, af Jung i hans arbeten »Bonaparte et son Temps» och »Lucien Bonaparte et ses Mémoires». Dessa arbeten, och isynnerhet det sistnämnda, kasta en ny och klarare belysning både öfver händelserna som föregingo den 18 brumaire och de handlande personerna, således ock öfver Bernadotte.

Den bästa svenska skildring af Carl Johan, som vi känna, är gamle Jakob Eklunds i hans större handbok uti Sveriges historia. Tager man i betraktande de källor, som stodo denne författare till buds, så måste man erkänna hans teckning af Carl Johan såsom i hög grad förtjenstfull. Hans beundran för Carl Johan är stor, men den förleder honom aldrig till sådana plattheter och triviala utgjutelser som Svederus. Vi tro ock, att Eklund rätt angifvit förhållandet mellan Napoleon och Carl Johan som store män, Eklund säger rent ut, att näst Napoleon var Carl Johan sin tids största militäriska snille, och efter åtskilligt att döma tyckes forskningen nästan bekräfta denna uppfattning, om än vissa tyska författare i sin ultra-patriotism förfäkta en annan åsigt. Men, som sagdt, Eklund sätter Carl Johan under Napoleon. Carl Johans egen uppfattning kommer långt närmare Eklunds än Svederi. Kort efter Napoleons död fälde nämligen Carl Johan detta yttrande, som är lika hedrande för den store konungens karaktär, som för hans objektivitet att bedöma personer och händelser: »Guds finger har straffat honom. Han blef icke öfvervunnen af menniskor, han var större än vi alle. Men Gud har straffat honom för att han räknade blott på sig sjelf och hänförde allt till sin egen person. Han är ett stort exempel. Han räknade blott på sitt hufvud, han frågade blott sitt snille, och såsom allt kan slitas ut, så har han också slitit ut sitt hufvud genom att anstränga det. Allt har sitt slut, allt blifver utslitet, det är blott själens godhet, hjertats renhet, som eger bestånd.» [2]

---

[1] Se Svensk Tidskrift 1870: »Carl XIV Johan i Tyskland» af Claes Annerstedt.

[2] Till Carl XIV Johans minne. Tal vid Carl Johansförbundets högtidsfest i Upsala den 11 maj 1864 af W. E. Svedelius, s. 20.

Jakob Eklunds uppfattning af Carl Johan öfverensstämmer med den bild, som W. E. Svedelius gifvit oss af honom, en bild, som är denne utmärkte skriftställare i allo värdig.

Ett nytt arbete öfver Carl Johan har dr A. Blomberg nyligen skänkt oss. Emedan det ej går längre än till 1810, kallar författaren detsamma »Marskalk Bernadotte, skildringar ur hans lif och hans tid». Rigtigare hade kanske varit att kalla det »Napoleon Bonaparte etc. etc.» och ännu rigtigare att kalla det bilder ur »Europas historia från 1763 till 1810». Författaren låter nämligen icke Bernadotte vara hufvudpersonen; skall någon vara det, så är det snarare Napoleon, men icke ens han är så behandlad, att han i egentlig mening kan anses vara hufvudperson. Arbetet utgör snarare en serie bilder från nyssnämnda upprörda tidsskede än ett sammanhängande helt. Sammanhanget mellan dessa bilder är nämligen ofta löst, understundom hafva de knappast något annat gemensamt än den tid, de tillhöra. Kompositionen af arbetet är vidare ganska svag, och en följd häraf är, att en riktig proportion mellan de olika delarne af arbetet sällan iakttages. Men trots allt detta våga vi påstå, att d:r Blombergs bok är synnerligen underhållande och lärorik. Af det märkvärdiga tidehvarf den skildrar, får man nämligen genom densamma känna nya sidor, på samma gång som äfven de handlande personerna ofta framstå i en klarare dager. I vanlig mening kan dock arbetet icke sägas vara synnerligen originelt, enär minsta delen af detsamma härleder sig från den författare, som titelbladet omnämner; det består dels af citat ur en mängd författares arbeten, dels af lätt gjorda kompilationer. Men erkännas måste, att genom denne författarens anspråkslöshet har arbetet fått en originalitet af särskildt slag, och ett större värde, än det kanske annars kunnat uppnå.

D:r Blombergs kännedom om den literatur, som behandlar ofvannämnda tidsskede, är ovanligt stor. Vi hafva hört uppgifvas, att han för sitt verk användt icke mindre än 104 olika arbeten. Vi ha icke haft tid att undersöka, om denna uppgift är riktig, men vi tro oss icke göra oss skyldiga till någon öfverdrift, om vi påstå, att den, som vill grundligt studera de personer, den tid och de händelser, d:r Blomberg skildrar, skall hafva nytta icke blott af hans bok, utan ännu mer af de arbeten, till hvilka han hänvisar. En och annan gång gör sig författaren i citerandet skyldig till, vi skulle vilja säga, ett visst koketteri, såsom t. ex. när han anför Elisée Reclus' berömda arbete såsom källa för sin lilla framställning af Bearns geografi, eller A. Griesbachs arbete *Die Vegetation der Erde nach ihrer klimatischen Anordnung*, såsom grund för den knappa framställning han ger oss af landets flora. Måhända har dock detta förfaringssätt snarare sin grund i en allt för stor samvetsgrannhet.

På de första 70 sid. af sitt arbete skildrar d:r Blomberg franska arméen före och efter revolutionen efter flere källor.[1] Men så sakrik

[1] De förnämsta äro: TH. JUNG, Bonaparte et son temps; H. TAINE, Les origines de la France. L'ancien régime; M. JÄHNS, Das französische Heer von der

denna framställning än har blifvit, och så underhållande den på sina ställen än är, torde den dock knappast passa som inledning. Hela denna afdelning hade tålt vid att icke så litet reduceras samt framför allt underkastas en sorgfällig omarbetning i formelt afseende. Vi tro ock, att hela arbetet skulle hafva vunnit i klarhet och reda, om författaren börjat med »Bearn och Pau, land och folk» och Bernadottes ungdom, och först därefter låtit skildringar af de olika franska folkklasserna samt af den franska krigshären följa.

En annan anmärkning, som vi också anse oss böra göra, är, att förf. låter sina öfriga skildringar allt för mycket inkräkta på sin framställning af Bernadottes ungdom och första krigsår. Trots d:r Blombergs aktningsvärda bemödanden har denna del af hans bok blifvit mindre underhållande, än hvad den bort blifva. Förf. borde äfven något intressantare och sakrikare ha kunnat skildra början af Bernadottes och Bonapartes förhållande till hvarandra.

Till de intressantaste kapitlen i arbetet hör det, som handlar om »Bernadotte i Wien». Äfven i formelt afseende är detta kapitel ett af de bästa, liksom det, som handlar om »förste konsuln och kejsaren».

Nionde kapitlet lär oss känna »några sociala förhållanden inom republikens tid» samt Bernadottes giftermål; sammanhanget mellan dessa båda afdelningar är dock så godt som intet. Så intressanta de sociala förhållandena än äro — skildringen af Madame Recamiers hotell, förmak, badrum och sängkammare är synnerligen pikant och torde torde nog i hög grad intressera de flesta läsarinnor — så ligger dock denna skildring väl mycket på sidan om sjelfva ämnet eller »marskalk Bernadotte, skildringar af hans tid och hans lif», för att få ett så stort utrymme sig tillmätt. Denna frikostighet faller så mycket mer i ögonen, då man jämför densamma med förf:s knappa framställning af Bernadotte som krigsminister.

Man måste ju erkänna, att Bernadotte både under republiken och kejsardömet i det hela taget på långt när ej spelade samma framstående rol, som t. ex. Jourdan, Hoche, Moreau, Massena, för att icke tala om Bonaparte. Strängt taget kan man säga, att Bernadotte i Frankrike endast vid ett tillfälle fick ett verkningsfält, som motsvarade hans stora och lysande begåfning, näml. de tio veckor han år 1799 var Frankrikes krigsminister. Men den storartade verksamhet, som han i denna ställning utvecklade, och det inflytande, som han därunder i följd af sitt organisatoriska och strategiska snille kom att utöfva ej blott på Frankrikes, utan ock på Europas öden, har d:r Blomberg icke framhållit, som man har rätt att kräfva af en, som skrifver Bernadottes historia. Svederus har, stödjande sig på Jomini och flere andra berömda författare, gifvit många vigtiga upplysningar i denna sak. Före Svederus har Touchard Lafosse påpekat åtskilligt, som i hufvudsak tyckes vara öfverensstämmande med verk-

grossen Revolution bis zur Gegenwart. Aus dem Leben des Generals der Infanterie z. D. D:r Heinrich von Brandt, andra historieskrifvare och memoireförfattare att förtiga.

ligheten. Det hade därföre icke bort vara svårt att gifva en klar och sakrik framställning af denna den ärorikaste tidpunkten i Bernadottes lif före 1813 års fälttåg.

Såvidt vi förstå, kan Bernadotte 1799 med långt större skäl sägas ha räddat Frankrike än Massena. Ty om än det 14 dagars fälttåg, som sistnämnde general gjorde, och hvars följd blef ryssarnes nederlag vid Zürich, tryggade Frankrike mot koalitionen, så hade dock Massenas lysande fälttågsplan varit outförbar utan de nya trupper, som Bernadotte så godt som stampade fram ur jorden och skickade mot gränserna, och utan de rörelser, som Rhenarméen under general Muller på Bernadottes ordres och i enlighet med den af honom uppgjorda fälttågsplanen gjorde mot Philipsburg och Ulm. Genom dessa rörelser drogs ju ärkehertig Carl från Schweitz och lemnades ryssarne ensamma mot Massena, hvilken på så sätt fick tillfälle att utföra den plan han för fälttåget i Schweitz uppgjort.

Bernadottes kloka åtgärder som krigsminister torde ock i väsentlig mån ha bidragit till framgången af Moreaus och Napoleons lysande fälttåg år 1800. Thiers säger i anledning af Moreaus fälttåg sistnämnde år, att denne general utom Napoleon var den ende på sin tid, som med skicklighet kunde kommendera en armée af öfver 100,000 man. Men månne icke Bernadottes fälttågsplan 1799, liksom Carl Johans 1813, visat, att Moreau icke var den ende, som kunde föra en så stor armé?

D:r Blombergs framställning af de händelser, som föregingo och ledde till statskuppen af den 18:de brumaire, kunde äfven hafva varit sakrikare och mer upplysande. Svederus hade äfven i detta afseende kunnat gifva en god vägledning. Flera af dennes åsigter ha, som vi redan anmärkt, Jung sedan bekräftat i sina ofvan anförda arbeten. Ehuru d:r Blomberg känt till dessa, har han dock så godt som intet eller åtminstone endast i högst ringa grad tillgodogjort sig, hvad de för denna tidpunkt ha att erbjuda. Tid och utrymme hindra oss att utförligare yttra oss i denna fråga, men vi kunna dock ej underlåta att påpeka några fakta, som Jung anför.

Redan i början af år 1799 skref Bonaparte till Barras, att han under vissa omständigheter redan i mars månad skulle begifva sig till Frankrike. Kort efter mottagandet af detta bref eller i april föreslog Barras att återkalla general Bonaparte, men detta förslag förföll på grund af de öfriga direktorernas motstånd. Men i maj månad togo Barras, Rewbell och La Reveillère-Lepeau på sitt ansvar att återkalla Bonaparte. Sjelfva depechen är utfärdad den 26 maj. Samtidigt fick Bonaparte äfven mottaga bref från Talleyrand och sina bröder. Jung anser, att det var Barras, Talleyrands, Josephs och Luciens depescher af den 26 maj, som förmådde Napoleon att så godt som omedelbart efter deras mottagande i juli fatta sitt beslut att återvända till Frankrike.

Svederi åsigt, att Bonaparte stått i förbindelse med de missnöjde i direktoriet, finner således sin bekräftelse i Jungs framställning, men denne sistnämnde visar också, att Napoleons förbindelser voro långt

tidigare och vidsträcktare än Svederus anat. Svederus vill låta påskina, att det var fruktan för krigsministern Bernadottes växande anseende, som i väsendtlig mån påskyndade Napoleons återkomst. Såsom man haft skäl att förmoda, saknar dock denna Svederi uppfattning all grund. Det var nog begär efter högsta makten i Frankrike, som var den egentliga driffjädern för hans handlingssätt och icke fruktan för Bernadottes anseende. Bonapartes bref i början af 1799 till Barras bevisar detta. Och de bref, som bestämde Bonaparte att afresa, voro, såsom vi redan sagt, daterade den 26 maj och kommo honom tillhanda den 5 juli, således endast några dagar efter Bernadottes utnämning till krigsminister, hvilket som bekant hade skett först den 2 juli.[1]

Jungs framställning kastar ock ett nytt ljus öfver det väldiga intrigspel, som ledde till Bernadottes entledigande den 14 september. Barras kunde då först förmås att gå in på Sieyès' och Roger Ducos' yrkanden att fråntaga Bernadotte krigsministerportföljen.

Däremot torde följande påstående af Jung böra mottagas med försigtighet:

»Bernadotte était beau-frère de Joseph depuis un mois. On est en droit de se demander, si ce renvoi n'est pas le résultat d'une entente de Siéyès avec les Bonapartes, pour éviter à Talleyraud aussi bien qu'à Bernadotte une fausse situation, à propos du coup d'État qui était déjà décidé. Le fait est plus que probable.»[2]

Svederi åsigt, att Bernadottes anseende i Frankrike aldrig stått högre än 1799, är sant, dock var det ej så stort, att han, om han velat, kunnat blifva Bonapartes rival. Hade hans anseende varit så stort, skulle ej Sieyès och de andra intrigörerna vågat fråntaga honom krigsministerportföljen. Bonaparte hade således icke något skäl att frukta Bernadotte såsom *rival*. D:r Blomberg tyckes dock hysa denna åsigt, att döma af följande:

»Här var nu icke endast en verklig kärlek till friheten och författningen, som låg till grund för hans handlingssätt, icke endast den väl grundade misstanken, att Bonaparte tänkte usurpera högsta makten, och att hans planer endast genom ett raskt handlande kunde förekommas; här var något mer, här var en personlig rivalitet. Bernadotte var en stor man, en sådan född herskarenatur, hvars ärelystnad icke är något annat än medveten inneboende storhet. Honom anstod en första plats lika väl som Bonaparte, och han hade ock drömt om att verksamt kunna ingripa i statens ledning såsom medlem af en kollektiv diktatur, det vill säga ett direktorium af tre personer, som skulle ombytas hvart tredje år.»

Denna uppfattning af orsakerna till Bernadottes hållning mot Napoleon kort före och under statskuppen, kunna vi för vår del icke biträda, såvida man icke framlägger klara och tydliga bevis därför. Att Bernadotte tänkt sig att blifva medlem af direktoriet är sannolikt,

[1] Th. Jung, Lucien Bonaparte et son temps, I, s. 266—275.
[2] Th. Jung, a. a., I, s. 241—244.

men från en sådan tanke till den, som Napoleon hade och sedan äfven utförde, är ett omätligt afstånd. Det var icke dessa planer hos Bernadotte, som ingåfvo Bonaparte fruktan, utan det var Bernadottes fria och sjelfständiga karaktär. I detta afseende stod nämligen Bernadotte hufvudet högre än de fleste fransmän. Och just emedan han var en verklig personlighet, kunde han hvarken förfalla till republikanernas dogmatism eller längre fram till imperialisternas servilism. Första orsaken till Napoleons kallsinnighet mot Bernadotte och den sistnämdes mot Napoleon, är att finna däri, att Napoleon vid första sammanträffandet såg, att Bernadotte aldrig kunde bli ett lydigt verktyg, men väl ett hinder för de planer, som Bonaparte redan 1797 hvälfde i sitt sinne. För en så despotisk herskarenatur som Napoleon, var detta nog att väcka kallsinnighet. Och att denna sedermera icke skulle minskas, därtill bidrog Bernadottes hållning före statskuppen den 18 brumaire och allt framgent. Bonaparte hade allt skäl att den 18 brumaire frukta *en, som kunde hindra honom att rycka till sig högsta makten*, men icke en rival.

Att Napoleon haft höga tankar både om Bernadottes begåfning och karaktär, är dock bekant. Han hade det t. o. m. efter 1813. Ett större erkännande kunde Carl Johan aldrig få än det, som Napoleon gaf honom under sitt bekanta samtal med general A. F. Sköldebrand 1814. Att Napoleon trots dessa erkännanden äfven uttalat sig om Bernadotte och Carl Johan på ett nedsättande sätt, är nog sant. Sådana simpla drag finner man ofta hos honom. Man bör dock icke lägga alltför stor vigt på hvad Napoleon i sina s. k. memoirer säger om Bernadotte, ty som bekant, hafva dessas upptecknare icke alltid så troget återgifvit kejsarens ord. Men om också ingen rätt förtrolighet, utan kallsinne, rådde mellan de båda store männen, så kan man dock icke påstå annat, än att Napoleon i det stora hela behandlat Bernadotte med välvilja och aktning, detta senare kanske t. o. m. i högre grad än de flesta andra.

För att rättvist bedöma Napoleon, må man också komma ihåg, att äfven Bernadotte hade sina svaga sidor. Men trots dessa skall det alltid lända honom till ovansklig heder, att han städse förstod att bevara sin sjelfständighet och oberoende mot en sådan väldig personlighet som Napoleons. Hade Carl Johan ej varit en sådan karaktär, som han var, skulle han också aldrig kunnat intaga en ledande ställning i den fruktansvärdaste koalition Europa någonsin sett. Som strategiskt snille var nog segraren vid Hohenlinden segrarens vid Dennewitz like, men Moreau egde icke Bernadottes karaktär och kanske icke heller dennes politiska begåfning, och detta utgör den stora skilnaden mellan dessa båda män och förklarar till det mesta, hvarför deras betydelse för Europas och deras öden voro så olika.

Att vilja göra Bernadotte till Napoleons like, är, synes det oss, en öfverdrift. Bernadotte var visserligen en ovanlig man, men hvarje sekel torde frambringa en eller annan person af hans skaplynne och begåfning. Däremot är det knappast hvart årtusende, som låter menskligheten skåda en sådan man som Napoleon Bonaparte. Man

kan därför icke göra Bernadotte någon större otjenst än att nedsätta Napoleon för att upphöja honom.

Skildringen af förste konsuln och kejsaren är kanske det bästa i d:r Blombergs arbete, den bär ock prägeln af att vara gjord *con amore*. Denna skildring har ock möjliggjorts såväl af den mängd franska och icke-franska memoirer, hvilka författaren härvid flitigt begagnat, som af H. Taines och H. Forsells briljanta karakteristiker öfver den store kejsaren. Det är skada, att d:r Blomberg ej ur de olika skildringarne af Bernadotte, på samma sätt gifvit oss en lika klar och åskådlig teckning af dennes karaktär och skaplynne. Material för en sådan teckning saknas ju icke, om det än icke flödar i sådan rikedom, som i fråga om Napoleon.

Af intresse hade äfven varit, att få klargjordt Bernadottes handlingssätt i slaget vid Auerstädt samt hans tvist med kejsaren efter slaget vid Wagram. I synnerhet förtjenar hans förhållande under förstnämda slag en närmare undersökning; Thiers har ju som bekant gjort en mycket skef framställning af Bernadottes beteende vid Auerstädt, liksom Carl Johans beundrare af marskalk Davousts. G. Svederi omdömen om Davoust vid detta tillfälle äro påtagligen alltför stränga.

Vi ha sålunda haft en och annan anmärkning att göra mot d:r Blombergs arbete. Dess förtjenster ha vi redan förut påpekat. Det skulle ha haft än större och mera framstående förtjenster, om förf., innan han sände det att tryckas, velat underkasta sig mödan af en omarbetning af detsamma. I så fall torde kompositionen blifvit bättre, sammanhanget mellan de olika afdelningarne större, på samma gång som disproportionen mellan dessa mindre. Hade detta, jämte en större omvårdnad om språket egt rum, skulle hans arbete ha kommit att intaga en högre plats i vår literatur, än det nu kan få. Men äfven sådant det föreligger, måste det anses för ett förtjenstfullt arbete; det är både underhållande och lärorikt att läsa, liksom det gör sin författares kunskaper och flit all heder.

A. H—ld.

Finnarne i Mellersta Sverige. Akademisk afhandling af Petrus Nordmann. 195 + XLVIII sid. Helsingfors 1888.

Den första, något utförligare skildring af de svenska »finnmarkerna» förekommer i de af Abrah. Hülphers år 1763 utgifna sockenbeskrifningarna. Sedermera hafva om dessa finnmarker åtskilliga afhandlingar i tryck utgifvits, särskildt om de vermländska finnskogarnes befolkning. Dessa bygder hafva ock af en och annan i etnografiskt och etnologiskt hänseende besökts och berättelser från dessa besök

utgifvits; men först med föreliggande arbete hafva vi fått en på arkivforskningar grundad framställning af dessa finnbygder från deras första bebyggande. Författaren har med varmt intresse och med ospard möda samlat ett rikt material och på ett grundligt sätt behandlat detsamma, han har också därigenom kunnat framkalla för läsaren en åskådlig och lefvande bild af denna undangömda och så länge bortglömda folkstams ofta bistra öden. Vi skola i det följande söka, med ledning af författarens arbete, gifva en kortfattad inblick i gången af dessa finnbygders historia.

Finnarnes inflyttningar till Sverige började under hertig Karls tid. Hertigen var angelägen om att nya torpställen å kronans egendom upptogos och utfärdade också allmänna förordningar därom redan åren 1579 och 1581. Den 6 okt. 1583 afgaf hertigen en skrifvelse om sådan kolonisation särskildt för finnar: »Wisst concept för finnar, som torpeställe upptagit hafva och begynt bygga», hvaraf framgår, att det hufvudsakligen var finnar, som begagnade sig af detta hertigens anbud. Också synes särskildt af ett »register öfver torpeställen, som af ödemarken äro upptagna», att året 1581 kan betraktas såsom den egentliga början för den finska kolonisationen, hvilken sedan fortfor oafbrutet under Karl IX:s regeringstid. Till en början slogo dessa nybyggare sig ned i Södermanland och Närike, därnäst i Medelpad, Helsingland och Gestrikland. När kolonisationen i Vermland började, hvilket landskap företrädesvis ansetts såsom stamhåll för de finska kolonisterna, kan icke till årtalet bestämmas, enär inga historiska handlingar därom upplysa.

Såsom skäl för finnarnes utflyttningar uppgifvas hufvudsakligen fattigdom och brist inom det egna hemlandet, förorsakade af orättrådiga ämbetsmäns förtryck, fejderna med ryssarna och det ödeläggande klubbekriget, samt å andra sidan hertig Karls lockande anbud å egen jord inom folktomma, skogrika trakter och skattefrihet för vissa år.

Konung Gustaf II Adolf befordrade äfvenledes inflyttningarna från Finland genom att emottaga och skydda de kolonister, som slogo sig ned på krono- och sockneallmänningarna. Under denna tidsperiod sträckte sig kolonisationen, utom till förenämda landskap, äfven till Dalarne.

Under drottning Christinas regeringstid fortforo finnarne att utbreda sig i mellersta Sverige, men som numera inom de östra landskapen utrymmet var knappare, drogo sig de fleste nybyggarne till Vermlands skogar.

De finska torpen voro till sin vidd naturligtvis skiljaktiga, men i de aflägsnare landsorterna ofta af ett betydligt omfång; så omfattade tvenne finntorp på gränsen emellan Medelpad och Helsingland icke mindre än 16 qvadratmil. En hemmanslott Aspberget i norra Finnskogen inneslöt en skogsareal af 30,000 tunnland på en sammanhängande sträcka af 3 mil.

Någon bestämdare siffra på de till Sverige inflyttade finnarnes antal inom denna tidsperiod kan icke uppgifvas, men antages deras antal i Vermland hafva uppgått till öfver 1,000.

Deras näringsmedel voro jagt, fiske och svedjebruk i skogarna. Detta sätt att tillgodogöra sig skogsmarken sågs i förstone icke ogerna af regeringen, tvärtom uppmanades allmogen därtill, såsom framgår af en hertig Karls skrifvelse af år 1581 till allmogen i Vermland, hvadan ej heller något missnöje mot de finska bygdebrytarne från regeringens sida förspordes. Men den bofasta svenska allmogebefolkningen betraktade däremot med oblida ögon sina nya grannar, och förekommo därföre, helst jorden ännu var oskiftad, ofta tvistigheter om nyttjanderätten till skogsmarkerna. Talrika klagomål anfördes också öfver de många finnar, som ströko landet kring såsom arbetssökande utan fasta boplatser, eller uppehöllo sig i skogarna såsom lösa arbetskarlar, »lösfinnar» eller »drefsefinnar» kallade. Alla dessa klagomål föranledde regeringen att utfärda ett »patent om finnarne, som utom Storfurstendömet vekne äro och nu på skogar sig uppehålla.» Enligt samma patent skulle alla finnar, som ännu icke voro skattlagde »eller bolbyar förnär och till förfång sig på någon ort nedsatt hafva», inom viss tid »sig åter till deras hemvist och dädan de komne äro igen förfoga och begifva.» Från denna tid, med året 1637, säger författaren, började för finnarne »förföljelsernas tid», då den svenska allmogen under den vanliga klagan, att de »sutto deras bolbyar för när och gjorde dem märkelig intrång och skada», på allt sätt sökte att få finnarne vräkta från sina bostäder. Om de egde kungligt fastebref i behåll, fingo de gemenligen sitta qvar, om detta förkommit eller torpet anlagts utan tillstånd, blefvo de oftast fördrifna.

År 1638 utfärdades förordningar om att allt svedjande på kronans skogar skulle vara förbjudet, likasom inga torpställen därstädes vidare skulle få anläggas. Nu följde flere omenskliga påbud, såsom med anledning af landshöfding Carl Bondes klagomål öfver finnarnes fortsatta svedjande och skogsåverkan ett par år senare påbjöds att »uppbränna finnarnes rior och hus, som de sig i skogarna här och der uppsatt hafva, såsom ock deras säd, när den mogen är, antingen afhända eller ock i lika måtto uppbränna, så att de af brist på lifsmedel må begifva sig ur skogarna.» I ett domboksprotokoll af år 1649 läses således: »Tillsades allmogen om höga öfverhetens vilja och bref, att för alla finnar eller torpare, som intet hvarken bruka bergsbruk eller åker och äng, utan fälla skog, skola deras hus och råg uppbrännas.»

Som bergsbruket under förra hälften af 1600-talet med det lifligaste intresse omfattades af regeringen, önskade man också att finnarne skulle låta använda sig vid samma näringsgren, men som de icke godvilligt åtogo sig detta påbjudna värf, ansåg man att de därtill skulle tvingas eller ock från bergslagerna fördrifvas. I den nya skogsordningen af år 1647 inflöto ock stränga stadganden om finnarne, hvarefter, säger vår författare, sällan klagomål öfver dem inkommo till regeringen, enär de svenska bönderna och godsegarne befriade sig från dem genom att anklaga dem vid häradsrätten.

Genom dessa förföljelser väcktes till lif ett verkligt hat emellan svenskarne och finnarne, som ofta ledde till blodiga uppträden, syn-

nerligast i Vermland. Många finnar flydde ock öfver till sina förut till Norge öfverflyttade stamförvandter. Detta tillfälliga krigstillstånd sträckte sig in på Karl XI:s egen regeringstid.

Skogsordningens stränga straff för olofligt svedjande förmildrades i en förordning af år 1673 till spöslitande. Men då till följd af landets utarmning under Karl XII:s krig svedjandet blef alltmera allmänt, kunde ej heller denna straffbestämmelse längre ifrågakomma. Den gamla skogsordningen blef reviderad och år 1734 utkom en ny allmän skogsordning, hvari för sista gången finnes intaget ett allmänt lagbud om finnarne. Straffet för olofligt svedjande nedsattes såväl i denna skogsordning, som i de senare förordningarna af år 1805 och 1819. I dessa senare förekommer intet om finnarne. Sedan skogarna skiftats emellan de respektiva hemmanen, förfogade hemmansegarne fritt öfver sina skogar och med dessas stigande värde genom timmerhandeln, blef man äfven mera aktsam om desamma. »Men, säger fattaren, »sitt svedjande hafva finnarne ej lemnat, utan fortfara därmed enligt fädernesed i den dag som är.»

Sedan vi nu följt författaren i hans framställning af de allmänna dragen af finnarnes i Sverige utbredning och lefnadsvilkor, återstode för oss att äfven redogöra för den mera detaljerade skildring däraf, hvilken författaren meddelar oss under rubrikerna: jagten och fisket, kulturtillståndet och själavården under 17:de och 18:de seklen samt utflyttningarna dels till Norge, dels till den svenska kolonien Nya Sverige i Amerika, dels ock i mera enstaka fall tillbaka till det egna hemlandet; men detta skulle dock taga för mycket utrymme i anspråk, så mycket af intresse än ämnet erbjuder. I slutet af sitt värdefulla arbete egnar författaren ett särskildt kapitel till framställning af den för sina i Sverige bosatta landsmän varmt nitälskande K. A. Gottlunds verksamhet till höjande af desses belägenhet så i intellektuelt som materielt hänseende. Petitioner inlemnades genom honom till regeringen och frågan om de svenska finnarne blef äfven föremål för öfverläggningar vid riksdagen; såsom en frukt af Gottlunds outtröttliga nit blef nu ock en och annan kyrka uppbygd i finnbygderna och nya vägar anlagda. Författaren säger om denne Gottlund: »Man kan kring hans person gruppera de svenska finnarnes historia under ett qvart sekel.» Till sist afhandlas odlingens framsteg bland de vermländska finnarne under de sista 50 åren. Arbetet åtföljes af åtskilliga bilagor, bland hvilka må särskildt påpekas såsom i föreliggande ämne upplysande och af intresse den af kapellpredikanten Branzell på 1830-talet afgifna beskrifningen öfver norra och södra Finnskoga nya kapellförsamlingar uti Karlstads stift.

B—n.

Riksdagarna 1609 och 1610. Några bidrag till Karl IX:s historia under sista åren af hans regering. Akademisk afhandling af N. F. Lilliestråle. 80 sid. Nyköping 1888.

Förf. har gjort till sin uppgift att lemna några bidrag till Sveriges historia under Karl IX:s tid. Riksdagarna 1609 och 1610 hafva närmast varit föremål för hans undersökningar, men han har dessutom också meddelat åtskilligt angående beskattningsväsendet, Sveriges utrikespolitik m. m. De vigtigaste källor, som begagnats, äro riksdagsacta och riksregistraturet (i Riksarkivet) samt Drivii dagbok, tryckt i »Stockholms magasin». Källorna till Karl IX:s historia äro icke så öfverflödande, att det egentligen är förenadt med några större svårigheter att uttömmande behandla ett sådant ämne, som det här föreliggande. Förf. har också lyckats att med användande af det tillgängliga materialet gifva en tillfredsställande skildring af de båda sista riksdagarna under Karl IX:s tid.

Inledningen handlar om riksdagens historia före 1609 och stöder sig hufvudsakligen på Steyerns och Wingqvists bekanta arbeten. Då riksdagarna 1609 och 1610, såsom förf. själf säger, icke utgöra några »hufvudpunkter i riksdagens utvecklingsserie», hade det kanske icke varit behöfligt att göra en så pass utförlig framställning af den föregående utvecklingen. Förf. gifver sedan en allmän karakteristik af de båda riksdagarna och börjar så den detaljerade skildringen.

Närmaste anledningen till att Karl IX sammankallade riksdagen 1609 var den bekymmersamma ställningen till utlandet, i synnerhet Polen. Han ville rådfråga ständerna angående legationer till främmande makter och begära ny krigshjälp. Ständerna tillstyrkte, att legationer enligt konungens förslag skulle affärdas till Frankrike, England, Pfalz, Hessen och Holland, men ansågo, att man också skulle vända sig till konungen af Danmark, hvilket förslag dock icke behagade Karl IX. Med afseende på krigshjälpen rättade sig ständerna i hufvudsak efter konungens fordringar (fortsättning å månadshjälpen, vidare hjonelagspenningar och kostgärd i naturapersedlar m. m.); de sökte i det längsta bestämma en viss tid för bevillningens utgörande (två eller ett år), men i riksdagsbeslutet fins därom intet förbehåll. — Två andra ärenden behandlades äfven på riksdagen 1609, nämligen frågan om lagrevisionen och privilegiefrågan. En del (två balkar) af det under konungens auspicier utarbetade lagförslaget upplästes för ständerna, men synes icke hafva mottagits med bifall. Arbetet på en revision af lagen, för hvilket Karl IX mycket intresserat sig och hvars vigt han till fullo uppskattade, afstannade sedan alldeles. — I sin första proposition anmodade konungen ständerna att gifva tillkänna, hvilka privilegier, »som hvart stånd för sig begärer». Saken behandlades mycket knapphändigt; det var naturligtvis närmast

fråga om adeln, och denna begärde att få stadfästelse på de gamla privilegierna. Långa underhandlingar hade förts härom 1607 och 1608, men utan resultat. Ehuru konungen icke var alldeles ovillig att gå adeln tillmötes, blef frågan icke heller nu löst. Karl IX stadfäste aldrig adelns privilegier.

Förf. egnar ett särskildt kapitel åt en redogörelse för de åtgärder, som i anledning af riksdagens beslut vidtogos och meddelar i sammanhang därmed en öfversigt öfver beskattningsväsendet och Sveriges utrikespolitik under Karl IX:s tid. Man finner, huru svårt det var att anskaffa medel till de dryga utgifterna i anledning af kriget. Ständerna beviljade på riksdagen 1604 de s. k. månadspenningarna för tre år, men tiden förlängdes sedermera, och konungen måste flere gånger begära förskott, hvarjämte nya skatter pålades: en »kostgärd» 1608, »eriksgatuhjälp» 1609; somliga af dessa beskattningsåtgärder vidtogos, utan att någon annan myndighet än rådet blifvit tillfrågad. Angående tillämpningen af 1609 års riksdagsbeslut må bland annat nämnas, att konungen började inse, att månadshjälpen var mindre lämplig, »efter den fattige måste så mycket gifva som den rike, hvilket är emot naturen och är okristligt»; han ville därför, att den skulle ersättas med förstärkta hjonelagspenningar, hvarom också underhandlades med rådet och med menigheten i landsändarna. — De i fråga satta legationerna afsändes först det följande året, en till Frankrike och en till England. Till följd af Henrik IV:s plötsliga död kom emellertid den förra aldrig att fortsätta resan till Frankrike, utan stannade i Holland, där vigtiga underhandlingar fördes. Danmarks hållning gaf fortfarande anledning till bekymmer. Förf. har i och för skildringen af förhållandet till främmande makter, utom tryckta källor, användt hufvudsakligen riksregistraturet, men icke Riksarkivets samling af ministeriella handlingar.

Emellertid blef spänningen mellan Sverige och Danmark snart sådan, att kriget syntes nästan oundvikligt, och Karl IX fann sig då nödsakad att åter sammankalla ständerna. Den 1 dec. 1610 öppnades riksdagen i Örebro. Konungens första proposition handlade om förhållandet till Polen och Danmark. Om vi följa förhandlingarnas gång, märka vi, att ständerna om möjligt ville undvika en brytning med Danmark: man borde göra vissa eftergifter och se till, att danskarne icke finge någon anledning till rättmätiga klagomål. Karl IX var icke fullt belåten med ständernas fridsamhet i detta hänseende. I den andra propositionen begär konungen förnyad utskrifning och krigsgärd, hvarom underhandlades till riksdagens slut. Som vanligt lyckades konungen till sist genomdrifva sin vilja i det mesta. — Under riksdagen 1610 började den unge Gustaf Adolf allt mer deltaga i det politiska lifvet, i det han ofta å faderns vägnar talade till ständerna.

Förf. har samvetsgrant anfört de begagnade källorna, och hans uppgifter hafva, så vidt rec. varit i tillfälle att kontrollera dem, visat sig vara tillförlitliga. Följande anmärkningar eller upplysningar kunna dock kanske vara af intresse: Den sid. 7, not. 4 omtalade presten hette icke »Testho», utan »Eestho», hvilket äfven öfver-

enstämmer med en uppgift i Åbo stifts herdaminne. — Sid. 58, not. 7 nämnes, att ett holländskt sändebud var i Sverige 1610; hans namn var Cornelis Haga eller van Hagh (enligt van der Burgh: Gezantschappen door Zweden en Nederland, samt bref i samlingen »Hollandica» i Riksarkivet), hitskickad på bekostnad af egarne till de fartyg, som blifvit tagna utanför Riga, och för honom lära »de förnämste köpmän» i Amsterdam förklarat, »att de hällre se, att alla skepp, som äro dragna åt Riga, vore fördränkta, än någon oenighet emellan begge rikena för deras skull skulle förorsakas» (bref från de svenska sändebuden Stenbock och Skytte d. 2 juli 1610), hvilket jämte andra omständigheter visar, att holländarnes sinnesstämning mot oss var ganska gynsam. — Konungens försäkring till allmogen den 20 dec. 1610, som förf. icke återfunnit bland riksdagsacta, finnes bland Karl IX:s koncepter. — Förf. redogör (sid. 79 och 80) för de åtgärder, som i början af 1611 vidtogos i och för verkställande af riksdagens beslut, men synes hafva förbisett några bref angående denna sak, intagna i registraturet den 28 dec. 1610.

Bgh.

Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brefvexling. Utgifna af Kongl. Vitterhets-, Historie- och Antiqvitetsakademien. Förra afdelningen, första bandet: *Historiska och politiska skrifter.* XXVIII + 679 sid. — Senare afdelningen, första bandet: *Konung Gustaf II Adolfs bref och instruktioner.* 915 sid. stor 8:o. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner, 1888.

Det är en egendomlig tillfällighet, att vid samma tid, då Sveriges adel bereder sig att pryda sitt riddarhus med bilden af den man, som är dess största prydnad i historien, dess erkändt främste ledamot nedom tronen, samtidigt därmed reses åt honom i den svenska literaturen ett minnesmärke, som är af ej mindre betydelse och som, när det fullbordats, skall låta hans bild i historien framstå med en klarhet och glans, som aldrig tillförene. Man vore frestad att här upprepa det Horatianska »ære perennius», att anställa en jämförelse mellan de monument, som utgå från konstnärens mejsel och från forskarens penna, från gjutugnen och från tryckpressen. Men alla sådana jämförelser halta. Må vi med tacksamhet emottaga det ena som det andra, men må vi också erkänna, att det var hög tid, att något gjordes för Axel Oxenstiernas minne, hög tid att hans bild ej längre saknades bland de regenter och vetenskapsmän, som pryda våra offentliga platser, att hans efterlemnade skrifter och bref ej längre hvilade i arkiven såsom obegagnade eller af få begagnade skatter, utan blefve hela na-

tionens egendom genom att utgifvas i tryck och i sinom tid, vi skola hoppas snart, bearbetas till en fullständig biografi.

Det lider väl intet tvifvel, att riddarhuset, om så behöfts, rest så det ena som det andra af dessa minnesmärken åt den störste bland sina »ädla skuggor, vördade fäder, Sveriges hjeltar och riddersmän». Men redan hade en af våra akademier, den, som har historien till sitt arbetsfält, tagit saken om hand. Det föll sig så lyckligt, att akademien kunde förfoga öfver de betydliga medel, som företaget kräfde, tack vare donationen af tullförvaltaren Berger, och ej mindre lyckligt var, att akademien kunde förfoga öfver »rätte mannen på rätta stället», hade en så erfaren och med Oxenstiernas papper så förtrogen forskare, som bibliotekarien C. G. Styffe, att ställa i spetsen för företaget.

Det är öfver 40 år sedan hr S. gjorde sin första bekantskap med den s. k. Tidösamlingen, ur hvilken större delen af »Axel Oxenstiernas skrifter och brefvexling» är hämtad. Han var då den, som å riksarkivets vägnar undersökte samlingen på Tidön och gjorde den inventering däraf, på grund af hvilken hon kort därpå blef statens egendom. Sedan hon öfverflyttats till riksarkivet, var han den, som först ordnade densamma och uppgjorde förteckning däröfver, och nu har han ledningen af det arbete, som skall bringa ett urval af dess innehåll till allmän kännedom. Till medhjelpare i detta arbete har han vunnit en af våra yngre historiska forskare, d:r P. Sondén, och det sätt, hvarpå denne fullgjort sin del af uppdraget, visar att det var ett godt val.

I sitt förord redogör hr Styffe för Tidösamlingens öden. Dessa ha varit så växlande, att det måste anses som en lycka, att Axel Oxenstiernas samling till sitt hufvudsakliga innehåll bevarats till våra tider. Ryktet hade visserligen öfverdrifvit, då det i förra århundradet utspreds, att vigtiga delar af Tidösamlingen vandrat till kryddbodarne i Vesterås eller användts till hushållsbehof i grefvinnan Dohnas skafferi. Men betydliga luckor finnas dock i samlingens konceptafdelning, och bland brefven till kansleren ha vissa serier försvunnit, såsom Erik Oxenstiernas och M. Biörnklous bref. Några af de bortkomna volymerna ha, efter att på lånevägen ha inkommit i andra privatsamlingar, slutligen hamnat i offentliga bibliotek och därmed bevarats. Den stora mängden af kanslerens mottagna bref finnes dock qvar i Tidösamlingen. Oxenstiernas egna bref däremot måste, naturligtvis med undantag af dem, till hvilka koncept finnas, sökas på vidt skilda håll — endast några få större serier äro i våra arkiv att tillgå, såsom brefven till Gustaf Adolf, till brodern Gabriel, till sonen Johan, hvilka sistnämda redan finnas till större delen tryckta af Gjörwell. Vidsträckta forskningar äro redan anstälda äfven utom landet för att samla bidrag till denna afdelning, så framför allt i Tysklands och Östersjöprovinsernas arkiv; dylika bidrag kunna väntas från alla delar af Europa, ja från alla delar af verlden, där man samlar historiska urkunder eller autografer. Det är ett vidsträckt fält, som här föreligger. Att utgifvarne vilja någorlunda öfverskåda detta fält, innan de börja dess bearbetning, därom är ingenting att säga. Måtte de

härvid ej sträcka sina anspråk på fullständighet för långt; det är bättre om brefserierna lida af en och annan lucka, hvilken kan fyllas genom supplementband, än om deras utgifvande för fullständighetens skull länge uppskjutes. Men vi göra oss troligen onödigt bekymmer. Hvad som härnäst är att vänta, är Hugo Grotii bref till kansleren.

Gustaf Adolf och Hugo Grotius! Det är tidens största namn bland regenter och dess största bland vetenskapsmän, som först möta oss bland kanslerens korrespondenter. Redan dessa namn gifva en föreställning om det stora allmän-europeiska intresse, som Axel Oxenstiernas skrifter och brefvexling ega; det är en publikation, som när den blir färdig bör värdigt kunna ställas vid sidan af sådana ryktbara verk, som Richelieus och Mazarins, om också icke Fredrik den stores och Napoleons, korrespondenser. Detta gäller åtminstone den del af samlingen, som omfattar tiden efter 1626, då Sverige började indragas i det 30-åriga kriget och dess politik blef ej endast svensk eller nordisk, utan europeisk. Jag vet icke, om utgifvarne fäst tillräckligt afseende därvid, att arbetet är en ej blott svensk, utan europeisk publikation, att det bör så vidt möjligt göras tillgängligt äfven för den utländska forskningen, icke blott dess tyska och latinska afdelningar, utan äfven de svenska, som i hvarje fall äro den större och vigtigare delen. Detta kan ej ske på annat sätt än så, att i skrifterna innehållsförteckningen, i brefvexlingen de framför hvarje bref stälda innehållsrubrikerna meddelas äfven på ett främmande språk. I sådant fall har den utländske forskaren så mycken ledning, att han vet, hvilka skrifter och bref innehålla det för honom vigtigaste, dem han då kan låta öfversätta. Dessförutan är det att befara, att de svenska skrifvelserna icke varda till större gagn för forskningen utanför Norden. I Tyskland finnas väl alltid några historici, som lärt sig svenska, men det blir dock naturligtvis ett fåtal.

Det är endast förra skedet af Axel Oxenstiernas bana, som framstår i klar dager genom hvad som hittills utgifvits. För tiden efter 1632, då konungens bref upphöra, blir vår kännedom om Oxenstiernas verksamhet, så vidt den grundar sig på denna publikation, endast fragmentarisk. Äfven för tiden före 1632 är det åtskilligt, som fattas i en fullständig kunskap, så länge vi hafva konungens bref till kansleren allena, men ej dennes svar. De anteckningar och utkast af kansleren, som meddelas i första delen, kunna väl stundom tjena till komplettering, men det är undantagsvis; så är förhållandet med de båda längsta af Oxenstiernas egenhändiga anteckningar, de öfver fredsunderhandlingen med Danmark i Knäröd 1613 och öfver underhandlingarna med Polen och Brandenburg okt. 1627—mars 1628. Och dock, hvilken rik mångfald af upplysningar innehålla icke redan dessa båda band! De sträcka sig för Gustaf Adolfs tid till alla delar af riksstyrelsen; i allt, från det största till det minsta, tog Oxenstierna del, dels såsom rådande, dels såsom handlande på eget ansvar. Först nu ser man tydligt, hvilken andel Axel Oxenstierna eger i Gustaf Adolfs storhet, i hur hög grad han var dennes högra hand, och för

huru mycket Sverige har honom att tacka. Den store kanslerens bild växer inför våra ögon, men utan att undanskymma den kunglige vännens.

Sällan har det förunnats en stor statsman att under en så lång tidrymd, under trenne regeringars tid, oafbrutet leda sitt lands angelägenheter såsom dess främste man nedom tronen — i detta hänseende kan han jämföras med furst Kaunitz i förra århundradet och furst Bismarck i detta. Ännu sällsyntare är det, att en statsman har fått genomföra en sådan peripeti i sitt lands ställning, som den, hvilken begynner med freden i Knäröd och slutar med frederna i Brömsebro och Osnabrück. Det var en hård skola han hade att genomgå vid sin kunglige väns sida, en ständig kamp med små förhållanden, inskränkta tillgångar, ekonomiskt betryck. Endast långsamt, steg för steg, kunde man komma framåt — då det ändtligen efter 15 års strider och pröfningar började ljusna; från och med det första preussiska fälttåget vidgas vyerna, ökas tillgångarne, utsträckes inflytandet allt längre. Från denna tid ett allt hastigare framåtskridande. Till sin egen och andras förvåning träder det obekanta Sverige fram på verldsteatern och tager hufvudrollen: »Suecia ex ignota et obscura facta est historia seculi!» Det såg ut som ett underverk, men om man genomläser Gustaf Adolfs brefvexling med sin kansler, finner man lättare förklaringen på gåtan; man finner också, att Macaulay misstager sig, då han säger, att Sverige för sin kortvariga storhet hade att tacka Gustaf Adolfs snille allena.

Den omhvälfning, som försiggick i Sveriges europeiska ställning, återverkade hastigt på dess ställning i Norden. Hvilken skilnad emellan den Axel Oxenstierna, som i Knäröd måste uppträda nästan som supplikant för att rädda det oumbärliga Elfsborg och härför lät afpressa sig den yttersta skärfven, och *den*, som 30 år därefter satte i fråga att »underkufva Danmarks krona» samt därpå dikterade freden i Brömsebro! Oxenstiernas nordiska politik var mycket enkel: den gick ut på Danmarks tillintetgörelse eller åtminstone förlamning. Han medgaf visserligen i samtal med v. Beuningen 1654, att Sverige i två fall kunde förbinda sig med Danmark: när det såsom 1627 gälde att skydda Östersjön mot Habsburgska husets anslag, och när det gälde att gemensamt skydda sin handel i krig mellan sjömakterna — en förutsägelse om den väpnade neutraliteten 40 år senare! Men hans sympatier tillhörde utan tvifvel krigspolitiken. Man vet ej, hvilken andel kansleren hade i de förbundsplaner, som sysselsatte konungen 1619, och om hvilka man först erhållit nogare kännedom genom den här tryckta instruktionen för kommissarierna på mötet i Sjöred af den 20 jan. 1619 (efter en afskrift i Bålambska saml. å Kgl. Bibl.). Här hafva vi i sjelfva verket första uppränningen till den sedan mycket omtalade evangeliska alliansen; det är Gustaf Adolf som här ej blott framkastar idén, utan äfven tager första steget till dess förverkligande, kort efter 30-åriga krigets utbrott, innan ännu vinterkonungen kallats till Böhmens tron. Han söker först Kristian IV:s förbund endast mot Sigismund, men anför därvid såsom motiv, att

Sigismunds förehafvande afser icke blott hans arfsanspråk, »utan ju så högt och än mera den katoliske religions och påfviske afguderiets utspridning och desse Norländiske rikens ockupation, utur hvilke sedan såsom utur en beqväm hamn dem andre evangeliske lätteligen alla medel afskäras till deras defension och beqvämligen med störste hopp bekrigas och öfverväldigas kunna.» Om Kristian ej ville ingå på ett sådant förbund, skulle kommissarierna föreslå ett förbund »emot alla den evangeliske kristenhets fiender af den påfviske lige, och att uti samma union tillåtas och begripas måtte, där de så ville, alle evangeliske potentater, princer, furster och respubliker» — ett förbund till försvar mot »de farlige meneer, som den Jesuitiske hopen nu uti några förledne år drifvit hafva och än drifve i England, Nederland, Böhmen, Frankrike, Ryssland, Tyskland och Polen emot alle evangeliske.» Förbundet afböjdes från danska sidan; fem år därefter var det mycket nära ett fredsbrott, som i sista stunden förekoms genom Danmarks eftergifter på mötet i Sjöred 1624. Än en gång räckte Gustaf Adolf Danmark sin hand till förbund 1628; när äfven detta blef till intet, och Sverige en gång fattat fast fot i Tyskland i Danmarks rygg, var ett nytt krig endast en tidsfråga, däri voro konungen och kansleren öfverens.

Kan man i den yttre politiken stundom förmärka någon olikhet i konungens och kanslerens uppfattning, så till vida att den senares ståndpunkt förblef mera uteslutande eller om man så vill ensidigt svensk, medan den förres vyer allt mer fingo en verldshistorisk omfattning, så synes däremot i den inre politiken harmonien dem emellan ha varit fullständig — intet spår af starkare monarkiska tendenser hos den ene eller aristokratiska hos den andre kan upptäckas, så länge de båda statsmännen arbetade tillsammans. Frågar man, hvilkendera af dem båda initiativet har tillhört i de stora frågorna, så är det naturligt, att Gustaf Adolf, såsom på en gång statsman och härförare, har varit själen i den yttre politiken. Däremot tro vi, att i den inre förvaltningen initiativet mera har tillhört kansleren. Till denna öfvertygelse kommer man, då man genomgår kanslerens koncepter, äfven sådana hvilka utan synnerliga förändringar utgått såsom regerings- och riksdagsakter. Att aftrycka handlingar af sistnämda slag kunde naturligtvis ej komma i fråga, men vi hemställa till utg., om de ej skulle finna skäligt att såsom supplement bifoga en förteckning på samtliga Axel Oxenstiernas koncepter af någon betydenhet. Det saknar ej sitt intresse att veta, om t. ex. rättegångsstadgarne af 1614 och 1615, handelsordinantierna, riksdagsordningen af 1617 m. fl. äro i koncept uppsatta af kanslerens hand; i sådant fall kan man ock antaga en mer aktiv andel i lagens tillkomst och innehåll, och man kan bättre uppskatta kanslerens verksamhet för Sveriges inre förkofring. Så mycket framgår i alla fall af hvad man redan vet, att Axel Oxenstierna är den man, som näst Gustaf I och Karl XI har mäktigast ingripit i Sveriges inre utveckling, och hans bild står i vår historia ljusare och renare än deras, både genom hofsamheten och måttan i allt hans görande och låtande

och genom det starka intresse för den högre bildningen, som är ett utmärkande drag hos honom.

Det är *statsmannen* Axel Oxenstierna, som i dessa båda volymer träder i förgrunden; *personligheten* skall sannolikt komma mer till sin rätt i följande delars förtroliga brefvexlingar. I konungens bref till kansleren ingår en sådan oändlig mångfald af löpande ärenden, en sådan oafbruten ansträngd »kamp för tillvaron», att personligheten endast sällan ger sig ett uttryck. Ett sådant är det ofta citerade vackra brefvet från Gollnow d. 4 dec. 1630, i hvilket konungen tilltalar kansleren ej blott såsom »ett instrument mig af Gudi gifvet många tunga saker igenom att lykta», utan äfven såsom den trogne vännen, åt hvilken han anbefaller »sin åminnelse och de sinas välfärd». Bland kanslerens egna skrifter är det talen samt testamentet, som innehålla ett och annat personligt drag, såsom då han i tacksägelsen för grefveskapet försäkrar vid Gud, att han »aldrig låtit sig af någon ambition transportera», eller då han i testamentet ger uttryck åt sina religiösa känslor och åt den starka slägtkärlek, som utmärkte honom. I Axel Oxenstiernas stil och skrifsätt framträder det personliga ej starkt; däri finnes icke detta originella, karakteristiska, som utmärker hvad som utgått t. ex. från Gustaf I:s, Karl IX:s, Joh. Gyllenstiernas, A. J. v. Höpkens penna. Oxenstiernas skrifsätt är först och främst klart och bevisande, lugnt och på sak gående; han upptager alla skäl för och emot, skärskådar saken från alla sidor och utreder den med öfverlägsen skicklighet. På latin skref kanslern med stor lätthet, likaledes på tyska.

Att utgifningsarbetet är skött med omsorg och noggranhet, med kritik och vetenskaplig metod, med ett ord, på ett sätt värdigt ämnets höghet och tidens fordringar, det behöfver knappt nämnas; därför borgar hufvudutgifvarens namn, och hans medhjelpare har troget följt honom i spåren. Några små desiderata har anm. tagit sig friheten framställa till utg:s bepröfvande. Ännu ett må tilläggas; det rör metoden att beteckna dechiffrerad skrift med asterisker å ömse sidor — denna metod kan lätt förvilla vid läsningen, då det stundom är svårt att afgöra, om asterisken skall föras till högra eller venstra sidan; utmärkes det dechiffrerade med särskild stilsort, kan man med ett ögonkast skilja det från det öfriga. Särskildt erkännande förtjenar den flit och noggranhet, hvarmed chifferskriften blifvit löst och äldre lösningar beriktigade. Erinras bör kanske, att lösningen af det olösta chifferbrefvet n:o 602 blifvit funnen af löjtn. Torpadie och meddelad i sista häftet af Hist. Tidskrift.

Axel Oxenstiernas skrifter och brefvexling, utgifna för att hedra den store kanslerens minne och göra det lefvande bland vårt folk, klart lysande i våra häfder, äro äfven en heder för det samfund, som låtit utgifva dem, och för de män, som närmast ledt arbetet. Måtte det förunnas den högt aktade hufvudledaren att lägga sista handen vid ett verk, som blifvit så lyckligt begyndt!

C. T. O.

Meklenburgisches Urkundenbuch, herausg. von der Verein für Meklenburgische Geschichte und Alterthumskunde. Bd. XIV. 1356—60. Schwerin 1886.

Föreliggande band af »Meklenburgisches Urkundenbuch» lemnar med sina 643 nummer (8175—8817) ej en så rik skörd för vår historia, som man skulle vänta sig. Några nya urkunder, som äro egnade att sprida ljus öfver de många, ännu olösta frågorna, träffa vi icke, vi igenfinna blott de gamle bekanta ur Styffes och Rydbergs verk. Dock gifves här en och annan i förbättrad form, exempelvis Styffe I, n. 22, där det vanställande tryckfelet »*scelingis*» lemnat plats för det riktiga *sterlingis* och *a quo quamlibet marcham* rättats till *aut pro qualibet marcha*, hvadan frågetecknet efter quadragintaquinque bortfaller, andra smärre ändringar så i denna, som andra urkunder att förtiga.

Vi sakna emellertid konung Eriks båda förläningsbref af 27 dec. 1356, men dessa äro redan tryckta i förra bandet n. 8163/4 under år 1355. En liten hänvisning under datot $^{27}/_{12}$ 1356 till besagda nummer synes ref. icke varit ur vägen, då utgifvarnes omdatering af urkunden ej eger ringaste skäl för sig och dessutom efter band XIII:s utgifvande blifvit påpekad som falsk. Vi sakna också en annan urkund, hvars original befinner sig i det svenska riksarkivet, och hvarom Rydberg i sina rättelser till andra delen af traktatverket (II, s. 760. tillägg till n. 326 å sid. 235) ger upplysning. Det är en skuldförbindelse af hertig Albrekt att för kung Eriks räkning betala gref Adolf af Holstein 500 löd. mark ur Skanör tull, som »ex certis causis» var Albrekt förpantad, utstäld Varberg d. 26 jan. 1357. Ur Skanörtullen erhöll den bekante Rostockerborgmästaren Johan Töllner genom bref af 2 juni 1357 ersättning för 120 mark rost., och af n. 8753 finna vi, att samma tull stod en tid i pant hos ridd. Henrik von Stralendorf.

I n. 8453 hafva vi fått ett fullständigt aftryck af Otto v. Dewitz' räkenskaper för år 1358, förut delvis meddelade i Meklb. Jahrbücher XVI s. 230 och XVII s. 115 ff. Af stor vigt i öfrigt innehålla de äfven bidrag till kännedomen om detta års krigsrörelser vid Öresund. Reinhardt har i sin »Valdemar Atterdag og hans Kongegjerning» begagnat denna källa, men har kanske missuppfattat den, då han låter »dominus megapolensis» städse betyda hertig Henrik och ej, såsom det väl otvetydigt framgår ur andra ställen af räkenskaperna, äfven kunna afse hertig Albrekt själf. Ref. är böjd att tro det vara denne och ej sonen, som åsyftas med orden »dom. megap. equitauit versus opidum Køyk»; i hvilketdera fallet som helst är ej den uppfattning af Chron Sial:s ord: »quod ille perpendens desistit a proposito». som återger dessa med »af anfallet blef intet», fullt exakt.

Dewitz förlorade ungefär samtidigt det fartyg han hyrt för sin expedition; det blef stormdrifvet till Helsingborg och togs i beslag af fogden därstädes, Nekel Peterssone — ett godt vittne att staden, ej längre var i Eriks våld. Man har af kon. Magnus bref, dateradt Helsingborg den 4 mars velat sluta, att han redan var i besittning däraf, men ref. har i bilagan till »Studier i Hanseatisk-Svensk historia II» meddelat, att kung Erik uppehållit sig i staden under samma dagar, och att således påståendet ej är bevisadt. — Hvem är denne Nils Petersson? Vi kunna hänvisa på Jämtlandsfogden med samma namn, en väpnare Nils P. omtalas i Skåne år 1370 (RApb. n. 917.), möjligen en tredje. Månne han ej är Magnus' man, utan Valdemar Atterdags? Det berättas tidigare i den Dewitzska urkunden, att »rex Dacie iacuit coram Helschenborg», af Reinhardt uttydt: Valdemar hade en flotta i Öresund till att hindra en svensk-meklenburgisk landstigning på Sjælland. Skulle det väl betyda, att V. belägrat fästet?

Hertig Albrekts deltagande i årets fälttåg begränsas af urkunderna n. 8508, gifven Wismar 7 aug. och n. 8530, dat. Wismar 20 nov. År 1359 har Albrekt ännu den 24 juli uppehållit sig i Rostock. (n. 8642) men redan den 2. aug. talar domkapitlet i Lübeck om Albrekt såsom »in remotis agentis» (n. 8599 § 6.). Den 8 sept. är Albrekt återkommen till Schwerin (n. 8599 § 8.), om han ej redan den 24 aug. beträdt sitt fäderneslands jord (se urk. n. 8648.). För 1360 angifva n. 8760 Schwerin 27 juni (eller kanske n. 8762 af 29 juni) och n. 8789 Schwerin $^{22}/_{8}$ 1360 den tid, inom hvilken hertigens Skåneresa är att förlägga — Valdemars lejdebref för hertigen är som kändt af den 4 juli. Härvid hafva vi särskildt att märka Albrekts skuldrevers till den danske riddaren Eberhard Moltke med borgen af Vicke Moltke till Möen med flere, utstäld i Helsingborg den 20 sept. troligen dagen för Albrekts hemfärd. Men hur låter detta förena sig med det bekanta brefvet af Bernhard v. Bremen (tryckt hos Rydberg II s. 287), i hvilket det säges att »dominus Magnopolensis cum suis et Holtzaciensibus ad partes revelificauerunt» samma dag brefvet skrefs eller den 31 augusti. Utgifv., som dessutom fästa sig vid dagbeteckningen »feria secunda» efter Bartholomeus, som år 1360 just inföll på en måndag, synas ej vilja som fullt säkert antaga det senast af Rydberg försvarade årtalet 1360, på hvilken datering äfven ref. bygt en del af sin framställning af dessa års händelser. Den af utg. gjorda invändningen torde dock ej väga så mycket; ref. vill minnas, att han i svenska dokumenter sett ett dylikt fall. Antaga vi, att Albrekt återvändt till krigsskådeplatsen ännu en gång under årets lopp, blifver det ju möjligt att båda fasthålla v. Bremens uppgift — om nu orden »ad partes revelificauerunt» (enligt den gängse åsigten) betyda »seglat hem till sig» — och påstå hertigen den 20 sept. åter befinna sig i Helsingborg. Och till ett sådant antagande finna vi kanske ett skäl, om ock svagt, i själfva skrifvelsen. Där säges nämligen: dominus Magnopolensis licentiauit, vt quoscunque de suis vel Holtzaciensibus in spoliis aut aliis malefactis comprehendere poterimus, licite detinere valeamus *vsque ad suum aduentum*. Denna

ankomst synes ref. vara väntad inom icke allt för lång tid; den kan ej gärna tänkas följa först under året efter. Skulle v. Bremens skrifvelse ej höra till 1360, hvart skulle den då föras! Blott 1359 torde vara antagligt och brefvet i så fall gifvet den 26 aug. 1359; men är det möjligt, att så snart efter öfverenskommelsen af den 17 aug. ett närmande skett mellan hertigen och Valdemar, som kunnat ge upphof åt ryktet om »firme treuge» dem emellan? Ref. tror det ej.

För öfrigt skänker det föreliggande bandet i riklig mängd kulturhistoriska upplysningar, som, låt vara till största delen rent meklenburgiska, äro af stort intresse, t. ex. förbud att sälja kött efter själfdöda kreatur (n. 8707), adelsmän som fått borgarrätt (n. 8809) etc. Om handelsförbindelsen med nuv. Sverge vittna flere urkunder t. ex. 8790.

Redaktionen är gjord med synnerlig omsorg och lemnar, kan ref. väl säga, så godt som intet att önska. I Jon Hjärnes m. fl. bref. n. 8520 bör väl i st. f. Heynekin de Sanewitze läsas H. de Tarnewitze, och i noten till samma urkund uppgifves oriktigt, att den afskrift, Rydberg II, s. 255 anfört, finnes i Köpenhamn, det bör naturligtvis vara Stockholm. Sigillbeskrifningarne, för så vidt de afse svenska sigill, skulle utan tvifvel hafva vunnit på, att utg. tagit mera hänsyn till B. E. Hildebrands »Sigiller från Sverges Medeltid» och sigilluppgifterna i Svenska Riksarkivets Pergamentsbref.

K. G. Grandinson.

Vestergötlands Fornminnesförenings Tidskrift. Fjerde och femte häftena. Utgifvare Karl Torin. 112 sid. + *Vestergötlands Runinskrifter* samlade af Karl Torin. Tredje samlingen. Stockholm, 1888.

Vestergötlands Fornminnesförening tillhör ej de allra älsta af de under åren 1856—1869 stiftade landsortsföreningarna, men har dock förlidet år bestått i ett fjärdedels århundrade och därunder utvecklat en verksamhet värdig den minnesrika Vestgötabygden och dess stora historiska traditioner. Föreningen eger i Edåsa kyrka ett museum för större, hufvudsakligen kyrkliga föremål och hyser förhoppning att i en ej alltför aflägsen framtid kunna i en egen byggnad inrymma alla sina arkeologiska, historiska och etnografiska samlingar. Sedan 1880 ha årssammankomster regelbundet hållits, som »alltmera artat sig till en verklig högtidsdag» för staden och orten; de ha under de sista åren därjämte firats med historiska eller arkeologiska föredrag. Verksamheten är så mycket förtjänstfullare, som föreningen hittills

bestridt alla sina omkostnader endast med ledamöternas årsafgifter. Ett nytt bevis på sin lifskraft har den gifvit i det med planscher rikt försedda dubbelhäfte af dess tidskrift, som förlidet år, det tjugofemte af dess tillvaro, utkommit. Föreningens »intendent» bibliotekarien Karl Torin har till stor del fyllt detsamma, men äfven andra intresserade medlemmar ha lemnat bidrag. Sekreteraren direktör F. Nordin har sålunda tecknat föreningens öden under de gångna åren. Rektor F. Ödberg meddelar därpå en förteckning öfver räfstetingsdombref för Vestergötland under medeltiden. Förteckningen är utaf intresse, såsom vitnande om de växlande former, som i detta hänseende iakttogos. Herr Ö. får bland annat tillfälle att göra ett litet inlägg i tvisten om rätta beskaffenheten af konung Kristoffers landslag, som enligt honom blott är »ett lagförslag och det i starkt aristokratisk rigtning». — Hufvudbeviset — att i aug. 1442 (stadfästelsebrefvet skulle vara af $^2/_5$) den lagbok, som i ett dombref från Östergötland åberopas, måste vara Magnus Erikssons, är visserligen intressant, men synes oss ej öfvertygande. K. H. Karlsson har i Hist. Tidskr. 1884 anfört bevis på att Kristoffers landslag tillämpats i Södermanland 1444, och det ena dombrefvet torde kunna uppväga det andra. Hafva för öfrigt lagens föreskrifter i fråga om räfsteting ej tillämpats i Vestergötland, visar det visserligen, att Vestgötarna vidhållit sina gamla vanor, men bevisar ej så mycket i afseende på själfva stadfästelsen. Emellertid skulle en samling af räfstetingsbref för andra landskap eller hela riket i samma form som hr Ödbergs för Vestergötland vara lärorik; den kunde med fördel utsträckas äfven öfver Gustaf I:s tid. — Af hr Torin meddelas vidare afbildningar af i Edåsa museum förvarade fornsaker med text, »grafstenar på Vestergötlands kyrkogårdar» med många bilder, »grafstenar i Skara domkyrka» och i Varnhems kyrka m. m. Tyvärr finner man, att Skara-biskoparnes grafstenar illa medfarits icke blott af tiden, utan äfven af missriktad nitälskan eller vinningslystnad. Ett par anmärkningar må tillåtas. På biskop Brynjulf Gerlakssons grafsten kan väl svårligen ha stått *sa*; ordet torde böra läsas *sci* (*sancti*), och sålunda uteslutes möjligheten af den 24 mars som biskopens dödsdag. — Domprosten Elavus är visserligen så godt som »alldeles obekant»; att han är densamme som kaniken magister Elavus är emellertid af handlingarna uppenbart, likaså att han var domprost redan 1436. — I afseende på Heming Hermanssons minnesruna hemställa vi till den ärade utgifvaren, huruvida inskriften ej hellre bör läsas: »*tu quisquis eris, qui transieris*, sta pieque plora, sum quod eris, *fueramque* quod es» o. s. v. — Öfver konungapedagogen Björn Niklisson Næf meddelas s. 59 en särdeles prydlig grafsten från Varnhems kyrka. — En onämd gynnare af föreningen och af Vestergötlands historia har slutligen meddelat ett antal handlingar, hufvudsakligen rörande Skara domkyrka, från slutet af 1300-talet ända in på 1700-talet; man finner i denna afdelning åtskilliga teckningar öfver domkyrkans forna utseende. Bland annat karakteristiskt må ur samlingen anföras konung Karl XI:s resolution 1692 på en biskop Rudbecks ansökan, hvari konungen visar sig personligen vara bättre under-

rättad än biskopen i fråga om det »takdropp», som sades hota domkyrkomuren.

Häftet afslutas med afbildningar och teckningar af öfver 30 runristningar, bland hvilka äfven den berömda järnbeslagna dörren i Versås gamla kyrka förekommer. Bilderna, de flesta efter ritningar af hr S. Velin, äro väl utförda i zinketsning, tolkningarna, till hvilka professorerna Stephens och Bugge lemnat bidrag, undandraga sig vår kritik, men så mycket våga vi säga, att samlingen gör sin utgifvare heder, liksom hela bandet den förening, som bestridt dess utgifvande. Det återstår oss endast den önskan, att ett så vackert föredöme måtte mana andra landsorter till efterföljd och täflan.

Ehd.

Öfversigt af Tidskrifter

och andra periodiska publikationer

Vestergötlands Fornminnesförenings Tidskrift. Fjerde och femte häftena. Utgifvare Karl Torin. — F. Nordin, Vestergötlands Fornminnesförenings verksamhet under åren 1863—1888. — F. Ödberg, Förteckning öfver räfstetingsdombref för Vestergötland under medeltiden. — K. Torin, Afbildningar af i Edåsa museum förvarade fornsaker. — K. Torin, Ambon i Husaby kyrka. — Grafstenar på Vestergötlands kyrkogårdar. — K. Torin, Grafstenar i Skara domkyrka. — K. Torin, Grafstenar i Varnhems kyrka. — Permebref och andra äldre handlingar, de flesta rörande domkyrkan i Skara. — Vestergötlands runinskrifter samlade af K. Torin. Tredje samlingen.

Arkiv för Nordisk Filologi utg. under medvärkan av S. Bugge m. fl. genom Axel Kock. V. Ny följd. I, 3. — E. Hertzberg, Tvivlsomme ord i Norges gamle love. — Hj. Falk, Med hvilken ret kaldes skaldesproget kunstigt? — E. Tegnér, Carl Johan Schlyter m. m.

Nordisk Tidskrift för Vetenskap, Konst och Industri. Utg. af Letterstedtska Föreningen genom O. Montelius. 1888, 8. A. D. Jörgensen, Den danske bondes stavnsbånd (med anledning af de festskrifter, som utkommit för att fira hundraårsdagen af danska bondeståndets befrielse). — Literaturöfversigt: The churches and ecclesiastical antiquities of the island of Gottland af A. Heales, anm. af H. Hildebrand. — 1889 1. H. Hjärne, Storpolitiska villobilder från frihetstiden (med anl. af Die nordische Frage in den Jahren 1746—1751 af prof. J. R. Danielson i Helsingfors). — Literaturöfversigt: Från Moskva till Petersburg. Kulturhistoriska skildringar af H. Hjärne, anm. af P. Sondén.

Ny Svensk Tidskrift utgifven af R. Geijer. 1889, 1. C. Annerstedt. Axel Oxenstjerna (en talangfull teckning af rikskansleren med anledning af den nya publikationen af Oxenstiernas skrifter).

Finsk Tidskrift utg. af F. Gustafsson och M. G. Schybergson. **1888, december.** I Bokhandeln. Allmän Verldshistoria af O. Sjögren, anm. af T. Dillner.

Vidar. 1888, 9, 10 innehåller bl. a. Y. Nielsen, Tendensfri Historieskrivning? (en tämligen skarp granskning af norske statsrådet Motzfeldts nyligen utgifna »Breve og optegnelser»).

Historische Zeitschrift. Herausgegeben von H. v. Sybel. **1889, 2.** O. Harnack, Zur Vorgeschichte und Geschichte des Krieges von 1812. — E. Krebs, Das dynastische Element in der Geschichtschreibung der römischen Kaiserzeit. — R. Koser, Die Epochen der absoluten Monarchie in der neueren Geschichte. — M. Lehmann, Zur Charakteristik des siebenjährigen Krieges. — Miscellen. — Literaturbericht (hufvudsakligen polsk literatur).

Prof. Koser skildrar i en för öfrigt läsvärd uppsats det absoluta konungadömets utveckling under nyare tiden, men har åtminstone delvis på ett besynnerligt sätt fått de svenska förhållandena om bakfoten.

Historisches Taschenbuch. Herausgegeben von W. Maurenbrecher. Sechste Folge, Achter Jahrgang. — A. Gaedeke, Die Erlebnisse der neueren Wallenstein-Forschung. — R. Breyer, Arnold von Brescia. — G. Erler, Florenz, Neapel und das päpstliche Schisma. — K. Hartfelder, Der Aberglaube Philipp Melanchthons. — W. Busch, Der Ursprung der Ehescheidung König Heinrichs VIII von England.

Russische Revue. XVII, 4 (1888) innehåller bl. a. Literaturbericht: Die nordische Frage in den Jahren 1746—1751 af J. R. Danielson, anm. tämligen utförligt af A. Brückner.

The English Historical Review. 1889, 1. D. M. Ford, The growth of the freedom of the press. — E. Armstrong, The political theory of the huguenots. — J. B. Bury, Roman emperors from Basil II to Isaac Komnênos I. — J. K. Laughton, The captains of the Nightingale. — Notes and documents. — Reviews of books. List of historical books recently published. — Contents of periodical publications.

Revue d'histoire diplomatique. Publiée par les soins de la société d'hist. diplomatique. **III, 1.** de Broglie, La politique de Russie en 1800. — A. Lewenhaupt et Geffroy, Lettres inédites de M:me de Longueville (två af dessa bref förskrifva sig från grefve Adam Lewenhaupts samling på Sjöholm). — d'Avril, Le partage de l'Afrique. — Les états-unis et l'Angleterre en 1795, lettre de M. Talleyrand. — d'Aubigny, Un ambassadeur turc à Paris sous la régence. — Schefer, Mémoire du marquis de Bonac sur les affaires du nord de 1700 à 1710 (suite). — Comptes-rendus. — Chronique. — Bibliographie.

Fortsättningen af markis de Bonacs memoire innehåller dels kortare karakteristiker af några Karl XII:s krigare och statsmän (om Vellingk heter det att han hade alla egenskaper att blifva Karl XII:s förste minister, om Arvid Horn, att han under en skenbar uppfostran döljer en olidlig fåfänga och högfärd), dels utförliga och intressanta skildringar af Peter den store i Ryssland och konung August i Sachsen samt af deras gunstlingar och rådgifvare, Lefort och Mensjikov, Fleming, Pfuhl m. fl. Markisens omdöme om konung August är ej särdeles smickrande. Han anför bland annat följande anekdot. Polske stormarskalken Bielinski yttrade vid ett tillfälle till konungen, att, hur högt man än satte Ludvig XIV, måste enligt hans förmenande konung August sättas högre. Denne vardt öfverraskad af jämförelsen, men stormarskalken förklarade, att den franske konungen, hur ärorik han än var, aldrig styrt sitt rike utan inhämtade råd och aldrig underhållit arméer utan penningar, men konung August gjorde bådadera. — De svenska namnen äro i allmänhet igenkänliga; dock träffar man »Atelberg» i st. f. Dahlberg och Payzul för Paykul.

Revue Historique. 1889 Janvier—février. P. Viollet, La politique romaine dans les Gaules après les campagnes de César. — G. Fag-

niez, Le père Joseph et Richelieu. — P. Bertrand, M. de Talleyrand, l'Autriche et le question d'Orient en 1805. — Du Casse, La reine Catherine de Westphalie; son journal et sa correspondance. — Bulletin historique: France, antiquités romaines (Reinach); moyen âge et temps modernes (Farges et Monod); Grèce (Karolides). — Comptes-rendus critiques. — Publications périodiques et sociétés savantes. — Chronique et Bibliographie.

Öfversigter och Granskningar.

Bidrag till kännedomen om Sveriges tillstånd på Karl XII:s tid af G. E. Axelson. Akademisk afhandling. 380 sid. Visby 1888.

Sällan, om ens någonsin, har inom vår historiska disputationslitteratur framträdt en afhandling af så aktningsbjudande dimensioner som den föreliggande. Med hänsyn till det stora antal friexemplar, som af ett akademiskt specimen måste lemnas åt universitetet, skulle det väl blifvit förf. drygt, om ej omöjligt, att för sådant ändamål prestera en dylik volym, för så vidt ej Kongl. Maj:t och Kongl. Vitterh. Hist. o. Antiqvitetsakademien genom anslag understödt hans forskningsifver och sålunda främjat offentliggörandet af det värdefulla material till kännedom af vår inre historia på Karl XII:s tid, som förf. haft till sitt förfogande.

Detta material har, såsom källförteckningen och de särdeles talrika citaten i arbetet gifva vid handen, väsentligen hemtats ur ett betydande antal hittills alls icke eller endast ofullständigt begagnade otryckta källor, som återfinnas i riksarkivet, kammararkivet, kammarkollegii, statskontorets, flere domkapitels och länsstyrelsers arkiv samt å Upsala universitets bibliotek. Förf. har alltså — för att ej tala om den lärdomsapparat af hithörande tryckta arbeten och sammelverk han anlitat — sett sig ganska vidsträckt omkring för att ur våra arkiv samla källor till sina »Bidrag». Han har helt naturligt sökt och funnit de bästa uppgifterna om landets inre tillstånd på ifrågavarande tid i Rådets och öfriga förvaltande myndigheters skrifvelser till Kongl. Maj:t. Dessutom hafva vigtiga upplysningar hemtats ur åtskilliga offentliga räkenskaper äfvensom ur rådsprotokollen, riksregistraturet och de redan i tryck bearbetade förhandlingarna vid utskottsmötet 1710 och riksdagarna 1713—14 och 1719.

Bland mängden af källor har emellertid den mest anlitade varit guvernörernas och landshöfdingarnas skrifvelser till Kongl. Maj:t och Rådet under åren 1696—1719. I dessa skrifvelser återfinnes en färgrik och mångsidig skildring af tillståndet i de olika orterna, och sagesmännens ställning har varit sådan, att deras uttalanden, hvad angår landets inre utveckling och krigets återverkan därpå, i allmänhet ej torde kunna frånkännas vitsordet att vara de pålitligaste man för ändamålet har att tillgå. Med fullt fog har alltså förf. — såsom han i inledningen angifver — till större delen bygt sin framställning på detta material, hvilket i synnerhet från tiden efter 1709 föreligger ganska fullständigt; här och hvar, särdeles för den äldre tiden, finnas likväl luckor. Vi tro därför, att förf. hade gjort klokt, om

han grundat sin forskning på ett genomgående studium af riksregistraturet, hvilket han, enligt egen uppgift, endast för år 1718 och eljes i enstaka fall begagnat.

Ett sådant studium skulle medfört flere fördelar. Först och främst gifver ju riksregistraturet, där de spridda dragen af styrelsens verksamhet samla sig liksom i en brännpunkt, alltid den säkraste ledtråden, då man vill lära känna landets inre förhållanden vid en viss tidpunkt. Det är en af den Geijerska skolans epokgörande förtjenster om vår historiska forskning att hafva strängt genomfört en sådan metod och den torde ej snart blifva föråldrad. Rådsprotokollen, som förf. för den förra delen af Karl XII:s regering anlitat, gifva väl i många afseenden en dramatisk bakgrund åt det hela; men den, som något lärt känna rådsprotokollen från ifrågavarande tid, vet nogsamt, att många vigtiga saker äro där i tysthet förbigångna, liksom att å andra sidan långa öfverläggningar ofta förekommit, som ej ledt till något resultat. Endast genom registraturet får man en samlad öfverblick af hvad som verkligen utförts; där återspegla sig i mer eller mindre klara drag tidens märkligare händelser, de nämligen, som varit nog betydande att föranleda ett regeringsbeslut. Genom att lägga registraturet till grund för sina undersökningar skulle förf. också kunnat utfylla många af luckorna i sitt material, enär innehållet af skrifvelser, som ingått till Rådet, men nu äro förlorade, vanligen finnes reciteradt i svarsskrifvelsen. Studiet af registraturet är besvärligt nog, det är sant; men förf. har tillräckligt visat, att han ej skyr forskarens möda för att nå ett önskadt resultat. Ett sådant grundläggande studium skulle också ej blott gifvit åt hela arbetet ökad fasthet utan äfven i många fall visat sig vara rent af tidsbesparande, då i registraturet återfinnas regeringssystemets ledande grundsatser, medan landshöfdingarnas berättelser visa, huru dessa varierats i tillämpningen.

En annan anmärkning, angående afhandlingens s. k. »tryckta källor», kunna vi ej förbigå. Det väcker någon förvåning, att bland källorna till en lärd afhandling finna upptagna så pass okritiska eller i så löst samband med ämnet stående arbeten som *Palmblad:* Läsning för bildning och nöje, *Beskow:* Minnesbilder öfver Karl XII och Görtz, *Svedberg:* Gudelige dödstankar, *Bergström:* Svenska bilder m. fl. Detta kan endast förklaras däraf, att författaren skattat åt det moderna bruket att i början af en bok uppräkna alla de arbeten, han i boken på något ställe citerat. Men då borde han ock ha kallat dessa arbeten vid deras rätta namn och ej, något vilseledande, ha rubricerat dem såsom »källor».

Den öfverväldigande mängd af intressanta och ämnet från olika håll belysande sakuppgifter förf. i sina källor återfunnit har synbarligen vållat honom åtskilligt bryderi vid materialets anordning. I fråga om stoffet har det varit »embarras de richesse», och förf. har ogärna velat utelemna någon upplysning, som synts honom i ett eller annat afseende förtjent af uppmärksamhet. Därföre har det ej kunnat undvikas, att öfverskådligheten kommit att lida på rikhaltighetens bekostnad. Att samordna sådana ämnen som »Jordbrukets tillstånd»

(Kap. 1), »Pesten» (Kap. 2) och »Statshushållningen» (Kap. 3) för att sedan komma till »Handel och sjöfart etc.» (Kap. 4), »Undersåtarnes skatteförmåga» (Kap. 5), »Rekryteringar och värfningar» (Kap. 6) samt sluta med »Folkmängden» (Kap. 7), är en ordning eller — rättare sagdt — oordning, som hvarken ur vetenskaplig eller praktisk synpunkt torde låta sig försvaras. Den särskiljer hvad som naturligen hör tillsammans, föranleder onödiga upprepningar samt torde endast kunna förklaras som en följd af de ogynsamma yttre omständigheter, hvarunder förf., såsom förordet upplyser, har arbetat. Under sådana förhållanden, då förf. ej från början kunnat skaffa sig en klar öfverblick af sitt vidlyftiga material, hade det otvifvelaktigt varit lämpligare och för honom sjelf mera tillfredsställande, om han begränsat sig till att redogöra för en viss sida af ämnet, t. ex. näringarnas tillstånd och krigets återverkan därpå, samt uttömt denna uppgift än att, så som skett, något diffust och till följd däraf ofullständigt utbreda sig öfver ett allt för stort område. Följden har blifvit, att hans arbete liknar mera en historisk-statistisk materialsamling än en afhandling, sammanfattande resultaten af den gjorda undersökningen; det gör — såsom han sjelf träffande anmärkt — mera intrycket af »ett brokigt och fragmentariskt mosaikarbete» än af ett afslutadt helt.

Till båtnad för afhandlingens reda och öfverskådlighet skulle utan tvifvel äfven ha ländt, om förf. mera än som skett sofrat stoffet och hänvisat till bilagor eller tabeller en stor del af det bevismaterial, som nu tynger texten. De vigtigaste, för landets inre förhållanden mest karaktäristiska brefven torde det varit bättre bifoga in extenso i slutet af boken än citera bitvis på mångfaldiga ställen, och åtskilliga uppgifter, t. ex. angående riksstatens tillgångar och brist under de olika åren, hade man haft vida mera uppbyggelse af, om de samlats i tabellarisk form, hvarvid de ojämnheter i uttryckssätt och de luckor materialet företer kunnat behandlas i en anmärkningskolumn. Därjämte hade vid en mera genetisk anordning af innehåll och citat noternas nu nog stora antal kunnat väsentligen inskränkas utan att något af den vetenskapliga beviskraften behöft gå förlorad. Genom en dylik uppställning skulle arbetet, utan att dess volym ökats, vunnit högst betydligt i lätthandterlighet och kunnat tränga fram till ett publikum, som nu af den kärfva och osiktade form, hvari förf. gifver oss sina rön, torde afskräckas. Äfvenledes skulle språket i afhandlingen, i allmänhet något torrt och trivialt, men då och då i bilderna tangerande det pompösa och smaklösa (jfr t. ex. sid. 369), vunnit på en jämnare och omsorgsfullare behandling.

Dessa »pia desideria» med afseende å hvad i afhandlingen saknas eller lämpligen skulle kunnat vara annorlunda ha vi ansett oss böra framställa till förf:s begrundande, därest han — såsom det är att förmoda — skulle känna sig manad att lemna ytterligare »Bidrag» till undersökningen af ett fält, där han redan gjort sig väl hemmastadd, men där ännu många tegar ligga obrutna. Det svårhandterliga och vidtomfattande i den uppgift förf. förelagt sig kunde ursäktat vida större ofullkomligheter än som vidlåda hans verk. Om det kinkiga

och tålamodspröfvande i de förberedande undersökningar han måst göra, kan endast den bilda sig en rätt föreställning, som sjelf något sysslat med dylikt, och det måste erkännas, att den ihärdighet och den forskareflit, hvarmed förf. under åratal af studier fullföljt sitt ofta af andra göromål afbrutna arbete till slut, länder honom till all heder. Att ha uttömt det storvulna ämnet har förf. — såsom redan titelbladet angifver — aldrig gjort anspråk på.

Låtom oss emellertid här i en öfverblick samla de vigtigaste fakta förf. vid sina undersökningar på skilda områden framdragit! Därvid kunna vi likväl ej besluta oss för att följa hans ledning i afseende å framställningens ordning; ty den distinktion han vid redogörelsen enligt egen uppgift (sid. 3) velat lägga till grund, nämligen att först tala om de företeelser under denna olyckornas tid, »som ej stått i mensklig makt att förekomma», och sedan om sådana, som varit följder af kriget, anse vi oorganisk och omöjlig att upprätthålla. Detta visar sig bäst vid förf:s ansträngningar att skilja de båda kategorierna åt; krigets återverkningar spela honom det sprattet att träda fram öfver allt, äfven där de enligt planen för tillfället ej skulle ha rätt att visa sig. I korthet alltså sammanfatta vi här det väsentligaste af hvad förf. gifver oss i afseende å beskaffenheten af Sveriges statshushållning och förvaltning, dess näringar och befolkningsförhållanden under ifrågavarande tid.

* * *

Att studera det svenska statsverkets ställning sådan denna utvecklade sig under Karl XII:s regering, är att lära känna den tragiska historien om, huru ett blomstrande tillstånd hastigt öfvergår i förfall och steg för steg närmar sig förtviflans brant.

Sällan ha, som bekant, vårt lands finanser befunnit sig i ett mer tillfredsställande skick än då Karl XII tog riket i arf efter sin fader, den store »rikshushållaren». Statens inkomster öfverstego under Karl XI:s senare år utgifterna; af den under föregående krigstider åsamkade statsskulden voro $^3/_4$ betalta och statsverket egde en behållning af 30 tun. guld.[1] Men hur snart ändrades ej detta! I riksstaten för år 1697 beräknades väl ännu en behållning; redan detta år måste man dock i anledning af den svåra missväxten angripa besparingarna och en god tid före det stora nordiska krigets utbrott 1700 var, i följd af den unge konungens slösaktiga hofhållning och stora frikostighet gent emot sin omgifning, Karl XI:s med så mycken möda samlade skatt alldeles förbrukad eller — såsom förf. mera poetiskt än logiskt (sid. 109) uttrycker saken — den hade »smält bort liksom snön för vårsolen».

Riksstaten för år 1699, som hade namn om sig att vara den drygaste i fredliga tider och i ordinarie statsmedel belöpte sig på

[1] För att underlätta jämförelser äro alla större värdeuppgifter i det följande reducerade till »tunna guld» (= 100,000 dal. s. m.).

omkring 65 1/2 tun. guld, öfverskreds under de följande åren 1700—1709 i medeltal med öfver 3 tun. guld om året, medan statsinkomsterna för samma tid med 8 à 10 tun. guld årligen understego vanliga beloppet. Dessutom hade under de nämnda tio åren utom staten utgifvits nära 250 tun. guld i och för kostnader, som till allra största delen orsakats af kriget eller därmed stodo i närmaste samband, såsom för de i Sverige vistande krigsfångarnes underhåll, för konung Stanislai hofhållning, hvarpå svenska folket under dessa brydsamma tider måste offra betydande summor, för aflönande af flyktade ämbetsmän från Östersjöländerna o. s. v. På samma gång alltså statsutgifterna under krigets fortgång alltjämt växte, minskades samtidigt år från år de ordinarie inkomsterna högst väsentligt så väl genom den förlamande inverkan ett krig alltid utöfvar på handel och vandel som särskildt genom Östersjöländernas förlust. Från dessa jämte Finland och tyska besittningarna hade svenska kronan vid krigets utbrott haft nära hälften af sina ordinarie årsinkomster (sid. 113); men allt ifrån år 1700 led det svenska statsverket genom uteblifna skatter från nämda provinser en högst kännbar förlust, som under de följande åren ständigt ökades, i mån som fienderna på andra sidan Östersjön vunno framgång.

År 1710, som af många anledningar blef ett af de svåraste år vårt folk haft att genomgå, hade man hunnit så långt, att för detta år bristen i den ordinarie och extra ordinarie staten af statskontoret beräknades till 11 tun. guld och de summor, som därutöfver måste utgå, till 70 tun. guld. Under de följande åren ökades allt mer missförhållandet mellan statens inkomster och utgifter, såsom tydligen framgår af efterföljande tablå, som sammanstälts på grund af förf:s ur statskontorets skrifvelser hemtade uppgifter. Man beräknade vid statsregleringen:

år 1711:	bristen i ordinarie och e. o. staten	öfver 11	tun. guld	utomordentl. utgifter utöfver staten		62 1/2	t. guld
» 1712:	d:o	» 13	»	d:o	öfver	60	»
» 1713:	d:o	» 30	»	d:o	»	130	» [1]
» 1714:	d:o	» 21	»	d:o		97 1/2	»
» 1715:	d:o	» 27	»	d:o	nära	119	»
» 1716:	d:o	» 37 1/2	»	d:o		?	»

Från år 1716, då statskontoret för sista gången under Karl XII:s regering uppgjorde statsverksförslaget och dess funktioner i afseende å rikets finanser öfvertogos af den nyupprättade s. k. upphandlingsdeputationen, äro förhållandena rörande statsregleringen ännu höljda i dunkel. De räkenskaper för nämda deputation förf. haft att tillgå äro ej fullt tillförlitliga och dessutom skapades genom Görtz' finansoperationer med mynttecken och myntsedlar under dessa år fiktiva tillgångar, som göra det ytterst svårt att utröna finansernas verkliga tillstånd. Att detta, äfven om upphandlingsdeputationens räkenskaper för åren 1716 och 1717 skylta med en ej obetydlig be-

[1] Denna summa måste dock sedermera reduceras till 47 tun. guld.

hållning, blef allt mer förtvifladt, därom vitnar tydligt nog den allmänna upplösning och villervalla, som strax efter konungens död trädde i dagen.

För att täcka den genom utgifternas ökande och inkomsternas samtidiga minskning år från år växande statsbristen måste utomordentliga åtgärder vidtagas och för dessa redogör förf. ganska utförligt (sid. 118—224).

Af alla extraordinära inkomstkällor voro de af konungen eller i hans frånvaro af Rådet å hans vägnar utskrifna gärderna vigtigast och bland dem den s. k. *kontributionen*, som från år 1699 under en eller annan form utgick alla åren af Karl XII:s regering, den betydligaste. Kontributionen, hvilken regelbundet upptogs som tillgång i budgeten, utgjordes af egentliga Sverige och Finland samt pålades utan ständernas hörande, dock till en början efter väsentligen samma grunder som den bevillning ständerna på riksdagarna 1686 och 1689 åtagit sig. En s. k. enkel kontribution utskrefs alla åren 1699—1709, utom 1704, då den fördubblades. Till följd af de timade rikeolyckorna måste kontributionen för år 1710 fördubblas, utom för allmogen, och den utgick äfven för åren 1711 och 1712, ehuru då åter »enkel», med åtskilliga afgifter höjda. Förgäfves hade sekreta utskottet vid 1710 års utskottsmöte klagat landets nöd och hos Rådet hemstält, att den dubbla kontributionen måtte förvandlas till enkel; Rådet fann detta i rikets dåvarande svåra belägenhet ogörligt.[1] Däremot accepterade Rådet ett af ständerna framstält förslag om en öfverflödsafgift på peruker, fontanger och ekipager, som under dåvarande tidsförhållanden förefaller något egendomlig, men som, ehuru den väckte konungens misshag, under tre år utgick.

Angående kontributionens belopp under olika tider meddelar förf. flere uppgifter, som äro af vigt ej minst såsom vältaliga vitnesbörd om den allmänna välmågans hastiga tillbakagång på denna tid. Medan enligt Fabian Wredes ord i Rådet kontributionen »i salig kungens tid» uppgick till 14 tun. guld, inbragte den år 1699 efter samma grunder blott 9 $^1/_4$ tun. guld och år 1710, om hvad som faller på de då införda förhöjningarna afdrages, ej fullt 7 tun. guld. De tabeller, som förf. meddelar öfver 1699 års kontribution (sid. 122—3) och förslaget till 1711 års kontribution (sid. 126—7), hvilket otvifvelaktigt är grundadt på hvad kontributionen 1710 verkligen inbragt, äro i flere afseenden särdeles upplysande. De visa, att de största skattebidragen denna tid erhöllos från Stockholms stad, hvars anpart i kontributionen år 1710 utgjorde nära $^1/_5$ af egentliga Sveriges, samt från Skåne, Upland och Östergötland. Allmogens skattekontingent var enligt den vanliga kontributionsmetoden ungefär dubbelt så stor som adelns, civil- och militärbetjentes eller städernas; presterskapet

[1] Liksom förf. omnämnt, att den gamle riksmarskalken J. G. Stenbock motsatte sig kontributionens fördubbling 1704, så hade det äfven förtjent att framhållas, det kongl. rådet Carl Gyllenstjerna kraftigt bidrog till att förhindra det kontributionen 1710 äfven för allmogen gjordes dubbel. Jfr Rådsprot. 3 och 22 jan. 1710.

hade däremot, såsom flere gånger anmärktes i Rådet, under de tidigare åren sluppit undan för billigt pris.

Samtidigt med kontributionen utskrefs alla åren 1700—1712 en s. k. *durchtågsgård*, afsedd till bestridande af kostnaderna för truppernas marsch genom landet. Den utgick i allmänhet med 2 dal. s. m. af hvart hemman och synes ha gifvit omkring 1 ½ tun. guld. År 1711 påbjöds dessutom en »magasinsgärd» för vissa län i Götaland och 1712 en »allmän krigshjelp» till samma belopp som den redan en gång utskrifna durchtågsgärden.

Med år 1713 infördes på konungens befallning en ny kontributionsmetod, som var ämnad att mer än den dittillsvarande taga hänsyn till undersåtarnes skatteförmåga. Därför afskaffades de många skattetitlarne och af all egendom skulle i stället, efter en i hvar socken och hvart stadsqvarter inför särskildt för ändamålet valda direktörer skedd värdering, erläggas den procent, som för rikets behof ansågs nödig. Statskontoret, hvilket konungen — orättvist nog — funnit »fattigt på utvägar», medan dess egentliga, af honom aldrig rätt insedda fattigdom bestod i brist på tillgängliga medel, skildes från all befattning med den nya kontributionen, och på det undersåtarne så mycket mer måtte vara försäkrade, att de kontribuerade medlen skulle användas »till rikets försvar och andra högst angelägna tarfvor», anförtroddes deras förvaltning åt det, genom kongl. förordningen $^{4}/_{6}$ 1712 upprättade *kontributionsränteriet*, som skulle bestå af ständernas bankofullmäktige under ett kongl. råds ledning. Det förtroende man ville väcka genom att sålunda — såsom det hette — »lemna hela kontributionsverket under undersåtarnes egen förvaltning», främjades ingalunda därigenom, att konungen redan 1714 af egen maktfullkomlighet nämde nya medlemmar i kontributionsränteriet och 1716 öfverlät en god del af dess befogenhet på upphandlingsdeputationen. Faran af att skatteprocenten skulle alltför högt uppdrifvas var i ögonen fallande och frestelsen att uppgifva sig för mindre än man egde visade sig i allmänhet för stark, medan å andra sidan en och annan lät narra sig att taxera sin inkomst för högt i det bedrägliga hoppet, att skatteprocenten därigenom skulle sänkas. Kontributionsränteriet vågade ej häller att till fullo draga ut konseqvenserna ur den kongl. förordningen. Sedan den skattskyldiga egendomen i Sverige och Finland blifvit taxerad till nära 635 tun. guld och man beräknat att 8 % häraf voro nödiga, för att förordningens syfte skulle nås, dristade nämligen kontributionsränteriet för år 1713 ej föreslå mer än 2 % till utskrifning, hvilket gaf omkring 12 tun. guld eller något mer än 1710 års dubbla kontribution. Efter den Stenbockska härens tillfångatagande såg sig Rådet nödsakadt att dessutom för samma år utskrifva en »krigsgärd», som inbragte omkring 2 tun. guld.

Den nya förordningen framkallade emellertid ett ganska allmänt missnöje, som vid riksdagen 1713—14 kom till utbrott. Ständerna afskaffade den nya metoden och beslöto återgång till den gamla, hvilket äfven af Rådet, trots konungens påbud, efterkoms. För år 1714 utskrefs sålunda, såsom förut, en enkel kontribution med ty åtföljande

durchtågsgärd; dessutom åtogo sig ständerna en s. k. »nöd- och krigshjelp». Summan af samtliga dessa gärder, hvilkas förvaltning på gamla viset uppdrogs åt statskontoret, beräknades till 17 tun. guld. Den extra ordinarie beskattningen var alltså detta år drygare än under något föregående, och dock fann Rådet senare på året nödigt att, liksom föregående år, än ytterligare pålägga en »krigsgärd». Trycket af de tunga bördorna sökte man lindra något genom tillåtelsen att erlägga halfva kontributionen i spanmål efter bestämd taxa.

Sedan konungen — ehuru för sent — förbjudit den sålunda mot hans vilja verkstälda återgången till det gamla systemet och anbefalt statskontoret att öfverlemna de influtna medlen, hvilka dock redan blifvit disponerade, till kontributionsränteriet, återupptogs på hans befallning för åren 1715 och 1716 den nya, af honom påbjudna skattläggningen efter egendomens värde. Sålunda utskrefs för hvartdera af dessa år en kontribution af 2 %, som dock till följd af förmögenhetens minskning nu endast inbragte omkring 10 tun. guld åt gången. För 1715 utgjordes dessutom af de norra och mellersta riksdelarne en »magasinshjelp» för att underhålla de från dessa orter mot Ryssland kommenderade trupperna och 1716 påbjöds för första gången en s. k. »upphandlingsafgift», en dryg pålaga, som efter en starkt detaljerad taxa skulle utgå af de olika samhällsklasserna för att anskaffa förråder åt hären, hvartill kontributionen visat sig alldeles otillräcklig. Den nya afgiften blef ingalunda lättare att bära därigenom, att den inom årets slut åtföljdes af en ny dylik, hälften så stor som den förra, och af en »allmän magasinsgärd», som dock till följd af den klena skörden till största delen ej kunde utgöras. Förvaltningen af nämda afgifter, som tillsammans skola inbragt öfver 7 tun. guld, uppdrogs åt *upphandlingsdeputationen*, Görtz' nya skapelse, som därjämte fick sig dispositionen öfver kontributionsmedlen för 1716 jämte följande år anförtrodd samt snart blef allsmäktig på det finansiela området.

För åren 1717 och 1718 fann emellertid konungen sjelf rådligast, att återgå till kontributionen efter gamla grunden med den åtföljande durchtågsgärden; dessa blefvo ganska dryga och inbragte resp. 12 och 14 tun. guld. Återgången motiverades därmed, att den nya ordningen, ehuru både drägligare och indrägtigare (?) än den gamla, skulle, flere gånger brukad, besvära underståtarne genom att med samma afgift belasta samma egendom. Dessutom pålades hvartdera året 1717 och 1718, liksom det föregående en »upphandlingsafgift», som med några förhöjningar gaf resp. 8 och nära 7 tun. guld, samt en »afgift på mindre nödiga varor», såsom siden, sammet, pelsverk, te, kaffe, tobak, ekipager etc. En dylik öfverflödsförordning — denna gång utgående från konungen — visade sig dock föga praktisk i dessa utmärglingens tider; man lade, såsom var att vänta, hällre bort lyxartiklarne än skattade för dessa, och förordningen inbragte för de båda åren endast resp. omkring $^1/_5$ och $^1/_7$ tun. guld. Slutligen tillkom några dagar före Karl XII:s död det drakoniska budet om sjette pen-

ningens (16²/₃ %) erläggande af alla redbara kapital, hvilket dock efter katastrofen vid Fredrikshald aldrig kom till verkställighet.

Utom dessa allmänna, hela riket drabbande pålagor förekommo efter 1709 nästan årligen lokala, ett eller flere län omfattande »magasinsgärder». Slutligen visste ock regeringen under den ständigt stegrade penningeförlägenheten att skapa nya, utomordentliga inkomstkällor. Af dessa voro utan tvifvel de, som till krigsbehofvens fyllande bereddes genom innehållande af en större eller mindre del af ämbetsmännens löner, genom lån mot pant eller utan sådan, genom angripande i stor skala af medel, som i ordinarie staten voro anslagna till andra, för ögonblicket mindre trängande behof, och på de sista åren genom utsläppande af de bekanta myntsedlarne och mynttecknen, de mest gifvande. Mindre betydande bidrag vunnos genom bortpantning af skatterättigheter, hvilket dock endast under de första åren förekom, genom utarrendering af tullar, genom subsidier, som denna tid likväl endast i enstaka fall erhöllos, genom frivilliga gåfvor, genom förpantning af kronjuveler och myntning af gamla kanoner (de s. k. »troféerna») m. fl. mer eller mindre ovanliga utvägar, hvartill nöden dref. Åtskilligt vore väl att anmärka och tillägga rörande de upplysningar förf. i detta afseende samlat, men det redan starkt anlitade utrymmet nödgar oss att stanna vid en hänvisning till hans framställning (sid. 169—224). Vi anteckna endast, att man vid läsningen häraf lifligt förspörjer, huru med Östersjöländernas förlust 1710, hvarvid Sverige på ett hopplöst sätt gick miste om en af de bästa källorna för sina ordinarie inkomster och sin tillförsel — med Fabian Wredes disgracierande och tillbakaträdande i slutet af 1711, han, som dittills såsom chef både för statskontoret och kammarkollegium på sina erfarna skuldror mer än någon annan uppburit statsverkets börda, — med statskontorets tillsidaskjutande för midt under krigsbullret tillskapade nya ämbetsverk — med konungens allmer godtyckliga ingripande i förvaltningens gång samt slutligen med Görtz' samvetslösa tvångsåtgärder den inre oredan steg för steg tillväxte och det ekonomiska förderfvet ryckte allt närmare in på lifvet.

* * *

Vid sidan af de betungande ordinarie och extra ordinarie skatterna plågades undersåtarna och framför allt allmogen äfven af andra närslägtade, likaledes af kriget vållade besvär, angående hvilka förf., utöfver hvad redan genom Wijkanders, Oscar Fredriks, Mankells m. fl. arbeten redan är kändt, meddelar åtskilliga upplysande fakta. Först och främst drabbade skyldigheten att *rekrytera den indelta armén* vid uppstånden vakans, allt efter afgången vid de olika regementena, mycket ojämnt och blef ofta högst tryckande. Kostnaden för att uppsätta en ryttare med full mundering beräknades till 200 dal. s. m. och för en knekt till 100 dal. s. m., betydliga summor för rust- och rothållare i dessa tider. Härtill kom, att legan vid karls anskaffande, allt efter som bristen på krigsdugligt manskap

växte, oerhördt stegrades; det föreskrifna beloppet, hvars förhöjning var belagdt med straff, blef snart två- och tredubbladt, ja under de senare åren ofta fem- till åttadubbladt. För att jämnare fördela den olidliga tungan uppmanades rust- och rothållare att sluta sig tillsammans i större lag i och för rekrytering. I somliga orter skedde en sådan sammanslutning kompanivis, i andra regementsvis, och den egendomliga »skofinrättningen» (sid. 328) afsåg att tjena samma ändamål.

Hårdast tryckte rekryteringen, då hela regementen på en gång måste uppsättas, såsom flere gånger inträffade under Karl XII:s krig. Indelningsverkets öfverenskommelser öfverskredos, då nästan samtliga rusthåll och rotar betungades med uppsättande af de ursprungligen endast till hemlandets försvar bestämda »tremänningarna» 1700 samt »fyr- och femmänningarna» 1702, hvilka regementen dock, trots kronans gifna försäkran, i flere fall utkommenderades och sedermera måste återuppsättas. Särdeles betungande blef naturligen konungens obönhörliga befallning 1709 om hel ny rekrytering och beklädning af alla de regementen, som gått förlorade vid Poltava, samt 1711 om återupprättande af de tremänningsregementen, som följt Karl i fält eller stått i Livland. Den raskhet och offervillighet, hvarmed den förra befallningen, trots tidernas svårhet, fullgjordes, så att inom några månader de nyuppsatta regementena kunde under Stenbocks ledning afvisa det danska infallet i Skåne, samt det sätt konungen här använde att påskynda utrustningen genom att bland sina rådsherrar fördela omsorgen om de olika regementenas skyndsamma upprättande, så att han framdeles »kunde märka hvem af dem som användt största fliten därvid», [1] hade förtjent att särskildt framhållas.

Andra nyheter, som måste falla den indelta allmogen mycket besvärliga, voro t. ex. anskaffandet af trossdrängar, artillerikuskar, furirskyttar och sockneknektar, åläggandet för postbönderna att uppsätta hvar sin knekt o. s. v. Och att man härvid stundom gick hårdt, ja omenskligt till väga, visar förf. genom exempel (sid. 332, 333). Ett skoningslöst, ofta godtyckligt tillämpande af påbuden, gjorde dessa än mer tryckande; så klagades flerstädes öfver, att officerarne på ett obilligt sätt kasserade rekryter, hästar och munderingar. Härtill kan konungen i viss mån sägas ha gifvit anledning genom hotelsen, att vederbörande, som godkände prestationer, ej svarande mot därå uppstälda fordringar, sjelfva skulle få vidkännas kostnaderna för ersättning af det bristfälliga. Ofta nog bragtes rotebönderna genom bördornas tyngd i så förtviflad ställning, att de öfvergåfvo sina hemman, som sålunda blefvo öde. Åläggandet för de högre samhällsklasserna att uppsätta och återuppsätta s. k. »ståndsdragoner» blef ock, i följd af dessa klassers under kriget tilltagande utarmning, mycket kännbart; men ansökningar till lindring i detta besvär afvisades barskt.

Ehuru man på indelt väg uttog så mycket folk som möjligt, fick allmogen dock ingalunda ostördt njuta de fördelar, som vid in-

[1] K. M:t till Defensionskommissionen 13 sept. och 30 nov. 1709.

delningsverkets genomförande tillförsäkrats; den fick tvärtom vidkännas både *utskrifning* och *värfning*. Visserligen blefvo rust- och rothållare fritagna från den stora utskrifningen 1717 och den därpå följande tvångsvärfningen 1718, kanske mest emedan de redan voro så hårdt pressade, att hos dem ej stort mera stod att få. Men under den föregående tiden hade den indelta allmogen vid behof drabbats af utskrifning; förf. nämner flere exempel därpå: i Blekinge 1710, i Halland 1712 och i Skaraborgs län 1713. Och värfning fortgick under hela kriget i alla orter utom på Gotland och i bergslagen. Därvid föröfvades ofta upprörande våldsamheter, som Rådet genom förordningar förgäfves sökte stäfja, och landet blottades småningom, genom användande af alla de olika metoderna för soldaters anskaffande, på krigsdugligt folk. Landshöfdingarna klaga, att jordbruket i många orter led starkt af brist af på manshjelp. Och en holländsk resande, som på sommaren 1719 färdades genom södra Sverige, uttrycker sin förvåning öfver den nästan fullständiga saknaden af unga karlar utom soldater; hustrur och flickor bergade säden, gubbar körde in den.

Det stundom hörda påståendet, att Karl XII:s krig såsom förda utom rikets gränser och till större delen på det fiendtliga landets bekostnad ej kunna ha vållat det egentliga Sverige någon särdeles olidlig tunga, åtminstone ej förr än på de sista åren, visar sig alltså hvila på en mycket bristfällig kunskap om sakförhållandena. Därtill är det en svår missuppfattning att tro, det vårt eget land före Karl XII:s död väsentligen gått fritt från fiendtliga infall. Bortsedt därifrån, att Östersjöländerna, Finland och de tyska provinserna, som långt före nämda tidpunkt föllo i fiendens händer, voro integrerande delar af dåtidens Sverige, sådant som både Karl XII och hans rådsherrar tänkte sig detsamma, skonades ej häller sjelfva det svenska moderlandet från krigets omedelbara hemsökelser. För att ej tala om den danska invasionen i Skåne 1709—10, som snart afvärjdes, ehuru först sedan landets rikaste provins blifvit af fienden brandskattad, så skedde från norska sidan flere infall, åtföljda af sköflingar, i Bohuslän 1711 och i Värmland 1716. Ryssarne gjorde landstigningar på Gotland 1715 och 1717; de brände Umeå 1714, härjade och brandskattade Torneå 1715, Luleå och Piteå 1716, trakten kring Torneå 1717. Dessutom föranledde den hotande faran för anfall från norska sidan ständiga truppsammandragningar i gränslänen å denna sida. I Skåne stod sedan 1710 alltjämt en stark härafdelning, som vid faran för en rysk-dansk landstigning 1716 ytterligare ökades. Norrland måste efter Finlands förlust 1714 mottaga resterna af den finska armén — andra mindre inqvarteringar, som efter 1710 förekommo i alla län, här onämda.

Dessa *inqvarteringar*, som drabbade ganska ojämnt och för hvilka de olika orterna med ringa eller ingen ersättning i allmänhet fingo draga kostnaderna, enär den till deras betäckande anslagna durchtågsgärden befans alldeles otillräcklig, visade sig i många fall föga mindre betungande än om fienden stått i landet. Det årliga underhållet af

en soldat ansågs gå till omkring 46, för en ryttare till omkring 57 dal. s. m., och från många håll klagades öfver att befälet förde med sig i qvarteren ett alltför stort antal hästar och drängar. I Skåne ansågs kostnaden för inqvarteringen för ett hemman stiga till det tredubbla beloppet af dess ordinarie utskylder, och man fick där till och med bevitna, huru åbon, som måst slagta sin boskap och ge sitt foder åt inqvarteringens hästar, genom tiggeri nödsakades söka föda åt sig och sina objudna gäster. Först 1715 påbjöds en inqvarteringshjelp och under de följande åren gjordes andra försök att fördela bördan. Den lindring, som stundom åstadkoms genom inqvarteringskostnadens afkortning på andra gärder och skatterestantier, var ej särdeles betydande, då bonden ofta nog redan var så utblottad, att skattskyldigheten i hvad fall som helst ej kunnat fullgöras, ja, att han stundom fann sig oförmögen att vidare bruka sitt hemman, som sålunda råkade i ödesmål. Betecknande är, hvad från peståren berättas, att man på somliga ställen ej ogerna sett pesten i byn för att slippa den ännu mer fruktade inqvarteringen; och allmogen vitnade sjelf i sina riksdagsbesvär 1719, att de föregående årens starka inqvartering varit vida svårare än alla kontributioner och utlagor.

Härtill kommo de ökade besvär, som orsakades vid truppernas marsch genom landet och vid forslandet af spanmål till kronomagasinen, då anspann och körslor måste utgöras och bönderna ofta nog fingo hästar och vagnar förderfvade eller drängarne qvarhöllos vid armén som trosskuskar. Dessutom klagades flerstädes öfver de inhemska soldaternas brutala uppförande, hvaraf ingen rättelse, endast ökad kitslighet i behandlingen stod att vinna genom att draga saken inför de i detta afseende skamligt partiska krigsrätterna. Förf. ådagalägger genom framdragande af flere upprörande fakta (sid. 61—66), att de svenska trupperna i många fall farit fram föga bättre än en främmande soldatesk, och Rådet, som upprepade gånger gaf sitt erkännande af det berättigade i klagomålen öfver knektarnes våldsbragder, sökte hjelpa saken genom en förordning, att afdömandet af sådana mål skulle från krigsrätterna förläggas till vanlig domstol. Slutligen lades ock sten på bördan genom underhållet af en mängd utländska krigsfångar, som hemförts och fördelats på de olika orterna, äfvensom genom de delvis frivilliga, men af barmhertigheten föreskrifna bidragen till understöd åt flyktingar från Östersjöprovinserna och svenska fångar i Ryssland.

I sanning! Man kan mindre förvåna sig öfver, att allmogen under det oerhörda trycket af alla dessa bördor en och annan gång visade sig motspänstig och att missnöjet på några ställen tog sig uttryck i mindre, snart qväfda oroligheter, än man måste beundra det tysta tålamod och den storartade offervillighet, hvarmed undersåtarne i allmänhet gjorde sitt bästa att efterkomma styrelsens hårda, stundom omenskliga kraf. Härvid är det en sorglig omständighet att nödgas erkänna, det de förvaltande ämbetsmännens handlingssätt, så högres som lägres, ingalunda alltid varit fritt från egennytta och orätt handhafvande af allmänna medel. Därpå lemna de flera gånger för

olika delar af riket tillsatta undersökningskommissionerna nedslående vitnesbörd, af hvilka förf. anför åtskilliga (sid. 157—167). Måhända uppträdde Rådet, såsom man påstått, ej med tillräcklig kraft mot dylika underslef. Men å andra sidan måste rättvisligen besinnas, att det ej hade sig så lätt att strängt hålla efter ämbetsmän, som under största delen af ifrågavarande tid måste åtnöja sig med half lön eller ännu mindre, hvadan de ofta af nöden drefvos att söka olaga vägar till inkomst, och att en så starkt centraliserad förvaltning som den svenska under enväldets dagar omöjligt kunde undgå att röna ett ofördelaktigt inflytande af konungens exempellöst långa frånvaro från sitt rike.

* * *

Under ett oafbrutet krigstillstånd sådant som »den stora ofredens» på Karl XII:s tid, hvilket hvarken i långvarighet eller bördornas tyngd kan jämföras med något föregående eller efterföljande i vårt lands historia, är det gifvet, att näringarnas ställning ej kan förete någon uppmuntrande anblick, så mycket mer som Sverige under kriget hemsöktes af andra svåra lidanden, att särskildt nämna missväxter och pest.

Mest led naturligen *jordbruket*, som den tiden i ännu högre grad än i våra dagar var landets hufvudnäring. Förf. meddelar i detta afseende flere nya fakta, och särskildt är den detaljerade undersökning han, med stöd af landshöfdingarnes utsagor om årsväxten och markegångsprisen, anstält angående skördarnes beskaffenhet i de olika orterna under alla åren af Karl XII:s regering att betrakta som ett af de värdefullaste partierna af hans bok. Häraf framgår nämligen, sedan de alltför knapphändiga uppgifterna om årsväxten 1707 vederbörligen kompletterats,[1] icke allenast — såsom förf. sid. 28 anmärker — att Sverige på Karl XII:s tid icke mindre än sju gånger hemsökts af allmän missväxt och att ett oår under denna tid aldrig kom ensamt utan regelbundet efterföljdes af ett annat dylikt, men äfven att vi här ha att göra med verkliga missväxtperioder af flere på hvarandra följande dåliga år: 1695—1697, 1705—1709 samt 1716—1718, hvilket ställer tidens olyckor i ännu bjertare dager. Härtill kommer, att skörden under flere af de återstående åren, t. ex. 1698, 1713, 1714 och 1715, i åtskilliga delar af riket var felslagen. Af de allmänna missväxtåren åter voro merändels de sista i hvar period de svåraste och ej minst åren 1708 och 1709, då äfven det öfriga Europa hemsöktes af missväxt och den vanliga tillförseln från Östersjöländerna började hämmas af kriget.

Om allt det elände, som denna tid åtföljde en felslagen skörd, kunna vi med våra dagars ökade välstånd och lättade samfärdsmedel knappast bilda oss en rätt föreställning. Förf. skildrar i starka, men

---

[1] Jfr Ldsh i Södermanland t. K. M. $^{26}/_{12}$ 1708, Rådet t. Ldsh. i Upland $^{20}/_{4}$ 1708 samt K. M. t. Rådet $^{21}/_{3}$ 1708.

utan tvifvel sanna färger, huru många dogo hungersdöden, huru andra för att lifnära sig tillgrepo hvarjehanda obeqväma födoämnen, såsom bark, knoppar och rötter, ja, huru ofta nog, då flere missväxtår följde hvarandra, man ej ens hade tillgång på bark, men de ansågos förmögna, som kunde mala hö och halm till spis, huru genom den onaturliga födan alstrades smittosamma sjukdomar, huru skaror af uthungrade tiggare strömmade till städerna eller försmäktade utefter landsvägarna, huru åkrarna af brist på utsäde fingo ligga osådda och boskapen hoptals dog af foderlösa o. s. v. Någon lindring i den allmänna nöden förmådde regeringen endast till en början, då kassorna ännu ej voro alldeles uttömda, åstadkomma genom inköp af spanmål utifrån och gratis sädesutdelning. Senare sökte Rådet bereda åtminstone någon lättnad genom att stundom medgifva lån af spanmål till utsäde ur kronomagasinen eller genom tillåtelse för allmogen att lösa sin tiondespanmål efter markegång; men när kriget trängt in på lifvet och de hårdt ansatta Östersjöländerna i stället för att lemna tillförsel, sjelfva kräfde sådan, såg sig Rådet ej ens i stånd att meddela sådana lättnader. Kriget slukade allt, äfven brödet för dagen. Man medgaf dock i sept. 1709 nedsättning i tullen och följande år tullfrihet vid införsel af spanmål, hvilket medgifvande sedermera flere gånger förnyades. Därjämte förbjöds i dec. 1710 — såsom det i dyr tid var vanligt — helt och hållet utförseln af spanmål, ett förbud, som likväl, då Skåne var härjadt och Östersjöländerna redan förlorade, ej kunde ha någon särdeles betydelse utom i afseende å Pommern. Konungens förordningar 1718, att ingen på landet skulle få göra större spanmålsuppköp än nödigt och att stapelstäderna skulle vid stadgadt vite från utlandet införa en viss mängd spanmål, medförde ingen förbättring af tillståndet, lika litet som hans befallning ($^{26}/_{3}$ s. å.), att hvar socken skulle vara pliktig att uppköra åkrarne å sådana hemman, där dragare ej funnos, samt svara för därefter uppstående ödeshemmans utskylder, såsom omöjlig att efterlefva, kunde upphjelpa jordbruket.

Föga mindre än jordbruket ledo under denna olyckornas tid *handel* och andra *stadsnäringar*. I synnerhet blef handelns och sjöfartens betryck svårt efter år 1709. Danmarks förnyade krigsförklaring stängde vägen genom Sundet och Bälten; förlusten af Östersjöprovinserna och den snart därpå från Bender påbjudna, ständiga blokaden af deras kuster hämmade handelsförbindelserna österut; pesten vållade ett nästan totalt afbrott i all rörelse och bortryckte en betydlig del af städernas borgerskap och handtverkare. Den härigenom uppkomna minskningen af dessa samhällsklasser ersattes först mycket långsamt, enär osäkerheten på sjön, som hindrade handeln att åter komma sig före, och fruktan för värfning betogo folk lusten att inflytta till städerna. Dessas innevånare betungades dessutom, lika väl som landsbygdens, af en mängd extra onera, såsom dryga kontributioner och leveranser till armén, ett genom täta rekryteringar tryckande båtsmanshåll, förhatliga inqvarteringar och vakthållningar, påbud om obligatorisk spanmålsinförsel, underhåll af utländska krigsfångar, som

blifvit städerna påskickade och i flera afseenden visade sig besvärliga m. m.

Särdeles känbart drabbades handel och sjöfart genom det enrollerade sjöfolkets användande för flottans bemanning[1], hvarvid kofferdifartygen miste sin besättning, samt genom de inhemska kaperierna. Dessa ledde, framför allt efter utfärdandet af det stränga kaparereglementet 1715, till skändliga missbruk och visade sig — såsom förf. (sid. 230—235) ådagalägger — under Karl XII:s sista år, då kaperierna i synnerhet vid Sveriges vestra kust florerade, nästan ännu mer förderfliga för den inhemska sjöfarten än för den utländska. Hvad konungen genom kaperiernas gynnande åsyftat, nämligen att omintetgöra de neutrala makternas handel på de af ryssarna intagna Östersjöländerna, vans icke; ty dessa makter utrustade starka konvojer att skydda sina undersåtars fartyg. Men väl omöjliggjordes därigenom de inhemska köpmännens handelsföretag, som ej åtnjöto dylikt skydd, medan de voro blottstälda både för de svenska och fiendtliga kaparnes rofferier. Vinsten af den handel, som ännu existerade, stannade nästan uteslutande i händerna på utländingen, som gjorde afyttringen af våra exportvaror af sig beroende och tilltvang sig dem för underpris. I Karl XII:s sista år hotade myntförsämringen, som uppjagade vexelkursen och stegrade varuprisen oerhördt, samt de af Görtz genomdrifna tvångslagarna mot handeln den redan lamslagna rörelsen med fullständig undergång. Först i april 1719, då handelstvånget aflystes och silfvermynt åter sattes i omlopp, kunde den inhemske köpmannen andas friare.

Under sådana förhållanden måste städerna gå tillbaka. Visserligen voro de till antalet många, ja, enligt kommerskollegii åsigt (sid. 247) alltför många — de voro 83 då mot 92 i våra dagar — men deras betydenhet var, utom Stockholms och Göteborgs, ganska ringa. Borgerskapets antal gick tillbaka, och svenska handelsflottan räknade i slutet af Karl XII:s tid ej stort mer än $^1/_4$ af det antal fartyg den egt i början af hans regering. Bygda nästan uteslutande af trä, hemsöktes städerna ofta af ödeläggande vådeldar (sid. 242, 243). För att en afbränd stad åter måtte komma sig före, var det vanligt, att den fick åtnjuta några års frihet från kontribution och andra utlagor; men härvid drabbades de öfriga städerna så mycket hårdare, enär intet afdrag gjordes i den bestämda hufvudsumman för samtliga städernas skattebidrag. I denna privilegiernas och skråväsendets tid, då landsbygden enligt lag var beroende af uppstäderna och dessa i sin ordning af stapelstäderna, klagades ock öfver, att borgarne ledo intrång i sina rättigheter genom »landsköp» eller olaga handel på landet samt att gesäller rymde från städerna eller borttogos genom värfning. Redan i ständernas skrifvelse 1710 hette det, att »konster och handtverk liksom bortdö».

[1] Förordningen om enrolleringen ($^3/_2$ 1701) är af äldre datum än förf. synes förutsätta, men dess verkningar började skarpare framträda först efter 1710.

Endast en näring syntes till en början gynnad under kriget, nämligen *bergshandteringen*. Af gammalt njöt nämligen bergslagen frihet från värfning, hvarför en mängd folk strömmade dit; detta förbjöds dock 1706. Bergslagen förskonades äfven från pesten. Däremot visade sig både koppargrufvan vid Falun och silfvergrufvorna denna tid mycket litet gifvande, hvilket vållade såväl grufegarne som styrelsen mycket bekymmer. Jernhandteringen tillfogades ett hårdt slag genom tulltaxan 1715, då afgiften på utfördt jern tredubblades och kort därpå föreskrefs att utgå i specier, som den tiden voro ett svåranskaffadt mynt. Än värre blef det genom de hårda tvångslagarna 1718, då kronan lade beslag på allt på vågen stående jern och blandade sig i tillverkningen; då hotades denna vigtiga näringsgren, liksom så många andra, med strypning, och nöden i bergslagen blef nästan större än annorstädes.

* * *

Att *Sveriges befolkning* under Karl XII:s regering i följd af det långvariga krigets, pestens och missväxtårens verkningar både i antal och välmåga gick betydligt tillbaka, är ett faktum, som af förf. på flerfaldigt sätt ytterligare bestyrkes.

Angående pestens härjningar lemnas (sid. 94—101), utöfver hvad som redan genom Ilmonis och Brobergs utredningar är bekant, flere upplysningar, särskildt rörande sjukdomens utbredning och dödlighet. Medan endast landet söder om Dalelfven hemsöktes af smittan, ledo i allmänhet länen utmed Östersjön och i det inre vida häftigare däraf än länen på vestra kusten, ehuru ej häller dessa gingo fria. Endast bergslagen synes i mellersta Sverige ha blifvit skonad, hvadan också hofvet drog sig till Sala, Rådet till Arboga, och flere ämbetsverk till Vesterås. Såsom maximisiffra för de af pesten orsakade dödsfallen sätter förf. 100,000, d. v. s. $^1/_{12}$ eller $^1/_{13}$ af den dåvarande folkmängden enligt hans beräkning. Att undersåtarne genom liknöjdhet och oförsigtighet, genom att begagna pestdödas kläder, genom att för länge behålla liken i huset för att i vanlig ordning kunna begrafva dem o. s. v. underlättat smittans spridning är nog sant. Men att myndigheterna, såsom förf. beskyller dem för, brustit i omtanke och energi vid sitt uppträdande mot farsoten, torde få anses som obevisadt, då man tvärtom känner, att Rådet redan i oktober 1708, eller innan ännu pesten nådde fram till Östersjöns kuster, förehade förslag till gemensamma kraftåtgärder med Danmark för smittans utestängande och att 1709 $^{25}/_8$, eller ett år innan farsoten inträngde hos oss, utfärdades en allmän karantänsförordning, hvars stränga iakttagande flere gånger inskärptes.

Beträffande det sammanlagda beloppet af den stora folkförlust kriget vållade har förf. ej vågat lägga någon ny beräkning till de tämligen osäkra och sväfvande, som redan gifvits af Fryxell, Mankell, m. fl. Han endast anmärker, att vid krigets slut det krigsdugliga manskapet torde ha varit grundligt och tämligen likformigt utgallradt

öfver hela riket; bristen på drängar och vuxna arbetare öfverklagas i nästan alla orter, och endast bland ståndspersoner och besutna bönder hade stammen af medelålders män blifvit något så när skonad. Däremot lemnar förf. (sid. 344—368) en ganska detaljerad redogörelse för de lidanden, som genom blodsugande rekryteringar och värfningar under hela detta tidsskede tillfogades de olika orterna.

Frånvaron af en officiel statistik gör det naturligen omöjligt att för ifrågavarande tid kunna lemna några exakta uppgifter angående storleken af rikets folkmängd; hvarje försök att åstadkomma ett resultat i den vägen måste mer eller mindre blifva behäftadt med ofullkomligheter. Förf. har likväl modigt gripit sig an med försöket och därvid hufvudsakligen grundat sina beräkningar på det antagandet, att proportionen mellan hela befolkningen och den del däraf, som uppförts till mantalspenningars erläggande, skulle varit väsentligen densamma åren 1697 och 1718 som vid tidpunkten för våra första folkräkningar på 1750-talet. Genom tillämpande af denna metod — dock med åtskilliga modifikationer, i fråga om hvilka det varit önskligt, att förf. närmare angifvit grunderna till sitt förfaringssätt — kommer han till det resultat, att rikets folkmängd skulle i rundt tal hafva utgjort:

1697: 1,376,000 personer,
1718: 1,247,000 » .

Om än en fortsatt forskning kan komma att i någon mån jemka dessa siffror, torde dock kunna påstås, att de komma sanningen närmare än hittills framkomna, tämligen lösa antydningar i detta afseende. Enligt Stockholms borgerskaps egen, från annat håll bekräftade uppgift skulle hufvudstadens folkmängd år 1718 uppgått till omkring 50,000 personer.

* * *

Mycket kunde väl i afseende på olika delar af det vidsträckta ämnet vara att tillägga både angående hvad förf. sagt och hvad han icke sagt. Men det anförda får vara nog; anmälningen kunde eljes lätt urarta till ett referat.

Vi ha emellertid sett, huru förf. på skilda områden framdragit nya fakta och än mer genom ett omsorgsfullt detaljstudium bidragit att ytterligare bekräfta de gamla. Den skildring han lemnat af Sveriges inre tillstånd på Karl XII:s tid är i hög grad dyster, det är sant; men den måste så vara och den gör med sina många smådrag intrycket af att vara verklighetstrogen, hvilket är dess bästa beröm. Förf. gifver oss i sin afhandling, så att säga, de bestyrkande noterna till den text, som innehålles i Rådets skrifvelser till konungen. Hans arbete utgör i sina konseqvenser en svår, men starkt grundad anklagelse mot Karl XII:s regeringssystem, som under ändlösa krig sög folkets märg in på benen; det utgör på samma gång ett mångsidigt och just genom sin detaljrikedom öfvertygande försvar för Rådets åtgärder här hemma.

Man förnimmer tydligt nog, med hvilka oerhörda svårigheter dessa åt sig sjelfva lemnade, med alltför liten makt utrustade, men för hvarje steg af den enväldige konungens misshag hotade rådsherrar hade att kämpa. Man ser, att det ingalunda var slapphet, flathet eller något ännu sämre — såsom från vissa håll sagts — som förestafvat de mörka målningar af landets ställning, hvarmed Rådet tidt och ofta uppvaktade den fjärran dröjande konungen. Det var helt enkelt sin fosterländska och embetsenliga pligt Rådet fullgjorde, då det osminkadt återgaf landets tillstånd sådant det var och enständigt yrkade på konungens hemkost och på fred.

Ernst Carlson.

Om konunga- och tronföljareval ur svensk historisk och statsrättslig synpunkt. Akademisk afhandling af K. V. Key-Åberg. 129 sid. Upsala 1888.

Om det svenska konungavalet i äldre tider föreligga tvänne nyare monografier, nämligen Schlyters föreläsningar öfver konungaval, eriksgata m. m. (i Jurid. afh. I, 1836) och Runboms uppsats om det svenska konungavalet (i Nord. Universitets tidskr. 1866); den förra behandlar lagens stadganden, den senare de historiska fallen under Medeltiden. Nyare tider och nuvarande statsrätt angående hithörande frågor behandlas af Svedelius (i Frey 1843) och Berger (1877) i deras afhandlingar om arfsrätten till Sveriges krona. En sammanhängande framställning af ämnet i hela dess utsträckning, från äldsta tid till våra dagar, har hittills saknats. Hr K-Å. har i sin gradualdisputation velat gifva en sådan. Han har sålunda inom en ram sammanfört äldre och nyare statsrätt angående såväl valet som arfsrätten till kronan samt utförligt och noggrannt framställt, hvad kändt är om proceduren vid de konungaval, som vår historia omtalar. Det ligger i sakens natur, att ett sådant arbete kommer att sakna ett inre organiskt sammanhang, och förf:s metod att utfylla denna brist genom att taga en hastig öfversigt af händelsernas gång emellan tronledigheterna synes anmälaren icke fullt lämplig; bättre hade varit att, såsom Rundbom, begränsa undersökningen till dess verkliga kärna. I sammanhang härmed förefaller det, som vore arfföreningarna allt för vidlyftigt behandlade; däremot saknar anm. en ingående redogörelse för konungens ed, försäkran och kröning samt dessa instituts rättsliga betydelse, en undersökning, som synes närmare höra tillsamman med det valda ämnet. Men oafsedt dessa inskränkningar, som hufvudsakligen följa af ämnets beskaffenhet, synes oss förf. hafva löst sin uppgift på ett tillfredsställande sätt; han har icke skytt tid och möda att göra framställningen fullständig, med stöd af forskningens nyaste resultat, och hans arbete bör därför blifva af nytta för det historiska studiet.

Förf:s planläggning är den, att ämnet indelas efter fyra tidrymder, mellan hvilka tidpunkten för MELL:s tillkomst — hvarigenom valriket infördes, årtalet 1544 — då arfriket återställdes, och tiden för nuvarande successionslagars antagande ligga som gränspunkter. För de äldre tiderna har förf. accepterat (dock med reservation s. 11) Fahlbecks bekanta åsigter om kronans ursprungliga ärftlighet, om den föregifna stamstriden (hvilken förf. träffande sammanställer med Rosornas krig i England) och om en slutlig kompromiss mellan landskapen, hvaraf brottstycken skulle finnas qvar i VGL:s Retl. B. Anm., som i hufvudsak delar denna uppfattning, hemställer dock, huruvida icke tidpunkten för den antagna kompromissen borde flyttas från Erik den Heliges död till året 1172, då Knut Eriksson »fick riket med ro»; ty striden mellan landskaperna synes hafva gifvit prägel ännu åt kriget efter Karl Sverkerssons blodiga död (se Olaus Petri, s. 65, Klemm. ed.), och först efter 1172 äro dess sista spår utplånade. Af stort intresse är förf:s analys af Retl. B. § 1 (s. 10 f.); han påpekar, att dess stadganden beröra blott Svear, Öst- och Vestgötar, d. v. s. just de i täflingsstriden framträdande folken; förf. sluter däraf, att lagbalken är en kompromiss, som ger Svearne rätt att välja konungen, men mot denna rätt ställer Götafolkens nyskapade rätt att hylla den valde, af hvilken rätt senare uppstod eriksgatan.

Då förf. (s. 3) uppgifver, att Anund Jakobs konungaval är det första som sägnerna omtala, så har han förbisett sagans[1] — visserligen betviflade (Strinnholm IV. n. 948) — berättelse om tinget, som bortkörde Styrbjörn och i hans ställe valde konung Erik en medregent.

S. 12 f. har förf. återupptagit Lagerbrings och Reuterdahls åsigter, att UplL. i fråga om konungavalet öfverensstämmer med MELL, enär redan där skulle vara stadgad alla lagmännens närvaro på valtinget vid Mora. Det är bekant, att Schlyter (præfatio till MELL, n. 2 till p. LXXIX äfvensom i Jur. afh. II, 276—281) med skärpa uppträdt däremot och påvisat, att de andra lagmännens dom, som i fl. I omtalas, måste hänsyfta på eriksgatan. Det ser ut, som hade förf. tagit allt för liten hänsyn till Schlyters bevisning, ty han upptager den icke till vederläggning, och något nytt skäl för den gamla åsigten har han ej mäktat frambära. Nog är det högst oantagligt, att Upländingarne skulle hafva i sin egen lag afsagt sig ett uteslutande prærogativ, som strax förut uttryckligen varit dem tillförsäkradt i den nya Vestgötalagen. Man får ej tolka UplL. efter VGL., säger förf.; på s. 10 har han emellertid sjelf så gjort, då han upplyser ordet Svear i VGL:s Retl. B. genom hänvisning till UplL:s Konungabalk. Schlyters uppfattning ger ett mycket godt sammanhang mellan UplL. och VGL., hvilket ock är helt naturligt, då dessa lagar (den yngre VGL.) äro nästan samtidiga. Mellan UplL. och MELL däremot ligga 50 år, och — hvilket noga måste observeras — under denna mellanperiod inföll 1319 års vigtiga præcedensfall. Förf. förklarar riktigt proceduren 1319 därmed, att man måste för tillfället undvara eriks-

[1] Styrbjörns saga, se Fornmanna sögur (1830) V, 246.

gatan; men denna tillfällighet förklarar ej blott inkallelsen af *folkombud* från hela riket — hvilket ur denna synpunkt var tämligen oväsentligt —, utan äfven närvaron af samtlige de lagmän, hvilkas dom under eriksgatan UplL. omtalar — hvilket var den vigtiga nyheten. Förf. synes äfven motsäga sig sjelf, då han s. 25 kallar Mora ting före 1319 en upländsk primärförsamling och s. 19 säger, att UplL. ej känner något råd vid valet. För att fasthålla sin uppfattning måste förf. tolka de bekanta orden »allt svearikes råd» i SdmL. så, att de egentligen icke åsyfta lagmännen, utan närmast deras följesmän vid det gemensamma valet (s. 19): en förklaring, som förefaller starkt konstruerad vid sidan af den enkla tolkningen, att ordet råd här afser ett representativt samråd i allmänhet, hvarvid då tanken faller närmast på lagmännen (jämför 1) Bergfalks recension i Skandia IV, 435 f.; 2) Schlyters Jur. afh. I, s. 5—9; 3) Alin, Bidrag till rådets historia, s. 57). Ur förf:s synpunkt skulle i sjelfva verket skillnaden emellan UplL. och SdmL. försvinna. — På s. 23 (not 1) säger förf., att SdmL:s köpenhamnscodex (SdmL. II) i hufvudsak öfverensstämmer med MELL. Det finnes dock en väsendtlig skillnad därutinnan, att SdmL. II låter endast Uplands lagman och allmoge svära hyllningseden vid valtillfället, medan MELL vid samma tillfälle omtalar alla lagmännens och all allmogens ed. Schlyters åsigt, att denna skillnad beror på vårdslöshet i SdmL:s redaktion, är bygd på mycket svaga grunder (anf. st. ss. 25—26); saken blir helt naturlig, om man märker, att vid Mora valting voro enl. SdmL. II närvarande hela Uplands allmoge, men från de andra landen blott elektorer, och dessas prerogatif innefattar ännu ej makten att gifva lagsagans hyllning, blott att lemna dess röst. — Angående SdmL. II:s ålder delar förf. (s. 21 n. 2) R. Tengbergs tro, att dess konungsbalk är afskrifven ur, sålunda yngre än MELL, medan Schlyter anser den som ett förarbete till landslagen. Schlyters mening förefaller anm. bättre grundad, ty Tengberg har sjelf påvisat, att MELL redan 1353 tillämpats i Södermanland, och det är icke sannolikt, att södermännen underkastat sin lagbok en omrevision just under något af de få år, som kunna ligga mellan MELL:s antagande och 1353. Stadgan om konungavalet i SdmL. II (se ofvan) visar också en naturlig öfvergångsform mellan de äldre landskapslagarne och MELL; och saken vinner bekräftelse genom Schlyters skarpsinniga förklaring af ordet »förrnämda» i MELL. Kon:B. IV — hvilket ord på s. 23 f. gör förf. så mycket hufvudbry — såsom afskrifvet i sitt sammanhang från SdmL. II, där det har mening (se Præf. till MELL, p. LXXVIII, n. 11). — Riktigt anmärker förf. (s. 33 f.), att Margaretha var i Sverige riksföreståndarska och bar drottningnamn blott såsom enka efter konung Håkan; det borde kanske hafva tillagts, att hon efter 1396 var konungs förmyndare och efter 1401 hans medregent. — Vid skildringen af Karl Knutssons val hade det varit af intresse, om förf. sökt förklara det egendomliga valsättet genom nämnden; Hammarstrand ansåg valkollegiet bildadt genom en kompromiss mellan de båda partierna, men från denna ståndpunkt blir det svårt att förklara, att majoriteten

kunde blifva så väldig (63 röster af 71). — S. 54 säger förf., att den bekräftelse på arfföreningen, som gafs 1544 af ständerna i Vesterås, var nödvändig, emedan ny lag tarfvade allmogens bifall. Men att ett ständermötes bekräftelse ej ännu var rätta formen för allmogens bifall, visar förf. sjelf, då han påpekar det redan af Wingqvist observerade förhållandet, att mötets beslut understäldes folket i landsorterna. Ur lagens synpunkt hade Vesterås ständerbeslut kunnat undvaras, men icke dessa primärförsamlingars bifall. — Förf. anmärker med skäl (s. 57), att Erik XIV:s son Gustaf var rätter arfvinge till tronen. — Förf:s åsigt (s. 62), att omsorg om den *lutherska* religionen var en af driffjädrarne i hertig Karls politik, har anm. svårt att dela, vid tanken på hertigens kända religiösa sympatier. — Händelserna vid Ulrika Eleonoras val 1719 framställas af förf. (s. 78) så, som skulle riddarhuset hafva beslutit att betrakta riksdagen som en fortsättning af 1714 års riksdag *före* rådssammanträdet d. 21 jan. och genom detta beslut inverkat på Ulrika, så att hon sammankallade rådet. Men riddarhusets beslut fattades d. 22 jan., sålunda *efter* rådssammankomsten (se Cederschiöld, I, 322 f.).

S. 103 f., vid tolkningen af SO § 4, framställer förf. med goda skäl emot Naumann och Berger den åsigten, att en boren prins alltid måste bekänna statsreligionen för att bevara sin arfsrätt till kronan. Naumann har för sin stridiga uppfattning hemtat stöd af det förhållandet, att norska novemberkonstitutionen uteslöt Eidsvoldskonstitutionens stadga om att konungen *alltid skulle hafva bekänt* den evangeliska läran; men denna klausuls bortfallande betyder icke mycket för saken, ty klausulen var tillkommen af en alldeles tillfällig grund, nemligen önskan att omöjliggöra Bernadottes tronbestigning i Norge och unionen med Sverige — ett förhållande, som förf. vid sin bevisföring kunde hafva tagit med i räkningen. I sammanhang med denna sak tolkar förf. orden »all successionsrätt» på samma ställe så, att den felande förverkar äfven sina barns anspråk; detta synes anm. riktigt, särdeles som successionsrätt torde innebära rätt ej blott att taga, utan äfven att lemna arf. — Uppgiften s. 107, att det enl. 1772 års RF berodde på konungen att afgöra, huruvida prins som gift sig utan hans samtycke hade qvar sin arfsrätt eller ej, tarfvar förklaring; lagen (§ 36) säger blott, att vederbörande »vare efter Sveriges lag ansedd». — Förf. anser, att SO. gäller blott vid konungs död, och att sålunda val kan förekomma vid konungs afsägelse eller afsättning, om detta senare fall kan inträffa — hvilket förf. synes böjd att antaga (i fallen §§ 91 och 92 RF), utan att han dock är blind för de unionella konflikter, som däraf kunde uppstå. Man saknar här, liksom på flere andra ställen i afhandlingen, en orienterande öfversigt af de förnämsta auktoriteters ståndpunkt i tvistefrågan. — Förf:s sista afdelning är egnad åt nuvarande lagars bestämmelser om sjelfva valet. Han framhåller med kraft, huru jämlikhetsprincipen därvid har blifvit iakttagen med uppoffring af klokhet och rättvisa.

Hr K-Å:s språk är klart, koncist, karakteriseradt af en viss förkärlek för epiteter; här och där påträffas vårdslösheter (ex. »mycket

föga» s. 1, »måtta hugget alldeles *fel*» s. 50, »ingen *lärde* finnas» s. 119, n.); och förutsättningen på s. 102, att »enkans lifsfrukt *vid framfödelsen blir* af mankön», röjer originella fysiologiska åsigter.

Kj.

Paleografisk literatur.

Væsgøtæ laghbok. Utgifven från Generalstabens litografiska anstalt genom A. Börtzell och H. Wieselgren. 1889.

Schrifttafeln zur Erlernung der lateinischen Palaeographie. Herausgegeben von WILHELM ARNDT. Erstes + zweites Heft. Zweite Auflage. Berlin, Grote'sche Verlagsbuchhandlung. 1887, 1888.

Studiet af den gamla bok- och urkundskriften och dess utveckling under medeltiden ligger, som bekant, skäligen nere i Sverige. Flertalet äfven af historici förvärfvar sig på sin höjd en mekanisk färdighet, som kan räcka till för praktiska behof, och många hinna icke ens så långt. En hufvudorsak till detta missförhållande är naturligtvis bristen på hjelpmedel, och detta åter beror hvad Sverige angår väsentligen därpå, att våra skrifna minnesmärken jämförelsevis ej äro af någon hög ålder och därföre ej lockat till särskilda studier. De vidtaga vid den tidpunkt, då det egentliga skriftstudiet i andra länder börjar förlora betydelse och intresse, d. v. s., tolfte och trettonde århundradena. Härtill kan läggas, att äldre reproduktionsmetoder, genom gravyr eller träsnitt, varit dyrbara, besvärliga eller mindre tillfredsställande. Så har följden blifvit, att alla framställningar af skriftprof stannat vid facsimilen på några få rader utan något inbördes sammanhang, blott som bilagor till en textpublikation. Under tiden har emellertid en revolution inträffat i fråga om reproduktionsmetoden genom fotografiens användning äfven på detta område i vetenskapens tjenst; allt flere framsteg ha gjorts i fråga om tekniken, tills man slutligen genom ljustrycket lyckades att direkte öfverföra bilden på plåten, som för tryckningen skulle användas. Ett vackert prof på resultaten af denna metod föreligger i den publikation, som för några månader sedan utkom från Generalstabens litografiska anstalt, eller aftrycket af *den äldre Vestgötalagen*, »Væsgøtæ laghbok», såsom det kallas på permen. Vestgötarnes lagbok är den äldsta bok på svenskt språk, som bevarats till våra dagar, och därigenom liksom genom sitt innehåll i hög grad märkelig. Handskriften härstammar från slutet af 1200-talet, men lagtexten anses vara redigerad redan i början af samma århundrade af Birger Jarls broder Eskil, »en mycken man till alla råd och rätter» och dessutom »en god dräng till svärd», som säges ha samlat sin föregångares, den hedniske Lums lag och omarbetat densamma. Ifrågavarande handskrift har varit i berömda mäns ego, såsom Hogenskild Bielkes, och har begagnats af Johannes Bureus, Stiern-

hielm och i nyare tid af Collin och Schlyter, hvilka lagt dess text till grund för sin upplaga af Vestgötalagen. I den tryckta texten eger man ett synnerligen förtjenstfullt återgifvande af handskriften. Det är dock numera möjligt att sjelf kontrollera detsamma genom jämförelse med nu utgifna fotografiska afbildning, som ådagalägger den använda metodens förträfflighet och gör sina upphofsmän all heder. Ljustrycket, som är inbundet i ett prydligt pergamentsband, är försedt med några notiser om sjelfva upplagan, med ett återgifvande i modernt tryck af en del utaf kyrkobalken och med en öfversättning af densamma i sin helhet (af prof. A. Noreen); äfven det märkliga stycket om Vestgötars lagmän, ett af våra äldsta försök till historisk-biografisk framställning och karakteristik, är med moderna typer återgifvet. Slutligen följa några upplysningar om handskriftens ålder, beskaffenhet o. s. v.

* * *

Vi antydde ofvan bristen på paleografiska hjelpmedel i Sverige. Man är i sjelfva verket nödsakad att gå utomlands för att finna sådana. För sjelfva skriftens historiska utveckling har man att tillgå *Wattenbachs* korta, men innehållsrika *Anleitung zur lateinischen Paläographie*. Skriftprof åter finnas flerestädes utgifna. Bland dem kunna vi påpeka ofvan anförda verk af professor Vilhelm Arndt i Leipzig. Professor Arndt har i många år, innan han mottog en historisk professur vid Leipzigs universitet, varit sysselsatt för den stora publikationen »Monumenta Germaniæ historica», har för detta ändamål företagit vidsträckta resor i Europa och därunder förvärfvat en omfattande handskriftkännedom, samt har sjelf för nämnda publikation bl. a. utgifvit Gregorii af Tours arbeten. Redan 1874 utkom första häftet af dessa »Schrifttafeln». Både första och andra häftena föreligga nu (sedan 1887 och 1888) i en andra upplaga. De omfatta hufvudsakligen bokskriften och börja med den s. k. romerska kursivskriften, samt kapitäl- och uncialskriften från de första århundradena e. Kr. Man finner här vidare prof på de germaniska eller keltiska folkens äldsta skrift, longobarders, vestgoters, frankers, irers och angelsachsers (de s. k. nationalskrifterna); exempel på den genom Alcuin, Karl den stores berömde vän och samtida, förbättrade bokskriften, prof på det tolfte århundradets vackra minuskelskrift, som sedermera tjenade humanisterna till mönster vid deras tryck, samt flerfaldiga exempel på förändringarna och försämringarne under följande århundraden eller på den s. k. munkskriften, som tjenat till förebild för frakturtyperna och den tyska skriften. Häftena innehålla 64 blad och återgifva i en för praktiska behof synnerligt fullständigt serie skriftens utveckling under omkring 1500 års tid, Bladen åtföljas af förklarande text, som i allmänhet innehåller de första raderna upplösta samt bibliografiska hänvisningar, och till verket hör äfven ett litet häfte med förkortningar. Reproduktionsmetoden är fortfarande, liksom i första upplagan, den fotolitografiska, ehuru utg. ingalunda förbisett dess brister. För sjelfstudium,

liksom för öfningar vid universiteten, egna sig dessa häften förträffligt, och jämte Wattenbachs nyssnämnda »Anleitung» kunna de lägga en god underbyggnad för den historiker, som behöfver syssla med gamla handskrifter. Som ett önskningsmål återstår visserligen en samling af svenska skriftprof, hufvudsakligen återgifvande urkundsskriftens förändringar fram till den tidpunkt. då den s. k. tyska skriften för halftannat eller ett par århundraden förvärfvade sig allenavälde i Sverige, d. v. s. till förra hälften af 1600-talet.

Ehd.

Die nordische Frage in den Jahren 1746—1751 von J. R. Danielson. Mit einer Darstellung russisch-schwedisch-finnischer Beziehungen 1740—1743. 455 + 215 sid. Helsingfors 1888.

Det adertonde århundradets kabinettspolitik utgör ett forskningsområde, som företer högst betydliga svårigheter. Äfven om man bortser från de politiska tendenser, som ännu i dag göra sig gällande vid händelsernas bedömande och lätt nog kunna leda äfven samvetsgranne och lugne historieskrifvare på villospår, måste i synnerhet materialets omfattning och splittring hindra dess fullständiga beherskande och en klar öfversigt af de invecklade förhandlingarnas sammanhang. Arkiven äro visserligen numera i allmänhet tillgängliga, om också flerestädes icke utan en återstod af den forna förbehållsamheten, som för den historiska vetgirigheten stundom torde medföra väsentliga olägenheter, förmodligen utan att dessa uppvägas af motsvarande fördelar med hänsyn till nutidens internationella intressen. Men det är sällan tillräckligt att studera endast de handlingar och depescher, som härröra från ett särskildt eller några få af de europeiska hofven med deras lifliga och på mångfaldigt sätt utgrenade förbindelser. Egentligen borde man lära känna, huru de *alla* i hvarje gifvet moment förhöllo sig till hvarandra, och huru dessa skiftande förhållanden återspeglas i *alla* de olika regeringarnas beslut och diplomatiska korrespondenser. Dessutom är det omöjligt att stanna vid ett snäft begränsadt tidsskede, så vida man verkligen vill vinna en fullt pålitlig och inom sig afslutad totalbild. De stora och små frågor, som i oupphörligt vexlande kombinationer sysselsatte ministrarne och sändebuden, kunna icke till fullo uppfattas och framställas, utan att man följer deras utveckling i de olika faser, som de genomgingo. De traktater, som under detta tidehvarf afslötos emellan makterna, voro sällan af så omfattande och genomgripande betydelse, att de kunna användas såsom bestämda hållpunkter, utöfver hvilka den historiska forskningen, när det gäller en viss frågas utredning, icke behöfver sträcka sina undersökningar.

I följd af dessa omständigheter, som äro förknippade med sjelfva källmaterialets beskaffenhet, är det ganska naturligt, att det adertonde århundradets historia ännu icke har kunnat uppnå en sådan grad af

bearbetning och tillförlitlighet, att den tillfredsställer de vetenskapliga fordringar, hvilka med fog pläga uppställas för andra, jämförelsevis för en mera uttömmande behandling tillgängliga områden. Hittills har man knappast på mer än enstaka punkter hunnit öfver den gängse traditionella uppfattning, som vanligen bildar sig samtidigt med händelserna under inflytande af herskande riktningar inom den politiska verlden eller den allmänna kulturen. Blott i de fall, där redan af gammalt tvenne eller flere stridiga traditioner blifvit satta i omlopp angående vissa för vidsträcktare kretsar intressanta brytningsepoker, har kritiken ännu funnit sig uppkallad och varit i stånd att verkställa ett grundligare uppröjningsarbete med rikhaltigare, om också långt ifrån allmänt erkända resultat. Ett sådant ämne är t. ex. frågan om upprinnelsen till de planer, som föranledde Polens första delning. Men för det mesta hafva historieskrifvarne inskränkt sig till att på grund af ett mer eller mindre ensidigt arkivmaterial söka skildra tilldragelsernas allmänna förlopp från den ena eller andra statens synpunkt. Dylika framställningar kunna, när de göras af den historiska vetenskapens mästare, sådana som Ranke och Droysen, innehålla många värdefulla öfverblickar jämte åtskilliga kritiskt fastställda enskildheter och fruktbringande väckelser till ytterligare pröfning af den rådande traditionen. Men man kan icke värja sig för det intrycket, att dessa lysande försök att sammanfatta något längre tidsskiftens politiska historia under vissa ledande åskådningar i sin helhet hvila på en tämligen svag och vacklande grund. Man har svårt att hysa det förtroende, som endast förvissningen, att de befintliga källorna blifvit i fullt mått begagnade och med hvarandra jämförda, mäktar ingifva den kritiske läsaren. Därmed är dock icke sagdt, att dylika öfversigter böra anses gjorda i förtid. Tvärtom, det är alltid ett behof för vetenskapens utveckling, att sammanställningar af hvad som på en gifven ståndpunkt är utredt och bekant meddelas till ledning för kommande forskningar. Först därigenom kan man vinna en klar uppfattning af hvad som ännu återstår att göra. Men vilkoret därför är, att luckorna i vårt vetande icke undandöljas, utan med nödig tydlighet påpekas. Det händer likväl esomoftast, i synnerhet hvad de perioder angår, som ligga vår egen tid något närmare, att de historiske författarne bemöda sig om att gifva sina framställningar utseendet af någonting en gång för alla färdigt och afslutadt, äfven där en uppmärksam granskning föranledes att misstänka brister och ofullständigheter i de anlitade källorna.

Inom alla delar af historien, så väl den nyare som den äldre, gäller det såsom regel, att ingen tillförlitlig kunskap kan uppnås, innan ett så rikt material som möjligt blifvit samladt och vederbörligen sofradt. Från denna regel kan ej med skäl något undantag göras för den diplomatiska historien. Det är egentligen ett dilettantiskt förfarande, om man ur en serie af ministeriella depescher blott utväljer hvad som enligt ett i förväg bestämdt betraktelsesätt kan synas intressant eller upplysande. Utan tvifvel kunna äfven med denna metod hvarjehanda vigtiga bidrag lemnas till den historiska forskningen,

och när det är fråga om att så snart ske kan, göra sig ett förut otillgängligt material i någon mån till godo, må det icke klandras, om man skyndar sig att offentligen meddela spridda utdrag, som förefalla egnade att i motsats till häfdvunna uppfattningar gifva nya uppslag. Men det torde knappast undvikas, att i sådant fall den kritiska bearbetningen lemnar åtskilligt öfrigt att önska. För att bedöma trovärdigheten af en ambassadörs berättelser från ett främmande hof, måste man vara i stånd att bilda sig en säker öfvertygelse icke blott om berättarens personliga sannfärdighet och iakttagelseförmåga, utan äfven om de särskilda omständigheter, under hvilka han blifvit satt att verka, om hela den politiska konstellation, som bestämt hans regerings inre och yttre uppträdande, äfvensom hans egen ställning till inhemske och utländske statsmän. Det ena sammanhänger på det närmaste med det andra, och undersökningen af de faktiska förhållandena måste städse gå hand i hand med den kritiska pröfningen af uppgifterna. Det är klart, att om forskningens föremål på detta sätt utvidgas och fördjupas, man ej kan nöja sig med det fragmentariska excerperandet af diverse aktkonvolut i arkiven. Man kan ej komma till klarhet om hvad som från rent objektiv synpunkt är vigtigt eller obetydligt, utan att man förut genomgått hela det material, som för det ifrågavarande ämnet fins till hands. I visst afseende är en sådan uttömmande behandling omöjlig att åstadkomma, och i alla händelser måste man bereda sig på att finna många spörsmål obesvarade, många luckor, hvilkas fyllande får öfverlemnas åt framtida lyckligare upptäckter. Men sjelfva det mål, hvartill man eger att sträfva, kan icke sättas lägre, så framt man ej vill uppställa ringare anspråk på grundlighet med hänsyn till nyare tidens historia, för hvilken källorna flöda rikligare än för äldre tidehvarf.

Inom all historieforskning, som åsyftar att ställa sig den nutida vetenskapens fordringar till efterrättelse, måste sträfvandena att gifva berättande framställningar af händelsernas förlopp och sammanhang ledsagas af omfattande urkundspublikationer, försedda med nödiga kritiska inledningar och anmärkningar. Båda dessa slag af arbeten kunna ej gerna i samma skala bedrifvas af samma personer, utan kräfva en vida förgrenad arbetsdelning och mångfaldigt understöd af så väl materiell som intellektuell art. Men utan att sjelfva originalkällorna i vidsträcktare mån blifva offentligen tillgängliga, sväfvar hvad som vanligen i inskränkt mening kallas historieskrifning, så att säga, i luften. Ingen forskare kan ensam och på egen hand verkställa alla de förberedande undersökningar, som måste anses oundgängliga för behandlingen af ett icke alltför begränsadt ämne. Så länge dylika undersökningar och publikationer ännu saknas, förblir hvarje sammanfattande framställning i bästa fall en väfnad af traditionella uppfattningar och egna mer eller mindre lyckade hypoteser jämte en massa af nyfunna detaljer, hvilkas betydelse och förbindelse i den föreliggande skildringen alltid måste förefalla såsom någonting provisoriskt, i högre eller lägre grad endast sannolikt utan otvifvelaktig visshet.

De diplomatiska akter, som bära vittnesbörd om det föregående århundradets internationella politik, föreligga, såsom helt naturligt är, ännu blott till en ytterst ringa del i tryck. I något större omfattning hafva de af olika länders historieskrifvare blifvit excerperade och använda såsom bevismaterial för sammanhängande framställningar. Sådana excerpter måste därför i brist på bättre begagnas af den, som saknar tillfälle att uppsöka sjelfva originalkällorna i arkiven. När man besinnar, hvad detta förhållande innebär, är det lätt att ana, huru litet vi i sjelfva verket ännu kunna med visshet veta om tidens politiska förhandlingar. De egentliga aktpublikationer, som hittills i olika länder, vanligen på officielt föranstaltande, sett dagen, hafva för det mesta blifvit företagna i biografiskt intresse, ej sällan med en tydligt framträdande tendens att rättfärdiga eller förherrliga vissa firade regenter och statsmän. Likväl måste den historiska vetenskapen med tacksamhet mottaga offentliggörandet af politiska korrespondenser, som härröra från sådana personligheter som Fredrik II och Maria Theresia, Peter I och Katarina II. De enväldige och med sjelfständig handlingskraft ingripande suveränerna hafva utöfvat en så omfattande och koncentrerad verksamhet, att deras skrifvelser, i synnerhet när de ömsesidigt komplettera och kontrollera hvarandra, återspegla högst väsentliga sidor af både deras egna staters och hela Europas politiska utveckling. Det samma gäller äfven, ehuru i mindre grad, om åtskilliga ledande ministrars och diplomaters brefväxlingar, hvilka likaledes ofta nog blifvit publicerade af deras arfvingar eller anhängare. Men den biografiska synpunkten medför vid materialets urval och anordning flerfaldiga olägenheter, som icke kunna lemnas ur sigte vid bedömandet af de meddelade handlingarnas värde såsom historiska källor. Den enskilda personligheten, så betydande och inflytelserik den än månde vara, kan dock ej ensam för sig fylla hela skådeplatsen. Allt för ofta saknar man därför upplysningar om det sätt, hvarpå hufvudpersonens afsigter blifvit motarbetade af medtäflare eller verkstälda af underordnade medhjelpare, hvilkas ofta ganska betydelsefulla åtgöranden i synnerhet trängas i skuggan. Öfver hufvud får det mera subjektiva och tillfälliga elementet genom ett dylikt publikationssätt ett bredare utrymme sig tillmätt än hvad som öfverensstämmer med de objektiva förutsättningar, under hvilka de politiska företeelserna i verkligheten uppträda, hurudan än den statsrättsliga författningen må vara beskaffad. Kabinettsdiplomatien skänkte visserligen ett ypperligt spelrum åt de särskilda individualiteternas begåfning och begär att göra sig gällande, och om man blott tager den ena eller andra af dem i betraktande, frestas man lätt att föreställa sig den roll, som de hvar för sig spelade, såsom vida inflytelserikare än hvad som i sjelfva verket varit fallet. Redan den diplomatiska memoirliteraturen, som af ålder varit mycket omfångsrikare, men också mindre tillförlitlig än den egentliga brefpublikationen, är genom hela sin hållning egnad att utbreda och rotfästa ett sådant betraktelsesätt. Ännu mer måste detta vinna i styrka, om man framför allt är hänvisad till ett urkundsmaterial, som med karaktären af fullt officiell giltighet enkom blifvit grupperadt

omkring en enda framstående och mäktig personlighet. Den bästa motvigten mot den ensidighet, hvartill sådana publikationer kunna förleda, torde ligga i det rikhaltiga meddelandet af andra akter, genom hvilka så många handlande personligheter som möjligt framföras inför offentligheten med sina företräden och svagheter, af deras särskilda omständigheter bestämda uppfattningar och lyckliga åtgärder eller missgrepp. Den ena subjektiviteten tjenar till att belysa och rätta den andra, och för den historiska betraktelsen framträda efter hand, såsom den fasta bakgrunden för de olika personernas handlingar och sträfvanden, tidslägets objektiva vilkor och sakernas i sin egen natur grundade samband. Tyvärr hafva ännu jämförelsevis få samlingar af fortlöpande ministeriella depescher och instruktioner blifvit utgifna från den tid, som här är i fråga, och vanligen hafva utgifvarne inskränkt sig till att blott och bart aftrycka handlingarna utan att låta dem åtföljas af tillräckliga upplysningar om författarnes personer, deras föregående och efterföljande verksamhet, eller om de förhållanden, som betingat skrifvelsernas affattning och syfte.

Det vore obilligt att gå strängt till rätta med de nutida författare, som på grund af den redan förhandenvarande literaturen och egna arkivforskningar söka belysa ett eller annat skede af ett tidehvarf, för hvars historia ännu så många behöfliga eller åtminstone önskvärda hjelpmedel saknas. Man får nöja sig med hvad som för närvarande kan åstadkommas, framför allt då man finner, att det vetenskapliga intresset icke för mycket fördunklas af sympatier och antipatier, som icke hafva med sakerna sjelfva att skaffa. Just inom sådana historiska områden, som ännu blifvit föga uppodlade af en kritisk och uteslutande för egna uppgifter arbetande forskning, pläga de oberättigade tendenserna känna sig minst besvärade vid historiens förvandling till en afart af publicistiken.

Prof. Danielson har valt till sitt ämne en begränsad tid af några få år, under hvilka det europeiska statssystemet, skakadt af det österrikiska arfföljdskrigets dyningar, befann sig i ett synnerligen upprördt skick, som förebådade kommande omhvälfningar. De diplomatiska förvecklingarna under dessa år hafva lockat icke få andre nyare forskare, som dels utgifvit åtskilliga upplysande aktstycken, dels bemödat sig om att utreda vissa skiften i de särskilda makternas förhållanden till hvarandra, antingen såsom episoder i större historiska verk eller såsom enstaka afhandlingar af större eller mindre omfång. Bland arbeten af vidsträcktare syfte äro utan tvifvel Droysens och Malmströms de noggrannaste, för så vidt som de behandla tilldragelser af omedelbart intresse för deras egna länders historia inom den af dem uppstälda ramen och med ledning af de för dem tillgängliga källorna. Men äfven Solovievs bredt anlagda ryska historia innehåller många vigtiga bidrag, mot hvilka man dock kan anmärka, att de ofta synas nästan på måfå excerperade ur Moskvaarkivets rika depeschsamlingar. Herrmanns och Bernhardis mera öfversigtliga framställningar af Rysslands historia, ehuru till stor del föråldrade, meddela äfven ett och annat, i synnerhet ur tyska arkiv. Arneth har i

flere fall spridt ljus öfver Maria Theresias politik. Bland smärre afhandlingar torde Kosers af prof. Danielson (sid. 8) omnämnda vara de värdefullaste. I Fredrik II:s politiska korrespondens, hvars utgifning redan hunnit denna tid, finnas talrika bref af vigt för hela Europas historia, liksom ock i en mycket omfångsrik, men mindre lämpligt anordnad rysk aktpublikation rörande den Vorontsovska ätten, hvars stamfader var en af kejsarinnan Elisabeths mest betydande rådgifvare (*Archiv Kniazia Vorontsova*)[1].

Förf. af föreliggande arbete har utom tryckta arbeten äfven begagnat outgifna diplomatiska akter i flere arkiv (företrädesvis i Moskva, Stockholm, Köpenhamn och London, till någon del äfven i Berlin och Paris). Såsom bilagor har han meddelat ett urval af dessa akter under olika, af honom uppstälda rubriker. Inga ryska ministerberättelser äro fullständigt aftryckta, men väl åtskilliga spridda redovisningar öfver i Stockholm utdelade mutor och flere af mössornas politiska betänkanden och ansökningar till ryska regeringens ombud m. m. Därjämte finnas (från Köpenhamn och Moskva) några handlingar, som röra alliansen emellan Ryssland och Danmark, en berättelse af franska sändebudet L'Anmary i Stockholm angående hattarnes statshvälfningsplaner (slutet af år 1746), och till sist (från London) vissa bref och brefutdrag ur den korrespondens, som 1746—49 fördes emellan de engelska sändebuden Hyndford (i Ryssland) och Guydickens (i Sverige) och utrikesministrarne Chesterfield och Newcastle. Innehållet af det öfriga arkivmaterialet har förf. dels inarbetat i sin framställande text, dels användt såsom citat i noter under sidorna. Äfven andra otryckta papper, förnämligast ur finska samlingar, ligga till grund för somliga partier af framställningen, i synnerhet i början.

Man kunde anmärka mot förf:s arbetssätt, att han icke låtit leda sig af synpunkter, som det undersökta händelseförloppet af sig sjelf gifvit vid handen, utan velat gruppera sitt material efter en för detsamma främmande uppfattning, som endast eger subjektiv giltighet och förefaller tämligen anakronistisk. Därpå beror det, att källorna, för så vidt som de i detta arbete blifvit åberopade, framträda i ett fragmentariskt skick, vare sig förf. icke aktat nödigt att i sin bok fullständigt uttömma deras innehåll eller redan från början beslutit sig för att blott uppsöka hvad han sjelf för sitt speciella ändamål funnit passande. Ingen kan begära, att han skulle hafva utförligt redogjort för alla de förhandlingar, som under detta tidsskede korsa hvarandra från den ena ändan af Europa till den andra. Men om han hade föredragit att behandla en verklig diplomatisk utvecklings-

[1] En nyligen utkommen afhandling af P. Karge (*Die russisch-österreichische Allianz von 1746 und ihre Vorgeschichte*, Göttingen 1887) är hufvudsakligen byggd på material, som blifvit meddeladt af Soloviev och i Vorontsovska arkivet. — Vandals arbete (*Louis XV et Elisabeth de Russie*, Paris 1882) torde, särskildt för ifrågavarande skede, vara af mindre betydelse och tillförlitlighet. — En vigtig publikation, som angår den egentliga brytningen emellan franska och ryska hofven, är Pekarskijs (Petersburg 1862), tyvärr i rysk öfversättning utgifna, samling af Chetardies depescher 1740—42.

process i förhållandena emellan tvenne eller några få makter (t. ex. Ryssland, Preussen och Sverige) med sidoblickar, i den mån hans källor det medgifvit, på deras förbindelser med andra medlemmar af det europeiska statssystemet, så skulle hans framställning otvifvelaktigt fått en mera helgjuten karaktär och tillika hans hufvudsakliga källor blifvit begagnade i vidsträcktare mått. Därigenom skulle hans arbete åtminstone i denna del kommit att utgöra en bred och fast grundval för ytterligare forskningar.

I stället har förf. tagit till sin uppgift att behandla en politisk »fråga», som i den form, hvari han uppstält den samma, knappast kan sägas hafva varit aktuell under den skildrade perioden. Den europeiska diplomatien vid midten af adertonde århundradet vet icke af någon *nordische Frage* i den meningen, att Sverige och Ryssland täflat om besittningen af Finland, eller att detta sistnämnda lands befolkning sträfvat efter att grundlägga en politisk autonomi under de båda makternas inbördes rivalitet. Också har förf. i den väsentliga delen af sin framställning nära nog lemnat hela sin »nordiska fråga» å sido för att först i slutorden återkomma till några allmänna betraktelser, som anknyta sig till det i inledningen gifna uppslaget. Han har icke förmått visa, att ofvan antydda tendenser verkligen utöfvat inflytande på makternas inbördes ställning eller de inre svenska partiernas hållning. Därför taga sig hans betraktelser mera ut som oväsentliga tillägg, hvilka störa den objektiva uppfattningen af tilldragelserna, än som nödvändiga slutsatser af den föregående skildringen och sammanfattande belysningar af utvecklingens gång. Man förnimmer rösten af en patriotisk finne från Fredrikshamnsfredens och Borgålandtdagens storfurstendöme, men man skulle hellre i en vetenskaplig utredning hafva lyssnat till den från hvarje bihänsyn frigjorde forskaren, som förstått att med källornas tillhjelp vederbörligen betona de verkliga driffjädrarne i de invecklade förhandlingarna och intrigerna å ömse sidor.

Det bör likväl erkännas, att förf. synbarligen bemödat sig om oväld och icke på den historiska noggrannhetens bekostnad letat efter hårdragna bekräftelser för sina egna teorier. Han medgifver, att Rysslands politik under dessa år ingalunda bestämdes af lusten att tillskansa sig det svenska Finland, att det rådande hattpartiet i Sverige icke heller arbetade på att bana väg för en revanchepolitik, slutligen äfven, att de förespeglingar, som af svenske undersåtar nyttjades såsom lockbeten för den ryska inblandningsifvern, alls icke bära vittnesbörd om en vaknande sjelfständighetskänsla hos den specifikt finska nationaliteten. Men dessa medgifvanden, som antingen direkt uttalas eller otvetydigt framgå af den historiska berättelsens anläggning, stå dock i uppenbar strid med det program, som betecknas af bokens titel och resonnementerna i början och slutet. Detta program har emellertid så till vida inverkat på den egentliga framställningen, att förf. icke känt sig oförhindrad att gruppera dess särskilda afdelningar omkring en fast kärna af faktiska förhållanden, hvilkas förgreningar sedan kunnat följas åt olika håll. Om den förmenta »nordiska frågan» icke

hade stått i vägen, skulle förf. hafva kunna taga till sin utgångspunkt antingen Bestusjevs politiska system, sådant detta utbildade sig i striden emot hans inre och yttre motståndare, eller också den svenska partistriden, för så vidt som denna stod i vexelverkan med makternas diplomatiska kombinationer. I båda fallen hade det varit på sin plats, med afseende på de begagnade källornas natur och omfattning, att begränsa framställningen till de trenne makters förhållanden, hvilka förf., såsom ofvan antydt, varit i tillfälle att noggrannare studera. Nu har förf. visserligen berört alla dessa ämnen och gjort ansatser till flere olika slags grupperingar, men utan att fasthålla någon bestämd anordning, och han har dessutom inblandat åtskilliga strödda notiser om den allmänna europeiska politiken; om Sveriges och Rysslands inbördes förvecklingar före 1746, om stämplingar och högförräderimål i Finland, alltsammans ej utan intresse och värde, men alltför litet sins emellan sammanhängande för att gifva en åskådlig och trogen bild af utvecklingen i det hela.

Oaktadt dessa brister erbjuder dock prof. Danielsons arbete en stor rikedom af hittills okända detaljer, som äro af väsentlig betydelse både för den europeiska diplomatiens och för det svenska partiväsendets historia. De vigtigaste bidragen härstamma från Moskvaarkivet, och Ryssland spelar därför af naturliga skäl hufvudrollen i hans framställning. Det vill till och med synas, som om förf. tillmäter den ryska politiken, oaktadt han stundom påpekar dess svängningar, en större sjelfständighet och en vida mer genomgripande betydelse, än en noggrannare uppskattning af de olika maktfaktorerna torde kunna erkänna.

Den motsats, som ännu beherskade det europeiska statssystemet vid denna tid, var den traditionella emellan de bourbonska och habsburgska husen, ehuru båda voro försvagade genom långvariga krig och rikenas bristfälliga inre organisation. Men i anslutning till denna motsats arbetade andra kraftigare makter sig upp till större inflytande, gynnade af omständigheter, som berodde på en förskjutning af det forna jämvigtsläget. England uppträdde såsom Österrikes bundsförvandt i de kontinentala förvecklingarna, men dess förnämsta politiska intresse var förknippadt med dess kommersiella och koloniala sträfvanden, som egentligen bestämde dess rivalitet med Frankrike och dess ifver att sysselsätta denna makts militäriska krafter i Europa. Den preussiska monarkien hade nyligen begynt tillkämpa sig en mera tryggad europeisk ställning i motsats till Österrike, bland hvars fiender Fredrik II alltså var hänvisad att söka sina bundsförvandter. Ryssland var visserligen i följd af sin hastigt vunna makttillväxt en välkommen allierad för båda lägren, som på allt sätt täflade om att vinna dess biträde genom ständiga intriger vid det af palatsrevolutioner hemsökta hofvet. Men om någon konseqvent rysk politik, förestafvad af verkliga eller förmenta nationalintressen, kunde ännu knappast vara tal. De statsmän, åt hvilka utrikesärendena voro anförtrodda vare sig i det kejserliga kabinettet eller i beskickningarna vid främmande hof, representera icke politiska partiriktningar, be-

roende på olika uppfattning af deras lands internationella intressen. Af personliga motiv understödja eller motarbeta de hvarandra, men de utmärka sig så godt som alla genom en orolig äflan att göra sig gällande inför utlandet såsom en stor och obegränsad makts ombud. Ryssland kommer därför att på ett skenbart högst verksamt sätt deltaga i alla pågående förvecklingar, och den ena dristiga kombinationen aflöser den andra, stundom utmynnande i krigsoperationer och eröfringsplaner. Men den riktning, i hvilken denna vexlande politik framträder, bestämmes vanligen ytterst af främmande makter, som för tillfället lyckats vinna insteg i de ledande kretsarne vid det ryska hofvet. Det konstanta elementet i Rysslands politik består egentligen blott i bemödandet att fasthålla den öfvervigt, som man sjelf varit i stånd att förskaffa sig inom de mindre mäktiga grannstaterna. såsom Polen och Sverige.

Äfven i den omkastning, som betecknas af Alexej Bestusjevs uppstigande till makten, visa sig dessa för det ryska statslifvet karakteristiska drag. Bestusjev måste bygga sin uppkomst på störtandet af det hofkotteri, som utestängde honom från kejsarinnan Elisabeths fulla förtroende, och eftersom hans motståndare, inspirerade af Chetardie, hyllade Frankrikes och Preussens inflytande, var det en naturlig sak, att han å sin sida fann sig föranlåten att ansluta sig till Österrike och England. I juni 1744 omöjliggjordes Chetardies ställning vid hofvet genom kejsarinnans harm öfver de förnärmande utlåtelser, som han tillåtit sig i sina, på Bestusjevs föranstaltande uppsnappade skrifvelser. Omedelbart därefter (icke »på hösten 1744», såsom prof. Danielson med åberopande af Droysen säger, sid. 69) inträdde äfven förändringen i det ryska hofvets hållning emot Preussen. Den engelske ambassadören, lord Tirawley, försummade ej att begagna det gynsamma tillfälle, som yppade sig genom Chetardies utvisning. Han och Bestusjev samverkade för att förmå kejsarinnan till ett ombyte af allianssystem. Vid midten af samma månad kunde Bestusjev meddela de ryska sändebuden i Stockholm och Berlin officiell befallning att afbryta alla underhandlingar om en allians emellan Ryssland, Preussen och Sverige med eller utan Frankrikes formliga accession. Däremot började öfverläggningar i Petersburg med den engelske ambassadören angående uppställandet af en rysk armékår vid lifländska gränsen. Bestusjev sökte äfven sedan 1744 förbereda ett närmande till wienska hofvet, ehuru med stor försigtighet, enär förhållandet emellan de båda kejsarinnorna på grund af föregående misshälligheter var ganska spändt [1].

Misstankarne, att Fredrik II varit delaktig i Chetardies förehafvanden, bestyrktes genom berättelser, som från Berlin insändes af den nye kanslerns broder, Michael Bestusjev. Tillika varnade han för Preussens rustningar och ärelystna afsigter emot grannarne, och

[1] Dessa uppgifter äro hemtade ur Solovievs arbete (XXI, sidd. 325 ff.): jfr äfven Karge, sidd. 37 ff. (efter Vorontsovska arkivet, som icke varit tillgängligt för anm.).

när han kort efteråt förflyttades till Dresden, visste han äfven att förtälja om preussiska stämplingar i Polen [1].

Att likväl den fullständiga anslutningen till Österrike ännu fördröjdes halftannat år, berodde i väsentlig mån på ovänskapen emellan Alexej Bestusjev och vicekanslern Vorontsov. Den senare kände sig öfverflyglad af sin forne skyddslings framgång och följaktligen manad att motarbeta dennes politik, som han förut till alla delar hade omfattat. Han gjorde sig därför till målsman för bevarandet af åtminstone ett drägligt förhållande till Preussen. Emellan dessa stridiga inflytelser, som ifrigt begagnades af den främmande diplomatien, vacklade kejsarinnan länge, innan Bestusjevs seger afgjordes genom den österrikiska alliansen af år 1746, som samma år efterföljdes af en rysk-dansk traktat angående den holsteinska frågan och inledningen till ett gemensamt uppträdande af Ryssland, Danmark och England med afseende på den förestående svenska riksdagen.

Här är icke stället att närmare utveckla skiftningarna i den ryska utrikespolitiken. Anm. har blott genom anförandet af ett enstaka exempel, hemtadt från en afgörande brytning, velat påpeka, att prof. Danielsons för öfrigt sakrika framställning skulle hafva vunnit en riktigare belysning, om han tagit i betraktande äfven de motsatser, som framträdde vid sjelfva det ryska hofvet.

Af särskildt intresse för svenske läsare äro naturligtvis de afdelningar, som handla om Rysslands förhållande till de svenska partierna. Förf. har därvid mycket nytt att meddela och detta af den art, att därigenom de hittills gängse föreställningarna måste undergå ganska betydande modifikationer.

Anm. fäster sig mindre vid den kortfattade öfversigten af de rysk-svenska förhållandena från frihetstidens början till 1743 (sidd. 13—63). Dess innehåll utgöres af smånotiser, hemtade från olika källor (excerpter ur ryska ministerberättelser och dithörande aktstycken) och sammanbundna allenast af åtskilliga reflexioner om Finlands ställning inom den svenska monarkien under de faror, som hotade från Ryssland. Det förefaller öfverflödigt, när förf. vill finna ett sammanhang emellan Arvid Horns fredspolitik och hans egenskap att vara född i Finland, eller då han af några olämpliga ordalag i ett utskottsbetänkande drager den slutsatsen, att de svenska riksdagspartierna varit likgiltiga för Finlands öde och därigenom för sin del hafva gjort finska separatistiska sträfvanden, för så vidt sådana förekommit, fullkomligt berättigade.

Om förf. för denna afdelning hade begagnat Solovievs utdrag ur de berättelser, som de ryska ministrarne hemsände från Stockholm, skulle han hafva funnit flere karakteristiska drag, egnade att belysa Rysslands ställning till de svenska partierna. Därvid bör alltid ihågkommas, att äfven vid ryska hofvet partierna befunno sig i ständig strid med hvarandra och begagnade sig af de utländska angelägenheterna för sina särskilda syften. Det holsteinska partiet hade ett

[1] Soloviev, ibid. sidd. 332, 347 ff.

slags internationell karaktär och motarbetades i Petersburg af andra riktningar, som med eller utan skäl föregåfvo sig representera ryska intressen. Holsteinska hertigens anhängare å ömse sidor understödde hvarandra, och det är därför knappast riktigt, om man betraktar dem i Sverige såsom obetingadt hängifne Ryssland, så länge de kunde, såsom under Peter den store och Katarina I, till viss grad räkna på ryska regeringens medverkan. Emellertid utvecklade sig ur alla dessa intriger hvarjehanda öppna och hemliga förbindelser emellan de ryske ministrarne och svenske statsmän. De förre lärde sig egentligen genom beröringen med de senare att begagna sig af de hjelpmedel, som den svenska statsförfattningen erbjöd för främmande inblandningar.

Det är särskildt intressant att af de fragmentariska underrättelser, som ännu finnas att tillgå, få någon föreställning om det sätt, hvarpå den ryska diplomatien efter åtskilliga skiftningar kom att närma sig Arvid Horn och hans vänner. Sannolikt skulle en närmare utredning däraf i mycket förändra de åsigter, som hittills hos oss varit gängse om Horns person och politik.

När Michael Bestusjev efter freden i Nystad anlände till Sverige, synes han till en början hafva betraktat Horn och de öfrige »republikanerna», anhängarne af den nya regeringsformen, med ett visst misstroende. Han tillskrifver dem, på grund af deras förbindelser med österrikiske och engelske ministrarne, den vidtgående afsigten att återupprätta kalmarunionen, en plan, som icke kunde vara gagnelig för Ryssland eller hertigen af Holstein. Snart erfor han dock, att deras egentliga intresse bestod i att motarbeta konungens sträfvanden efter utvidgad makt, och han trädde därför snart i ett förtroligt förhållande till dem. Vid 1723 års riksdag försäkrade någon af de förnämste riddarhusledamöterna den ryske ministern, att om presterna och borgarna hade bifallit bondeståndets förslag till konungens förmån, så skulle adeln hafva sprängt riksdagen och affärdat en deputation till kejsaren med anhållan om hans beskydd, *»när enligt 7:de artikeln i Nystadstraktaten han vore förpligtad att upprätthålla Sveriges regeringsform.* Det torde vara första gången, som denna beryktade artikel åberopades med en sådan tolkning, och det just af svenske partimän. Bestusjev afgaf äfven till kanslipresidenten Horn i kejsarens namn en förklaring i samma syfte och säger sig hafva så väl af denne som af andre »patrioter» mottagit de varmaste tacksägelser för »denna stora nåd»[1]. Däremot afböjde de »välsinnade» kejsarens anbud att sända en rysk flotta för att genomdrifva hertigens af Holstein utropande till svensk tronföljare[2]. Emellertid afslöts den bekanta allianstraktaten af år 1724 emellan Sverige och Ryssland. Bestusjevs efterträdare, grefve Golovin, som först efter Peters död tillträdde sin post, såg sig föranlåten att uppträda emot Horns bemödanden för den hannoverska alliansen, ehuru utan framgång. Furst Vasilij Lubitsch

[1] Såsom bekant, protesterade likväl stora sekreta deputationen vid denna riksdag emot den ifrågavarande tolkningen.
[2] Soloviev, XVIII, sidd. 116 ff.

Dolgorukij, som gälde för att vara en vida skickligare diplomat, sändes därför under 1726 års riksdag till Stockholm för att upphjelpa saken. Han sökte vinna Horn genom enskilda föreställningar, artigheter mot hans fru m. m. Alla hans ansträngningar voro likväl fruktlösa, och till slut nödgades han föreslå sin regering att genom rustningar vid gränsen åstadkomma en partihvälfning i Sverige och Horns störtande. Hertigen af Holstein, som vid denna tid utöfvade stort inflytande i Petersburg, var också mycket ifrig för sådana åtgärder. Men han motarbetades af Mensjikov, som till och med i hemlighet lofvade svenske ministern att icke låta trupperna marschera och begärde svenskt understöd, i fall han efter kejsarinnans död skulle råka i fara [1].

Då Horn sedermera åter blef oense med konungen, närmade han sig Golovin, i början af 1728. Följande år förklarade Horn för honom, att ett fullt vänskapligt förhållande emellan de båda rikena kunde upprättas, om Ryssland ville betala Sveriges holländska skuld. Horn lär äfven hafva låtit förstå, att han väntade någon godtgörelse för sitt eget besvär [2]. I sin första depesch till kejsarinnan Anna (1730) kunde Golovin meddela, att Horn verkligen hållit till godo med 5,000 dukater, ehuru han icke mottagit dem sjelf, utan genom sin fru och under edligt löfte om strängaste förtegenhet. Han lofvade till gengäld att arbeta på befästandet af vänskapen emellan rikena och »upprätthållandet af jämnvigten emellan konungen och hertigen af Holstein, såsom det anstode en sann patriot». Det oaktadt ansåg Golovin sig böra hindra Horns val till landtmarskalk vid 1731 års riksdag och beklagade sig därefter öfver hans tvetydiga uppförande [3]. Ännu i början af 1734 års riksdag ansågs Horn såsom Rysslands motståndare af Michael Bestusjev, som återvändt till Stockholm 1732. Men när Gyllenborg och hans parti bröto med Horn, ändrades äfven den senares ställning till Ryssland [4]. Under första hälften af år 1735 kunde Bestusjev berätta, att Horn visade sig mycket artig och öppenhjertig; »jag bemödar mig på allt sätt att vinna honom för den ryska sidan». Alliansen med Ryssland förlängdes, och efter riksdagens slut lofvade Horn formligen att icke utlysa en urtima riksdag, men utbad sig Rysslands understöd för sina anhängare, när den lagtima skulle sammanträda. I april 1737 öfverlemnade Bestusjev på sin regerings befallning »rika gåfvor» till Horn, som länge prutade emot att taga dem, men till slut lät sin »hofmästare» under hvarjehanda försigtighetsmått afhemta dem. Sedan den tiden var Horn Rysslands pålitlige vän. Bestusjevs förtroende till den dåvarande svenska regeringen gick så långt, att han förklarade sig handla enligt dess egna önskningar, då han tillstyrkte sitt eget hof att uppsnappa Sinclair och »enlevera honom såsom spion». Horn fortsatte äfven efter sitt utträde ur rådet sina förbindelser med Bestusjev. Sålunda tillstyrkte han

[1] Soloviev, XIX, sidd. 62 ff.
[2] Soloviev, ibid. sidd. 227 ff.
[3] Soloviev, ibid. sidd. 366 ff.
[4] Soloviev. XX, sidd. 47 ff.

1739, att Ryssland skulle vidtaga försvarsanstalter, men icke angripa Sverige; 1740 meddelade han hvarjehanda upplysningar om de svenska finansernas dåliga tillstånd och begärde ryska penningar för de förestående riksdagsmannavalen[1].

Mössornas beteende vid 1740—41 års riksdag, sådant det skildras af prof. Danielson (sidd. 15 ff.), hufvudsakligen enligt utdrag ur Bestusjevs berättelser, kan betraktas såsom ett fullföljande af de uppslag, som redan blifvit gifna af Horn. Hans förnämste vänner, med Bielke i spetsen, tillrådde Ryssland icke blott att utdela penningar bland ständerna och fortsätta sina rustningar vid gränsen, utan äfven, sedan de blifvit förskräckte genom Gyllenstiernas fängsling och afpressade angifvelser, att med vapenmakt undertrycka det svenska krigspartiet och för detta ändamål besätta Finland. Allt hvad som i sammanhang med dylika uppmaningar talades om finnarnes missnöje och benägenhet för Ryssland hade ingen grund i faktiska förhållanden, utan afsåg blott att gifva fart åt det af de svenske partich̄eferna inledda intrigspelet.

Icke heller kan någon verklig betydelse tillerkännas vare sig Elisabeths manifest till finska folket af 18 mars 1742 eller de finska deputationer och adresser, om hvilka förf. utförligt förtäljer (sidd. 40 ff.). För den ryska regeringen var det blott fråga om att hålla sig alla utvägar öppna för de blifvande fredsunderhandlingarna, och i ett af armén ockuperadt land kunde det ej vara svårt att erhålla hvilka uttalanden man för tillfället önskade från någon del af invånarne. Huru litet frågan om Finlands autonomi i sjelfva verket betydde, visar sig bäst vid betraktelsen af de omständigheter, som ledde till uppgörelsen genom freden i Åbo 1743.

Det holsteinska partiet hade nu åter fått mycket att säga så väl i Stockholm som i Petersburg. Men dess motståndare voro icke mindre verksamme. För bröderna Bestusjev var det ett önskningsmål att hindra Adolf Fredriks val till svensk tronföljare, ty därigenom skulle holsteinarnes ställning äfven i Ryssland blifva väsentligen förstärkt. De ryske underhandlarne i Åbo, Rumiantsev och Lubéras, sökte däremot befordra en plan, som efter hertigens af Holstein adoption måste vara behaglig för kejsarinnan, och deras meningar delades af många statsmän i Petersburg. Emellan dessa båda partier utspann sig en strid, hvars utgång afgjorde fredsvilkorens beskaffenhet.

Förf. synes (sid. 55 ff.) till en del hafva missuppfattat diskussionen emellan de ryske statsmännen vid konferensen i febr. 1743. Däraf framgår knappast, »huru föga de voro benägne att af hänsyn

[1] Soloviev, ibid. sidd. 352 ff. Emellan hofven i Petersburg och Wien aftalades, att Sinclair skulle gripas, när han passerade genom österrikiskt eller polskt område. Münnich gaf löjtnant Levitskij order att döda honom och taga hans papper. Äfven kaptenerne Kusler och Veselovskij fingo befallning att uppsnappa honom, hvar de råkade honom. Kusler och Levitskij försågos med pass af österrikiske residenten i Warschau och förde efter Sinclairs mord hans papper till ryske ministern Kayserling i Dresden. Kejsarinnan Anna grämde sig i början mycket öfver det föröfvade våldet. Jfr om denna sak några aktstycken bland Solovievs bilagor (ibid. sidd. 478—483).

till Adolf Fredriks val afstå från den förnämsta fordringen, nämligen Finlands afträdelse». Tvärt om finner man, att de inflytelserikaste personerna tydligen betraktade »biskopens af Lybeck» val såsom en så vigtig sak, att den borde köpas med ganska betydliga eftergifter. Fältmarskalken furst Dolgorukij, som egentligen blott ville återlemna Österbotten, röstade dock äfven för Åbo läns afstående, om Adolf Fredrik valdes. En annan fältmarskalk, furst Trubetskoj (hvars yttrande ofullständigt omnämnes af prof. Danielson), ville äfven bana prinsen väg till svenska tronen genom vidsträcktare ryska eftergifter; men äfven om detta ej lyckades, ville han nöja sig med landet till Helsingfors och Nyslott. Amiralen grefve Golovin, geheimerådet Narysjkin, furst Kurakin och generalen furst Golitsyn talade likaledes blott om partiella afträdelser. Geheimerådet Brevern utvecklade i synnerhet svårigheten att behålla Finland och nödvändigheten af en snar fred. Planen att bilda ett sjelfständigt Finland omnämndes visserligen af några ledamöter (t. ex. Trubetskoj och Brevern), men blott såsom ett föga antagligt alternativ. Endast bröderna Alexej och Michael Bestusjev lade någon större vigt därpå, men egentligen för att genom sådana förespeglingar komma ifrån nödvändigheten att yrka på Adolf Fredriks val, som de likväl icke vågade öppet förkasta. Det är äfven bekant, att Alexej Bestusjev med stort missnöje följde den holsteinske ministern Buchwalds ansträngningar i Stockholm för Adolf Fredriks val.[1]

Emellertid slöt sig kejsarinnan till majoritetens mening, och vid en ny konferens (den 8 juni 1743), som var så bullersam, att den enligt Bestusjevs utlåtelse liknade »ett kosackmöte», fattades ändtligen det definitiva beslutet att afstå från alla eröfringar bortom Kymmeneelf. Såsom motiv uttalades formligen, att man sålunda ville hindra danske kronprinsens och befordra Adolf Fredriks val, men Bestusjevs parti lyckades dock genomdrifva en punkt, som innehöll ett klander emot Åbodiplomaternas »svaga negotiation»[2].

Alexej Bestusjev hade äfven förgäfves under dessa debatter sökt inskärpa nödvändigheten däraf, att Ryssland vid fredsslutet skulle betinga sig den svenska hattregeringens afsättning och mössornas återställande till makten. Han rönte till och med den förargelsen, att hans motståndare Luberas året efter freden sändes såsom minister till Stockholm och där på ett förstucket sätt arbetade hattarne i händerna, ehuru han i sina depescher låtsade sig underhålla vänskapen med mössorna, hvilka betraktades såsom Rysslands officielle anhängare. Men hans egen sekreterare Tjernev tjenstgjorde såsom Bestusjevs spion och mössornas kanal för deras klagomål öfver den ryske ministerns uppförande. Bestusjev lyckades också genomdrifva Luberas' återkallelse, sedan denne utan kejsarinnans bemyndigande försäkrat den bekante hattchefen Fredrik Gyllenborg om hennes gunstiga tänkesätt[3].

---

[1] Soloviev, XXI, sidd. 255 ff.
[2] Soloviev, ibid. sid. 262.
[3] Soloviev, XXII, sidd. 73 ff. Kejsarinnans beslut om Luberas' återkallande fattades redan i mars 1745, men han fick stanna qvar öfver ett år, allt

Den man, som Bestusjev ändtligen förmådde kejsarinnan att afsända till Stockholm för att sköta ärendena under 1746 års riksdag, var den bekante Korff. Om hans personlighet meddelar prof. Danielson (sid. 96) några underrättelser, som väl hade kunnat kompletteras ur ryska källor[1]. Förf. omnämner bland annat, att Korff genom sina berättelser från Kiel 1745 bidragit att ingifva storfursten-tronföljaren ofördelaktiga tankar om Adolf Fredriks förvaltning af Holstein under hans minderårighet. Det förtjenar anmärkas, att dessa berättelser äfven voro egnade att undergräfva de holsteinske herrarnes inflytande, som ännu ansågs farligt för Bestusjevs ställning i Petersburg.

Förf:s framställning af partistriderna vid 1746—47 års riksdag är hufvudsakligen bygd på Korffs depescher. Det blir därför en vigtig fråga, i hvad mån dessa depescher förtjena tilltro. Tvifvel hafva blifvit framkastade om sannfärdigheten af den främmande ministerns uppgifter angående de stämplingar, som han bedrifvit med svenske statsmän, om de mutor, som han utdelat, o. s. v. Man har förmenat, att han mycket lätt kunnat bedraga sin egen regering och sticka i sin egen ficka de summor, som han föregifvit sig hafva användt för politiska ändamål.

Dessa tvifvelsmål torde vara öfverdrifna. Om Korff verkligen uppdiktat hvad han har att förtälja om sina hemliga förhandlingar med mössorna, så nödgas man antaga, att han omedelbart efter sin ankomst till Stockholm skulle hafva bildat sig ett formligt förfalskningssystem, innan han ännu ens kände de personer, med hvilka han hade att göra. Ty redan i hans tidigare depescher omnämnas alla partiets ledare och underordnade handtlangare i just de roller, som de sedermera allt jämnt fortfara att spela. Det skulle äfven hafva varit ett allt för vågadt företag för en rysk diplomat att med berådt mod inbilla sina förmän i Petersburg saker, som ovilkorligen måste kunna vederläggas vare sig af hans efterträdare på platsen eller af hans egne agenter. Ungefär det samma gäller äfven om försnillningen af bestickningsmedel. Det är visserligen möjligt, att något mindre belopp under denna rubrik kunnat komma utdelaren till godo. Men han skulle hafva varit mer än lofligt oförsigtig, om han tillegnat sig summor, som han egentligen bort lemna namngifna personer, hvilka äfven efteråt stodo i förbindelse med Ryssland och när som helst kunnat på förfrågan upplysa vederbörande om rätta förhållandet. Så vida ej ryske ministrar, som under frihetstiden vistats i Sverige, varit i komplott med hvarandra om att bestjäla sin regering, måste man därför i allmänhet sätta tro till hvad de hvar för sig berätta om sina penningeutdelningar.

---

under det att Bestusjev inför kejsarinnan på det skarpaste kritiserade hans åtgärder och berättelser.

[1] En kort biografisk teckning (på ryska) fins införd i *Recueil des actes de la séance publique de l'Acad. Impér. des Sciences de St. Pétersbourg 11 Janv. 1847* (sidd. 75 ff.); där meddelas äfven åtskilliga uppgifter om tryckta och otryckta skrifter angående Korff.

Korffs berättelser stämma äfven fullkomligt med de omständigheter, under hvilka händelserna enligt våra egna källor utvecklade sig, och gifva en naturlig förklaring af mycket, som eljes förefaller dunkelt. Angående de förehafvanden, som tillskrifvas motståndarne, har Korff säkerligen ofta misstagit sig af partisinne och misstänksamhet. Men då han förtäljer om åtgöranden, i hvilka han sjelf deltagit, kan hans vittnesbörd icke utan vidare förkastas. Han måste äfven hafva varit i tillfälle att förvissa sig om härkomsten af de skrifter, som han bland sina bilagor insänder under uppgift, att de blifvit författade af hans svenske vänner[1].

Anm., som i Moskvaarkivet nästan fullständigt afskrifvit Korffs depescher, kan icke annat än vitsorda riktigheten af de uppgifter, som förf. ur dem meddelar[2]. Måhända hade åtskilligt mera kunnat inflyta i framställningen (särskildt angående den Springerska rättegången och Åkerhielms fall), men förf. har ju icke åtagit sig såsom sin hufvuduppgift att teckna den svenska partistriden. För den, som närmare vill sysselsätta sig därmed, fins ännu en rik efterskörd att göra.

Äfven angående de förbindelser, som egde rum emellan de missnöjde i Sverige och Korffs efterträdare Panin har förf. många nya underrättelser att gifva. Det är blott skada, att dessa förefalla något fragmentariska, hvilket förmodligen beror därpå, att förf. icke kunnat sjelf genomgå Panins depescher, som alla äro författade på ryska språket. En stor förtjenst i hans framställning är dock utredningen af det rätta förhållandet med de understuckna aktstycken, som länge användes för att vilseleda diplomatien rörande hattpartiets revolutionsplaner. Förf. uttalar (sidd. 405 ff.) åtskilliga, såsom det synes, sannolika gissningar om upphofsmännen till dessa förfalskningar. Kanske skulle man vinna ännu större klarhet i saken, om en gång de ifrågavarande akterna jämte de depescher, i hvilka de omnämnas, blifva i sin helhet offentliggjorda.

Öfver hufvud taget utmärker sig prof. Danielsons arbete genom de talrika eggelser, som det erbjuder till förnyad forskning. Det stannar vid en tidpunkt, som visserligen företer en afslutning af de närmast förgångna årens politiska förvecklingar, men äfven hänvisar till kommande strider. Det vore af stort intresse att med tillhjelp af förut obegagnade källor erfara, huru den europeiska politiken och i synnerhet den ryska diplomatien inverkat på de svenska partiförhållandena under det första årtiondet af Adolf Fredriks regering.

[1] Huru betänkligt det skulle hafva varit att i längden upprätthålla ett afsigtligt svek i detta afseende, framgår bland annat af det sätt, hvarpå Panin (sid. 404) tillrättavisades, ehuru han sjelf fallit offer för ett bedrägeri.

[2] Hvad öfverlöparen Ranchstedt angår (sid. 487), omnämnes han 1752 såsom *holsteinsk* resident i Hamburg med titel af baron. Han fick då tillfälle att hjelpa sin gamle vän Springer, som lyckats rymma från Marstrand och sedan fann en tillflykt i Archangelsk såsom rysk tjensteman under namnet *Sperat* (P. M. i Moskvaarkivet).

Harald Hjärne.

Öfversigt af Tidskrifter

och andra periodiska publikationer.

K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad. **1887 april—sept.** — Oxe och drake. — Brobacka (invid Skara). — Från akademiens sammankomster. — Fornlemningarne och domarne. — Uppsala domkyrka och hennes grafvar. — Svenska fornminnesföreningen. — En stenåldersgraf på Gotland. — Ett praktspänne från Gotland. — Ur den arkeologiska litteraturen. — Från akademiens sammankomster. — Grafvarna i kyrkorna. — Sällskapers handlingar och tidskrifter. — Carl Johan Hedlinger. — **1887 okt., nov. och dec.** — Ett fynd från Eskelhems prestgård på Gotland. — Om dopfunten i Åkirkeby på Bornholm. — Från akademiens sammankomster. — **1888 jan., febr. och mars.** — Badebodafyndet. — Stormynten i Sverige 1511—1535. — Om en ny stadsplan för Visby. — Från akademiens sammankomster. -- Ur lärda sällskaps handlingar och tidskrifter.

Svenska Autografsällskapets Tidskrift. II, n:r I. E. Hildebrand, Vasanamnet och vasavapnet (med 23 bilder). — Autografer (Gustaf II Adolfs, Karl XIV Johans, John Ericssons). — Autografauktioner. — K. H. K., Anders v. Bergen. — Bellmans tjenstemannabana. — Ridderskapet och adelns begärte förordning om ofrälse mäns straff som utgifva sig för adelsmän (1755). — Om konung Carl XI:s bröllop. — Från bokverlden. — Svenska autografsällskapet maj 1889.

Namnen *vase* och *vasa* på vapnet kunna följas tillbaka till Gustaf I:s tid och ha gifvits den omformade vapenbilden under påverkan af Vasa gård, som vid samma tid uppstäldes såsom ett ättens stamgods.

Arkiv för Nordisk Filologi utg. under medvärkan av S. Bugge m. fl. genom Axel Kock. V. Ny följd. I, 4. E. Tegnér, Tyska inflytelser på svenskan. — E. Hertzberg, Tvivlsomme ord i Norges gamle love. — A. Kock, Fornsvenskans behandling av diftongen *ia*. — A. Noreen, Bidrag till äldre Västgötalagens täkstkritik.

Nordisk Tidskrift för Vetenskap, Konst och Industri. Utg. af Letterstedtska föreningen genom O. Montelius. **1889, 2.** H. Hjärne, Storpolitiska villobilder från frihetstiden II. — 3. Literaturöfversigt. Privatboligen på Island i sagotiden samt delvis i det övrige Norden af V. Gudmundsson, anm. af K. Kålund.

Ny Svensk Tidskrift utgifven af R. Geijer. **1889, 2.** K. Piehl, Förtjänar det forna Egypten namnet »den mänskliga odlingens moderland»? — **3, 4.** A. Hammarskjöld, General Boulanger. — K. U. Nylander, Semitiska studier i Sverige under flydda tider. — Literatur. Grev Herman Wedel Jarlsberg og hans samtid 1779—1840 af Y. Nielsen, anm. af E. Lidforss.

Finsk Tidskrift utg. af F. Gustafsson och M. G. Schybergson. **1889, 2.** M. G. Schybergson, Göran Magnus Sprengtporten och Mikael Speransky 1809. — **3.** I. A. Heikel, De grekiska sofisterna. — I bok-

handeln. Svenska riksrådets protokoll III—V, anm. af T. Dillner. — 4. I bokhandeln. Marskalk Bernadotte af A. Blomberg, anm. af T. Dillner; Finlands Ridderskaps och Adels vapenbok, anm. af M. Stackelberg. — 5. M. G. Schybergson, Hr J. V. Snellmans publicistlif åren 1844—49. — I Bokhandeln. Kulturbilder ur Finlands historia af R. Hertzberg II, Hexprocesserna på 1600-talet, anm. af M. G. S.; Beskrifning och historia om Sarvlaks egendom i Perno socken af M. V. v. B., anm. af M. G. S.; Sastamala af J. O. S. Rancken, anm. af C. v. B.

Historisk Tidsskrift udgivet af den Norske historiske forening. **Anden række. VI, 3.** N. Nicolaysen, Mere om hov og stavkirker. — A. Kjær, Alfabetisk navnregister til Historisk Tidsskrift, 2 række, bind I—VI. — Den norske historiske forening. — **Tredie række, I, 1.** L. Daae, Den throndhjemske erkestols sædesvende og frimænd. — H. Schirmer, Nogle ord i anledning af prof. dr. A. C. Bangs afhandling om den daterede Eysteinske indskrift i Throndjems domkirke. — L. Daae, Bidrag til Christian Colbjörnsens levnetshistorie. — Gustaf Peter Bloms dagbog under rigsforsamlingen paa Eidsvold udg. af L. Daae. — Med 1887 års häften följer som bilaga: Claus Pavels's Dagböger for aarene 1812—1813 utg. af dr. L. Daae, 1:ste hefte.

Historisk Tidsskrift, sjætte række udgivet af den Danske historiske forening ved dens bestyrelse. Redigeret af C. F. Bricka, **I, 3.** L. Kock, En finansiel krisis i aarene 1763—64. — C. F. Bricka, Sören Kanne. Et lille bidrag til sogndannelsens historie. — O. Blom, Kjöbenhavns töjhus. En udsigt over dets bygningshistorie. — J. A. Fridericia, Hannibal Sehested i unaade (1651—60). — Literatur og kritik: Danske gejstlige sigiller fra Middelalderen af H. Petersen samt Gravstenene i Roskilde kjöbstad af J. B. Löffler, anm. af Thiset; Om digtningen på Island i det 15 og 16 århundrade af J. Torkelsson, anm. af B. Th. Melsted. — W. Christensen, Fortegnelse over fremmed historisk litteratur fra aaret 1887 vedrörende Danmarks historie. — Smaastykker. — Navneregister. — Udsigt over Foreningens regnskab og virksomhed. — Fortegnelse over Foreningens medlemmer m. m. — För första halfåret **1889** ha utgifvits: Historieskrivningen i Danmark i det 19:de aarhundrede (1801—1863) af Joh. Steenstrup. Festskrift udg. af den Danske historiske forening i anledning af dens halvhundredaarige bestaaen den 14:de februar 1889 samt Inholdsfortegnelse till Historisk Tidsskrift 1—5 række 1839—1887.

Historische Zeitschrift. Herausgegeben von H. von Sybel. **1889, 3.** — Das Toleranzedikt Ludvigs XVI. — W. Bernhardi, Dietrich von Nieheim. — M. Lehmann, Ein Regierungsprogramm Friedrich Wilhelm III. — Literaturbericht.

Deutsche Zeitschrift für Geschichtswissenschaft. Herausgegeben von Dr. L. Quidde. **I, 1.** Zur Einführung. — O. Hartwig, Ein menschenalter Florentinischer Geschichte (1250—1292). — M. Brosch, Schuldig oder non liquet? Zur streitfrage über Maria Stuart. — E. Bernheim, Über die chronologische eintheilung des historischen stoffes. — W. v. Bippen, Die hinrichtung der Sachsen durch Karl den grossen. — H. v. Kap-herr, Die »unio regni ad imperium». Ein beitrag zur geschichte der staufischen politik I. — G. Kauffman, Die universitätsprivilegien der kaiser. — Kleine Mittheilungen (bl. a. Die papiere des grafen H. M. v. Thurn). — Berichte und Besprechungen. — Nachrichten und notizen. — Bibliographie zur deutschen geschichte.

Jahrbücher des Vereins für Meklenburgische Geschichte und Alterthumskunde. 53 Jahrgang (1888). W. v. Schultz, Meklenburg und der siebenjährige Krieg (angår ofta Svenskarnes krigsrörelser).

Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holstein-Lauenburgische Geschichte. **XVIII,** 1 (1888). A. Wolff, Flensburg im Jahre 1713.

Mittheilungen des Nordböhmischen Excursions-clubs. Red. von A. Paudler o. J. Münzberger. **XII,** 1. Schwedische Actenstücke über Wallenstein (öfversättning till tyskan af 12 svenska aktstycken i E. Hildebrands publikation Wallenstein und seine Verbindungen mit den Schweden).

Baltische Monatsschrift. **XXXVI,** 1 (1889). — Th. Schliemann. Ein abenteuerlicher Anschlag (pfalzgrefven Georg Hans' planer emot Lifland).

Russkij Arkiv. **1889,** 3. — Donesenie Risjskago gubernatora Dalberga Karlu XII. (En rapport af generalguvernören Dalberg om Peter den stores besök i Riga 1697).

Jurnal ministerstva narodnago prosvjesjtsjenija (Ryska undervisningsministeriets journal). **1889, febr.** G. Forstén, Politika Sjvetsii v smutnoe vremja (Sveriges politik under de falska Dmitriernas tid).

The English Historial Review edited by the rev. Mandell Creighton. **1889,** 2. — O. Browning, Hugh Elliot at Naples 1803—1806. — H. C. Lea, El santo niño de la Guardia. — J. B. Bury, Roman emperors from Paul II to Isaac Komnênos. Part. II. — St. O'Grady, The last kings of Ireland. — Notes and Documents. — Reviews of Books. — List of Historical Books recently published. — Contents of periodical Publications.

Revue Historique. **1889 mars—avril.** M. Philippson, Études sur l'histoire de Marie Stuart. V (fin: les documents officiels). — A. Stern, Le club des patriotes suisses à Paris 1790—91. — Ch. Lécrivain, Explication d'une loi du code théodosien. — Fr. Funck Brentano, Document pour servir à l'histoire des relations de la France avec l'Angleterre et l'Allemagne sous le régne de Philippe le Bel. — Bulletin historique: France (Monod & Molinier); Angleterre (Black). — Comptes rendus critiques. — Publications périodiques et sociétés savantes. — Chronique et Bibliographie. — **Mai—juin.** — H. Salomon, La Fronde en Bretagne. — J. Havet, Note sur Raoul Glaber. — A. V. Langlois, Documents relatifs à Bertrand de Got (Clément V). — A. Thomas, Les États généraux sous Charles VII: notes et documents nouveaux. — Ch. Auriol, La défense le Dantzig en 1813. — Bulletin historique: France (Monod & Farges): Bohême (Goll): Italie (Orsi). — Comptes rendus critiques. — Publications périodiques et Sociétés savantes. — Chronique et Bibliographie.

Revue d'histoire diplomatique publiée par les soins de la Société d'histoire diplomatique. **III,** 2. — A. Baudrillart, Examen des droits de Philippe V et de ses descendants au trône de France. — F. De Crue de Stoutz, Un emprunt des huguenots français en Allemagne et en Suisse (1562). — Un ambassadeur turc sous la régence. — G. Fraknoï, Rapports diplomatiques de la Hongrie avec la France. — J. d'Anethan, L'archiduc Rodolphe. — Tratchevski, L'empereur Paul et Napoléon premier consul. — Le Muni, Lettre de M. le marquis de Prat Nantouillet. — Comptes rendus.

Öfversigter och Granskningar

Den svensk-norska unionen. Uppsatser och aktstycken utgifna af Oscar Alin. I. Unionsfördragens tillkomst. 136 + 364 sid. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner, 1889.

Professor Alins arbete består, som titeln angifver, af tvänne afdelningar, uppsatser och aktstycken, af hvilka de senare upptaga en så öfvervägande del af boken, att den kan betraktas som en historisk aktsamling med en orienterande historisk-statsrättslig inledning. Från denna synpunkt torde arbetet i alt fall för Historisk tidskrift böra närmast skärskådas.

Samlingen börjar med ett utdrag af de vigtiga traktater från åren 1812 och 1813, som garanterade Sverige Norges besittning, och slutar med protokollet öfver ständernas plenum på rikssalen d. 6 aug. 1815, då konungens sanktion på riksakten blef ständerna meddelad. Emellan dessa handlingar ligger som bekant hela historien om den svensk-norska unionens tillkomst, om man bortser från 1809 års förberedelser, som icke hafva något direkt sammanhang med unionsfrågans praktiska lösning. För hela denna tid har prof. Alin samlat en mångfald historiska aktstycken, af hvilka nästan alla äro för den historiska forskningen af större eller mindre betydelse och flere hafva varit förut alldeles okända eller endast bekanta för en eller annan forskare eller samlare. Materialet är samladt från många håll: i första rummet ur k. utrikesdepartements arkiv, vidare ur det s. k. H. M. konungens arkiv (hvilket tydligen innehåller en hel del papper, som egentligen höra hemma i utrikesdepartementets arkiv), vidare svenska riksarkivet och k. bibliotekets handskriftssamlingar, norska riksarkivet och norska stortingsarkivet, familjen Björnstjernas arkiv, ur hvilket flere mycket vigtiga handlingar blifvit utgifvaren i afskrift meddelade af norske riksarkivarien Birkeland, samt slutligen i några fall ur tryckta källor såsom tidningar, årstryck, stortingsprotokoll och enskildas arbeten.

Arbetet är utfördt med den yttersta omsorg. Utgifvaren har alltid, där det låtit sig göra, tagit sina afskrifter direkt från originalen, och att han återgifvit dem korrekt, kan jag efter jämförelse med originalen af en del handlingar intyga. Ofta har han till vigtigare handlingar bifogat koncepten med anmärkta rättelser, så att aktsamlingen i sig innesluter dessa handlingars historia.

Att boken tillgodoser ett länge kändt behof, vet hvar och en, som något sysslat med unionens historia eller statsrätt. För någon tid sedan uttalades i denna tidskrift önskvärdheten däraf, att de handlingar i utrikesdepartementets arkiv, som utgöra förarbeten till norska grundlagen af 4 nov., blefve utgifna på tryck. Prof. Alins arbete innehåller nu det mesta af dessa handlingar och mycket därutöfver. Och dock skulle man önska, att det vore i några afseenden ändå fullständigare, än det är. Så t. ex. hade det varit synnerligen välkommet, om de förberedande förslagen till den vigtiga Kielfreden intagits fullständigt och likaså det förslag till norsk konstitution, som ursprungligen på franska utarbetades af svenska regeringen, hvilket har ett så mycket större intresse, som det med sina många rättelser utgör ett slags protokoll öfver sammanträdena. Hade utrymmet icke medgifvit denna tillökning, så hade förf. i stället kunnat utesluta några handlingar, som äro tillgängliga förut i goda redaktioner och i sådana arbeten, som hvar och en, som vill studera unionens historia, måste känna i alla fall, t. ex. den sid. 56—62 bland Bilagorna intagna K. Maj:ts Instruktion för H. H. v. Essen af d. 13 febr. 1814, som finnes i Nielsens Bidrag 1812—1816, sid. 25 o. f., den sid. 105—108 intagna Karl XIII:s proklamation till norrmännen af d. 10 juli 1814, som finnes hos Rydin, Föreningen, Bil. sid. 50, den svenska redaktionen af konventionen i Moss med bilagor, sid. 127—136, som finnes hos Rydin, Föreningen, Bil. sid. 69 o. f., förslaget till artiklar att införas i kommissariernas instruktion, sid. 188—190, som är en ordagrann öfversättning af det hos Nielsen, »1814. Det første overordentlige Storthing», sid. 137 o. f., meddelade franska originalet, och kommissariernas rapporter till Karl Johan af d. 27 okt., d. 28 okt. och 1 nov. 1814, sid. 259—262, 273—275, som finnas i nyssnämnda arbete, sid. 198 o. f. Kommissariernas långa anförande d. 17 okt. i den med dem konfererande stortingskomitén, sid. 243—252, är väl intaget på grund af de felaktigheter eller luckor, som förefinnas i Nielsens redaktion, a. st. sid. 17 o. f., af hvilka några störa eller fördunkla sammanhanget. Där utgifvaren intagit handlingar, som äro förut tillgängliga i fullt tillfredsställande redaktioner, har väl detta skett med hänsyn till ifrågavarande handlingars stora betydelse för unionens tillkomst eller författarens bevisföring i afhandlingen; men lägges den förra synpunkten till grund för aktsamlingen, då måste man sakna det för en riktig uppfattning af unionens statsrättsliga innebörd vigtigaste af alt, nämligen konstitutionsutskottets protokoll vid 1815 års riksdag och verba formalia i de särskilda ståndens beslut. Detta hade varit så mycket välkomnare, som dessa för unionen *afgörande* handlingar ingenstädes blifvit fullständigt utgifna. Det vigtigaste däraf finnes emellertid hos Rydin.

Af aktsamlingens innehåll förtjäna särskildt att framhållas de märkliga utdragen ur svenska statsrådets protokoll, som för första gången gifva en, som det vill synas, fullständig framställning af unionsfrågans behandling i svenska regeringen. Vidare bör Wirséns »Framställning rörande åtgärder vid Norges besittningstagande (jan.

1814)» beaktas. Den visar, liksom det på denna framställning byggda »Projekt till K. Maj:ts nådiga förordnande, huru med emottagandet och provisoriska styrelsen af Norge förhållas skall», att man omedelbart efter freden i Kiel och sålänge man ännu hoppades, att Norge skulle passivt underkasta sig Kielfredens bestämmelser, å svensk sida gick ganska långt i amalgamationsplaner, ehuru det gamla löftet om egen representation med lagstiftnings- och beskattningsrätt vidhölls. Dessa aktstyckens författare var ock den ende af de sedan med stortinget underhandlande kommissarierna, som lyckades i någon mån vinna Engeströms bifall. Han synes *till en början* eller före sin vistelse i Norge hafva varit Engeströms meningsfrände i fråga om Norge. — En synnerligen vigtig del af aktsamlingen är ock de handlingar, som röra Björnstjernas, Boyes och Wirséns uppdrag att som kommissarier underhandla med Norges regering och riksdag. Detta uppdrag förskref sig från en tid, då Karl Johan ännu tänkte sig att med förbigående af det svenska statsrådet ensam ordna den norska frågan. Sättet, hvarpå han ville bringa saken till slut, upplyses af här meddelade instruktion för nämnda herrar. Han ville genom öfvertalning och hot förmå Norges regering och storting att omedelbart erkänna Karl XIII och vidare förmå dem att bedja konungen utnämna personer med uppdrag att i hans namn deltaga i norska grundlagens omarbetning. Det är bekant, huruledes revisionsfrågan genom Wirséns och Adlercreutz' ingripande kort därefter bragtes in i det svenska statsrådet eller svenska regeringen. Dessförinnan afsände emellertid Karl Johan ett nytt ombud till Norge, expeditionssekreteraren Valerius. Om hans görande i Kristiania före ankomsten af regeringens kommissarier, hvilkas sekreterare han blef, kände man förut intet annat än den af Rydin delvis och af Nielsen fullständigt meddelade promemoria, som synes haft till syfte att sätta kommissarierna eller en af dem in i ställningen och föreslå de för ett lyckligt resultat lämpligaste åtgärderna. Här meddelas nu konungens förordnande af den 5 sept. 1814 för Valerius »att begifva sig till Norge för att därstädes verkställa de kansligöromål, hvilka kunde blifva honom af H. K. H. kronprinsen uppdragna». Arten af dessa kansligöromål upplyses indirekte genom den vigtiga bilagan N:o 70, jämförd med Björnstjernas bref af d. 10 sept. till v. Essen [1]. Af det senare, som förmodligen blifvit fullföljt den 11 sept. och först då eller senare afslutadt, inhemtas, att »Valerius försett redaktören för Tiden, pastor Wulfsberg, med materialier angående de förändringar, som den norska grundlagen skulle kunna undergå», och att »Wulfsberg skulle utgifva dem i sitt namn och söka göra dem populära». I Bil. 70 meddelas ett bref från Björnstjerna till Wulfsberg af d. 11 sept., i hvilket han tillställer denne några anmärkningar vid norska grundlagen att tjäna till ledning vid den norska opinionens bearbetande. Dessa anmärkningar sägas vara helt och hållet enskilda och ej för någon del officiella, men uppgifvas dock »kanhända hafva blifvit gjorda med

---

[1] Hos Nielsen, Bidrag 1812—1816, sid. 64.

någon kännedom af svenska regeringens liberala och välviljande afsigter». Utgifvaren identifierar med rätta (sid. 56) dessa anmärkningar (Bil. N:o 70 b) med det förslag till norsk konstitution, som Karl Johan meddelade regeringen i Stockholm till ledning vid dess arbete (Bil. N:o 71 b). Antingen nu detta förslag blifvit uppgjordt af Karl Johan själf eller under hans ledning af Valerius, med hvilkens hand den franska redaktionen är utskrifven, är det synnerligen upplysande för arten af de kansligöromål, som Valerius borde i Norge bestyra. I instruktionen för Karl Johans kommissarier, som kom dem till handa den 2 sept., heter det, att de kunde använda ända till 10000 rdr bco för att aflöna en tidningsman att skrifva i Sveriges intresse. Sannolikt var Valerius afsänd bland annat för att bearbeta den norska opinionen och förse ifrågavarande tidningsman med »materialier».

Särskildt bör ock märkas Bil. N:o 105, innehållande rubrik och underskrifter å de bägge exemplar af norska grundlagen, som den 13 nov. genom Motzfeldt öfverlemnades till svenska kommissarierna, af hvilka ett försågs med en anteckning, innehållande, att denna lag med förbehåll af Sveriges rikes ständers konstitutionella rätt i de delar, som medförde ändring eller jämkningar i Sveriges regeringsform, blifvit afhandlad och beslutad emellan Karl XIII genom kommissarierna å hans vägnar samt Norges urtima storting. Det andra exemplaret försågs sedan med en afskrift af nämnda påteckning, bestyrkt af den norska redaktionskomitén. Detta har nu blifvit funnet i utrikesdepartementets arkiv, hvadan man har alla fyra originalexemplaren af grundlagen tillgängliga: det af stortingets redaktionskomité uppsatta och d. 7 nov. af stortinget godkända exemplaret, de två med kommissariernas påteckning i original och afskrift bestyrkta och det af stortingets ledamöter undertecknade, till Karl XIII öfverlemnade exemplaret.

Afhandlingens första afdelning innehåller en 34 sidor omfattande bevisning, att Norge genom Kielfreden afträddes till Sveriges rike eller till Sveriges konung såsom sådan, ej till konungen personligen. Det synes anmälaren ock, att förf. lyckats bevisa den saken till full evidens. Men då förf. menar, att prof. Rydins och norska statsrättslärares motsatta uppfattning leder till en grundfalsk föreställning om den svensk-norska unionens rättsliga beskaffenhet och således vill gifva sin bevisföring icke blott en historisk, utan äfven en genomgripande staträttslig betydelse, så tager han visserligen fel.

I traktaterna med Ryssland, England och Preussen garanterades Sverige besittningen af Norge, och England förband sig för sin del att bidraga därtill, att Norge blefve för alltid en ingående del af Sverige (partie integrante), hvilken grundsats Preussen tillträdde. I detta uttryck behöfver icke ligga mera, än att Norge skulle utgöra

en oupplöslig politisk enhet med Sverige, så att det icke skulle kunna någonsin inför utlandet framträda som en oafhängig stat eller i förbindelse med någon annan än Sverige. Ja det har till och med blifvit på ganska goda grunder påstådt, att i uttrycket icke gärna kan läggas mera, enär samma engelska traktat innehåller en förbindelse å Sveriges sida att verkställa föreningen med all möjlig skonsamhet för och afseende på norska folkets lycka och frihet. Då *liberté* enligt goda franska auktoriteter, såsnart det är fråga om en stat, ett rike, ett land, utmärker »ett regeringssätt, enligt hvilket lagarne äro uttryck af den allmänna viljan och ingen godtycklig makt finnes», så synes 1813 års svenska officiella öfversättning af ordet med *sjelfständighet* kunna godt försvaras.[1] Men i så fall kan i uttrycket »partie integrante» ej ligga mera än ofvan angifvits. Och i hvilket fall som hälst kan man väl ej förneka, att Sverige hade *rätt* att inrymma Norge självständighet och en med sig sidoordnad ställning i föreningen, hvilken besittningsrätt än traktater och fredsslut måtte hafva förlänat detsamma. Det är bekant, att svenska regeringen redan i oktober 1812 gifvit bestämda löften till England att endast binda Norge till Sverige »som en konfedererad makt under samma konung», och att det just var på grund af dessa förbindelser angående norska folkets frihet, som Englands styrelse undertecknade traktaten af 3 mars. Då dessa löften sedan upprepades såväl till Englands regering som till de norrmän, med hvilka man från svensk sida underhöll förbindelser, torde man vara berättigad att i den svenska officiella qvasi-öfversättningen från 1813 af »partie integrante» med »oafhängig del» se ett slags, företrädesvis för norrmännen afsedt, tillkännagifvande däraf, att man å svensk sida var sinnad att stå fast vid sina afgifna förbindelser.

Prof. Alin upptager icke till besvarande Rydins invändning mot Kielfredens förbindande kraft för norrmännen, att Norge under föreningen med Danmark var rättsligen ett eget rike, som icke blifvit af Sverige eröfradt eller kufvadt. Och dock är denna invändning af största vigt för en rätt uppfattning af Kielfredens betydelse. Om Sveriges konung funne sig föranlåten på grund af ett ryskt anfall på norska Finmarken att afträda Sverige till Ryssland, skulle vi anse en sådan afträdelse bindande? Om emellertid Sveriges riksdag under nämnda eventualitet inläte sig i underhandling med tsaren och ryska riket och *valde* den förre till konung på vilkor af gällande författning och andra inskränkningar samt med Ryssland inginge ett föreningsfördrag, kunde man då säga; att konungens afträdelse hade någon betydelse för uppfattningen af Sveriges och Rysslands inbördes rättsställning? Å svensk sida erkändes visserligen icke uttryckligen, sålänge föreningen ännu icke kommit till stånd, att man uppgifvit eller

[1] Se Wallmark, Historiska beriktiganden, sid. 329, not. 5. Däremot kan samma svenska plakats återgifvande af *integrante* med *oafhängig* ingalunda försvaras. Jag har i Statsförbundet mellan Sverige och Norge, sid. 15 not. 1, förbisett, att Rydins användning af denna öfversättning berott på citat — ehuru utan citationstecken — af nämnda officiella källa.

ville uppgifva Kielfredens ståndpunkt — något sådant medgifvande kunde naturligtvis icke ske på en tid, då man med stöd af Kielfreden ville tvinga de ovilliga norrmännen till förening med Sverige —; men faktiskt uppgaf man Sveriges öfverherradöme redan genom konventionen i Moss. Vore denna konvention formligen af konungen ratificerad, så hade man äfven i bindande form inför Europa erkänt detta faktum. Då Karl XIII i stället bekräftade Karl Johans försäkran af d. 10 aug. (sid. 47 o. f.), var detta utan tvifvel afsigtligt, och man hade ännu en möjlighet att tala om Sveriges rätt enligt freden i Kiel, men endast försåvidt man ville förneka konventionen. Då man godkände stortingets beslut d. 20 okt. att på vissa vilkor ingå en förening med Sverige och att, först sedan grundlagen blifvit omarbetad, välja eller erkänna Karl XIII, tog man ytterligare ett steg i samma riktning. Förf. kallar det som sedan återstod, »konungens högtidliga erkännande», en ren formalitet (sid. 91 o. f.), men äfven om så vore, blefve en dylik formalitet af den största betydelse för den unionella rätten, och förf. vet bättre än de fleste, att denna s. k. rena formalitet hade en ganska stor reell innebörd, då både Norges grundlag och föreningen den förutan varit mycket annorlunda beskaffade, än de nu äro. Slutligen tog man steget fullt ut genom riksakten i ordalag, som i tydlighet lemna intet öfrigt att önska.

Förf. citerar (sid.33) till stöd för sin åsigt »det af riksens ständers konstitutionsutskott under förhandlingarna om unionsfrågan vid 1815 års riksdag åberopade diktamen till utskottets protokoll af riddarhussekreteraren A. G. Silfverstolpe, där det yttras, att konungariket Norge var genom freden i Kiel Sverige formligen underkastadt, hvadan norska folket ingen rätt egde att undandraga sig Sveriges besittning». Författaren citerar ej fortsättningen af nämnda diktamen, som lyder: »Konventionen i Moss förbytte det norska folket från underkastadt till underhandlande. Från denna stund upphörde Sveriges egentliga besittningsrätt till Norska riket, och ett frivillighetsförhållande nationerna emellan uppkom». Politiska fördrag kunna i sjelfva verket enligt sakens natur endast slutas mellan suveräna stater. Då nu prof. Alin låter Sverige sluta icke mindre än två, om ej tre, fördrag med Norge efter freden i Kiel, har han således själf uppgifvit Kielfreden och Sveriges därpå grundade besittningsrätt —; men hvad menas då därmed, att den gängse uppfattningen af Kielfreden leder till en »grundfalsk föreställning om denna unions rättsliga beskaffenhet?» Och äfven detta oafsedt måste ju fördrag tolkas efter den afsigt, som *bägge parter* därmed haft. Riksakten är onekligen ett fördrag mellan Sverige och Norge. Då det är bevisligt, att norrmännen icke velat genom detta fördrag eller något annat erkänna Kielfredens öfverlåtelse af Norge till Sverige, så kunde denna fred icke blifva för Norge bindande, äfven om Sverige aldrig uppgifvit densamma.

Frågan, om Norge genom Kielfreden afträddes till Sveriges rike eller till konungen personligen, har således f. n. blott ett historiskt intresse och kan, åtminstone sålänge som gällande unionsfördrag eger bestånd, icke häller få någon betydelse för den unionella rätten.

Vid sin redogörelse för freden får förf. anledning att beriktiga en försäkran, som Karl Johan afgifvit till stortingets presidenter 1828, nämligen att den danske underhandlaren Bourke enständigt påyrkat, att i traktaten måtte stadgas, att Norge skulle med Sverige införlifvas, men att Karl Johan genomdrifvit det i 4:e artikeln använda uttrycket, att Norge skulle vara ett konungarike, förenadt med Sverige. Förf. visar att i det danska utkastet till traktat icke finnes något sådant uttryck, som det af Bourke enligt Karl Johans uppgift yrkade, men att det däremot återfinnes i det första svenska utkastet och där blifvit rättadt på det af Karl Johan angifna sätt med Wetterstedts hand. Häraf drager förf. den slutsatsen, att det icke är mot den danske utan mot den svenske underhandlaren, som Karl Johan gjort sin mening gällande. Saken är dock icke härmed afgjord. Väl finnas icke nämnda ord i det danska förslaget, men *saken* är i alla fall tydligt nog angifven, då utkastet föreslår, att *svenska kronan* skall åtaga sig en mot Norges folkmängd och tillgångar svarande andel af danska statsskulden samt från början af 1814 betala alla norska ämbetsmäns löner och pensioner. Det är tydligt, att det s. k. första svenska utkastet först blifvit uppsatt efter förberedande underhandlingar med Bourke, och hans tankegång måste således hafva därpå utöfvat inflytande. Vidare är att märka, att det s. k. första svenska utkastet är det dokument, i hvilket freden förberedelsevis uppgjordes. Redan i detta förslag äro de rättelser till finnandes, som förf. kallar »svenskt jämkningsförslag», hvilket är ett renskrifvet exemplar af första utkastet med de rättelser och tillägg, om hvilka man dittills kommit öfverens. På samma sätt är själfva Kielfredens ändtliga redaktion öfverensstämmande med jämkningsförslaget tillika med de där i kanten införda rättelser, blott med iakttagande däraf, att för vissa paragrafer finnas 2 eller till och med 3 jämkningsförslag. Nu vet man af Bourkes depesch till Rosenkrantz af 14 jan. 1814 [1], att vid själfva underhandlingen så tillgått, att Karl Johan på flere stadier af underhandlingarnas gång fått arbetet till sig hänskjutet och personligen utöfvat inflytande på själfva redaktionen. Häraf bära ock koncepten tydliga spår. Det vill synas, som den redaktion, hvilken af Wetterstedt och Bourke antagits, blifvit af Hartmansdorff vid underhandlingen fattad i pennan som rättelse till de svenska utkasten, under det att Karl Johans förslag i allmänhet blifvit af Wetterstedt själf tillfogade under konferenser mellan honom och kronprinsen. En sådan rättelse är den af förf. (Bil. sid. 17) i en not till fredens text, Art. 6, anmärkta, innebärande, att konungen af Sverige skulle i sin egenskap af konungariket Norges suverän svara för Norges andel af danska statsskulden i stället för »svenska kronan», såsom i det svenska jämkningsförslagets Art. VI föreslagits. Då denna artikel icke har någon motsvarighet i det första svenska utkastet, men väl i det danska, Art. 5, från hvilket den är hemtad, är således denne Karl Johans rättelse i själfva verket gjord mot Bourkes förslag. På samma sätt

[1] *Nielsen*, Kielerfreden, sid. 49.

kan man ock antaga, att här ifrågavarande rättelse af Wetterstedts hand i första utkastet, som är med den nyssnämnda på det närmaste beslägtad, är riktad mot den mellan Bourke och Wetterstedt öfverenskomna redaktionen, som helt och hållet öfverensstämmer med andemeningen i det danska förslaget och faktiskt, ehuru icke till själfva ordasättet, där finnes. Af sakernas verkliga ställning kan man ock vänta, att ifrågavarande stilisering skulle mera intressera Bourke än Wetterstedt. Den senare visste lika väl som Karl Johan själf, att svenska regeringen förbundit sig gent emot England att behandla Norge som ett särskildt rike, och det måste därför väcka förundran, att han ens kunnat låta fatta ett förslag i pennan, som står i strid mot denna förpliktelse. Å dansk sida däremot hoppades man ännu i månader, att freden icke skulle verkställas. Dels var Napoleons fall ej ännu afgjordt, och få tänkte sig på denna tid, att han skulle helt och hållet störtas. Vidare kunde man i alla fall hoppas på ett omslag i den europeiska politiken gent emot Karl Johan och Sverige och väntade därför med stora förhoppningar en resning i Norge mot Kielfredens bestämmelser. Man vet ju ock, att norrmännens motstånd icke blott helsades med entusiasm af Danmarks främste män, utan ock till en början hemligen uppmuntrades äfven af Danmarks konung. Först sedan man af stormakternas bestämda uppträdande kommit till insigt om att den norska själfständighetsrörelsen innebar öfverhängande faror för den danska monarkien, började man betrakta densamma med andra ögon. I jan. 1814 måste man därför å dansk sida gärna hafva sett en redaktion af freden, som kunde i sin mån bidraga att underblåsa elden. Det gifves således knappast tillräckliga skäl att jäfva en försäkran, som blifvit af Karl Johan afgifven i Wetterstedts egen närvaro. Det högsta man kan säga är, att han gjorde sin mening gällande både mot Bourke och Wetterstedt.

I sammanhang härmed torde den egendomliga tolkning böra anmärkas, som förf. gör af fredens Art. XII. Dess bestämmelse, att pommerske och norske ämbetsmäns löner skulle betalas af den tillträdande makten (la puissance acquérante) säges innebära, att de norske skulle ega att hålla sig till »svenska kronan», och till stöd för detta påstående anföres, att detta uttryck förekommer såväl i det danska utkastet som i ett af jämkningsförslagen. Det torde dock vara tämligen klart, att om denna redaktion blifvit stående, så hade man däri gjort samma ändring som i Art. VI rörande statsskulden, så att orden »svenska kronan» blifvit utbytta mot »konungen af Sverige i sin egenskap af konungariket Norges suverän», och att artikeln, sådan den nu lyder, bör tolkas för Norges del i analogi med de stadganden, som tillförsäkra Norge ställningen af ett eget rike med egna finanser. — Likaledes torde förf. gå väl långt, då han påstår, att norrmännen betecknas som svenska undersåtar genom uttrycket »de båda höga makternas undersåtar», om danskar i Norge och norrmän i Danmark. Arten af den förbindelse, som skulle mellan Sverige och Norge upprättas, var ju ej i freden på annat sätt bestämd, än att Norge skulle vara ett eget konungarike. Detta konungarike blef

visserligen genom freden till Sverige afträdt, men däraf följer icke, att norrmännen voro att betrakta som svenska undersåtar. Tvärtom är det af fredens öfriga bestämmelser (Art. IV och VI) klart, att norrmännen kunde kallas undersåtar i förhållande till Sveriges konung endast »i hans egenskap af konungariket Norges suverän», eller emedan han genom freden blef Sveriges *och Norges* konung. Häri ligger visserligen icke, att Norge skulle tillhöra Sveriges konung personligen, men däri ligger, att den rätt, Sveriges rike genom Kielfreden förvärfvade, icke sträckte sig längre än till att med sig förbinda konungariket Norge som en politisk enhet. Af hvad art denna förbindelse skulle blifva, är icke i freden bestämdt och borde icke där bestämmas, om man ej ville göra Danmarks konung till garant af föreningsvilkoren.

Följande afdelningar af författarens afhandling upptagas af bevisen för att konungen i egenskap af svenska statens representant sökte göra sina rättigheter till Norge gällande och att han äfven i denna egenskap slutligen genomdref dem. »De former», säger förf., »som härvid användes, betingades stundom däraf, att den styrande personalens medlemmar tidtals vistades på skilda orter, någon gång ock af förhållanden, som ej äro till alla delar utredda, men detta hindrar ej, att det sätt, hvarpå konungens beslut i nu ifrågavarande fall fattades och utfärdades, i allmänhet med fullt tillräcklig tydlighet vittnar därom, att det var å svenska kronans vägnar, såsom utöfvare af svensk regeringsmakt, som han därvid uppträdde». Det vill synas, som författarens bevisföring äfven i detta stycke är tillfyllestgörande i hvad angår unionens *förberedelser*, ehuru han understundom slår öfver och upptager som bevis för unionens statsrättsliga innebörd eller uppfattningen däraf från svensk sida sådana *provisoriska* svenska regeringshandlingar, som endast af den grunden kunde af svenska regeringen handläggas, att Karl XIII ännu icke hade något norskt statsråd att tillgå, och som måste af svenska regeringen utfärdas, sålänge unionen ännu ej kommit till stånd, i enlighet med Sveriges rikes på Kielfreden grundade anspråk. Så är fallet med Karl Johans utnämning till generalissimus öfver Norges krigsmakt (sid. 39), Essens utnämning till generalguvernör (sid. 37), beslutet om det edsformulär, efter hvilket norska matroser, öfverförda från Holland till Sverige, skulle aflägga trohetsed till Karl XIII (sid. 38) m. fl. Utfärdandet af fullmakt för Karl Johan att vara generalissimus öfver Sveriges och Norges krigsmakt (sid. 115) var ett gemensamhetsärende, för hvars behandling ännu vid den tid, då fullmakten i svenskt statsråd beslöts d. 25 oktober, ingen form blifvit bestämd. Fullmakterna för kronprinsen att öfva kunglig makt och myndighet i Norge och att upplösa stortinget (sid. 114—116) voro uteslutande norska ärenden. Grunden till att åtminstone den ene af dem icke dessmindre blifvit i svenskt statsråd uppvisad och bägge af t. f. hofkansleren kontrasignerade synes mig ligga däri, att de blifvit före konungens erkännande utfärdade, och däruti att intet norskt statsråd fans i Stockholm. Då förf. i den omständigheten, att man i den första fullmakten

lemnat plats för dato öppen och ville anse bägge utfärdade först efter konungens utropande, ser ett bevis för att konungen enligt svenska regeringens åsigt skulle i egenskap af svensk konung af stortinget erkännas som norsk, så måste ju häraf följa, att enligt svenska regeringens åsigt konungen af Sverige borde *efter konungavalet* såsom svensk konung upplösa stortinget — den ena fullmakten var särskildt för detta ändamål utfärdad; men en så absurd åsigt torde man icke kunna med rimlighet tillägga Sveriges regering.

Att sjelfva föreningsfrågan både blifvit betraktad och i allmänhet behandlad som ett svenskt regeringsärende samt att stortinget var å sin sida fullkomligt medvetet därom, att det underhandlade med Sveriges ombud och i sin grundlag ingick förbindelser mot Sveriges rike, har emellertid författaren till fullo ådagalagt. Anmälaren har förut sökt visa detsamma, men med tillgång till ett långt mindre material [1]. Genom sin fullständiga kännedom af statsrådsprotokoll, bref och andra arkivhandlingar har förf. lyckats visa, att de afvikelser, som i denna fråga understundom förekommo, hade sin grund i förhållandenas egen makt och knappast voro större än de oregelbundenheter, som vid andra ärendens behandling ofta blefvo en följd af krigsårens utomordentliga förhållanden. Jag har emellertid ansett och anser ännu, att man vid sjelfva grundlagens bekräftelse å svensk sida med full afsigt underlät att göra densamma till en svensk statshandling. Författaren åter söker bevisa för det första, att grundlagen blef å svensk sida definitivt antagen af Sveriges behörigen fullmäktigade ombud, och för det andra, att den blef af konungen bekräftad eller sanktionerad i hans egenskap af svensk konung, enär Karl Johans sanktion skulle hafva meddelats på grund af ofvannämnda vederbörligen kontrasignerade fullmakt att öfva kunglig myndighet i Norge.

Hvad det förra angår, har förf. icke undanrödt den invändning, som af gammalt gjorts mot kommissariernas kompetens att sluta en ändtlig öfverenskommelse med Norge. Då de voro befullmäktigade att å konungens vägnar »*handla* (i norska öfversättningen af fullmakterna: *underhandle*) och *kommunicera* med norska riksmötet till befrämjande af den skandinaviska halföns framtida lugn och sjelfständighet genom Sveriges och Norges oupplösliga förening» och genom samma fullmakter voro ålagda att ställa sig sin särskilda instruktion till underdånig efterrättelse, hvilken instruktion bland annat innehöll, att de skulle inhemta kronprinsens befallningar i frågor af större betydenhet och i allmänhet inrätta sitt förhållande efter de anvisningar, de af honom kunde erhålla, och då detta förhållande mellan kommissarierna och Karl Johan ingalunda var en hemlighet för Norges storting, kan man omöjligen anse, att de voro befogade att besluta om föreningen å Sveriges vägnar. Säkerligen var det icke en tillfällighet, som gjorde att, då konceptet till deras påteckning å grundlagen innehöll, att denna lag blifvit afhandlad och *beslutad*

[1] Statsförbundet, sid. 9—11, 24 o. f., 34 o. f., 72 o. f., 169 o. f.

mellan Karl XIII »genom undertecknade kommissarier å Dess höga vägnar och *i kraft af deras erhållna fullmakter*» samt Norges storting, däremot i själfva påskriften de inom citationstecken utmärkta orden blifvit utbytta mot »genom oss undertecknade befullmäktigade kommissarier å dess höga vägnar», och att det framför »befullmäktigade» förslagsvis i konceptet skrifna »därtill» blifvit struket (sid. 107 o. f., 308 o. f.). Ty grunden till att kommissarierna kunde den 4 nov. förklara grundlagen å konungens vägnar antagen låg ju tydligen icke i deras fullmakter, utan i Karl Johans under själfva underhandlingens gång meddelade föreskrifter. Författarens antagande, att såväl kommissarierna som Karl Johan under de närmaste dagarne efter d. 4 nov. ansett, att någon särskild konungens bekräftelse å grundlagen icke var behöflig (sid. 108), synes ock, åtminstone hvad de förra angår, bero på ett förbiseende. Ty i brefvet till Karl Johan af d. 6 nov. tala kommissarierna ej blott om konungaedens afläggande såsom en nödig åtgärd för att grundlagen skulle träda i kraft, utan äfven, ehuru i förtäckta ord, om lagens antagande. Det föreslås att kronprinsen skulle begifva sig till stortinget och öfverlemna konungens ed samt mottaga stortingets, och som skäl angifves, att ingen styrelse fans, förrän *denna akt* blifvit fullbordad. Men då längre fram i brefvet talas om »le discours de V. A. R.», synes däraf, att man i denna akt äfven innefattat något annat, nämligen grundlagens antagande å konungens vägnar. Detta var åtminstone sjelfva kärnpunkten i kronprinsens tal d. 10 nov., och ännu d. 11 i samma månad, således sedan kronprinsen antagit grundlagen, beteckna kommissarierna i sin rapport till konungen hans anförande rätt och slätt med benämningen »tal». Då kommissarierna i allmänhet synas i dylika fall hafva handlat efter svenska analogier, måste de också hafva förutsatt ett sådant grundlagens antagande vid personligt möte mellan konungen eller hans ställföreträdare och stortinget. Om man ock kan i samtidiga officiella handlingar uppvisa en mängd uttryck (sid. 108), som tydligen utgå från den uppfattningen, att i och med grundlagens antagande af konungens kommissarier saken var å konungens sida afgjord, hvilket ju i sak är odisputabelt, så bevisar detta icke, att ej den väsentliga *formen* af kunglig bekräftelse återstod.

Denna bekräftelse eller sanktion anser nu förf., att Karl Johan enligt sin egen och kommissariernas uppfattning gifvit som Sveriges konung eller som i egenskap af Sveriges konung norsk konung. Sanktionen stöder sig nämligen på den ofvannämnda fullmakten, som har svensk kontrasignation, och endast under förutsättning af att konungen som Sveriges konung tillika var Norges kunde han före grundlagens antagande öfva den handling af norsk regeringsmakt, som utgjordes af grundlagens sanktion, hvarjämte Karl Johans förbehåll om svenska ständernas godkännande af de artiklar, som betingade ändringar i Sveriges regeringsform, talar för samma uppfattning af sanktionen såsom gjord af Sveriges konung, enär »i annan egenskap än den af Sveriges konung kunde konungen omöjligen till Sveriges rikes ständer framställa förslag rörande ändringar i konungariket Sveriges grundlag»

(sid. 117—128). Hvad sistnämnda bevis angår, så är det ju klart, att konungen icke genom nämnda förbehåll framställt några förslag till Sveriges ständer, utan endast begränsat sin befogenhet. Att Karl XIII icke skulle kunnat sanktionera grundlagen, utan att han före sanktionen ansett sig som Norges konung, vederlägges däraf, att han ju förut sanktionerat Sveriges regeringsform, hvars antagande gjorde honom till Sveriges konung. Också äro ordalagen i den norska promulgationsakten tydligen lånade ur den svenska regeringsformen (»antage, stadfæste og bekræfte» — »antaga, gilla och bekräfta») och kommissarierna hafva ju själfva angifvit, att den senares »préambule» varit mönstret (sid. 126, not. 2). Huru föga främmande ett sådant förfarande måste förefalla för svensk uppfattning framgår för öfrigt däraf, att till och med Fredrik I både *vedertagit* och *bekräftat* regeringsformen af 1720. Märkelig är ock den besynnerliga inkonsekvens, som föranleder förf. att anse grundlagen antagen efter en fullmakt, som förutsätter samma grundlag som antagen, men neka möjligheten däraf, att han kunnat bekräfta grundlagen såsom norsk konung efter att hafva blifvit vald till konung. Det förra skall förklaras däraf, att grundlagens antagande enligt svensk fullmakt d. 10 nov. uppfattades som sanktion, under det att det verkliga antagandet skett d. 4 nov. genom kommissarierna. Är det senare antagandet riktigt, hvarför behöfver då förf. gå tillbaka ända till freden i Kiel för att få Karl XIII till norsk konung?

Då Karl Johan d. 10 nov. antog grundlagen, åberopades ingen fullmakt af Karl XIII såsom grund för denna myndighet. Han handlade därvid utan tvifvel efter samma uppdrag, som förut förmått honom att bestämma underhandlingens gång och bemyndiga kommissarierna att förklara grundlagen å konungens sida antagen. Rätten att gifva sådana befallningar var honom uttryckligen tillerkänd i instruktionen för kommissarierna, som är ställd i konungens namn, men underskrifven af Karl Johan »d'après l'autorisation du Roi et par l'ordre de Sa Majesté». Efter hvilken fullmakt är denna handling underskrifven? Och efter hvilken fullmakt har Karl Johan underskrifvit konventionen i Moss, som är ett fördrag af den art, att en befälhafvande general omöjligen kan tänkas som sådan hafva haft myndighet att afsluta detsamma? Eller förklaringen af 10 aug. som säges vara utfärdad »en vertu des pouvoirs qui nous ont été délégués par Sa Majesté le Roi de Suède et de Norvège», hvilket i Posttidningen återgifves med »i kraft af de fullmakter etc.» (Bil. 55: 6)? Då grundlagens antagande den 10 nov. fattades i pennan för att bifogas grundlagen som ingress, åberopas visserligen konungens fullmakt, men det är icke bevisadt, att härmed afsetts någon skriftlig handling. Och äfven om man medgåfve, att härmed afsetts den odaterade fullmakten från 25 oktober, så blir den norska grundlagen i alla fall ingen svensk regeringshandling. Ty då giltigheten af Karl XIII:s egna regeringshandlingar voro enligt Sveriges regeringsform beroende af svensk kontrasignation, så kunde han icke häller genom sin fullmakt bemyndiga

någon annan att dispensera från denna regel. Å Sveriges vägnar kan Karl-Johan således omöjligen hafva sanktionerat en lag, som är försedd med norsk kontrasignation.

Icke häller förf:s uppfattning af norska stortingets åsigt om bekräftelsen af d. 10 nov. såsom en ratifikation å Sveriges vägnar är exakt. Då stortinget förklarade att grundlagen *enligt sin natur* icke kan höra till de lagar, som erfordra konungens sanktion för att blifva lag, så är ju detta tydligen en återklang af den franska revolutionens rousseauska idéer och hade alls icke sin grund i att stortinget utgått därifrån, »att det var med konungen af Sverige i hans egenskap af svenska statens representant och *endast i denna hans egenskap*, som det hade att göra» (sid. 125). Att stortinget till en början utgått ifrån att konungens högtidliga antagande af grundlagen var en sanktion, omtalar förf. själf. Då det sedermera icke ville erkänna, att grundlagen var af konungen *bekräftad*, utan blott ville anse den af honom *antagen*, så synes det hafva velat betrakta det högtidliga antagandet blott som ett tillkännagifvande, att konungen på vilkor af Norges grundlag mottog den genom valet hembjudna norska kronan. Nu är det sant, att om man nekar denna akt karaktären af sanktion och skall besvara frågan, hvad det då var för en bekräftelse, som verkligen gafs d. 10 nov. med bägge parters goda minne, så ligger ratifikationsteorien nära till hands. Men den omständigheten, att den franska lärdomen på 1814 års urtima storting sprang bort med stortingets sunda förstånd, och att norska stortingskomitéer efter 1814 på nämnda sätt drifvits från Scylla på Charybdis, utgör icke tillräcklig grund att tillägga en handling karaktären af ratifikation, hvilken fullständigt saknar den lagliga formen för en sådan och aldrig å svensk sida så uppfattats.

Äfven om förf. hade rätt i sin uppfattning af svenskarnes och norrmännens förhållande till bekräftelsen af 10 nov., så vore den dubbelståndpunkt han själf intager ohållbar. I historiskt afseende kan den möjligen bidraga till att förklara händelserna, men det duger icke att däraf draga statsrättsliga resultat. Antingen kan man hålla fast vid freden i Kiel och på denna grundval deducera unionens statsrätt, men då duger det icke att beteckna norska grundlagen som ett fördrag mellan två konungariken och att vindicera densamma denna egenskap genom att uppvisa, att man vid dess tillkomst i allmänhet iakttagit folkrättens regler eller de bestämmelser, som fordras af Sveriges regeringsform vid underhandlingar och ingående af förbindelser med främmande makter. Det gäller då att visa, att de regler blifvit iakttagna, som fordras för rent svenska ärendens lagliga behandling, och om detta är fallet, blir grundlagen ett privilegium för en svensk landsända med titel af konungarike. Eller ock kan man bestämma sig för fördragsteorien, men då måste freden i Kiel uppgifvas, ty fördrag kunna icke slutas med upproriska undersåtar. Slutligen kan man uppgifva båda dessa ståndpunkter och se det enda gällande unionsfördraget i riksakten, och denna ståndpunkt är i själfva verket den enda, som låter sig historiskt och statsrättsligt försvara.

Författarens uppfattning af riksakten är i hufvudsak densamma som den vid 1859—60 års riksdag förfäktade, nämligen att den i sig upptager blott sådana föreningsstadgar, som påkallade ständernas medverkan, enär de medförde ändringar eller jämkningar i Sveriges grundlagar, under det att norska grundlagen i de delar, som ej berörde svenska ständernas konstitutionella rätt, var å Sveriges sida antagen genom den svenske konungens bekräftelse och således behöll sin gällande kraft utan ständernas medverkan, hvadan den icke häller utan svenske konungens samtycke — det vill väl säga i svenskt statsråd — kan lagligen ändras.

När konungen d. 15 dec. 1814 beslöt att sammankalla ständerna med anledning af föreningsfrågan, synes man ännu hafva haft för afsigt att endast »till riksens ständers antagande hemställa de jämkningar i grundlagen, hvilka af föreningen med Norge blefve en följd» (sid. 132), detta i enlighet med det förbehåll, som både kommissarierna och Karl Johan gjort vid grundlagens antagande. Men man kan icke säga, att K. Maj:t ännu d. 12 april 1815 intog samma ståndpunkt, då han aflät till ständerna sin proposition »om de konstitutionella förhållanden, som till följe af föreningen mellan Sverige och Norge uppkommit», ty det är alldeles tydligt att genom denna proposition har hela föreningsfrågan blifvit öfverlemnad till ständernas godkännande.

Förf. omtalar, att det i början var meningen att till ständerna öfverlemna endast vissa af den norska grundlagens paragrafer, nämligen dem, »som motsvara eller stå i sammanhang med stadganden af enahanda art i Sveriges rikes regeringsform». Att denna tanke icke fullföljdes, anser han hafva berott därpå, att K. Maj:t tänkt sig, att ständerna kunnat anse äfven andra paragrafer »stå i sammanhang med svenska regeringsformens bestämmelser», hvilket från författarens ståndpunkt måste betyda: påkalla ändringar eller jämkningar i Sveriges regeringsform. Men nu har K. Maj:t lyckligtvis omöjliggjordt en sådan förklaring, för så vidt som däruti skall ligga att K. Maj:t ansett någon del af Norges grundlag ega unionell giltighet utan ständernas medverkan. Ty då han på ett annat ställe i samma proposition säger sig »anse §§ 1, 6, 7 etc. af Norges grundlag egenteligen omfatta de ämnen, som för båda rikena äro *gemensamma*», så ligger ju tydligen häri en förutsättning, att ständerna kunde anse andra paragrafer *gemensamma*, och detta måste således hafva varit grunden till att hela Norges grundlag till ständerna öfverlemnades. Framgår detta redan af orden, sådana de nu stå, blir det ännu mera ögonskenligt, om man läser det i franska konceptet närmast föregående utstrukna stycket: »Le Roi n'a pas crû devoir ni pouvoir indiquer aux États Généraux la marche déterminée à suivre pour leur décision sur la constitution Norvégienne ci-jointe». Att dessa ord blifvit utstrukna måste haft sin grund däri, att konungen dock önskade, att ständerna skulle taga fasta på K. Maj:ts fingervisning med hänsyn till hvilka paragrafer borde anses gemensamma. Däruti kan i själfva verket icke hafva legat något annat eller mera, då K. Maj:t i propositionen talar

om rikets ständer såsom »utöfvande deras rätt att yttra sig öfver *Norges grundlag»* och slutligen »öfverlemnar denna vigtiga fråga till rikets ständers lugna och eniga beslut, säker att de i hela dess vigt och omfattning inse och bedöma densamma». Är det ett rimligt antagande, att K. Maj:t skulle hafva tänkt sig någon enda paragraf i Norges grundlag utan ständernas medverkan giltig som föreningsbestämmelse, då han till dem öfverlemnar hela grundlagen och säger sig vara säker, att de skola bedöma denna vigtiga fråga *i hela dess omfattning?*

Det är sant, att propositionen med uttrycken »de §§ af Norges rikes grundlag, som stå i sammanhang med stadganden af enahanda art i Sveriges regeringsform» och »de §§ af Norges grundlag, som egentligen (principalement) omfatta de ämnen, som för båda rikena äro gemensamma», synes hafva menat samma sak. Men skulle häruti ligga, att andra paragrafer, som *icke egentligen* omfattade gemensamma ämnen, men dock omfattade gemensamma ämnen, redan voro utan ständernas medverkan giltiga som unionsbestämmelser, då måste en så besynnerlig tanke hafva varit tydligen utsagd, i synnerhet som den strider mot propositionens öfriga delar.

Det är ock otänkbart, att K. Maj:t kunnat anse den svenska statsmakten såsom sådan ega en afgörande rätt öfver Norges grundlag, på samma gång som han förklarar, att »vid bestämmande af folkens gemensamma rättigheter en fullkomlig jämnlikhet borde dem emellan upprättas», och att »afsigten ej borde eller kunde vara, att någotdera folket inkräktade öfver det andras beslut en egenmäktig pröfning».

I sjelfva propositionens öfverskrift måste enligt vanligt språkbruk uttrycket »konstitutionella förhållanden» vara liktydigt med »unionsförhållanden» eller »gemensamhetsförhållanden», ehuru visserligen ännu kan ligga bibetydelsen af sådana förhållanden, som fordrade jämkningar i Sveriges regeringsform, då ju enligt K. Maj:ts uppfattning just dessa voro gemensamma. Men kan denna sekundära betydelse ännu ligga i K. Maj:ts proposition, så är den däremot otänkbar i riksakten. Ty konstitutionsutskottet ansåg, och samtliga stånden vedertogo, att »de förhållanden, som till följe af föreningen mellan Sverige och Norge uppkommit, väl i det afseendet vore konstitutionella, att de bestämde *vilkoren för bägge rikenas förening* under en gemensam styrelse, men ej af den egenskap, att de, såsom i något afseende medförande ändring i grunderna för någotdera rikets inre samhällsförening och styrelse, till deras bestämning behöfde vara underkastade det behandlingssätt, som den svenska grundlagen för afgörande af grundlagsfrågor föreskref». Då utskottet därjämte föreslog och rikesens ständer beslöto »att en särskild riksakt till bestämmande af de konstitutionella förhållanden, som till följe af föreningen mellan Sverige och Norge uppkommit, måtte upprättas», så måste dessa i själfva riksaktens titel nu stående ord vara liktydiga med »Riksakt till bestämmande af vilkoren för bägge rikenas förening».

Till yttermera visso säger riksaktens egen ingress: »Alltså hafva vi, lagliga ombud för Sveriges och Norges inbyggare, ej trott oss

kunna på ett värdigare och högtidligare sätt för kommande tider befästa *vilkoren för den mellan Sverige och Norge träffade föreningen* under en konung, men med åtnjutande af särskilda regeringslagar, än då vi öfverenskommit att i en särskild riksakt innefatta och upptaga *förenämnda vilkor* alldeles som de ord för ord härefter följa». Från prof. Alins ståndpunkt måste ett dylikt uttryckssätt förefalla »lindrigt sagdt oegentligt» (sid. 135, not. 1), men en sådan »oegentlighet» i en internationell lag måste för saken i fråga vara absolut afgörande, i synnerhet då man kan anföra mångfaldiga uttalanden af K. Maj:t, riksstånd, storting, utskott, deputationer och enskilda riksdagsmän, hvilka bestyrka, att alla parter på renaste allvar menat hvad de här skrifvit.

Så afgörande synes mig denna riksaktens redaktion, att äfven om Norges grundlag blifvit i laga former stadfäst som en svensk regeringshandling, så vore den i alla fall genom riksakten upphäfd såsom sådan. Men en sådan bekräftelse har aldrig skett. Jag har i sin tid sökt att ådagalägga, att under det Norges urtima storting 1814 för sin del definitivt antog vissa föreningsstadgar i sin grundlag, dessa äro att från svensk synpunkt uppfatta som »en traktat af den art, som kräfver bifall af Sveriges riksdag eller i allt fall hänskjutes till dess afgörande och således till en början endast förslagsvis uppgöres med främmande makt». De vigtiga aktstycken förf. meddelat och den inledande bevisning, hans afhandling innehåller, synas mig bestyrka, att detta kännetecknande varit fullt exakt.

Min anmälan har kommit att till god del taga formen af en kritik af förf:s slutsatser, ehuru jag är enig med honom om de flesta af hans premisser. Dessa innehålla i själfva verket en fullständigare och pålitligare utredning af unionens tillkomst, än någon hittills gifvit, och skola säkert alltid blifva en oumbärlig hjälpkälla för hvar och en, som vill ingående studera dess historia.

Nils Höjer.

Tsar Peters underhandlingar 1716 om landgång i Skåne af K. J. Hartman. Akad. afhandling. 182 sid. Helsingfors 1887.

Angående tsar Peters och Fredrik IV:s misslyckade plan att göra en landstigning i Sverige hösten 1716 hafva under senare tider noggranna, på omfattande arkivstudier grundade arbeten utkommit. Så utkom i Dansk Historisk Tidsskrift för år 1881 ett märkligt arbete af prof. E. Holm: »Studier til det store nordiske Krigs Historie»; sedermera har K. J. Hartman i en akademisk afhandling behandlat samma ämne, och det är på detta senare arbete, jag önskar fästa uppmärksamheten.

Författaren börjar sin afhandling med en redogörelse för tsar Peters tidigare planer att angripa Karl XII i hjärtat af Sverige för

att der diktera fredsvilkoren. Redan 1710 uppgjorde han en dylik plan, men han hindrades en tid att göra något för dess verkställande genom anfall från Turkiet. Så snart han sedermera fann, att han ej hade något att befara från Turkiet, upptog han planen ånyo, men då han ansåg sig för svag att ensam våga ett angrepp på det egentliga Sverige, sökte han genom underhandlingar skaffa sig bistånd af andra makter, framför allt af Danmark och Preussen. Till Köpenhamn sände han 1713 sin gunstling Jaguschinskij för att drifva igenom en öfverenskommelse med Danmark, enligt hvilken Ryssland och Danmark borde med gemensamma krafter antingen angripa Stockholm eller ännu hällre Karlskrona och den där liggande flottan. Det framstälda förslaget ledde ej till något resultat, enär den danske konungen, Fredrik IV, icke vågade företaga något angrepp, så länge Preussens konung, Fredrik Vilhelm, ej öppet slutit sig till Sveriges fiender. Efter redogörelsen för ofvannämnda förslag öfvergår författaren till de politiska förhållanden, som uppkommo efter Utrechtsfredens afslutande och hvilka hade stort inflytande på vårt fäderneslands öden. Författaren framhåller, att efter fredens afslutande Sverige till en början gynnades af Frankrike och England, särskildt af Frankrike, som uppäggade konungen i Preussen mot tsaren. Sannolikt skulle också Karl XII kunnat bilägga sin tvist med Preussen, om han visat någorlunda tillmötesgående. Emellertid togo händelsernas utveckling snart en för Sverige ödesdiger vändning genom drottning Annas och Ludvig XIV:s död. Frankrike visade sig från denna tid liknöjdt för Sveriges väl, och kurfursten af Hannover, som under namn af Georg I också blifvit konung i England, uppträdde afgjordt fiendtligt och bemödade sig på allt sätt att begagna sig af Englands makt för att kunna förena Bremen-Verden med sitt kära arfland Hannover.

Tsar Peter arbetade under tiden allt jämt på att förmå Fredrik Vilhelm I och Georg I att öppet sluta sig till Sveriges fiender, och så snart hans bemödanden lyckats, framstälde han ånyo till Fredrik IV ett närmare formuleradt landgångsförslag, enligt hvilket hufvudanfallet skulle företagas mot Skåne, under det att den ryske generalen Apraxin med ungefär 20,000 man på en rysk galereskader gjorde en diversion från Finland mot Sveriges östra kust. Till landstigningsförsöket i Skåne erbjöd sig tsaren att lämna ungefär 30,000 man. Underhandlingarna med Fredrik IV fortgingo dock långsamt. Genom Karl XII:s plötsliga infall i Norge i slutet af februari 1716 nödgades Fredrik IV rikta hela sin uppmärksamhet på att skydda detta land, hvarför han tills vidare måste låta andra planer hvila. Han anhöll till och med om hjälp af tsaren till Norges försvar — något som denne ingalunda var böjd att lämna, Tsaren ansåg, att Norge lättast skulle kunna befrias från det fiendtliga anfallet genom en landstigning i Skåne. Snart visade det sig visserligen, att ingen synnerlig stor fara hotade Norge, emedan Karl XII företagit anfallet med allt för få trupper och utan tillräckliga förråd af lifsmedel, men anfallet hade fördröjt underhandlingarna med tsaren och hindrat Fredrik IV att göra några förberedelser till landstigningen i Skåne, emedan han måst

sända en stor del af den danska flottan och en mängd trupper och lifsmedel till Norge. Karl XII:s anfall på Norge 1716 har utan tvifvel mer än något annat gjort, att fiendernas planer mot Sverige 1716 misslyckades.

Tsaren förde äfven underhandlingar med konungarne i Preussen och England i afsigt att förmå dem att deltaga vid en landstigning i Skåne. Dessa underhandlingar ledo dock genom tsarens samtida inblandning i Mecklenburgs inre förhållanden. I sin ifver att kunna så snart som möjligt realisera sin plan skyndade han sig att, innan ännu underhandlingarna med andra makter angående landstigningen ledt till någon öfverenskommelse, inlåta sig i nära förbindelse med hertig Karl Leopold af Mecklenburg, med hvilken han ock lät i början af 1716 förmäla sin brorsdotter Katarina Ivanovna. Genom denna förbindelse fick tsaren tillåtelse att i Mecklenburg samla och inqvartera de trupper, som han ämnade använda till en landstigning i Skåne. Förbindelsen med hertigen var dock ett politiskt misstag. Den mecklenburgska adeln, som låg i strid med sin hertig, fruktade, att denne skulle begagna sig af de inqvarterade ryska trupperna för att qväfva all opposition. Dunkla rykten om tsarens äregiriga och vidtgående planer utspredos och antogo snart formen af kategoriska påståenden, såsom att talet om en landstigning i Sverige blott var en förevändning, att tsarens egentliga mål var att blifva medlem af Tyska riket och få tillfälle att inblanda sig i dess inre angelägenheter samt att han, just under det han låtsade sig göra förberedelser till en landstigning, i hemlighet förde underhandlingar med Karl XII om en separatfred. Tsarens uppförande var för öfrigt sådant, att dylika rykten lätt kunde uppkomma och vinna förtroende. Han lofvade hertigen af Mecklenburg bedrifva saken så, att Wismar efter dess snart väntade kapitulation öfverlemnades åt honom, och då fästningen kapitulerade sände han dit trupper och fordrade att få inlägga garnison i densamma jämte de makter, som tvungit fästningen till kapitulationen. Denna begäran tillbakavisades dock bestämdt af den danske generalen Dewitz, men hans oförsynta fordran uppväckte stort misstroende hos hans allierade. Genom sin inblandning i Mecklenburgs inre angelägenheter kom han i spändt förhållande till kejsaren, konungen i Preussen och flere tyska furstar.

Allt sedan slutet af år 1715 hade fråga varit å bane om ett personligt sammanträffande mellan tsaren, Fredrik IV och Fredrik Vilhelm, då närmare öfverenskommelse om landstigningsplanen skulle träffas. Ett dylikt sammanträffande egde först rum mellan tsaren och Fredrik Vilhelm i början af maj 1716, då den senare förmåddes till några medgifvanden, som kunde blifva af vigt för verkställandet af planen i fråga, men till någon aktiv medverkan kunde han ej öfvertalas. Något senare möttes tsaren och Fredrik IV i närheten af Hamburg, där dessa båda monarker öfverenskommo att företaga en landstigning i Skåne samma år. Traktaten härom slöts i Altona, och tsaren lofvade att deltaga i företaget med 40 bat. inf. och 2 eller 3 dragonregementen, hvarjämte han sade sig samtidigt med

hufvudanfallet vilja från Finland sända en eskader med 20,000 man för att angripa Sverige. Fredrik IV åter förband sig att bidraga till landstigningsförsöket med 20 bat. inf. och 10,000 man kavalleri. Sedermera påstod tsaren, att Fredrik IV äfven lofvat att sända några örlogsskepp till Ålands haf för att understödja det tillämnade angreppet från finska sidan. Något härom finnes ej taladt i traktaten, och ej häller finnas några andra säkra bevis, att tsarens påstående är öfverensstämmande med sanningen.

Hvad tsarens underhandlingar med Georg I angår, så framhåller författaren, att Georg visade sig mycket vacklande; än var han villig att bistå tsaren, än motarbetade han honom. I mars och april visade sig konung Georg och hans hannoveranska rådgifvare benägna att understödja tsaren med en engelsk flottas afsändande till Östersjön, och några engelska ministrar voro äfven villiga att medverka härtill, men snart nog inträffade en stor förändring i Georgs politik, hvilket sannolikt berodde därpå, att de flesta engelska ministrarne och det engelska folket i allmänhet ej ville bidraga till Sveriges fall och Rysslands storhet. Vid underhandlingarna med England framstälde tsaren tillika stora fordringar. Så ville han att Georg I skulle garantera honom besittningen af Ingermanland, Lifland, Estland och Karelen med Viborg och, i fall han angrepes i dessa besittningar, lemna honom ett understöd af 15 linieskepp, hvilken flotta tsaren ville använda efter sitt godtfinnande. Vidare ville han, att traktat härom genast skulle afslutas före afslutandet af en ifrågasatt handelstraktat, som i synnerhet låg engelsmännen om hjärtat. När Georg I emellertid såg, att en landstigning med allvar förbereddes af tsaren och Fredrik IV, trots allt hvad han gjort för att hindra en dylik, började han ånyo befordra den, men det gjorde han företrädesvis för att få bort de ryska trupperna ur Tyska riket. Under förberedelserna till fälttåget hade tsaren nämligen uppfört sig därstädes mycket våldsamt och hänsynslöst. Han hade låtit häkta mecklenburgska adelsmän, som voro hertigen obehagliga, gjort stora reqvisitioner af lifsmedel till sina truppers underhåll, tvungit tyska städer att lämna transportfartyg m. m.

Efter många ansträngningar lyckades tsaren omsider att öfverföra omkring 29,000 man till Danmark, men dessa ankommo dock dit senare, än beräknadt var, och detta berodde till största delen därpå, att danskarne, som lofvat öfverföra en del trupper, ej kunde göra detta i tid. Karl XII:s anfall på Norge hade, såsom ofvan är nämndt, länge fördröjt Fredrik IV:s förberedelser till landstigningen, och sedermera hindrade äfven motvind en lång tid de ryska truppernas transport till Seland. När omsider allt såväl från dansk som rysk sida syntes vara i ordning för truppernas öfvergång till Skåne, förklarade tsaren i slutet af augusti (g. st.), sannolikt på sina ministrars och generalers råd, att han först följande år ville deltaga i ett landstigningsförsök. Skälet till detta steg, som väckte ett oerhördt uppseende i hela Europa, uppgaf han vara, att den lämpliga årstiden för en landstigning nu vore förbi, så att en dylik ej utan stor risk kunde

företagas, synnerligast som svenskarne fått god tid att förbereda sig till kraftigt motstånd, hvarom han genom flera rekognosceringar utmed skånska kusten hunnit öfvertyga sig. Vidare anförde han som skäl till sitt beslut, att Fredrik IV ej kunnat förmås att sända några örlogsskepp till Ålands haf för att där understödja den ryske amiralen Apraxins eskader vid dess tilltänkta angrepp från finska sidan.

Till följd af tsarens beslut uppkom den största bitterhet mellan honom och de öfriga allierade. Man tillskref till och med tsaren den förrädiska planen, att han ämnat öfverrumpla Köpenhamn och bemäktiga sig denna stad. Denna misstanka var utan tvifvel ogrundad, men det ser ut som om Fredrik IV verkligen trott därpå, ty annars hade han väl ej gifvit befallning att fördubbla vakterna vid de portar, som voro närmast det ryska lägret, eller låtit artillerister natt och dag stå tillreds vid kanonerna med brinnande luntor i de bastioner, som stötte till dessa portar, eller utsändt starka patruller nattetid eller på förhand bestämt, hvarest såväl militären som borgerskapet med skarpladdade gevär skulle samlas, om något allarm uppstode? Georg I visade sig synnerligen förbittrad på tsaren, efter det denne uppgifvit landstigningsplanen. Han föreslog till och med, att man skulle bemäktiga sig tsarens person, tills ryssarne utrymt Danmark och Tyskland. Till en så våldsam handling kom det dock icke, utan tsaren fick i fred lämna Danmark, dock påskyndades hans afresa så mycket som möjligt. Han förde nu sina trupper tillbaka till Mecklenburg, erbjudande sig att det kommande året deltaga i ett landstigningsförsök i Skåne. Men detta erbjudande väckte blott misstankar mot hans afsigter och gjorde brytningen med Georg I fullständig, och de försök, som tsaren äfven sedermera gjorde att förmå honom och Fredrik IV att följande året bidraga till en landstigning, misslyckades helt och hållet.

Man har anklagat tsaren, att han drifvit dubbelt spel så till vida, att han samtidigt med rustningarna till landstigningen underhandlat om en separatfred med Sverige. Författaren söker fria honom från denna anklagelse, men han medgifver dock, att tsaren för att hålla vägen öppen för sig ej tillbakavisat de anbud om separatfred, som genom landtgrefven af Hessen-Kassel vid denna tid framstäldes till honom. Om Görtz personligen sammanträffat med furst Kurakin i Haag — något som författaren förnekar — är väl oviest, men säkert är, att Görtz, låt vara genom åtskilliga mellanhänder, låtit underrättelser komma till hans kännedom, som kunna haft stort inflytande på tsarens handlingssätt. Så berättade Görtz i bref till Karl XII den 20 juli, att Kurakin visat sig orolig, då Görtz berättat, att man i Sverige mera önskade än fruktade en landstigning, emedan man då kunde få tillfälle att göra en vigtig kupp med den i beredskap stående krigshären.

Författaren har lämnat noggranna upplysningar om antalet af de trupper, som tsaren förde till Danmark. Det skulle också hafva varit mycket intressant, om författaren äfven velat meddela några närmare detaljer om den styrka, som från Finland skulle anfalla Sverige. Till framställande af denna önskan manas anmälaren särskildt

däraf, att tsaren sade sig uppgifva landstigningsförsöket hösten 1716 äfven af det skäl, att Fredrik IV ej velat understödja amiral Apraxin. Det ser dock ut, som om detta skäl blott varit ett svepskäl. Den 6 augusti underrättade nämligen generalmajor Karl Gustaf Armfeldt Karl XII, att han för att få kunskap om den ryska härens och flottans tillstånd i Finland sändt en fänrik dit för att taga reda härpå, och denne hade nyligen återkommit. Af hans berättelse framgick, att ryssarnes styrka var allt för svag för att med allvar kunna företaga något mot Sverige. Förut hade svenskarne genom åtskilliga spioner, såsom den bekante kunskaparen Löfving och presten Albertus Spensius, fått kunskap om, att tillståndet bland de ryska trupperna var dåligt till följd af brist på lifsmedel och däraf alstrad elakartad sjukdom. Författaren själf uppgifver, att Apraxin redan i början af juni klagade, att bristen på proviant förlamade hans rörelser. En undersökning, huru stor den ryska styrkan var, som låg i Finland för att öfvergå till Sverige, huru den var försedd med proviant och kläder, hurudant hälsotillståndet var m. m., synes därför vara särdeles nödig för att man skall kunna veta, om man bör fästa något afseende vid tsarens ofvan anförda påstående.

Författaren synes hafva god literaturkännedom om den ifrågavarande tiden. En och annan förut känd sak har dock undgått hans uppmärksamhet: så angående den svenska flottans verksamhet våren och sommaren 1716 och likaså angående den svenska härens styrka i Skåne, just vid den tid då landstigningen skulle företagas.

Författaren nämner i sin afhandling, att han har för afsigt att behandla tsarens diplomati äfven under de följande åren, och det är att önska, att denna afsigt måtte realiseras så fort som möjligt. Säkerligen kommer han att ur de ryska arkiven meddela många vigtiga upplysningar om den ifrågavarande tidens tilldragelser.

J. A. Lagermark.

Öfversigt af Tidskrifter

och andra periodiska publikationer

Meddelanden från Svenska Riksarkivet utg. af C. T. Odhner. XIII. Årsberättelse för år 1888. — Riksarkivariens und. utlåtande ang. arkivväsendets ordnande. — Pergamentsbref från medeltiden i Stockholms rådhusarkiv. — Förteckning öfver rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifvelser till regeringen och rådet. Nov. 1632—Juni 1636. I. 1632—1634.

K. Bibliotekets Handlingar. 11. Årsberättelse för 1888. — Berättelser om Sveriges krig. 1. 1564—1650.

Arkiv för Nordisk Filologi utg. under medvärkan af S. Bugge m. fl. genom Axel Kock. VI. Ny följd. II, 1. — J. Torkelsson, Bemærkninger til enkelte vers i Snorra Edda. — A. Kock, Några bidrag till fornnordisk grammatik. — H. Falk, Om Friðþjofs saga. — S. Söderberg, Adjektivum »Örgrandr». — B. Olsen, Vigsloði. — Rydberg, Undersökningar i germanisk mythologi, anm. af F. Detter.

Nordisk Tidskrift för Vetenskap, Konst och Industri. Utg. af Letterstedtska Föreningen genom O. Montelius. 1889, 4. R. Steffen. Några germaniska myter i ny belysning (valkyrjemyten, nibelungsagan och völundsagan). — Kr. Nyrop, En middelalderlig skik (afläggandet af högtidliga löften om utförande af någon gärning eller bedrift).

Ny Svensk Tidskrift utg. af R. Geijer. 1889, 5, 6. H. E. Larsson, Emin pascha. — K. U. Nylander, Semitiska studier i Sverige under flydda tider II.

Finsk Tidskrift utgifven af F. Gustafsson och M. G. Schybergson. 1889, 6. A. F. Nordqvist, Speranskis fall. — I Bokhandeln. Åbo stads historia af C. v. Bonsdorff, anm. af M. G. S.; Sveriges ridd. och adels riksdagsprot. fr. o. m. 1719, anm. af T. Dillner. — 7. A. F. Nordqvist, Speranskis fall. — 8. R. Tigerstedt, Lavoisier. — I Bokhandeln. Svensk literaturhistoria af H. Schück, anm. af C. G. Estlander.

Aarböger for Nordisk Oldkyndighed og Historie. II Række, IV, 2 (1889). K. Erslev, Unionsbrevet fra Kalmarmödet 1397.

Beiträge zur Kunde Ehst-, Liv- und Kurlands herausgegeben von der Ehstl. Literar. Gesellschaft. IV, 2 inneh. bl. a.: Gleichzeitige Uebersetzungen der Schreiben des Nowgorodschen Statthalters an P. de la Gardie und des letzteren Antwort nach Nowgorod und an den Zaren

Ivan IV nach Moskau. — Dichtungen (en ang. striden mellan Sigismund och hertig Karl). — W. Greifenhagen, Archangel als Handelsconcurrentin Revals im 17 Jahrhundert.

Baltische Studien XXXIX, 1. C. Fabricius, Aus Schwedisch Pommerns Franzosenzeit.

Baltische Monatsschrift XXXVI, 5. T. Christiani, Die Gegenreformation in Livland.

Historische Zeitschrift. Herausgegeben von H. v. Sybel und Max Lehmann. Neue Folge XXVI, 1 (1889). A. Wohlwill, Zur Geschichte der diplomatischen Beziehungen zwischen Preussen und Frankreich (1800—1807). — E. Marcks, Coligny und die Ermordung Franz von Guise's. — B. Niese, Zur Verfassungsgeschichte Lakedämons. — O. Harnack, Zur Vorgeschichte und Geschichte des Krieges von 1812. — Literaturbericht (bl. a. Willem Usselinx founder of the dutch and swedish Westindia companies by J. F. Jameson). — XXVI, 2. M. Lehmann, Die ursprüngliche Fassung der Histoire de mon temps Friedrich's des Grossen. — F. Meinecke, Brandenburg und Frankreich 1688. — A. Brückner, Der Herzog von Richelieu (1766—1822). — J. Loserth, Neue Erscheinungen der Wiclif-Literatur. — Miszellen. — Literaturbericht (bl. a. Die Nordische Frage von Danielson) m. m. — XXVI, 3. H. v. Friedberg, Der Kriminalprozess wider den Ungarn Michael v. Klement. — M. Lehmann, Gneisenaus Sendung nach Schweden und England im Jahre 1812. — Literaturbericht (bl. a. Geschichte des ersten schwedisch-polnischen Krieges von J. Hoppe).

Prof. Lehmann meddelar några lifligt skrifna och intressanta bref af den berömde preussiske krigaren och statsmannen Gneisenau, skrifna 1812, då han såsom privatman, men med hemliga uppdrag af preussiske statsministern Hardenberg besökte bland andra länder äfven Sverige och England. Hvari hans hemliga uppdrag egentligen bestodo, vet ej utg. sjelf att upplysa — annat än att det gälde Tysklands befrielse från Napoleon — och Gneisenau skrifver, att han ej vågat meddela dem svenske kronprinsen, emedan denne ansågs ej fullt pålitlig och tystlåten. Den senare åter synes ha varit mindre förbehållsam mot Gn. och gaf honom muntliga uppdrag till regenten i England angående deras gemensamma uppträdande mot Frankrike och krigsplaner, om hvilka Gn. synes vara tämligen underrättad.

Neues Archiv für Sächsische Geschichte und Alterthumskunde X, 1, 2. A. Gaedeke, Zur Politik Wallensteins und Kursachsens in den Jahren 1630 - 34 (bl. a. ett bref från Axel Oxenstierna till kurfursten af Sachsen $^{29}/_{10}$ 1633).

Göttingische gelehrte Anzeigen, 1889, n:o 2, 3. Schirren, Recueil des Traités et conventions conclus par la Russie avec les puissances étrangères (utförlig anmälan af de partier, som angå nordiska kriget). -- N:o 7. Amira, anm. af Lehmann, Abhandlungen zur german., insbesondere nordischen Rechtsgeschichte.

Mittheilungen des Instituts für Oesterreichische Geschichtsforschung, X, 2 (1889). F. Arnheim, Das Urtheil eines schwedischen Diplomaten über den Wiener Hof im Jahre 1756. Aus dem schwedischen Reichsarchiv in Stockholm.

The English Historical Review edited by the rev. M. Creighton. **1889 july.** W. O'Connor Morris, The war of 1870/1: After Sedan. — E. Armstrong, Recent criticism upon the life of Savonarola. —

C. Ransome, The battle of Towton. — J. Th. Bent, The Lords of Chios. — W. A. B. Coolidge, The republic of Gersau. — Notes and documents. — Reviews of books. — List of historical books recently published. — Contents of periodical publications.

Revue Historique. 1889 juillet-août. d'Avenel, L'administration provinciale sous Richelieu. — Ch. Lécrivain, L'antidose dans la législation athénienne. — R. Saleilles, Du rôle des scabins et des notables dans les tribunaux carolingiens. — Ch. Auriol, La défense de Dantzig en 1813 (fin). — Bulletin historique: France (Monod et Molinier); Allemagne, moyen âge (Schum). — Comptes-rendus critiques. — Publications périodiques et sociétés savantes. — Chronique et Bibliographie.

Revue d'histoire diplomatique. III, 3. Discours du président de la société d'histoire diplomatique à l'assemblée du 28 mai 1889. — Récit du voyage fait en France par Mme de Guiche au mois de juin 1801. — A. Baudrillart, Examen des droits de Philippe V et de ses descendants au trône de France (fin). — Schefer, Mémoire du marquis de Bonac sur les affaires du nord de 1700 à 1710 (fin). — Carathéodory Effendi, L'empire d'Orient et ses impératrices. — Comptes-rendus. — Chronique m. m.

Slutet på Bonacs mémoire innehåller teckningar af danska konungen och furst Ragoczy samt en utförlig skildring af den senares ställning.

Archivo storico Italiano III, 2. A. Favaro, Ticone Brahe e la Corte di Toscana.

Öfversigter och Granskningar

— —

Sveriges Ridderskaps och Adels riksdagsprotokoll från och med år 1719. *Åttonde delen*, andra häftet (bilagor till 1734 års protokoll) ss. 559—629, Stockholm 1887. *Nionde delen* (1738—39 års riksdag 1) 566 ss. + 32 ss. bilagor, Stockholm 1887. *Tionde delen* (1738—39 års riksdag 2) 582 ss. + bilagor ss. 33—56, Stockholm 1888. *Elfte delen* (1738—39 års riksdag 3) 542 ss. + bilagor ss. 57—74, Stockholm 1889. Kongl. Boktryckeriet.

När 1886 de då senast utkomna partierna af ofvanskrifna, för vår historia så ytterst vigtiga publikation anmäldes i denna tidskrift, uttalades den förhoppningen, att utgifningen måtte om möjligt fortsättas ännu hastigare än dittills skett. Detta synes på god väg att realiseras, ty, då 1886 ej fullt 8 delar utgifvits under 12 år, hafva under de 3 år, som sedan dess förflutit, ej mindre än 1 häfte och 3 fullständiga delar af arbetet offentliggjorts, tillsammans omfattande 1,834 ss. För detta vackra resultat har man att tacka kammarherre C. Silfverstolpe, hvilken ombesörjt utgifningen af dessa partier af det stora verket liksom af de 1886 anmälda.

Vid redaktionen hafva fortfarande i allmänhet samma grundsatser följts som förut, hvilket naturligtvis också är lämpligt. En nyhet har dock införts, men då denna ej är af sådan beskaffenhet, att den åstadkommer någon väsentlig rubbning i planen, men onekligen underlättar arbetets begagnande, synes den böra mottagas med tacksamhet. Den består däruti, att från och med den 9:de delen bilagorna (med särskild paginering) utgifvas samtidigt med protokollen. Härigenom blifva, när en riksdag upptager flere delar, de först utkommande af dessa genast fullt brukbara, under det att det gamla sättet att meddela bilagorna, först sedan en riksdags protokoll afslutats, hade till följd, att läsaren måste afvakta hvarje riksdags slutdel för att kunna draga fullständig nytta af dithörande tidigare delar. En mindre lämplig förändring är åter, att i 9:de delen datum uteslutits ur rubrikerna öfver hvarje öppning; i de följande delarne har emellertid utgifvaren åter utsatt data, hvilket naturligtvis för den, som vill i arbetet söka upplysning om förhandlingarna vid någon viss känd tidpunkt, medför en ej ringa lättnad.

Af hvad som sedan 1886 utgifvits innehåller den 8:de delens andra häfte blott bilagor till 1734 års protokoll. Att här redogöra för häftets innehåll, lönar ej mödan, då bilagor naturligtvis böra behandlas i sammanhang med protokollen, och 1734 års protokoll ej innehållas i de delar, med hvilka vi nu hafva att sysselsätta oss. Endast det må anmärkas, att bland dessa bilagor finnas tvänne memorial af Esbjörn Reuterholm, hvilken sedermera spelade en så framstående roll såsom en af Mösspartiets förnämste män. Reuterholms politiska bana började egentligen 1760, men dessa memorial visa, att han redan 1734 leddes af idéer, för hvilka han längre fram ifrigt kämpade. Han uppträdde nämligen sedermera — så ofta ej partilidelse och hans despotiska lynne förblindade honom — såsom en oblidkelig fiende till byråkratiskt förtryck och godtycke, bland annat när det yttrade sig i religiösa förföljelser (det Rutströmska målet), och i dessa memorial lade han sig nu ut för tvänne finska officerare. Ericsson, hvilka jämte sina familjer och meningsvänner blifvit för kätterska åsigter dömda till landsflykt.

Delarne 9—11 innehålla fullständigt riddarhusprotokollen med bilagor för 1738—9 års riksdag. Denna, under hvilken Hattarne grepo makten för att sedan i öfver 20 år behålla den, är visserligen förut till sitt hufvudsakliga förlopp bekant genom Geijers, Malmströms och Fryxells skildringar, men huru förtjänstfulla dessa än äro, måste det dock anses såsom en oskattbar fördel att nu tack vare föreliggande publikationer tillfälle för en hvar står öppet att ur en så vigtig *källa* som det förnämsta ståndets protokoll inhemta en *omedelbar* kännedom om ifrågavarande vigtiga kris. Man gör sig i allmänhet den föreställning, att förhandlingarna på riddarhuset under denna riksdag voro i hög grad stormiga. Detta bekräftas också af protokollen nämligen för de tidpunkter, då de stora politiska frågorna bragtes under behandling, men det var så långt ifrån, att ståndets öfverläggningar blott upptogos af sådana, att t. o. m. den mesta tiden, då såsom alltid under frihetstiden, användes på ekonomiska och personliga frågor samt rena förvaltningsärenden, och vid dessas behandling röjde sig i allmänhet ej någon hetsighet. Man kan därför läsa stora stycken af protokollen utan att af dem få någon föreställning om, huru upprörd sinnesstämningen i själfva verket var, och särskildt är detta fallet med protokollen från riksdagens första månader, innan de egentliga verkstäderna för det politiska arbetet vid riksdagen, det sekreta utskottet och de sekreta deputationerna, blifvit färdiga med sina utlåtanden. Alldeles saknades dock ej häller då våldsamma utbrott. Det är bekant, att själfva landtmarskalksvalet (maj 1738) försiggick under en häftig upphetsning, föranledd däraf, att drottningen genom sitt personliga inflytande sökte hindra C. G. Tessins val, hvilket emellertid blott hade till följd, att han erhöll en öfvervägande majoritet. I protokollets framställning af valet finnes dock intet som häntyder härpå, om ej möjligen, att däri särskildt anmärkts, att vid valets tillkännagifvande för konungen äfven drottningen förklarade »sitt nöje öfver, att en så god patriot vore vald,» samt i nåder tillstadde Tessin »att

kyssa dess höga kongl. hand». Längre fram (nov. 1738), när Hattarne börjat känna sig fasta i sadeln, upprefs dock denna fråga, i det löjtnant Björnberg, en af de ifrigaste inom den s. k. Lagercrantzska frikåren, genom hvilken Hattarne sökte beherska och väl äfven terrorisera riddarhuset, då inlemnade ett memorial (meddeladt bland bilagorna till del X) mot öfverstlöjtnant Güntherfelt, hvilken var den, som gått drottningens ärenden mot Tessin. Enligt Fryxell uppstod med anledning häraf ett så häftigt oväsen på riddarhuset, att Tessin under sina försök att återställa ordningen bräckte landtmarskalksklubban. Denna episod omtalas ej i protokollet, men väl att Tessin gång på gång måste äska ljud och förmana till »kallsinnighet»; hvarvid han bad adeln betänka, »att icke allenast riksens ständer och hela Sveriges rike utan ock hela verlden se nu på oss.» Äfven många Hattar voro emellertid obenägna att drifva denna sak till ytterligheter, och antagligen var orsaken därtill undseende för drottningens person. På grund af den ringa respekten för konunga makten under frihetstiden, skulle man knappast kunna vänta, att en dylik hänsyn denna tid skulle gjort sig gällande, men frihetstidens urkunder, åtminstone från tiden innan Lovisa Ulrikas hänsynslösa anfall på författningen förbittrat sinnena, innehålla många bevis på, att denna tids Svenskar verkligen bevarat en djup vördnad för själfva *kungligheten*, och särskildt synes denna känsla varit stark gent emot Ulrika Eleonora, ättlingen af det gamla konungahuset. Ett betecknande exempel härpå förekom just vid denna riksdag, nämligen med anledning af konungens önskan, att drottningen under hans iråkade sjukdom skulle förestå regeringen (del IX s. 396). Då en af Mössornas förnämste talare assessorn i Åbo hofrätt, lagman Lilliestjerna, tillstyrkte detta och därvid begagnade sig af den oskyldiga oratoriska vändningen att fråga, hvarför man skulle »balancera» (tveka) att gifva sitt bifall härtill, fann en stor del af adeln det vara förnärmande för drottningen, att ens möjligheten af en tvekan kunde förutsättas, och egendomligt nog var det ifriga Hattar, som gjorde sig till tolkar för missnöjet, ehuru drottningens regentskap antagligen var föga behagligt för partiet. För att emellertid återkomma till den Gyntherfeltska frågan, så lyckades visserligen ej Mössorna nedtysta saken, men de afstyrde Tessins förslag, att den skulle dragas inför den stora sekreta deputationen och genomdrefvo i förening med flere af Hattarnes ledare, att den hänvisades till en deputation *inom* riddarhuset. Sedan denna i sitt betänkande (meddeladt såsom bilaga till del X) föreslagit, att Gyntherfelt skulle undslippa med något straff »inom ståndet», dömdes han blott till att mista säte och stämma på riddarhuset, ehuru några Hattar äfven ville, att han skulle afsättas från sin tjänst och en af dem — Boye — t. o. m. ansåg, att han, enligt lagen bort straffas till lifvet. En sak, som vid riksdagens början väckte stor uppmärksamhet t. o. m. i utlandet, var Tessins tal på rikssalen (den 20 maj), i hvilket han öppet gaf luft åt sina och sitt partis krigiska tendenser. Adeln beslöt talets tryckning, och det bör sålunda förefinnas tryckt i sin ursprungliga form, men dylika särtryck af riksdagshandlingar äro

ej lätt tillgängliga för allmänheten, och det utdrag, som Geijer meddelat af det samma, är också hemtadt ur en fransysk öfversättning i Büschings Magazin, hvilken äfven synes hafva varit begagnad af Fryxell. På grund såväl häraf som af denna handlings verkliga politiska betydelse synes det hafva varit lämpligt, om utgifvaren meddelat den samma bland bilagorna, där den minst lika väl torde försvarat sin plats som drottningens svar på Tessins lyckönskan till hennes regentskap, hälst äfven detta tal — att döma af adelns beslut — bör finnas särskildt tryckt. I sammanhang härmed må anmärkas, att det af innehållsförteckningen till 9:de delen ser ut, som om den ifrågavarande lyckönskningen skulle framförts af Didron och ej af Tessin. För öfrigt vill det förefalla anmälaren, som om utgifvaren äfven vid andra tillfällen stundom varit nog sparsam med afseende på bilagor. Så t. ex. synes Spens' memorial af den 3 juni 1738 om ofördröjligt besättande af lediga riksrådsplatser och andra lediga ämbeten, samt Sparrskölds och Reenstjernas häraf framkallade memorial af den 5 juni hafva förtjänat att in extenso tryckas, åtminstone den sistnämdes, som endast ofullständigt refereras i protokollen. Spens' memorial, hvarmed meningen var, att Hattarne genom öfverraskning skulle genast bemäktiga sig de lediga ämbetena, framkallade nämligen den första allvarsamma sammandrabbningen på riddarhuset mellan partierna, hvarvid det, enligt uppgift i Nolckens berättelse om rikets tillstånd 1719 till 1742 (i denna årgång af Hist. Tidskr.), skall hafva gått så hett till, att en af de ifrigaste Mössorna, öfverste Didron vid Dalregementet, och Björnberg »drogo värjorna på hvarandra». Hufvudsyftet med Spens memorial omintetgjordes, då borgare och bönder beslöto, att riksrådsvalen tillsvidare kunde anstå, men frågan om de öfriga tjänsterna hänsköts till sekreta deputationen och justitiedeputationen, som med anledning däraf föreslogo, att för framtiden med ämbetsutnämningar i kabinettet ej borde dröjas mer än en månad efter förslagets insändande, och med ämbetsutnämningar i rådet ej mer än 6 veckor, sedan tjänsten blifvit ledig, samt att alla lediga ämbeten borde vara besatta före riksdags öppnande. När detta betänkande föredrogs (den 11 aug. 1738), föranledde det en ganska intressant konstitutionell debatt om den vigtiga frågan, huruvida regeringsformen kunde ändras utan konungens bifall. Didron påstod nämligen, att förslaget innebar en dylik ändring till konungamaktens förfång, förklarade, att regeringsformen vore en öfverenskommelse mellan två kontrahenter och yrkade därför, att man borde inhämta konungens utlåtande, huruvida han funne förslaget »lända till regeringsformens förbättring». Att konungen under frihetstiden ej tillerkänts veto med afseende på grundlagsförändringar, torde i själfva verket ej varit *så* orimligt, som det kan förefalla vår tid med dess uppfattning af grundlagarnes föränderlighet, ty frihetstidens grundlagsstiftare synas egentligen ej tänkt sig, att grundlagar kunde förändras; i 1720 års regeringsform förklarades den som en förrädare, hvilken uppenbarligen eller hemligen förehade något till denna lags förändrande, och när omedelbart därefter ständerna tillerkännas rätt att

uttyda eller förbättra den samma, afsågs därför tydligen härmed blott *förbättrande tillägg* till grundlagsstadgandena, ej deras upphäfvande. Många exempel på denna uppfattning skulle också kunna anföras från tiden efter regeringsformens antagande åtminstone före 1766, då bestämda former för grundlagsförändringar stadgades; bl. a. förekom ett sådant fall vid denna riksdag, nämligen då ett förslag om inrättande af en särskild, från rådet skild högsta domstol utan vidare förkastades, såsom det vill synas blott på den grund att det ej lät sig förenas med regeringsformens hittills gällande stadganden (del X s. 216). Meningen med Didrons anförda yttrande, liksom med ett i samma syfte af Lilliestjerna (del IX s. 330) synes därför hafva varit, att ständerna väl egde rätt att *ensamma* göra tillägg till regeringsformen, om därmed blott deras egen »frihets försvar och sällhets förkofran» afsågs, men däremot icke, om genom sådana tillägg själfva regeringssättets grundvalar förrycktes, och till dessa hörde naturligtvis ständernas och konungens ömsesidiga maktställning. Å andra sidan åberopades konung Fredriks löfte i 1720 års försäkran att »alldeles vara nöjd med hvad rikets ständer då eller framdeles kunde stadga eller förordna», men de framstälda invändningarne synas dock hafva gjort intryck, ty den första och andra här ofvan anförda punkterna af deputationernas förslag — om en *allmän* skyldighet för konungen att verkställa utnämningen inom en viss tid — förkastades, och det beslöts endast, att *de* tjänster, som omedelbart före en riksdag voro lediga, skulle tillsättas före riksdagens öppnande, och att de, som blefvo det under pågående riksdag, skulle tillsättas inom en tid af fyra veckor efter förslagets upprättande. Däremot ålades vederbörande ämbetsverk att inom viss tid vara färdiga med förslagen, och om riksrådsval bestämdes att de för framtiden skulle ske vid riksdagarnas början. Dessa stadganden vunno också de öfriga ståndens bifall och blefvo sålunda lag. Som man finner, korrigeras sålunda den framställning, som Fryxell, D. 34, s. 119, lemnar af denna sak, i väsentlig mån af de offentliggjorda protokollen.

Vi hafva åtskilliga gånger haft anledning att nämna Didron och Lilliestjerna, och de voro också vid denna riksdag Mössornas förnämsta talare. Desse mäns politiska bana är af ganska stort intresse med afseende på tidens partibildningar. Hattpartiet anses med skäl såsom en afläggare af det Holsteinska partiet, med hvilket det hade oviljan mot Horn och den äfventyrliga utrikespolitiken gemensamma, och man finner också i allmänhet de gamla Holsteinarne nu i Hattpartiets led och deras motståndare i Mössornas. Det sistnämda passar in på Didron, hvilken vid 1726—7 års riksdag var en af de ifrigaste kämparne för den hanoveranska alliansen, men det holsteinska partiet hade också varit ett ryssvänligt parti, och därför låter det tänka sig, att åtskilliga dess medlemmar nu kunde sluta sig till Mössorna, hvilka ju ville bibehålla vänskapen med grannen i öster. Huruvida detta motiv varit bestämmande för Lilliestjerna, må lemnas därhän; ett faktum är, att han, som vid 1726—7 års riksdag kämpat i första ledet mot Horns politik och därvid bland annat råkat i en ytterst

häftig tvist med Didron (se Ridderskapets och Adelns prot. V s. 575), nu troget stod denne bi i hans bemödanden att upprätthålla det fallande Hornska systemet. Vi hafva redan sett exempel härpå vid tvisterna om ämbetstillsättningarna, men det samma var äfven fallet, när själfva hufvudstriden utkämpades på riddarhuset, nämligen om störtandet af Horns anhängare inom rådet — sjelf vek Horn, såsom bekant, genom att begära afsked, undan för stormen. Det första anfallet på riksråden egde rum den 4 och 7 okt. 1738 och rörde sig därom, att de medverkat till, att två äldre sökande, som konungen ville förbigå vid en vice-amiralsutnämning, soulagerats med v. amiralstitel (del X s. 16 o. f. samt bil. s. 35). Ehuru detta stred mot en förordning mot titelväsendet, var naturligtvis saken en obetydlighet, men Hattarne sökte göra den till ett brott mot grundlagarna på den grund, att dessa »förbundo alla under lagen» och här ett »inbrott uti lagen» egt rum; ja en af partiets stridslystna ungdomar, fändriken O. V. de Geer, drog häraf den slutsatsen, att, om man ville votera öfver frågan, vore detta att vilja votera öfver lagens helgd, hvarför hvar och en, som yrkade på votering, borde »häfvas ut», en hotelse som närmast kunde anses riktad mot Lilliestjerna, som omedelbart förut framstält ett dylikt yrkande. Också framkallade hotelsen vid protokollets justering en allvarsam protest af denne och Didron. Såsom man kan se af Malmströms utredning, misslyckades dock försöket att genom vice amiralsfrågan störta de förhatliga riksråden, och därför måste anfallet riktas mot deras förhållande till utrikespolitiken. Sekreta utskottets *beslut* härom, hvilket såsom bekant, gick ut på, att åtminstone 5 riksråd skulle licentieras, började föredragas hos adeln den 3 mars 1739 och gaf anledning till den häftigaste striden. Det hufvudsakliga förloppet af denna är förut bekant genom Malmströms förträffliga utredning, men de närmare detaljer, som protokollen innehålla härom, erbjuda dock mycket af intresse. Det sätt, hvarpå Mössorna sökte rädda de anklagade, var, att de påstodo, att sekreta utskottet ej egde att afgöra frågan, utan att dess utlåtande blott var ett förslag, hvaröfver stånden såsom principaler egde att besluta. En beslägtad fråga hade förekommit vid 1726—7 års riksdag, nämligen huruvida sekreta utskottets beslut angående Sveriges tillträde till den Hannoveranska alliansen skulle anses definitivt eller vara underkastadt ståndens godkännande. Då var det Holsteinarne, som höllo på de senares, och Horns anhängare, som höllo på utskottets rätt, och för så vidt som Holsteinarne nu voro Hattar och deras motståndare från 1726—7 Mössor, kunna sålunda båda partierna beskyllas för inkonsekvens. Gent emot den ståndpunkt, som Hattpartiet längrefram intog i en annan fråga, visade sig åter en ifrig Hatt, N. Palmstjerna, vid detta tillfälle i hög grad kättersk. Det är bekant, att, när den s. k. principalatsläran uppstod, Hattarne ansågo den innebära ett straffvärdt angrepp på statsskicket, men icke dess mindre hotade Palmstjerna den 3 mars 1739 med, att »de stora ständerna, nämligen hela riket skulle kullkasta» ett riksdagsbeslut, som ginge ut på, att stånden »kunna kullkasta sekreta utskottets slut». Att närmare redo-

göra för detaljerna i denna diskussion tillåter ej utrymmet, utan få vi hänvisa de intresserade till själfva protokollen (del XI ss. 65 o. ff.).

Såsom bekant, hörde till Hattarnes program ej blott att återförskaffa Sverige dess politiska stormaktsställning, utan också att göra det till en stormakt inom handeln och industrien. På grund häraf kan man vänta sig, att finna ständerna vid denna riksdag lifligt sysselsätta sig med hithörande frågor, och att detta var händelsen, framgår äfven af de ifrågavarande protokollen. Att närmare inlåta oss på dessa öfverläggningar skulle dock föra oss för långt; vi nöja oss därför med att påpeka den intressanta episod, som utgöres af Adlerstedts angrepp på Alingsåsverket och förhandlingarna om bestraffandet af hans visade »ringa åhåga och ömhet för manufakturerna» (del XI ss. 404 o. ff.). — De delar af adelns protokoll från denna riksdag, som redogöra för de så att säga neutrala frågornas behandling, äro visserligen ej af betydelse för den politiska historien, men innehålla liksom motsvarande partier af protokollen från de föregående riksdagarna under frihetstiden många drag, som äro karakteristiska för tiden, samt lemna bidrag till person- och kulturhistorien. Så hemstälde Boije (del IX s. 274), »huruvida advokater, som äro så skadliga djur, vid riksdagar kunna tillåtas», och när detta väckte gensagor, begärde han till protokollet, att han ansåg dem skadliga (ej blott vid riksdagarna utan ock) för riket i allmänhet. I samma del s. 288 anträffas ett förslag af H. Wrede om, att helgdagarnas antal skulle inskränkas, men i stället förordningarna om söndagens helgd skärpas, så att då bl. a. »inga gästabud eller besök hus emellan skulle få hållas.» Förslaget fans af många »vackert och nyttigt,» men för den händelse det blefve lag, påyrkades till ersättning fridagar för ämbetsverken, emedan »folk, som arbeta med hufvudet, måste hafva relache om de skola uthärda.» Däremot ansåg man, att det »stora missbruk som af gesäller med fri måndag föröfvas,» borde stäfjas. Under öfverläggningarna om, i hvilka fall vad skulle tillåtas öfver justitierevisionens domar, anförde Lilliestjerna såsom exempel på domvilla, att det tilldragit sig »vid en domstol här i landet,» att nämnden med öfverröstande af domaren, som ville förblifva vid Sveriges lag, dömt en person enligt Guds lag »till helvetes eld», emedan han användt skällsordet »racka» (del IX s. 295). Vid denna riksdag var det, som förslag först väcktes (af J. F. v. Kaulbars om inrättandet af tvänne riddarordnar, af hvilka den större skulle kallas Nordstjärnan. Däremot anförde dock Rammel, att »Sverige Gudi lof nu i 300 år florerat, som ingen riddareorden varit, och hoppades alltså, att likaledes hädanefter utan någon riddareorden skall kunna berga sig» samt (af Coijet), att »den bästa ordern (!), som svenska män kunde pryda och som de alltid burit», vore »ett godt samvetes vittnesbörd» (del IX s. 381). Såsom bekant fick tanken också denna gång förfalla. Samma öde rönte också ett af en viss Ehrenstolpe — hvars far blifvit adlad — väckt förslag, att adeln skulle skilja sig från de öfriga stånden »genom något visst tecken på kläderna, i knapphålen eller eljest på bröstet» (del X s. 421). Att

läkemedlet kina, redan innan Linné 1739 skref sin afhandling därom, begagnades i Sverige, ses af prot. för den 24 aug. 1738, då det meddelades adeln, att konungen begynt bruka »quina» mot frossan. Den 18 nov. 1738 vitsordades på riddarhuset Dalins »besynnerliga och särdeles väl uppodlade naturs förmåner samt ådagalagda nyttiga lärdomsprof» och tillerkändes honom full bibliotekarielön, ehuru denna ej var ledig. Den 10 januari 1739 berättade Tessin för adeln »om en svensk Linæus vid namn..., som i synnerhet uti botaniken egde en besynnerlig skicklighet, hvarutinnan han bragt det så vida, att de lärdaste män på de berömdaste utrikes universiteter följa dess system i botaniken» (del X ss. 219—20 samt s. 429), och adeln tillerkände honom också sedan ett årligt gratial af 600 dal. smt (del XI s. 185).

Ett märkligt exempel på ämbetsmannamissbruk omtalades den 17 febr. 1739 på riddarhuset, nämligen att kronobetjäningen vid mantalsskrifningarna plägade sätta ett fat på bordet, hvari den lät allmogen åt sig insamla penningar. Den 5 april s. å. förekom ett förslag, att prestval i enlighet med den älsta kyrkans bruk skulle ske genom lottning, men häremot anfördes (af Hammarberg), att det vore svårt att bevisa, »det i dessa tider en sådan lottning genom Guds försyn omedelbarligen skulle styras,» och frågan uppsköts. Slutligen må påpekas ett märkligt förslag om införande af tryckfrihet, hvilket framstäldes af Henning Gyllenborg (meddeladt som bilaga till del XI). Det gick visserligen ej igenom, men adeln uttalade sig dock i viss mån förmånligt därom (del XI s. 363). Hattväldet började sålunda med ett halft löfte om denna vigtiga reform, men huru det infriades, sedan partiet nu kommit till makten, är nogsamt bekant.

Härmed sluta vi denna axplockning, hvilken naturligtvis kunnat blifva vida mer omfattande. Innan anmälaren nedlägger pennan, må det dock tillåtas honom att ej blott indirekt såsom hittills — genom frånvaron af anmärkningar eller obetydligheten af de framstälda — utan ock direkt vitsorda den noggrannhet, hvarmed utgifvaren fullgjort sitt uppdrag. Kammarherre Silfverstolpe har härmed häfdat sitt gamla anseende som en skicklig och omsorgsfull urkundsutgifvare och ytterligare ökat sina stora förtjänster om den fosterländska häfdaforskningen. Måtte tillfälle och krafter förunnas honom att med samma raskhet fullfölja utgifvandet af de följande delarne.

S. J. B.

Studier öfver Danmarks politik under Karl XII:s polska krig (1700—1707) af A. Stille. Akad. afhandling. 96 sid. Malmö 1889.

Tillståndet i Skåne under Magnus Stenbocks guvernörstid år 1707—1711 af K. Engdoff. Akad. afhandling. 116 sid. Lund 1889.

Början af 1700-talet, som både i inre och yttre afseende bildar en af de märkligaste brytningstiderna i vår historia, har på senare tider varit föremål för åtskilliga specialforskningar, hvilka i olika riktningar ökat och fördjupat vår kunskap om nämda tidskifte. I denna tidskrift ha Axelson: Bidrag till kännedomen om Sveriges tillstånd på Karl XII:s tid, och Hartman: Tsar Peters underhandlingar 1716 om landgång i Skåne, nyligen blifvit refererade. Vidare märkas *Historiska handlingar*, utgifna af Kongl. Samfundet, som i den nyss utkomna delen fullföljt den vigtiga publikationen af brefvexlingen mellan Karl XII och Rådet fram till slutet af år 1713, Berg, som i Göteborgs och Bohusläns fornminnesförenings årsskrift fortsatt sina studier öfver Göteborg mot slutet af den stora ofreden, Carlson: Karl XII:s tåg mot Ryssland 1707—1709 (med karta) i Nordisk tidskrift, samt Mankell: Slaget vid Helsingborg 1710 (med karta) i Kongl. Krigsvetenskapsakademiens tidskrift. Till ett eller flera af dessa bidrag till Karl XII:s-litteraturen få vi måhända tillfälle att i det följande återkomma. Här vilja vi något sysselsätta oss med de två ofvan nämda afhandlingarna, af hvilka den ena — såsom redan af titelbladet synes — berör Sveriges yttre och den andra dess inre förhållanden under ifrågavarande tid.

* * *

Herr Stille har behandlat ett ämne ur Danmarks utrikespolitik och väsentligen belyst det från dansk sida. Hans genomgående hufvudkälla utgöres nämligen af de i geheimearkivet i Köpenhamn förvarade depescherna från och ordres till de danska sändebuden i Stockholm, Berlin, Dresden, Haag, Warszawa och Moskva. En sådan diplomatisk studie har naturligen alltid sitt värde, i synnerhet då den rör sig på ett förut inom litteraturen föga uppodladt gebit. Men den skulle, från svensk synpunkt sedt, vunnit åtskilligt i intresse och grundlighet, om förf. äfven egnat någon uppmärksamhet åt hvad vårt riksarkiv för hans ämne har att bjuda, såsom Leijonclos och Palmqvists depescher, Kanslikollegii protokoll m. m. Han skulle då säkerligen ej ha framkommit med den något missledande uppgiften (sid. 36, 37) om

ett förbund, afslutet mellan Sverige och Sjömakterna i April 1704, ett förbund, hvarom den lärda verlden hittills sväfvat i okunnighet — på den grund, att det aldrig existerat[1]. Äfvenledes hade det varit önskligt, att förf., såsom ju med ganska ringa möda kunnat ske, fullföljt sin studie fram till år 1709; man hade då haft en samlad öfverblick af Danmarks mot Sverige riktade planer allt från freden i Traventhal och fram till det förnyade fredsbrottet efter Poltava. Låt vara, att dessa planer, som under nämda skede spelade en ledande roll inom den danska politiken, voro som starkast, medan Karl XII låg med sin här i Polen och Sachsen, de fortlefde dock i hemlighet äfven efter 1707. Dessutom förefaller begränsningen af Danmarks politik genom Karl XII:s polska krig, hvilket för öfrigt hvarken började 1700 eller slutade 1707, något oorganisk.

Förf., som eger en ledig framställning, har emellertid visat, huru den danska diplomatien under de år, som följde näst på freden i Traventhal, oaflåtligt sträfvade att med Sveriges fiender och vedersakare åstadkomma en sammanslutning för att hejda de svenska vapnens framgång i Polen. Än var det August II, än tsaren, än och icke minst konungen af Preussen och Sjömakterna, än flera af dessa magter samtidigt, som uppsöktes med ofta nog vidt gående anbud till en dylik »concert». Hvar gång saken närmade sig en uppgörelse, hämmades likväl ansträngningarna däraf, att Danmark, liksom Preussen och äfven Sachsen, stält en betydlig del af sina stridskrafter i Sjömakternas sold under den stora kampen mot Ludvig XIV; och den danske konungen måste — såsom Droysen för Preussens del träffande anmärkt — bittert erfara det fåfänga i försöket att i vester föra krig utan politik, medan han i öster dref politik utan armé. Stundom var det ock den ånyo framblänkande segerglansen af Karl XII:s vapen eller den i ett olägligt ögonblick förnyade vänskapsförbindelsen mellan Sverige och Danmarks sökta bundsförvandter, Preussen och Sjömakterna, som bidrog att omintetgöra framgången af den dubbelhöfdade danska politiken, hvilken, officielt bevarande skenet af ett godt förhållande till Sverige, i hemlighet på allt sätt och vis sökte komma detsamma till lifs. Danmarks hjelpsändning till Sachsen år 1700, som af August II tämligen kyligt emottogs, blef sålunda det enda verksamma uttrycket af dess svenskfiendtliga sträfvanden under dessa år; alla dess öfriga försök att medelbart eller omedelbart stärka våra fienders parti stannade vid mer eller mindre häftiga ansatser, som föllo till föga inför omständigheternas bjudande makt.

[1] Mellan Sverige och Sjömakterna har, enligt urkunderna i vårt riksarkiv, intet förbund blifvit ingånget i april månad 1704, men väl finnes ett sådant af den $^{5}/_{16}$ Aug. 1703. Frågan om nyssnämda förbunds afslutande och karaktär är redan inom den historiska literaturen utredd (jfr *Hist. Bibl.* 1880, s. 148 och F. F. Carlson: Sv. hist. under kon. af Pfalz. hus VII, s. 237). Förbundet ratificerades af England den 30 sept. 1703 och af Generalstaterna, hos hvilka allting gick långsammare, först den 7 mars 1704. Uppenbarligen har den i detta afseende mindre väl underrättade danske gesandten — och efter honom förf. — då han fått kännedom om den senare ratifikationen, däraf gjort ett »förbund af april 1704» och mindre korrekt återgifvit innehållet af det verkliga förbundet.

Vid sidan om skildringen af den stora »concertplanens» förolyckande, hvilken som en röd tråd genomlöper hela framställningen och särskildt under åren 1703 och 1704, då Danzig hotades och vigtiga handels- och maktintressen stodo på spel i Ostpreussen, är af betydelse, har förf. äfven egnat tillbörlig uppmärksamhet åt det gamla tvisteämnet mellan svenska och danska konungahusen, ställningen i Holstein. Denna blef tvänne gånger under ifrågavarande tid ganska kritisk, först då frågan om förmynderskapet 1702 efter hertig Fredrik IV:s fall vid Klissow skulle afgöras och sedan då stiftet Lübeck-Eutin 1705 efter furstbiskopen Adolf Fredriks död skulle bortgifvas. Den senare frågan hotade, genom Danmarks något hetsiga uppträdande till förmån för prins Karl och den här för första gången i förhandling med Sverige framträdande Görtz' intriger, att blifva vidtutseende, men löstes före Karl XII:s aftåg ur Sachsen genom en öfverenskommelse mellan Sverige och kejsaren, hvarvid Holstein-Gottorp, liksom så många gånger tillförene, fick erfara fördelen af slägtförbindelsen med det mäktiga svenska konungahuset.

Af intresse är ock, hvad förf. meddelar angående Danmarks benägenhet att gynna tsarens Östersjöplaner. Efter Nyens intagande af ryssarna 1703 sökte man från dansk sida, dels af afundsjuka mot Sverige och dels i och för egna merkantila intressen, på allt sätt främja Peters försök att draga handeln på Östersjö-provinserna från den gamla leden Riga—Stockholm, in på en ny, Nyen—Köpenhamn. Detta Danmarks handlingssätt bidrager uti sin mån att förklara Karl XII:s ifver att först genom en till Ingermanländska farvattnet afsänd eskader söka spärra och i en senare tid genom gynnande af kaperierna rent af omöjliggöra handeln på de af ryssarne inkräktade orterna.

* * *

Herr Enghoff har stält sig en uppgift, som i mycket är beslägtad med den Axelson i sitt ofvan nämda verk behandlat. Enghoffs arbete har dock varit väsentligen lättare än dennes; ty dels har han i Loenbom och Cronholm haft föregångare, som i flera afseenden brutit väg, dels har ock hans mål både till tid och rum varit vida strängare begränsadt. Det har här ej gält att framhålla allmänna drag af förvaltningen under Karl XII:s regering i dess helhet utan endast att visa, huru systemet tedde sig i en viss landsända och vid en viss tidpunkt, nämligen i Skåne under den tid af 3 $^1/_2$ år, då den populäre karolinen Magnus Stenbock var provinsens guvernör. Förf:s förnämsta källa har helt naturligt utgjorts af det på universitetsbiblioteket i Lund förvarade skånska guvernementsarkivet. Vid sidan häraf har förf. emellertid äfven begagnat Stenbocks skrifvelser till Rådet och Defensionskommissionen, hvilka finnas i riksarkivet, äfvensom staterna i statskontorets arkiv. Stoffet är särdeles omsorgsfullt sofradt och öfverskådligt anordnadt, stilen jämn och flytande.

Att önska hade dock varit, att förf. nedlagt något mera möda på korrekturet; ty här och hvar förekomma, särskildt i afseende på årtalen, rätt vanställande tryckfel.

Det är ingen ljus bild förf. ger oss, då han skildrar tillståndet i Sveriges bördigaste och folkrikaste provins under några af det stora nordiska krigets mellersta år. Bördan af kriget tryckte i Skåne till följd af detta landskaps geografiska läge tyngre än annorstädes. Här samlades armén 1700, innan den fördes ur landet; häröfver gingo en stor del af de under följande år från Sverige utförda rekryterna; här drabbade ock det danska fredsbrottet 1709 med en förhärjande fiendtlig öfversvämning. Stenbock beräknade i ett till Rådet inlemnadt betänkande, att kriget till och med nämda år kostat Skåne 15,000 man. De i och för sig dryga krigsgärderna och leveranserna till armén hade genom fogdars och regementsskrifvares under hans föregångares tid inrotade godtyckliga och egennyttiga förfarande blifvit än mer odrägliga för allmogen att utgöra. Svenska trupper, som från år 1709 till betydligt antal i Skåne inqvarterades, foro fram nästan värre än fienden, och Stenbock bemödade sig genom flere förordningar förgäfves att stäfja soldateskens tygellösheter.

Ödeshemmanens antal hade i Skåne redan 1709 stigit till tusen eller omkr. $^1/_7$ af landskapets hela hemmantal, och efter det danska inbrottets afvisande fingo de sköflade åkrarne ett par år till stor del ligga osådda. Medan Skåne, i motsats till det öfriga Sverige, under föregående år njutit af ganska goda skördar och då ej blott haft spanmål till eget behof utan ock varit »arméns visthus och brödkorg», blefvo åren 1710 och 1711 med afseende å årsväxten för provinsen svåra pröfvoår; skaror af uthungrade bönder sågos vid vägarna och i städerna gå omkring och tigga bröd åt sig och sina inqvarteringar. Härtill kommo under nyssnämda år pestens förödelser. Och utom allt detta var folket motvilligt att bära de tunga pålagorna och visade sig vid mer än ett tillfälle vacklande i sin trohet mot svenska kronan. Stenbock vågade därföre i allmänhet ej ställa skåningarne mot fienden på öppna fältet; han skickade de skånska rekryterna mestadels till fästningarna eller instack dem till mindre antal i de gamla svenska regementens led. Endast ett skånskt regemente, nämligen Gyllenstjernas tre- och femmänningar, kom att deltaga i slaget vid Helsingborg.

Många och olikartade voro alltså de svårigheter Stenbock hade att kämpa med under sin korta guvernementstid i Skåne. Det har ej ingått i förf:s plan att skildra dennes militära stordåd, då han med en illa utrustad och till större delen af nyuppsatta regementen bestående här — alltså dock ej, såsom ofta sagts, med ett i hast sammanrafsadt folkuppbåd — rensade Skånes jord från fiender och för alltid bevarade detta landskap åt Sverige. Men, i sanning, Stenbocks administrativa verksamhet i Skåne ger stoff nog för ett äreminne! Ej så, som skulle förf. på något sätt ha slagit an på panegyrikens strängaspel; men de enkla fakta han anför visa bättre än något annat, hvilken ovärdelig fördel det var för Skåne att i dessa år stå under led-

ningen af en så van organisatör och en så varmt nitälskande fosterlandsvän som »Måns Bock». Hans sympatiska personlighet bildar en af den eljes mörka taflans få ljuspunkter, och det ganska enastående förtroende, hvarmed han af både öfver- och underordnade hyllades, gaf åt hans verksamhet en långt mer ingripande betydelse än i allmänhet en guvernörs och anförares.

Lika dugande som Stenbock förut visat sig i fält, lika kraftfull och klarseende framstår han här i fredliga värf. Generalkrigskommissariatet vid den svenska hären i Polen och Sachsen, som han i flere år med framgång ledt, hade varit honom en god skola för att lära känna förvaltningskonstens hemligheter; en ovanlig förmåga att taga folk och att lämpa sig efter alla, äfven de kinkigaste förhållanden förde han ock med sig till sitt nya verksamhetsfält i Skåne. Seende missbruk och halfva eller förvända åtgärder före sig, hvart han vände sin blick, grep han genast in med kraft, lisade nöden där han kunde, uppmuntrade genom eget föredöme till ansträngningar, insamlade under sina mönstringsresor klagoskrifter från de olika orterna, dem han sedan bragte till Rådets kännedom, häktade och suspenderade oredliga fogdar samt föranledde år 1708 tillsättandet af en särskild undersökningskommission för Skåne, som höll sträng räfst med de under föregående, mindre vaksamma styresmäns tid begångna underslefven. Kommissionens verksamhet blef visserligen genom kriget något hämmad, men den verkade dock en helsosam rensning, så att Stenbock kunde inberätta till konungen, att Skåne därigenom »kom på tämligen goda fötter igen.»

Försvarsväsendet i Skåne vid denna tid, hvaraf förf. lemnat en sakrik utredning, var naturligen både före och efter det danska anfallet föremål för Stenbocks omsorger. De båda skånska kavalleriregementena, som gått förlorade vid Poltava, blefvo genom hans ihärdiga ansträngningar på otroligt kort tid återuppsatta. På flera föga betungande sätt, t. ex. genom att använda salpetersjudarne och jägeribetjeningen, visste han stärka sina svaga stridskrafter, men förde också med värme sina skåningars talan, då konungen eller å hans vägnar Rådet sökte pålägga dem alltför ruinerande utskrifningar eller gärder. Inseende Kristianstads strategiska vigt, lät han ånyo befästa denna stad, men dröjde att verkställa konungens projekt att genom bröstvärn på flere ställen skydda den låga kusten af vestra Skåne, hvilket Stenbock fann både onyttigt och ogörligt. Minst sagdt egendomligt förefaller däremot för vår tids uppfattning Stenbocks af Rådet gillade förslag att, om danskarne försökte en ny landstigning, innevånarne i Helsingborg skulle uppmanas flytta undan och staden brännas, då den ansågs olämplig att befästa och fienden där lätt kunde fatta fast fot, såsom man haft färsk erfarenhet utaf. Emellertid behöfde denna påtänkta nödfallsutväg aldrig anlitas, då danskarne genom den nitiske guvernörens fasta hållning och ändamålsenliga anstalter under de närmaste åren afhöllos från att återupptaga planen på en landstigning i Skåne.

Åtskilliga andra ämnen af intresse beröras i den läsvärda uppsatsen; men det skulle föra oss för långt att ingå därpå. Innan vi

nedlägga pennan, vilja vi dock ha uttryckt den önskan, att vår historiska litteratur måtte för olika tidehvarf riktas med rätt många landskaps- eller länsmonografier af dylik art som den här föreliggande. Därigenom skulle en grundlig uppfattning af vårt lands inre utveckling väsentligen främjas och vigtiga förarbeten undangöras för en mera vidtomfattande framställning af vår fosterländska kultur.

Ernst Carlson.

Öfversigt af Tidskrifter

och andra periodiska publikationer

Nordisk Tidskrift för Vetenskap, Konst och Industri. Utg. af Letterstedtska Föreningen genom O. Montelius. 1889, 5. Ernst Carlson, Karl XII:s ryska fälttågsplan 1707—1709, sedd i ljuset af nyare forskningar. — Henrik Schück, Skulpturfynd i det italienska Rom, I. — Literaturöfversigt: Anteckningar och minnen af Hans Gabriel Wachtmeister. I urval ordnade och utgifna af Elof Tegnér. I, 1—4, anm. af A. Hammarskjöld. — 6. Henrik Schück, Skulpturfynd i det italienska Rom, II. — Literaturöfversigt: Öfversigt af de europeiska staternas politiska historia under åren 1881—1887 af P. O. Bäckström, anm. af Per Sondén. — Hedvig Eleonoras Drottningholm. Anteckningar till slottets äldre byggnadshistoria af d:r John Böttiger, anm. af C. Eichhorn.

Ny Svensk Tidskrift utg. af R. Geijer. 1889, 7, 8. A. Hammarskjöld, Drottningen och folktribunen.

Finsk Tidskrift utgifven af F. Gustafsson och M. G. Schybergson. 1889, 9. R. Tigerstedt, Lavoisier. — E. Schybergson, Nya bidrag till vår konstitutionella utvecklings historia. — 10. I. I. Tikkanen, Ett stycke forskning på den medeltida konstens område.

Vidar, 1889, 4, 5. Y. Nielsen, Kong Christian den Femtes Reise i Norge 1685.

Historische Zeitschrift. Herausgegeben von H. v. Sybel und Max Lehmann. Neue Folge XXVII, 1. — A. Kluckhohn, Wider Janssen. — P. Hinneberg, Die philosophischen Grundlagen der Geschichtswissenschaft. — W. Michael, Oliver Cromwell und die Auflösung des langen Parlaments. — Gneisenau's Sendung nach Schweden und England im Jahre 1812 (Nachtrag). — Miszellen. — Literaturbericht (bl. a. Weidling, Schwedische Geschichte im Zeitalter der Reformation. Åkesson, Gustaf III:s förhållande till franska revolutionen).

Deutsche Zeitschrift für Geschichtswissenschaft. Herausgegeben von Dr. L. Quidde. I, 2. Herman Haupt. Waldenserthum und Inquisition im südöstlichen Deutschland bis zur Mitte des 14. Jahrhunderts. — Hans v. Kap-herr, Die »unio regni ad imperium». Ein Beitrag zur Geschichte der staufischen Politik, II. — H. Ulmann, Aus deutschen Feldlagern während der Liga von Cambray. — J. Bernays, Zur inneren Entwicklung Castiliens unter Karl V. — Hans Prutz, Französisch-polnische Umtriebe in Preussen 1689. — Kleine Mittheilungen. — Berichte und Besprechungen. — Nachrichten und Notizen. — Bibliographie zur deutschen Geschichte. — II, 1. Hermann Baumgarten, Differenzen zwischen Karl V. und seinem Bruder Ferdinand im Jahr 1524. — Gustav Buchholz, Ursprung und Wesen der modernen Geschichtsauffassung. — Otto Hartwig, Ein Menschenalter Florentinischer Geschichte 1250—1292, V—VI. — Gustav Sommer-

feldt, König Heinrich VII und die lombardischen Städte in den Jahren 1310 bis 1312. — Kleine Mittheilungen. — Berichte und Besprechungen. — Nachrichten und Notizen. — Bibliographie zur deutschen Geschichte.

Neue militärische Blätter, red. und herausg. von G. V. Glasenapp. **Band 31** (1887; S. 60—75, 411—418): **Band 32** (1888; S. 151 - 162, 260—269). Der Feldzug des grossen Kurfürsten Friedrich Wilhelm gegen die Schweden im Jahre 1675 vom Main bis zur meklenburgischen Grenze.

The English Historical Review edited by the rev. M. Creighton **1889 october.** E. C. K. Gonner, The early history of chartism 1836 - 1839. — R. Nisbet Bain, The polish interregnum 1575. — W. H. Hutton, The religions writings of Sir Thomas More. — Edvard A. Freeman, The patriciate of Pippin. — A. W. Moore, The early connexion of the Isle of Man with Ireland. — Notes and documents. — Reviews of books. — List of historical books recently published. — Contents of periodical publications.

Revue Historique. 1889 septembre—octobre. G. Lacour-Gayet, P. Clodius Pulcher. — G. d'Avenel, L'administration provinciale sous Richelieu. — Ch. V. Langlois, Un mémoire inédit de Pierre du Bois. — M. Philippson, La participation de Lethington au meurtre de Riccio. — R. Peyre, Une commune rurale des Pyrénées au début de la Révolution. — Bulletin historique. — Comptes-rendus critiques. — Publications périodiques et sociétés savantes. — Chronique et bibliographie. — **Novembre—Decembre.** Ch. Nisard, Fortunat, panégyriste des rois Mérovingiens. — B. Zeller, Le mouvement guisard en 1588; Catherine de Médicis et la Journée des Barricades. — G. Monod, M. Fustel de Coulanges. — C. Jullian, L'avènement de Septime Sévère et la bataille de Lyon. — Charles Henry, Jacques Casanova de Seingalt et la critique historique. — Bulletin historique. — Compte-rendus critiques. — Publications périodiques et sociétés savantes etc.

La Nouvelle Revue 1889. Tome LXI, 1. 2. Prince de Valori, Le Rêve de Charles XV.

Revue d'histoire diplomatique. Publiée par les soins de la société d'histoire diplomatique **III, 4.** — Boulay de la Meurthe, Les justifications de Talleyrand pendant le Directoire. — de Loreto, Reconnaissance de l'empire du Brésil par les puissances européennes 1823 —1828. — Chéruel, Le Baron Charles d'Avaugour, ambassadeur de France en Suède (1654—1657). — Louis Olivi, Correspondance d'un représentant du duc de Modène à la cour de Madrid 1661—1667. — d'Avril, Tableau alphabétique des traités de Paris, San Stéfano et Berlin, et de la conférence de Constantinople, avec la concordance des protocoles. — de Vorges, Instructions secrètes du roi d'Espagne Charles III à la junte d'état dans la dernière année de son règne. — Compte-rendus. — Chronique. — Bibliographie.

Chéruels uppsats innehåller en ganska noggrann skildring af d'Avaugours förhållande till Carl X Gustaf. d'Avaugour försökte förgäfves att afstyra kriget emot Polen, och följde sedan med Carl X Gustaf under hans fälttåg, alltjämt yrkande på att Sverige skulle sluta fred; Frankrike ville, att Sverige skulle hafva fria händer för att i händelse af behof kunna kasta sig öfver Kejsaren, hvilken Frankrike fruktade skulle förena sig med Spanien. d'Avaugour dog i Lübeck 11 sept. 1657.

FÖRTECKNING

ÖFVER

ACTA SVECICA

I

CALENDARS OF STATE PAPERS

AF

KRISTIAN SETTERWALL.

STOCKHOLM, 1889.
KONGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER.

För att göra *State Papers* lättare tillgängliga för forskare beslöts att under ledning af master of the rolls från och med 1856 utgifva så kallade *Calendars*, hvilka närmast äro att betrakta som mycket utförliga innehållsförteckningar; till början af 1887 hade af dessa utkommit 134 delar, försedda med noggranna och utförliga register.

Vid utarbetandet af denna förteckning har jag sökt följa den kronologiska ordningen, så vidt det varit möjligt utan att alltför mycket inkräkta på utrymmet. När både gamla och nya stilen förekommit, har jag bibehållit båda och satt månadens namn med bokstäfver. Vid stafningen af de svenska adliga namnen har jag följt Anrep, Svenska adelns ättartaflor. För alla de råd och upplysningar jag i och för detta arbete fått emottaga af bibliotekarierna H. Wieselgren, E. W. Dahlgren, doktor B. Lundstedt och lektor E. Hildebrand, begagnar jag detta tillfälle att uttrycka min tacksamhet.

Stockholm i november 1889.

Kristian Setterwall.

Calendars of State Papers,

utgifna 1856—1887,

(betecknas i fört. öfver Acta Svecica genom förkortningarna *D. S.*, *H. O. P.*, *Scotland* o. s. v. med tillägg af årtal eller delnummer).

D. S. Calendar of State Papers, Domestic Series, of the Reigns of Edward VI, Mary, Elizabeth and James I, preserved in Her Majesty's Public Record Office. 1856—72.

Vol. I 1547—80.
Vol. II 1581—90.
Vol. III 1591—94.
Vol. IV 1595—97.
Vol. V 1598—1601.
Vol. VI 1601—03, with Addenda 1547—65.
Vol. VII Addenda 1566—79.
Vol. VIII 1603—10.
Vol. IX 1611—18.
Vol. X 1619—23.
Vol. XI 1623—25, with Addenda 1603—25.
Vol. XII Addenda 1580—1625.

» Calendar of State Papers, Domestic Series, of the Reign of Charles I, preserved in Her Majesty's Public Record Office. 1858—87.

Vol. I 1625—26.
Vol. II 1627—28.
Vol. III 1628—29.
Vol. IV 1629—31.
Vol. V 1631—33.
Vol. VI 1633—34.
Vol. VII 1634—35.
Vol. VIII 1635.
Vol. IX 1635—36.
Vol. X 1636—37.
Vol. XI 1637.
Vol. XII 1637—38.
Vol. XIII 1638—39.
Vol. XIV 1639.
Vol. XV 1639—40.
Vol. XVI 1640.
Vol. XVII 1640—41.
Vol. XVIII 1641—43.

» Calendar of State Papers, Domestic Series, during the Commonwealth, preserved in Her Majesty's Public Record Office. 1875—86.

Vol. I 1649—50.
Vol. II 1650.
Vol. III 1651.
Vol. IV 1651—52.
Vol. V 1652—53.
Vol. VI 1653—54.
Vol. VII 1654.
Vol. VIII 1655.
Vol. IX 1655—56.
Vol. X 1656—57.
Vol. XI 1657—58.
Vol. XII 1658—59.
Vol. XIII 1659—60.

» Calendar of State Papers, Domestic Series, of the Reign of Charles II, preserved in Her Majesty's Public Record Office. 1860—66.

Vol. I 1660—61. Vol. V 1665—66.
Vol. II 1661—62. Vol. VI 1666—67.
Vol. III 1663—64. Vol. VII 1667.
Vol. IV 1664—65.

H. O. P. Calendar of Home Office Papers of the Reign of George III, preserved in Her Majesty's Public Record Office. 1878—81.
Vol. I 1760 25 oct.—1765. Vol. II 1766—69.
Vol. III 1770—72.

Scotland. Calendar of State Papers, relating to Scotland, preserved in Her Majesty's Public Record Office. 1858.
Vol. I 1509—89. Vol. II 1589—1603.

Ireland. Calendar of Documents, relating to Ireland, preserved in Her Majesty's Public Record Office. 1875—86.
Vol. I 1171—1251. Vol. IV 1293—1301.
Vol. II 1252—84. Vol. V 1302—07.
Vol. III 1285—92.

» Calendar of State Papers, relating to Ireland, of the Reigns of Henry VIII, Edward VI, Mary and Elizabeth, preserved in Her Majesty's Public Record Office. 1860—85.
Vol. I 1509—73. Vol. III 1586—88.
Vol. II 1574—85. Vol. IV 1588—92.

» Calendar of State Papers, relating to Ireland, of the Reign of James I, preserved in Her Majesty's Public Record Office and elsewhere. 1872—1880.
Vol. I 1603—06. Vol. IV 1611—14.
Vol. II 1606—08. Vol. V 1615—25.
Vol. III 1608—10.

C. S. Calendar of state Papers, Colonial Series, preserved in Her Majesty's Public Record Office and elsewhere. 1860—84.
Vol. I America and West Indies 1574—1660.
Vol. II East Indies, China and Japan 1513—1616.
Vol. III East Indies, China and Japan 1617—21.
Vol. IV East Indies, China and Japan 1622—24.
Vol. V America and West Indies 1661—68.
Vol. VI East Indies 1625—29.

L. P. Calendar of Letters and Papers, Foreign and Domestic, of the Reign of Henry VIII, preserved in Her Majesty's Public Record Office, the British Museum. 1862—86.
Vol. I 1509—14.
Vol. II (in Two Parts) 1515—18.
Vol. III (in Two Parts) 1519—23.
Vol. IV Introduction.
Vol. IV Part 1 1524—26.
Vol. IV Part 2 1526—28.
Vol. IV Part 3 1529—30.
Vol. V 1531—32.
Vol. VI 1533.
Vol. VII 1534.
Vol. VIII 1535 to July.
Vol. IX 1535 Aug. to Dec.
Vol. X 1536.

F. S. Calendar of State Papers, Foreign Series, of the Reign of Edward VI, preserved in Her Majesty's Public Record Office. 1861. 1547—53.

» Calendar of State Papers, Foreign Series, of the Reign of Mary, preserved in Her Majesty's Public Record Office. 1861. 1553—58.

» Calendar of State Papers, Foreign Series, of the Reign of Elizabeth, preserved in Her Majesty's Public Record Office. 1863—80.

Vol. I 1558—59. Vol. VII 1564—65.
Vol. II 1559—60. Vol. VIII 1566—68.
Vol. III 1560—61. Vol. IX 1569—71.
Vol. IV 1561—62. Vol. X 1572—74.
Vol. V 1562. Vol. XI 1575—77.
Vol. VI 1563.

C. T. P. Calendar of Treasury Papers, preserved in Her Majesty's Public Record Office. 1868—83.

Vol. I 1557—1696. Vol. IV 1708—14.
Vol. II 1697—1702. Vol. V 1714—19.
Vol. III 1702—07.

C. P. Calendar of the Carew Papers, preserved in the Lambeth Library. 1867—73.

Vol. I 1515—74. Vol. V Book of Howth; Miscellaneous.
Vol. II 1575—88. Vol. VI 1603—24.
Vol. III 1589—1600.
Vol. IV 1601—03.

Sp. Calendar of Letters, Despatches and State Papers, relating to the Negotiations between England and Spain, preserved in the Archives at Simancas and elsewhere. 1862—86.

Vol. I Hen. VII 1485—1509.
Vol. II Hen. VIII 1509—25.
Supplement to Vol. I and Vol. II.
Vol. III Part 1 Hen. VIII 1525—26.
Vol. III Part 2 Hen. VIII 1527—29.
Vol. IV Part 1 Hen. VIII 1529—30.
Vol. IV Part 2 Hen. VIII 1531—33.
Vol. IV Part 2, continued, Hen. VIII 1531—33.
Vol. V Part 1 Hen. VIII 1534—35.

Venice. Calendar of State Papers and Manuscripts, relating to English Affairs, preserved in the Archives of Venice. 1864—84.

Vol. I 1202—1509. Vol. V 1534—54.
Vol. II 1509—19. Vol. VI Part 1 1555—56.
Vol. III 1520—26. Vol. VI Part 2 1556—57.
Vol. IV 1527—33. Vol. VI Part 3 1557—58.

S. R. F. Syllabus, in English, of Rymer's Foedera. 1869—85.

Vol. I 1066—1377. Vol. III Appendix and Index.
Vol. II 1377—1654.

1255 $^{22}/_7$. Kreditivbref för 2 budbärare sända från konungen af England Henrik III till Birger Jarl.
S. R. F. I, 54.

1408 $^1/_3$. Tillåtelse för engelska köpmän i Norge, Sverige och Danmark att utse sina styresmän.
S. R. F. II, 559.

1455 $^{15}/_3$. Lejdebref för ett skepp, som förs af Nickolas Skynkell, utfärdadt af Karl Knutsson.
S. R. F. II, 686.

1512 $^{31}/_1$. Fred mellan Danmark och Sverige.
L. P. I, 317.

1518, februari, juni, augusti. Christian II söker hjälp af Frankrike, England och Skottland i kriget emot Sverige.
L. P. II, *2*, 1236, 1314, 1347.

1519 $^{27}/_3$, $^{20}/_5$. Danskarna önska hjälp af Skottland; vilja värfva earlens af Arran folk.
L. P. III, *1*, 46, 82.

1521 $^{24}/_1$. Christian II besegrar Sverige.
L. P. III, *2*, 1577.

» $^{16}/_8$. Frans I skickar en hjälptrupp på 1,500 man till Danmark för att bistå Danmark i kriget emot Sverige.
L. P. III, *1*, 450.

1523 $^{15}/_1$ m. fl. Kriget mellan Sverige och Danmark.
L. P. III, *2*, 1171, 1189, 1240.

1527 $^{10}/_3$. Bref från Erik grefve af Hoja och Brockheusen? till Henrik VIII.
L. P. IV, *2*, 1323.

1534. Gustaf Wasa och Lübeckarna. Berent v. Mehlen och Erik af Hoja.
L. P. VII, 230, 356.

» $^{22}/_2$. Gustaf Wasa hotas med krig af Holland och Lübeck.
L. P. VII, 86.

» $^{28}/_2$, $^{21}/_5$. Förhandling mellan Kejsaren och Sverige. Kejsaren skickar sändebud till Sverige.
L. P. VII, 104, 272.

» $^{25}/_5$ m. fl. Gustaf Wasa och Lübeckarna.
Johan och Erik af Hoja.
L. P. VII, 276, 484; *Sp. 1534—35*, 279.

1535. Underrättelser om Berent v. Mehlens och Johan af Hojas förhållande till Gustaf Wasa.
Sp. 1534—35, 377, 470, 616; *L. P. VIII*, 282; *L. P. IX*, 17.

» $^{1}/_{5}$. Jakob V af Skottland vill söka skaffa sig jagtfalkar i Sverige. Han anhåller om bistånd af de svenska embetsmännen.
L. P. VIII, 243.

» $^{20}/_{7}$. Henrik VIII skickar Edmund Bonner och Ric. Cavendish till Norden för att medla mellan Sverige, Lübeck, hertigarna af Holstein och Mecklenburg och grefven af Oldenburg.
L. P. VIII, 419.

» $^{17}/_{8}$. Gustaf Wasas inflytande i Danmark.
L. P. IX, 33.

» $^{6}/_{9}$ m. fl. Engelska köpmansfartyg frukta att blifva öfverfallna af Svenskarna i Sundet. Svenskarna och deras bundsförvandter angripa och taga 12 eller 14 engelska skepp rikligen lastade, då de voro på återvägen från Danzig; engelsmännen utöfva repressalier.
L. P. IX, 97, 98, 136, 140, 189, 196, 262, 279, 289; *Sp. 1534—35*, 541, 550, 571.

1536 $^{3}/_{1}$ m. fl. Edmund Bonners och Ric. Cavendishs beskickning till Norden. Henrik VIII:s förhållande till Gustaf Wasa, Berent v. Mehlen och Kristian III m. fl.
L. P. X, 7, 8, 9, 56, 112, 114, 129, 168, 181, 302.

1548 $^{20}/_{5}$. Bref från Gustaf Wasa till lord protectorn Somerset angående några svenska skepp, som blifvit ofredade.
F. S. 1547—53, 23.

» $^{22}/_{5}$. En ifrågasatt handelstraktat mellan England och Sverige. (»The Lords and Councillors of Sweden» till Somerset).
F. S. 1547—53, 23.

1549 $^{27}/_{4}$. Sir John Borthwick begifver sig till Sverige.
F. S. 1547—53, 32.

1551 $^{5}/_{5}$. Hansan missnöjd med Sverige till följd af dess handelsförbindelser med England.
F. S. 1547—53, 100.

1553 $^{27}/_{4}$. Ifrågasatt förbund mellan Sverige, England, Polen och Danmark.
F. S. 1547—53, 269.

1555 $^{9}/_{7}$, $^{23}/_{7}$. Gustaf Wasa och Hansan. Inre förhållanden i Sverige.
Venice 1555—56, 134, 139.

» $^{15}/_{7}$, $^{28}/_{7}$. En dansk flotta tros vilja anfalla Sverige; andra åter säga, att den skulle gå till Skottland.
Venice 1555—56, 137, 139.

1556 $^{22}/_{11}$. Kriget mellan Sverige och Ryssland fortfar, till följd häraf skickas mindre spanmål till Nederländerna än vanligt; svåra isförhållanden i Östersjön.
Venice 1556—57, 806, 1018–19 ($^{21}/_{4}$ 1557).

1557 $^{1}/_{11}$. Bref från Gustaf Wasa till drottning Maria af England.
F. S. 1553—58, 344.

1557—58. Hertig Eriks ifrågasatta giftermål med prinsessan Elisabet af England. Dionysius Beurreus skickas för detta ändamål till England; kreditivbref för honom ($^{1}/_{11}$ 57); svar till det svenska sändebudet genom Council ($^{20}/_{6}$ 58).
Venice 1556—57, 1005; *F. S. 1553—58*, 344, 385; *D. S. 1547—80*, 101; *D. S. 1601—1603*, 477; *Venice 1557—58*, 1495; *F. S. 1558—59*, 35.

1559. Bref från Gustaf Wasa till drottning Elisabet.
F. S. 1558—59, 167—168 ($^{9}/_{3}$), 191 ($^{29}/_{3}$), 412 ($^{26}/_{7}$); *F. S. 1559—60*, 139—140 ($^{25}/_{11}$).

» Bref från hertig Erik till drottning Elisabet.
F. S. 1558—59, 193 ($^{30}/_{3}$), 372—73 ($^{12}/_{7}$), 412 ($^{26}/_{7}$).

» $^{15}/_{4}$ m. fl. Omdömen och underrättelser om Gustaf Wasa.
F. S. 1558—59, 217—218, 259, 585, 592; *F. S. 1559—60*, 29.

» $^{6}/_{5}$ m. fl. Hertig Eriks giftermålsanbud till drottning Elisabet; hans planer misslyckas; Karl af Österrike tyckes hafva större utsigter att vinna Elisabets hand.
F. S. 1558—59, 239; *D. S. 1547—80*, 140; *F. S. 1559—60*, 97.

» $^{24}/_{5}$. Hertig Adolfs af Holstein planer mot Sverige.
F. S. 1558—59, 273.

» $^{9}/_{7}$ m. fl. Ett svenskt sändebud i England; svar till det svenska sändebudet.
F. S. 1558—59, 368, 404—405, 483; *D. S. 1547—80*, 138.

» $^{27}/_{7}$ m. fl. Notiser om ett svenskt sändebud i Frankrike.
F. S. 1558—59, 418—419, 428, 495.

» $^{25}/_{8}$. Bref från drottning Elisabet till Gustaf Wasa, deri omtalas såsom svenska sändebud: Gustavus Johannis, Carolus Holgeri och Charles de Mornay.
F. S. 1558—59, 501; *F. S. 1559—60*, 86 ($^{8}/_{11}$).

» $^{1}/_{9}$ m. fl. Hertig Johans resa till England.
F. S. 1559—60, 4, 5, 33, 43, 68, 75, 76, 102, 104, 129, 137, 139, 168, 191, 211, 214, 222.

» $^{8}/_{11}$. Bref från drottning Elisabet till hertig Erik.
F. S. 1559—60, 87.

» $^{12}/_{12}$. Gustaf Wasas förmodade förbund med Frankrike.
F. S. 1559—60, 182.

» $^{14}/_{12}$. Framställningar gjorda af Gustaf Wasa; innehåller åtskilligt af intresse rörande den tillämnade unionen mellan England och Sverige.
F. S. 1559—60, 190—191.

» $^{27}/_{12}$. Hertig Eriks förmodade ankomst till England; hans emottagande.
D. S. 1547—80, 144.

1560 4/2 m. fl. Notiser om Gustaf Wasa.
F. S. 1559—60, 352, 377, 422.
» 25/2 m. fl. Hertig Johans beskickning till England.
F. S. 1559—60, 401, 477, 501, 519, 574.
» » Bref från drottning Elisabet till hertig Erik.
F. S. 1559—60, 401.
» 3/4. Tal af Dionysius Beurreus; han söker på allt sätt verka för Eriks giftermål med Elisabet. Svar från Council till det svenska sändebudet (6/4).
F. S. 1559—60, 500—501, 512.
» 9/4. Bref från hertig Erik till drottning Elisabet.
F. S. 1559—60, 519.
» 19/4. Kejsaren utfärdar en proklamation mot värfvandet af tyska trupper för utländska furstars räkning; i Sverige hade man ofta haft tyska legotrupper.
F. S. 1559—60, 564.
» 21/4. Kapten Ost önskar tjäna drottningen af England för att behaga konungen af Sverige och hans son hertig Johan.
F. S. 1559—60, 573—574.
» 15/5. Ett franskt sändebud Carolus Danzaeus i Sverige.
F. S. 1560—61, 57.
» 16/6. Bref från drottning Elisabet till Gustaf Wasa.
F. S. 1560—61, 121, 122.
» » ; 4/7. Arnold Rosenberg, en af svenska konungens rådgifvare, åtföljde hertig Johan till England 1559.
F. S. 1560—61, 119—120, 169.
» Juli m. fl. Hertig Eriks förmodade ankomst till England; lejdebref för honom.
D. S. 1547—80, 157, 158; *F. S. 1560—61*, 323.
» Sept. Bref från Erik till drottning Elisabet, deri omtalas Nils Sture och Beurreus.
F. S. 1560—61, 324.
» 15/12. Bref från hertig Johan till drottning Elisabet.
F. S. 1560—61, 443.
» 17/12. Gustaf Wasas begrafning.
F. S. 1560—61, 448—450.
» Notiser om Erik XIV; hans förmodade ankomst till England.
F. S. 1559—60, 577: *F. S. 1560—61*, 188, 202, 206, 219, 249, 250, 289, 304, 312, 340, 350, 356, 401, 459, 462, 475, 482; *Scotland 1509—89*, 161.
1561 1/1. Grefven af Emden hade suttit fängslad i Sverige.
F. S. 1560—61, 482.
» 20/1. Lübeckarnas handel på Reval; de hade fått rekommendationsbref af Erik XIV och hertig Johan.
F. S. 1560—61, 510.

1561 $^{20}/_{2}$ m. fl. Kansleren Nils Gyllenstjerna begifver sig såsom sändebud till England.
F. S. 1560—61, 556—557; *1561—62*, 49, 122.

» $^{19}/_{4}$. Bref från Erik XIV till Cecil.
F. S. 1561—62, 64, 306 ($^{14}/_{9}$).

» $^{21}/_{4}$. Bref från Nils Gyllenstjerna till Cecil.
F. S. 1561—62, 73, 208 ($^{27}/_{7}$), 307 ($^{16}/_{9}$), 444 ($^{15}/_{12}$).

» $^{21}/_{5}$. Charles de Mornay anländer till England som sändebud från Erik XIV.
F. S. 1561—62, 122.

» $^{6}/_{6}$. Ett svenskt sändebud i Venedig.
F. S. 1561—62, 131.

» $^{21}/_{7}$. Simon Lossone anländer till Antwerpen från Stockholm, medförande bref. Strid mellan svenska och lübeckska fartyg.
F. S. 1561—62, 194.

» $^{12}/_{8}$. Ryktesvis omtalas att Danmark tänker angripa Sverige.
F. S. 1561—62, 247.

» $^{30}/_{8}$. Erik XIV:s ifrågasatta resa till England; han skulle hafva med sig minst 2 millioner dollars och en flotta på 100 skepp.
F. S. 1561—62, 282, 293, 300, 319, 332, 393.

» $^{24}/_{9}$. Ett svenskt sändebud väntas till Frankrike. Vicomte de Gruz ifrågasatta ambassad till Sverige.
F. S. 1561—62, 325.

1561—62. Notiser om Erik XIV, konung i Sverige.
F. S. 1560—61, 524, 575; *F. S. 1561—62*, 27, 42, 48, 68, 69, 85, 92, 115, 129, 159, 175, 179, 187, 207, 264—265, 274, 289, 314, 321—322, 350, 351, 369, 371, 419, 421, 424, 434, 437, 438, 447, 450, 455, 474, 493, 514, 591, 615; *F. S. 1562*, 8, 23, 58, 84, 92, 132, 147, 274, 384, 620; *Scotland 1509—89*, 182.

1562 $^{6}/_{1}$. Den svenska beskickningen i England.
C. P. 1515—74, 312; *Ireland 1509—73*, 184.

» $^{16}/_{1}$. En notis om Nils Grip, som vid denna tid var i England.
F. S. 1561—62, 495.

» $^{16}/_{2}$. Ryssarna försöka att taga Reval från svenskarna.
F. S. 1561—62, 528.

» April. Filipe de Lens embarkerar till Sverige.
F. S. 1561—62, 645.

» $^{2}/_{4}$ m. fl. Pehr Brahe, grefve af Wisingsborg (earl of Westmaria), svenskt sändebud i Skottland.
F. S. 1561—62, 580, 631; *F S. 1562*, 8, 31, 50, 51, 59, 71; *Scotland 1509—89*, 180, 181.

» $^{13}/_{7}$, $^{7}/_{8}$. Hertig Johans giftermål med en polsk prinsessa.
F. S. 1562, 159; *F. S. 1564—65*, 543—544.

» $^{22}/_{7}$, $^{6}/_{8}$. Bref från F. Goldborne till mr. Harvey; svar på förfrågningar framstälda till James Goldborne. (Notiser om Sverige).
F. S. 1562, 173, 216.

1562 22/7. Bref till Nils Gyllenstjerna: från Katerine Ashley och Dorothy Broadbelt, från John Keyle.
F. S. 1562, 173, 189 (27/7).

» 27/7. Bref från John Keyle med notiser om Sverige.
F. S. 1562 (till Geoffry Preston) 190—191; (till Harvey) 191—192 (27/7).

» 6/8. John Dymocks berättelse om sin resa till Sverige. Bref från John Dymock till Cecil. (Notiser om Sverige).
F. S. 1562, 217—225, 243 (12/8).

» » Svar på förfrågningar framstälda till John Keyle. (Notiser om Erik XIV).
F. S. 1562, 225—227.

» 12/9. Bref från Nils Gyllenstjerna.
F. S. 1562 (till James Goldborne) 298; (till drottning Elisabet) 300 (14/9), 452 (10/11); (till Cecil) 445 (9/11), 455 (12/11); (till Ambrose Cave) 445 (9/11).

» 20/10. Bref från Erik XIV till drottning Elisabet.
F. S. 1562, 378, 412 (31/10).

» 23/10, 24/10. Erik XIV:s giftermålsplaner med en prinsessa af Hessen.
F. S. 1562, 389, 396.

» 9/11. Bref från prinsessan Cecilia af Sverige till drottning Elisabet.
F. S. 1562, 445.

1563. Notiser om Erik XIV.
F. S. 1563, 49, 152, 207, 533.

» Bref från drottning Elisabet till Erik XIV.
F. S. 1563, 121 (10/2), 501 (16/8); *F. S. 1564—65*, 545.

» 1/1. Charles de Mornay i England.
F. S. 1563, 2.

» 5/1. Bref från Nils Gyllenstjerna till »the mayor of Newcastle» John Wilkinson.
F. S. 1563, 19.

» 18/1. Bref från prinsessan Cecilia till drottning Elisabet och Cecil. Prinsessan Cecilias giftermål.
F. S. 1563, 50, 93, 223, 363 (22/5), 363 (23/5).

» 5/2. Erik XIV begär af drottning Elisabet, att engelsmännen ej skola handla på Ryssland.
F. S. 1563, 113.

» 16/3. Bref från drottning Elisabet till prinsessan Cecilia.
F. S. 1563, 206.

» 17/6 m. fl. Krig mellan Sverige och Danmark; angifvande af de respektive konungarnas truppstyrka m. m.
F. S. 1563, 417, 492, 516, 532, 643.

» 26/6. Ett sändebud från konungen i Sverige kommer till Skottland.
F. S. 1563, 426.

1563 $^{9}/_{7}$. Bref från hertig Henrik af Guise till Erik XIV.
F. S. 1563, 447.
» $^{8}/_{8}$. Lejdebref för Godfrey Preston af Erik XIV.
F. S. 1563, 492.
» $^{13}/_{8}$. Bref från Erik XIV till drottning Elisabet.
F. S. 1563, 494, 559 ($^{15}/_{10}$), 568 ($^{19}/_{10}$).
» $^{26}/_{11}$. Hertig Johan omtalas i ett bref från Krakov.
D. S. 1563, 602.
1564. Notiser om Erik XIV; hans giftermålsplaner med en prinsessa af Hessen.
F. S. 1564—65, 21, 50, 69, 95, 124, 138, 224.
» $^{10}/_{1}$, $^{2}/_{9}$. Notiser om prinsessan Cecilia.
F. S. 1564—65, 10, 198.
» $^{15}/_{1}$. Nyheter från Sverige.
F. S. 1564—65, 17.
» $^{1}/_{6}$. Bref från Erik XIV till drottning Elisabet.
F. S. 1564—65, 147, 249 ($^{24}/_{11}$).
» $^{8}/_{7}$ m. fl. Kriget mellan Sverige och Danmark.
F. S. 1564—65, 173, 277; *D. S. 1547—80*, 243.
1564—65. Om Englands handel på Sverige under kriget med Danmark.
F. S. 1564—65, 124, 279, 284.
1565. Bref från Erik XIV till drottning Elisabet och från drottning Elisabet till Erik XIV.
F. S. 1564—65, 277, 367 ($^{19}/_{5}$), 395 ($^{21}/_{6}$), 483 ($^{8}/_{10}$).
» Notiser om prinsessan Cecilia.
F. S. 1564—65, 428, 498, 558.
» $^{12}/_{5}$. Bref från prinsessan Cecilia och markgrefven af Baden till drottning Elisabet. Bref från drottning Elisabet till markgrefven af Baden och hans gemål.
F. S. 1564—65, 363, 399 ($^{27}/_{6}$), 441 ($^{30}/_{8}$), 455 ($^{9}/_{9}$).
» Juni, Juli. Hertig Johan af Finland är ännu fången.
F. S. 1564—65, 400.
« » » Erik XIV har förstört åtskilliga fartyg från Lübeck.
F. S. 1564—65, 400.
» $^{24}/_{8}$ m. fl. Prinsessan Cecilias ifrågasatta resa till England; pension för prinsessan Cecilia af Sverige i England.
D. S. 1547—80, 257, 258, 261, 270, 271; *F. S. 1564—65*, 558.
» $^{1}/_{9}$. Kaparebref utfärdadt af Erik XIV för Charles Wilson.
F. S. 1564—65, 443.
» $^{17}/_{12}$. Bref från pfalzgrefven Georg Hans till drottning Elisabet.
F. S. 1564—65, 539.
1566 $^{2}/_{1}$, $^{24}/_{2}$. Om export af en del tyger från England till Sverige.
D. S. 1547—80, 267, 269.
» $^{19}/_{3}$. Bref från prinsessan Cecilia till drottning Elisabet och Cecil.
F. S. 1566—68, 34, 42 ($^{1}/_{4}$), 56 ($^{28}/_{4}$), 56 ($^{29}/_{4}$), 63 ($^{12}/_{5}$), 93 ($^{22}/_{6}$), 102 ($^{6}/_{7}$). *Obs. 56* $^{29}/_{4}$ (3 bref) [2 Elisabet, 1 Cecil].

1566 $^{30}/_{3}$, $^{10}/_{7}$. Kaparebref för Menard Frize af Erik XIV; tillåtelse för Menard Frize att utöfva fiendtligheter mot konungen af Danmark och hans allierade, m. m. d.
D. S. 1547—80, 275; *F. S. 1566—68*, 103.

» $^{24}/_{5}$, $^{4}/_{6}$. Notiser om Erik XIV.
F. S. 1566—68, 73, 80.

» $^{20}/_{6}$, $^{18}/_{10}$. Notiser om prinsessan Cecilia.
F. S. 1566—68, 92, 140.

» $^{5}/_{7}$. Bref från Erik XIV till drottning Elisabet.
F. S. 1566—68, 102.

1566—67. Kriget mellan Sverige och Danmark.
F. S. 1566—68, 7, 122, 321, 327.

1567 $^{27}/_{1}$. Bref från prinsessan Cecilia till drottning Elisabet.
F. S. 1566—68, 169, 377 ($^{8}/_{12}$).

» $^{5}/_{4}$. Bref från Erik XIV till drottning Elisabet.
F. S. 1566—68, 200.

1568 (?) Ett svenskt sändebud i England.
F. S. 1566—68, 592.

» $^{1}/_{8}$. Kaperier af fartyg, försedda med svenska kaparebref, i de engelska farvattnen.
D. S. 1547—80, 313.

» $^{10}/_{10}$. Bref från Erik XIV till hertig Johan af Finland.
F. S. 1566—68, 576.

» Nov. Ifrågasatt fördrag mellan konungarna i Sverige och Danmark.
F. S. 1566—68, 576.

» $^{20}/_{11}$. John Clark från Roeskilde om Erik XIV:s afsättning; Göran Perssons afrättning; Johans val till konung.
F. S. 1566—68, 574—575.

1569. Bref från konung Johan till drottning Elisabet.
F. S. 1569—71, 162—163.

» $^{20}/_{5}$. Förhoppning om fred mellan Sverige och Danmark.
F. S. 1569—71, 76.

1570 $^{13}/_{5}$. Konungen af Polen (Sigismund August) bemödar sig att åstadkomma fred mellan Sverige och Danmark.
F. S. 1569—71, 247—48.

» $^{27}/_{6}$. Bref från Johan III till drottning Elisabet.
F. S. 1569—71, 280.

» $^{5}/_{7}$. Freden i Stettin mellan Sverige, Danmark och Lübeck.
F. S. 1569—71, 286.

1571 $^{29}/_{6}$, $^{30}/_{11}$. Notiser om markgrefven af Baden och hans gemål prinsessan Cecilia.
F. S. 1569—71, 480, 567.

» $^{22}/_{8}$. Bref från Geoffry Preston till Cecil. Preston hade varit i svensk tjenst under kriget mot Danmark.
F. S. 1569—71, 512.

» $^{21}/_{11}$. Bref från Johan III till drottning Elisabet.
F. S. 1569—71, 561.

1571 25/11. Bref från Nils Gyllenstjerna till Cecil.
F. S. 1569—71, 563.
1572 26/6. Spanien ingår förbund med Danmark och Sverige.
D. S. 1547—80, 447.
1573 20/6. Skottar i svensk tjänst.
Scotland I, 379.
» 7/7. Sverige och Ryssland äro fiendtligt stämda emot kejsar Maximilian II.
F. S. 1572—74, 386.
» 26/7, 30/10. Notiser om Sverige; 2 bref från Sverige.
F. S. 1572—74, 393; *D. S. 1547—80*, 468.
» 16/8. Bref från Nils Gyllenstjerna till lord Burghley.
F. S. 1572—74, 406.
» 21/12. Ifrågasatt förbund mellan drottning Elisabet och andra protestantiska furstar, äfven konungen i Sverige.
F. S. 1572—74, 449.
1574 3/2. Begäran att drottning Elisabet skulle skrifva ett rekommendationsbref till Johan III för Lionell Duckett.
D. S. 1547—80, 474.
» 16/2. Bref från John Dymock uti Sverige till lord Burghley.
F. S. 1572—74, 467.
» 17/6, 23/6. 3,000 skottar hafva omkommit i Sverige.
F. S. 1572—74, 515, 522; *Scotland I*, 383.
» 18/7. Johan III skrifver emot Archibald Ruthven; han hade konspirerat emot Johan III.
F. S. 1572—74, 531; *Scotland I*, 386.
» » Ny tvist mellan Danmark och Sverige.
F. S. 1572—74, 532.
» 17/12. Kriget mellan Sverige och Ryssland.
F. S. 1572—74, 581.
1575 16/1. Johan III och konungavalet i Polen.
F. S. 1575—77, 6.
1575—76. Bref från John Dymock till lord Burghley; underrättelser från John Dymock; han passerar Köln på återvägen från Sverige.
F. S. 1575—77, 34—35, 48, 361.
1576 Sept. Sigismund och Polen.
F. S. 1575—77, 384—385.
1581 15/2. Johan III:s förhållande till den katolska reaktionen.
D. S. 1580—1625, 39, 40.
1585 29/7. Johan III:s giftermål.
D. S. 1581—90, 254.
1586 22/3, 24/3. Underrättelser från Sverige till earlen af Arran från hans broder derstädes, lord Dingwall.
Scotland I, 516, 517.
1588 7/4. Ett svenskt skepp på väg till Chatham.
D. S. 1581—90, 474.
1590 31/3. Hertig Karls anbud att sälja 2 skepp lastade med master.
D. S. 1581—90, 656.

1597 Maj. Ett svenskt skepp omtalas.
D. S. 1595—97, 431.

» (?) Juli. Skeppsfarten mellan Östersjön och Spanien. Polen och Sverige emot England. England söker vinna Danmark genom Skottland.
D. S. 1595—97, 481.

1597—98. Bref från hertig Karl till drottning Elisabet.
S. R. F. II, 826 ($^{6}/_{7}$ 1597), 827 ($^{5}/_{10}$ 1598) (George Carew, engelsk ambassadör i Sverige).

1598 $^{20}/_{10}$. Sigismund och hertig Karl.
D. S. 1598—1601, 110.

1600 $^{4}/_{5}$. Intyg af John Caunton och John Nicolay, hvilka nu vistades i Sverige.
D. S. 1598—1601, 430—431.

1601 $^{6}/_{7}$. Kriget mellan Sigismund och hertig Karl.
C. P. 1601—03, 104.

1602 $^{27}/_{3}$. John Cook, en köpman, som dref handel på Lübeck och Sverige.
D. S. 1601—03, 166.

» $^{30}/_{4}$. Hertig Karl och konungen af Danmark Christian IV sammanträffa.
D. S. 1601—03, 183.

» $^{15}/_{5}$. Drottning Elisabet önskar, att Stephen Lesieur, hennes agent i Danmark, skall medla mellan Sverige och Danmark.
S. R. F. II, 829.

» $^{26}/_{11}$. Bref från hertig Karl till det engelska sändebudet i Bremen.
S. R. F. II, 830.

1608 $^{14}/_{10}$. Sir Oghy O'Hanlons son begifver sig till Sverige.
Ireland 1608—10, 67.

1609 $^{29}/_{3}$. Kopia af ett bref uppfångadt af konungen af Sverige.
D. S. 1603—10, 501.

» $^{2}/_{7}$ m. fl. Svenska värfningar i Irland. Kapten Richard Bingley för 200 à 300 man till Sverige; fångar i grefskapet Coleraine sändas till Sverige; rekryteringen sköttes af bland andra earlen af Thomond. Jesuiterna uppträda emot, att irländare taga tjänst i det kätterska Sverige. Upproret i Carlingford af de irländare, som skulle afgå till Sverige; ledare var: Hugh Boy O'Neale, son af sir Turlaugh M'Henry; sir Thomas Phillips var närvarande.
Ireland 1608—10, 251, 263, 264, 271—272, 281, 286—287, 300, 304, 305, 334, 343; *D. S. 1603—10*, 563, 567, 580.

1610 $^{29}/_{1}$. Rysk krigstjänst bättre än svensk.
Ireland 1608—10, 371.

» $^{8}/_{6}$ m. fl. Svenska värfningar i Irland; Richard Bingley; Art Oge O'Neals söner och Oghy Oge O'Hanlons söner sända till Sverige.
Ireland 1608—10, 458—459, 496—497, 544.

1610 $^{21}/_{10}$. De förenade provinserna (Holland) besluta att underhandla med Sverige.
D. S. 1603—10, 638.

1611. Daniel Kearney söker förmå en del irländare att icke fara till Sverige och Danmark för att taga värfning derstädes.
Ireland 1611—14, 185.

» $^{17}/_{2}$, $^{22}/_{2}$. Underrättelser om några svenskar; man hade ej hört något af dem på länge, ej heller af sir Rob. Stewart.
D. S. 1611—18, 10, 11.

» $^{1}/_{7}$. Ett bref till konungen i Sverige från England.
D. S. 1611—18, 51.

» $^{17}/_{7}$ m. fl. Kriget mellan Sverige och Danmark.
D. S. 1611—18, 60, 69, 98.

» Dec.? Ifrågasatt giftermålsförbindelse mellan Sveriges och Englands konungahus.
D. S. 1611—18, 97.

1613 $^{14}/_{3}$. Kapten John Sandford för en del irländare till Sverige.
Ireland 1611—14, 329.

» $^{2}/_{4}$. Den engelska konungen medlare i fredstraktaten mellan Christian IV och Gustaf II Adolf.
S. R. F. II, 837.

1614 (?) Svenska värfningar i England och Irland; 6,000 irländare skickade till Sverige af sir A. Chichester.
D. S. 1611—18, 265; *Ireland 1611—14*, 480.

» $^{18}/_{6}$. Uppdrag åt sir John Merrick att medla fred mellan Ryssland och Sverige.
S. R. F. II, 838.

1617 $^{22}/_{5}$. Bref till konungen i Sverige från England.
D. S. 1611—18, 468.

1617—18. Ett svenskt sändebud i England söker värfva trupper i England mot Polen.
D. S. 1611—18, 500, 504, 560.

1618 (?) En engelsman Clement Church i svensk tjänst.
D. S. 1611—18, 611.

» $^{13}/_{10}$. Om en ifrågasatt transport af engelska trupper till Polen.
C. S. 1617—21, 204.

1623 $^{11}/_{7}$. Ett bref till konungen af Sverige från England.
D. S. 1623—25, 13.

» $^{3}/_{12}$. Beskrifning öfver fabriker i Tyskland, Holland och Sverige för tillverkning af kanoner.
D. S. 1623—25, 123.

1625 $^{15}/_{3}$. Sir James Spence, engelskt sändebud i Sverige; pass och kreditivbref för honom.
D. S. 1623—25, 498—499.

» $^{17}/_{3}$. Tillåtelse för konungen af Sverige att exportera artilleri till England.
D. S. 1623—25, 502.

1625 $^{27-30}/_{5}$. Några svenska skepp omtalas.
C. S. 1625—29, 71.

» $^{12}/_{9}$ m. fl. Gabriel Gustafsson Oxenstjerna, svenskt sändebud i England.
D. S. 1625—26, 141, 147, 157, 164, 549.

» $^{17}/_{10}$. Instruktion åt — — att underhandla med konungen af Sverige om bistånd i kriget.
S. R. F. II, 860.

1626 $^{11}/_{7}$, $^{11}/_{8}$. Gustaf Adolf gör stora förberedelser; man tror, att han tänker vända sig emot Danzig.
D. S. 1625—26, 372, 400.

» $^{27}/_{7}$. Gabriel Gustafsson Oxenstjerna, sändebud i England.
D. S. 1625—26, 570.

1627 $^{21}/_{2}$ m. fl. Notiser om sir James Spence; han får i uppdrag att lemna strumpebandsorden till Gustaf Adolf.
D. S. 1627—28, 62, 119, 180, 213, 233, 275.

» $^{5}/_{3}$ m. fl. Bref till Gustaf Adolf från England. Sverige närmar sig till England.
D. S. 1627—28, 80, 220, 367.

» $^{22}/_{6}$. Ett svenskt ostindiskt kompani upprättadt af Gustaf Adolf.
C. S. 1625—29, 361.

1628 $^{9}/_{4}$ m. fl. John Brigges, egare af ett skepp i Göteborg, St. Peter, och kapten på detsamma; Brigges petitionerar till Carl I.
D. S. 1628—29, 68, 106, 217.

» $^{22}/_{2}$. Sir James Spences beskickning.
D. S. 1627—28, 578.

1629 $^{12}/_{5}$ m. fl. Om värfning af engelsmän för svenska kronans räkning. Bref från James Spence till sekreteraren Dorchester angående denna sak.
D. S. 1628—29, 546, 568, 595 ($^{29}/_{6}$); *D. S. 1629—31*, 5, 35, 113.

» $^{11}/_{6}$. Uppdrag åt sir Thomas Roe att söka åstadkomma fred mellan konungarna i Polen och Sverige.
S. R. F. II, 877.

» $^{12}/_{9}$. Stillestånd mellan Polen och Sverige på 6 år.
D. S. 1629—31, 57.

» » Värdet på de svenska pengarna.
D. S. 1629—31, 57.

1630. Notiser om tyska kriget. Fred i Italien till följd af Gustaf Adolfs framgångar i Tyskland.
D. S. 1629—31, 306, 311, 315, 320, 324, 332, 395.

» Notiser om Gustaf Adolf.
D. S. 1629—31, 327, 344, 431.

» Petition of the Eastland Merchants till Carl I.
D. S. 1629—31, 443.

» Stillestånd mellan Polen och Sverige.
D. S. 1629—31, 466.

1630. Tjära från Göteborg exporteras till England.
D. S. 1629—31, 445.

» Mars? Bref från James Spence till sekreteraren Dorchester angående värfning af folk i England.
D. S. 1629—31, 226.

» 17/10. Markisen af Hamilton har åtagit sig ett uppdrag för Sveriges räkning.
D. S. 1629—31, 361.

» 29/10. Frankrike förnekar sitt närmande till Sverige.
D. S. 1629—31, 369.

1631. Notiser om Gustaf Adolf och tyska kriget.
D. S. 1629—31, 480, 487, 492, 498, 504, 507, 512, 516, 539; *D. S. 1631—33*, 133, 139, 140, 157, 179, 193, 206, 212, 227.

» Värfningar för svenska kronans räkning i Irland och England. Dessa värfningar sköttes af: Pierce Crosby, Thomas Conway, öfverste Fleetwood, markisen af Hamilton och öfverste Aston.
D. S. 1631—33, 55, 83, 87, 95, 110, 113, 124, 129, 131, 199, 201, 203, 229, 230.

» Sir Henry Vane, engelskt sändebud hos konungen af Sverige.
D. S. 1631—33, 94, 100, 111, 117, 143, 149, 174, 179, 202, 205, 206, 212, 222, 227.

» 7/9. Fragment af ett bref, som innehåller en framställning om en utbetalning för konungens af Sverige räkning.
D. S. 1631—33, 142.

» 20/9. Uppdrag åt Henry Vane att ingå allians med Gustaf Adolf och åtskilliga tyska furstar.
S. R. F. II, 882.

1632. Gustaf Adolf och tyska kriget.
D. S. 1631—33, 249, 276, 286, 287, 293, 296, 305, 314, 322—323, 326, 330, 338, 342, 350, 367, 388, 399, 400, 401, 404, 430, 444, 445, 447, 454, 457.

» Sir Henry Vane, engelskt sändebud hos svenska konungen.
D. S. 1631—33, 249, 250, 260, 266, 271, 278, 286, 293, 322, 323, 325, 342, 382, 388.

» Kapten James Bonnatine och konungen af Sverige.
D. S. 1631—33, 481—482.

» The company of Eastland Merchants klagar öfver det svenska kriget och osäkerheten, som uppkommit derigenom.
D. S. 1631—33, 502.

» 25/5. Värfning af trupper i England för Gustaf Adolfs räkning.
D. S. 1631—33, 336.

» 12/12. Hertig Bernhard af Sachsen-Weimar, öfverbefälhafvare för svenska arméen.
D. S. 1631—33, 457.

1632 $^{20}/_{12}$. Uppdrag åt Robert Anstruther att underhandla med konungen af Sverige och de tyska furstarna för att åstadkomma en allmän fred.
S. R. F. II, 884.

1633. Axel Oxenstjerna och de protestantiska furstarna; kriget i Tyskland; concilium formatum.
D. S. 1631—33, 538; *D. S. 1633—34*, 2, 17, 31, 58, 68, 100, 192, 195, 209, 211, 301.

» England och den svenska kanontillverkningen.
D. S. 1633—34, 358.

» Bref från Johan Oxenstjerna till sir Thomas Roe och från sir Thomas Roe till Johan Oxenstjerna.
D. S. 1633—34, 36 ($^{30}/_{4}$), 202 ($^{8}/_{9}$), 378.

» Om värfning af engelsmän för svenska kronans räkning.
D. S. 1633—34, 354.

» $^{12}/_{22}$ April. Johan Oxenstjerna väl emottagen i England.
D. S. 1633—34, 13.

» $^{31}/_{5}$. Englands och Sveriges förhållande till hvarandra.
D. S. 1633—34, 76—77.

» $^{31}/_{7}$, $^{10}/_{8}$. Underhandlingar mellan Sverige och Polen; England medlare.
D. S. 1633—34, 161, 178.

» $^{9}/_{9}$. En notis om Gustaf Adolf.
D. S. 1633—34, 204.

1634 (?) Svenska köpmän konkurrenter till engelsmännen isynnerhet i afseende på kanontillverkningen.
D. S. 1634—35, 385.

» Axel Oxenstjerna och de protestantiska furstarna i Tyskland; Sveriges fredsvilkor.
D. S. 1633—34, 406, 427, 439, 517, 521, 562, 565; *D. S. 1634—35*, 18, 80, 97, 148, 196, 338.

» Notiser om tyska kriget.
D. S. 1633—34, 398; *D. S. 1634—35*, 42, 55, 89, 96, 148, 195, 204, 338.

» Notiser om Johan Oxenstjerna.
D. S. 1633—34, 517; *D. S. 1634—35*, 9, 10, 18, 80, 97, 148.

» $^{6}/_{2}$. Bref från Thomas Roe till drottning Elisabet af Böhmen; Sveriges politik omnämnes.
D. S. 1633—34, 452—453.

» $^{23}/_{3}$. Bref från sir Thomas Roe till Johan Oxenstjerna och från Johan Oxenstjerna till sir Thomas Roe.
D. S. 1633—34, 520—521, 539 ($^{3}/_{4}$), 550 ($^{13}/_{4}$); *D. S. 1634—35*, 84 ($^{19}/_{6}$), 86 ($^{20}/_{6}$).

» $^{6}/_{4}$, $^{8}/_{4}$. Bref från Thomas Roe till John Durie och ärkebiskop Laud. Åtskilligt som rör Axel Oxenstjerna och hans son Johan.
D. S. 1633—34, 541—542, 544.

1634 $^{12}/_{4}$. Bref från sir Thomas Roe till Axel Oxenstjerna.
D. S. 1633—34, 550.

» $^{15}/_{6}$. En notis om drottning Christina; förslag om giftermål med en son af kurfursten af Brandenburg.
D. S. 1634—35, 80.

1634—35. Notiser om Gustaf Adolf; yttrande af honom.
D. S. 1634—35, 279, 454; *D. S. 1635*, 11.

1635 (?) Engelsmännen klaga öfver svenskarnas konkurrens i afseende på kanontillverkningen; handeln mellan England och Sverige.
D. S. 1634—35, 579; *D. S. 1635*, 166, 288; *D. S. 1635—36*, 18, 19.

» (?) Tvisten mellan Gustaf Adolf och staden Danzig.
D. S. 1635—36, 42.

» Notiser om Axel Oxenstjerna; fördelaktiga omdömen om honom, »tidehvarfvets största statsman»; han arbetar på att åstadkomma ett möte mellan de protestantiska furstarna i Magdeburg eller Göttingen.
D. S. 1635, 126—127, 250, 265, 379, 441.

» Notiser om tyska kriget.
D. S. 1634—35, 510; *D. S. 1635*, 249, 460, 581.

» Traktaten mellan Sverige och Polen.
D. S. 1635, 242, 338, 379, 436, 441.

» $^{11}/_{1}$. Johan Skytte, svenskt sändebud i England.
D. S. 1634—35, 461, 509, 510; *D. S. 1635*, 9, 48.

» $^{30}/_{1}$. Bref från sir Thomas Roe till Elisabet, drottning af Böhmen. Johan Skyttes beskickning till England. Axel och Johan Oxenstjerna vilja, att Sverige skall hafva en resident i England.
D. S. 1634—35, 481—482.

» $^{5}/_{4}$. Bloome, svensk agent i England.
D. S. 1635, 9.

» $^{23}/_{4}$. Drottning Christina skickar ett sändebud till konung Carl af England för att bedja honom icke ingå förbund med Polen emot Sverige.
D. S. 1635, 41.

» $^{24}/_{10}$. Kapten Nicholas Mayler hade i spetsen för ett kompani irländare tjänat under Gustaf Adolf.
D. S. 1635, 447.

1636. De svenska köpmännen göra genom sin konkurrens i afseende på kanontillverkningen stor skada inom den engelska handelsverlden.
D. S. 1636—37, 291.

» Notiser om tyska kriget.
D. S. 1635—36, 142, 222, 226, 342—343, 352; *D. S. 1636—37*, 172.

1636 $^{4}/_{14}$ Januari. Sir George Douglas och svenskarna i Polen.
D. S. 1635—36, 148.

» $^{14}/_{24}$ Juli, $^{19}/_{8}$. Axel Oxenstjernas svar till hertigens af Mecklenburg sändebud.
D. S. 1636—37, 61, 99.

» $^{18}/_{28}$ Nov. Bref från drottning Elisabet af Böhmen till sir Thomas Roe; åtskilligt som rör Sverige.
D. S. 1636—37, 199—200.

» $^{21}/_{11}$. En notis om Gustaf Adolf.
D. S. 1636—37, 204.

» $^{31}/_{12}$. Sir Thomas Roes förbindelse med svenskarna.
D. S. 1636—37, 250.

1637. Notiser om tyska kriget. Svenskarna understödja landtgrefven af Hessen; återeröfra Frankfurt an der Oder. Svenska armén i Tyskland hotas allvarsamt, derigenom att Kejsaren och Danmark öfverlägga om att hindra svenska fartyg att fara öfver Östersjön. Svenskarna vinna en stor seger; den svenska armén drager sig tillbaka emot Pommern. Fredsförslag mellan Kejsaren och Sverige; den kejserliga armén är vid denna tid mycket öfverlägsen.
D. S. 1636—37, 336, 346, 525; *D. S. 1637*, 321, 372, 391, 459, 570; *D. S. 1637—38*, 29, 122.

» Petition af kapten Nicholas Mynn till konungen af England; han har tjänat 6 år under sir David Drummond, general-major i svensk tjänst; Nicholas Mynn har kommit öfver till England för att värfva trupper för Drummonds räkning; pass för Nicholas Mynn.
D. S. 1637, 57; *D. S. 1637—38*, 130.

» $^{21}/_{1}$, $^{28}/_{1}$. Det ifrågasättes att skicka ett sändebud från England till Sverige. England söker förmå Sverige att fortsätta kriget.
D. S. 1636—37, 378, 400.

» $^{22}/_{1}$, $^{23}/_{1}$. John Berkeley, engelskt sändebud i Sverige.
D. S. 1636—37, 380, 381.

» $^{26}/_{1}$. Bref från sir Thomas Roe till Axel Oxenstjerna; Roe rekommenderar Berkeley hos kanslären.
D. S. 1636—37, 392; (till hertig Bernhard af Sachsen Weimar) 493 ($^{10}/_{3}$).

» $^{10}/_{20}$ Februari, $^{17}/_{3}$. Bref från hertig Bernhard af Sachsen Weimar till sir Thomas Roe; Roe väntade på underrättelser från Sverige.
D. S. 1636—37, 435, 504.

» $^{2}/_{12}$ April. Bref från drottning Elisabet af Böhmen till ärkebiskop Laud; handlar om Sveriges ställning vid denna tid i Tyskland.
D. S. 1636—37, 549; *D. S. 1637*, 128 ($^{19}/_{29}$ Maj).

» $^{6}/_{16}$ April. Sir George Fleetwood återvänder ifrån Sverige och medför Axel Oxenstjernas svar till Englands konung. Antingen skulle England bistå Sverige med penningar och

folk och Sverige skulle då fortsätta kriget eller ock skulle engelsmännen sända en liten armé till Tyskland; svenskarna skulle då öfverlemna åt dem alla platser mellan Rhen och Weser.
D. S. 1636—37, 559.

1637 10/4, 24/4. Grefve d'Avaux, franskt sändebud, underhandlar med svenskarna.
D. S. 1636—37, 563; *D. S. 1637*, 21.

» 8/5. Bref från Thomas Roe till drottning Elisabet af Böhmen, öfverste Thomas Ferentz, prins Carl Ludvig af Pfalz och Henry, earl af Holland; och från drottning Elisabet af Böhmen, öfverste Thomas Ferentz och prins Carl Ludvig af Pfalz till Thomas Roe. Ifrågasatt fördrag mellan Sverige och England; John Berkeleys beskickning till Sverige; Adler Salvius i Hamburg; öfverste Ruthven ankommer från Sverige till England med nya förslag; Axel och Johan Oxenstjerna omnämnas ofta; underhandlingar mellan Frankrike och Sverige.
D. S. 1637, 82, 145 (24/5), 200 (7/17 Juni), 227 (19/6), 242 (26/6), 310 (13/23 Juli), 312 (14/24 Juli), 320—21 (22/7), 324 (23/7), 335—36 (28/7), 336 (29/7), 337 (29/7), 413 (9/9), 459 (2/10), 512 (3/13 Nov.), 553 (20/11), 554 (20/11).

» 22/6. Ifrågasatt traktat mellan Sverige och England; och mellan Frankrike, Sverige, England, Danmark och Holland.
D. S. 1637, 235, 236.

» 14/10. Uppdrag åt Henry de Vic och Joseph Avery, engelska konungens agenter i Hamburg, att underhandla med drottningen af Sverige rörande freden i Tyskland.
S. R. F. II, 894.

» 27/11. En notis om Johan Oxenstjerna.
D. S. 1637, 570.

» 4/14 Dec. Bref från drottning Elisabet af Böhmen till Thomas Roe. Ett svenskt sändebud i Holland omnämnes (Camerarius).
D. S. 1637—38, 7.

1638 17/2. Johan Banér förjagar de kejserliga under Gallas från Pommern.
D. S. 1637—38, 264.

» 23/3. En predikant från Heidelberg, dr. Altingius, begifver sig öfver till England för att undgå jesuiternas förföljelser; han hade 2 gånger predikat inför Gustaf Adolf.
D. S. 1637—38, 325.

» 16/4, 31/7. Bloome, svensk agent i England. Råbockar öfverlemnas åt en svensk agent i England.
D. S. 1637—38, 367, 579; *D. S. 1638—39*, 607 26 Mars 1639.

» 5/5. Uppdrag åt sir Thomas Roe att underhandla med konungen af Frankrike och drottningen af Sverige om allmän fred.
S. R. F. II, 896.

1638 8/5. Ett holländskt skepp ankommer till James Town, Virginia, med uppdrag från den unga drottningen af Sverige; Nya Sverige omtalas.
C. S. 1574—1660, 273—274, 285.

1639. John Sibbald och John Cunningham tjänade under svenskarna i Westfalen. Kapten George Forbes tjänade under öfverste P. Ruthven. Alexander Leslie hade ett grefskap i Sverige.
D. S. 1639, 226, 329, 520; *D. S. 1639—40*, 264, 265.

» Ett bref från Axel Oxenstjerna till franska konungen; det är funnet bland några bref tillhörande öfverstelöjtnant James Wardlaw; både handstil och sigill angifva, att brefvet är skrifvet af Axel Oxenstjerna.
D. S. 1639—40, 266.

» Notiser om tyska kriget. Johan Banér, öfverbefälhafvare för svenska armén; Gustaf Gustafsson af Wasaborg förde befälet i Osnabrück.
D. S. 1639, 2, 52—53, 74, 113, 141, 198, 275; *D. S. 1639—40*, 266.

» 1/4. Danmark vill icke anfalla Sverige.
D. S. 1639, 2.

» 16/4. En historia om Gustaf Adolf från hans landstigning i Tyskland till hans död af dr. William Watts (The Swedish Intelligencer).
D. S. 1639, 51.

» 13/5. Pass för mrs. Butler att fara till Sverige; hennes man var öfverste-löjtnant i svensk tjänst.
D. S. 1639, 164.

» 26/5. Ett skepp från Sverige omtalas.
D. S. 1639, 234.

1640. Notiser om Johan Banér och tyska kriget. Stålhandske har slagit de kejserliga i Schlesien.
D. S. 1639—40, 356, 371; *D. S. 1640*, 194, 281, 319, 345, 461, 464—465, 511, 583; *D. S. 1640—41*, 47, 93, 121, 181, 186, 294.

» 17/1. Petition af sergeantmajor Horatio Carey, kaptenerna Francis Storey och Thomas Middleton, löjtnanterna Thomas Woddall, William Willmor, Gerald Owen, Nicholas Hewysh och Edvard Brett till Carl I; alla dessa hade varit i svensk tjänst.
D. S. 1639—40, 343.

» 28/2. Robert Meldrums förbindelse med Sverige.
D. S. 1639—40, 496.

» 11/3. Kapten John Muschains hade tjänat under konungen af Sverige.
D. S. 1639—40, 546.

» 14/4. John Cochrane användes såsom sändebud till Sverige af covenanterna.
D. S. 1640, 29.

1640 $^{19}/_{6}$. Adler Salvius som underhandlare.
D. S. 1640, 319.

» $^{24}/_{7}$. Tvist mellan Sverige och Danmark.
D. S. 1640, 512.

» $^{26}/_{9}$, $^{13}/_{10}$. 26 officerare, som varit i svensk tjänst, begifva sig tillbaka till Skottland på några skepp från Göteborg; bland dem voro öfverste James Lumsden, öfverste David Leslie, som varit Banérs högra hand, och öfverste Sinclair. Svenska regeringen hade gifvit tillåtelse åt flera skottska officerare, som tjänat svenska kronan, att begifva sig till Skottland, der de hade för afsigt att förena sig med de upproriska.
D. S. 1640—41, 101—102, 167.

» $^{28}/_{9}$. Svenska fartygsbefälhafvare omnämnas.
D. S. 1640—41, 107.

» $^{18}/_{12}$. Bref från general-löjtnant James King till sekreteraren Vane; King lemnar några upplysningar om sin resa till Sverige.
D. S. 1640—41, 320, 579 18 Maj 1641.

1641. Notiser om tyska kriget. Svenskarna ligga nära Wolfenbüttel; Wrangel och Wittenberg anförde den svenska styrkan, tills det hade kommit någon ny general från Sverige.
D. S. 1640—41, 430, 469, 575; *D. S. 1641—43*, 11, 27, 51, 61, 69, 70, 127, 198.

1642. Notiser om tyska kriget. Piccolomini besegrad af svenskarna.
D. S. 1641—43, 356, 390.

1643. Lennart Torstensson omtalas.
D. S. 1641—43, 464.

1649 $^{10}/_{3}$. Sir H. Mildmay och mr. Whitelock tala med några »Eastland Merchants» om att finna en lämplig person att sända till Sverige för att utröna stämningen der mot England.
D. S. 1649—50, 33.

» April. Schweiz omtalas; främmande sändebud derstädes, äfven en svensk resident.
D. S. 1649—50, 115.

» $^{12}/_{4}$. Pass för öfverste Christ. Potley att resa till Hamburg och Sverige i statsangelägenheter.
D. S. 1649—50, 529.

» Maj. Paul Grebners profetia om Gustaf Adolf.
D. S. 1649—50, 168—169.

» $^{15}/_{6}$. De militära tillrustningarna uti Sverige och Danmark omnämnas.
D. S. 1649—50, 185.

» » Svenskt järn exporteras till England.
D. S. 1649—50, 186.

» $^{20}/_{10}$? England underhandlar med Frankrike, Spanien, Danmark, Sverige, Portugal och andra magter.
D. S. 1649—50, 356.

1650 $^{9}/_{1}$. Pass för dr. Christian Ravius, professor i orientaliska språk, att fara till Sverige med sina tjänare och böcker.
D. S. 1649—50, 564.

» $^{15}/_{25}$ Febr. Förslag från konungen af Storbritannien och Irland till drottningen af Sverige framstälda genom Robert Meade.
D. S. 1650, 610.

» $^{13}/_{23}$ Mars. Bref från lord Evthin till lord Jermyn; förhållandet mellan drottning Christina och Carl II.
D. S. 1650, 611.

» $^{30}/_{3}$. Öfverenskommelser ingångna uti Tyskland, Polen, Sverige och Danmark.
D. S. 1650, 69.

» $^{2}/_{4}$. Bref från Carl II till drottning Christina.
D. S. 1650, 80.

» $^{13}/_{4}$. Bref från kapten Robert Meade till sekreteraren Edw. Nicholas. Drottning Christina var sjuk; ett ifrågasatt fördrag mellan Carl II och drottning Christina.
D. S. 1650, 104, 158 ($^{11}/_{5}$).

» $^{3}/_{9}$ m. fl. Notiser om Göteborgs skepp.
D. S. 1650, 323, 470, 479.

» $^{9}/_{9}$. Kontrakt med W:m Roach att leverera från Göteborg en skeppslast mastträd i Portsmouth.
D. S. 1650, 498.

» $^{23}/_{12}$. En person sänd till Sverige för att tjäna republikens intressen.
D. S. 1650, 479.

1651 $^{16}/_{1}$. Öfverste Potley erhåller 300 £ för sin resa till Sverige.
D. S. 1651, 15.

» » Ett svenskt skepp, som kommit till England och som misstänktes för fiendtliga afsigter, fick begifva sig till Sverige, men kaptenen måste förbinda sig att ej företaga något mot republiken samt ställa 500 £ i borgen derför.
D. S. 1651, 15.

» $^{23}/_{1}$. Rättighet för »the Hake of Stockholm» att segla från England på af kaptenen och major Crusoe gifven borgen, att fartyget skulle återvända till Sverige, sedan det varit i Frankrike.
D. S. 1651, 518.

» $^{14}/_{2}$, $^{17}/_{4}$. Underrättelser från Sverige.
D. S. 1651, 47, 152.

» $^{1}/_{7}$. Öfverläggning om en handelstraktat mellan England och Sverige.
S. R. F. II, 906.

» $^{10}/_{8}$. En notis om svenska kopparpengar.
D. S. 1651, 314.

» $^{18}/_{11}$. Svenska koppargrufvor och svenskt kopparmynt under Gustaf Adolfs tid.
D. S. 1651—52, 23.

1651 $^{19-22}/_{12}$ m. fl. Notiser om Peter Spiring, adlad Silfvercrona, svensk resident i Haag; for öfver till England i dec. 1651 dog derstädes 1652.
D. S. 1651—52, 70—71, 125, 139, 546.

» $^{26}/_{12}$. Pass för öfverste W:m Bortwicke att fara till Sverige.
D. S. 1651—52, 547.

1652 $^{15}/_{1}$. Benjamin Bonnel, drottning Christinas agent i London.
D. S. 1651—52, 104.

» $^{31}/_{1}$. Fängslande af sir George Muskett, en skotte, kommande ifrån Sverige.
D. S. 1651—52, 550.

» $^{16}/_{2}$ m. fl. Notiser om Peter Spiring och hans familj.
D. S. 1651—52, 143, 145—146, 551.

» $^{25}/_{2}$ m. fl. Ett bref från parlamentet till drottning Christina af Sverige bör afskickas med en lämplig person.
D. S. 1651—52, 151, 167, 169.

» $^{10}/_{3}$ m. fl. Daniel Lisles ambassad till Sverige; instruktion för honom ($^{22}/_{3}$); John Durie skulle beledsaga honom; bref från D. Lisle, hvari omnämnes hans resa till Stockholm ($^{6}/_{5}$). Parlamentet hembär Lisle sin tacksamhet för hans omsorg och besvär; hans berättelse öfver sin resa.
D. S. 1651—52, 173, 175, 180, 182, 234, 342, 349—350, 356, 593; *S. R. F. II*, 906.

» $^{22}/_{3}$. Artiklar i en föreslagen handelstraktat mellan republiken och drottningen af Sverige.
S. R. F. II, 906.

» $^{6}/_{5}$ m. fl. Harald Appelbom, svenskt sändebud i England; en skrifvelse från honom ($^{28}/_{10}$), ($^{26}/_{11}$).
D. S. 1651—52, 234, 238, 239, 244, 245, 259, 457, 459, 509, 567.

» $^{28}/_{5}$. Fördrag mellan Gustaf Adolf och hertigen af Buckingham, uppsatt i mars 1628 i Stockholm.
D. S. 1651—52, 266.

» $^{3}/_{6}$. Sir Oliver Fleming öfverlemnar till de svenska sändebuden ett bref från parlamentet till svar på det bref, som kommit från drottningen af Sverige.
D. S. 1651—52, 276.

» $^{8}/_{6}$. Tillåtelse för »St. John», Göteborg att återvända till Sverige.
D. S. 1651—52, 566.

» $^{28}/_{6}$, $^{30}/_{6}$. Export af hampa från Riga till England.
D. S. 1651—52, 305, 525.

» $^{20}/_{10}$. Englands förhållande till Sverige.
D. S. 1651—52, 448.

» $^{25}/_{10}$. Claus Moult från Wismar och Daniel Rants från Stralsund petitionera till Council.
D. S. 1651—52, 454.

» $^{28}/_{10}$ m. fl. Man ifrågasätter att skicka en resident från England till Sverige. Sidney Beare föreslagen såsom en

lämplig person, men han undanbedjer sig; viscount Lisle anses då mest passande.
D. S. 1651—52, 459, 462; *D. S. 1652—53*, 18, 27, 28, 47, 63.

1652 $^{5}/_{11}$. Två skepp, lastade med salt, äro på väg från Portugal; de gifva sig ut för att vara svenska; så är äfven förhållandet med 2 andra skepp, destinerade till Frankrike.
D. S. 1651—52, 476.

» $^{23}/_{12}$. Parlamentets föreskrift rörande Sverige.
D. S. 1652—53, 49.

» $^{27}/_{12}$. Parlamentet borde afsluta ett fördrag med Sverige.
D. S. 1652—53, 58.

1652—53. Tvisten om de skepp, som gifva sig ut för att vara svenska.
D. S. 1652—53, 53, 76.

1653 $^{4}/_{1}$, $^{28}/_{1}$. Svar på en petition till Council af Henrik Carlof, direktör för det svenskt-afrikanska kompaniet i Guinea; utslag angående en petition af Henrik Carlof; han önskar få en kopia af ett bref från drottning Christina.
D. S. 1652—53, 79, 130.

» $^{6}/_{1}$ m. fl. Lisles ambassad. Mr. Durie och mr. Ingelo få befallning att följa med såsom predikanter på Lisles resa till Sverige; kreditivbref för Lisle; Lisle vill hafva Benjamin Worseley till sekreterare; möte mellan viscount Lisle och den svenska kommissionären B. Bonnel; Lisle afsäger sig uppdraget att fara till Sverige.
D. S. 1652—53, 84, 91, 118, 125, 130, 171, 185, 198, 202, 214, 220, 221, 225, 230, 231, 240, 254, 272, 280, 395, 487; *D. S. 1653—54*, 146—147; *S. R. F. II*, 909.

» $^{28}/_{1}$ m. fl. Svenska skepp tagna af engelsmännen.
D. S. 1652—53, 131, 143, 146, 152, 155, 198.

» $^{4}/_{2}$. Öfversättning af ett bref från drottning Christina af Sverige, dat. 13 nov.
D. S. 1652—53, 147.

» » Ett bref från Harald Appelbom omtalas.
D. S. 1652—53, 148.

» $^{11}/_{2}$. Den svenska agenten Benjamin Bonnel; hans skrifvelser; tvisten om de svenska fartygen och om en del varor, som blifvit beslaglagda; möte mellan B. och några engelska kommissionärer angående dessa saker. B. afger en skrifvelse, som hänskjutes till the Committee for Foreign Affairs. Utslag angående en framställning öfverlemnad till Council genom B. Bonnel.
D. S. 1652—53, 193, 198, 203, 207, 214, 220, 276, 280, 302, 315, 328, 342, 391, 529; *D. S. 1653—54*, 199, 218, 262, 268, 475; *S. R. F. II*, 908.

1653 $^{25}/_{4}$ m. fl. Sju eller åtta svenska fartyg, lastade med master och tjära, hafva gått in i Downs hamn; vice-amiral William Penn skrifver härom till amiralitetet; de svenska skeppen blifva kvarhållna af Penn.
D. S. 1652—53, 293, 297, 300, 311, 313.

» $^{26}/_{4}$. Sverige, Polen och Danmark rusta, hvilket drifver upp priset på krut.
D. S. 1652—53, 296.

» $^{27}/_{4}$ m. fl. Export af hampa från Riga till England.
D. S. 1652—53, 572; *D. S. 1653—54*, 163, 502, 517, 574.

» $^{30}/_{4}$. Sverige och Brandenburg äro öfverens.
S. R. F. II, 906.

» $^{2}/_{5}$ m. fl. Notiser om svenska fartyg. Göteborgsskeppen Svan, »Gyllene Falken», »Kung David», Emanuel och Fortuna omnämnas. Pass för några svenska skepp, »Svarta Korpen» och några andra från Stockholm, ett från Wismar, att gå ifrån Sverige till någon engelsk hamn. Fortuna, Stralsund, kapten David Lindman, styrman Jacob Carlson, bygdt uti Stralsund, befraktadt af svenska undersåtar för att gå till Bremen, blir angripet af engelska fartyg. Skeppet »Kung David», Stockholm, kapten Gerbrandt Claesbouder, får ersättning af den engelska kronan. Skeppet Fiskaren från Stralsund får tillåtelse att passera. Svenska skeppen »Förhoppningarnas Land», Ängeln, »St. Christopher» och »Gyllene Falken» blifva tagna af engelska kapare.
D. S. 1652—53, 302, 336, 344, 364, 576, 577, 580, 581, 608; *D. S. 1653—54*, 146, 164, 173, 213, 215, 218, 219, 236, 269, 428, 435, 441, 443.

» $^{5}/_{5}$, $^{10}/_{5}$. Svenska master och furuplankor, priset angifves.
D. S. 1652—53, 578, 580.

» $^{23}/_{5}$. Mr. Strickland, öfverste Jones, generalmajor Desborow och öfverste Tomlinson hafva ett möte med den svenska kommissarien.
D. S. 1652—53, 347.

» $^{5}/_{6}$ m. fl. Drottningen af Sverige är beredd att med hela sin styrka gå emot Danmark.
D. S. 1652—53, 385, 427; *S. R. F. II*, 911.

» $^{10}/_{6}$, $^{19}/_{10}$. Svenska kanoner omtalas.
D. S. 1652—53, 400; *D. S. 1653—54*, 207.

» $^{2}/_{7}$ m. fl. Möte mellan de utsedda kommissionärerna Tomlinson, Stapley, Jones, Strickland och Moyer och den svenska agenten i Whitehall. Wolsley, Strickland och Lawrence konferera med Israel Lagerfelt. Courtney, Broughton, Tichborne, Strickland, Hewson och Moyer öfverlägga om 10 svenska skepp, som blifvit uppbringade af engelska fartyg och kvarhållna.
D. S. 1653—54, 3, 17, 28, 39, 46, 47, 64, 89, 117.

1653 $^{25}/_{7}$. Svenskarna belägra Bremen.
D. S. 1653—54, 49—50.

» $^{4}/_{8}$ m. fl. Israel Lagerfelt, svenskt sändebud i England; en skrift från Lagerfelt hänskjuten till the Committee for Foreign Affairs för att den skall gifva sitt utlåtande; svar på Lagerfelts skrift; L. utverkar att fyra små fartyg få rättighet att fiska i Kanalen och vid Englands kuster. Rekreditiv för Lagerfelt; pass för L. att återvända hem; tillåtelse för L. att utföra musikalier för drottning Christinas räkning.
D. S. 1653—54, 73, 84, 92, 95, 123, 206, 207, 208, 211, 217, 218, 229, 231, 235, 236, 240, 432, 442, 445, 506.

» $^{10}/_{8}$, $^{15}/_{8}$. En ifrågasatt beskickning från England till drottningen af Sverige.
D. S. 1653—54, 84, 88.

» $^{15}/_{8}$. Järn och tjära från Sverige skeppas till Portsmouth.
D. S. 1653—54, 478.

» $^{7}/_{9}$. Tillåtelse för Rich. Hincksman och Step. Trevill, köpmän i London, att importera trä, bjälkar, beck, tjära och dylikt från någon svensk hamn.
D. S. 1653—54, 435.

» $^{10}/_{9}$. Richard Bradshaw köper 40 tons kulor af en köpman i Stockholm för engelska kronans räkning.
D. S. 1653—54, 141.

» $^{14}/_{9}$ m. fl. Bulstrode Whitelocks ambassad till Sverige; Lawrence, Strickland och Pickering göra förberedelser till Whitelocks ambassad; utgifter för denna ambassad; dr. Whistler skall såsom läkare medfölja; instruktion för Whitelock ($^{5}/_{10}$); John Durie och De la Marsh medfölja W. såsom predikanter; bref från Whitelock till Cromwell; W. har ankommit till Sverige efter en stormig resa, har farit till Upsala ($^{18}/_{11}$).
D. S. 1653—54, 146, 147, 156, 164, 171, 172, 182, 187—188, 194, 195, 196, 198, 199, 200, 207, 211, 215, 218, 223, 224, 256, 278, 437, 439, 454, 456, 496, 504, 505, 509, 510; *S. R. F. II*, 910, 911.

» $^{22}/_{9}$ m. fl. Master och hampa från Göteborg exporteras till England.
D. S. 1653—54, 163, 167, 491, 499.

» $\frac{29 \text{ Sept.}}{9 \text{ Okt.}}$. Ifrågasatt of- och defensivallians mellan England och Holland, omfattande äfven Sverige, Danmark och Frankrike.
S. R. F. II, 910.

» $^{29}/_{9}$. Tillåtelse för John Billingsley att med sin familj fara till Sverige.
D. S. 1653—54, 437.

» $^{1}/_{11}$ Okt. Bref från C. van Beuningen till Generalstaterna; drottning Christina vägrar att ingå allians med Holland så länge kriget fortfar, då hon vill förblifva neutral.
S. R. F. II, 910.

1653 12/10. Afskrifter af engelska och latinska skrifvelser, som hafva vexlats mellan Lagerfelt och Council.
D. S. 1653—54, 199.

» » Varor, som drottning Christina gör anspråk på.
D. S. 1653—54, 199.

» 15/10. Guinea-Kompaniet; tvist mellan engelsmän och svenskar.
C. S. 1574—1660, 409.

» 4/14 Nov. Sveriges och Englands förhållande till hvarandra vid denna tid.
S. R. F. II, 911.

» 23/12. Bref från Robert Stapilton till lord-general Cromwell; Whitelock har fått audiens hos drottning Christina.
S. R. F. II, 912.

» 30 Dec./9 Jan. 1654. Drottningen af Sverige vill icke förbinda sig till något, som kan skada Holland.
S. R. F. II, 913.

» 31/12. Förhållandet mellan Sverige och Holland.
D. S. 1653—54, 320.

1654 (?) Petition af Carsten Carstenson från Stockholm till Lord-Protectorn.
C. S. 1574—1660, 420.

» Whitelocks ambassad till Sverige; kapten Ch. Myngs medföljde Whitelock; redogörelse för Whitelocks ambassad inför Council; artiklarna med Sverige ratificerade.
D. S. 1653—54, 344, 346, 381, 390, 457, 458, 460; *D. S. 1654*, 254, 263, 264, 270, 281, 412, 414, 448, 449, 451, 537.

» Notiser om svenska fartyg; svenska skeppet Fortuna, Stralsund, öfverfallet och taget af ett engelskt fartyg; förhör angående plundrandet af 2 svenska fartyg, Hoppet och Phœnix; kapten Nee, en engelsman, hade gjort sig skyldig till detta; Marie från Göteborg lastad med master.
D. S. 1653—54, 346, 366, 555, 557, 578; *D. S. 1654*, 37, 156, 572.

» Bref från B. Whitelock.
S. R. F. II, (till sekreteraren J. Thurloe) 913 (20/1), 914 (24/2) berättelse om ett samtal med drottning Christina, 915 (3/3); (till en obekant) 914 (10/2).

» Notiser om Benjamin Bonnel, svensk agent i London; utkast till ett svar på en skrifvelse af Bonnel.
D. S. 1653—54, 394; *D. S. 1654*, 19.

» Fredligt förhållande mellan Sverige och England; 11 och 12 artiklarna i ett fördrag mellan Sverige och England.
D. S. 1653—54, 396; *D. S. 1654*, 237, 246.

» 18/2. Bref från Daniel Whistler till Lord Protectorn.
S. R. F. II, 914.

» 20/2. Bref till B. Whitelock, sändebud i Sverige.
S. R. F. II, 914.

1654 $^{22}/_{3}$ m. fl. Export af metall, järn och master från Sverige till England.
D. S. 1654, 465, 504, 530.

» $^{19}/_{5}$. Pass för Cornelius Jacobs Hardia, en svensk, att fara från Havre de Grace till Cadiz och derifrån till Dünkirchen med sitt skepp »the City of Staden».
D. S. 1654, 435.

» $^{19}/_{6}$. Utslag rörande ett bref från B. Whitelock af den 20 maj, Stockholm.
D. S. 1654, 214.

» $^{14}/_{8}$. Alexander Ceconi, en svensk adelsman, beröfvad en hel del varor.
D. S. 1654, 301.

» $^{21}/_{8}$. Tillåtelse för Pimentelli, förut spanskt sändebud i Stockholm, att på begäran af lord Whitelock utföra 6 hästar från Dover.
D. S. 1654, 440.

» $^{23}/_{8}$. Tillåtelse för John Taylor att transportera 6 hästar från Gravesend till Sverige.
D. S. 1654, 440.

1655 $^{18}/_{4}$ m. fl. Peter Julius Coijet, svenskt sändebud i England; tillåtelse för honom att tullfritt exportera 20 hästar från Gravesend för konungens af Sverige räkning.
D. S. 1655, 582, 596; *D. S. 1656—57*, 589.

» $^{23}/_{4}$ m. fl. Notiser om polska kriget och Carl X Gustaf; han har framgång i Polen, vill göra Östersjön till en svensk insjö; holländarna äro emot honom, engelsmännen deremot för honom.
D. S. 1655, 138, 281, 325, 336, 358, 389; *D. S. 1655—56*, 32, 51.

» $^{24}/_{4}$. Pass för Tobias Henning från Stockholm att resa till Frankrike på begäran af P. I. Coijet.
D. S. 1655, 583.

» $^{5}/_{5}$. Pass för John Billingsley, John Amias och Tim. Doughty att begifva sig till Sverige.
D. S. 1655, 585.

» $^{11}/_{5}$. Pass för John White att resa till Holland på begäran af John Billingsley, hvilken han skulle följa till Sverige.
D. S. 1655, 585.

» $^{5}/_{6}$, $^{7}/_{6}$. Ifrågasatt ratifikation af traktaten mellan England och Sverige; en lämplig person skulle skickas till Sverige för detta ändamål.
D. S. 1655, 198, 200.

» $^{9}/_{6}$ m. fl. Notiser om Edw. Rolt, engelskt sändebud i Sverige; tillåtelse för honom att utföra 6 hästar i och för sin resa i Sverige; omkostnaderna för denna resa; Rolt följer efter Carl X Gustaf till Polen, vänligt emottagen af honom.
D. S. 1655, 235, 324, 357, 594, 605, 606; *D. S. 1655—56*, 51, 585.

1655 27/6. Pass för John Cockeran, Jas. Hamilton, David Dunram och John Gordon att resa till Sverige eller Polen.
D. S. 1655, 591.

» 28 Juni/8 Juli. Bref hafva ankommit från konungen af Sverige och Carl Gustaf Wrangel till Carl II; han hoppas att få hjälptrupper från konungen af Sverige.
D. S. 1655, 220.

» » 3/13 Juli. J. Middleton får i uppdrag att afgå som sändebud till Sverige från Carl II.
D. S. 1655, 220, 225.

» 3/7. En svensk flotta på 50 fartyg omnämnes.
D. S. 1655, 499.

» 27/7 m. fl. Notiser om ett svenskt sändebud i England (Christer Bonde).
D. S. 1655, 261, 262, 316, 334, 348, 385, 594, 607; *D. S. 1655—56*, 6, 20; *D. S. 1656—57*, 589, 590, 591.

» 4/14 Sept. m. fl. Godt förhållande mellan Carl X Gustaf och Oliver Cromwell; de hafva kommit öfverens rörande Vestindien och Polen och andra beramade företag; ett förbund mellan Cromwell och Sverige emot Polen och Österrike omtalas.
D. S. 1655, 315—316, 325, 335, 347, 348, 357, 365, 388.

» » m. fl. Notiser om drottning Christina och hennes resa till Italien.
D. S. 1655, 325, 341, 348, 358, 365.

» 11/9. Pass för »Svarta Hunden» att segla till Sverige och tillåtelse för Alaffe Nialsson att tullfritt exportera 3 hästar från Gravesend till Sverige; pass för Alaffe Nialsson att begifva sig till Sverige.
D. S. 1655, 597.

» 18/28 Sept. Svenskarna kända för sin ifver för krig, alldeles som fransmännen på denna tid.
D. S. 1655, 341.

» 21 Sept./1 Okt. m. fl. Svenska skepp framför Danzig taga tull af alla in- och utgående fartyg; holländarnas handel på Danzig; de afstå ifrån att hjälpa sina vänner derstädes af fruktan för Cromwell.
D. S. 1655, 348, 365, 389.

» 12/10. Arrestering af en af svenska sändebudets tjänare Justinus Hoyer.
D. S. 1655, 381.

» 28 Nov./8 Dec., 7/17 Dec. Förhållandet mellan Carl X Gustaf och »den store Kurfursten» vid denna tid.
D. S. 1655—56, 31, 50.

1655 28/11. Några svenska skepp tagna af engelsmännen i Vestindien; utslag från Council angående denna sak.
D. S. 1655—56, 37.

» » Utslag från Council angående en petition af Christian Kinippell från Stettin, svensk köpman, angående hans arrestering.
D. S. 1655—56, 37.

» 21/12. Man öfverlägger i Council om de svenska skrifvelserna.
D. S. 1655—56, 68.

1656. Notiser om Peter Julius Coijet, svenskt sändebud i England; hans resa till Holland. Underrättelser om andra svenska sändebud vid denna tid i England (Christer Bonde och G. Fleetwood).
D. S. 1655—56, 92, 97, 164, 256, 297, 308, 358, 366, 546, 567, 574, 580, 581, 582, 586; *D. S. 1656—57*, 14, 41, 50, 66, 78, 79, 90, 95, 115, 121, 140, 504.

» Svenskarna och kriget i Polen.
D. S. 1655--56, 123, 206, 313; *D. S. 1656—57*, 33.

» Notiser om Edward Rolt, Cromwells sändebud i Sverige.
D. S. 1655—56, 203; *D. S. 1656—57*, 121.

» Notiser om svenska fartyg. 2 svenska skepp, »St. Jacob» och Salvadore, fingo tillåtelse att genast fortsätta till Sverige; kapten Stoakes införde till Plymouth ett Stockholms-skepp, kommande ifrån Guinea, som hade guld ombord; det afgick till London och derifrån till Sverige; ett skepp från Göteborg lastadt med master och furuplankor.
D. S. 1655—56, 202—203, 492, 518, 539, 540; *D. S. 1656—57*, 404, 419, 459, 529.

» Värfningar för svenska kronans räkning i England och Skottland genom lord Cranston, G. Fleetwood och W:m Vavasour; Cranston beskyddas af Carl X Gustaf; begäran från konungen af Sverige genom den svenska ambassadören, att Cranstons gods ej skulle konfiskeras.
D. S. 1655—56, 202, 221, 327, 328, 375; *D. S. 1656—57*, 71, 86, 126, 580, 583.

» Handeln mellan Sverige och England; hampa exporteras från Riga; ifrågasatt traktat mellan Sverige och England; Eastland company fick privilegium på handeln med Sverige och Norge; krut utföres från England till Sverige; master exporteras från Göteborg.
D. S. 1655—56, 304, 318, 346, 530, 547; *D. S. 1656—57*, 111, 425, 582.

» 1/11, 19/29 Febr. Cromwell har lofvat Carl X Gustaf 30 goda skepp för att kufva Danzig; till följd häraf ville icke svenskarna, att Danzig inbegreps i traktaten med Brandenburg; Cromwell vill skicka ett sändebud till Sverige.
D. S. 1655—56, 160, 191.

1656 $^{4}/_{3}$ m. fl. Strickland, Fiennes, Pickering, Lisle och Jones få befallning att undersöka de klagomål, som blifvit gjorda af den svenska ambassadören, rörande den skymf, som blifvit tillfogad hans tjänare; utslag angående en redogörelse från »the Committee» rörande det svenska sändebudets klagomål öfver behandlingen af hans tjänare, Georg Sanderson och Thomas Spicer; pass för Georg Sanderson att fara till Frankrike.
D. S. 1655—56, 207, 243, 584.

» » Anbud bör göras till Holland att förena sig med Cromwell, Frankrike och Sverige.
D. S. 1655—56, 209.

» $^{13}/_{23}$ Mars. Whitelock säges vara på väg till Sverige.
D. S. 1655—56, 227.

» $^{21}/_{31}$ » Sverige vill icke träda i underhandling med Holland, så framt icke denna stat uppsäger sitt förbund med Spanien.
D. S. 1655—56, 236.

» $^{16}/_{5}$. Pass för sir John Cockeran och 5 tjänare att fara till Sverige.
D. S. 1655—56, 582.

» $^{3}/_{6}$. Bref från P. I. Coijet till sekreteraren Thurloe.
D. S. 1655—56, 347.

» $^{19}/_{6}$. Ifrågasatt traktat mellan England och Sverige.
C. S. 1574—1660, 442.

» » Ett engelskt sändebud skulle begifva sig till Sverige.
D. S. 1655—56, 382.

» $^{22}/_{7}$. Melchior van Loon, tjänare hos Louis de Geer, omtalas.
C. S. 1574—1660, 446.

» $\frac{26 \text{ Aug.}}{5 \text{ Sept.}}$. Drottning Christina i Paris.
D. S. 1656—57, 88.

» $^{3}/_{9}$, $^{21}/_{10}$. Johan Barckman adlad Leijonberg, svensk agent i England.
D. S. 1656—57, 95, 584.

» $^{4}/_{11}$. England och Carl X Gustaf.
D. S. 1656—57, 153.

» $^{13}/_{11}$. Ifrågasatt traktat mellan Sverige och Holland.
D. S. 1656—57, 160.

1657. Notiser om svenska fartyg.
D. S. 1656—57, 507; *D. S. 1657—58*, 67, 409.

» Handeln mellan Sverige och England; hampa exporteras till England från Riga; Sverige importerar salpeter från England.
D. S. 1656—57, 251; *D. S. 1657—58*, 36.

» Febr. Skottar i svensk tjänst.
D. S. 1656—57, 294.

» Mars? m. fl. Man talar om att England skulle bistå svenskarna med penningar eller med sin flotta; ett engelskt sände-

bud skulle skickas till Danmark för att uppträda till Sveriges förmån.
D. S. 1656—57, 318, 323; *D. S. 1657—58*, 67.

1657 $\frac{24 \text{ Mars}}{3 \text{ April}}$. Carl X Gustaf är väntad till Bremen; Rakoczy är med sin armé omkring Krakov, men föregifver sig att vilja medla mellan Danmark och Sverige.
D. S. 1656—57, 320.

» $\frac{28 \text{ Mars}}{7 \text{ April}}$ m. fl. Nyheter från Sverige.
D. S. 1656—57, 322, 326, 339, 375.

» $^{18}/_{28}$ April. Riga hotas af ryssarna.
D. S. 1656—57, 345.

» $^{29}/_{4}$. Rolts beskickning till Sverige omtalas.
D. S. 1656 - 57, 593.

» $^{9}/_{6}$. Brefportot till Danmark och Sverige från England.
D. S. 1657—58, 7.

» $^{4}/_{8}$ m. fl. General-major William Jephson, engelskt sändebud i Sverige; bref rörande hans audiens hos konungen af Sverige ($^{27}/_{10}$); Jephson uti Wismar för att råka Carl X Gustaf.
D. S. 1657—58, 51, 56, 61, 78, 79, 81, 85, 138, 166, 205, 550, 555.

» $^{6}/_{8}$ m. fl. Petition af Joachim Potter, en af de svenska kommissarierna; den angick ett fartyg Johnsburgh? tillhörande det svenskt-afrikanska kompaniet; Johnsburgh kom ifrån Guinea och var destineradt till Sverige; kaptenen fick underrättelse om kriget mellan Sverige och Danmark och gick då in till Dover för att der söka sälja fartygets last, som bland annat bestod af guld och elfenben.
D. S. 1657—58, 54, 78—79, 82—83, 103, 180.

» $^{2}/_{10}$. Svenska och danska flottorna hafva varit i strid.
D. S. 1657—58, 429.

» $^{24}/_{11}$. Ifrågasatt traktat mellan Sverige och England.
D. S. 1657—58, 181.

1658. Värfning af engelsmän för svenska kronans räkning; dessa hafva svårt att komma öfver till Sverige till följd af isförhållandena; kapten John Clarke värfvar folk för konungens af Sverige räkning i England.
D. S. 1657—58, 504, 553.

» Handeln mellan England och Sverige; master exporteras från Sverige; hampa från Riga.
D. S. 1657—58, 268, 544; *D. S. 1658—59*, 411, 489.

» Kriget mellan Danmark och Sverige.
D. S. 1657—58, 333; *D. S. 1658—59*, 134, 136, 137, 180, 221, 232.

» $^{13}/_{23}$ Jan. Holländska fartyg utsatta för engelska kapare försedda med svenska kaparebref.
D. S. 1657—58, 261.

1658 $^{15}/_{4}$. Georg Fleetwood gifver rekommendationsbref åt kapten D. Young till konungen af Sverige.
D. S. 1657—58, 545.

» $^{2}/_{6}$. Bref från kapten Robert Colman till the Navy Commissioners; landsatte 2 af svenska konungens kommissionärer i Göteborg; seglade till Stralsund och tog der ombord v. Friesendorffs hustru.
D. S. 1658—59, 44, 72 ($^{22}/_{6}$).

» $^{23}/_{6}$. Notiser om baron Johan Fredrik v. Friesendorff, svenskt sändebud i England; Gustaf Duwall omnämnes äfven.
D. S. 1658—59, 179, 181, 422, 454, 496, 497.

» $^{16}/_{26}$ Sept. Den flotta, Holland skulle skicka till Sundet för att hjälpa Danmark, har blifvit stormdrifven till Texel; svenskarna äro nu herrar i Sundet.
D. S. 1658—59, 141.

» $^{24}/_{9}$ m. fl. Man öfverlägger om de svenska angelägenheterna i Council; ifrågasatt traktat mellan Sverige och England; J. F. v. Friesendorff leder underhandlingarna härom; George Ayscues konvojerande till Sverige.
D. S. 1658—59, 144, 155, 167.

» $^{25}/_{10}$. Kapten John Welsh, förande ett fartyg med svenskt kaparebref, har öfverfallit »the Hope» kommande ifrån Lübeck.
D. S. 1658—59, 166.

» $^{4}/_{11}$ m. fl. Notiser om Philip Meadows, engelskt sändebud hos Carl X Gustaf.
D. S. 1658—59, 176, 182, 186, 188, 217, 488, 494.

» $^{15}/_{11}$ m. fl. Striden mellan svenskar och holländare.
D. S. 1658—59, 190, 196, 470, 471.

» $^{18}/_{11}$. Bref från Georg Fleetwood och H. v. Tischendorf = (Friesendorff), svenska kommissionärer, till sir Oliver Fleming.
D. S. 1658—59, 188.

» $^{11}/_{21}$ Dec. m. fl. En engelsk flotta under befäl af Goodson, afsedd att understödja Carl X Gustaf, hade råkat ut för ogynsamma vindar och derigenom blifvit drifven tillbaka.
D. S. 1658—59, 212, 221, 231, 233, 493.

» $^{14}/_{12}$. De svenska skeppen kunna ej gå ifrån Landskrona till följd af isförhållandena.
D. S 1658—59, 217.

» $^{24}/_{12}$. Ett svenskt skepp i Yarmouth omtalas.
D. S. 1658—59, 494.

1659. Kriget mellan Sverige och Danmark; Manleys berättelse om detta krig.
D. S. 1658—59, 239, 255, 282, 285, 298, 307, 326—327, 388; *D. S 1659—60*, 269—270.

» Kaptenerna Chris. Harrington, Hugh Kendall och Alexander Symonds (den sistnämda förande skeppet Nicodemus) taga

sig för att öfverfalla holländska fartyg under förevändning, att de hade kaparebref utfärdade af den svenska regeringen; äfven om en del andra engelska fartyg berättas detsamma; tvister, uppkomna härigenom.
D. S. 1658—59, 247, 552; *D. S. 1659—60*, 106, 177, 192, 197, 213, 225, 231, 232.

1659. Förhållandet mellan England och Sverige; en ifrågasatt traktat.
D. S. 1658—59, 254, 275, 286, 333, 389; *D. S. 1659—60*, 94, 200, 276.

» Notiser om svenska fartyg; 2 svenska skepp förlista med manskap och allt.
D. S. 1658—59, 297, 365, 563, 566; *D. S. 1659—60*, 35.

» Notiser om Philip Meadows, engelskt sändebud hos Carl X Gustaf.
D. S. 1658—59, 297, 326—327, 363, 365, 368, 369, 390, 505, 519; *D. S. 1659—60*, 576, 585, 586, 588.

» Notiser om J. F. v. Friesendorff; memorial angående skeppet Angel och sir George Ayscues öfverfart; en komité för att konferera med v. Friesendorff.
D. S. 1658—59, 302, 353, 359, 362, 364, 374, 377, 379; *D. S. 1659—60*, 159, 174, 561.

» Värfning för svenska kronans räkning i England.
D. S. 1658—59, 256; *D. S. 1659—60*, 99, 231.

» Handeln mellan Sverige och England; export af hampa från Riga och af master från Göteborg.
D. S. 1658—59, 297, 548; *D. S. 1659—60*, 476, 492.

» $^{2}/_{1}$. Bref från vice-amiral Wm. Goodson till the Admiralty Commissioners; J. F. v. Friesendorff omnämnes.
D. S. 1658—59, 240, 245 ($^{6}/_{1}$), 246 ($^{7}/_{1}$), 250—251 ($^{10}/_{1}$), 253 ($^{13}/_{1}$).

» $^{6}/_{1}$. Council förordnar kommissionärer för att tala med den franska ambassadören angående de svenska angelägenheterna.
D. S. 1658—59, 244.

» $^{9}/_{6}$ m. fl. Öfverste Algernon Sydney, öfverste Edw. Montague, sir Robert Honeywood och Thomas Boone utses till att vara engelska kommissionärer hos konungarna af Sverige och Danmark.
D. S. 1658—59, 368, 390, 392; *D. S. 1659—60*, 1, 28, 89, 142, 144.

» $^{18}/_{6}$ m. fl. Bref från Carl X Gustaf, dat. Kronborg 31 maj och 30 juni 1659. Svenska sändebud i England voro vid denna tid Georg Fleetwood och J. F. v. Friesendorff; en särskild komité tillsättes för att underhandla med de svenska sändebuden; man söker att bilägga de stridigheter, som uppkommit genom kaperierna; de svenska sändebuden

begära att få en kopia af parlamentets bref till Carl X Gustaf, hvilket efter några svårigheter beviljades dem.
D. S. 1658—59, 379, 385, 392; *D. S. 1659—60*, 7, 15, 35, 39, 44, 46, 48, 59, 71, 98, 127, 134, 138, 144, 179, 180, 209, 215, 216, 219, 227, 565.

1659 $^1/_7$, $^8/_7$. Notiser om Johan Barckman och hans hustru; pass för henne.
D. S. 1659—60, 452, 561.

» $^2/_8$. England arbetar på att åstadkomma fred mellan Sverige och Polen; tvisten gäller egentligen Preussen; England söker att tillgodose sina handelsintressen.
D. S. 1659—60, 66.

» $^{23}/_9$, $^4/_{10}$. Svenskarna John Spalding och Cornelius Clauson petitionera till Council angående ett fartyg; en notis om John Spalding.
D. S. 1659—60, 220, 238.

» $^8/_{18}$ Okt. Sir George Ayscue i svensk tjänst.
D. S. 1659—60, 248.

1660 (?) Bref från Carl II till John Macklier i Göteborg, med begäran att skicka till Skottland vapen och ammunition för Carl II:s räkning; brefven äro daterade Perth d. 20 dec. 1650, Kynnaird d. 24 febr. 1651.
D. S. 1660—61, 458.

» Notiser om de svenska sändebuden i England Georg Fleetwood och J. F. v. Friesendorff.
D. S. 1659—60, 306, 327, 573.

» Kaptenerna Hamilton och Bowden, försedda med svenska kaparebref, öfverfalla holländska fartyg; äfven engelska skepp gå icke säkra för dylika kapare; »Morgan Jones» öfverfaller och tager några skepp från Glasgow.
D. S. 1659—60, 352, 353, 386, 441.

» Handeln mellan England och Sverige; svenskt järn exporteras till England; Sverige och England konkurrera i afseende på kanontillverkningen; timmer och master utföras från Riga och Göteborg.
D. S. 1659—60, 534, 537; *D. S. 1660—61*, 255, 310, 404.

» $^{28}/_3$. Abr. van Eich, svensk köpman, har fått tillåtelse att begifva sig ifrån Flandern till England.
D. S. 1659—60, 402.

» April? Kapten Walter Innes var icke vidare i tjänst hos konungen af Sverige.
D. S. 1659—60, 424.

» $^1/_4$. Handeln på de svenska hamnarna oroad genom kurfursten af Brandenburg.
D. S. 1659—60, 405.

» $^{18}/_4$. Den svenska flottan låg i närheten af Helsingör.
D. S. 1659—60, 548.

» $^{23}/_4$. En notis om Philip Meadows.
D. S. 1659—60, 598.

1660 $^{25}/_{8}$. Sir Robert Honeywood och öfverste Sydney, engelska sändebud, medla mellan Sverige och Danmark.
D. S. 1660—61, 201.

» Sept.? En engelsk resident i Sverige, Jos. Avery, hade arbetat för Carl II.
D. S. 1660—61, 296.

» $^{22}/_{10}$. James Maule hade varit använd af Carl X Gustaf för att taga upp sjunkna fartyg, bössor m. m.; han vänder sig nu till den engelska regeringen för att erhålla sysselsättning.
D. S. 1660—61, 320.

1661. Handeln mellan Sverige och England; timmer från Göteborg: koppar från Sverige användes till prägling af mynt.
D. S. 1660—61, 516; *D. S. 1661—62*, 3.

» $^{28}/_{11}$, $^{23}/_{12}$. Kapten Owen Cox, förande det svenska fartyget Raphael, anklagad för förnärmande yttranden mot Carl II.
D. S. 1661—62, 161, 188.

1661—62. Uppträden mellan franska och spanska ambassadörerna och deras tjänare vid ankomsten af ett svenskt sändebud (Nils Brahe?) till England 30 sept. 1661.
D. S. 1661—62, 100, 104, 105, 317.

1662. Handeln mellan Sverige och England; hampa exporteras från Riga; furuplankor och beck från Sverige.
D. S. 1661—62, 243, 367, 576.

» $^{29}/_{9}$. Svenskarna under befäl af v. Königsmarcks son (C. C. v. Königsmarck) stå i begrepp att anfalla Polen och Tyskland.
D. S. 1661—62, 499.

1663. Handeln mellan Sverige ock England; järn exporteras från Sverige; hampa från Riga; tjära från Stockholm; master utskeppas från Göteborg till Chatham; gevär och harnesk från Stockholm föras till England och derifrån till Lisboa.
D. S. 1663—64, 33, 84, 131, 186, 190, 228, 238, 243, 260, 264, 269, 270, 304, 310, 318, 324, 354, 371.

» $^{15}/_{1}$, $^{3}/_{2}$. Sir Philip Meadows fick elefantorden af konung Fredrik III af Danmark, för att han lyckats bilägga stridigheterna mellan Sverige och Danmark.
D. S. 1663—64, 11, 38.

1663—64. En berättelse af Albertus Otto Faber, kunglig läkare vid svenska armén.
D. S. 1663—64, 268, 650.

1664. Notiser om svenska fartyg; ett skepp från Stockholm har ankommit till Chatham med last af tjära, järn m. m.; ett svenskt skepp i Hull.
D. S. 1663—64, 467, 672; *D. S. 1664—65*, 105.

» Notiser om Sveriges export på England; tjära och beck från Stockholm; master, skeppsförnödenheter och beck från Göteborg; hampa från Riga.
D. S. 1663—64, 530, 634, 653, 654; *D. S. 1664—65*, 5, 71, 100, 125, 132, 133, 134, 135, 136, 137.

1664. Notiser om Henry Coventry, engelskt sändebud i Sverige; Coventry och major Wood hafva landat i Helsingborg, stadda på väg till Stockholm
D. S. 1663—64, 540, 657, 658, 670; *D. S. 1664—65*, 28.

» $^{2}/_{8}$. Hedvig Eleonora, enkedrottning i Sverige, och det svenska riksrådet önska hemlig brefvexling med England.
D. S. 1663—64, 658.

» $^{18}/_{9}$. Charles Howard, earl af Carlisle, engelskt sändebud i Sverige; bref från honom till the Navy Commissioners.
D. S. 1664—65, 12, 102 ($^{8}/_{12}$), 108 ($^{10}/_{12}$), 117.

» $^{11}/_{11}$. Ärenden rörande Sverige behandlas af en komité tillsatt af Council.
D. S. 1664—65, 60.

» $^{20}/_{12}$. Eldsvåda i tjärmagasinet i Stockholm; detta har till följd att priset på denna vara stiger högst betydligt.
D. S. 1664—65, 117.

» $^{26}/_{12}$. Bref från Leijonberg, svensk agent, till sir John Robinson angående lösgifvandet af en svensk undersåte Arthur Rose från Göteborg, hvilken satt fängslad i England.
D. S. 1664—65, 123.

1665. Notiser om Henry Coventry.
D. S. 1664—65, 173, 542, 547, 552.

» Sveriges export på England; svensk koppar; master, beck och tjära från Göteborg; tågverk och hampa från Riga; tjära, beck och hampa från Stockholm.
D. S. 1664—65, 168, 178, 255, 292, 305, 337, 340, 358, 378, 399, 406, 421, 425, 455, 522, 530, 539, 554; *D. S. 1665—66*, 26, 31, 32, 33, 37, 63, 67, 68, 87, 98, 129, 130, 131, 132, 134, 135.

» Notiser om svenska fartyg; »Gustaf Horn», Riga har genom den svenska residentens bemedling fått tillåtelse att lemna England; åtskilliga Göteborgsskepp omnämnas; man ifrågasätter att för engelska kronans räkning inköpa ett stort svenskt skepp tillhörande John Peterson; Hans Johnson, kapten på »the Sarson», Stockholm.
D. S. 1664—65, 257, 282, 367, 390, 402, 414, 418, 460, 473, 559, 567; *D. S. 1665—66*, 47, 73, 81, 95, 97, 102, 103, 104, 118, 122, 171.

» Notiser om Charles Howard, earl af Carlisle.
D. S. 1664—65, 230, 285.

» Kapten Cox hade varit i svensk tjänst.
D. S. 1664—65, 234.

» (?) Fras. Sheldon kom från Sverige efter byggandet af ett skepp för general Wrangels räkning, men vid sin ankomst till England blef han kastad i fängelse för en föregifven

skuld; han framlemnade ett bref från konungen af Sverige till Carl II.

D. S. 1665—66, 162.

1665 4/4. Påbud från svenska konungen och svenska riksrådet att icke på 7 år fälla några mastträd i Sverige.

D. S. 1664—65, 292.

» 29/8. 4 svenska fältmarskalkar omnämnas.

D. S. 1664—65, 538.

» 31/8, 6/9. Sir Thomas Clifford begifver sig som engelskt sändebud till Sverige och Danmark.

D. S. 1664—65, 543, 552.

» 8/9. Befallning till öfverste Reymes att öfverlemna alla franska, svenska och danska fångar till kapten Francisco Roderigo de Segora, för att de skulle taga tjänst hos konungen af Portugal.

D. S. 1664—65, 554.

» 10/11, 12/12. Svenskarna och biskopen af Münster.

D. S. 1665—66, 50, 98.

1666. Sveriges export till England; hampa från Riga; järn, koppar, beck och lin från Sverige; furuplankor oeh master från Göteborg; tjära och beck från Stockholm.

D. S. 1665—66, 197, 212, 221, 259, 265, 268, 283, 293, 301, 304, 332, 392, 466, 468; *D. S. 1666—67*, 52, 73, 208, 340, 390, 391, 425.

» Notiser om svenska fartyg; befallning till the Commissioners of Prizes att frigifva Phœnix, Riga och Dufvan, Göteborg på begäran af den svenska residenten; följande fartyg omnämnas: Diana, Wismar; Katarina, Riga; Maria, Göteborg; Fortuna och »Carl Gustaf», Stockholm; den svenska residenten klagar öfver, att engelsmännen lagt beslag på en svensk skeppslast; Olle Nilson, kapten på skeppet Sampson, Göteborg; svenska fartyg utsatta för engelska kapare; ett svenskt skepp har på vägen till England blifvit anhållet af holländarna, men dock fått passera; ett skepp har ankommit till Newcastle från Stockholm med last af järn; ett svenskt fartyg har kommit till Plymouth; ett fartyg med svenskt pass omtalas.

D. S. 1665—66, 211, 251, 319, 339, 367, 368, 370, 375, 383, 398, 400, 401, 405, 435, 450, 453, 454, 487, 503, 509, 516, 517, 522, 529, 546, 550, 551, 554, 559, 566, 574, 585, 586; *D. S. 1666—67*, 6, 10, 19, 30, 31, 35, 41, 52, 54, 60, 62, 81, 85, 102, 118, 133, 152, 169, 180, 184, 186, 200, 203, 207, 208, 212, 224, 231, 232, 234, 237, 240, 243, 244, 246, 253, 265, 271, 279, 302, 304, 317, 347, 369, 370, 371, 373, 374, 379, 380, 404.

» Notiser om svenska flottan på denna tid; konungen af Sverige säges skola skicka 40 fregatter för att hjälpa Eng-

land mot Holland; 25 stora svenska skepp afvakta danskarnas rörelser; svenskarna hafva skickat 20 örlogsmän att hjälpa engelsmännen: en svensk örlogsman och 2 köpmansskepp blefvo hindrade af den engelska flottan att gå vidare.
D. S. 1665—66, 405, 456, 461, 462, 479, 493, 497, 524; *D. S. 1666—67*, 42, 59, 79.

1666. Nyheter från Sverige.
D. S. 1665—66, 301, 362, 453; *D. S. 1666—67*, 236, 247, 263, 351.

» Underrättelser om kriget mellan Sverige och Bremen.
D. S. 1666—67, 148, 209, 252, 255, 267.

» Sveriges förhållande till Holland; tvist mellan Sverige och Holland angående ett engelskt fartyg; holländska handeln på Sverige; fördrag kan icke afslutas mellan Sverige och Holland, emedan Sverige vägrar att antaga en föreslagen neutralitetsakt; Holland fäster afgörande vigt dervid.
D. S. 1665—66, 455, 461; *D. S. 1666—67*, 286.

» $^{2}/_{1}$. Riksrådet i Sverige utfärdar ett offentligt påbud, att mastträd icke skulle få fällas på 7 år.
D. S. 1665—66, 188.

» $^{18}/_{1}$. Konungarna af Sverige och Danmark, kurfursten af Brandenburg och biskopen af Köln äro beslutna att förena sig med biskopen af Münster.
D. S. 1665—66, 211.

» $^{9}/_{5}$. 1,000 £ utbetalades till sir Thomas Clifford för hans ambassad till svenska hofvet.
D. S. 1665—66, 388.

» $^{15}/_{5}$, $^{28}/_{5}$. Sveriges förhållande till Danmark.
D. S. 1665—66, 398, 418.

» » $^{22}/_{6}$. Henry Coventry, engelsk ambassadör i Sverige, och de svenska sändebuden äro utrustade för att fara till England.
D. S. 1665—66, 398, 452.

» » $^{28}/_{6}$. Carl II har skickat presenter till den svenska generalen Wrangel.
D. S. 1665—66, 398, 469, 471.

» $^{7}/_{7}$. En svensk frivillig har kommit ombord på den engelska flottan.
D. S. 1665—66, 506.

» $^{22}/_{8}$. Paul Reyner föregifver sig att vara från Göteborg.
D. S. 1666—67, 60.

» Sept., $^{17}/_{11}$. Thomas Thynne, engelskt sändebud, på väg till Sverige.
D. S. 1666—67, 173, 268.

» $^{4}/_{9}$ m. fl. Notiser om Johan Leijonberg, svenskt sändebud i England.
D. S. 1666—67, 99, 117, 320.

1666 $^{13}/_{10}$. Scipio Peters från Landskrona 14 år fången i Algier.
D. S. 1666—67, 195—196.

» $^{13}/_{11}$. Sveriges förhållande till Kejsaren vid denna tid.
D. S. 1666—67, 257.

» $^{5}/_{12}$. »Hopeful Employment», ett fartyg med svensk besättning.
D. S. 1666—67, 322.

» $^{24}/_{12}$. John Macklier, en svensk, bringar den underrättelsen till England, att svenskarna äro på marsch med 16,000 man genom biskopens af Münster land emot holländarna.
D. S. 1666—67, 368—369.

1667. Notiser om svenska fartyg; tillåtelse för ett svenskt skepp Leijonberg, Stockholm, att gå till Westindien; följande fartyg omnämnas: Hoppet, Stettin; Kärleken, Stralsund; Jägaren, Wismar; »Grefve Eric», Riga; Mercurius, Posthästen och »St. Nicholas», Stockholm.
D. S. 1666—67, 438, 441, 456, 468, 486, 490, 493, 494, 495, 498, 514, 522, 529, 558, 562, 565, 566, 573, 583, 585, 595; *D. S. 1667*, 6, 8, 27, 33, 37, 38, 41, 42, 43, 53, 67, 69, 74, 78, 79, 80, 90, 94, 115, 122, 124, 125, 126, 128, 129, 130, 132, 133, 134, 135, 141, 142, 143, 157, 202, 203, 210, 219, 220, 223, 227, 243, 278, 303, 308, 312, 319, 320, 323, 327, 332, 338, 351, 365, 377, 380, 386, 405, 406, 409, 411, 413, 416, 424, 450, 504, 513, 544, 548, 550.

» Järn och tjära exporteras från Sverige till England.
D. S. 1666—67, 471; *D. S. 1667*, 19, 432.

» Notiser om Henry Coventry och Thomas Clifford.
D. S. 1666—67, 523, 590; *D. S. 1667*, 64, 70, 260.

» Nyheter från Sverige.
D. S. 1666—67, 565; *D. S. 1667*, 254.

» $^{7}/_{3}$. Svenskarna råda holländarna att icke afslå Englands förslag, att man skulle mötas i Haag för att afsluta traktaten.
D. S. 1666—67, 552.

» $^{30}/_{3}$ m. fl. De svenska sändebuden (Göran Fleming, P. I. Coijet och Chr. Dohna) begifva sig ifrån England till Holland för att såsom medlare deltaga i fredsunderhandlingarna i Breda; öfverläggningar derstädes.
D. S. 1666—67, 598; *D. S. 1667*, 15, 57, 65, 111, 162—163, 351, 360.

» $^{19}/_{4}$. Ett engelskt fartyg med svensk besättning.
D. S. 1667, 39.

» $^{22}/_{5}$ m. fl. Notiser om Johan Leijonberg, svenskt sändebud i England.
D. S. 1667, 115, 118, 279, 405.

1667 $^{8}/_{6}$, $^{18}/_{6}$. Holländarna skicka trupper till Groningen af fr
för den svenska armén i Bremen.
D. S. 1667, 163, 207.

» $^{24}/_{6}$. Bref från Martin Beckman, svensk artillerikapten, till C
II angående några brandskepp.
D. S. 1667, 228.

» $^{1}/_{7}$. Pass för John Macklier, hans hustru och familj att åt
vända till Sverige; de hade med sig 4 hästar, köpta f
svenska konungens räkning.
D. S. 1667, 256.

» $^{4}/_{7}$. En svensk hade varit ombord på den holländska flott
och kom sedermera till England.
D. S. 1667, 266.

» $^{18}/_{10}$. General Wrangel har gått till hertigdömet Bremen; dro-
ning Christina är ännu kvar i Hamburg.
D. S. 1667, 533.

1686 $^{30}/_{12}$ m. fl. Philip Warwick hade varit engelskt sändebud i
Sverige 1680.
C. T. P. 1557—1696, 20; *C. T. P. 1697—1702*,
8 (1697); *C. T. P. 1702—07*, 223 (1703).

1690 $^{19}/_{8}$ m. fl. Tvist mellan engelsmän och svenskar angående na-
vigationsaktens tillämpning; petition af Christopher John-
son, kapten på skeppet Amos från Stockholm; skeppet
»Staden Riga», kommande från Riga med last af master,
tages i beslag i England, derför att det var bygdt i Hol-
land.
C. T. P. 1557—1696, 131, 132.

1691 $^{30}/_{4}$. William Abernathie hade tjänat den svenska konungen.
C. T. P. 1557—1696, 172.

» $^{13}/_{6}$. »Gyllene Pilen», ett Stockholmsskepp, omtalas.
C. T. P. 1557—1696, 180.

1692 $^{25}/_{7}$. En notis om svenska kopparpengar.
C. T. P. 1557—1696, 249.

1694 $^{21}/_{11}$. En notis om svenska skepp.
C. T. P. 1557—1696, 404.

1696 $^{28}/_{4}$. De engelska kommissionärerna i Sverige hade många svå-
righeter att utstå.
C. T. P. 1557—1696, 505.

» $^{21}/_{9}$. Mr. Robinson, engelsk agent i Stockholm, skulle återvända
till England och derefter möta konung Wilhelm i Haag.
C. T. P. 1557—1696, 548.

1697 $^{17}/_{11}$? En notis om den föregifna svenska flottan.
C. T. P. 1697—1702, 110.

1698 $^{5}/_{1}$. En gåfva till drottningen af Sverige från konungen af
England.
C. T. P. 1697—1702, 129—130.

» $^{14}/_{4}$, $^{17}/_{5}$. Robinson, engelsk minister i Sverige.
C. T. P. 1697—1702, 150—151.

1699 $^{1}/_{6}$. Fortuna från Narva fraktar master från Norge till England och blifver beslaglagd i enlighet med navigationsakten; några svenska undersåter, egare af fartyget, petitionera till konungen af England angående denna sak.
C. T. P. 1697—1702, 304.

1699—1700. Notiser om den föregifna svenska flottan.
C. T. P. 1697—1702, 312, 360, 384.

1701 $^{9}/_{5}$. Englands handel på Kurland hämmad af svenskarna.
C. T. P. 1697—1702, 490.

» $^{18}/_{6}$. Tyg och krut skickas från England till konungen af Sverige genom Chr. Leijoncrona, svensk minister i England.
C. T. P. 1697—1702, 499.

» $^{20}/_{12}$. Bref från C. Hedges, den engelska konungens resident i Stockholm, till mr. Lowndes.
C. T. P. 1697—1702, 546.

» $^{25}/_{12}$. Robinson, engelsk minister i Sverige.
C. T. P. 1697—1702, 547.

1703 $^{4}/_{2}$. Ett svenskt skepp blifver taget såsom pris af kapten Watkins.
C. T. P. 1702—07, 109.

1706. Svenskt järn omtalas.
C. T. P. 1702—07, 481.

1707 $^{7}/_{1}$. Beck och tjära exporteras från Sverige till England.
C. T. P. 1702—07, 483.

» Sept., Nov. Kapten James Jefferies var såsom frivillig i den svenska konungens armé.
C. T. P. 1702—07, 538, 554.

1709 $^{6}/_{9}$. 2 skepp hafva kommit till England ifrån Sverige.
C. T. P. 1708—14, 136.

1710 m. fl. James Jefferies följde Carl XII på hans tåg till Ryssland; svenska arméns förluster efter slaget vid Pultava; Jefferies hos Carl XII i Bender.
C. T. P. 1708—14, 174; *C. T. P. 1714—19*, 60.

1713 $^{11}/_{1}$. Robert Jackson blef utsedd till engelsk kommissarie i Stockholm 1702 efter dr. Robinson, som sändes till Polen.
C. T. P. 1708—14, 544.

1714 $^{29}/_{10}$. En pension af 40 £ utbetalades till den engelska predikanten i Stockholm, för att han skulle taga under sitt beskydd den franska församlingen derstädes, som eljest icke hade fri religionsutöfning i Sverige.
C. T. P. 1714—19, 19.

1717. Grefve Carl Gyllenborg, svenskt sändebud i England.
C. T. P. 1714—19, 317, 335, 349, 351.

1719 $^{17}/_{3}$. Engelska hofvet anlägger sorg efter Carl XII.
C. T. P. 1714—19, 444.

» $^{12}/_{11}$. Drottningen af Sverige får penningar från England.
C. T. P. 1714—19, 479.

1760 eller 61. En böneskrift från major John Mackenzie, lord Macleod, i konungens af Sverige tjänst, till earlen af Holdernesse.
H. O. P. 1760—65, 10.

1761 $^{26}/_{3}$. Frågan om en fredskongress i Augsburg, hvari äfven Sverige skulle deltaga.
H. O. P. 1760—65, 28.

» $^{27}/_{3}$, $^{23}/_{9}$. Sir John Goodricke, engelskt sändebud i Stockholm.
H. O. P. 1760—65, 29, 66.

» $^{8}/_{7}$. Wilkinson, engelsk korrespondent i Sverige, får en årlig pension.
H. O. P. 1760—65, 52.

1763 $^{9}/_{9}$, $^{2}/_{12}$. Sir John Goodricke återkallad från Köpenhamn, der han vistades under väntan på att blifva mottagen af det svenska hofvet.
H. O. P. 1760—65, 301, 302, 333.

1764 $^{31}/_{3}$. Sillhandeln mellan Sverige och Irland.
H. O. P. 1760 65, 399.

» $^{2}/_{6}$, $^{6}/_{6}$. Bref från Johan Cahman i Stockholm till mr. Francis Floyde (? Ljoyd); bref från mr. Downing till mr. Francis Floyde; båda angående ett tillämnadt järngjuteri i Sverige; Cahman försökte att skaffa arbetare till Sverige från England; detta lyckades äfven för honom genom hjälp af Downing.
H. O. P. 1760—65, 414—415, 417.

» $^{10}/_{6}$. Sverige förbinder sig att årligen betala en stor summa penningar till Algier.
H. O. P. 1760—65, 419.

» $^{26}/_{6}$. Walloner, tyskar och engelsmän hafva högst betydligt förbättrat det svenska stångjärnssmidet.
H. O. P. 1760—65, 420—421.

» $^{27}/_{7}$. Smuggling mellan Sverige och England.
H. O. P. 1760—65, 429.

1764 och 65. Bref till sir John Goodricke.
H. O. P. 1760—65, 384 ($^{17}/_{1}$ 64) [med detta medföljde bref till konungen och drottningen af Sverige], 427 ($^{24}/_{7}$ 64), 429 ($^{27}/_{7}$ 64), 439 ($^{21}/_{8}$ 64), 515 ($^{11}/_{1}$ 65), 517 ($^{15}/_{1}$ 65), 543 ($^{19}/_{4}$ 65), 575 ($^{12}/_{7}$ 65), 578 ($^{19}/_{7}$ 65).

1765 $^{29}/_{5}$, $^{11}/_{6}$. Ifrågasatt handelstraktat mellan England och Sverige; sir John Goodricke bedref underhandlingarna med stor framgång; svårigheten låg egentligen uti den mellan Sverige och Frankrike 1741 afslutade konventionen, hvarigenom Frankrike hade vetat att förskaffa sig en hel del handelsförmåner i Wismar.
H. O. P. 1760—65, 553—554, 558.

» $^{3}/_{7}$ m. fl. Dr. Solander söker förmå skickliga arbetare att fara öfver till Sverige och taga anställning vid de svenska

fabrikerna; han anstränger sig för att förmå mr. Boulton i Birmingham att resa till Sverige; Kennaway, Croswell och åtskilliga arbetare komma öfver till Göteborg.
H. O. P. 1760—65, 571, 572, 601, 606, 620.

1765—66. Järnimporten till England från Sverige.
H. O. P. 1760—65, 637; *H. O. P. 1766—69*, 24, 25, 35.

1766 $^{17}/_{4}$ m. fl. Myteri ombord på ett svenskt köpmansskepp; bref från baron G. A. v. Nolcken till hertigen af Grafton angående denna sak.
H. O. P. 1766—69, 36, 40.

» $^{4}/_{5}$ m. fl. John Goodricke och hans förhållande till de engelska arbetare, som farit öfver till Göteborg; Croswell och Chrystie anklagade för att hafva sökt värfva folk att fara till Sverige för att arbeta i de svenska fabrikerna.
H. O. P. 1766—69, 41—42, 68, 87—88.

» $^{23}/_{5}$. Bref eller cirkulärer till sir John Goodricke; de flesta genom sekreteraren Conway.
H. O. P. 1766—69, 45, 81 ($^{30}/_{9}$), 83 ($^{3}/_{10}$).

» $^{3}/_{7}$ m. fl. Thomas Lewis skulle troligen begifvit sig till Göteborg, om han blifvit frigifven; han satt fången i Edinburgh.
H. O. P. 1766—69, 57, 61, 69.

» $^{11}/_{12}$. Bref från William Burke till Marriott, engelsk prest i Göteborg; handlar om de engelska arbetare, som tagit tjänst hos Johan Cahman.
H. O. P. 1766—69, 99.

1767 $^{27}/_{1}$, $^{9}/_{2}$. Sir John Goodrickes förhållande till de engelsmän, som kommit öfver till Sverige för att skaffa sig arbete vid Cahmans järngjuteri; bland dessa engelsmän märktes: James Kennaway, George Graham, Nieman Wise och Peter Clark; Marriotts uppförande emot dessa.
H. O. P. 1766—69, 156, 272.

1767—68. Bref eller cirkulärer till sir John Goodricke, de flesta genom sekreteraren Conway.
H. O. P. 1766—69, 187 ($^{29}/_{9}$ 67), 198 ($^{3}/_{11}$ 67), 294 ($^{22}/_{1}$ 68), 336 ($^{13}/_{5}$ 68), 339 ($^{17}/_{5}$ 68), 379 ($^{21}/_{10}$ 68).

1768—69. Notiser om John Goodricke.
H. O. P. 1766—69, 436, 486, 588.

1769 $^{26}/_{9}$. Kejsaren af Marocco befaller sina kryssare att anfalla svenskarna.
H. O. P. 1766—69, 504.

1770 $^{4}/_{10}$. Pass för John Goodricke att begifva sig till Sverige.
H. O. P. 1770—72, 167.

» $^{12}/_{10}$. Tillverkningen af beck och tjära i Sverige.
H. O. P. 1770—72, 76.

1771 $^{1}/_{11}$. Kopia af en not från baron v. Nolcken, innehållande ett utdrag ur Stockholms Gazetten, dat. 23 Sept.; ett holländskt köpmansfartyg, kommande ifrån Smyrna med pesten ombord, fick icke inlöpa i någon svensk hamn.
H. O. P. 1770—72, 370.

1772 $^{10}/_{3}$, $^{23}/_{3}$. Utdrag ur ett bref från sir John Goodricke, angående att pesten hade spridt sig till svenska gränsen från Ryssland.
H. O. P. 1770—72, 598.

Svenska Historiska Föreningens årssammankomst i Stockholm den 27 februari 1889.

Sedan styrelsens ordförande herr C. G. Malmström öppnat sammankomsten, upplästes af sekreteraren följande årsberättelse för 1888:

Under året har Svenska Historiska Föreningen i Sverige, Finland och andra länder räknat 1011 medlemmar, som erlagt full årsafgift. Medlemmarne i Danmark utgjorde 54, i Norge 66. Från sistnämda land har äfven för förra året redovisningen varit ofullständig, men man har anledning att antaga, att under loppet af år 1889 fullständig uppgörelse skall kunna träffas. De ständiga ledamöternas antal har ökats med 2 och uppgick vid årets slut till 56. 44 personer ha anmält sig till inträde i föreningen, men äfven under detta år har afgången varit betydlig.

Styrelsen har under året haft två ordinarie sammanträden. Som ordförande har fungerat hr C. G. Malmström, som sekreterare hr E. Hildebrand och som skattmästare hr C. Silfverstolpe.

Föreningen har under året utgifvit åttonde årgången af Historisk Tidskrift, innehållande 12 längre eller kortare uppsatser samt utförligare granskningar af 19 arbeten. Med det i Frankrike bildade lifligt verksamma sällskapet för diplomatisk historia har föreningen trädt i utbyte af publikationer.

Om föreningens ekonomiska ställning upplyser den af utsedda revisorer afgifna berättelsen.

Därefter upplästes revisionsberättelsen för 1888 af följande innehåll:

Af Svenska Historiska Föreningen utsedde att granska de af Föreningens skattmästare förda räkenskaper för år 1888, få undertecknade, efter verkstäldt uppdrag, härom afgifva följande berättelse:

Inkomsterna hafva varit följande:

Saldo från år 1887	kronor	10,826: 69
1010 årsafgifter för 1888 à 5 kr.	»	5,050: —
4 » » » å posten à 4,54	»	18: 16
4 » » 1887 à 5 kr.	»	20: —
H. K. Höghet Kronprinsens årsafgift	»	50: —
2 ständiga ledamöters afgifter à 75 kr.	»	150: —
54 afgifter från Danmark à 3 kr. med 15 % afdrag	»	137: 70
58 » » Norge à 3 kr. med 10 % afdrag (för 1885)	»	156: 60
Enligt redovisning från bokh. Samson & Wallin	»	105: 60
» » » » Fritze	»	267: 40
3 årsafgifter för J. Grot i Petersburg 1889—1891	»	15: —
1 försåldt häfte à 1,25	»	1: 25
Räntor uppburna den 31 dec. 1888	»	427: 95
Summa inkomster	kronor	17,226: 35

Utgifterna.

Å redaktionskonto	kronor	2,641: 50
» boktryckarekonto	»	2,518: 37
» distributionskonto	»	339: 39
» diversekonto	»	662: 26
Summa utgifter	kronor	6,161: 52
Behållning till år 1889	»	11,064: 83
	Kronor	17,226: 35

Af ofvanstående behållning äro insatta

i Stockholms Handelsbank:

å depositionsräkning	kronor	5,500: —
å upp- och afskrifningsräkning	»	603: 14
i Sveriges Riksbank:		
å depositionsräkning	»	4,000: —
å upp- och afskrifningsräkning	»	700: —
Kontant i kassan	»	261: 69
	Kronor	11,064: 83

Då räkenskaperna äro förda med noggrannhet och omsorg samt försedda med fullständiga verifikationer, få vi tillstyrka full ansvarsfrihet för styrelsens förvaltning under år 1888.

Stockholm den 9 februari 1889.

Bernh. Taube. *Otto Bergström.*

Med anledning af denna revisionsberättelse beviljades styrelsen den tillstyrkta ansvarsfriheten.

Till medlemmar af styrelsen återvaldes de tio förutvarande.

Till revisorer utsågos löjtnant O. Bergström och kammarrättsrådet J. A. Wallensteen. Till revisorssuppleanter valdes bibliotekarien H. Wieselgren och biblioteksamanuensen B. Lundstedt.

Lektor E. Carlson höll därefter ett föredrag om »Karl XII och svenska rådet år 1710».

9.

Bibliografi 1888.

(Upprättad af **Carl Silfverstolpe.**)[1])

Tillägg till 1886.

1032. **Resningen 1568.** Historisk skildring af *L. G. T. Tidander.* 67 sid. Sthlm, Rumstedt. Pr. 25 öre.

Tillägg till 1887.

1033. **Historiskt-Politiska Anteckningar för åren 1743—1796 af Assessoren Henrik Tomas Adlercreutz.** Utgifna af *Elis Lagerblad.* XV + 185 sid. Hfors.
Utg. N. VIII af »Skrifter utgifna af Svenska Literatursällskapet i Finland».
Se nedan »Recensioner» 1147.

1034. **Det Skanörske Sildefiskeri i det 12 til 15 Aarhundrede.** Af *Henrik Kröyer.* Utg. sid. 14—149 af *Nordisk Aarsskrift for Fiskeri.*
Se nedan »Recensioner» 1132.

1035. **Freden i Väräla 1790.** Af *D. A. Tolstoy.* I *Russkij Arkiv* 1887. 12.
Med bifogade bref från Katarina II, Gustaf III, Bezborodko, Osterman och Igelström samt anteckningar af Ehrenström.

1036. **Anteckningar om Kongl. Elfsborgs Regemente 1680—1815.** Af *Otto Mannerfelt,* löjtnant vid Kongl. Elfsborgs regemente. 293 sid. + 1 plansch. Borås, Jansson. Pr. 3 kr.
Se nedan »Recencioner» 1153.

1888.

1037. **Historisk Tidskrift** utgifven af *Svenska Historiska Föreningen* genom *E. Hildebrand.* Åttonde årgången. 1888. 386 + 83 sid.

[1]) Bidrag till denna bibliografi hafva benäget insändts från Finland af *C. von Bonsdorff.*

(jemte Bibliografi för 1887). Pr. för medlemmar 5 kr. för årgång, för köpare 2 kr. häftet (= 8 kr. för årgång). Sthlm. Sv. Hist. Föreningen.

Innehåll:

Om »Memoires de Chanut». Af *Martin Weibull.*
Om historisk vetenskap och historiska studier. Af *W. E. Svedelius.*
Gustaf IV Adolfs förmyndareregering och den franska revolutionen. Af *S. J. Boëthius.*
Bidrag till Livlands historia under Karl XI:s regering. Af *A. Hammarskjöld.*
Henrik Hölterlings observationer i Sverige.
Den svenske guvernören Printzenskölds mord och upproret på Bornholm 1658. Af *L. Berger.*
Ansvarsbestämmelserna för förmyndarestyrelse af 1634 och 1660. Af *O. Varenius.*
Strödda Meddelanden och Aktstycken.
Öfversigter och granskningar.

1038. **Historisk Tidsskrift.** Sjette Række, udgivet af den danske historiske Forening, ved dens Bestyrelse. Redigeret af *C. F. Bricka*, Foreningens Sekretær. Förste Binds förste—andet Hefte. 494 sid.

1039. **Svenskt Diplomatarium från och med år 1401** utgifvet af Riksarkivet genom *Carl Silfverstolpe.* Tredje Delen, Andra—Tredje Häftet. (Se N. 524, 617, 669 o. 921.) Sid. 97—292. 4:o. Sthlm, Norstedt. Pr. 2,50 häftet.

1040. **Diplomatarium Norvegicum.** Oldbreve til Kundskab om Norges indre og ydre Forhold, Sprog, Slægter, Sæder, Lovgivning og Rettergang i Middelalderen. Samlede og udgivne af *C. R. Unger* og *H. I. Huitfeldt-Kaas.* Tolvte Samling, anden Halvdel. Sid. 417—918. Chra. Pr. 6 kr.

1041. **Hanserecesse von 1477—1530.** Bearbeitet von *Dietrich Schäfer.* Dritter Band. (Se N. 409) XII + 590 sid. 4:o.
Omfatta åren 1491—1497.

1042. **Fragmentum de vita et miraculis magistri Petri Olaui confessoris Beate Birgitte.** Utgifvet af *K. G. Grandinson.* 16 sid. 4:o. Karlstad.
Läroverksprogram.

1043. **Sveriges förhållande till Norge under Medeltidsunionen.** Af *A. Åkerblom.* Akad. Afh. Lund. 91 sid.

1044. **Erik den heliges ättlingar.** Af *Carl M. Kjellberg.* Utg. sid. 367—375 af *Historisk Tidskrift 1888.*

1045. **Konung Gustaf den Förstes Registratur.** Utgifvet af Kongl. Riks-archivet genom *Victor Granlund.* XI. 1536—1537. (Se N. 414, 789 o. 925.) 432 + 76 sid. Sthlm, Norstedt. Pr. 9 kr.
Utgör första serien af »Handlingar rörande Sveriges historia».

1046. **Sverges Traktater med Främmande Magter** jemte andra dit hörande handlingar utgifne af *O. S. Rydberg.* Fjerde delen III, IV, 1561—1571 samt Bihang. (Se N. 670 o. 927). Sid. 329—604. Sthlm, Norstedt. Pr. 9 kr.
Se nedan »Recensioner» 1127.

1047. **Svenska Riksdagsakter** jämte andra handlingar, som höra till statsförfattningens historia under tidehvarfvet 1521—1718. Första Delen. II, 1544—1560. Med understöd af statsmedel utgifven af Kongl. Riksarkivet genom *Emil Hildebrand.* Sid. 413—835 + Innehålls-förteckning. Sthlm, Norstedt. Pr. 10 kr.
Se nedan »Recensioner» 1135.

1048. **Berättelser ur svenska historien.** Tredje delen innehållande Lutherska tiden. Första afdelningen. Gustaf I och Erik XIV. Till ungdomens tjenst utgifven af *And. Fryxell.* 9 upplagan. 288 sid. Sthlm, Hierta. Pr. 2,25.

1049. **Kriget mellan Sverge och Ryssland åren 1555—1557.** Af *L. G. T. Tidander.* 47 sid. Vesterås.
Se nedan »Recensioner» 1136.

1050. **Heirathspläne König Erichs XIV von Schweden.** Von *L. Schwabe.* Utg. sid. 38—58 i »Neues Archiv für Sächsische Geschichte und Alterthumskunde». IX. 1.

1051. **Studier öfver slaget vid Axtorna d. 20 okt. 1565.** Af *L. G. T. Tidander.* 22 sid. Halmstad.

1052. **En berättelse om Erik XIV:s besvärliga regemente.** Utg. sid. 267—274 af *Historisk Tidskrift 1888.*

1053. **Klagodikt öfver en svensk beskicknings lidanden i Ryssland under åren 1569—1572.** På tyska. Utg. sid. 79—89 af *Historisk Tidskrift 1888.*

1054. **Vincent Laureo, évêque de Mondovi, nonce apostolique en Pologne 1574—1578 et ses dépêches inédites au cardinal de Côme, ministre secrétaire d'état du pape Grégoire XIII.** Par *Theodore Wierzbowski.*
Berör äfven något k. Johan III.

1055. **Riksdagarna 1609 och 1610.** Några bidrag till Karl IX:s historia under sista åren af hans regering. Akad. Afh. (Ups.) af *Nils Fredrik Liljestråle.* 80 sid. + Innehåll och Källförteckning. 4:o. Nyköping.

1056. **Rikskansleren Axel Oxenstiernas Skrifter och Brefvexling.** Utgifna af Kongl. Vitterhets-, Historie- och Antiqvitets-Akademien. Förra Afdelningen. Första Bandet. Historiska och Politiska Skrifter. XXVIII + 679 sid. + Rättelser. Sthlm, Norstedt. Pr. 9 kr. Senare Afdelningen. Första Bandet. K. Gustaf II Adolfs Bref och Instruktioner. 2 opag. + 915 sid. + Rättelser. Sthlm. Norstedt. Pr. 11 kr.
Förra Afdelningen utg. af *C. G. Styffe;* Senare Afd. af *P. Sondén.*

1057. **Die Verhandlungen Schwedens und seiner Verbündeten mit Wallenstein und dem Kaiser 1631 und 1634.** Von *Georg Irmer.* 1 Theil. 1631 und 1632. LXXXVIII + 316 sid. Leipzig, Hirzel. Pr. 9 kr. Utg. 35 bandet af »Publicationen aus den K. Preussischen Staatsarchiven».

1058. **Das westfälische Friedenswerk von 1643 bis 1648.** Von *Karl Th. Heigel.* I »Zeitschrift für Geschichte und Politik, herausg. v. Zwiedineck-Südenhorst», 1888, N. 6.

1059. **Israel Hoppe's Burggrafen zu Elbing Geschichte des ersten schwedisch-polnischen Krieges in Preussen** nebst Anhang. Herausgegeben von Dr *M. Toeppen* Director des Königl. Gymnasiums zu Elbing. 785 sid. Leipzig, Duncker. Pr. 18 kr.
Första häftet utkom 1887. Se nedan »Recensioner» 1138.

1060. **La diplomatie française et la cour de Saxe.** 1648—1680. Par *Bertrand Auerbach.* XXIV + 492 sid. Paris, Hachette.

1061. **Om »Memoires de Chanut».** Af *Martin Weibull.* 3 o. 4. (Se N. 941.) Utg. sid. 1—28 och 131—166 af *Historisk Tidskrift 1888.*

1062. **Svenska Riksrådets Protokoll** med understöd af statsmedel i tryck utgifvet af Kongl. Riksarkivet genom *Severin Bergh.* V. 1635. (Se N. 37, 682 o. 813.) IX + 444 sid. + Rättelser. Sthlm. Norstedt. Pr. 5,75.
Utg. tredje serien af »Handlingar rörande Sveriges Historia».

1063. **Ansvarsbestämmelserna för förmyndarestyrelse af 1634 och 1660.** Af *O. Varenius.* Utg. sid. 341—356 af *Historisk Tidskrift 1888.*

1064. **Bidrag till Svenska Riksdagens historia 1650—1680.** Af *Karl Beckman.* 58 sid. 4:o. Ups.
Läroverksprogram. Se nedan »Recensioner» 1141.

1065. **Die Sendung des Grafen Schlippenbach zu Kurbrandenburg und Kursachsen im Jahre 1654.** Von *W. Arndt.* I »Zeitschrift

für Geschichte und Politik, herausg. von Zwiedineck-Südenhorst. 1888, N. 1.

1066. **Zur Geschichte des schwedisch-polnischen Krieges von 1655—1660.** Graf Christoph Karl v. Schlippenbach 2. Von *E. Schmiele.* 26 sid. Berlin.

Program för Wilhelms-Gymnasium i Berlin.

1067. **Nya bidrag till finska krigshistorien 1656.** Af *P. Nordmann.* Utg. sid. 40—52 af *Finsk Tidskrift 1888,* XXV bandet.

1068. **Der österreichische Diplomat Franz von Lisola und seine Thätigkeit während des nordischen Krieges in den Jahren 1655—1660.** Von *Ferdinand Hirsch.* Utg. sid. 468—498 i *Sybels Historische Zeitschrift.* Band 60.

1069. **Den svenske guvernören Printzenskölds mord och upproret på Bornholm 1658.** Af *L. Berger.* Utg. sid. 313—340 af *Historisk Tidskrift 1888.*

1070. **Die Schwedischen und Brandenburgischen Kriegsdienste Landgraf Friedrichs von Homburg.** Von Dr *Johannes Jungfer.* Berlin, Gaertner, 22 sid. 4:o. Pr. 1 kr.

Utgör bilaga till Friedrichs-Gymnasiets i Berlin program.

1071. **Bidrag till Livlands historia under Karl XI:s regering.** Af *A. Hammarskjöld.* I. Grefve Jakob Johan Hastfer. Utg. sid. 231—266 af *Historisk Tidskrift 1888.*

1072. **Carl den Tolfte.** Läsning för ung och gammal. Af *Gustaf Björlin.* 407 sid. + 1 porträtt. Sthlm, Looström. Pr. 4,50.

1073. **Memoire du marquis de Bonac sur les affaires du Nord de 1700 à 1710.** Utg. sid. 609—626 af *Revue d'Histoire diplomatique 1888.*

1074. **En plan till Karl XII:s tåg mot Moskva.** Utg. sid. 275—279 af *Historisk Tidskrift 1888.*

1075. **Karl XII:s skrifvelse till Defensionskommissionen angående slaget vid Pultava.** Af *E. C.* Utg. sid. 279—282 af *Historisk Tidskrift 1888.*

1076. **Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdags-Protokoll från och med år 1719.** Tionde Delen. 1738—1739. II. 4 okt. 1738—14 Febr. 1739. 582 sid. + Bilaga sid. 33—56 + Innehåll. Sthlm, Norstedt. Pr. 6,75.

På Ridderskapets och Adelns bekostnad utg. af *C. Silfverstolpe.*

1077. **Matthias Friedrich Glasemeyer's Bericht über seine 1712 und 1713 während des Schwedischen Krieges der Stadt Flensburg geleisteten Dienste.** Mitgetheilt von *A. Wolff.* I *Zeitschrift der Gesellschafft für Schleswig-Holstein-Lauenburgische Geschichte,* Band 17.

1078. **Henrik Hölterlings Observationer i Sverige.** Utg. sid. 289—312 af *Historisk Tidskrift 1888.*

Innehåller relation om hvad H., »som af Hans Stortsariska Majestät i Juli månad anno 1716 sändts till Sverige, i samma konungarike observerat och iakttagit».

1079. **Bidrag till kännedom om Sveriges tillstånd på Karl XII:s tid.** Af *Gustaf Edvard Axelson.* XII + 380 sid. + 2 bilagor. Visby.

1080. **Die Nordische Frage in den Jahren 1746—1751.** Mit einer Darstellung russisch-schwedisch-finnischer Beziehungen 1740—1743. Von *Joh. Rich. Danielson.* 455 + 215 sid. + Förord och Innehållsförteckning. Hfors, Edlund. Pr. 10 kr.

Se nedan »Recensioner» 1144.

1081. **Die Memoiren der Königin von Schweden Ulrike Luise** schwester Friedrichs des Grossen. Ein Quellenkritischer Beitrag zur Geschichte Schwedens im XVIII Jahrhundert. Von *Fritz Arnheim* Dr. Phil. 142 sid. + Rättelser. Halle, Niemeyer. Pr. 3,60.

Utgör 22 häftet af »Hallesche Abhandlungen zur neueren Geschichte».

1082. **Organisation und Verpflegung der preussischen Landmilizen im siebenjährigen Kriege.** Von Dr *F. Schwartz.* 200 sid. Leipzig, Duncker.
Utgör 7 Bandets 4 häfte af »Staats- und Social-wissenschaftliche Forschungen».

1083. **Krigs-rörelserna i Bohuslän 1788.** Af *G. Björlin.* Utg. sid. 209—295 af »Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia» IV, 3.

1084. **Une négociation à la cour de Catherine II.** Par *A. Geffroy.* Utg. sid. 344—366 af *Revue d'Histoire diplomatique 1888.*
Behandlar Stedingks underhandlingar i Petersburg 1791.

1085. **Lettres du comte Axel Fersen.** Par *A. Geffroy.* Utgör sid. 90—99 af *Revue d'Histoire diplomatique* 1888.
Brefven äro skrifna till Milady Elis. Foster, 1793, 1798, 1808, 1810.

1086. **Gustaf IV Adolfs förmyndareregering och den franska revolutionen.** Af *S. J. Boëthius.* Utg. sid. 95—130 och 177—230 af *Historisk Tidskrift 1888.*

1087. **Sveriges inre styrelse under Gustaf IV Adolfs förmyndareregering.** Af *Axel Brissman.* Akad. Afh. Lund. 178 sid. Pr. 1,75.

1088. **Göran Magnus Sprengtporten.** XIX. Sprengtporten 1808, 1809. 1 och 2. Af *K. K. Tigerstedt.* (Se N. 58, 171, 312, 443, 701 och 833.) Utg. sid. 163—181 och 241—257 af *Finsk Tidskrift 1888,* XXIV bandet.

1089. **La diplomatie russe à Stockholm en décembre 1810.** Par *A. Ahnfelt.* I *Revue Historique 1888,* Mai—Juin.

1090. **Sveriges deltagande i den väpnade neutraliteten 1800—1801.** Af *H. Larsson.* Akad. Afh. Lund. 140 sid. Pr. 1,50.

1091. **Emanuel Svedenborg.** Tal hållet vid Svedenborgsfesten i Stockholm den 29 Januari 1888. Af *Hans Hildebrand.* Utg. sid. 102—110 af *Ny Svensk Tidskrift 1888.*

1092. **Aron Isak,** ett hundraårsminne. Några anteckningar tillegnade Stockholms mosaiska församlings sjukhjelps- och begrafnings-sällskap till dess hundrade årsdag. Af *J. S.* 44 sid. + 2 bilagor. Sthlm.
Upplagan 150 ex.

1093. **Marskalk Bernadotte.** Skildringar ur hans lif och hans tid (1763—1810). Af *Anton Blomberg.* 452 sid. Sthlm, Bonnier. Pr. 5 kr.

1094. **Desirée reine de Suède et de Norvège** par *Le Baron Hochschild.* IV + 78 sid. Paris, Plon, Pr. 3,75.

1095. **Grev Herman Wedel Jarlsberg og hans samtid 1779—1840.** Af Dr *Yngvar Nielsen.* 4:de hefte (se N. 971) sid. 481—624 jemte 2 planscher, titel. innehåll. Krsta, Cammermeyer. Pr. 2,50.

1096. **Meddelanden från Svenska Riksarkivet** utgifna af *C. T. Odhner.* XII. Sid. 147—254. Sthlm. Pr. 1 kr.
Inneh. bl. a. »Förteckning öfver Rikskansleren M. G. De la Gardies brefvexling»; »Förteckning öfver Ministeriella handlingar: Italica, Hispanica, Portugallica».

1097. **Register öfver Rådslag i Konung Karl XI:s tid 1660—1688.** Upprättadt af *E. W. Bergman.* Utg. sid. 167—182 af »Meddelanden från Svenska Riksarkivet» XII.

1098. **Kongl. Bibliotekets Handlingar.** 10; 10 + VI + 284 sid. Pr. 1,10.

1099. **Svenska Autografsällskapets Tidskrift.** N. 11 och N. 12 (Se N. 977).
Inneh. bl. a. »Jan Mazepa och furstinnan Dolska»; »Folkungaätten» af *K. H. K.;* »Konung Gustaf I:s morföräldrar»; »Drottning Desiderias närmaste slägtförhållanden»; »Peter Andersson (till Mo-

hammar) och hans slägt» af *K. H. K.*; »Hertig Bengt Algotssons gifte» af *K. H. K.*

1100. **Nya bidrag till vår historiska literatur.** Af *M. G. Schybergson.* Utg. sid. 352—363 af *Finsk Tidskrift 1888*, XXV bandet.
Inneh. en kritisk redogörelse för Finlands historiska literatur 1888.

1101. **Skrifter utgifna af Svenska Literatursällskapet i Finland** IX. Förhandlingar och Uppsatser. 3. 1887 - 1888 (se N. 978). XL. + 318 sid. + Innehåll. Hfors.
Inneh. bl. a. »Tvänne krigsmän från stora ofredens tid», af *Carl von Bonsdorff;* »Om G. M. Sprengtportens tillämnade deltagande i nordamerikanska frihetskriget» af *Theodor Westrin;* »Lars Johan Ehrenmalm» biografisk teckning af *M. G. Schybergson.*

1102. **Jahresberichte der Geschichtswissenschaft** im Auftrage der Historischen Gesellschaft zu Berlin herausgegeben von *J. Hermann* und *J. Jastrow.* VI Jahrgang (1883) 133 + 438 + 326 sid. Berlin. Mittler. Pr. 22 kr. VII Jahrgang, (1884) herausg. von *J. Jastrow*, 248 + 385 + 398 sid. Ibid. Pr. 26 kr.

1103. **Anteckningar om Svenska Kartverk** af *L. G. T. Tidander.* 22 sid. Gefle. Pr. 35 öre.
Utgör »ett slags supplement» till

1103.1/2 **Vår Topografiska Literatur.** Anteckningar af *L. G. T. Tidander.* 87 sid. Gefle. Pr. 1 kr.

1104. **Vestergötlands Fornminnesförenings Tidskrift.** Fjerde och femte häftena. Utgifvare: *Karl Torin.* IV + 112 + 46 sid. + planscher. Sthlm, Norstedt. Pr. 8 kr.
Inneh. bl. a. »Förteckning öfver räfstetingsbref för Vestergötland under medeltiden»; »Permebref m. m. rörande domkyrkan i Skara».

1105. **Finnarne i Mellersta Sverige** af *Petrus Nordmann.* 8 opag. + 195 + XLVIII sid. Hfors.

1106. **Sastamala,** H. G. Porthans jemte efterföljares misstag derom; med ledning af C. H. Asp framlagdt af *J. Oskar I. Rancken.* 35 sid. Vasa.
Historisk utredning af nämda sockens läge.

1107. **Finlands Historia.** Af *M. G. Schybergson.* II häft. (se N. 1002). Sid. 225—562. Hfors. Pr. 5 f. m.; III häft. (Andra bandet) sid. 1 256. Ibid. Pr. 4 f. m.

1108. **Bidrag till kännedomen af vårt land,** samlade och utgifna af *K. G. Leinberg.* Professor. IV. (Se N. 736, 863 och 991.) Innehåll, Förord + 130 sid. Jyväskylä, Pr. 2 f. m. 80 penni.

1109. **Kulturbilder ur Finlands historia.** Af *Rafael Hertzberg.* II. Hexprocesser på 1600-talet. Innehåll + 114 sid. + 1 plansch. Hfors, Edlund. Pr. 2 f. m. 25 p.

1110. **Helsingfors för trehundra år sedan och i våra dagar.** Af *Rafael Hertzberg.* 1 häftet. 64 sid. Hfors. Holm. Pr. 2 f. m. 25 p.

1111. **Vanhan Suomen eli Viipurin läänin oloista 18:lla vuosisadalla** (Gamla Finland eller Viborgs län i 18:de seklet). Af *O. Hannikainen.* Akad. Afh. Hfors. Innehåll, Företal + 187 sid. + tillägg.
Se nedan »Recensioner» 1151.

1112. **Muistoja Pohjoisen Venäjän karjalan muinaisuudesta.** (Minnen ur det nordliga ryska Karelens forntid.) Af *J. W. Jucelius.* 89 sid. + 5 kartor och planscher. Hfors.
Särtryck ur »Finska Fornminnesföreningens Tidskrift» X.

1113. **Ur Per Brahes brefvexling.** Bref från och till Per Brahe. II. Utgifna af *K. K. Tigerstedt.* 225 sid. Åbo. Pr. 2 f. m. 50 p.

1114. **Aktstycken till upplysning af . . . . Kemi och Ijo kronofisken.** Samlade och utgifna af *And. Joh. Malmgren,* inspektor för fiskerierna. Innehåll + 95 + XIII sid. Hfors.

1115. **Några anteckningar från Östersjöprovinsernas arkiv.** Af *Per Sondén*. Utg. sid. 357 -367 af *Historisk Tidskrift 1888*.
1116. **Om Konunga- och Tronföljareval ur svensk historisk och statsrättslig synpunkt.** Af *Karl Vilh. Vikt. Key-Åberg*. Akad. Afh. Upsala. 129 sid.
1117. **Om historisk vetenskap och historiska studier.** Af *W. E. Svedelius*. Utg. sid. 29—78 af *Historisk Tidskrift 1888*.
1118. **Den Svenska Konstakademien under första århundradet af hennes tillvaro 1735—1885.** Ett bidrag till den svenska konstens historia af *Ludvig Looström*. Andra häftet, sid. 195--296 (se N. 996). Sthlm, Looström. Pr. 2,50.
1119. **Några ord om chifferskrift.** Af *R. Torpadie*. Utg. sid. 376—383 af *Historisk Tidskrift 1888*.
Inneh. bl. a. upplösning af ett chifferbref från k. Gustaf II Adolf till A. Oxenstierna af d. 23 Juli 1632.
1120. **Svenska folkundervisningens utveckling från reformationen till 1842.** Af *Nils Torpson*. XII + 312 sid. Sthlm, Norstedt. Pr. 2,75.
Se nedan »Recensioner» 1148.
1121. **Flydda Dagar.** Anteckningar om en bergsmansslägt och dess samtida samt om händelser, seder och bruk m. m. i Lindes Bergslag från 1500-talet till 1870. 164 sid. med talrika träsnitt. Nora. Klemming. Pr. 4 kr.
Af *K. A. Andersson-Meierhelm*.
1122. **Från Moskva till Petersburg.** Rysslands omdaning. Kulturhistoriska skildringar af *Harald Hjärne*. 1 häftet 80 sid. Ups. Akad. bokh. Pr. 1 kr.
1123. **Spanska armadan.** Af *Harald Hjärne*. Utg. sid. 359 –367 af *Ny Svensk Tidskrift 1888*.
1124. **Allmän historia med särskildt afseende på kultur-utvecklingen.** Af *Otto Sjögren*. Tredje Delen (Se N. 875). 592 sid. Sthlm. Fahlcrantz. Pr. 3,75.
Se nedan »Recensioner» 1157.
1125. **Allmän kulturhistoria** eller det mänskliga lifvet i dess utveckling, systematisk framställning af civilisationens gång (o. s. v. Se N. 876 o. 1010) . . . Af *Anton Nyström*. Tredje delen, 591 sid. Sthlm, Looström, Pr. 6 kr.; Fjerde delen, häft. 1—6, sid. 1—288, ibid. Pr. 3 kr.

Recensioner.

1126. **Das Buch des lübischen Vogtes auf Schonen** . . . Von *Dietrich Schäfer*. (Se N. 923 och 1011). Recens. i *Mittheilungen der Historischen Litteratur* XVI, 2, af *Koehne*, i *Literarisches Centralblatt 1888*, sid. 878, af *M. P.* och i *Dansk Historisk Tidsskrift* Sjette Række, Förste Bind, sid. 470 -481 af *Johannes Steenstrup*.
1127. **Sverges Traktater med Främmande Magter** . . . utgifne af *O. S. Rydberg*. Fjerde delen III, IV. (Se N. 1046). Recens. i *Historisk Tidskrift 1888*, sid. 76 -80 af *Ehd.*
1128. **Hansisches Urkundenbuch** bearbeitet von *Konstantin Höhlbaum*. Band III, (Schluss-Abtheilung). (Se N. 909). Recens. i *Literarisches Centralblatt 1888*, sid. 358—359 af *E. L . . . g . . g.*

1129. **Islandske Annaler indtil 1578.** Udgivne af det norske historiske kildeskriftfond ved Dr *Gustaf Storm.* LXXXIV + 667 sid. Chra. 1888. Recens. i *Historisk Tidskrift 1888*, sid. 50—51.

1130. **Den danske bonde og friheden.** Otte foredrag over bondestandens fortid holdte inden hundredaarsfesten for frigjörelsen af *Johannes C. H. R. Steenstrup.* 199 sid. Kbhvn, Klein. 1888. Rec. i *Historisk Tidskrift 1888*, sid. 48—50.

1131. **Der Königsfriede der Nordgermanen** von *Karl Lehmann.* (Se N. 871). Recens. i *Historisk Tidskrift 1888*, sid. 65—66 af *K. H. K.*

1132. **Det Skanörske Sildefiskeri i det 12 til 15 Aarhundrede.** Af *Henrik Kröyer.* (Se N. 1034). Recens. i *Dansk Historisk Tidsskrift*, Sjette Række, Förste Bind, sid. 470—481 af *Johannes Steenstrup.*

1133. **Latinska Sånger fordom använda i svenska kyrkor, kloster och skolor** (1—3) samt

1134. **Latinska Sånger från Sveriges medeltid** utgifna af *G. E. Klemming.* Sthlm 1885—1887. Recens. i *Historisk Tidskrift 1888*, sid. 1—4 af *—rst—.*

1135. **Svenska Riksdagsakter** jämte andra handlingar . . . . . 1521—1718. Första delen, II utg. af *Emil Hildebrand.* (Se N. 1047). Recens i *Historisk Tidskrift 1888*, sid. 34—36 af *J. Fr. N.*

1136. **Kriget mellan Sverge och Ryssland åren 1555—1557.** Af *L. G. T. Tidander.* (Se N. 1049). Recens. i *Finsk Militär Tidskrift 1888*, sid. 594 af *G. F. Wahlberg.*

1137. **Den Svenska Riksdagen under Erik XIV:s Regering.** Akad. Afh. af *August Nilsson.* (Se N. 802). Recens. i *Historisk Tidskrift 1888*, sid. 14—16 af *J. Fr. N.*

1138. **Israel Hoppe's, Burggrafen zu Elbing, Geschichte des ersten schwedisch-polnischen Krieges in Preussen.** Herausg. von *M. Toeppen.* (Se N. 1059). Recens. i *Literarisches Centralblatt 1888*, sid. 1606—1607 af *K.—L.*

1139. **Die Berichte des Kaiserlichen Gesanten Franz von Lisola aus den Jahren 1655—1660.** Herausg. von *A. F. Pribram.* (Se N. 943). Recens. i *Literarisches Centralblatt 1888*, sid. 477—478 af *W. A.*

1140. **Bidrag till Utskottsmötenas historia.** Akad. Afh. af *Carl Vilhelm Beckman.* (Se N. 955). Recens. i *Historisk Tidskrift 1888*, sid. 16—17 af *J. Fr. N.*

1141. **Bidrag till Svenska Riksdagens Historia 1650—1680.** Af *Karl Beckman.* (Se N. 1064). Recens. i *Historisk Tidskrift 1888*, sid. 73—76 af *H.*

1142. **Geschichte Schwedens** von *F. F. Carlson.* Recens. i *Mittheilungen der Historischen Litteratur.* XVI, 2, von *Hirsch.*

1143. **Bidrag till det stora nordiska krigets historia.** Tsar Peters underhandlingar 1716 om landgång i Skåne. Af *K. F. Hartman.* (Se N. 951). Recens. i *Dansk Historisk Tidsskrift.* Sjette Række. Förste Bind, sid. 448—452 af *E. Holm*, och i *Letterstedtska Tidskriften 1888*, sid. 171—174 af *Harald Hjärne.*

1144. **Die Nordische Frage in den Jahren 1746—1751.** Von *J. R. Danielson.* (Se N. 1080). Recens. i *Literarisches Centralblatt 1888*, sid. 1669—1670 af *K.—L.* och i *Finsk Tidskrift 1888*, XXV bandet, sid. 215—219 af *M. G. Schybergson.*

1145. **Sveriges ställning till utlandet närmast efter 1772 års statshvälfning.** Af *August J. Hjelt.* (Se N. 957 o. 1018). Recens. i *Historisk Tidskrift 1888*, sid. 55—58 af *S. J. B.* och i *Revue Critique 1888*, N. 36—37

1146. **Gustaf Mauritz Armfelt.** Studier ur Armfelts efterlemnade papper . . . Af *Elof Tegnér.* II och III. (Se N. 562, 763 och 961). Recens. i *Historisk Tidskrift 1888*, sid. 36—48 af *Th. Westrin*, i *Ny Svensk Tidskrift 1888*, sid. 332—336 af *E. L.*, i *Letter-*

stedtska Tidskriften 1888, sid 397—402 af *A. Hammarskjöld,* och i *Finsk Tidskrift 1888.* XXIV bandet, sid. 417—436 af *M. G. Schybergson.*

1147. **Historiskt-Politiska Anteckningar för åren 1748—1796 af Assessoren Henrik Tomas Adlercreutz.** (Se N. 1033). Recens. i *Finsk Tidskrift 1888,* XXV bandet, sid. 137—138 af *M. G. S.*

1148. **Svenska folkundervisningens utveckling från reformationen till 1842.** Af *Nils Torpson.* (Se N. 1120). Recens.[1]) i *Historisk Tidskrift 1888,* sid. 21—31 af *Hugo Hernlund.*

1149. **Handlingar rörande finska skolväsendets historia.** . . . Utg. af *K. G. Leinberg.* Andra Samlingen. (Se N. 985 och 1026). Recens. i *Historisk Tidskrift 1888,* sid. 61—65 af *Hugo Hernlund.*

1150. **Finlands Historia.** Af *M. G. Schybergson.* I häftet (Se N. 1002). Recens. i *Letterstedtska Tidskriften 1888,* sid. 324—326 af *Per Sondén.*

1151. **Vanhan Suomen eli Viipurin läänin oloista 18:lla vuosisadalla** (Gamla Finland eller Viborgs län i 18:de seklet). Af *O. Hannikainen.* (Se N. 1111). Recens. i *Finsk Tidskrift 1888,* XXV bandet sid. 451—452 af *C. v. B.*

1152. **Geschichte der Familie von Wrangel vom Jahre Zwölfhundertfünfzig bis auf die Gegenwart.** (Se N. 1000). Recens. i *Historisk Tidskrift 1888,* sid. 5—14 af *A. + B.*

1153. **Anteckningar om Kongl. Elfsborgs Regemente 1680—1815.** Af *Otto Mannerfelt.* (Se N. 1036). Recens. i *Historisk Tidskrift 1888,* sid. 71—73 af *G. B.*

1154. **Den Franska revolutionen, dess orsaker och inre historia.** Af *S. J. Boëthius.* (Se N. 1005). Recens. i *Ny Svensk Tidskrift 1888,* sid. 34—51 af *Edvard Lidforss,* och i *Letterstedtska Tidskriften 1888,* sid. 87—90 af *Per Sondén.*

1155. **Handbok i Statskunskap.** Af *W. E. Svedelius.* Andra upplagan omarbetad af *J. Fr. Nyström.* I. II. Upsala, Schultz. 1887. Recens. i *Historisk Tidskrift 1888,* sid. 59—61 af *Ehd.*

1156. **Allmän Religionshistoria.** Af *C. P. Tiele.* Bemyndigad öfversättning af *P. E. M. Fischier.* 248 sid. Sthlm, Fahlcrantz. Recens. i *Historisk Tidskrift 1888,* af *Emil Svensén.*

1157. **Allmän Historia med särskildt afseende på kultur-utvecklingen.** Af *Otto Sjögren.* I—III. (Se N. 875 och 1124). Recens. i *Finsk Tidskrift 1888,* XXV bandet, sid. 459—462 af *T. Dillner.*

---

[1]) Jemte: *Kort öfversigt öfver det svenska folkskoleväsendets utveckling till år 1842.* Af *Simon Nordström.*

